СЛУЖБЕНИ
Гласник
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ISSN 0354-2246
COBISS.SR-ID 28210946

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Година LXVIII – Број 5 | Београд, 27. мај 2019. | Цена овог броја је 1.650,00 динара
Годишња претплата је 14.795,00 динара

САДРЖАЈ

1. Правилник о календару образовно-васпитног рада основне школе за школску 2019/2020. годину – 1
2. Правилник о календару образовно-васпитног рада средњих школа за школску 2019/2020. годину – 3
3. Правилник о програму наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања – – – – 6
4. Правилник о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања – – – – 61
5. Правилник о плану и програму наставе и учења за основно музичко образовање и васпитање – – – 173
6. Правилник о ближим условима за оснивање, почетак рада и обављање делатности основне школе 363
7. Правилник о изменама и допунама Правилника о степену и врсти образовања наставника, стручних сарадника и помоћних наставника у стручним школама у подручју рада Здравство и социјална заштита – 407

Издавач: Јавно предузеће „Службени гласник”, Београд, Јована Ристића 1
Директор и главни и одговорни уредник др Јелена Триван • Уредник Иван Максимовић
Телефони: Редакција 30-60-333 и 30-60-334; Претплата 30-60-588 и 30-60-359; Продаја 30-60-578, факс 30-60-393.
(ПИБ: СР100002782) (МАТИЧНИ БРОЈ: 07453710) (ТЕКУЋИ РАЧУН: 160-14944-58)
(За директне и индиректне кориснике буџета 840-236723-96)

Штампа: ЈП „Службени гласник”, Штампарија „Гласник”, Лазаревачки друм 13–15

Copyright © ЈП *Службени гласник,* 2019
Свако умножавање и дистрибуција забрањена је. Сва права задржава ЈП „Службени гласник” по Закону о ауторском и сродним правима и Закону о објављивању закона и других прописа и аката.

860014819305-15

1

На основу члана 28. став 6. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон и 10/19),

Министар просвете, науке и технолошког развоја доноси

ПРАВИЛНИК

о календару образовно-васпитног рада основне школе за школску 2019/2020. годину

Члан 1.

Овим правилником утврђује се календар за остваривање образовно-васпитног рада и школског распуста за основне школе, за школску 2019/2020. годину.

Члан 2.

Обавезни и остали облици образовно-васпитног рада, утврђени прописаним планом и програмом за основне школе, планирају се годишњим планом рада школе.

Члан 3.

Настава и други облици образовно-васпитног рада у основној школи остварују се у току два полугодишта.

Прво полугодиште почиње у понедељак, 2. септембра 2019. године, а завршава се у петак, 31. јануара 2020. године.

Друго полугодиште почиње у уторак, 18. фебруара 2020. године.

Друго полугодиште завршава се у уторак, 2. јуна 2020. године за ученике осмог разреда, односно у уторак, 16. јуна 2020. године за ученике од првог до седмог разреда.

Члан 4.

Обавезни облици образовно-васпитног рада из члана 1. овог правилника за ученике од првог до седмог разреда, остварује се у 36 петодневних наставних седмица, односно 180 наставних дана.

Образовно-васпитни рад за ученике осмог разреда остварује се у 34 петодневне наставне седмице, односно 170 наставних дана.

У оквиру 36, односно 34 петодневне наставне седмице, школа је у обавези да годишњим планом рада равномерно распореди дане у седмици.

Сваки дан у седмици неопходно је да буде заступљен 36, односно 34 пута.

Члан 5.

План и програм наставе и учења за основну музичку и основну балетску школу остварује се према годишњем плану рада школе у петодневним или шестодневним наставним седмицама, у складу са законом.

Члан 6.

У току школске године ученици имају зимски, пролећни и летњи распуст.

Зимски распуст има два дела – први део почиње у понедељак, 30. децембра 2019. године, а завршава се у уторак, 7. јануара 2020. године, а други део почиње у понедељак, 3. фебруара 2020. године, а завршава се у понедељак, 17. фебруара 2020. године. Пролећни распуст почиње у понедељак, 13. априла 2020. године, а завршава се у понедељак, 20. априла 2020. године.

За ученике од првог до седмог разреда, летњи распуст почиње у среду, 17. јуна 2020. године, а завршава се у понедељак, 31. августа 2020. године. За ученике осмог разреда летњи распуст почиње по завршетку завршног испита, а завршава се у понедељак, 31. августа 2020. године.

Члан 7.

У школи се празнују државни и верски празници, у складу са Законом о државним и другим празницима у Републици Србији („Службени гласник РС”, бр. 43/01, 101/07 и 92/11). У школи се празнује радно Дан сећања на српске жртве у Другом светском рату, Свети Сава – Дан духовности, Дан сећања на жртве холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату, Дан победе и Видовдан – спомен на Косовску битку.

Дан сећања на српске жртве у Другом светском рату празнује се 21. октобра 2019. године, Свети Сава 27. јануара 2020. године, Дан сећања на жртве холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату 22. априла 2020. године, Дан победе 9. маја 2020. године, Видовдан – спомен на Косовску битку 28. јуна 2020. године.

Свети Сава и Видовдан се празнују радно, без одржавања наставе, а Дан сећања на српске жртве у Другом светском рату, Дан сећања на жртве холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату и Дан победе су наставни дани, изузев кад падају у недељу.

Петак, 8. новембар 2019. године обележава се као Дан просветних радника.

Члан 8.

Ученици и запослени у школи имају право да не похађају наставу, односно да не раде у дане следећих верских празника, и то:

1) православци – на први дан крсне славе;

2) припадници исламске заједнице – 11. августа 2019. године, на први дан Курбанског бајрама и 24. маја 2020. године, на први дан Рамазанског бајрама;

3) припадници јеврејске заједнице – 18. октобра 2019. године, на први дан Јом Кипура;

4) припадници верских заједница које обележавају верске празнике по Грегоријанском календару – 25. децембра 2019. године, на први дан Божића;

5) припадници верских заједница које обележавају верске празнике по Јулијанском календару – 7. јануара 2020. године, на први дан Божића;

6) припадници верских заједница које обележавају дане васкршњих празника по Грегоријанском и Јулијанском календару – почев од Великог петка, закључно са другим даном Васкрса (католици – од 10. априла до 13. априла 2020. године; православци од 17. априла до 20. априла 2020. године).

Члан 9.

Годишњим планом рада школа ће утврдити екскурзије и време када ће надокнадити наставне дане у којима су остварене екскурзије.

Ако је Дан школе наставни дан према календару, школа ће тај дан надокнадити на начин који утврди годишњим планом рада.

Члан 10.

Време саопштавања успеха ученика и поделе ђачких књижица на крају првог полугодишта, школа утврђује годишњим планом рада, у складу са овим правилником.

Време поделе сведочанстава и диплома на крају другог полугодишта, школа утврђује годишњим планом рада, у складу са овим правилником.

Свечана подела ђачких књижица ученицима од првог до седмог разреда, на крају другог полугодишта, обавиће се у недељу, 28. јуна 2020. године.

Члан 11.

Ученици осмог разреда полагаће пробни завршни испит у петак, 27. марта 2020. године и у суботу, 28. марта 2020. године, а завршни испит у среду, 17. јуна 2020. године, у четвртак, 18. јуна 2020. године и у петак, 19. јуна 2020. године.

Члан 12.

Табеларни преглед календара образовно-васпитног рада основне школе за школску 2019/2020. годину, одштампан је уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 13.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику”.

Број 110-00-101/2019-04

У Београду, 10. маја 2019. године

Министар,

Младен Шарчевић, с.р.

ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД КАЛЕНДАРА ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ ЗА ШКОЛСКУ 2019/2020. ГОДИНУ

Прво полугодиште

М	РН	П	У	С	Ч	П	С	Н	
Септембар								1	
	1.	2	3	4	5	6	7	8	
	2.	9	10	11	12	13	14	15	
	3.	16	17	18	19	20	21	22	
	4.	23	24	25	26	27	28	29	
	5.	30							(21)
Октобар			1	2	3	4	5	6	
	6.	7	8	9	10	11	12	13	
	7.	14	15	16	17	18*	19	20	
	8.	21	22	23	24	25	26	27	
	9.	28	29	30	31				(23)
Новембар						1	2	3	
	10.	4	5	6	7	8	9	10	
	11.	11	12	13	14	15	16	17	
	12.	18	19	20	21	22	23	24	
	13.	25	26	27	28	29	30		(20)
Децембар								1	
	14.	2	3	4	5	6	7	8	
	15.	9	10	11	12	13	14	15	
	16.	16	17	18	19	20	21	22	
	17.	23	24	25*	26	27	28	29	
	18.	30	31						(20)
Јануар				1	2	3	4	5	
	19.	6	7*	8	9	10	11	12	
	20.	13	14	15	16	17	18	19	
	21.	20	21	22	23	24	25	26	
	22.	27	28	29	30	31			(17)

Укупно наставних дана: **101**

Друго полугодиште

М	РН	П	У	С	Ч	П	С	Н	
Фебруар							1	2	
		3	4	5	6	7	8	9	
		10	11	12	13	14	15	16	
	23.	17	18	19	20	21	22	23	
	24.	24	25	26	27	28	29		(9)
Март								1	
	25.	2	3	4	5	6	7	8	
	26.	9	10	11	12	13	14	15	
	27.	16	17	18	19	20	21	22	
	28.	23	24	25	26	27	28	29	
	29.	30	31						(22)
Април				1	2	3	4	5	
	30.	6	7	8	9	10*	11*	12*	
	31.	13*	14	15	16	17*	18*	19*	
	32.	20*	21	22	23	24	25	26	
	33.	27	28	29	30				(16)
Мај						1	2	3	
	34.	4	5	6	7	8	9	10	
	35.	11	12	13	14	15	16	17	
	36.	18	19	20	21	22	23	24*	
	37.	25	26	27	28	29	30	31	(20)
Јун	38.	1	2	3	4	5	6	7	(2)
	39.	8	9	10	11	12	13	14	
	40.	15	16	17	18	19	20	21	(12)
		22	23	24	25	26	27	28	
		29	30						

Укупно наставних дана: **79**

Легенда:

- Државни празници
- * – Верски празници
- Наставни дани
- Празници који се обележавају радно (наставни дани)
- Број наставних дана у месецу
- Школски распуст, ненаставни или нерадни дани
- Радни дани (Свети Сава и Видовдан)
- Завршетак наставе на крају првог и другог полугодишта
- Дани резервисани за полагање пробног и завршног испита

2

На основу члана 28. став 6. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон и 10/19),

Министар просвете, науке и технолошког развоја доноси

ПРАВИЛНИК

о календару образовно-васпитног рада средњих школа за школску 2019/2020. годину

Члан 1.

Овим правилником утврђује се календар за остваривање обавезних облика образовно-васпитног рада (теоријска настава, практична настава и вежбе) и школског распуста у гимназији, уметничкој и стручној школи, за школску 2019/2020. годину.

Члан 2.

Остали обавезни и факултативни облици образовно-васпитног рада, утврђени наставним планом и програмом за гимназије, уметничке и стручне школе, планирају се годишњим планом рада школе.

Члан 3.

Обавезне облике образовно-васпитног рада из члана 1. овог правилника средње школе остварују на годишњем нивоу:

У гимназији:

– у I, II и III разреду у 37 петодневних наставних седмица, односно 185 наставних дана;

– у IV разреду у 33 петодневне наставне седмице, односно 165 наставних дана.

У оквиру 37, односно 33 петодневне наставне седмице, гимназија је у обавези да годишњим планом рада равномерно распореди дане у седмици.

Сваки дан у седмици, неопходно је да буде заступљен 37 пута, односно 33 пута.

У стручној школи:

– у I и II разреду трогодишњег и I, II и III разреду четворогодишњег образовања у 37 петодневних наставних седмица, односно 185 наставних дана;

– у III разреду трогодишњег и IV разреду четворогодишњег образовања у 34 петодневне наставне седмице, односно 170 наставних дана.

У оквиру 37, односно 34 петодневне наставне седмице, стручна школа је у обавези да годишњим планом рада равномерно распореди дане у седмици.

Сваки дан у седмици неопходно је да буде заступљен 37 пута, односно 34 пута.

Члан 4.

Наставни план и програм за уметничке школе у I, II, III и IV разреду остварује се према годишњем плану рада школе у петодневним или шестодневним наставним седмицама, у складу са законом.

Члан 5.

Настава и други облици образовно-васпитног рада остварују се у два полугодишта.

Прво полугодиште почиње у понедељак 2. септембра 2019. године, а завршава се у петак, 31. јануара 2020. године.

Друго полугодиште почиње у уторак, 18. фебруара 2020. године, а завршава се у петак, 19. јуна 2020. године.

Друго полугодиште за ученике IV разреда гимназије завршава се у петак, 22. маја 2020. године, а за ученике III разреда трогодишњег и IV разреда четворогодишњег образовања стручних школа у петак, 29. маја 2020. године.

Друго полугодиште за ученике I и II разреда трогодишњег, односно I, II и III разреда четворогодишњег образовања стручних школа, за које је наставним планом и програмом прописана реализација професионалне праксе према индивидуалном плану реализације ове праксе за сваког ученика, завршава се најкасније у петак, 7. августа 2020. године.

Члан 6.

У току школске године ученици имају зимски, пролећни и летњи распуст.

Зимски распуст има два дела – први део почиње у понедељак, 30. децембра 2019. године, завршава се у уторак, 7. јануара 2020. године, а други део почиње у понедељак, 3. фебруара 2020. године, а завршава се у петак, 14. фебруара 2020. године.

Пролећни распуст почиње у среду, 15. априла 2020. године, а завршава се у понедељак, 20. априла 2020. године.

За ученике I, II и III разреда гимназије и четворогодишњих средњих стручних школа и ученике I и II разреда трогодишњих средњих стручних школа, летњи распуст почиње у понедељак, 22. јуна 2020. године, а завршава се у понедељак, 31. августа 2020. године.

За ученике IV разреда гимназије, IV разреда четворогодишњих и III разреда трогодишњих средњих стручних школа, летњи распуст почиње по завршетку матурског/завршног испита, а завршава се у понедељак, 31. августа 2020. године.

Члан 7.

У школи се празнују државни и верски празници, у складу са Законом о државним и другим празницима у Републици Србији („Службени гласник РС”, бр. 43/01, 101/07 и 92/11). У школи се празнује радно Дан сећања на српске жртве у Другом светском рату, Свети Сава – Дан духовности, Дан сећања на жртве холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату, Дан победе и Видовдан – спомен на Косовску битку.

Дан сећања на српске жртве у Другом светском рату празнује се 21. октобра 2019. године, Свети Сава 27. јануара 2020. године, Дан сећања на жртве холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату 22. априла 2020. године, Дан победе 9. маја 2020. године, Видовдан 28. јуна 2020. године

Свети Сава и Видовдан се празнују радно, без одржавања наставе, а Дан сећања на српске жртве у Другом светском рату, Дан сећања на жртве холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату и Дан победе су наставни дани, изузев кад падају у недељу.

Петак, 8. новембар 2019. године обележава се као Дан просветних радника.

Члан 8.

Ученици и запослени у школи имају право да не похађају наставу, односно да не раде у дане следећих верских празника, и то:

1) православци – на први дан крсне славе;

2) припадници исламске заједнице – 11. августа 2019. године, на први дан Курбанског бајрама и 24. маја 2020. године, на први дан Рамазанског бајрама;

3) припадници јеврејске заједнице – 18. октобра 2019. године, на први дан Јом Кипура;

4) припадници верских заједница које обележавају верске празнике по Грегоријанском календару – 25. децембра 2019. године, на први дан Божића;

5) припадници верских заједница које обележавају верске празнике по Јулијанском календару – 7. јануара 2020. године, на први дан Божића;

6) припадници верских заједница које обележавају дане васкршњих празника по Грегоријанском и Јулијанском календару – почев од Великог петка, закључно са другим даном Васкрса (католици – од 10. априла до 13. априла 2020. године; православци од 17. априла до 20. априла 2020. године).

Члан 9.

Годишњим планом рада школа ће утврдити екскурзије и време када ће надокнадити наставне дане у којима су се остваривале екскурзије.

Ако је Дан школе наставни дан према календару, школа ће тај дан надокнадити на начин који утврди годишњим планом рада.

Члан 10.

Време саопштавања успеха ученика и подела ђачких књижица на крају првог полугодишта, школа утврђује годишњим планом рада, у складу са овим правилником.

Време поделе сведочанстава, полагање завршног испита на крају трогодишњег образовања и матурског испита на крају четворогодишњег образовања, као и време поделе диплома, школа утврђује годишњим планом рада, у складу са овим правилником.

Члан 11.

Пријемни испити за упис ученика у средње школе, за школску 2020/2021. годину, биће организовани према следећем календару:

– пријемни испит за упис у средње школе у којима се део наставе одвија на страном језику: субота 9. мај и недеља 10. мај 2020. године;

– пријемни испит за упис у средње музичке школе: петак 15. мај, субота 16. мај и недеља 17. мај 2020. године;

– пријемни испит за упис у средње балетске школе: недеља 17. мај, понедељак 18. мај и уторак 19. мај 2020. године;

– пријемни испит за упис у средње уметничке школе ликовне области: петак 15. мај, субота 16. мај и недеља 17. мај 2020. године;

– пријемни испит за упис у Математичку гимназију и одељења Математичке гимназије: субота 16. мај 2020. године;

– пријемни испит за упис у филолошке гимназије и одељења филолошке гимназије: субота 9. мај и недеља 10. мај 2020. године – испит из страног језика и 16. мај 2020. године – испит из српског језика и књижевности/матерњег језика;

– пријемни испит за упис у одељења обдарених за физику и рачунарство и информатику: недеља 17. мај 2020. године;

– пријемни испит за упис у одељења ученика са посебним способностима за биологију и хемију: субота 16. мај 2020. године;

– предаја докумената за упис у Спортску гимназију: субота, 16. мај и понедељак 18. мај 2020. године.

Члан 12.

Табеларни преглед календара образовно-васпитног рада средњих школа за школску 2019/2020. годину одштампан је уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 13.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику”.

Број 110-00-113/2019-04
У Београду, 10. маја 2019. године

Министар,
Младен Шарчевић, с.р.

ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД КАЛЕНДАРА ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА СРЕДЊИХ ШКОЛА ЗА ШКОЛСКУ 2019/2020. ГОДИНУ

Прво полугодиште

М	РН	П	У	С	Ч	П	С	Н	
Септембар								1	
	1.	2	3	4	5	6	7	8	
	2.	9	10	11	12	13	14	15	
	3.	16	17	18	19	20	21	22	
	4.	23	24	25	26	27	28	29	
	5.	30							(21)
Октобар			1	2	3	4	5	6	
	6.	7	8	9	10	11	12	13	
	7.	14	15	16	17	18*	19	20	
	8.	21	22	23	24	25	26	27	
	9.	28	29	30	31				(23)
Новембар						1	2	3	
	10.	4	5	6	7	8	9	10	
	11.	11	12	13	14	15	16	17	
	12.	18	19	20	21	22	23	24	
	13.	25	26	27	28	29	30		(20)
Децембар								1	
	14.	2	3	4	5	6	7	8	
	15.	9	10	11	12	13	14	15	
	16.	16	17	18	19	20	21	22	
	17.	23	24	25*	26	27	28	29	
	18.	30	31						(20)
Јануар				1	2	3	4	5	
	19.	6	7*	8	9	10	11	12	
	20.	13	14	15	16	17	18	19	
	21.	20	21	22	23	24	25	26	
	22.	27	28	29	30	31			(17)

Укупно наставних дана: **101**

Друго полугодиште

М	РН	П	У	С	Ч	П	С	Н	
Фебруар							1	2	
		3	4	5	6	7	8	9	
		10	11	12	13	14	15	16	
	23.	17	18	19	20	21	22	23	
	24.	24	25	26	27	28	29		(9)
Март								1	
	25.	2	3	4	5	6	7	8	
	26.	9	10	11	12	13	14	15	
	27.	16	17	18	19	20	21	22	
	28.	23	24	25	26	27	28	29	
	29.	30	31						(22)
Април				1	2	3	4	5	
	30.	6	7	8	9	10*	11*	12*	
	31.	13*	14	15	16	17*	18*	19*	
	32.	20*	21	22	23	24	25	26	
	33.	27	28	29	30				(18)
Мај						1	2	3	
	34.	4	5	6	7	8	9	10	
	35.	11	12	13	14	15	16	17	
	36.	18	19	20	21	22	23	24*	(15)
	37.	25	26	27	28	29	30	31	(20) (20)
Јун	38.	1	2	3	4	5	6	7	
	39.	8	9	10	11	12	13	14	
	40.	15	16	17	18	19	20	21	(15)
		22	23	24	25	26	27	28	
		29	30						

Укупно наставних дана: **84**

Легенда:

- – Државни празници
- * – Верски празници
- – Наставни дани
- – Празници који се обележавају радно (наставни дани)
- – Број наставних дана у месецу
- – Школски распуст, ненаставни или нерадни дани
- – Радни дани (Свети Сава и Видовдан)
- – Завршетак наставе на крају првог и другог полугодишта

3

На основу члана 67. став 1. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон и 10/19),

Министар просвете, науке и технолошког развоја доноси

ПРАВИЛНИК

о програму наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања

Члан 1.

Овим правилником утврђује се програм наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 2.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику”, а примењује се почев од школске 2020/2021. године.

Број 110-00-89/2019-04
У Београду, 25. априла 2019. године

Министар,
Младен Шарчевић, с.р.

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

1. ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА СУ:

1) обезбеђивање добробити и подршка целовитом развоју ученика;

2) обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за целовити развој ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;

3) свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;

4) развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;

5) развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња;

6) континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним сазнањима и образовној пракси;

7) развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења;

8) пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;

9) развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене науке и технологије;

10) развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;

11) оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;

12) развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства;

13) развијање позитивних људских вредности;

14) развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;

15) развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, развој толеранције и уважавање различитости;

16) развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;

17) повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања;

18) повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на знању.

2. ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА

Структура програма свих наставних предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за први циклус образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај трећег разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се кључне речи садржаја програма и препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом *Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма*.

Програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика трећег разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета, у овом случају током трећег разреда. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних.

Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања. Та потреба да се образовање и васпитање усмере ка развијању компетенција био је један од разлога увођења и пројектне наставе као облика образовно-васпитног рада. Пројектна настава се у данашње време све више фокусира на остваривање образовних стандарда и исхода и, како показују резултати најновијих истраживања, прати друштвене промене својом усмереношћу на развијање знања и способности ученика кроз активности планирања, истраживања и тимског рада у оквиру предметног и међупредметног повезивања садржаја. Поред тога, једна од битних особина савременог приступа пројектном раду у настави односи се на коришћење ИКТ у пројектним активностима што обезбеђује ефикасније учење и развијање знања, али и развијање понашања правилног и безбедног коришћења рачунара и интернета. Детаљније препоруке за планирање и остваривање пројектне наставе дате су у поглављу 7 – *Упутство за реализацију пројектне наставе*.

На путу остваривања циља и исхода кључна је улога наставника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја; метода, поступака и техника наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе брига је не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом.

Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставницима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на по-

средан начин узимају учешће у образовању и васпитању. Зато треба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима наставе и учења, није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и учења су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и праћења и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања, разговор са колегама итд.

Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датих програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

3. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета	**СРПСКИ ЈЕЗИК**
Циљ	**Циљ** учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**180**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита са разумевањем различите текстове; – опише свој доживљај прочитаних књижевних дела; – изнесе своје мишљење о тексту; – разликује књижевне врсте: лирску и епску песму, причу, басну, бајку, роман и драмски текст; – одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; – именује главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине; – уочи основне одлике лирске песме (стих, строфа и рима); – разуме пренесено значење пословице и басне и њихову поучност; – разуме идеје књижевног дела; – уочи основне одлике народне бајке; – разликује народну од ауторске бајке; – представи главне особине јунака; – уочи основне одлике народне епске песме; – уочи поређење у књижевном делу и разуме његову улогу; – разликује опис од приповедања у књижевном делу; – покаже примере дијалога у песми, причи и драмском тексту; – уочи хумор у књижевном делу; – чита текст поштујући интонацију реченице/стиха; – изражајно рецитује песму и чита прозни текст; – изводи драмске текстове; – разликује врсте (и подврсте) речи у типичним случајевима; – одреди основне граматичке категорије именица, придева и глагола; – примењује основна правописна правила; – јасно и разговетно изговори обавештајну, упитну и заповедну реченицу, поштујући одговарајућу интонацију и логички акценат, паузе, брзину и темпо; – споји више реченица у краћу и дужу целину; – препричава, прича и описује и на сажет и на опширан начин; – извештава о догађајима водећи рачуна о прецизности, тачности, објективности и сажетости; – варира језички израз; – попуни једноставан образац у који уноси основне личне податке; – разликује формални од неформалног говора (комуникације); – учествује у разговору поштујући уобичајена правила комуникације и пажљиво слуша саговорника.	**КЊИЖЕВНОСТ**	**ШКОЛСКА ЛЕКТИРА** **Лирска поезија** 1. Душан Костић: *Септембар* 2. Григор Витез: *Какве је боје поток/* Десанка Максимовић: *Вожња* 3. Душан Васиљев: *Зима* 4. Мирослав Антић: *Шта је највеће/* Ф. Г. Лорка: *Луцкаста песма* 5. Драган Лукић: *Свакога дана/* *Шта је отац* 6. Бранислав Црнчевић: *Љутито мече/* Љубивоје Ршумовић*: Ајдаја своме чеду тепа* 7. Милован Данојлић: *Љубавна песма* 8. Љубивоје Ршумовић: *Домовина себрани лепотом* 9. Химна Светоме Сави 10. Бранко Стевановић: *Занимање Марка Краљевића* **Епска поезија** 11. Народне песме: *Марко Краљевић и бег Костадин, Орање Марка Краљевића* **Проза** 1. Ла Фонтен: *Цврчак и мрав*/Езоп: *Корњача и зец* 2. Народна приповетка: *Свети Сава и сељак без среће* 3. Народна бајка: *Чардак ни на небу ни на земљи* 4. Народна приповетка: *Свијету се не може угодити* 5. Бранко Ћопић: *Изокренута прича* 6. Оскар Вајлд: *Себични џин* 7. Светлана Велмар Јанковић: *Златно јагње* (одломак) 8. Бранко В. Радичевић: *Прича о дечаку и Месецу* 9. Ијан Макјуен: *Реч-две о Питеру* (одломак) 10. Јохана Шпири: *Хајди* (одломак) 11. Народна бајка: *Баш-Челик* (читање у наставцима) 12. Јасминка Петровић: *Од читања се расте* (читање у наставцима) **Драмски текстови** 1. Душан Радовић: *А зашто он вежба* 2. Александар Поповић: *Лед се топи* 3. Јованка Јоргачевић: *Никад два добра* 4. Лаза Лазић: *Суђење* **Популарни и информативни текстови** Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе (Милева Ајнштајн, Михаило Пупин), знаменита завичајна личност и др. **ДОМАЋА ЛЕКТИРА** 1. Бранко Ћопић: *Доживљаји Мачка Тоше* 2. Избор из поезије Душана Радовића (*Замислите*, *Да ли ми верујете*, *Страшан лав*, *Кад је био мрак*, *Тужне ћачке исповести*, *Здравица*, *Плави зец* и друге песме) 3. Браћа Грим: *Бајке* (по избору) **Књижевни појмови:** – лирска песма, – химна, – епска песма, – народна бајка, – роман, – поређење, – персонификација (на нивоу препознавања), – опис, – дијалог, – приповедање, – епски јунак, – драмска радња

	ЈЕЗИК **Граматика, правопис и ортоепија**	Врсте речи: именице (градивне, збирне); придеви (присвојни, градивни**);** род и број придева; заменице (личне заменице); глаголи; лице и број глагола. Подела речи на крају реда (граница на самогласник). Управни говор (први и други модел). Неуправни говор. Велико слово: писање имена народа, вишечланих географских назива (планина, река, језера, мора и сл.), празника, наслова књига и часописа; Писање присвојних придева изведених од властитих имена (суфикси: *-ов*, *-ев*, *-ин; -ски, -чки, -шки*). Речца *не* уз именице и придеве**.** Наводници (у управном говору, насловима дела, називима школа). Сугласник *ј* (између самогласника *и-о* и *о-и).* Скраћенице (мерне јединице за масу, дужину, време и запремину течности).
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Краћи и дужи текстови – књижевни и некњижевни, као и нелинеарни текстови. Причање о догађајима и доживљајима, стварним и измишљеним (усмено и писано). Описивање људи, животиња и природе (плански приступ) – усмено и писано. Различите комуникативне ситуације (комуникација са одраслима и са вршњацима; у школи, у продавници, телефонски разговор, поздрављања, честитања и сл.). Богаћење речника: речи истог или сличног значења; речи супротног значења; речи које значе нешто умањено и увећано (уз одговарајуће текстове из лектире). Правописне вежбе: вежбе допуњавања и избора правилног облика речи; диктат, аутодиктат. Језичке вежбе: проширивање и допуњавање реченица различитим врстама речи, промена реда речи у реченици, промена дужине реченице. Лексичко-семантичке вежбе: речи који припадају различитим тематским скуповима; речи супротног значања али исте врсте и истог рода и броја, промена граматичког лица у тексту; основно и пренесено значење речи и друго. Стилске вежбе: састављање прича на основу задатих речи; сажимање или проширивање познате приче (текста), мењање краја приче (текста); настављање приче на основу датог почетка; промена становишта (нпр. увести у текст нове ликове; сместити бајку у далеку будућност...). Говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског/драматизованог текста и сл.

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. Годишњи план садржи број часова по областима распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, планирани фондом часова по областима и годишњим фондом часова.

Програм наставе и учења предмета Српски језик у трећем разреду основне школе чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручени број часова по предметним областима је: Књижевност – 80 часова, Језик – 60 часова и Језичка култура – 40 часова. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Приликом креирања годишњег и оперативних планова неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе. Оперативни план садржи рубрику са операционализованим исходима, дефинисаним наставним јединицама, рубрику за планирану међупредметну повезаност и активностима и рубрику за евалуацију квалитета испланираног, као и друге елементе према процени наставника. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, дефинисање исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на циљ и дефинисане исходе, планиране начине провере остварености исхода, избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања.

Уз годишњи план, формира се листа распоређених текстова по месецима, као и домаћа лектира. Дистрибуција текстова по месецима, као и до сада, заснована је на груписању и повезивању текстова према различитим критеријумима – природа и улога књижевног дела; врсте текстова; сврха текстова: за читање/разумевање/препричавање/тумачење; брзина напредовања ученика; годишња доба; значајни датуми и празници; посебности ученичког колектива, школе и локалне заједнице; предметна и међупредметна повезаност садржаја и исхода; међупредметне компетенције, итд. Дакле, корелативност је омогућена комбиновањем текстова у сродне тематско-мотивске целине према различитим критеријумима.

Могући примери функционалног повезивања текстова по сродности дела могу бити следећи (никако и једини):

• свет детињства (Светлана Велмар Јанковић: *Златно јагње* – Јохана Шпири: *Хајди* (одломак) – Јасминка Петровић: *Од читања се расте* (читање у наставцима) – Душан Радовић: *А зашто он вежба* – Александар Поповић: *Лед се топи* – Јованка Јоргачевић: *Никад два добра* – Лаза Лазић: *Суђење*);

• породица (Мирослав Антић: *Шта је највеће* или Ф. Г. Лорка: *Луцкаста песма* – Драган Лукић: *Свакога дана* или *Шта је отац* – Ијан Макјуен: *Реч-две о Питеру*);

• хумор (Бранислав Црнчевић: *Љутито мече* или Љубивоје Ршумовић*: Аждаја своме чеду тепа* – народна приповетка: *Свије-*

ту се не може угодити – Бранко Ћопић: *Изокренута прича* и *Доживљаји Мачка Тоше* – избор из поезије Душана Радовића (*Замислите*, *Да ли ми верујете*, *Страшан лав*, *Кад је био мрак*, *Тужне ћачке исповести*, *Здравица*, *Плави зец* и друге песме);

• описивање (Душан Костић: *Септембар* – Григор Витез: *Какве је боје поток* или Десанка Максимовић: *Вожња* – Душан Васиљев: *Зима*);

• бајколики свет (Бранко В. Радичевић: *Прича о дечаку и Месецу* – народна бајка: *Чардак ни на небу ни на земљи* – Оскар Вајлд: *Себични џин* – народна бајка: *Баш-Челик* (читање у наставцима) – Браћа Грим: *Бајке* (избор);

• знаменити епски јунак (Бранко Стевановић: *Занимање Марка Краљевића*; Народне песме: *Марко Краљевић и бег Костадин, Орање Марка Краљевића*);

• значајне личности српског језика, књижевности, науке и културе (Свети Сава, Милева Ајнштајн, Михаило Пупин): Химна Светоме Сави – М. Пупин: *Са пашњака до научењака*.

Наведени примери показују како се књижевноуметнички текст може повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања.

Избор лектире за трећи разред је веома битан јер ученици треба даље да улазе у свет књижевности, да воле да читају и да у томе буду мотивисани, што се за почетак првенствено постиже успехом у читању (отуда у списку лектире има доста кратких текстова и дела, али и дужих у односу на други разред, а ученику тематски и стилски врло блиских, да би се даље неговала и истрајност у читању). Са друге стране, на овом узрасту важно је да ученици још више упознају текстове различитих жанрова, као и дела различита по времену настанка. Тако се сада у лектири, и у оквиру књижевнотеоријских појмова, налазе традиционалне врсте (народна бајка и народна јуначка песма).

У лектири су две народне бајке *Чардак ни на небу ни на земљи* и *Баш-Челик* (за читање у наставцима), како би ученици упоређујући ове две типичне народне бајке лакше упознавали одлике ове књижевне врсте. Нешто слично имамо и код епских песама о Марку Краљевићу. Упоређујући их, ученици могу градити слику епског јунака, односно Марков портрет и његове особине које су на различите начине представљене у ове две песме: у једној типично епској (односно за ученике овог узраста *народној јуначкој*), *Орање Марка Краљевића*, у којој имамо борбу за ослобођење и бојеве јунака, и у другој, нетипичној епској песми *Марко Краљевић и бег Костадин*, у којој се одвија борба речима, а не оружјем, и борба на моралном, а не на бојном пољу. Ту је и песма савременог песника Бранка Стевановића, која на занимљив и духовит начин пева о Марку Краљевићу, како би ученици могли да је пореде са традиционалном врстом и да полако схватају да је народна књижевност жива и данас – по својим универзалним моралним вредностима и као извориште модерног стваралаштва.

У трећем, као и у првом и другом разреду, читају се текстови у наставцима, а то подразумева да се на неколико планираних часова, према плану који учитељ/учитељица самостално осмисле и одговарајућом динамиком, читају и анализирају наведена дела. У трећем разреду у питању су два текста: репрезентативна народна бајка *Баш-Челик* и прича за децу *Од читања се расте* Јасминке Петровић (чија се радња одвија у осам дана – од понедељка до понедељка, те се текст може лако поделити и у самој настави, тако што би се, на пример, на часу читала два „дана", односно два дела приче или би се два/три дела задавала ученицима за читање код куће, како би на часу било довољно времена за њихову обраду и повезивање са претходно прочитаним). Током читања у наставцима ученици негују истрајност у читању и у усвајању доминантних естетских и васпитних вредности књижевноуметничких текстова.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КЊИЖЕВНОСТ

У настави књижевности најважније је код ученика развијати способност читања књижевних текстова са разумевањем, подстицати љубав према читању, градити осећај за лепо и вредно, васпитавати укус и неговати истрајност у читању и доживљавању књижевног дела. Ученике треба навикавати да опишу доживљај прочитаних књижевних дела и изнесу мишљење о њима. Читање захтева време, истрајност и посвећеност, а неговање ових карактеристика представља основ за сва даља учења. Кроз читање књижевноуметничких текстова и у разговору о њима на часу гради се критичко мишљење, јер ученици треба да имају суд о поступцима и особинама ликова, као и о различитим догађајима у тексту. Посебно је важно што књижевност код ученика интензивно развија емпатију, тиме што од читалаца тражи да се ставе на место другога и да разумеју најразличитије особине и поступке ликова. Настава књижевности јача национални и културни идентитет ученика, кроз упознавање своје књижевности и културе, као и књижевности и културе других народа.

Школска лектира је разврстана по књижевним родовима – лирска и епска поезија, проза, драмски текстови за децу и обогаћена избором научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део школске лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али и репрезентативна дела за децу из светске књижевности (Оскар Вајлд: *Себични џин*, Ијан Макјуен: *Реч-две о Питеру*, Јохана Шпири: *Хајди* (одломак).

Домаћа лектира обухвата значајна поетска и прозна дела дечје књижевности (Браћа Грим: *Бајке* (три бајке по избору), Бранко Ћопић: *Доживљаји Мачка Тоше*, избор из поезије Душана Радовића.

Избор дела школске и домаће лектире примерен је узрасту ученика.

Поједина дела из обавезног корпуса су изборна. Учитељу се пружа могућност да изабере да ли ће на часовима обрађивати:

• Ла Фонтенову басну *Цврчак и мрав* или Езопову басну *Корњача и зец*;

• *Шта је највеће* Мирослава Антића или *Луцкасту песму* Ф. Г. Лорке;

• *Свакога дана* или *Шта је отац* Драгана Лукића;

• *Какве је боје поток* Григора Витеза или *Вожња* Десанке Максимовић;

• *Љутито мече* Бранислава Црнчевића или *Аждаја своме чеду тепа* Љубивоја Ршумовића.

Изборност допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. Програмом се подстиче упознавање ученика са значајним личностима српског језика, књижевности, науке и културе (Свети Сава, Милева Ајнштајн, Михајло Пупин).

Током обраде књижевних текстова ученици развијају прва литерарно-естетска искуства и формирају своје ставове о делу које слушају или читају. Учитељ подстиче ученике да износе своје ставове и аргументују их примерима из текста.

Поређење као стилску фигуру ученик овог узраста треба првенствено да уочи, а потом и да разуме његову улогу у тексту. Ученици усвајају основне облике казивања (форме приповедања) тумачећи текстове из школске и домаће лектире. Ученик треба да разликује опис од приповедања у књижевном делу и уочи дијалог у песми, причи и драмском тексту.

Приликом обраде лирских, епских и драмских текстова за децу ученици се мотивишу на читав низ стваралачких активности које настају поводом дела (изражајно рецитовање лирске песме, читање прозног текста интерпретативно, сценски наступ – извођење драмског текста, драмска игра, драмски дијалози, гледање дечје позоришне представе, снимање и коментарисање драматизованих одломака).

Развијање књижевних појмова код ученика не подразумева учење дефиниција, већ именовање и описно образлагање појма; уочавање улоге одређеног појма у књижевноуметничком тексту.

Важно је нагласити да ученици треба да читају оригиналне текстове аутора, а не оне који су из разних разлога и на различите начине прекрајани и мењани претходних деценија, као што је то био случај са бајком „Себични џин" Оскара Вајлда. Ова бајка завршава се смрћу џина у дубокој старости, уз хришћанске мотиве који су битни за разумевање и самог краја и дела у целини.

Књижевна дела која су доживела екранизацију (*Хајди*, *Баш-Челик* и друге народне и ауторске бајке) могу послужити за ком-

паративну анализу и уочавање разлике између књижевности и филма, чиме ученици могу доћи до закључка о природи два медија и развијати своју медијску писменост. Часови књижевности могу се употпунити коришћењем дигиталних садржаја. Наставницима и ученицима могу бити од велике помоћи аудио записи, на којима се чује како глумци изражајно и интерпретативно казују изабране текстове. Такође, у наставу треба увести разноврсне стваралачке активности којима се врши систематизација обрађених садржаја (игре асоцијација, креативне слагалице, интерактивни задаци и квизови).

ЈЕЗИК

У настави језика ученици овладавају писаним и усменим стандардним српским језиком. Програм је усмерен на усвајање основних граматичких правила и њихову адекватну примену у писаној и говорној комуникацији.

Граматика

У програму су наведени само нови садржаји из граматике, али се подразумева да се градиво повезује са садржајима обрађеним у првом и другом разреду.

Основна знања из морфологије проширују се у вези са именицама, придевима и глаголима, а уводи се нова врста речи: заменице (само личне). Две нове именичке подврсте, градивне и збирне именице, треба увести тек пошто се понове властите и заједничке именице. Нову подврсту придева – градивне и присвојне треба увести тек пошто се понове описни придеви. Важно је да ученици повежу градивне именице као основу за извођење градивних придева, а да не мешају ове две врсте речи. Кад су у питању присвојни придеви, градиво из граматике треба што више повезивати са правописом. Да би се одредио род и број придева, треба поновити род и број именица и указати ученицима на слагање придева са именицом у роду и броју, без увођења нових термина. Увођење личних заменица подразумева само основне облике и њихово повезивање са глаголским лицем, односно бројем, што ће представљати основу за уочавање слагања субјекта и предиката у наредном разреду.

Врсте речи уочавати најпре на изолованим примерима (у основном облику), а затим увежбавати и у оквиру реченице.

Наставу граматике треба повезивати са наставом књижевности тако што књижевни текстови из *Читанке* могу послужити за граматичку анализу и послужити као пример употребе врста речи у реченици и различитих врста реченица по облику и значењу. Водити рачуна о томе да примери буду једноставни за анализу. Учитељ може и прилагодити текст, тако да примери буду типични.

Правопис

Правописна правила ученици треба да усвајају постепено, уз понављање и вежбање већ наученог и уз усвајање нових садржаја, и то путем различитих вежбања како на нивоу речи тако и на нивоу реченице.

Писање вишечланих географских назива потребно је повезати са наставом природе и друштва – завичајном географијом.

Пожељно је направити корелацију са наставом математике у вези са писањем скраћеница за мерне јединице. Пошто се градиво из математике проширује великим бројем јединица мере, требало би, на овом нивоу, скренути пажњу на њихово писање само латиничким писмом.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Област *Језичка култура* обухвата усмено и писмено изражавање.

Усмено изражавање ученика треба развијати у разговору у којем их учитељ усмерава да јасно, прецизно и разговетно изговарају реченице, поштујући интонацију и правилно акцентовање у реченицама. У вођеном разговору о књижевном или неуметничком тексту или о одређеној теми, ученици одговарају на питања, постављају питања, износе своја мишљења и ставове. Ученици се охрабрују да обликују усмену поруку у којој ће изнети информације на примерима из свакодневног живота. Учитељ треба да ствара прилике и подстиче ученике да говоре, износе информације, своја мишљења, осећања итд.

У трећем разреду требало би подстицати ученике да препричавају, причају и описују и на сажет и на опширан начин како усмено, тако и писмено.

Препричавање мора да има свој циљ и да буде плански и усмерено. Потребно је усмеравати ученике како да одаберу чињенице, како да одвоје главно од споредног и мање битног и како да следе хронолошки ток садржаја. Требало би водити рачуна о томе да се препричавају само они садржаји који испуњавају програмске захтеве и који су ученицима претходно протумачени/анализирани, предочени, објашњени.

Причање представља стваралачко изражавање без обзира на то да ли је у питању стварност или фантазија, тј. да ли је реч о репродуковању неког доживљаја, догађаја и замишљеног садржаја (из света дечије маште). Најчешће се почиње са причањем доживљаја, па потом догађаја. Потребно је указати ученицима да занимљиво причање треба да буде динамично, као и да могу слободније да износе личне доживљаје, ставове, да буду маштовити и оригинални, да се емоционално и сликовито изражавају.

Описивање – треба оспособљавати ученике да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, запажају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Ученици би требало да локализују оно што описују (временски, просторно, узрочно), да одаберу битна својства (однос спољашњег и условно унутрашњег) и да изнесу лични став/однос према датој појавности. Будући да се описивање често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (посебно књижевноуметничког), потребно је стално усмеравати пажњу ученика на она места у овој врсти текстова која обилују описним елементима (опис предмета, ентеријера, биљака и животиња, књижевних ликова, пејзажа и сл.), јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком испољавању. Циљеве и задатке ове врсте вежбања требало би постепено усложњавати – од једнолинијске дескрипције видљивог до промишљеног, аналитичког изражавања доживљаја стварности у којој ће бити истакнута самосталност и индивидуалност ученика.

Извештавањем се на јасан, објективан и сажет начин говори о неком догађају. На овом узрасту је потребно само указати ученицима на основне одлике овог облика изражавања: на тачност преношења података, на аутентично презентовање чињеница, на једноставност, на одсуство личног коментара, субјективног доживљаја и имагинарног. Није потребно задати ученицима да напишу извештај, већ би их требало подстицати да сажето усмено известе о себи (нпр. о обављеном задатку код куће) у виду одговора на питања која ће учитељ поставити. На овај начин ће ученици вежбати да буду економични и прецизни приликом изражавања.

Варирање језичког израза односи се на специфичан одабир и комбинацију језичких средстава. Помоћу књижевних и некњижевних текстова ученицима би требало указати на различите могућности употребе речи, синтагми и реченица у формалним/неформалним језичким ситуацијама, као и на промену њиховог значења у зависности од контекста. Током практичне наставе језичке културе ученицима би требало указати да је неопходно говорити онако како то захтева комуникативна ситуација и са њом ускладити језичке механизме.

Током наставе језичке културе требало би оспособити ученике да правилно попуне различите једноставне обрасце; на пример, образац за учлањивање у библиотеку или у спортски клуб, писање позивнице за рођендан и слично.

На овом узрасту реализују се различите програмске вежбе (правописне, језичке, лексичко-семантичке и говорне вежбе).

Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. У овом узрасту требало би примењивати просте правописне вежбе које су погодне за савлађивање само једног правописног правила из једне правописне области. Приликом савлађивања правописних на-

чела погодне могу бити следеће правописне вежбе: диктат, аутодиктат, вежбе допуњавања и избора правилног облика речи.

Језичка култура ученика негује се и кроз игровне активности, посебно кроз *језичке вежбе*, на пример, разговор са књижевним ликом, затим ситуационе игре, односно стварне ситуације, на пример, разговор у продавници, разговор код лекара и слично. Могу се одабрати и проширивање и допуњавање реченица различитим врстама речи, промена реда речи у реченици, промена дужине реченице и слично.

Применом *лексичко-семантичких вежби* код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Развијању смисла за прецизно изражавање и разумевање значења речи и израза доприносе различите вежбе, на пример: навести речи који припадају различитим тематским скуповима; речи супротног значења али исте врсте и истог рода и броја; промена граматичког лица у тексту; основно и пренесено значење речи и друго.

Говорне вежбе код ученика подстичу машту и креативност због чега би их требало чешће примењивати у настави језичке културе. Говорне вежбе су у функцији изграђивања доброг језичког укуса, елоквентности и флуентности у изражавању. На овом узрасту најпогодније могу бити следеће говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског/драматизованог текста и слично.

Ниједан школски писмени задатак се не израђује у трећем разреду.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Оцењивање би требало да буде усмерено на добијање информација о обрасцима мишљења и условима под којим ученик може да примени знање стечено током наставе језичке културе у свакодневној формалној и неформалној комуникацији.

Процес праћења и вредновања једног ученика треба започети иницијалном проценом нивоа постигнућа ученика. Акценат би требало да буде на ученичковим способностима – на ономе што ученик може или покушава да учини. Током процеса наставе и учења учитељ континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити довољно јасна и информативна, како би била подстицајна за даље напредовање ученика. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК

ПРОГРАМ А

ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА НЕСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ХОМОГЕНИМ СРЕДИНАМА

(основни ниво стандарда)

Циљ	**Циљ** учења Српског као нематерњег језика јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**108**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разуме и користи предвиђени лексички фонд; – разуме и користи граматичке конструкције усвајане у претходним разредима и проширује их новим језичким садржајима; – искаже радњу у прошлости;	ЈЕЗИК	Око 150 нових пунозначних и помоћних речи; Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Перфекат глагола (сва три лица и оба броја); Присвојне заменице за треће лице једнине сва три рода; Прилози *сада, данас* и *јуче*;
– разуме кратке песме и одабране одломке прозних текстова, по потреби адаптиране; – напамет казује кратке песме и краће литерарне форме; – уочи мелодију стиха и одреди речи које се римују; – илуструје текст који слуша, истичући неке од мотива (уз помоћ аудио и визуелних средстава); – издвоји главни догађај у књижевном тексту;	КЊИЖЕВНОСТ	Ј. Ј. Змај: „Ала је леп овај свет” Драган Лукић: „Мамино срце” Народна прича: „Деда и репа” Народна прича: „Зец и корњача” Влада Стојиљковић: „Црно-бело” Мирослав Антић: „Гозба” Народна песма: „На крај села жута кућа” (песма која се пева) **По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још један до два текста која нису на овој листи.**

– разуме полако и јасно изговорена једноставна питања и информације о садашњим и прошлим догађајима; – учествује у кратком дијалогу с вршњацима и одраслима у складу с тематским областима и препорученом лексиком; – чита наглас познате линеарне и нелинеарне текстове; – пише кратке форме штампаним и писаним словима писмом које је блиско његовом матерњем језику (ћирилица или латиница) поштујући ортографску норму.	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	**I. Лично представљање:** основне информације о себи – место рођења **II. Породица и људи у окружењу:** основне информације о члановима уже породице **III. Живот у кући:** делови намештаја према просторијама у кући/стану; уобичајене дневне активности (устајање, доручак, одлазак у школу, слободне активности...) **IV. Храна и пиће:** оброци, воће, поврће, посуђе **V. Одећа и обућа:** одевање према годишњим добима **VI. Здравље:** делови тела, одржавање личне хигијене; прибор за личну хигијену **VII. Образовање:** школски предмети, оцењивање; час и одмор; распоред часова **VIII. Природа:** годишња доба – атмосферске појаве; кућни љубимци **IX. Спорт и игре:** дечије, друштвене и компјутерске игре **X. Насеља, саобраћај и јавни објекти:** превозна средства; амбуланта/дом здравља, апотека **XI. Нетематизована лексика:** бројеви до 100, сабирање и одузимање, изведене боје, присвојне заменице, предлози, везници, прилози, упитне речи, речце **XII. Комуникативни модели:** упознавање; жеља; нуђење; прихватање/неприхватање понуђеног

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање

ПРОГРАМ Б

ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ВИШЕНАЦИОНАЛНИМ СРЕДИНАМА
(средњи–напредни ниво стандарда)

Циљ **Циљ** учења предмета Српски као нематерњи језик јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **108**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	*ОБЛАСТ/ТЕМА*	**САДРЖАЈИ**
– разуме и користи предвиђени лексички фонд; – разуме и користи граматичке конструкције усвајане у претходним разредима и проширује их новим језичким садржајима; – искаже радњу у будућности (сва три лица и оба броја); – искаже молбу, захтев и налог; – састави реченице с неправим објектом; – разуме кратке песме и одабране одломке прозних текстова, по потреби адаптиране; – напамет казује кратке песме и краће литерарне форме; – уочи мелодију стиха и одреди речи које се римују; – илуструје текст који слуша, истичући неке од мотива (уз помоћ аудио и визуелних средстава); – издвоји главни догађај у књижевном тексту; – опише једноставним исказима карактеристичне особине књижевног јунака; – разуме питања, информације и налоге уколико се употребљава претежно позната лексика; – прича о догађају који се десио, у коме је учествовао или којем је присуствовао; – чита с разумевањем текстове с претежно познатом лексиком; – саставља и пише кратак текст (честитка, порука) поштујући ортографску норму.	ЈЕЗИК	200–250 нових пунозначних и помоћних речи; Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Футур I глагола (сва три лица и оба броја); Императив (2. лице једнине и множине најфреквентнијих глагола); Именица у дативу у функцији неправог објекта уз глаголе давања и говорења; Прилози *сутра*, *ујутру*, *увече*;
	КЊИЖЕВНОСТ	Ј. Ј. Змај: „Ала је леп овај свет” Драган Лукић: „Фифи” (одломци); „Мамино срце”/„Свеједно” Љубивоје Ршумовић: „Браћу не доносе роде” Народна прича: „Деда и репа” Народна прича: „Зец и корњача” Влада Стојиљковић: „Црно-бело” Мирослав Антић: „Гозба” Народна песма: „На крај села жута кућа” (песма која се пева) Мирко Петровић: „Таблица множења” **По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још један до два текста која нису на овој листи.**

	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	**I. Лично представљање:** основне информације о себи – место и месец рођења (свој и најближих чланова породице); место и улица становања **II. Породица и људи у окружењу:** основне информације о члановима породице (ујак, стриц, тетка) и људима у окружењу; професије **III. Живот у кући:** делови намештаја према просторијама у кући/стану; простор у коме се учи и одмара; уобичајене дневне активности (устајање, доручак, одлазак у школу, слободне активности...); помоћ родитељима у кућним активностима **IV. Храна и пиће:** воће, поврће; намирнице, слаткиши, посуђе **V. Одећа и обућа:** одевни предмети и обућа; одевање према годишњим добима **VI. Здравље:** делови тела, одржавање личне хигијене, прибор за личну хигијену **VII. Образовање:** школски предмети, оцењивање, активности и ситуације на часу и на одмору **VIII. Природа:** годишња доба – атмосферске појаве; зоолошки врт; кућни љубимци **IX. Спорт и игре:** дечије игре, компјутерске игре и спортови **X. Насеља, саобраћај и јавни објекти:** уобичајене активности на селу и у граду **XI. Нетематизована лексика:** бројеви до 100, изведене боје, присвојне заменице, предлози, везници, прилози, упитне речи, речце **XII. Комуникативни модели:** упознавање; поздрављање приликом одласка; жеља; нуђење; прихватање/неприхватање понуђеног

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет Српски као нематерњи језик похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију), док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет Српски као нематерњи језик сачињена су два програма.

Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, који живе у претежно језички хомогеним срединама и имају мало контаката са српским језиком, а у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика.

Други програм (Б) предвиђен је за ученике који живе у језички мешовитим срединама, који могу брже и у већем обиму да савладавају српски језик, односно да, у складу с узрастом, достигну виши ниво владања српским језиком.

Оба програма за предмет Српски као нематерњи језик садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба разумети као делове комплексне целине који доприносе остваривању исхода овог предмета, сваки са својим специфичностима.

Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима првог циклуса образовања или претходних разреда.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и могућности ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој глобални план рада, на основу кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена, више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно да наставник приступи уџбенику као једном од наставних средстава које је пожељно богатити и проширивати додатним, самостално израђеним наставним материјалима. Поред уџбеника, као једног од извора информација, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЈЕЗИК

Област **Језик** обухвата лексику и граматичке моделе српског језика. У садржајима и исходима ове области налазе се оквирни број речи и граматички елементи којима ученик треба да овлада у сваком разреду. У овој области програма тежиште је на постепеном усвајању система српског језика почев од 1. разреда. Језик почиње да се усваја помоћу минималног броја речи употребљених у основним реченичним моделима с јасним комуникативним контекстом. Односно, речи и њихови облици не усвајају се изоловано,

већ у реченичном, односно комуникативном контексту. За продуктивну употребу језика нефункционално је ванконтекстуално учење парадигми (учење самих облика речи).

Усвајање граматике српског језика у почетним фазама на млађем узрасту претежно је несвесно – у разноврсним активностима ученици слушају исказе на српском језику, понављају их и комбинују у одговарајућим познатим и блиским контекстима. У наредним фазама наставник помаже ученицима да уоче језичка правила и почну да их примењују.

Да би ученик овладао одређеним фондом речи и граматичким елементима, неопходно је да их разуме и дуготрајно увежбава. На тај начин стварају се предуслови да их примени у одговарајућој комуникативној ситуацији. Формално познавање граматичких правила не подразумева и способност њихове примене, те је такво знање корисно само уколико помаже бољем разумевању неких правилности система. Односно, савладавање граматичких правила није само себи циљ. Објашњење граматичких правила, уколико наставник процени да је корисно, треба да буде усклађено с узрастом ученика, његовим когнитивним способностима, предзнањима у матерњем језику и сведено на кључне информације неопходне за примену. Учениково познавање граматичких правила процењује се и оцењује на основу употребе у контексту, без инсистирања на њиховом експлицитном опису.

На нижем нивоу владања језиком (средине у којима се реализује А програм) важно је да се код ученика развије способност разумевања и конструисања исказа који садрже елементе одређене програмом. Притом је у продукцији (састављању и казивању исказа) на овом нивоу битно да значење поруке буде разумљиво, док се граматичка исправност постиже постепено. На том нивоу очекују се типичне грешке изазване интерференцијом и недовољном савладаношћу материје. Грешке нису само знак непознавања градива, већ су управо показатељ да је ученик спреман да се упусти у комуникацију, што наставник треба да подстиче. То не значи да грешке уопште не треба исправљати. Наставник одлучује о томе када ће, на који начин и које грешке исправљати, водећи рачуна истовремено и томе да ученика мотивише за комуникацију и о томе да се грешке постепено редукују.

Управо су часови из области Језик погодни за усмерено, циљано усвајање појединих сегмената, граматичких елемената српског језика. Током ових часова препоручује се динамичко смењивање различитих активности: различити типови вежби слушања, провера разумевања слушаног, понављање, граматичко и лексичко варирање модела, допуњавање, преобликовање потврдних у упитне и негиране форме и сл.

Реализација наставе *српског као нематерњег језика* према Б програму подразумева одређено владање српским језиком од почетка школовања, односно могућност бржег напредовања у току школовања. У таквим околностима очекује се мања заступљеност грешака и њихово брже исправљање. Примена Б програма подразумева овладаност садржајима А програма и подизање језичке компетенције на виши ниво, те је настава језика у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим стандардним српским језиком у складу с језичким и ванјезичким контекстом.

Будући да ученици који похађају наставу Српског као нематерњег језика, похађају и наставу матерњег језика, сврсисходно је у одговарајућим приликама користити трансфер знања стечених на матерњем језику и о матерњем језику. Настава Српског као нематерњег језика треба да буде у корелацији с наставом матерњег језика.

Језичка грађа се из разреда у разред постепено проширује и усложњава, она је кумулативна и надовезује се на претходну. Увођење новог елемента подразумева овладаност претходним, што значи да се нова грађа ослања на претходну која се континуирано увежбава. Следећи примери крађих текстова илуструју примену језичке материје поштујући поступност и увођење нових језичких садржаја у сваком разреду у А програму:[1]

1. разред (презент глагола у 1, 2. и 3. лицу једнине (потврдни и одрични облик); проста реченица с именским делом предиката; личне заменице 1, 2. и 3. лица једнине у функцији субјекта; проста реченица с глаголским предикатом; именице у локативу једнине с предлозима *у* и *на* уз глагол *јесам*): *Здраво! Ја се зовем Марија. Ја сам у школи. Ово је учионица. Ученик је у учионици. Он црта. То је учитељица. Она седи на столици.*

2. разред (проста реченица с придевом у именском делу предиката; акузатив именица без предлога; локатив с предлозима *у* и *на*; акузатив с предлозима *у* и *на* са глаголом *ићи*; презент глагола за сва три лица и оба броја; личне заменице 1, 2. и 3. лица множине у функцији субјекта; присвојне заменице за 1. и 2. лице једнине сва три рода у функцији атрибута и именског дела предиката): *Ово је моја школа. Ми смо ученици. Идемо у школу. Имамо торбе. Торбе су велике. Дечаци се играју у дворишту. Они имају лопту. Они воле фудбал.*

3. разред (перфекат глагола (сва три лица и оба броја); присвојне заменице за треће лице једнине сва три рода; прилози *сада, данас* и *јуче*): *Марија данас слави рођендан. Ово је њена мама. Она је јуче правила торту. Ово је њен тата. Тата је правио сендвиче. Дошли су гости. Марија је весела.*

4. разред (футур I глагола (сва три лица и оба броја); императив (2. лице једнине и множине најфреквентнијих глагола); именица у дативу у функцији неправог објекта уз глаголе давања и говорења; присвојне заменице за сва три лица једнине и множине – слагање с именицом у једнини; прилози *сутра*, *ујутру*, *увече*; узрочна реченица с везницима *јер* и *зато што*; фреквентни прилози за начин (*брзо*, *полако*, *лепо)*; творба именица са значењем вршиоца радње, имаоца занимања изведених суфиксима: *-ар*, *-ац*, *-ач*; именице које означавају женску особу изведене суфиксима: *-ица*; *-ка*): *Мој разред ће сутра ујутру ићи на излет. Ја ћу устати у седам сати. Направићу сендвич. Учитељица је рекла ученицима: „Понесите воду јер ће бити топло". Брзо ћу се спаковати. Возач Иван ће возити аутобус.*

5. разред (узрочна реченица с везницима *јер* и *зато што*; одредбе за начин исказане фреквентним начинским прилозима; сложени глаголски предикат с модалним глаголима: *требати*, *морати*, *моћи*, *смети*, *желети*; именице у генитиву с предлозима *испред*, *иза*, *изнад*, *испод*, *поред* у функцији одредбе за место; конгруенција атрибута и именице у номинативу и акузативу; творба именица којима се означавају називи спортиста; творба прилога од придева): *Ја желим да играм кошарку. Треба много тренирати. Једног дана бићу кошаркаш. Поред моје куће је кошаркашки клуб. Уписују нове чланове. Моја старија сестра тренира пливање. Она је добра пливачица и вредно тренира.*

6. разред (именице у генитиву с предлозима *од* и *до* у функцији одредби за место и време; прилози *рано*, *касно*, *увек*, *никад*, *понекад, често*, *ретко*, *цео* (дан), *дуго*, *зими*, *лети*; конгруенција атрибута и именице у номинативу и акузативу; именица у инструменталу са значењем средства и друштва; компаратив и суперлатив придева и прилога; присвојни придеви на *-ов*/*ев*, *-ин* (у номинативу); називи земаља и регија изведени суфиксима: *-ија*, *-ска*): *Имам дванаест година и идем у шести разред. Волим модерну музику. Свирам гитару од четвртог разреда. У јуну ћу ићи на такмичење у Италију. Имам добре другове и другарице. С њима идем у школу аутобусом јер је школа далеко. Увек се добро забављамо. Лети често идемо на базен бициклима. Мој најбољи друг се зове Марко. Он је нижи од мене и бољи је ученик јер више учи. Маркова сестра се зове Мирјана.*

7. разред (именице у генитиву с предлозима *са*, *из*, *око*, *између* у функцији одредбе за место; именице у генитиву с предлозима *пре* и *после* у функцији одредбе за време; локатив у функцији неправог објекта уз глаголе говорења и мишљења; именичке, бројне и прилошке синтагме са значењем количине; конгруенција атрибута и именице у дативу, инструменталу и локативу; најфреквентније збирне именице са суфиксом *-је*; творба именица за означавање места (простора и просторија) на којем се врши радња: *-иште*/*-лиште*, *-оница*); творба именица са значењем етника (примери из окружења): *Моја породица живи у кући. Око куће имамо цвеће.*

1 У загради су наведени садржаји области Језик за сваки разред.

Наш сусед је Мађар. Између наше и његове куће налази се мало игралиште. С друговима често идем тамо после школе. Понекад купимо флашу сока и неколико кесица семенки, седимо на дрвеним клупама и разговарамо о новим филмовима, строгим наставницима, музици и разним другим стварима. Прошле недеље смо помагали нашем старом суседу да поправи љуљашке и клацкалице. Тако ће и млађој деци бити лепше.

8. разред (зависне реченице: временска (с везником *кад*), намерна (с предикатом у презенту), изрична (с везником *да*) и односна (са заменицом *који* у функцији субјекта); творба придева суфиксима *-ски* и *-(и)ји*): *Луче сам имала много домаћих задатака. Кад сам их завршила, укључила сам телевизор. После пола сата у собу је ушао мој брат и променио канал. Хтео је да гледа утакмицу. Рекла сам му да ја желим да гледам омиљену серију која почиње за пет минута. Он је рекао да је утакмица веома важна, јер играју српска и мађарска репрезентација. Нисмо хтели да се свађамо. Договорили смо се да он иде у дневну собу и тамо гледа утакмицу.*

КЊИЖЕВНОСТ

Програм А предмета Српски као нематерњи језик намењен је хомогеној средини, ученицима који веома ретко имају контаката са говорницима чији је матерњи језик српски. Познавање језика је на основном (елементарном) нивоу, комуникација на српском језику се тешко остварује, граматички модели су неувежбани пошто ученици немају прилике да користе српски језик, њихов речник не садржи велики број речи, речи веома лако из активног фонда прелазе у пасивни и буду заборављене, лексика се усваја спорије него код ученика хетерогене средине, интерференцијске грешке се често појављују у толиком обиму да ометају разумевање реченице; из ових разлога би акценат требало да буде на лексици и језичким обрасцима (моделима) који ће им обезбедити темељ за једноставну комуникацију на српском језику.

У сваком разреду ученицима је понуђено више текстова од броја који је обавезујући. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика. Поред одабраних текстова, обрађују се и текстови по слободном избору, при чему се води рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. Уз оригиналне књижевне текстове планирана је и обрада конструисаних текстова који треба да буду у функцији обогаћивања лексике неопходне за свакодневну комуникацију на основном нивоу. Предлаже се да наставник планира најмање три часа за обраду једног текста кроз теме. Песме које се певају не захтевају обавезно обраду, граматичка и лексичка објашњења језичких појава.

Област наставног програма Књижевност доприноси постизању комуникативне функције језика. Основна функција књижевноуметничких текстова, односно адаптација, поред оспособљавања ученика за комуникативну употребу језика, јесте и упознавање ученика са културом, историјом и традицијом српског народа, као и с књижевним делима значајним за српску књижевност.

Функције адаптираног књижевног текста у А програму:

• усвајање лексике одређеног тематског круга потребне за свакодневну комуникацију;

• читање, односно слушање текста у функцији увежбавања разумевања писаног и говорног језика – увежбава се читање у себи и читање са разумевањем;

• задаци у вези са текстом развијају умење разумевања текста, увежбава се вештина писања, састављање и писање реченица које садрже познату лексику уз увежбавање основних језичких образаца, као и развијање способности састављања реченица говорног језика (приликом писаних и говорних вежби толеришу се интерференцијске грешке које не ометају разумевање реченице);

• одговори на питања (усмено и писмено) помажу ученику да развије механизме састављања реченица на српском језику, односно излагање на српском језику уз видно присуство интерференцијских грешака – упутно је да наставник врши корекције указујући на правилне облике;

• репродукција текста или препричавање развијају способност употребе језика – ученик треба да се изрази користећи више реченица, да формира и развија говорне способности.

Књижевноуметнички, адаптирани и конструисани текстови погодни су за тумачење, при чему се узимају у обзир узраст и предзнања ученика. Текстови су уједно и полазна основа за увежбавање нових речи и израза, језичких модела, читања, писања, говора; стога три часа намењена једном тексту представљају истовремено и обраду и увежбавање градива.

Рад на тексту обухвата:

1. Семантизацију непознатих речи: семантизација може да се изведе помоћу синонима који су познати ученицима, визуелним приказивањем речи, постављањем речи у контрастне парове (*мали-велики*), описивањем речи једноставним реченицама. Наставник мора да води рачуна да реченица којом описује непознату реч садржи ученицима познате речи. Превод је оправдан само у случају када не постоје друга средства за објашњење значења речи. Препоручује се употреба речника на часу.

2. Слушање или читање текста: саветује се да наставник први пут прочита текст – на овај начин ученици чују правилан изговор речи, пошто ученици хомогене средине ретко имају прилике да чују српски језик, наставниково гласно читање је од изузетне важности. Препоручује се употреба аудио-визуелних средстава. Захтеви који се у програму тичу учења одломака из поезије и прозе напамет подстичу усвајање модела говорења, као и интонацију речи и реченица.

Драматизација текстова везује се и за јавни наступ, али и за разговор о књижевном делу пошто представља вид његове интерпретације. Саживљавањем са ликовима дела, ученици могу испољити осећања која препознају у понашању јунака и о којима закључују.

3. Контекстуализација нове лексике: неопходно је да ученици нове речи поставе у реченични контекст како би се лексика увежбавала паралелно са конструисањем реченица. Реченице треба да буду једноставне да би се избегао велики број грешака које неминовно настају у сложенијим конструкцијама. Уколико реченица садржи превише грешака, постаје неразумљива слушаоцу. Контекстуализација нових речи је битан елеменат функционалне употребе језика пошто наводи ученика да саставља реченице и активира речнички фонд и језичке моделе.

4. Питања у вези с текстом (у писаној форми и усмено): процес разумевања текста има више етапа. Тек када се нова лексика усвоји и примени у реченицама може да се пређе на ниво разумевања текста. Ниво на којем је ученик разумео текст може да се утврди постављањем питања у вези с текстом. Питања треба да се заснивају на лексици коју су раније усвојили уз употребу нових речи обрађених у тексту. Упутно је да питања буду кратка (*Шта је у Весниној торби?* – текст *Весна и торба*). Корисно је да део питања буде у писаној, а део у говорној форми. Значајно је да се примарно увежбава говор, а затим и писање.

5. Питања поводом текста (у писаној форми и усмено): ученици увежбавају и остварују комуникацију на српском језику засновану на познатој лексици, уз толерисање грешака које не ометају разумевање. Питања треба да буду у складу с лексичким фондом којим ученици располажу (на пример: *Ко је јунак приче?*; *Где се одиграва радња?*; *Како изгледа јунак приче?*; *Шта осећа девојчица у песми?*). Ово је следећи ниво у процесу усвајања језичких вештина чији је циљ навођење ученика да остваре комуникацију на српском језику. Овај циљ је често веома тешко постићи код ученика хомогене средине, али је неопходно навести ученика да усмено, а потом и у писаној форми употреби одређене речи или изразе на српском језику.

6. Разговор о тексту: у складу са лексиком којом ученици располажу разговор се заснива на препознавању главних ликова, активностима које се везују уз њих, на истицању особина ликова из текста. Као део процеса увођења ученика у употребу језика упутно је да се ученици, према моделима из текстова подстичу да састављају реченице потребне у говорним ситуацијама. На пример, драматизација текста *Весна и торба – Весна*: Моја торба је стара. *Оловка*: Шта радиш, Весна? Зашто стављаш пуно ствари у торбу? У торби нема места. *Тата*: Весна, треба да купим нову торбу. *Весна*: Тата, молим те, купи ми нову торбу. Ученици се подстичу да

поводом текста закључују о идејама препознатим у тексту (Шта текст казује о Весниним особинама?).

Приликом обраде поезије не инсистира се на књижевној теорији, већ на доживљају лирске песме. Подстицање ученика да разуме мотиве, песничке слике и језичкостилска изражајна средства доводи се у везу са илустровањем значајних појединости, као и с увежбавањем интонације стиха и уочавањем риме у песми.

7. Компаративни приступ: наставник планира укључивање текстова матерњег језика који се пореде са предложеним делима српске књижевности (уколико је то могуће) и са примерима везаним за филм, позоришну представу, различите аудио-визуелне записе; у обраду књижевног дела укључује и садржаје из ликовне и музичке културе, стрип и различите врсте игара (осмосмерке, ребуси, укрштене речи, асоцијације...).

Приликом уочавања битних поетских елемената у структури књижевноуметничког текста, користећи знање стечено на часовима матерњег језика, наставник се труди да код ученика (у складу са њиховим могућностима) објасни основне облике приповедања (нарација, дескрипција, дијалог); појам сижеа и фабуле, функцију песничке слике; улогу језичкостилских средстава и друге основне поетичке одлике текста.

8. Обликовање кратког текста у писменој форми или усмено на основу адаптираног књижевног текста: овај ниво употребе српског језика у говорној или писаној форми представља главни циљ области Књижевност у А програму. Покушај самосталног састављања краћег текста од пет или шест реченица (у пару или у групи) представља виши ниво у остваривању комуникативне функције језика. Ученици развијају механизам употребе језичке грађе и језичких модела; спајају речи у реченице уз поштовање граматичких структура, затим спајају више реченица у краћи текст. Процес се односи и на говорени и на писани текст.

Програм Б:

Књижевноуметнички текстови у настави Српског као нематерњег језика имају вишеструку функцију. Читајући и тумачећи књижевноуметничка дела и изабране одломке најзначајнијих дела српских писаца, ученици ће имати прилику да се упознају са српском културном баштином и тако боље разумеју сличности и разлике које постоје између културе народа којем припадају и културе народа чији језик уче. Текстови истовремено представљају извор нове лексике и полазну основу за даљи рад – разговоре, читање, интерпретацију, различите врсте говорних и писмених вежби и друге активности.

У области наставног програма Књижевност наведени текстови усклађени су с узрасним карактеристикама и језичким могућностима ученика. Дати предлог дела наставник ће прилагођавати потребама својих ученика. Од предложених дела, наставник самостално бира она која ће обрађивати, као и дела којима ће проширити списак. За сваки текст је предвиђено по три часа.

За ученике који Српски као нематерњи језик буду савлађивали по програму који је намењен онима који уче и живе у хетерогеним језичким срединама или им је матерњи језик један од словенских језика, предложени су аутентични књижевноуметнички текстови или одломци из њих. Ипак, постоје значајне разлике између ученика који живе у хетерогеној средини, а чији је матерњи језик несловенски, и ученика чији је матерњи језик словенски. Ове разлике је неопходно узети у обзир приликом избора текстова за обраду и при изради уџбеника. Стога се препоручује ауторима уџбеника и наставницима да нека од предложених дела адаптирају, скрате и прилагоде језичком знању и могућностима ученика чији је матерњи језик несловенски. Наставници који раде с ученицима чији матерњи језик припада групи словенских језика, могу се опредељивати за аутентична дела.

Бављење књижевноуметничким текстом подразумева различите методичке поступке који ће бити усмерени на његово што боље разумевање и тумачење. Рад на тексту састоји се из неколико етапа: уводног разговора са семантизацијом мање познатих речи и израза (ова етапа је посебно важна за ученике чији језик није словенски); просторне и временске локализације текста; изражајног читања; кратке провере уметничког доживљаја и разумевања текста; разговора о тексту и његовог тумачења (различитих аналитичко-синтетичких поступака којима ће се откривати естетске вредности дела, важне појединости у њему и места с посебном експресивношћу); повезивања дела с личним доживљајима и искуствима ученика. Свака од наведених етапа зависи од природе текста као и од предзнања и могућности ученика.

Уводни разговор и семантизација мање познатих речи и израза биће за неке ученике од изузетне важности за разумевање дела и стога им је потребно посветити посебну пажњу. О избору речи за семантизацију одлучује наставник уважавајући предзнања својих ученика. Лексику је најбоље семантизовати током уводног разговора и пре првог читања текста како би се обезбедило разумевање садржаја текста након првог читања. Речи се могу семантизовати на различите начине – визуелним наставним средствима, демонстрацијом, посредством синонима и антонима, различитим описним дефиницијама и, уколико је то неопходно, реч се може и превести на матерњи језик ученика. Није потребно да све речи које се семантизују уђу у активан лексички фонд ученика, поједине могу остати у пасивном фонду. Лексика за коју се процени да треба да уђе у активан лексички фонд ученика, треба да буде заступљена током разговора о тексту и његове интерпретације, а корисно је осмислити и различите лексичке вежбе које ће допринети остваривању овог циља. Ученике овог узраста треба уводити и у коришћење речника јер је оно саставни део читања. Важно је да се служе и двојезичним и једнојезичним речницима и да овладају техником проналажења речи и значења које реч остварује у датом контексту. Речници представљају велику помоћ за читање и разумевање текстова различитих жанрова, нарочито су корисни приликом самосталног читања.

Многи текстови, посебно одломци из обимнијих књижевних дела, захтеваће и локализацију како би били правилно схваћени и доживљени. Локализација ће у неким случајевима подразумевати препричавање садржаја који претходе одломку који се обрађује или, на пример, давање података о аутору. Некад ће бити неопходно дело сместити у просторне и временске оквире и протумачити друштвене, историјске и друге околности у којима се радња одвија.

Читање текста је од велике важности за његово разумевање и доживљавање. У настави књижевности јављају се различити облици читања. Разумевање, доживљавање и тумачење текста условљено је квалитетом читања. Важно је да прво интерпретативно читање текста обави наставник или да ученици послушају квалитетан звучни запис. Овако ће се обезбедити правилно разумевање и бољи уметнички доживљај текста. Многа дела захтеваће једно или више поновљених читања наглас или у себи, усмерених ка одређеном циљу. Потребно је да ученици овладају техникама гласног читања и читања у себи. Читање у себи може бити у функцији бољег разумевања текста и оно увек треба да буде усмерено од стране наставника, истраживачко. Ученици ће, читајући у себи, проналазити у тексту различите информације којима ће поткрепљивати и своје мишљење и ставове, увежбаваће брзо читање и оспособљаваће се за самостално учење. Циљ читања наглас јесте овладање техником читања и савлађивање важних чинилаца гласног читања (изговора и интонације речи и реченице, јачине гласа, пауза). Овим путем ученици се постепено уводе у изражајно читање. Оно се увежбава на пажљиво одабраним епским, лирским и драмским текстовима. Изражајно читање увежбава се на претходно обрађеним текстовима, плански и уз добру припрему. Наставник треба да оспособи ученике да ускладе јачину гласа, интонацију, ритам, темпо, паузе с природом и садржином текста како би изражајно читање било што успешније.

Један од важних облика рада јесте учење напамет и изражајно казивање кратких одломака из одабраних књижевноуметничких текстова у стиху и прози (лирских песама, одломака из прозних и драмских текстова). Ученике треба постепено водити од гласног читања ка изражајном читању и казивању напамет научених одломака.

Тумачење текста умногоме ће зависити од средине у којој се настава реализује, предзнања ученика и њиховог матерњег језика.

С ученицима који савлађују програм за средњи ниво, тумачење текста имаће више обележја разговора о важним појединостима у њему – догађајима, ликовима, месту и времену одвијања радње. Разговори о тексту треба да обезбеде правилно разумевање догађаја, уочавање веза између догађаја и ликова, тумачење поступака главних јунака и њихових особина. Без обзира на то што за ове разговоре није нужно да ученици знају стручну терминологију (основни мотив, епитет, описна лирска песма), они се не смеју свести на пуко препричавање садржаја текста. Разговор о тексту наставник треба да води тако да омогући ученицима да у њему испоље што већу креативност, да им поставља проблемске задатке, наводи их да размишљају о узрочно-последичним везама у делу, подстиче их да слободно маштају и износе своје утиске о уметничким сликама у делу.

С напреднијим ученицима наставник може остварити комплекснију анализу и интерпретацију дела током које ће ученици изводити сложеније закључке о догађајима и ликовима, откривати експресивна места у делу и износити своје утиске о њима служећи се основном терминологијом теорије књижевности. У настави Српског као нематерњег језика наставник треба да се ослања на књижевнотеоријска знања које су ученици стекли на свом матерњем језику и да их активира кад год је то могуће. Тако, на пример, приликом обраде књижевних дела и одломака, треба рачунати на то да су ученици у матерњем језику усвојили основне књижевнотеоријске појмове: тема, мотив, главни лик и др. У складу са Општим стандардима постигнућа за Српски као нематерњи језик; познавање терминологије из теорије књижевности очекује се само од ученика напредног нивоа. Они ће, на примерима изабраних дела и одломака из српске књижевности, проширивати сазнања која су стекли на свом матерњем језику и богатити их новом примерима.

Након разговора о садржају дела и његове интерпретације, потребно је с ученицима разговарати и о личним доживљајима који су изазвани делом – подстицати их да доводе у везу дело са својим личним искуствима, допустити им да постављају питања, створити у учионици услове у којима ће се развијати дијалог и дискусија.

Веома је важно да ученици активно учествују у свим етапама рада, да износе своја осећања, запажања, мишљења, закључке и да их образлажу. Ученичке активности не смеју бити ограничене само на рад на часу. У обраду текста ученике треба уводити задавањем различитих припремних задатка, које ће они решавати код куће. Након обраде текста важно је да ученици стечена знања функционално примењују у даљем раду – приликом израде домаћих задатака, самосталног читања и усвајања знања из других наставних предмета. Наставнику и ученицима ће стечена знања и вештине бити драгоцена за интерпретацију нових књижевних дела.

Кад год је то могуће, наставу књижевности потребно је повезивати с наставом језика, успостављати унутарпредметну и међупредметну корелацију. Она ће допринети свестранијем сагледавању садржаја, а ученици ће стећи квалитетнија и трајнија знања.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Реализација наставних садржаја Српског као нематерњег језика подразумева континуитет у богаћењу ученичке језичке културе. То је једна од примарних методичких обавеза наставника. Наставник треба да процени способности сваког ученика за одговарајући ниво комуникативне компетенције и у складу са тим прилагоди језички материјал. Ово треба да доведе до функционалне употребе језика у настави, али и у свим осталим животним околностима, у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Језичка комуникација подразумева владање рецептивним и продуктивним језичким вештинама, а то су: слушање, читање, писање и говорење. Основно обележје савременог методичког приступа настави језика и језичке културе јесте развијање ученичких способности у све четири активности упоредо и њихово прилагођавање когнитивним способностима и језичком окружењу ученика. Исходи у области Језичка култура конципирани су тако да, с једне стране, обезбеде остваривање минимума језичких компетенција, али и да, с друге стране, не ограниче ученике који су у могућности да остваре већи напредак. Због специфичности ове наставе, предвиђене исходе (пре свега када су у питању хомогене језичке средине) потребно је остваривати кроз језичке активности (компетенције) које су, с методичког аспекта, сличније настави страног него матерњег језика.

Слушање је прва језичка активност с којом се ученици сусрећу у настави Српског као нематерњег језика. Она омогућава ученику да упозна мелодију језика, а затим и његов гласовни систем, интонацију речи и реченице. Коначни циљ слушања треба да буде разумевање, као предуслов за вербалну продукцију, односно – комуникацију.

Говорење је најсложенија језичка вештина, која подразумева владање свим елементима језика (фонетско-фонолошким, морфолошким, синтаксичким и лексичким). Говорење се најчешће реализује у дијалошкој форми, те према томе подразумева разумевање (саговорника). Поред тога, говорење је вештина која захтева одређену брзину и правовремену реакцију. Као продуктивна вештина, заједно са писањем, омогућава ученику да се изрази на српском језику, постави питање, интерпретира неки садржај и учествује у комуникацији са другима.

Читање је језичка активност која подразумева познавање графијског система језика (слова), њихове гласовне реализације, повезивање гласова у речи и спајање речи у реченицу, уз поштовање одговарајућих ритмичких и прозодијских правила. Циљ читања мора да буде разумевање прочитаног јер само тако оно представља језичку компетенцију, а не пуку вербализацију словних карактера.

Писање је продуктивна језичка вештина која подразумева исказивање језичког садржаја писаним путем, употребом одговарајућих словних карактера и поштовањем правописних правила. Посебну пажњу потребно је посветити графемама за које не постоје еквиваленти у матерњим језицима ученика. Такође је важно обратити пажњу на правила фонетског правописа (писање личних имена страног порекла итд.). Поред тога, српски језик има два писма – ћирилицу и латиницу, а ученик, још у првом циклусу образовања, треба да усвоји оба. Циљ писања је језичко изражавање писаним путем, те, према томе, подразумева разумевање.

Ове четири вештине су кроз исходе два програма вертикално повезане тако да јасно описују градацију постигнућа ученика у области Језичка култура.

Садржаји по темама представљају лексичко-семантички оквир унутар кога се функционално реализују језички садржаји. Тематске јединице презентују реалне, свакодневне околности у којима се остварује комуникација. За сваку тематску јединицу предложене су тематске групе које треба да се попуне одговарајућом лексиком, у оквиру препорученог броја нових речи.

На пример у другој тематској јединици, *Породица и људи у окружењу,* у садржају А програма предвиђено је да ученици у првом разреду овладају речима којима се именују чланови уже породице и употребе их у одговарајућој комуникативној ситуацији. У сваком следећем разреду ова тематска јединица се проширује новом лексиком и новим комуникативним ситуацијама. Тако у следећим разредима ученици овладавају називима за чланове шире породице, дају основне информације о њима, њиховим физичким и карактерним особинама, занимањима, међусобним односима итд.

Оваква хоризонтална врста градације примењена је у свим тематским јединицама.

Избор лексике је делимично условљен садржајем из области Језик и Књижевност, али зависи и од процене наставника о потребности одговарајућих лексема и њихове фреквентности, ради постизања информативности и природности у комуникацији. Многе речи нису везане само за једну тематску јединицу већ се преклапају и повезују у нове семантичке низове, што наставник треба да подстиче добро осмишљеним говорним и писменим вежбама.

Тематске јединице се углавном понављају у свим разредима, али се у сваком следећем разреду број лексема у оквиру тематских група понавља и проширује. Поред селективног приступа лексици, треба водити рачуна и о броју лексема које се усвајају у једној наставној јединици. На једном часу не би требало уводити више

од пет нових речи, чије значење ће се објаснити и провежбати у типичним реализацијама унутар реченице (контекстуализација лексике). Најефикасније би било да за нову реч сваки ученик осмисли (минимални) контекст, односно реченицу. На овај начин наставник има увид у учениково разумевање значења речи, поред нових садржаја подстиче употребу и раније стечених знања из лексике и граматике, а ученици стичу самопоуздање јер могу да изговоре или напишу реченице на српском језику.

Поред датих тематских јединица, у прва четири разреда основне школе наводи се и нетематизована лексика која је потребна за комуникацију, независно од теме. У свакодневној комуникацији велики значај имају устаљене комуникативне форме којима ученици постепено и континуирано треба да овладавају од првог разреда основне школе. Оне су издвојене у посебну област језичке културе и усклађене су потребама и узрастом ученика. Тако у првом разреду ученици усвајају моделе за поздрављање и представљање, затим се даље усвајају модели за честитање, захваљивање, исказивање жеље, молбе итд. до најсложенијих модела као што су исказивање психолошког стања и расположења и давање савета.

Функционално и економично повезивање подобласти предмета Српски као нематерњи језик (Језик, Књижевност и Језичка култура) омогућава савладавање њихових садржаја и остваривање предвиђених исхода на природан и спонтан начин, чинећи да једни садржаји произлазе из других, допуњују се и преклапају. На одабраним деловима књижевноуметничких, неуметничких и конструисаних текстова могу се развијати различите комуникативне вештине; говорним вежбама се дефинишу смернице за израду писмених састава; креативне активности у настави доприносе развоју усменог и писменог изражавања, читање с разумевањем утиче на богаћење лексике и флуентност говора, итд. Усклађеност исхода с језичким компетенцијама омогућава наставнику не само кумулативно праћење напретка сваког ученика него и уочавање проблема у развијању појединих компетенција, што умногоме олакшава процес наставе и учења језика.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку процеса учења, односно на почетку школске године, неопходно је спровести дијагностичко вредновање компетенција ученика. Ово је изузетно важан задатак наставника, будући да постоје велике разлике у владању српским језиком ученика једног одељења. Дијагностичко оцењивање се може реализовати помоћу иницијалног тестирања које служи да се установе вештине, способности, интересовања, искуства, нивои постигнућа или потешкоће појединачног ученика или читавог одељења. Иницијално тестирање осмишљава наставник на основу исхода и садржаја програма из претходних разреда. На основу тога могуће је ефикасно планирати и организовати процес учења и индивидуализовати приступ учењу.

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима – писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање – процену знања током савладавања наставног програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст; задовољавајуће пише у складу с правилима, али у говору не поштује правила конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и сумативно – бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

При вредновању ученичких постигнућа наставник се руководи исходима дефинисаним за сваки разред водећи рачуна о индивидуалном напредовању ученика у складу са њиховим могућностима и способностима. При оцењивању пажња треба да буде усмерена на ниво развоја репродуктивних способности ученика, обим проширивања лексичког фонда, ниво смањивања различитих типова грешака.

Треба имати у виду ниво познавања језика: ученици хомогене средине спорадично остварују директан контакт с говорницима којима је српски матерњи језик, са српским језиком се срећу само на часовима српског као нематерњег језика. Резултат је да ученици српски језик користе на елементарном нивоу. Језичке моделе усвајају спорије, граматичке категорије користе уз много грешака, имају проблема при слушању, односно разумевању српског језика чак и онда када су им све речи говорног текста познате.

Назив предмета	СТРАНИ ЈЕЗИК
Циљ	**Циљ** учења Страног језика у основном образовању и васпитању јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену, а од трећег разреда и писану комуникацију, и да стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**72**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ**	**ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ** (у комуникативним функцијама)
– поздрави и отпоздрави, примењујући једноставна језичка средства; – представи себе и другог; – разуме једноставна питања личне природе и одговара на њих; – разуме једноставна упутства и налоге и реагује на њих; – саопшти једноставна упутства и налоге; – разуме позив на заједничку активност и на прикладан начин реагује на њега; – упути позив на заједничку активност; – разуме кратке и једноставне молбе и реагује на њих; – упути кратке и једноставне молбе; – искаже и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин;	ПОЗДРАВЉАЊЕ	Реаговање на усмени и писани импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично); усмено и писано изражавање прикладних поздрава.
	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	Слушање једноставних текстова у којима се неко представља; представљање себе и других особа, присутних и одсутних.
	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	Слушање налога и упутстава и реаговање на њих; давање једноставних упутстава (комуникација у учионици – упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично).

– разуме једноставно исказане честитке и одговори на њих; – упути једноставне честитке; – разуме и, примењујући једноставна језичка средства, наведе најуобичајеније активности које се односе на прославе рођендана и празника; – препозна и именује бића, предмете и места из непосредног окружења; – разуме једноставне описе бића, предмета и места; – опише бића, предмете и места користећи једноставна језичка средства; – разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне потребе, осете и осећања једноставним језичким средствима; – разуме једноставна обавештења о положају у простору и реагује на њих; – тражи и пружи једноставна обавештења о положају у простору; – разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на хронолошко и метеоролошко време; – разуме једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих; – тражи и даје једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање; – разуме једноставне исказе за изражавање допадања/недопадања и реагује на њих; – тражи мишљење и изражава допадање/недопадање једноставним језичким средствима; – разуме једноставне текстове у којима се описују радње и способности у садашњости; – размени информације које се односе на дату комуникативну ситуацију; – опише радње и способности користећи једноставна језичка средства; – разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на бројеве и количине.	ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	Слушање једноставних позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...); упућивање и прихватање/одбијање позива на заједничку активност коришћењем најједноставнијих израза.
	ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	Слушање једноставних исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање усменог и писаног одговора на исказану молбу коришћењем најједноставнијих језичких средстава; упућивање молби, исказивање захвалности и извињења.
	ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА, РОЂЕНДАНА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	Слушање једноставних устаљених израза којима се честита празник, рођендан; реаговање на упућену честитку и упућивање кратких пригодних честитки.
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	Слушање једноставних описа бића, предмета и места у којима се појављују информације о спољном изгледу, појавним облицима, димензијама и осталим најједноставнијим карактеристикама; давање кратких описа бића, предмета и места; тражење и давање информација у вези са описом бића, предмета и места.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање једноставних исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих и туђих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на њих.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	Слушање текстова у којима се на једноставан начин описује положај у простору; усмено и писано тражење и давање информација о положају у простору коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	Слушање једноставних исказа у вези са хронолошким временом и метеоролошким приликама; усмено и писано тражење и давање информација о хронолошком времену и метеоролошким приликама коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	Слушање текстова с једноставним исказима за изражавање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА/ НЕДОПАДАЊА	Слушање текстова с једноставним исказима за изражавање допадања/недопадања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање слагања/неслагања, допадања/недопадања коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	Слушање једноставних исказа који говоре о радњама и способностима у садашњости; описивање радњи и способности у садашњости, постављање питања и одговарање на њих, усмено и писано, коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА И КОЛИЧИНЕ	Слушање једноставних исказа који говоре о броју и количини нечега; саопштавање броја и количине, постављање питања и одговарање на њих, усмено и писано, коришћењем најједноставнијих језичких средстава.

Кључни појмови садржаја: комуникативни приступ, функционална употреба језика, интеркултурност.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда првог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

1) Лични идентитет
2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
3) Географске особености
4) Србија – моја домовина
5) Становање – форме, навике
6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине
7) Временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8) Школа и школски живот
9) Млади – живот деце и омладине
10) Здравље и хигијена
11) Емоције (љубав према породици, друговима)
12) Превозна средства
13) Временске прилике
14) Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме)
15) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
16) Слободно време – забава, разонода, хобији
17) Исхрана и гастрономске навике
18) Путовања
19) Мода и облачење
20) Спорт
21) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	*Hi/Hello, how are you today? I'm fine, thank you, and you? I'm very well, thanks./Not great.* *Good morning/afternoon/evening/night.* *Goodbye./Bye. See you later/tomorrow/on Monday.* *Have a nice day/weekend/holiday! Thanks, same to you!* Личне заменице – *I, you …* Глагол *to be – the Present Simple Tense* Императив **(Интер)културни садржаји:** Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	*Hi, I'm Andrija. Hello, I'm Alex. How old are you? I'm (nine). I'm in Year 3. Where are you from? I'm from Serbia. How do you spell your name? It's A-N-D-R-I-J-A. Have you got any brothers or sisters? Yes, I have/I've got one sister. No, I'm an only child. How many aunts/uncles have you got? This is my cousin/sister Vanja. Nice to meet you. Nice to meet you, too. What's your/his/her/their address? It's 12, Zvezdarskih jelki Street, Belgrade. What's your/his/her/their phone number? It's oh/zero-six-four-double five/five-five... I'm 10 today. How old is your mum/dad? She/He's 32. Where are your parents today?Are they at work? No, they're at home. Are your friends at school now? Yes, they are. This is my friend Ana. She's/She is in my class. That's Tea's dog. Its name is Spot. This is our teacher, Mr/Miss/Mrs Jones. That is Mr Turner. He's/He is a policeman. Who are those children? They're our neighbours. What are their names? Pavle and Milica. Who's the boy in the picture? It's my Brazilian pen pal, Bruno. Tell me about your family/country. Write soon!* Личне заменице – *I, you…* Присвојни придеви – *my, your…* Показне заменице – *this/that, these/those* *Have got/Have* за изражавање поседовања Питања са *Who/What/Where/How (old/many)* Предлози за изражавање места – *from, in…* Саксонски генитив са именицама у једнини Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом Императив Основни бројеви (0–100) Алфабет **(Интер)културни садржаји:** устаљена правила учтивости; конвенције у писању личних заменица; конвенције у саопштавању телефонских бројева и адреса; употреба титула уз презимена (*Mr*, *Mrs*, *Miss*); разлике између српске азбуке и енглеског алфабета; конвенције у писању разгледница и писама.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	*Listen, point and repeat. Listen again. Match the words with the things/people in the picture. Order the lines. Ask and answer questions about the photo on page 38. Spell your name. Ask your friend to spell his/her name. Write/Circle the letters/numbers. Write/Say true or false. Complete the sentences/dialogue. Complete the table with ticks and crosses. Read the story. Read and check. Think of a place/person. Come and help! Wait and see! Watch out! Hurry up! Close/Open the door/a window, please! Smile! It's my/your/Oliver's turn!* Императив Присвојни придеви – *my, your…* Алфабет Бројеви 0–100 **(Интер)културни садржаји:** Поштовање основних норми учтивости.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	*Can we meet on Saturday and play football? I'm sorry, I've got a music class on Saturday, but we can meet on Sunday. Really? Sunday is ok for me too! Great! See you at the park!* *It's hot today. Let's go to the beach! Sorry, but I can't swim!* *I'm very tired. Let's go home!* *Come and meet my friends!* *Listen to the music!* Модални глагол *can* за изражавање предлога и способости Императив **(Интер)културни садржаји:** прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	*Can you spell that again, please?/Can you write it on the board, please?* *Can/May I read the story? Of course you can.* *Can/May I sit here, please? No, it's Nina's seat.* *Can/May I borrow your dictionary? Yes, here you are. Thank you/Thanks. You're welcome.* *Thanks for your help.* Модални глаголи за изражавање молбе – *can*/*may* Саксонски генитив са именицама у једнини **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.
ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА, РОЂЕНДАНА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	*Welcome to my birthday party! Happy birthday to you! Thanks! How many candles are there on your birthday cake? Happy New Year!/Merry Christmas!/Happy Valentine's Day!/Happy Easter! Thanks, same to you! Let's have a party. Let's celebrate! What do you do on New Year's Day? We open our presents and watch films about Santa Claus and his reindeer. At Easter we decorate Easter eggs. Children dress up for Halloween. Look at the fireworks!* Императив *The Present Simple Tense* за описивање уобичајених радњи (само као опција, рецептивно) Питања са *What/How many* **(Интер)културни садржаји:** Најзначајнији празници и догађаји и начини обележавања/прославе.

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	*Who's this? It's Johnny Depp, my favourite actor. He's American. That's a photo of my family. Look, they're all smiling. How many teeth has your baby brother got? What colour are his eyes? I've/I have got two hands. She's/She has got black hair. He's/He has got big ears. She's/She is tall and slim. My dad's new car is fast and cool. What are these? They're my new felt tip pens. Belgrade is the capital of Serbia. Our city is old, but very nice. There are a lot of beautiful mountains and lakes in my country. What's the capital of England? London buses are red, but its taxis are black. Where are you in this photo? I'm in Sydney, it's a big city in Australia. There are a lot of strange animals and funny birds.* Глаголи *have got, to be* за давање описа Показне заменице – *this/that, these/those* Егзистенцијално *There is/are…* Питања са *Who/What/Where/How many...* Правилна множина именица: *pen – pens, bus – buses, city – cities…* Неправилна множина основних именица: *tooth – teeth...* Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом. **(Интер)културни садржаји:** Познате личности из области спорта, глуме, музике...; престонице земаља енглеског говорног подручја; препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*She's tired/bored. She wants to go home. Is he hungry/thirsty? Does he want a sandwich/a glass of orange juice? They're not cold, they're hot! Are you OK? Is he happy? No, he's sad. His dog is lost.* *The Present Simple Tense (be, want)* **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	*They're at the cinema/museum. Where's your brother? He's in bed. Where's my English dictionary? It's here on my desk. Where are my trainers? They are over there, under the bed. Where's the Statue of Liberty? It's in New York. The London Eye is next to the River Thames.* Прилози и предлози за изражавање положаја и просторних односа: *here, there, in, on, at, next to, under...* Питања са *Where* Употреба и изостављање одређеног члана у изразима *at the park/beach/cinema/museum, at home/school/work, in bed...* **(Интер)културни садржаји:** препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	*What time is it? It's twelve (o'clock). It's a quarter to/past twelve. It's half past twelve. What day is it today? It's Wednesday. It's a nice, sunny day. Is it snowy? No, but it's rainy and windy today. I've got a basketball game at a quarter to four/on Saturday.* Питања са *What/When* Предлози за изражавање времена: *at, on, to, past...* **(Интер)културни садржаји:** радна недеља и викенд.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	*It's Alex's guitar. Is that Anna's bag? These are not their jackets. Sophie's mum and dad have got/have a big house. My friend hasn't got/doesn't have any brothers or sisters. Have you got/Do you have a bike?* Присвојни придеви *my, your…* Показне заменице – *this/that, these/those* *Have got/Have* за изражавање припадања/поседовања Саксонски генитив са именицама у једнини **(Интер)културни садржаји:** породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА/ НЕДОПАДАЊА	*Does he like music? Yes, he loves it./No, he doesn't. Who's your favourite tennis player? What's your favourite hobby? It's an amazing poster! Those computer games are fantastic!* *The Present Simple Tense* глагола *be/like/love* Питања са *Who/What* **(Интер)културни садржаји:** интересовања, хобији
ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	*My brother can play football, but he can't act. How many languages can your dad speak? Can you play the guitar? I can't ride a bike.* *We are late for our school bus.* *Look! She's/She is wearing a dress. Is he wearing jeans? Yes, he is. No, he isn't. What are you doing? I'm/I am eating a biscuit. What are they doing? They are not/aren't playing, they're watching TV.* Модални глагол *can* за изражавање способности *The Present Continuous Tense* за изражавање тренутних радњи Питања са *What/Where/When/How many...* **(Интер)културни садржаји:** породични живот; живот у школи - наставне и ваннаставне активности.
ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА И КОЛИЧИНЕ	*How many children are there in your class? There are 11 boys and 14 girls.* *How many classes have we got today? We've got four classes.* *Her granny is 65.* Правилна множина именица: *boy-boys, girl-girls, class-classes…* Неправилна множина основних именица: *child-children...* Питања са *How much/many* Основни бројеви 0–100 **(Интер)културни садржаји:** Конвенције у писању двоцифрених бројева. Новчане валуте у земљама енглеског говорног подручја и њихове ознаке.

ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	*Ciao! Buongiorno! Buonasera! Arrivederci!* *Come stai? Come va? Come sta?Bene, grazie, e tu?* *Salve!* *Piacere. A domani! A presto! Buona notte!* *A lunedì! A mercoledì!* **(Интер)културни садржаји:** Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	*Come ti chiami? Mi chiamo Bojana. Di dove sei? Sono di Kragujevac.* *Bojana, questo è il mio amico. Si chiama Davide.* *Questa è la mia maestra. Si chiama Milena. Questa è la signora Corona. Questo è il signor Bruni. Piacere.* *Quanti anni hai? Ho 9 anni.* *Chi c'è nella foto? Questa è la mia famiglia.* *Questo è mio padre. Lui ha 45 anni.* *Questa è mia nonna. Si chiama Jelena.* Личне заменице у функцији субјекта. Присвојни придеви *(il mio/la mia, il tuo/la tua; i miei/le mie, i tuoi/le tue)* Показне заменице *(questo/a)* Упитне речи *(come, quanto, chi, di dove)* Презент глагола *essere, avere* и најфреквентнијих глагола. Глалоги *chiamarsi, stare, avere, essere.* *Основни бројеви (1–100)* Алфабет **(Интер)културни садржаји:** Препознавање најосновнијих сличности и разлика у начину упознавања и представљања у Италији и нашој земљи. Конвенције у саопштавању телефонских бројева и адреса.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	*Chi è assente? Chi non c'è oggi? Tutto chiaro? Ragazzi, silenzio per favore! Non capisco. Può ripetere, per favore. Ho finito!* *Vieni alla lavagna. Ascoltate! Rispondete! Guardate! Cercate! Disegnate! Ripetete! Lavate le mani! Colorate! Alzatevi! Sedetevi! Avete finito?Attenzione! Cantiamo insieme! Prendete/aprite i vostri libri!* *Dammi il tuo quaderno!* *Ottimo. Giusto. Silenzio per favore!* Заповедни начин фреквентних глагола за друго лице једнине и множине – рецептивно **(Интер)културни садржаји:** Поштовање основних норми учтивости.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	*Giochiamo a calcio! Dai, andiamo fuori! Facciamo questo insieme!* *Va bene! Va benissimo!* *Vuoi venire alla mia festa di compleanno?* *Grazie. Va bene. Mi dispiace, non posso.* Глагол *volere* + инфинитив Глагол *potere* – рецептивно Заповедни начин фреквентних глагола Питање интонацијом Негација **(Интер)културни садржаји:** Прикладно прихватање и одбијање позива, прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	*Permesso? Posso entrare?* *Prego. Avanti!* *Scusi, posso andare in bagno?* *Posso uscire?* *Va bene. Grazie.* *Scusi, può ripetere per favore?* *Vorrei un po' di acqua.* *Mi presti la gomma? – Sì, certo.* *Grazie. – Prego.* Модални глагол за изражавање молбе *(potere)* Кондиционал учтивости: прво лице једнине *(vorrei)* **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.
ЧЕСТИТАЊЕ РОЂЕНДАНА, ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	*Buon compleanno!* *Buon Anno! Buon Natale! Auguri! Tanti auguri! Buona Pasqua!* *Forza!* *Bravo/a/i/e! Molto bene!* *Grazie.* **(Интер)културни садржаји:** Најзначајнији празници и начин обележавања/прославе и честитања. Игра и спорт.

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	*Questa è la mia amica Ivana. È alta. Ha i capelli castani. Ha gli occhi azzurri.* *Il mio gatto si chiama Marta. È piccolo e nero.* *Com'è la tua camera? La mia camera è piccola. Ci sono un letto e una scrivania. C'è una finestra grande.* *Di che colore è/sono?* *C'è un albero alto. Ci sono tre mele rosse. Ci sono due sedie e un tavolo.* *Roma è una città anica. C'è molto traffico.* Присвојни придеви *(mio/mia, tuo/tua; i miei/le mie; i tuoi, le tue)* Множина именица. Најфреквентнији описни придеви. Конструкција: речца *ci* и глагол *essere: c'è/ci sono* **(Интер)културни садржаји:** Познате личности из области спорта, глуме, музике и сл.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Ho fame. Ho sete.* *Vorrei un succo di frutta/un bicchiere d'acqua.* *Vuoi un panino?No, grazie. Non ho fame. Sì, grazie.* *Ho freddo/caldo. Sono stanco/a.* *Sono malato/a. Ho mal di testa. Ho mal di dente.* *Buon appetito!* Кондиционал учтивости *(vorrei)* Негација *(no/non)* Презент глагола *avere* **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	*Dov'è la mamma? – È al lavoro.* *Dov'è Laura? È a casa? – No, è al parco.* *C'è una borsa sul tavolo.* *Dov'è il gatto? – È sotto la sedia.* *Lo zaino è vicino al banco.* *La macchina è dietro l'albero.* *Dov'è il museo? – Non è lontano, è dietro questo palazzo.* *Sono a casa. Sono a scuola.* Неодређени и одређен члан *(un/una; il/la)* Предлози *(su, in, sotto, sopra, dietro, accanto, vicino, lontano)* Упитне речи *(dove)* *c'è, ci sono* **(Интер)културни садржаји:** Култура становања. Препознатљива обележја италијанских градова и села.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	*Che ora è? Che ore sono? – Sono le cinque e dieci. È l'una.* *Che giorno è? – Oggi è giovedì, il 25 ottobre.* *Che tempo fa? – Fa bel tempo. C'è sole. Piove. Nevica.* Сати. Дани у недељи. Месеци у години. **(Интер)културни садржаји:** Радна недеља и викенд.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	*Questa è la mia matita. Questo non è il mio zaino.* *Di chi è questo libro?* *È tua questa bicicletta? Sì, è mia. No, non è mia. È di Serena.* *Queste sono le mie penne. Questi sono i miei libri.* *Ho una sorella. Si chiama Paola. Ha 6 anni. Mio padre si chiama Marco. Mia madre si chiama Laura.* *Hai una matita? – Sì, c'è l'ho. No, non ce l'ho.* Показни придев и заменица*: questo/a/i/e* Присвојни придеви *(mio/a; tuo/a; mie/miei; tue/tuoi)* Презент глагола *avere* Питања *di chi è/di chi sono* **(Интер)културни садржаји:** Породица, пријатељи, кућни љубимци, играчке; однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА/ НЕДОПАДАЊА	*Ti piace il gelato?Ti piace la pizza?* *Sì, mi piace. È molto buono/a. No, non mi piace.* *Mi piacciono questi quaderni.* *Cosa vi piace fare? – Ci piace disegnare/cantare.* *Ci piacciono questi dolci.* *Va bene. Sono d'accordo. Non sono d'accordo.* Именице (једнина и множина) Одређени члан *(il, la, l').* Презент фреквентних глагола. Глагол *piacere.* Конструкција са инфинитивом *(Mi piace nuotare).* Дативне заменице *mi, ti, ci vi.* **(Интер)културни садржаји:** Храна и пиће.

ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	*Ascolto la musica. Leggo un libro d'avventura.* *Gioco a pallavolo.* *Mia madre lavora in negozio.* *Parli italiano? – Sì, un po'.* *Che lingue parli? – Inglese e italiano.* Презент најфреквентнијих глагола. **(Интер)културни садржаји:** Породични живот; школске и ваншколске активности.
ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА И КОЛИЧИНЕ	*Quanti libri ci sono sul banco? – Ci sono 12 libri.* *Ci sono 15 bambini nel disegno.* Основни бројеви до 100. Речца *ci* и глагол *essere: c'è, ci sono* **(Интер)културни садржаји:** Школско окружење.

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	*Hallo! Grüß dich! Guten Morgen! Guten Tag! Guten Abend! Wie geht's? Super. Gut, danke. Es geht. Schlecht. Auf Wiedesehen. Gute Nacht. Tschüs. Bis bald.* Упитне заменице и прилози. (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	*Ich heiße Martin. Mein Name ist Martin Kaiser. Wie heißt du? Wie ist dein Name? Wie ist dein Vor-/Familienname? Hast du Geschwister? Ja, einen Buder/eine Schwester. Mein Bruder/meine Schwester heißt …… Wer ist das? Das ist Anna, die Schwester von Peter. Sie ist 10 Jahre alt. Ihr Bruder ist 12. Sie wohnen in Berlin. Ich finde sie nett.* Личне заменице: номинатив, акузатив; Присвојне заменице: *mein, dein, Ihr, sein, ihr* (номинатив, акузатив); Неодређеноличне реченице Основни бројеви 1−100. (Интер)културни садржаји: Препознавање најуочљивијих сличности и разлика у начину упознавања, представљања, размене личних података код нас и у земљама немачког говорног подручја
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	*Hör zu! Hört aufmerksam zu! Ruhe, bitte! Mach das Lehrbuch auf! Macht das Heft zu! Komm! Du sollst deinem Freund helfen. Seid ruhig! Ruf mich später an!* Заповедни начин фреквентних глагола , друго лице једнине и множине (Интер)културни садржаји: Поштовање основних норми учтивости;
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	*Möchtest du morgen mit mir ins Kino gehen? Der Film beginnt um 18 Uhr.* *Du solltest mehr Obst und Gemüse essen. Sport ist auch wichtig. Ich gehe morgen einkaufen. Kommst du mit? – Ja, gerne./Einverstanden./ Abgemacht. Leider kann ich nicht. Ich muss meiner Mutter helfen./Kommst du nicht mit? – Doch, das habe ich dir schon gesagt.* Упитне реченице. Облик *sollte* за давање савета и препорука. Презент. (Интер)културни садржаји: прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	*Guten Tag, kann ich Ihnen helfen? – Ja, ich suche ein T-Shirt in Größe XL./Enschuldigung, wann fährt der Bus nach Hamburg ab?Um 23.45 . – Danke schön und noch eine Information bitte, wie komme ich zum Kino? – Gehe etwa 50 Meter geradeaus und dann nach rechts. Frau Weiz ist krank. Kannst du sie besuchen? Tut mir leid, heute habe ich keine Zeit.* Упитне реченице. Прилози за место. Предлози за правац. Основни бројеви (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ОПИСИВАЊЕ И ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА, РОЂЕНДАНА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	*Alles Gute zum Geburtstag. Herzlichen Glückwunsch! Frohe Weihnachten/Ostern! Zu Weihnachten schmücken wir den Tannenbaum. Zu Ostern bemalt meine Oma viele Eier.* Садашње време фреквентних глагола. (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и догађаји. Дечје песме и приче одговарајућег садржаја.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	*Wer ist das? Das ist meine neue Freundin Katrin.Sie ist hübsch. Ihre Haare sind blond und ihre Augen blau. Wir wohnen in Ulm. Ulm ist keine Grossstadtstadt? Ich habe eine Katze. Meine Katze ist schwarz und weiss. Sie trinkt keine Milch.* Упитне заменице и прилози. Придеви као предикатска допуна глаголу *sein* Присвојни детерминативи у номинативу и акузативу (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике...;

ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Mir ist es kalt/warm. Ich friere. Ich habe Hunger. Ich möchte eine Pizza essen. Wie fühlst du dich? Was fehlt dir? Ich habe Zahnschmerzen. Möchtest du ein Aspirin? Ja, danke. Ich bin froh/glücklich/(un)zufrieden, traurig, böse denn ….* Безличне реченице. Глагол *möchten* у садашњем времену. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ/ОКРУЖЕЊУ	*Wo ist mein Rucksack? Unter dem Tisch. Auf dem Stuhl. Wo steht das Auto? Auf der Straße, vor dem Haus, in der Garage. Wie komme ich zum Einkaufszentrum? Wo befindet sich der Park?Du gehst 50 Meter geradeaus und dann nach rechts. Gehen Sie nach oben/unten/vorne.* Предлошко-падежне конструкције за изражавање просторних одно*се*..) Садашње време фреквентних глагола. Употреба глагола *стоять* и *лежать*. Упитни прилози за место и правац: *wo? wohin?* Прилози за место и правац: *hier, dort, da, link, rechts, geradeaus, oben, unten*. (Интер)културни садржаји: Култура становања: село, град.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	*Wie spät ist es? Es ist halb fünf. Es ist Viertel nach zwei. Es ist kalt/warm. Es regner/scheint/schneit. Wie ist das Wetter heute in Deutschland/Serbien?* Садашње време фреквентних глагола. Безличне реченице. Основни бројеви 1−24. (Интер)културни садржаји: клима, временске прилике.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	*Meine Cousine lebt in der Schweiz. Wir haben viele Poster in unserem Klassenzimmer. Susis Hund ist ein Rottweiler. Wem gehört das Fahrrad? Das ist Marias Fahrrad. Ist das der Onkel von Corrina? Ja, das ist ihr Onkel aus Stuttgart. Ich habe ein Auto. Mein Auto ist ein Golf.* Присвојни детерминативи у номинативу, дативу и акузативу, саксонски генитив. Конструкције за изражавање припадања *(ein Freund von mir*). Глагол *gehören* (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, кућни љубимци, играчке, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА/ НЕДОПАДАЊА	*Was ist dein Hobby? Was machst du in deiner Freizeit am liebsten? Was trinkst du lieber, Apfelsaft oder Orangensaft? Orangensaft trinke ich am liebsten. Wie gefällt dir meine Gitarre? Super. Ich finde das Buch sehr interressant. Bald fahren wir ans Meer. Super ich liebe das Meer und Schwimmen. Magst du* Компарација придева *gern, viel*. Деклинација именица (номинатив, датив и акузатив) (Интер)културни садржаји: интересовања, хобији, храна, пиће.
ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	*Toni tainiert Fußball.Er hat Traininge jeden Tag von 8 bis 11 Uhr. Spielst du Klavier?Ja, ich kann gut Klavier spielen und du? Was machst du? Ich mache meine Hausaufgabe und sein Vater hilft ihm dabei.* Садашње време фреквентних глагола. (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности.
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА	*Wieviele Schüler sind in deiner Klasse? Es gibt 12 Schülerinnen und 15 Schüler. Diese Jacke kostet jetzt 45 Euro. Er wohnt im dritten Stock. Sein Vater hat 3 Schwestern.* Основни бројеви преко 1000. Редни бројеви до 100. Читање година до 2000 и после. Употреба члана. (Интер)културни садржаји: друштвено окружење. Основни бројеви до 100. (Интер)културни садржаји: друштвено окружење

РУСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	*Здравствуй/те! Привет! Доброе утро! Добрый день! Добрый вечер! Сколько лет, сколько зим!* *Добро пожаловать!* *Как дела? Нормально!* *До завтра! До скорой встречи! До свидания! Пока! Спокойной ночи! Счастливо!* Упитне заменице и прилози: *как, сколько*. **(Интер)културни садржаји:** Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.

ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	*Меня зовут Борис. Я – Маша. Как тебя/его/её зовут? Как твоя фамилия?* *У меня брат/сестра. Как зовут твоего брата? Как зовут твою маму?* *Кто это?Это Маша, а это Наташа. Это Мария Петровна. Она моя учительница. Это мой друг. Его зовут Женя. Женя – это Лена, моя подруга.* *Сколько тебе/ему/ей лет? Мне девять лет. Ему два года. Сколько лет твоей бабушке? Ей сорок девять лет.* Личне заменице (номинатив, генитив и датив). Присвојне заменице: *мой, твой* (номинатив, генитив и датив). Безличне реченице с глаголом *зовут*. Показни прилог: *это.* Упитне заменице и прилози. Основни бројеви 1−100. Употреба облика именица *год, года, лет* с бројевима (*один год, два года, пять лет*) **(Интер)културни садржаји:** Препознавање најуочљивијих сличности и разлика у начину упознавања, представљања, размене личних података код нас и у Русији. Руска лична имена, имена по оцу, надимци.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	*Слушай! Слушайте внимательно!* *Не разговаривайте! Тихо! Смотри/те! Посмотри/те!* *Открой/те, закрой/те учебник/и, дверь, тетрадь, окно, учебник! Скажи/те! Не смейся/смейтесь!* *Заходи! Встань/те! Садись! Ответь/те на вопросы! Повтори/те за мной! Положи ручку на стол. Дай мне ручку, пожалуйста! Раскрась! Иди сюда!* *Позвони мне, пожалуйста! Напиши! Нарисуй! Не забудь/те! Будьте добры!* Заповедни начин фреквентних глагола, друго лице једнине и множине **(Интер)културни садржаји:** Поштовање основних норми учтивости;
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	*Давай/те играть в футбол/в жмурки/в прятки!* *Давайте поговорим! Давайте начнём!* *Тихо! Пошли! Давайте пойдём в парк!* *Готовы? Я не готов.* *Давайте петь! Давайте споём песенку!* *Я не могу, у меня грипп/ангина.* *У меня день рождения, приходи ко мне! Извини, к сожалению не могу. Ничего! Хорошо!* Заповедни начин – 1. лице множине; 2. лице једнине и множине Конструкције за изражавање посесивности: у+ ген. личних заменица и именица (*у меня, у тебя, у неё, у него у нас, у вас, у них; у Ивана, у Ирины*). **(Интер)културни садржаји:** прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	*Спасибо. Большое/огромное спасибо. Ничего. Не за что. Спасибо от всей души/от всего сердца. Благодарю вас.* *Спасибо брату, что не оставил меня.* *Позвольте мне подарить Вам... Вы очень любезны.* *Я рад/рада, что вы пришли к нам.* *Извини, можно взять твою ручку? Да, конечно. Нет, мне ручка нужна.* *Извините, повторите, пожалуйста.* *Извините, что опаздал. Ничего. Заходи.* *Будьте добры/любезны,...* *Мне очень жаль. Прости.* *Я прошу вас/тебя ответить на вопрос.* *Можно?Нет, нельзя.* *Вы могли бы это сделать?* Модалне речи (*пожалуйста, спасибо*) Предикатив *можно, жаль, нельзя*. Инфинитив. Заповедни начин фреквентних глагола. Упитни искази без упитне речи. Интонација. **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.
ОПИСИВАЊЕ И ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА, РОЂЕНДАНА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	*Поздравляю! С праздником! С днём рождения! Желаю тебе счастья! С Новым годом! С Новым счастьем! С Рождеством! С Новым годом и Рождеством! С Днём защитника отечества! С Восьмым марта! Это подарок для тебя. Спасибо! Счастливо! Удачи! Всего хорошего!* Садашње време фреквентних глагола. **(Интер)културни садржаји:** Најзначајнији празници и догађаји. Дечје песме и приче одговарајућег садржаја.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	*Кто это? Это мой друг Борис. У него короткие, светлые волосы. На нём футболка и джинсы. Футболка красного цвета. Это моя подруга Маша. У неё синие глаза. Откуда она приехала? (из какой страны, из какого города. Она приехала из Сербии, из Белграда. Белград – столица Сербии. А он?Он из Росии.* *Кто на этой фотографии? Это Новак Джокович, сербский теннисист, бывшая первая ракетка мира. Что это? Это ручка. Это ручки. Какого цвета? Зелёного. Это мой дом. Он большой.* Упитне заменице и прилози. Придеви. Род, број и слагање с именицама. Множина именица. Конструкције за изражавање посесивности: у+ ген. личних заменица и именица (*у меня, у тебя, у неё, у него у нас, у вас, у них; у Саши, у Маши*). Присвојне заменице*: мой, твой, наш, ваш, их.* **(Интер)културни садржаји:** Познате личности из области спорта, глуме, музике...;

ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Тебе холодно? Да, мне холодно.* *Есть хочется? Хочу пить, не хочу есть.* *Как ты себя чувствуешь? Мне плохо. У меня болит зуб.* *Хочешь воды? Да, пожалуйста. Нет, не хочется.* *Мне скучно. Тебе весело? Нет, не весело.* Безличне реченице. Глагол *хотеть* у садашњем времену. Упитни искази без упитне речи. Интонација. **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ/ОКРУЖЕЊУ	*Где мой рюкзак? Под столом. На стуле.* *Где рубашка? В шкафу. Книги лежат на столе.* *Где мой стакан? Стоит на столе.* *Где находится библиотека?Напротив книжного магазина.* *На какой улице находится парк? Как мне пройти к театру? Где ты живёшь? Там, слева от библиотеки.* *Куда ты идёшь? Сюда, прямо.* *Как пройти на улицу Строителей? Надо идти прямо, потом повернуть налево.* Предлошко-падежне конструкције за изражавање просторних односа (*в шкафу, под столом, на стуле*...) Садашње време фреквентних глагола. Употреба глагола *стоять* и *лежать*. Упитни прилози за место и правац: *где, куда*. Прилози за место и правац: *там, здесь, туда, сюда, направо, налево, прямо*. Глаголи кретања (рецептивно): *идти/ходить; ехать/ездить*. **(Интер)културни садржаји:** Култура становања: село, град.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	*Который час? Ровно восемь. Сколько времени? Пять часов. Три часа. Сегодня холодно. Идёт снег. Дождь идёт. Светит солнце. В Москве солнечно.. На улице холодно/тепло. У меня тренировка в пять часов. Пора на тренировку.* Садашње време фреквентних глагола. Безличне реченице. Основни бројеви до 100. Предикатив: *пора* Слагање именице *час* с бројевима. **(Интер)културни садржаји:** клима, временске прилике.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	*Чей это мяч? Это мой мяч.* *Это твой велосипед?У меня нет велосипеда.* *У неё два брата и сестра.* *У тебя есть собака? Нет, у меня нет собаки.* *Чья это собака? Твоя? Чьи это игрушки? Мои. Его.* Присвојни придеви и заменице. Упитно-присвојна заменица: *чей, чья, чьё, чьи*. Конструкције у + ген. за изражавање посесивности (*у меня, у тебя, у неё*...) Упитни искази с упитном речју. Интонација. **(Интер)културни садржаји:** Породица, пријатељи, кућни љубимци, играчке, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА/ НЕДОПАДАЊА	*Ты любишь блины? Да, очень. Нет, не очень.* *Маша, ты любишь компот? Мне нравится варенье. Компот мне не нравится.* *Ты любишь играть в футбол?Нет, не люблю. Обожаю играть в футбол.* Безличне реченице. Садашње време глагола *любить*. **(Интер)културни садржаји:** интересовања, хобији, храна, пиће.
ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	*Что они делают? Ребята в парке. Они играют в разные игры. Саша хорошо играет в футбол. Мила отлично играет в волейбол. Саша умеет играть на гитаре.* *Что он делает? Он делает домашнее задание/читает книгу. Мама ест блины. Папа готовит обед. Дети помогают родителям.* Садашње време фреквентних глагола. **(Интер)културни садржаји:** породични живот; живот у школи - наставне и ваннаставне активности.
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА	*У нас сегодня четыре урока. Моей бабушке 65 лет.* *Сколько кубиков на рисунке? 30.* Основни бројеви до 100. **(Интер)културни садржаји:** друштвено окружење

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	*Salut! Bonjour, ça va? Ça va, merci! Comment vas-tu? Comment allez-vous? Je vais bien, merci. Bonsoir! Bonne nuit! Bonjour, Monsieur. Au revoir, Madame. A demain matin. A lundi! A plus tard!* Питање интонацијом. Узвична реченица. Инверзија у устаљеним изразима. **(Интер)културни садржаји:** Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.

ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	*Quel est ton nom? Je suis Milica. Tu as quel âge? J'ai neuf ans, je suis en troisième. Il vient de France? Non, il est Belge. Voilà Michel. C'est Mme Brigitte, elle est professeur. Quel âge a ton frère? Il a 16 ans. Quelle est ton adresse? J'habite 32, rue Beogradska. J'habite avec mes parents.* Ненаглашене личне заменице у функцији субјекта. Присвојни придеви (*mon/ma, ton/ta*). Упитне речи (*comment, qui, quel/quelle*). Основни бројеви 1–60. Презент глагола *avoir* и *être* и глагола прве групе. Презентативи (*c'est, ce sont, voilà*). **(Интер)културни садржаји:** устаљена правила учтивости; конвенције у писању личних заменица; конвенције у саопштавању телефонских бројева и адреса; употреба титула уз презимена (*M*, *Mme*, *Mlle*); конвенције у писању разгледница и писама.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	*Écoute et réponds/mime! Trouvez les réponses! Répétez après moi! Lisez à voix haute! Dites vrai ou faux! Donne le bon numéro! Trouvez la bonne image! Choisis un copain/une copine! Joue avec ton voisin ou ta voisine! Prends une carte! Dessinez/écrivez sur votre cahier! Chantons ensemble! Complétez le dialogue! Préparez-vous! Attendez! Attention! Dépêche-toi! Ferme la porte, s'il te plaît.* Императив фреквентних глагола. Присвојни придеви (*ton, ta, votre*). **(Интер)културни садржаји:** Поштовање основних норми учтивости.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	*On va ensemble à la cantine? Volontiers. Tu peux venir chez moi ce soir? Désolé, je ne peux pas. Tu veux jouer au basket avec nous? Oui, j'adore le basket! Je ne peux pas, je suis fatiguée. On y va? Oui, ça va.* Питање интонацијом. Негација (*ne/n'... pas*). **(Интер)културни садржаји:** прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	*Est-ce que je peux avoir un sandwich, s'il vous plaît? Voilà. Merci, Madame! Je t'en prie. Je voudrais lire le dialogue. Vous pouvez écrire au tableau, s'il vous plaît? Tu veux m'aider, s'il te plaît? Bien sûr! Pardon!* Питање са *est-ce que*. Питање интонацијом. Кондиционал учтивости (*je voudrais…*). **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.
ОПИСИВАЊЕ И ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА, РОЂЕНДАНА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	*Demain c'est mon anniversaire. Bon anniversaire, cher Michel! Bienvenus! Bonne année! Bonne fête, maman! Joyeux Noël! C'est très bien! Merci beaucoup, à toi/à vous aussi! Félicitations!* Придеви (*bon/bonne, cher/chère*). Узвичне реченице. Предлози (*à*). **(Интер)културни садржаји:** Најзначајнији празници и начини обележавања/прославе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	*Zaz est une chanteuse française. C'est ma chanteuse préférée C'est la photo de ma famille. C'est mon grand frère, il a les cheveux noirs. Ils sont très gentils et ils parlent beaucoup. Il a un gros chien noir. La voiture de sa mère est belle. Paris est la capitale de France. En Suisse il y a beaucoup de montagnes.* Присвојни придеви (*mon/ma, ton/ta, son/sa*). Описни придеви. Множина именица и придева. Презентативи (*il y a*). **(Интер)културни садржаји:** Познате личности из области спорта, глуме, музике...; престонице земаља француског говорног подручја; препознатљива обележја земаља француског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Je voudrais un sachet de bonbons. J'ai faim, je prends un sandwich/un croissant. J'ai froid, je mets mon pull. Pourquoi il est triste? Elle ne va pas bien. Tu as peur des loups? Non, je n'ai pas peur.* Презент фреквентних глагола. Кондиционал учтивости (*je voudrais*) Негација (*ne/n'... pas*). Презент глагола *avoir*. **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ/ОКРУЖЕЊУ	*Ils jouent dans le parc. Ton ami n'est pas là. Tu es devant l'école. Où est le cinéma, s'il vous plaît? Tu vas tout droit. Le cinéma est derrière la poste. Où est ton dictionnaire? Il est dans mon sac. Ils habitent au centre de Lyon. La Tour Eiffel se trove à Paris.* Предлози (*dans, à, devant, derrière*). Одређени члан; неодређени члан. Упитне речи (*où*). **(Интер)културни садржаји:** Препознатљива обележја земаља француског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	*Quel temps fait-il? Il fait froid aujourd'hui. Quel jour sommes-nous? C'est samedi. Quelle heure est-il? Il est quatre heures. Il est six heures et demie. Il y a un match de basket ce soir. Il commence à 19 heures. Je vais à l'école à 8 heures.* Дани у недељи. Унперсонални глаголи. Основни бројеви до 60. Презентативи (*il y a*). **(Интер)културни садржаји:** Радна недеља и викенд.

ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	*C'est la poupée de Milica. Ce sont les parents de Zoran. Ils ont une nouvelle voiture. A qui est ce livre? Qui a une gomme? Mon ami a un frère et une sœur. Voilà ton portable! Il n'a pas de chien, il a une tortue. C'est à moi.* Презентативи (*c'est, ce sont*). Присвојни придеви (*mon/ma, ton/ta*). Негација (*ne/n'... pas*). Предлози (*de, à*). **(Интер)културни садржаји:** Породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА/ НЕДОПАДАЊА	*D'accord? Moi aussi, je suis d'accord. Je ne suis pas d'accord. Cette chanson vous plaît? Oui, elle est jolie. Moi, je n'aime pas. Ce livre est intéressant. Ce n'est pas intéressant. Tu aimes le basket? Non, je préfère le handball. J'adore la musique, mais je déteste le sport. Qu'est-ce qu'elle aime faire? Elle aime patiner et faire du roller. Quel joli dessin!* Презент фреквентних глагола. Показни детерминативи (*ce, cet, cette, ces*). Конструкција са инфинитивом (*j'aime patiner*). Негација (*ne/n'... pas*). Узвична реченица. **(Интер)културни садржаји:** Интересовања, хобији.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	*Je sais lire en français maintenant. Il parle combien de langues? Il parle deux langues, l'anglais et l'espagnol. Elle sait jouer au basket? Oui, elle joue très bien. Qu'est-ce que tu cherches? Mon portable, je veux écrire un message à ma mère. Qu'est-ce qu'ils font? Ils ne jouent pas, ils regardent la télé. Elle porte un pantalon? Non, elle porte une jupe.* Глагол *savoir* за изражавање способности. Презент фреквентних глагола. Негација (*ne/n... pas*). Упитне речи и конструкције (*combien, qu'est-ce que*). **(Интер)културни садржаји:** Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности.
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ И БРОЈЕВА	*Tu as combien de cours aujourd'hui? J'ai cinq cours. Vous êtes combien dans la classe? Nous sommes 27. Dans ma classe il y a 13 filles et 14 garçons. Ma grand-mère a 59 ans.* Основни бројеви до 60. Презентативи (*il y a*). Презент глагола *avoir* и *être.* **(Интер)културни садржаји:** Конвенције у писању двоцифрених бројева.

ШПАНСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	*¡Hola!* *¡Hola! ¿Qué tal?* *¡Hola! ¿Cómo estás? Bien, ¿y tú? Bien, gracias.* *¡Buenos días! ¡Buenas tardes! ¡Buenas noches!* *¡Hasta luego! ¡Adiós! ¡Hasta el lunes! ¡Hasta el miércoles!* **(Интер)културни садржаји:** Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	*Hola, soy Marcos. ¿Y tú? Soy Elena. Encantada.* *¿Cómo te llamas? ¿Cuántos años tienes? Me llamo Elena. Tengo ocho años. ¿Y tú?* *¿Quién es? Es mi amigo/amiga/hermano/hermana/profesor/profesora. Se llama Jovan. ¿De dónde es? Es de Novi Sad.* *Es mi familia. Son mi papá, mi mamá y mis hermanos.* *¿Quién es el niño en la foto? Es mi hermano, se llama Manolito. Esta es mi abuelita. Tiene 70 años.* Личне заменице у функцији субјекта Присвојни придеви Показне заменице *(este/a)* Презент глагола *ser* и *tener* Глагол *llamarse* Упитне речи (*quién, cómo, dónde, de dónde*), питање *cuántos años* Основни бројеви (1–100) Алфабет **(Интер)културни садржаји:** Препознавање најосновнијих сличности и разлика у начину упознавања и представљања у нашој земљи и земљама шпанског говорног подручја. Конвенције у саопштавању телефонских бројева и адреса.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	*¡Adelante!* *¿Quién falta? ¿Quién no está? Estamos todos, ¡qué bien!* *A trabajar. Empezamos con una canción.* *¿Se entiende? Muy bien.* *¿Puedes/puede repetir? Más despacio/alto, por favor.* *¡Escuchad la canción! Abrid el libro, página 38.* *Mira/dibuja/habla con tu amigo. Coge el lápiz/la pelota.* *Cantamos juntos.* *¡Excelente! Muy bien.* Заповедни начин фреквентних глагола у потврдном облику за друго лице једнине и множине – рецептивно. **(Интер)културни садржаји:** Поштовање основних норми учтивости.

ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	*–¿Puedes salir? –Sí./No puedo.* *–¿Jugamos al dominó/al parchís/al juego de memoria/al fútbol? ¿Vamos al patio? –Sí/vale.* *–Vamos al cine. –Perfecto. Vamos juntos.* *–¿Puedes venir a mi fiesta de cumpleaños? –Sí./No puedo, lo siento.* Глагол *poder* + инфинитив за изражавање позива. Глагол *ir* Питање интонацијом. Негација. **(Интер)културни садржаји:** Прикладно прихватање и одбијање позива, прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	*–¿Se puede? ¿Puedo entrar? –Adelante.* *–¿Puedes repetir?/¿Puede repetir? –Sí. Claro. – Gracias./Muchas gracias.* *–¿Puedo ir al baño? –Sí, claro.* *–¿Puedo salir? –Sí./No. Perdón.* *–¿Me prestas tu lápiz? –Sí./Sí, aquí tienes.* Глагол *poder* за изражавање молбе **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.
ЧЕСТИТАЊЕ РОЂЕНДАНА, ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	*¡Feliz cumpleaños! ¡Feliz cumple! Gracias./Muchas gracias.* *¡Felices fiestas! A ti también.* *Feliz Navidad y próspero Año Nuevo.* *Felices Pascuas.* *¡Enhorabuena por el premio! – Muchas gracias.* **(Интер)културни садржаји:** Најзначајнији празници и начин обележавања/прославе и честитања. Игра и спорт.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	*¿Quién es? Es Ivana Spanovic. Es atleta de Serbia. Es mi deportista preferida. Tiene pelo negro y largo.* *Mi perro se llama Chiqui. Es pequeño. Tiene las orejas grandes.* *Mi hermano es alto/bajo/mayor/menor.* *¿Cómo es tu habitación? No es muy grande. Es bonita. Hay una cama y una mesa.* *¿Cómo es tu ciudad? Es grande. Hay varios parques. Son agradables...* Глагол *ser* Множина именица. Најфреквентнији описни придеви. Слагање у роду и броју. Презентативи (*hay*). **(Интер)културни садржаји:** Познате личности из области спорта, глуме, музике...; препознатљива обележја неких земаља шпанског говорног подручја (нпр. Шпанија, Мексико, Аргентина).
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*–Tengo hambre/sed ... –Yo también. ¿Quieres un zumo de naranja/un vaso de agua? –Sí, muchas gracias.* *–¿Quieres un bocadillo? –No, gracias, no tengo hambre./–Sí, gracias. –Buen provecho.* *–No tengo hambre/sed ... –Yo tampoco./Yo sí.* *–¡Qué frío!/Tengo frío. –¿Cierro la ventana? –Sí, gracias.* *–¿Tienes frío/calor? –No, estoy bien.* *–¿Estás bien? –Sí, gracias./No, estoy mal./Tengo sueño.* Презент глагола *estar, tener* и *querer* у релевантним комуникативним ситуацијама **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	*–¿Dónde está tu mamá? –Está en el trabajo.* *–¿Dónde está Chiqui? ¿Está en casa? –No, está en el parque.* *–¿Dónde está tu cuaderno? –Está en la mesa.* *–¿Dónde está la biblioteca? –Está en el primer piso.* *Voy a casa. Estoy en la escuela.* Одређени члан. Најфреквентнији предлози (нпр. *a, en, sobre, debajo de, al lado de, a la izquierda, a la derecha*). *Ir a, estar en* **(Интер)културни садржаји:** Култура становања.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	*–¿Qué día es hoy? –Es lunes, el 3 de octubre.* *–¿Qué hora es? –Es la una. Son las dos y media.* *Hace buen/mal tiempo.* Сати. Дани у недељи. Месеци у години. **(Интер)културни садржаји:** Радна недеља и викенд.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	*Es mi familia. Mi hermano menor se llama Pedro. Tiene 5 años. Mi hermana es mayor. Tiene 10 años. Su nombre es María.* *–¿De quién es esta guitarra? –Es de Ana.* *–¿Alguien tiene un lápiz/bolígrafo/papel blanco? –Sí, yo tengo uno./No, lo siento.* Присвојни придеви. Неодређени члан. Показни придев *este, esta, estos, estas.* Питање *de quién es/son.* **(Интер)културни садржаји:** Породица, пријатељи, кућни љубимци, играчке; однос према својој и туђој имовини.

ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА/ НЕДОПАДАЊА	*–¿Te gusta la música? –Claro. Me gustan* Dos chelos. *No me gusta...* *–No me gustan estos cuadernos. ¿A ti, te gustan? –Sí, mucho./A mí tampoco.* *–Me gusta dibujar/nadar /cantar. No me gusta dormir.* Глагол *gustar*, потврдни и одрични облик. Одређени члан с глаголом *gustar.* Личне заменице *a mí, a ti.* **(Интер)културни садржаји:** Храна и пиће.
ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	*Escucho la música. Leo un libro de aventuras. Practico deportes.* *Mi mamá trabaja en una escuela…* *¿Sabes español? –Sí, un poco.* *¿Sabes jugar al parchís? –Sí./No sé.* Презент најфреквентнијих глагола. Глагол *saber* за изражавање способности. **(Интер)културни садржаји:** Породични живот; школске и ваншколске активности.
ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА И КОЛИЧИНЕ	*¿Cuántos hermanos tienes? –Tengo un hermano.* *¿Cuántas personas hay en la clase? –Somos 20.* *¿Cuántos años tiene tu abuela? –Tiene 70 años.* Основни бројеви до 100. Презентативи (*hay*). Глагол *tener.* **(Интер)културни садржаји:** Школско окружење.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења за стране језике у првом циклусу основног образовања и васпитања усмерен је на развој функционалних знања и заснован је на комуникативно дефинисаним исходима учења, односно активностима које ученик успешно реализује користећи страни језик. Језичке активности слушања, читања, (раз)говора и писања у програму наставе и учења посматрају се интегративно, као нераздвојиве компоненте аутентичне комуникације појединца у било којој говорној заједници.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Приликом планирања наставе и учења треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно узети у обзир да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета. Садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина. Полазећи од исхода, односно онога што је ученик у стању да оствари у различитим врстама и видовима комуникације (усмене, писане и невербалне), формално и садржински централну позицију програма наставе и учења заузимају управо *комуникативне функције*. На основу комуникативних функција дефинисане су *језичке активности* помоћу којих се оне могу остварити, а које, **од трећег разреда**, укључују постепено усавршавање способности разумевања говора, разумевања писаног текста, интерактивног усменог и писаног изражавања. Захваљујући цикличној и континуалној концепцији програма, комуникативне функције се преносе, усвајају и увежбавају током читавог образовног циклуса, с растућим степеном сложености. Исходи, комуникативне функције и језичке активности дефинисани су као опште лингвистичке категорије, и стога су за све стране језике идентични искази. Како би се, међутим, исходи, функције и активности операционализовали, понуђени су и примери језичких садржаја, и то за сваки појединачни страни језик. Њима се илуструју неке од најфреквентнијих и узрасно најадекватнијих могућности за вербалну реализацију комуникативних функција.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерен ка исходима указује на то шта је ученик у процесу комуникације у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ постепено води наставника од исхода и комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и **примењују** следећи **ставови:**

– циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике у атмосфери заједништва и међусобне сарадње;

– говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

– наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке, укључујући њене културолошке и васпитне елементе, као и елементе социјализације;

– битно је значење језичке поруке;

– знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

– са циљем да се унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива на социјалној интеракцији у учионици и ван ње, и спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом и без детаљних граматичких објашњења, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

– усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

– поимање програма као скупа динамичних, заједнички припремљених и прилагођених задатака и активности;

– наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирање нових идеја;

– ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

– наставни материјали представљају један од извора активности и треба да буду праћени употребом додатних аутентичних материјала;

– учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

– рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (планирање, запажање, анализа, вредновање, закључивање итд.);

– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто, а нарочито на нижем узрасту треба користити интернационализме и речи које су им познате, као и визуализацију као средство семантизације.

Технике/активности

Током часа препоручује се динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на упутства наставника на страном језику или са аудио-записа (слушај, пиши, повежи, одреди, пронађи, али и активности у вези са радом у учионици: нацртај, исеци, обој, отвори/затвори свеску, итд.)

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.)

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)

Игре примерене узрасту и дидактичком захтеву (за загревање, развијање пажње и концентрације, јачање мотивације, увођење нове језичке грађе или пак утврђивање).

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...).

Решавање „проблем-ситуација" у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење" исказа у гест и геста у исказ.

Заједничко прављење илустрованих материјала (планирање различитих активности, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА У ТРЕЋЕМ РАЗРЕДУ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

На избор стратегија за унапређивање и увежбавање језичких вештина у настави страног језика у **трећем** разреду основне школе утичу, пре свега, психолошки и когнитивни фактори, карактеристични за наведени узрасни период. У првом и другом разреду учење страног језика било је аудио-вербалног карактера, засновано на имитацији и репродукцији онога што ученици чују од наставника (или са аудио записа). Од **трећег разреда** се постепено уводе активности које омогућавају веће когнитивно укључивање ученика. Ученици су током претходног школског периода овладали основном техником читања и писања на матерњем језику, па усвојене законитости могу користити и у настави страног језика. Ученик на овом узрасту страни језик користи у комуникацији и у ситуацијама које су блиске његовим интересовањима, показујући креативност, оригиналност у одговорима, активан однос према наставним садржајима. Одабиром одговарајућих стратегија за унапређивање и увежбавање језичких вештина осигурава се континуитет у развијању вишејезичности и достизању виших нивоа језичке компетенције релевантних и неопходних за даље школовање, живот и рад.

С обзиром на то да се исходи **операционализују** преко језичких активности у комуникативним ситуацијама, важно је да се оне у настави страних језика континуирано и истовремено увежбавају. Настава страног језика **у трећем разреду** основне школе подразумева индуктивно усвајање граматичких и лексичких садржаја, како у усменом, тако и у писаном контексту. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем учења страног језика.

Ученици су већ навикли да сва упутства у настави која се често понављају буду на страном језику. Нова упутства, нарочито она за која наставник процени да су сложенија и тежа за разумевање, могу се у почетку давати паралелно на страном и на матерњем језику. Потребно је што више користити предмете и бића из непосредног окружења, слике, картице, постере, као и аудио и видео записе. За најважније комуникативне садржаје препоручује се учестало понављање ради лакшег и бржег меморисања и стицања поуздања за самостално коришћење језика. У том смислу, пожељне су вежбе говорне продукције с варијацијама модела у којима се мењају и комбинују лексички и граматички садржаји уз постепено усложњавање. Подстицање интеракције с другим ученицима реализује се као вид медијације и укључује давање **једноставних** упутстава на страном језику (нпр. *питај друга или другарицу; одговори на питања друга/другарице*).

Ученици се оспособљавају за комуникативне функције наведене у програму за дати ниво учења, при чему **предложени језички садржаји служе као препорука** и могу бити замењени сличним садржајима или проширивани у складу са расположивим наставним материјалом, као и потребама и интересовањима ученика.

Важно је да имамо на уму да је, упркос почетном ентузијазму с којим ученици улазе у процес учења страног језика у основној школи, њима то ипак још један у низу обавезних предмета. Стога се, на овом нивоу, не може очекивати да они сами, спонтано, развију интересовање и ентузијазам за учење страног језика. Неопходно је приликом планирања наставе имати у виду узраст ученика и њихове индивидуалне карактеристике. Неки ученици су интровертни, неки екстровертни, уче различитом брзином и на различите начине – свим чулима, имају различите потребе и интересовања. Упутно да час почне неком кратком игром загревања која би позитивно утицала на развијање способности пажње, концентрације и памћења, као и да се активности смењују одговарајућим логичним редоследом и да трају од пет до 15 минута.

ПРЕЗЕНТОВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ САДРЖАЈА

С обзиром на различите стилове учења, разноврсност активности кључна је реч за презентовање нове лексичке грађе. Важно је да уважавамо предзнања ученика, јер нам она могу бити добра основа за рад и лакше разумевање теме.

Визуелна наставна средства (картице, постери, стварни предмети из непосредног окружења, како је у општим смерницама већ напоменуто) идеална су за увођење и увежбавање вокабулара. Када се ученицима покаже одређени појам – када га виде, важно је да неколико пута чују како се реч изговара и да је тек на крају изговоре. Хорско понављање корисно је за осећај сигурности ученика јер није јавно експониран, а страх од исмевања (који је на том узрасту неретко присутан) сведен је на минимум.

Пантомима (као врста драмских техника), као и метода потпуног физичког одговора, веома су омиљене и ефикасне, не само на овом узрасту већ и касније. Нарочито су погодне за ученике кинестетичког стила учења (превођење изговорене речи у покрет и обрнуто). Ове технике су погодне за увођење и увежбавање свих врста речи.

Одговарајући контекст (приче у сликама, песме, игре и сл.) битна је претпоставка успешног усвајања вокабулара, као и језика уопште. Усвајање лексике биће утолико ефикасније уколико се остварује у јасном ситуационом контексту. Примера ради, ако се усвајају речи које се односе на свет животиња, могуће је организовати стварни, симулирани или виртуелни обилазак зоолошког врта. Треба водити рачуна о томе да су ученици, током једног школског часа, у стању да усвоје до 10 нових речи.

Дијалошки модели веома су ефикасни за развијање говора. Овладавање дијалогом се почиње од једноставне упитно-одговорне форме. Добро организован дијалог представља снажан подстицај за учење и напредовање, нарочито ако се има у виду да се учење страног језика одвија изван аутентичне говорне средине. Наравно, потребно је обезбедити одговарајући контекст, симулирати ситуацију која би одговарала аутентичној говорној средини, и која ће и стидљивијим ученицима омогућити да се охрабре и проговоре. Дидактичке игре попут „У продавници", „У библиотеци" и сл. представљају стимулативно средство за извођење динамичких. језичких и комуникативних вежби.

Пројектне активности повећавају мотивацију јер пружају избор ученицима да одговорно у пару или у групи решавају за-

датак на свој начин у договору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекат је погодан за рад у одељењима мешовитог састава, има лични печат, подстиче кооперативни рад и завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада.

Драмске активности омогућавају ученицима да користе језик у одговарајућем контексту и тако „оживљавају" његову употребу. Њихов потенцијал огледа се, између осталог, и у томе што:

– ученици не само да уче страни језик на забаван начин, већ кроз интеракцију и различите улоге које преузимају сагледавају ствари из различитих углова (што доприноси развоју критичког и дивергентног мишљења);

– ученици сарађују и усвајају језик кроз смислену интеракцију на циљном језику и развијају све потребне вештине – когнитивне, комуникативне и социјалне;

– сви могу да учествују – свако добија улогу коју може да „изнесе" те су зато погодне за рад у одељењима мешовитог састава;

– одговарају свим стиловима учења – визуелни виде, аудитивни чују, кинестетични се изражавају кроз покрет;

– подижу мотивацију и самопоуздање;

– оријентисане су на ученика – наставник има мање доминантну улогу;

– развијају машту и креативност код ученика.

Пожељно је да се драмске активности попут играња улога, мини скечева, луткарских мини представа, импровизација и прича из стварног живота што више користе у настави, не само на овом узрасту, већ и касније.

Код увежбавања **читања** на овом узрасту препоручује се гласно читање текстуалних врста дијалошког карактера које је блиско говору и представља ефикасно средство за развијање опште језичке компетенције. Наративне текстуалне врсте захтевају читање у себи, чији је циљ издвајање информација из прочитаног текста. У циљу развоја разумевања прочитаног текста могу се применити и различите стратегије и технике усвајање и проширивање лексике коришћењем конвенционалних и електронских дидактичких средстава (нпр. картица са натписима и сликама, постера и сл.)

Писање је тесно повезано са говором. За увежбавање писања могу се користити различите фонетско-ортографске игре (нпр. на задато слово ученици пишу што више речи); ортографске игре (нпр.: исписивање речи са изостављеним самогласницима/сугласницима, где ученици имају задатак да попуне празна места и правилно напишу задате речи; наставник изговори једну реч, а ученици добијају задатак да напишу што више речи које почињу сваким словом речи коју је изговорио наставник); игре за развој писања (*Погоди реч!* – ученицима се даје текст на познату тему у коме недостају неке речи, а њихов задатак је да се досете које речи треба уметнути, при чему се уписивање може обављати и појединачно и групно).

Социокултурна компетенција, као скуп знања о свету уопште, сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији се језик учи у учењу страног језика је веома значајна јер су та знања потребна за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља *интеркултурна компетенција*, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између средина, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене. Дакле, постепеним увођењем социокултурних садржаја на најнижем нивоу (поздрављање, певање пригодних празничних песама и сл.) доприноси се развоју интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Граматички садржаји се на овом узрасном нивоу не обрађују експлицитно. **Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта** (примењујући елементе граматике који су неопходни за успешно остваривање комуникативне функције). У процесу наставе страног језика треба тежити томе да се граматика усваја путем језичких активности слушања и говора, према јасно утврђеним циљевима, исходима и стандардима наставе страних језика.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења.

За ученике који у редовној настави теже савладавају делове програма, организује се **допунска настава,** поготову у светлу чињенице да се од трећег разреда ученици оспособљавају за читање и писање. Наставник треба благовремено да уочи све недостатке у знању ученика и предузме мере **допунског објашњавања**, кориговања грешака и увежбавања како би сви ученици постигли задовољавајући успех и остварили програмом дефинисане резултате учења.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају и наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем прецизније се процењује остварености исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

Назив предмета	**МАТЕМАТИКА**
Циљ	**Циљ** учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**180**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– прочита, запише и упореди бројеве прве хиљаде и прикаже их на бројевној правој; – прочита број записан римским цифрама и напише дати број римским цифрама (до 1.000); – изврши четири основне рачунске операције, писмено и усмено (до 1.000); – подели број бројем прве десетице, са и без остатка, и провери резултат; – процени вредност израза са једном рачунском операцијом; – израчуна вредност бројевног израза са највише три рачунске операције; – одреди десетице и стотине најближе датом броју; – реши једначину са једном рачунском операцијом; – одреди и запише скуп решења неједначине са сабирањем и одузимањем; – реши проблемски задатак користећи бројевни израз или једначину; – уочи делове целине и запише разломке облика $\frac{m}{n}$ $(m \le n \le 10)$; – упореди разломке облика $\frac{m}{n}$ са – упореди разломке облика са једнаким имениоцима; – резултат мерења дужине запише децималним бројем са једном децималом; – уочи и речима опише правило за настајање бројевног низа; – чита и користи податке представљене табеларно или графички (стубичасти дијаграм и сликовни дијаграм); – црта паралелне и нормалне праве, правоугаоник и квадрат; – конструише троугао и круг; – именује елементе угла, правоугаоника, квадрата, троугла и круга; – разликује врсте углова и троуглова; – одреди обим правоугаоника, квадрата и троугла, применом обрасца; – опише особине правоугаоника и квадрата; – преслика геометријску фигуру у квадратној или тачкастој мрежи на основу задатог упутства; – користи геометријски прибор и софтверске алате за цртање; – чита, упореди и претвара јединице за мерење дужине, масе, запремине течности и времена; – упореди величине (дужина, маса, запремина течности и време); – измери површину геометријске фигуре задатом мером (правоугаоником, квадратом и троуглом); – примењује концепт мерења у једноставним реалним ситуацијама.	**БРОЈЕВИ**	Бројеви прве хиљаде. Сабирање и одузимање (усмени и писмени поступак). Множење једноцифреним бројевима и бројем 10 и дељење бројевима прве десетице са и без остатка (усмени и писмени поступак). Зависност резултата од промене компонената. Једначине облика: $a + x = b$, $a - x = b$, $x - a = b$, $a \times x = b$. Неједначине облика: $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $x - a < b$, $x - a > b$. Римске цифре D, M. Разломци облика $\frac{m}{n}$ $(m \le n \le 10)$. Упоређивање разломака са једнаким имениоцима. Децимални запис броја са једном децималом.
	ГЕОМЕТРИЈА	Узајамни положаји правих (паралелне праве и праве које се секу). Угао, врсте углова. Троугао, врсте троуглова. Кружница и круг. Правоугаоник и квадрат. Обим троугла, квадрата и правоугаоника. Цртање паралелних и нормалних правих помоћу лењира. Конструкције троугла и кружнице. Пресликавање геометријских фигура на квадратној мрежи.
	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење масе (kg, g, t). Мерење времена (деценија, век, секунд). Мерење дужине (mm, km). Мерење запремине течности (l, dl, cl, ml, hl). Мерење површине геометријских фигура задатом мером.

Кључни појмови садржаја: бројеви прве хиљаде, разломак, децимални запис броја, круг, троугао, правоугаоник, квадрат, угао, паралелне праве, нормалне праве, појам површине, једначине и неједначине, мерење дужине, масе, времена и запремине течности.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Бројеви (136; 53 + 83)

Геометрија (32; 12 + 20)

Мерење и мере (12; 5 + 7)

Предложени редослед реализације тема:

1. Бројеви – први део (бројеви до 1.000, усмени поступци рачунања и римске цифре);
2. Геометрија – први део (праве и углови);
3. Бројеви – други део (писмени поступци рачунања, једначине и неједначине);
4. Геометрија – други део (геометријске фигуре);
5. Мерење и мере;
6. Бројеви – трећи део (разломци).

Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Овакав предлог је дат због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје.

Основа за писање исхода и избор садржаја је чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука.

Исходи представљају основ за избор наставних садржаја, доприносе и лакшем избору наставих стратегија, метода и посту-

пака, чиме се олакшава дидактичко-методичко креирање процеса поучавања и учења. Достизањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција као што су комуникација, дигитална компетенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици достигну исходе и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, дате исходе треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже достићи, док је за одређене исходе потребно више времена и активности, као и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција и не треба је усмерити само ка достизању појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игролике активности, као и употреба едукативних софтверских алата, у функцији сазнавања и учења могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Због тога је важно да се ученицима првог циклуса омогући да развијају математичко мишљење у контексту игроликих активности и употребе едукативних апликација на интернету и других електронских материјала. Поред тога, игролике активности и употреба едукативних апликација и електронских материјала значајно доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Бројеви

У трећем разреду наставља се развој појма броја, бројевног низа и поступака рачунања у оквиру блока бројева до 1.000. Исходи ове теме се углавном остварују спирално, тако да се исходи који су остварени у оквиру блока бројева до 100 проширују на блок бројева до 1.000. Бројеви се представљају визуелно и разложени на стотине, десетице и јединице. Касније се бројеви представљају као збирови вишеструких декадних јединица (234 = 200 + 30 + 4). Визуелизација бројева и места броја у бројевном низу помаже разумевању декадног бројевног система. Посебно, проблеми уочавања и описивање речима правила за настајање бројевног низа подстичу развијање математичко логичког мишљења.

Упознају се усмени и писмени поступци сабирања и одузимања у блоку бројева до 1.000 као и множења једноцифреним бројевима и бројем 10 и дељења бројевима прве десетице. Појам дељивости се сада проширује и уводи се појам остатка при дељењу. Ученици се подстичу да дођу до закључка који су бројеви дељиви са 2, 5 и 10.

Усмени поступци рачунања упознати су у претходним разредима те је потребно обновити ове поступке у оквиру блока бројева до 100 пре проширене примене у оквиру блока бројева до 1.000. Усмени поступци рачунања осим у писаној форми, увежбавају се усменим рачунањем (без записивања) у циљу практичне примене у реалним ситуацијама везаним за рачунање са новцем и др. Након усвајања усменог поступка рачунања уводе се писмени поступци рачунања који се изводе: записивањем бројева у форми збира вишеструких декадних јединица, коришћењем таблица месних вредности и скраћено, са потписивањем. Облици писменог рачунања се упознају наведеним редоследом у циљу разумевања поступка писменог рачунања. Потребно је одвојити довољно времена за увежбавање технике рачунања, како би ученици стекли сигурност и спретност при усменом и писменом рачунању. Ученике треба упућивати на коришћење едукативних софтвера и апликација за увежбавање основних рачунских операција.

Решавање задатака у реалистичним и проблемским ситуацијама је контекст за утврђивање и проширивање знања о својствима рачунских операција и примени аритметичких правила као олакшици у рачунању. Зависност резултата од промене компоненти операција, као важна особина, обрађује се кроз примере у циљу стицања функционалних знања. Симболички запис аритметичких правила се не ради у трећем разреду.

Ученике треба навикавати да, пре израчунавања, процењују вредности бројевних израза. То је вештина која им помаже да уоче да су направили грешку приликом рачунања и има примену у свакодневном животу (нпр. процена рачуна у продавници, процена потребне количине материјала и слично). Процењивање вредности израза заснива се на познавању својстава аритметичких операција и зависности резултата од промена компоненти операција.

Посебна пажња се поклања вези операција и зависности резултата од промена компоненти као основе за решавање једначина и неједначина. Решавају се једначине облика $a + x = b$, $a - x = b$, $x - a = b$, $a \bullet x = b$ на основу веза операција сабирања и одузимања и множења и дељења. Подстиче се навика провере решења и анализа „логичности" решења с обзиром на контекст проблема. Решавају се неједначине облика: $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $x - a < b$, $x - a > b$. Бирати примере неједначина код којих је лако сагледати скуп решења (погађањем или коришћењем табела). Увести начин записивања решења уз коришћење симбола $\in$, { и }.

Визуелизација бројева и својстава аритметичких операција на бројевној правој или као површи одговарајућих димензија припрема је за геометријско решавање аритметичких проблема. Овакве активности доприносе развоју способности математичког моделовања, примене математике у решавању проблема из реалних животних ситуација или других предметних области. У том смислу, решавање текстуалних задатака није значајно само као контекст за увежбавање техника рачунања већ и за уважавање значаја математичких знања у свакодневним животним ситуацијама. Поред текстуалне форме задавања задатака, потребно је код ученика развијати способност уочавања проблема анализом ситуације задате сликом, табелом или графиком (стубичастим дијаграмом и сликовним дијаграмом у коме један симбол може представљати више од једног објекта). У овим примерима, од посебног значаја је селекција значајних информација за решавање проблема и уочавање односа између познатих и непознатих компоненти. Бирање задатака у складу са принципом поступности оснажиће ученике у решавању проблема у којима је критичан корак формирање математичког записа (израза или једначине) на основу проблемске ситуације. Усмено и писмено образлагање поступка решавања задатка помаже ученицима у развијању способности математичко логичког резоновања и математичке комуникације.

Даље се развија појам разломка, увођењем разломака облика $\frac{m}{n}$ $(m \le n \le 10)$. У оквиру бављења разломцима ученици анали-

зирају и креирају визуелне представе разломака и упоређују разломке са истим имениоцем. Бољем разумевању појма разломка доприносе практичне активности деобе и спајања, лепљења и сечења погодног дидактичког материјала.

Уводи се децимални запис броја у контексту мерења дужине, при чему се бирају искључиво случајеви где је резултат децимални број са једном децималом.

Скуп римских цифара се проширује цифрама D и M чиме се омогућава записивање бројева до 1.000 римским цифрама. Пре увођења нових цифара потребно је обновити римске цифре из претходног разреда и концепт записивања и читања бројева записаних римским цифрама. Увођењем ове две цифре, заокружује се целина и ученици ће, када упознају бројеве веће од 1.000, бити у стању да користе римске цифре и за записивање година.

Геометрија

У трећем разреду наставља се упознавање геометријских фигура у равни и њихових својстава, развој перцепције простора и просторног резоновања. Бављење геометријским садржајима у трећем разреду ослања се на до тада већ уведене појмове.

Анализирају се и цртежом представљају узајамни положаји правих: паралелне праве и праве које се секу. Паралелне праве ученици цртају помоћу лењира и троугаоника или два троугаоника.

Посматрањем модела углова уочава се да угао образују две полуправе са заједничком почетном тачком. Анализирањем већ упознатих геометријских фигура ученици уочавају различите углове. Уводе се термини теме и крак, као и одговарајуће ознаке везане за угао (A, Aa, $\sphericalangle aAb$, $\sphericalangle BAC$). Увођење појма правог угла започиње анализирањем односа између хоризонталних и вертикалних положаја објеката у окружењу, посматрањем правоугаоника и квадратне мреже. Нормални положај правих уводи се преко појма правог угла. Прав угао, односно нормалне праве ученици цртају помоћу лењира и троугаоника или два троугаоника.

Кружница се уводи као затворена крива линија чије су све тачке једнако удаљене од једне тачке – центра кружнице. Круг се описује као равна фигура ограничена кружницом. Уводе се термини центар, полупречник и пречник, као и одговарајуће ознаке за центар и полупречник. Ученици кружницу/круг конструишу шестаром и увиђају да су круг и кружница одређени центром и полупречником.

Ученици су у претходним разредима класификовали и цртали геометријске фигуре (троугао, квадрат, правоугаоник). У трећем разреду анализирају се основна својства упознатих геометријских фигура (број страница, дужина страница, подударност и паралелност страница, врсте углова) и групишу у односу на уочена својства. Упознаје се класификација врста троуглова према дужинама страница. Цртају се квадрат и правоугаоник и конструише троугао када су познате дужине свих страница. Ученици се подстичу да откривају формуле. Обим геометријских фигура (троугла, квадрата, правоугаоника) се одређује са и без формула. Пресликавају се једноставне геометријске фигуре на квадратној мрежи или тачкастој мрежи симетрично у односу на дату праву, померањем у одређеном смеру за дату дужину или на основу задатог визуелног упутства.

Активности које подстичу развој геометријског мишљења су: посматрање, прављење модела, цртање, склапање и растављање делова фигуре. Ове активности помажу ученицима да уоче својства фигура и просторне односе. Код конструкција и цртања је важно подстицати прецизност.

Мерење и мере

У оквиру ове теме упознају се стандардне мерне јединице за мерење масе (kg, g, t), времена (деценија, век, секунд), дужине (mm, km) и запремине течности (l, dl, cl, ml, hl). За усвајање основних знања о мерама и јединицама мере потребно је користити очигледна средства и давати ученицима да процењују и мере различите предмете из окружења. Важно је да ученици овладају претварањем мерних јединица из већих у мање и обрнуто, као и претварањем вишеименованих у једноименоване и обрнуто. Ученици се упознају са концептом мерења површине геометријских фигура без увођења стандардних јединица за мерење површине. Са ученицима се решавају једноставнији проблеми у којима је потребно поплочати одређену површину различитим задатим геометријским фигурама (правоугаоник, квадрат и троугао). Задаци у реалном контексту основа су за бављење овим садржајима.

Вишеименовани бројеви као резултат мерења дужине пружају контекст за увођење децималног записа броја, при чему се раде само случајеви записа са једним децималним местом. Полази се од сазнања да је дециметар десети део метра и да се зато може записати да је 1 dm = 0,1 m.

Опште напомене

Приликом увођења нових појмова важан је избор модела. За увођење појма хиљаде пожељно је коришћење модела коцке димензије 10 x 10 x 10. За анализирања својстава геометријских фигура важан је избор погодних модела на којима је лакше уочити својства. На пример, жичани модели геометријских фигура погодни су при обради појма обима фигуре док су за уводна разматрања појма површине прикладнији модели фигура од картона.

Промене у свим сферама живота увелико су условљене употребом информационих технологија. Савремене наставне методе укључују и употребу различитих софтверских апликација. Ученике треба упознати са употребом калкулатора ради провере тачности рачуна. Наставник ученике може упућивати на различите апликативне софтвере и бесплатне едукативне игре на мобилним телефонима, таблетима и рачунарима. Употреба ИКТ-а доприноси развијању општих међупредметних компетенција као што су рад са подацима, дигитална компетенција, решавање проблема и др. На пример, у областима Геометрија и Мерење и мере за развијање основних геометријских концепата и њихову употребу у реалном контексту ученици могу користити Геогебру (цртање троугла, праве кроз две тачке, кружнице), Гугл Мапе (улице које се секу или су паралелне, растојања између објеката, полупречник и пречник кружног тока) и сл. Ученике треба упућивати на апликације које развијају логичко-комбинаторно размишљање.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Назив предмета	**ПРИРОДА И ДРУШТВО**
Циљ	**Циљ** учења Природе и друштва јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**72**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**		**САДРЖАЈИ**
– идентификује облике рељефа и површинских вода у свом крају; – одреди положај задатог објекта у односу на истакнуте облике рељефа и површинске воде у свом крају; – илуструје примерима како рељеф и површинске воде утичу на живот људи у крају; – примени правила друштвено прихватљивог понашања поштујући права, обавезе и различитости међу људима; – повеже различита занимања и делатности са потребама људи у крају у коме живи; – повеже врсте и значај саобраћаја у свом крају са потребама људи; – примени правила безбедног понашања у саобраћају; – разликује чврсто, течно и гасовито стање воде у природи и свакодневном животу; – повеже температурне промене са променама запремине и кретања ваздуха; – очита вредности температуре воде, ваздуха и тела помоћу термометра; – прикаже везе међу живим бићима у различитим животним заједницама помоћу ланаца исхране; – илуструје примерима одговоран и неодговоран однос човека према животној средини; – примени поступке (мере) заштите од заразних болести; – се оријентише у простору помоћу компаса и оријентира из природе/окружења; – опише пут којим се може стићи од једне до друге тачке помоћу плана насеља; – идентификује географске објекте у свом крају користећи географску карту Републике Србије; – користи временске одреднице (година, деценија, век) у свакодневним ситуацијама и приликом описивања догађаја из прошлости; – прикупи и представи податке о прошлости породице и краја; – повеже јачину деловања на тело са његовим пређеним растојањем; – доводи у везу брзину падања тела са његовим обликом; – разликује природне и вештачке изворе светлости; – повеже промену величине и положаја сенке са променом положаја извора светлости; – повеже промену јачине звука са променом удаљености од његовог извора; – разликује повратне и неповратне промене материјала; – уочи сличности и разлике међу течностима – тече, променљивост облика; провидност, боја, густина; – одабере материјале који по топлотној проводљивости највише одговарају употреби у свакодневном животу; – објасни како рециклажа помаже очувању природе; – изведе једноставне огледе/експерименте и повеже резултат са објашњењем/закључком; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима; – представи резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, Power Point презентацијом и/или цртежом и др); – повеже резултате рада са уложеним трудом.	**МОЈ КРАЈ**	Природа, човек, друштво	Облици рељефа**:** узвишења (подножје, стране, обронци, врх), равнице и удубљења. Рељеф у мом крају. Површинске воде: река и њене притоке (лева и десна обала); бара и језеро. Површинске воде у мом краја. Групе људи: становници и народи краја (права и обавезе; обичаји; суживот). Производне и непроизводне делатности и њихова међузависност. Село и град, њихова повезаност, зависност и међуусловљеност. Значај и улога саобраћаја**.** Путнички, теретни и информациони саобраћај. Безбедно понашање ученика на саобраћајницама у крају. Опрема за безбедну вожњу ролера, тротинета и бицикла. Течно, гасовито и чврсто стање воде**.** Кружење воде у природи. Промене при загревању и хлађењу ваздуха (промена температуре, запремина и кретање ваздуха). Мерење температуре воде, ваздуха и тела. Услови за живот, ланац исхране и међусобни утицаји у животним заједницама: • Копнене животне заједнице: шуме, ливаде и пашњаци; • Водене животне заједнице: баре, језера и реке. Култивисане животне заједнице: воћњаци, повртњаци, њиве и паркови. Значај и заштита земљишта и копнених животних заједница. Значај и заштита вода и водених животних заједница. Животне заједнице у мом крају и човеков однос према њима. Начини преношења и мере заштите од заразних болести (грип, заразна жутица, варичеле) и болести које преносе животиње (крпељи, вашке).
		Оријентација у простору и времену	Главне стране света. Умањено приказивање објеката и приказивање из „птичије” перспективе. План насеља. Географска карта Републике Србије: картографске боје, картографски знаци). Мој крај на географској карти Републике Србије. Временске одреднице (датум, година, деценија и век).
		Прошлост	Историјски извори (материјални, писани и усмени). Садашњост, прошлост, будућност: догађаји, људи и промене у мом крају. Породична прошлост (преци и потомци) и знаменити људи краја. Начин живота данас и у прошлости – занимања, одевање, исхрана, дечије игре.
		Кретање	Кретање тела по путањи (праволинијско и криволинијско). Утицај јачине деловања на пређено растојање тела. Дејство Земљине теже – падање тела. Утицај облика тела на брзину падања. Извори светлости (природни и вештачки). Како настаје сенка – облик и величина сенке. Кретање производи звук: трепереље затегнуте жице, гласних жица; различити звуци у природи. Звук као информација. Заштита од буке.
		Материјали	Промене материјала: повратне (истезање, савијање, ширење/скупљање; испаравање, кондензовање, топљење/очвршћавање) и неповратне (сагоревање, рђање). Сличности и разлике међу течностима (вода, уље, детерџент за прање судова, мед, млеко, сок од лимуна). Вода и друге течности као растварачи. Зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре течности и мешања. Топлотна проводљивост материјала. Ваздух као топлотни изолатор у природи и свакодневном животу (крзно и перје; слојевито облачење, вунене рукавице, грађевински блокови, термос-боца). Значај рециклаже. Разврставање отпада од пластике, стакла, папира, метала. Рационална потрошња. Међусобни утицај човека и окружења (начин на који човек мења окружење), утицај на здравље и живот кроз правила понашања који доприносе одрживом развоју.

Кључни појмови садржаја: крај, човек, животне заједнице, оријентација у времену и простору, прошлост краја, кретање, материјали.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета Природа и друштво задржао је постојећи оквир, план наставе и учења од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип.

Принцип животне близине, тзв. завичајни принцип, одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса, и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и *непосредног окружења ученика* – дома, школе, насеља/дела насеља у коме ученик живи, у II разреду просторни оквир се проширује на *Насеље са околином*, у трећем III разреду на *Крај у коме ученици живе*[2], а завршиће се у IV разреду државом *Србијом*.

Принцип животне близине овом програму обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из ученикових окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет Природа и друштво подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у трећем разреду – *крај у коме ученици живе*. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл.

Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у процес наставе и учења улазе са идејама и представама о свету, себи и свему другом што их окружује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активностима, како у школи, тако и ван школе у другим образовним, културним и свакодневним животним активностима – учењем, читањем, писањем, играњем, слушањем, посматрањем, размишљањем, разговарањем, итд. Зато је веома важно да полазне тачке у развоју научних идеја о природним и друштвеним појавама и процесима буду управо идеје и искуства са којима ученици долазе у школу и улазе у процес учења. Кроз разноврсне активности којима се уважава средина у којој ученици живе и њихово свакодневно искуство из конкретне средине, ученицима се омогућава да доживе и разумеју разноликост и међусобну повезаност свих чинилаца који делују у њиховом природном и друштвеном окружењу. Истовремено се подстиче њихова радозналост за откривање појава и процеса у природној и друштвеној заједници.

Основна интенција наставе Природа и друштво усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима.

Предметни исходи Природе и друштва показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве на крају разреда захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили учењем овог предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и остваривање се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: *По завршетку разреда ученик ће бити у стању да презентује другима информације о прикупљеним подацима (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом).* Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Иста препорука се односи и на уџбенике. Није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе.

Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како појединачна чула, тако и више чула истовремено. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем уоченог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је прилагодити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава.

Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произилази садржај овог програма, заснована је на *повезаности различитих појава и процеса*. Због тога садржаји Природе и друштва морају да буду одраз те целовитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је *спирално-узлазни модел*, у складу са узрасним карактеристикама ученика. То значи да се иста тематика из разреда у разред проширује, продубљује и посматра са различитих аспеката. Изградња система у настави, последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је да ствара прилике за учење, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје.

Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде *повезан и са логиком и методологијом научне дисциплине* одакле произлази одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спроведеног огледа или експеримента; изучавање прошлости – анализу историјских извора итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) појмова унутар програма Природе и друштва. Важно је да се кад год је могуће приступи корелацији и интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у ближем природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета, у остваривању програма за Природу и друштво препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења и краја у коме ученици живе.

Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

2 Крај, као простор проучавања, је територијална целина која се поклапа са границом општине. Традиционално до сада се за овај територијални ниво користио појам завичај. Проблем употребе појма *завичај* произилази из непостојања јасних просторних и временских критеријума за његово издвајање.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. *Годишњи план* креира се у форми гантограма и садржи број часова по темама распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, годишњим фондом часова, планираним фондом часова по темама.

Полазећи од датих предметних исхода и препоручених садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

– индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања;

– интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета;

– партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;

– превасходно активним и искуственим методама наставе и учења;

– уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог у свакодневном животу;

– неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;

– редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Однос циља, исхода, препоручених програмских садржаја, метода наставе и учења и активности ученика

При остваривању циља и предметних исхода Природе и друштва мора се имати у виду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. Концепт наставе засноване на процесу и исходима учења подразумева наставу чији превасходни циљ није преношење предметних садржаја, већ изградња и развој знања као основе на којој се развијају разноврсна умења. У том смислу, програм наставе и учења нуди садржински оквир, а учитељ има слободу да уместо њих изабере и неке друге садржаје уколико сматра да су ти садржаји примеренији средини у којој ученици живе, узрасним и развојним карактеристикама ученика и њиховим интересовањима. Суштина је у томе да садржаји буду у функцији остваривања исхода, а не сами себи циљ. Учитељ има значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика како би водио ученике ка остваривању датог исхода.

Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност ученика уз континуирану подршку и подстицај од стране учитеља. Пожељне су активности које омогућавају интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света који окружује ученике, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања. Потребно је стварање ситуација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Значајне активности ученика у оквиру предмета Природа и друштво су:

– Посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видљивих карактеристика);

– Илустровање појава и процеса из свакодневног живота – навођење, показивање, објашњавање примера из природног и друштвеног окружења;

– Описивање – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;

– Процењивање – самостално одмеравање;

– Груписање – уочавање сличности и различитости ради класификовања;

– Праћење – континуирано посматрање ради запажања промена;

– Бележење – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;

– Практиковање – у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;

– Експериментисање – намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;

– Истраживање – испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;

– Сакупљање – прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;

– Стварање – креативна продукција;

– Играње – дидактичке, едукативне и спонтане игре;

– Активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање и реализација.

Ради прегледности препоручени садржаји су дати у темама.

Потребно је приликом тумачења исхода учења и препоручених садржаја у трећем разреду стално имати у виду да се садржаји и одговарајући примери истражују и проналазе у оквиру *краја у коме ученици живе*. Крај, простор проучавања природних и друштвених појава и процеса, је територијална целина која се поклапа са границом општине. Општински центар је насеље у коме становници свих осталих насеља унутар граница општине остварују своје животне потребе као што су здравство, образовање, трговина, саобраћај, финансије, запослење, забава, итд. Унутар краја постоје природни, друштвени, економски, културни и историјски садржаји који су утицали на успостављање односа и веза између њега и његових житеља. На основу територијалног обухвата краја можемо закључити да је задовољен и принцип упознавања простора од ближег (познатог) ка даљем (мање познатом) простору.

Традиционално до сада се за овај територијални ниво користио појам завичај. Проблем употребе појма завичаја произилази из непостојања јасних просторних и временских критеријума за његово издвајање. Најопштије, завичај се одређује као „место са ближом околином где се неко родио и где је одрастао". Из тога даље произилази да је завичај више субјективна категорија која почива на емоцијама.

Тема *Природа, човек, друштво* бави се узајамним дејством природних и друштвених фактора у окружењу. У том смислу креће се од облика рељефа и површинских вода у крају. Ови појмови су познати ученицима из претходних разреда, али се сада изучавају у ширем простору, уз додавање нових сегмената који се односе на елементе узвишења (подножје, стране, обронци, врх) и одређивање десне и леве обале текућих вода у циљу оријентације у простору. Кроз исходе учења и препоручене садржаје јасно је видљива потреба разматрања утицаја географских фактора на начин живота људи (људи су се насељавали тамо где су имали повољне географске услове, плодно земљиште и воду, правили су утврђења на узвишењима и сл.). Специфичност краја чине и групе људи који у њему живе (становници и народи краја). У том смислу наставља се разматрање дуализма права и обавеза, али сада становника краја, уз упознавање обичаја других народа у крају, а све у циљу хармоничног суживота. Разматрања започета у другом разреду кроз типологију насеља (село, град), сада се настављају разматрањем повезаности села и града, њихове зависности и међуусловљено-

сти кроз различите послове којима се баве становници у насељима краја. Ово представља и основу за прво груписање сличних послова (којима се задовољавају животне потребе људи у крају) у делатности (пољопривреда, образовање, здравство и сл.). У контексту поменутих делатности уводи се и појам саобраћаја и његове улоге у превозу путника и терета, односно преносу информација. И даље се ради на оспособљавање ученика за безбедно учешће у саобраћају (на саобраћајницама у крају).

Садржаји о својствима воде проширују се на различита агрегатна стања ове течности, као и на упознавање ученика са процесом који обједињује сва три стања воде – кружењем воде у природи.

Разматрају се и промене које настају при загревању и хлађењу још једног елемента неживе природе – ваздуха. У том смислу, путем једноставних практичних активности ученици уочавају да се ваздух на топлоти шири, а на хладноћи сабија (промена запремине), што у природи доводи до кретања ваздуха, односно ветра.

Услови за живот (сунце, вода, ваздух и земљиште) сада се уводе у новом контексту, као специфични услови за живот у животним заједницама (копненим и воденим). Уводи се појам *ланац исхране* као основни однос међу живим бићима у животним заједницама, ослањајући се на сазнања из другог разреда о подели животиња према начину исхране. Посебну пажњу треба дати животним заједницама специфичним за крај у коме ученици живе, као и њиховој заштити.

Садржаји о човеку, односно о људском телу сада се односе на уобичајене заразне болести деце (грип, заразна жутица, варичеле) које се лако шире у колективу, као и болести које преносе животиње (крпељи, вашке). Акценат је на упознавању ученика са основним мерама заштите против ових болести и одговорном односу према сопственом здрављу и здрављу људи из окружења (на пример, не треба долазити у школу уколико смо болесни ради сопственог здравља и очувања здравља осталих ученика и запослених у школи).

Тема *Оријентација у простору и времену* односи се на оспособљавање ученика за оријентацију у простору и надовезује са на начине оријентисања из прва два разреда (оријентација у насељу помоћу карактеристичних објеката и адресе). У трећем разреду уводи се оријентација помоћу главних страна света. Акценат је на оспособљавању ученика да одреде стране света помоћу компаса, Сунца и оријентира из природе/окружења (маховине, годови на пању, цркве и сл.) у складу са оним што је доступно у окружењу у коме ученик живи. Препоручљиво је да ученици спознају простор непосредним посматрањем, шетњом по насељу и околини или кретањем превозним средствима, односно да се ови исходи учења и настави садржаји реализују у ваучионичком окружењу.

У трећем разреду започиње процес *картографског описмењавања*. Оспособљавање ученика да разумеју информације приказане на географској карти засновано је на три изазова које је потребно превазићи:

– однос величине простора на карти у односу на величину реалног простора – на географској карти приказ реалног простора је вишеструко умањен;

– перспектива из које су приказани објекти на географској карти („птичија перспектива”);

– овладавање новим „језиком” кроз разумевање значења боја и симбола помоћу којих су приказани реални географски објекти на карти.

Да би лакше разумели како се објекти приказују на карти, препоручљиво је помоћу једноставних активности показати шта је умањено приказивање објеката и приказивање из „птичије” перспективе. Потреба за умањењем површина које се преносе на папир је блиска ученицима, јер на цртежима на којима приказују, на пример, природу у јесен умањују природне величине (бића, предмете...) до величине формата папира. У том смислу, а у складу и са оним што се ради на Математици, учитељ може планирати умањено приказивање предмета правилних облика из непосредног окружења ученика у размери 1:10 (на пример, школска клупа је димензија 120 x 60 cm, када је умањимо 10 пута, ученици у свескама цртају правоугаоник димензија 12 x 6 cm). На сличан начин, али на папиру већег формата може се представити план учионице. Препоручљиво је за ове активности изабрати такве предмете које ученици могу посматрати „одозго” како би стекли увид, на пример, зашто школска клупа на умањеном приказу учионице има изглед правоугаоника, резач у облику ваљка има изглед круга и сл. На сличан начин може се израдити макета насеља а затим је ученици могу посматрати (и фотографисати) из „птичије перспективе” како би уочили како из ваздуха изгледа то насеље, а затим се та фотографија може лако „превести” у скицу плана тог насеља. Уколико постоје техничке могућности, за приказивање познатог окружења из различитих перспектива (реални, фотографски приказ, картографски приказ) може послужити апликација Google Maps.

Прва карта са којом се ученици сусрећу је план насеља у коме они живе. Креће се од оспособљавања ученика да пронађу улицу или објекат на плану насеља, опишу пут којим се може стићи од једне до друге тачке помоћу плана насеља, што ће у будућности довести до крајњег циља – оријентисања помоћу плана насеља тако да се дође од једне до друге локације у насељу.

Након плана насеља, ученици су спремни да разумеју апстрактнији приказ (често потпуно непознатог) простора, односно општегеографску карту. У трећем разреду креће се од посматрања краја у коме ученик живи на географској карти Србије. Дакле, полазиште је простор који је ученицима познат, па они могу да успоставе везу између опаженог окружења и његовог графичког приказа на географској карти. Оспособљавање ученика да разумеју географски карту подразумева сусрет ученика са трећим изазовом – значењем картографских боја (облици рељефа и површинске воде) и картографских знакова. Није потребно оптерећивати ученике учењем напамет изгледа и значења картографских знакова, већ је препоручљиво користити легенду у функцији трагања за њиховим значењем. Методички приступ географској карти треба да се креће у правцу третирања карте као извора информација, а не да карта буде место на коме ученици само показују задате географске појмове. У том смислу се ученику може задати, на пример, да помоћу географске карте одреди положај свога краја у Србији у односу на главни град Републике Србије. Када ученик наводи шта све може да сазна о одређеном простору посматрајући географску карту тог простора и легенду која се на њој налази, треба га подстицати да у том приказу користе и знања о странама света.

Увођење временских одредница надовезује се на оне које су већ уведене у прва два разреда и проширује се новим одредницама – *деценија* и *век*. Као и у претходним разредима, нове временске јединице уводе се тако да се мањом (већ познатом) мерном јединицом објашњава већа (нова) мерна јединица. Ученике треба стављати у ситуацију да користе наведене временске одреднице (посебно годину, деценију и век) у свакодневним ситуацијама и приликом описивања догађаја из прошлости.

Тема *Прошлост* започиње у трећем разреду увођењем историјских извора као основних извора сазнања о прошлости. У том смислу, увођење поделе историјских извора (материјални, писани и усмени) није само себи циљ, већ указује на различите изворе информација о прошлим временима. Ученици упознају историјске изворе и истражују теме из породичне и прошлости краја за које су заинтересовани. Када је реч о породичној прошлости, продукт истраживања може да буде приказ породичног стабла, уз увођење значења појмова преци и потомци. У том смислу, ученик користећи породично стабло описује ближе чланове породице из „угла” предака и потомака (*Мој деда је предак мог тате. Тата је дедин потомак. Ја сам татин, мамин, бабин, дедин потомак*). Прошлост краја се истражује у односу на специфичности краја у коме ученици живе, на значајне догађаје за становнике тог краја (о којима често сведоче и споменици), и знамените људе који су рођени или живели у том крају. Истражују се ученицима блиске и релевантне теме из свакодневног живота (на пример, занимања људи у крају, одевање, исхрана, дечије игре) уз стално поређење начина живота у прошлости и садашњости (као ученицима блиске и познате). Није потребно да се истраже сви наведени аспекти свакодневног живота него они за које су ученици највише заинтересовани и за које постоје доступни историјски извори примерени

ученицима овог узраста. Податке прикупљене малим историјским истраживањима ученик може да представи на неки од начина које одабере (усмено, помоћу ленте времена, породичног стабла, презентације, постера...).

Тема *Кретање* представља сегмент о коме ученици имају богато искуство, а задатак наставника је да та несистематизована, искуствена знања буду структурисана и освешћена и да омогуће ученику боље спознавање света који их окружује. Ученици препознају и наводе примере за различите облике кретања тела према њиховој путањи – праволинијско и криволинијско. Истраживање утицаја јачине деловања на пређено растојање тела природно се реализује кроз практичну активност (експеримент). Утицај јачине деловања разматра се кроз удаљеност коју тела прелазе (као и у другом разреду), при чему је пожељно укључити не само процену растојања, већ и њено прецизно мерење уз коришћење мерних јединица за дужину које су уведене у математици у другом разреду. Уводи се и падање као специфичан начин кретања тела условљен дејством Земљине теже, чему се приступа феноменолошки, без улажења у детаљнија објашњења. Посебну пажњу потребно је обратити на испитивање утицаја облика тела на брзину падања практичним проверавањем брзине падања два тела који имају све исте карактеристике (материјал, маса), осим облика (на пример, згужван и исправљен папир).

Још један аспект кретања представљају садржаји о светлости и звуку. Светлост се изучава из два аспекта: извори светлости (природни и вештачки) и сенка (облик и величина сенке). Ученици треба да разликују природне и вештачке изворе светлости, као и да путем практичне активности уоче повезаност промене величине и положаја сенке са променом положаја извора светлости (природног или вештачког). Такође, ученици се упознају са различитим изворима чијим покретањем (треперењем) настаје звук – треперење затегнуте жице, гласних жица; различити звуци у природи (звук инсеката, фијукање ветра и сл.). Звукови се истражују из два аспекта – информативног (на основу звука знамо од кога/чега потиче и оријентишемо се на основу те информације) и безбедносног (звуци који упозоравају, заштита од буке). Пожељно је организовати практичне активности (огледе) којима се доказује да се јачина звука мења са променом удаљености од извора звука, што је посебно важно из безбедносних разлога.

Исходи учења и садржаји који се односе на промене *материјала* фокусирани су на уочавање повратних (истезање, савијање, ширење/скупљање; испаравање, кондензовање, топљење/очвршћавање) и неповратних (сагоревање, рђање) промена материјала. Наведене промене не треба учити напамет већ подстаћи ученике да их уоче у свакодневном животу и/или помоћу огледа. Разликовање неповратних од повратних промена материјала своди се на настајање или ненастајање материјала који имају другачија својства након механичког или топлотног деловања.

У прва два разреда једина течност која је изучавана била је вода. Сада се уводи први општији појам – течност. Приликом практичног истраживања користе се течности које су безбедне за ученика и лако доступне (вода, уље, детерџент за прање судова, мед, млеко, сок од лимуна). У овом смислу, у фокусу је уочавање сличности и разлика између воде и других течности (тече, променљивост облика; провидност, боја, густина). Посебно се истражује својство течности као растварача. Путем експеримента испитује се зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре течности и мешања. Ову активност најлакше је урадити на примеру воде.

Топлотна проводљивост материјала представља нови аспект изучавања материјала. На примеру свакодневних активности и претходних искустава, ученици класификују и бирају материјале који по топлотној проводљивости највише одговарају одређеној употреби (металне шерпе за кување, дрвене клупе за седење у парку и сл.). У овом смислу, разматра се и ваздух као топлотни изолатор у природи и свакодневном животу (крзно и перје животиња; слојевито облачење, вунене рукавице, грађевински блокови, термос-боца).

Исходи учења и садржаји о материјалима завршавају се упознавањем ученика са значајем рециклаже, као и потребом разврставања отпада од пластике, стакла, папира и метала. У складу са овим, повезана је и проблематика рационалне потрошње материјала и предмета која подразумева подстицање ученика да дају предност употреби: производа који се вишеструко користе у односу на производе за једнократну употребу, као и рециклираних и производа који могу да се рециклирају. Проблематика одрживог развоја приметна је и кроз указивање на међусобне утицаје човека и окружења кад год је то могуће и актуелно у конкретним условима у којима се реализује настава. Пуно разумевање концепта одрживог развоја могуће је тек на каснијем узрасту ученика, али је потребно да се континуирано развија, и то не само на нивоу знања, већ првенствено на нивоу развијања вредности, ставова и навика. На тај начин се утиче на развој ставова важних за опстанак и будућност.

Приликом изучавања природних и друштвених феномена нужно је и даље примењивати истраживачки приступ и оспособљавати ученике за различите начине прикупљања података о окружењу, њихову анализу, сврставање у групе и категорије по различитим карактеристикама, вођење белешки и закључивање. Учествовање у једноставним огледима/експериментима који се реализују на основу упутства – индивидуално, у пару или групи, усложњава се кроз повезивање резултата огледа/експеримента са објашњењем или закључком. Значајно је радити на оспособљавању ученика да јасно презентује резултате својих истраживања на начин који је примерен проблему који се истражује и интересовању ученика (писано, усмено, помоћу ленте времена, Power Point презентацијом и/или цртежом и др.).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика само је део праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Потребно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета	**ЛИКОВНА КУЛТУРА**
Циљ	**Циљ** учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**72**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– поштује инструкције за припремање, коришћење, одржавање и одлагање материјала и прибора; – повеже уметничко занимање и уметнички занат са одговарајућим продуктом; – преобликује, самостално или у сарадњи са другима, амбалажу и предмете за рециклажу мењајући им употребну функцију; – изрази своје доживљаје, емоције, имагинацију и запажања одабраним материјалом, прибором и техникама; – користи одабране податке и информације као подстицај за стваралачки рад; – протумачи једноставне визуелне информације и поруке из свакодневног живота; – укаже на сличности и разлике које опажа у уметничким делима и традицији различитих народа; – изрази одабране садржаје изразом лица, положајем тела, покретима или кретањем; – распореди облике, боје, линије и/или текстуре креирајући оригиналне композиције; – разговара са вршњацима о доживљају простора, дизајна, уметничких и ученичких радова, уважавајући различитости; – учествује у обликовању и уређењу простора у школи, код куће или у окружењу; – разматра, у групи, шта и како је учио/ла и где та знања може применити.	**МАТЕРИЈАЛИ**	Својства материјала. Својства материјала за ликовно обликовање – тврдоћа, еластичност, растворљивост или постојаност (промене у току сушења, у контакту са светлошћу, у контакту са различитим супстанцама и подлогама...), материјали који могу да се користе као алатке (пера, крзно, длака, лишће, дрвца...). Изглед материјала – основне и изведене боје, природне и створене текстуре. Технике. Однос материјала, ликовне технике и идеје. Производи уметничких заната (накит, уметничке лутке, шешири, таписерије, ћилими, осликани текстил, собне светиљке и сенила, грнчарија, дуборез, гравуре...). Значај рециклирања, уметничка рециклажа.
	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Говор тела. Поглед, израз лица, држање тела, гест и кретање, однос вербалне и невербалне комуникације. Тумачење визуелних информација. Визуелне карактеристике бића и животиња, знаци, симболи, униформе, заставе, ношње... Пејзаж, портрет, аутопортрет. Слика, текст, звук. Кратки анимирани филмови, рекламе, билборди... Лепо писање – плакат, позивнице, честитке...
	КОМПОЗИЦИЈА	Композиција. Дводимензионалне и тродимензионалне композиције, организација композиције, равнотежа. Орнамент. Традиционална и савремена употреба орнамената, симетрија.
	ПРОСТОР	Облици у простору. Непокретни објекти у отвореном и затвореном простору (споменици, уметничка дела, експонати...). Композиција у простору – поставка изложбе, уређење просторије, уређење школе, уређење околине у локалној заједници... Оптичке илузије на дводимензионалној подлози, специјални ефекти на сцени, у филмовима, игрицама... Кретање. Покрет и кретање у природи, окружењу и уметничким делима.

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја, текстура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ученици се развијају и уче кроз разноврсне активности и задатке који подстичу радозналост и задовољство у истраживању, експериментисању, размишљању, повезивању, изражавању, стварању, дружењу и сарадњи.

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У првом разреду их има три: простор – облик, линија; у другом разреду четири: простор – облик, линија, боја; у трећем пет: простор – облик, линија, боја, текстура и од четвртог шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина.

Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено да истражују и откривају те везе.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика.

У другој колони табеле предложени су називи целина, а у трећој појмови, подпојмови и теме за разговор и истраживање. Нови модел наставе и учења није фокусиран на садржаје. Наставник има слободу да осмисли називе, број и редослед наставних тема и наставних јединица, а у складу са дидактичким принципима и условима у школи. Настава се не планира према структури уџбеника, јер ученици не уче лекције по реду, већ истражују уџбеник како би развијали међупредметне компетенције – у зависности од задатка/теме траже одговарајуће визуелне и/или текстуалне податке и информације, повезују их, пореде, стављају у нови контекст, користе их као подстицај за стварање...

У настави треба да доминирају проблемски задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. Задаци и активности треба да буду разноврсни и да омогуће сваком ученику да се развија у складу са својим интересовањима, искуством, потребама и потенцијалима. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање и на развијање креативних идеја (модел подстицајних питања се може видети у програму за други разред).

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

МАТЕРИЈАЛИ

Материјали, прибор, технике и савремена технологија су средства која се користе у процесу визуелног описмењавања. Наставник кратко објашњава и показује како се припремају, користе, чисте, одлажу или преносе и пружа друге неопходне информације. Одабрани садржаји ове целине интегришу се са садржајима других целина.

Својства материјала

Ученици треба да добију само кључне информације о својствима материјала које користе. Ако користе употребљену амбалажу, материјале или објекте које су пронашли у природи потребно је да их, уз помоћ укућана, припреме пре доношења на час (прање, термичка обрада, дезинфиковање асепсолом, алкохолом... у зависности од материјала). У току године самостално припремају лепак или масу за обликовање од материјала који се користе у домаћинству (кукурузно брашно, кукурузни штирак, сода бикарбона, сирће, млеко, со, шећер...). Водене боје могу да направе од истрошених фломастера. Рецепти се могу пронаћи на интернету, наставник бира оне који одговарају узрасту ученика. Важно је и да сви ученици до краја првог циклуса развију навику да заједно распремају и чисте простор по завршетку рада.

Имајући у виду да се технологија материјала развија великом брзином, наставник може да информише ученике о неким иновативним материјалима које користе дизајнери одеће, амбалаже, намештаја... На пример, материјал који се прави од папира и пластике (Paptic), материјал који се прави од рециклиране одеће (варијанта материјала Karta-Pack)... Тродимензионално (3D) штампање и паметни материјали могу да се помену у следећем разреду.

Подела боја на основне (примарне) и изведене (секундарне) односи се на пигментне боје за сликање. Ученици треба да знају да мешањем две основне боје у односу 1:1 неће увек добити тон који су очекивали, јер се материјал различитих произвођача разликује. Било би добро да истражују мешање боја тако што ће размењивати прибор/материјал. Није потребно да меморишу називе боја, јер школске боје или немају називе или се називи разликују од једног до другог произвођача. Међутим, када почну да користе белу боју наставник треба да их мотивише да експериментишу. На пример, може да пита: „Како бисте описали ове две боје?”, показујући цинобер и кармин црвену. Затим, да тражи да помешају обе боје са белом и упореде тонове које су добили. Даље ученици сами истражују. Боје трећег реда (терцијерне) се објашњавају у четвртом разреду. Примарне и секундарне боје се повезују са природним и вештачким облицима, емоцијама, утисцима, простором... Наставник објашњава текстуру на најједноставнији начин (изглед површине материјала), иако објашњење неће бити потпуно. Важније је да се ученици не збуне и да искуствено истражују текстуру. Истражује се стварна (физичка) текстура материјала, која има изражене тактилне квалитете, а наставник планира више разноврсних задатака. На пример, ученици могу да компонују лепећи на картон лишће, комадиће чипке, текстил, канап, рафију..., да обложе рад алуминијумском фолијом за домаћинство, пажљиво трљајући тупим врхом оловке или прстима. Уколико немају фолију, могу да премажу рад белом бојом како би се фокусирали само на текстуру. Када вајају у меком материјалу треба да креирају текстуре плански (глачањем, урезивањем, утискивањем...). Наставник указује на то да понекад физичка текстура највише утиче на утисак о делу, нарочито када је реч о скулптури и дизајну ентеријера (показати примере). Визуелна текстура се још увек не објашњава, али се истражује искуствено – ученици могу да цртају текстуре разноврсним линијама, да осликају папир (разливањем боје, прскањем, дувањем кроз сламчицу...), да користе технике колаж, фротаж, гратаж, суминагаши или ебру.

Технике

На основу сопствене процене наставник у трећем или четвртом разреду објашњава да су акварел боја и папир материјали за ликовно обликовање, а акварел техника начин на који се тај материјал обликује. Ученици могу да испробају сликање акварел бојом на сувом папиру и сликање на влажном папиру. Уобичајено уче гваш технике (влажни нанос, полусуви нанос, испирање, гребање...) пре него што почну да користе темпере, али то није правило. У штампање графика се уводе прављењем импровизованих матрица. Најједноставнија се припрема на употребљеној стиропор (полистирен) тацни за паковање хране. На полеђини тацне цртеж се лако урезује фломастерима, а боја се наноси широком четком или комадићем чврстог картона. Осим оловкама и четкицама било би добро да цртају и импровизованим прибором (згужваним папиром/кесом/фолијом, гранчицама, боровим иглицама...), јер то помаже да „ослободе руку” и да боље организују композицију. Скулптуре могу да обликују од папира, картона, лако савитљиве жице, тканине, комбиновањем разноврсних материјала... Затим, од меких материјала: глинамола, школске глине, полимерне глине која се не пече („FIMO AIR”), „магичне глине” (пенаста глина са гранулама стиропора, кинетичка глина, „Mad Mattr”...) или масе коју су сами направили. Треба имати у виду следеће. Неке масе се споро суше, па је тешко пренети рад од школе до куће без оштећења. Боље је да не користе пластелин, јер има врста које се уопште не суше, као и миришљавих које садрже алергене. Неке масе не прљају руке и радну површину. Скулптуре се обликују белом масом или масом у боји природних материјала, а која може и да се „патинира” бојом.

Наставник може да покаже и корисне технике које нису кључне за достизање исхода. На пример, може да демонстрира како се од мараме или комада платна обликује торба/завежљај савијањем и везивањем („фурошики” техника), како се од омота за бомбоне обликују торбе, футроле..., како се плете прстима, како се обликују корпе од папира, како се савијају оригами фигуре, како се пакују поклони, како се савијају украсне машне, како се праве лампиони, како се праве/декоришу сенила... Ученици могу да вежбају те технике и код куће, али је важно да на часу осмисле или договоре намену тих радова (украс за собу, украс за учионицу/школу, лични предмет, поклон за некога, радови за школски продајни сајам...).

Ученици упознају неколико уметничких заната које наставник бира у складу са темама и задацима које је планирао, локалном традицијом или интересовањима ученика. Одабрани садржаји се интегришу са одговарајућим садржајима овог и других програма. Учење може да се реализује у одабраном етнографском музеју. Уколико наставник планира радионицу или пројекат који укључује прављење уметничких рукотворина у школи препорука је да се користи материјал за рециклажу.

Уметничка рециклажа је важна тема. Наставник може да покаже примере уметничких пројеката у нашој земљи, као што су: „Убаци лименку доврши скулптуру”, скулптура „Ђубровиште са Великог ратног острва” (Београд), „Еко-мрав” (Суботица), „Птица робот” (Бор, Београд)... и примере уметничких дела направљених од предмета за рециклажу (на пример, унети у претраживач називе уметничких група: „FigJamStudio”, „Skeleton Sea” или „Guerra de la Paz” и имена уметника: Aurora Robson, Subodh Gupta, Moaffak Makhoul или Sean E. Avery).

Школе које имају средстава и планирају набавку дигиталне технологије треба да имају у виду и ону која одговара настави Ликовне културе. На пример, мултимедијална лабораторија „i-Theatre” произвођача „Edutech” погодна је за интегрисану наставу Српског језика и Ликовне културе у првом циклусу. Дигиталне табле за цртање произвођача „Wacom”, као и ајпед таблети (iPadPro) подржавају стваралачки рад. Интерактивна школска табла „SMART Board” са пројектором (на пример, серија 7000) има вишеструку намену (проучавање ликовног језика, компоновање, лоцирање уметничких дела...). У школама које имају савремену опрему и средства, ученици треба да уче о заштити здравља и правилној употреби уређаја, као и о значају сарадње са школама које немају такве услове. У школама које не могу да набаве одговарајућу опрему и средства, ученици могу да користе помагала која се једноставно праве. На пример, када се настава одржава у учионицама опште намене које немају одговарајуће столове ученици могу да направе од картона стони „штафелај” (унети у претраживач: „DIY cardboard easel”). „Светлосне столове” као што је, на пример, APH Light Box наставници могу да направе у сарадњи са родитељима (унети у претраживач: „DIY lighttabletutorials”).

Све одабране садржаје је потребно повезати са причом о томе како се развијају креативне идеје, односно шта све може подстаћи (мотивисати) визуелне уметнике (и ученике) да стварају. Како би се освестио процес развијања идеја, наставник може да зада уче-

ницима једноставну вежбу – да три пута преобликују исти троугао тако да креирају три различита сложена облика из маште. Вежба може да се понови са другим обликом, мрљом или шаром. Ученици треба да знају и то да савремена технологија утиче на начин изражавања визуелних уметника. Наставник може да покаже један очигледан пример (унети у претраживач име графичког дизајнера: Canion Shijirbat или Шижирбат – финал).

СПОРАЗУМЕВАЊЕ

Циљ учења предложених садржаја је оспособљавање ученика за правилну, учтиву, добронамерну, ефектну и ефикасну комуникацију.

Говор тела

Предложене вежбе су фокусиране на невербално изражавање мимиком и телом. Наставник објашњава да се и без говора, лицем и телом, може пренети порука, испричати прича или насликати слика. Као пример може да послужи инсерт наступа мађарске трупе „Attraction" (унети у претраживач: Attraction Shadow Theatre Group). Уколико ученици до трећег разреда нису вежбали пантомиму треба да почну од читања израза лица и изражавања емоција. Затим, да тумаче и изражавају поруке које шаљемо неким општепознатим (у нашој култури) гестом или држањем тела (стани, крени, прићи, слажем се, нећу, извини и сл.) и неке једноставне радње (чисти метлом, свира...). Ученици који су то већ радили вежбају невербално исказивање неке ситуације (на пример, сусрет два пријатеља, пробирљиви купац и сл.). Важно је да сви ученици буду укључени да би се ослободили треме и несметано развијали креативност, заједништво и међусобно уважавање. Ако је потребно, ученици могу да погледају и неки смешан снимак (на пример, унети у претраживач: Mr. Bean's Holiday Dance Scene). Наставник повезује одабране вежбе са одговарајућим садржајима овог и других програма (имајући у виду да се програмски циљеви и методика разликују). На пример, може да формира тимове и подели задужења – док неки чланови тима глуме или рецитују, други их прате покретима, мимиком или „специјалним ефектима" (осветљавају глумце, померају делове сценографије, формирају облик рукама или телима, производе звучне ефекте...).

Тумачење визуелних информација

Тумачење визуелних информација је континуирана активност која се не планира као посебан час, већ као део задатака. Предложени садржаји се односе на тумачење слика независно од додатних информација као што су звук, текст и др. Сваки пут када ученицима покаже неку слику, наставник поставља питање: „Шта ово значи?", како би се навикли да размишљају о садржају. Наставник прво указује на то да неки облици, боје, шаре и текстура у природи саопштавају неку поруку (показати примере). На пример, тамно сиви облаци најављују кишу, тамнија и храпавија кора дрвета указује на север, рогови јелена супарнику указују на његову снагу, када се осећа угрожено једна врста гусенице (Hemeroplanes triptolemus) заузима положај у коме личи на отровну змију. Нека бића комуницирају само визуелно. На пример, карипска гребенска лигња (Sepioteuthis sepioidea) „разговара" тако што мења боје и шаре. Визуелни знаци у природи омогућавају живим бићима да преживе. Визуелни језик који користе људи је најсложенији – слике користимо и да бисмо нешто продали, забавили друге, изазвали одређене емоције, помогли угроженима, навели друге да размишљају о важним темама... Наставник показује познате знаке које ученици виђају у окружењу, а затим и оне који се често виђају на амбалажама и производима и разговара са ученицима о томе зашто је важно да разумеју те слике. Затим се разговора о сложенијим знацима и симболима (заставе, грбови, амблеми). Садржаји из хералдике се усклађују са узрастом ученика. На пример, наставник може да покаже заставе из целог света и да тражи од ученика да процене (без пребројавања) која боја се највише користи на заставама, затим, која комбинација боја се најчешће користи, које заставе су сличне, које заставе су сличне нашој, које заставе се битно разликују од осталих... Потребно је да размишљају и о томе како се споразумевамо одећом. Ко и зашто носи униформу, ко дизајнира униформе? Затим, шта је народна ношња, у којим приликама се некада носила, да ли се још увек носи и када, како изгледају ношње њиховог краја... Наставник одређује количину информација о ношњама у зависности од броја етничких група у општини (део може да се планира за следећи разред). Уметничка дела се и даље користе као мотивација за стваралачки рад, али су појачани захтеви који се односе на доживљај и тумачење садржаја. На пример, наставник може да покаже репродукцију слике „Шетња. Дама са сунцобраном" Клода Монеа, да пита ученике шта је приказано, шта мисле да се дешавало пре тренутка који је приказан, а шта после, ученици могу да напишу или да насликају причу према овом делу (или неком другом). Наставник показује неколико значајних дела српске уметности, бирајући она чији садржај је усклађен са сазнајним способностима и предзнањима ученика. Листа музеја се може наћи на адреси: http://muzejirade.com.

Слика, текст, звук

Предложени садржаји омогућавају медијско описмењавање. Препорука је да се почне од мултимедијалних садржаја, који су сложенији, али су ближи искуству ученика. Наставник може да укаже на то да рекламе на телевизији и на интернету, билборди, брендирана аутобуска стајалишта, кратки анимирани филмови... најчешће нису намењени деци или нису увек добронамерни. Међутим, превише разговора о негативним странама савремене медијске културе може бити контрапродуктивно или без икаквог ефекта, па је боље да се фокус помери на позитивне аспекте. На пример, наставник може да прикаже снимак „Waka Waka", флешмоб који се одржао у Холандији с циљем да се прикупи помоћ за Кенију. Затим, да тражи од ученика да се распитају коме је најпотребнија помоћ у њиховој општини, у каквој акцији би могли да учествују да би помогли... Већина квалитетних кратких анимираних филмова не одговара узрасту ученика, али поједини могу послужити као увод у васпитне теме (на пример, Пиксаров „For The Birds" или серија „Minuscule" или „Tuurngait", дипломски рад студената из Арла). Када је реч о маркетингу, као пример могу да послуже рекламе „The Power Of Teamwork", белгијске компаније „Линија" (De Lijn), билборд који рекламира млеко произвођача „Anando" (у Индији), а у нашој земљи билборд који рекламира Манчмелоу, агенције „Ovation BBDO". Савремени билборди и рекламни панои могу да буду и корисни свим грађанима. У нашој земљи је развијен систем паметних клупа и аутобуских стајалишта која се напајају соларном енергијом и имају више функција („PETROSOLAR"), а тим научника из Перуа развија билборде који пречишћавају ваздух у градовима. Ученици треба да разговарају о порукама, оригиналности и доживљају приказаних примера. Наставник указује на то да визуелни уметници креирају мултимедијалне садржаје тимски. Није предвиђено да ученици уче о фазама продукције у првом циклусу, важније је да развијају креативност тако што ће се трудити да дизајнирају карактере (осмисле изглед и особине јунака). Најлакше је да нацртају јунака у боји (јунак може да буде фантастично биће, човек, животиња, биљка, предмет...). Наставник може да помогне питањима: Како се зове? Како се креће? Шта је на твом јунаку посебно, по чему се истиче? Да ли је добар или лош? Шта воли да једе? (ученици записују најважније особине на маргини поред цртежа). Јунак се затим смешта у неку причу или рекламу.

Плакат је мање сложена форма оглашавања и ученици могу да га раде више пута у току године, уколико постоји потреба. Основна карактеристика плаката је да садржи саопштење за јавност на већем формату папира, а школски плакати могу да садрже само интерна обавештења (на пример, обавештење о школској забави), образовне садржаје (на пример, азбуку/абецеду) или васпитне (на пример, правила понашања). Наставник и ученици се договарају шта ће саопштити, да ли ће плакат садржати само текст или текст и слику, да ли ће се реализовати као одељенски рад (један плакат) или рад више тимова (више плаката), која техника/технике ће се користити и на ком формату (уобичајени формат за школу је

100 x 70 cm, али то није правило). Ученицима не треба постављати превише захтева везаних за ликовно-графичко обликовање плаката (захтеви ће се постепено повећавати у старијим разредима). Лепо писање се примењује на часу када се раде плакати, честитке, позивнице... Сви ученици могу да дизајнирају слова свог имена, било којом техником. Заинтересовани ученици могу да вежбају код куће калиграфско писање једног или неколико слова договореног словолика (фонта), на формату А4, А5 или А6, користећи фломастере широког равног врха.

КОМПОЗИЦИЈА

У овој целини су груписани садржаји везани за организацију композиције.

Композиција

Ученици треба да знају да је ликовна композиција целина коју је створио уметник и да се делови композиције називају ликовни елементи (ученици су упознати са обликом, линијом, бојом и текстуром). Уколико сами затраже додатна објашњења, наставник пружа најједноставнија. На пример, текстура листа није ликовни елемент, јер лист није створио уметник, већ природа. Али, ако осушени лист залепимо на ликовни рад, његова текстура ће постати део композиције (ликовни елемент). Наставник не објашњава врсте композиција и принципе компоновања, али разговара са ученицима о уметничким делима и ученичким радовима (који елементи су слични, а који потпуно различити, шта се највише истиче, шта се понавља...). Током године прати како ученик напредује, да ли увек распоређује елементе на исти начин, да ли црта мање фигуре и оставља превише празног простора на папиру, да ли су фигуре у предњем и задњем плану истих димензија... Наставник не исправља ученике и не објашњава однос простора и композиције, перспективу, скраћења, димензије и планове, већ прилагођава задатке и активности како би подстакао напредовање свих ученика. На пример, може да зада ученицима да заједно или у тимовима цртају на већем формату папира или кредама у боји у школском дворишту. Сликање аутопортрета, градског и сеоског пејзажа, цртање четком и бојом (без употребе оловке) на различитим форматима папира, компоновање само бојом, распоређивање разноврсних облика колаж техником... помаже да ученици боље организују елементе. Равнотежа се објашњава као баланс, на примерима из свакодневног живота (клацкалица, стајање на једној нози...), а ученици проналазе тежиште тела искуствено, док обликују или конструишу тродимензионалне радове. Организација композиције се примењује у свим задацима и повезује се са осталим садржајима овог програма.

Орнамент

У току године наставник планира најмање два задатка. Један задатак је везан за наслеђе – ученици на мањем формату папира прецизно цртају орнамент за вез, чипку, филигран, ћилим, чарапе, прекривач... Могу да користе милиметарски папир или папир на квадратиће, лењир, шестар, паус папир, јер треба да воде рачуна о томе да шара буде симетрична. Пре него што осмисле орнамент, потребно је да одреде за који предмет/објекат је намењен. Орнаменте могу да раде и када обликују празничне украсе. Овај задатак/задаци се интегришу са садржајима других програма. Други задатак је дизајн орнамента за било који предмет који користе (патике, мајица, обележивач за књиге, шнала за косу, шоља...), а на који могу да пренесу нацрт одговарајућим перманентним маркерима (уз помоћ старијих). Или, могу да дизајнирају предмет/објекат који је украшен орнаментом (орман, столица, камион, воз, капут, торба, саксија...) било којом техником коју сами одаберу. Као подстицај наставник може да покаже фотографије, на пример, аутомобила украшених орнаментима (унети у претраживач: „vochol”). Други задатак се везује за развијање креативних идеја.

ПРОСТОР

Предложени садржаји су везани за истраживање и обликовање простора.

Облици у простору

Ученици треба да разговарају о отвореном и затвореном простору у којем су изложена уметничка дела, колико је значајно да прилаз уметничком делу буде уређен, да дело буде осветљено на одговарајући начин, да буде постављено на одговарајуће место, да буде заштићено ако је потребно... Било би добро да наставник припреми фотографије различитих простора (плажа, њива, воћњак, шума, депонија, градски трг, улица, парк, пијаца, учионица...) и слику познатог споменика (изрезану по контурној линији), да тражи од ученика да „поставе” споменик у сваки од тих простора и процене како се мења утисак о споменику у зависности од окружења. Исто може да се уради са уметничким сликама и музејским експонатима. Наставник подстиче ученике да на креативан и ефектан начин изложе своје радове. Може да покаже један пример (качење штипаљкама или излагање на спојеним картонским кутијама у виду „тотема” или формирање „фриза”...), ученици се надовезују предлозима.

Наставник бира примере, задатке и активности везане за оптичке илузије (планирајући део и за следећи разред). На пример, добри примери симетрије су Ешерови радови (унети у претраживач: www.mcescher.com/gallery/symmetry/), за вежбе опажања добри примери су (одабрани) радови Олега Шупљака (Oleg Shuplyak), за илузије на фасадама зграда и у ентеријеру очигледан пример су радови Леандра Ерлиха (Leandro Erlich), а већи избор се може наћи на интернету (унети у претраживач: „optical illusions”). Оп-арт на равној подлози ствара илузије кретања и илузије испупчених и удубљених објеката. Наставник указује и на то да у свету, а и у нашој земљи постоје музеји илузија. Ученици могу да раде једноставне оптичке илузије (на пример, оп-арт вртешке) или да раде сложени школски пројекат: да обликују сценски простор користећи ЛЕД траке, фолије, огледала, декор изрезан од лепенке... Идеје за сценски дизајн се могу пронаћи на интернету (на пример, унети у претраживач: Alice in Wonderland scenic design).

Кретање

Приказивање покрета и кретања је садржај који се реализује током целе године у оквиру различитих задатака и активности. Аналитичко посматрање покрета и кретања се у најмањој мери вежба на примерима уметничких дела и то само на очигледним и једноставним. На пример, наставник може да покаже неколико пејзажа Саве Шумановића, а да ученици уоче да ли неке од приказаних облика покреће ветар, затим, дело „Под јабуком” (Гружанка са дететом), Ђорђа Крстића, на којој треба да уоче и протумаче покрете мајке и детета... Вежбе опажања су делотворније када ученици свесно обраћају пажњу на покрете и начин кретања у простору у коме се налазе. Наставник их упућује да и ван наставе посматрају кретање (како се њишу гране, како ветар покреће суво лишће на тлу, како пада киша...). У првом циклусу ученици углавном компонују на основу памћења покрета и кретања, али напредни ученици могу да раде и по природи (моделу).

Ученици могу да креирају кинетичке скулптуре (уколико то нису радили у претходном разреду). Када раде перформанс, могу да користе провидну фолију или старе чаршаве и ЛЕД батеријске лампе (одабрати најнижу цену) стварајући композиције светла и сенке (наставник снима перформанс).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку сваког задатка/активности наставник кратко информише ученике шта ће учити и зашто то уче. То је нарочито важно зато што се учење одвија кроз игролике, забавне задатке и активности, па се може десити да ученици не обрате пажњу на процес учења и стварања. По завршетку рада излажу се сви радови како би ученици могли да пореде решења и уче једни од других.

Самопроцена радова је вербална или писана. Наставник тражи од ученика да усмено опишу свој рад или да напишу нешто о свом раду. Уколико наставник процени да су ученици спремни, може да користи прилагођену методу 3, 2, 1. У интегрисаној настави ученици на листићу пишу: 3 ствари које сам научио/научила на

часу, 2 примера која илуструју то што сам научио/научила и 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио/поставила. Када се ученици ликовно изражавају, могу да напишу: 3 ствари о којима сам размишљао/размишљала током рада; 2 ствари које ми се свиђају на мом раду и 1 ствар коју бих променио/променила или бих урадио/урадила другачије. На листићу се уписује име, презиме и назив рада (може и датум), а листић се лепи на полеђину рада или се чува у блоку. Ученици не треба да наводе више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када им ништа није јасно или сматрају да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученике да идентификују најважнији пропуст и да се фокусирају на његово уклањање. Листићи за самопроцену дају наставнику потпунију слику о напредовању ученика.

Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

– однос према раду (ученик је припремљен за час, одговорно користи материјал, прибор и алатке, одржава прибор и радни простор...);

– однос према себи (поставља питања, труди се, учи на грешкама, самосталан је у индивидуалном раду, истрајан је...);

– однос према другима (поштује договорена правила понашања, спреман је да помогне и да сарађује, уважава туђе радове, начин размишљања, доживљавања, опажања...);

– разумевање (разуме задатак, разуме појмове, разуме процес, разуме визуелне информације...);

– повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, идеје, дела...);

– оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове, оригиналан је у односу на своје претходне радове...);

– вербално изражавање (учтиво комуницира, кратко и јасно образлаже свој рад, замисао, утисак, опажање, емоције...);

– употреба техника (примењује одговарајући процес, контролише однос воде и боје, бира подлогу у односу на технику, бира материјал и технику у односу на идеју).

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Назив предмета	**МУЗИЧКА КУЛТУРА**
Циљ	**Циљ** учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**36**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише своја осећања у вези са слушањем музике; – примењује правилан начин држања тела и дисања при певању; – изговара бројалице у ритму, уз покрет; – пева по слуху и са нотног текста песме различитог садржаја и расположења; – наведе особине тона и основне музичке изражајне елементе; – разликује инструменте по боји звука и изражајним могућностима; – повезује карактер дела са избором инструмента и музичким изражајним елементима; – препозна музичку тему или карактеристични мотив који се понавља у слушаном делу; – повезује почетне тонове песама – модела и једноставних наменских песама са тонском висином; – комуницира са другима кроз извођење традиционалних и музичких игара уз покрет; – свира по слуху и из нотног текста ритмичку и мелодијску пратњу; – осмисли и изведе једноставну ритмичку и мелодијску пратњу; – осмисли музички одговор на музичко питање; – осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст; – изабере одговарајући музички садржај(од понуђених) према литерарном садржају; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – коментарише своје и туђе извођење музике; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – учествује у школским приредбама и манифестацијама.	**СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ**	Композиције различитог карактера и елементи музичке изражајности (мелодијска линија, темпо, ритам, динамика). Особине тона: боја (различити гласови и инструменти), трајање, јачина, тонске висине. Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар). Различити жанрови везани за уобичајене ситуације у животу. Музичка прича. Филмска музика. Музички бонтон. Музика и здравље. Дигитализација.
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Дидактичке музичке игре. Правилан начин певања – држање тела и дисање. Правилна дикција. Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера Певање песама уз покрет. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова у тонском опсегу од *ха* до *це*[2]. Певање и свирање песама из нотног текста. Дечји и алтернативни инструменти и начини свирања на њима. Инструментална пратња по слуху. Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима – песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима звука. Музички бонтон. Особине тона: боја (различити гласови и инструменти), трајање (нотна трајања), јачина (динамичке ознаке – пиано, форте, крешендо и декрешендо), тонске висине (од це[1] до ге[1]). Елементи музичког писма: линијски систем, виолински кључ, трајање тонова (половина, четвртина, осмина ноте и одговарајуће паузе) у такту 2/4. Јединица бројања. Тактирање у 2/4 такту.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Стварање једноставне ритмичке и мелодијске (једноставне) пратње. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Стварање звучне приче од познатих музичких садржаја, звучних ономатопеја и илустрација на краћи литерарни текст (учење у контексту).

Кључни појмови садржаја: певање, свирање, слушање, музичке игре, музички бонтон, нотно писмо.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета Музичка култура указује на стално прожимање свих области и програмских садржаја. Нагласак у свакој од области је на развоју способности код ученика да комуницирају са другима кроз слушање, извођење и стварање музике као и способности да изражавају своје мисли и осећања кроз музику.

Инсистирање на развоју критичко-аналитичког мишљења има за циљ да помогне ученицима да превазиђу површно расуђивање и да развију лично гледиште (засновано на адекватним информацијама) као и да науче како да артикулишу своје креативне и уметничке изборе. Ученицима треба дати могућност да буду инвентивни и маштовити у свом размишљању, а не само да пронађу тачан одговор.

Учење о музичкој уметности не може се посматрати само као учење музичке писмености и извођење музичких композиција. Учење, поред нужне концетрације на развијању знања и вештина код ученика сходно њиховом узрасту и годинама проведеним у учењу музике, треба да развије његову комплетну личност негујући принципе вршњачког учења, одговорности и лидерства, великодушности и посвећености другима и појединачног доприноса у остваривању циљева у заједничким активностима. Поред тога, музичке активности имају функцију социјалне кохезије и спасавања од друштвене маргинализације.

Програм наставе и учења усмерен је на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и видови стваралаштва. Препоручени музички садржаји (песме, музичке игре, ритмички и мелодијски аранжмани, композиције за слушање музике) остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би достигао програмске исходе, наставник реализује наставу користећи слушање, глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Наставни програм омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе, а вежбе дисања организовати кроз интересантну причу и игру. Вежбе за сугласнике (Ш – шуштање лишћа, Ф – фијук ветра, Р – зујање мотора, З – зујање пчеле, П – хлађење нечег врућег, С – опонашање оглашавања змије). Лепота певања зависи од јасноће и разговетности текста. Вежбе за правилну дикцију најпримереније је остварити изговором брзалица. Извођењем брзалица, поред јасног изговора, развија се пажња и концентрација − пожељни пратиоци сваког музичког извођења. Брзалицу изабрати према гласовима који их очекују у песми коју ће потом учити.

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Обратити пажњу и на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стимулације и развијања меморије.

Од велике важности је да се ученици упознају са правилима понашања (музичким бонтоном) при слушању и извођењу музике. Важно је обезбедити тишину и пажњу у току слушања музике и упутити их када треба извођаче да поздраве аплаузом. Овај модел понашања ученици треба да примењују на концертима и различитим музичким приредбама, било да се налазе у активној (као извођачи) или пасивној (као слушаоци) улози.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова по областима/темама, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај и она је увек повезана са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе да се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој.

У планирању активности, наставници треба да, имају у виду да су области уско повезане, а да су знања и вештине описане у исходима у свакој области међусобно зависна и комплементарна.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Процес учења базира се на избору најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући емоционални доживљај.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Током слушања филмске музике посебно треба обратити пажњу на однос звук–лик и музика–радња уочавањем изражајних музичких средстава који су коришћени у тумачењу драмске радње и карактерних особина главних актера.

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Композиције које се слушају својим трајањем и садржајем треба да одговарају опажајним могућностима ученика. Композиција се први пут *увек* слуша у целини (демонстративно слушање), са унапред постављеним задатком за слушање музике − уочавање извођачког медија: инструментално или вокално (соло, групно) или оркестарско музи-

цирање. Свако следеће слушање (три до четири пута) је фрагментарно у оквиру кога се издвајају упечатљиве целине и анализирају носећи елементи музичког дела – у случају литерарног садржаја (текстуална анализа), понављања, мелодија, темпо, ритам (аналитичко слушање). Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а квалитетном комуникацијом између наставника и ученика долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развијање естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ

Химне

1. Државна химна
2. Светосавска химна
3. Школска химна

Народне песме и традиционалне дечје игре

Народно коло, *Нишки вез*
Зелени се, јагодо
Девојчица платно бели (игра)
Ej, дуку, дуку
Ми смо браћа терзије
Поскакуша
Немања Радуловић, *Нишка бања*
Бора Дугић, *Чаробна фрула* (избор)

Песме за децу

Станојло Рајичић, *Бумбари и пчеле*
Немачка дечја песма, *Клепеће млин*
Традиционална песма из Финске, *Пролећна песма*
Зоран Христић, *Бус*
Драгана Михајловић Бокан, *Гурманска песма*
Сунцокрети, *Текла вода*
Хор Колибри, *Писмо Деда Мразу*
Леонтина Вукомановић, *Све што деца расту више*
Драган Лаковић, *Нема земље Дембелије*
Хор Колибри, *Најлепша мама на свету*
Влада и Гиле, *Јуца и куца*
Бранко Милићевић, *Јеж*
Бранко Милићевић, *Успаванка*
Драган Лаковић, *Бака*
Хор Колибри, *Репа*
Миро Унгар, *Тата ти ме волиш*
Мића и Аћим, *Песма о одјеку*
Бранко Милићевић, *Слатки генције*
Бранко Милићевић, *Бранкови гусари*

Домаћи композитори

Александар Обрадовић, *Свита кроз свемир*
Стеван Ст. Мокрањац, *II руковет*
Златан Вауда, *Јежева кућа* (дечја опера)

Страни композитори

Николај Римски Корсаков, *Бумбаров лет*
Габријел Форе, *Лептир*
Петар Илич Чајковски, *Игра малих лабудова*
Роберт Шуман, *На дрвеном коњу,*
Роберт Шуман, *Дивљи јахач*
Петар Илич Чајковски, *Валцер цвећа*
Камиј Сен-Санс, *Карневал животиња (Лабуд, Антилопе, Фосили, Корњаче)*
Лудвиг ван Бетовен, *За Елизу*,
Антонио Вивалди, *Пролеће*, први став
Антонио Вивалди, *Зима*, трећи став

Филмска музика

Disney medley by Voca people https://www.youtube.com/watch?v=VwnMFgy3oz0

Мапет шоу: *Манамана*, https://www.youtube.com/watch?v=8N_tupPBtWQ

Cinderella, *Sing sweet nightingale*https://www.youtube.com/watch?v=XgHYCuTPl_o

Disney's Sleeping Beauty,*Once Upon A Dream*https://www.youtube.com/watch?v=15Z21XqNdpY

Minions, *Banana song*, https://www.youtube.com/watch?v=s-FukyIIM1XI

Madagascar, *I like To Move It*, https://www.youtube.com/watch?v=h-dcTmpvDO0I

Камиј Сен-Санс, *Карневал животиња – Фосили,* https://www.youtube.com/watch?v=Hlec1tmddHI

Вивалди, *Пролеће*, https://www.youtube.com/watch?v=N-nURkV1Ou_w

Wolfgang Amadeus Mozart, *Wiegenlied (Lullaby),* K.350 https://www.youtube.com/watch?v=vXRzq_8bJ3c

Моцарт група, *Турски марш*https://www.youtube.com/watch?v=UzYGyCWeEGo

Едвард Григ, *In the hall of the mountain king* (пример за нотна трајањаитакт)

https://www.youtube.com/watch?v=Wk43IDUQmTk

Мапет шоу, *Ода радости*, https://www.youtube.com/watch?v=VnT7pT6zCcA

Мапет шоу, *На лепом плавом Дунаву*, https://www.youtube.com/watch?v=jd8nfEdo59I

ИЗВОЂЕЊЕ

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Извођењем музике активира се велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење и фине моторичке радње. Посебну пажњу треба усмерити на спонтане покрете као одговор на музички доживљај.

Бројалице су драгоцен музички садржај у настави музичке културе за развијање ритмичких способности ученика. Слогови бројалице изговарају се у ритму, прецизно и увек праћени одговарајућим покретом. Покрет који прати бројалицу представља извођење пулса, ритма или груписање удара. Учењем и извођењем бројалица развијају се ритмичке способности и припрема свирање на дечјим инструментима, због чега је извођење бројалице добра уводна активност пре учења песме или свирања на дечјим инструментима. Певане бројалице подразумевају мелодију малог обима од неколико тонова, па су погодне за почетак наставе и као уводна активност пре певања песама, уколико је садржај бројалице повезан са садржајем текста нове песме. Правилан исход учења бројалице видљив је добијањем ритмички уједначеног покрета целе групе.

Певање

Избор песме треба да буде примерен узрасту ученика и њиховим интересовањима (тематика, ритмичка конструкција, форма, артикулација мелодијских скокова, садржај, мелодија и ритам). Вежбе правилног држања тела, дисања и говорне артикулације треба да претходе обнављању познатих песама, које су опет садржајно и/или музички сличне оној коју ће учити.

Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова у тонском опсегу од *ха* до *це*[2]). Песме модели уче се и певају по слуху. Следећи задатак је слушно идентификовање почетног слога/тона. Тонска висина се пева, записује и свира. Пожељно је свирање песама модела. Учитељ обрађује песме по слуху у тонском опсегу од *ха* до *це*[2]. Приликом обраде песме из нотног текста обрађују се песме у тонском опсегу од *це*[1] до *ге*[1].

Обрада песме из нотног текста – методски кораци

Рад на песми увек почиње обрадом литерарног текста (мотивациони разговор) у оквиру чега ученици анализирају нотни текст и уочавају ознаке за такт, темпо, нотне вредности, динамику и друго.

Обрада ритма: ритам се најпре изводи на неутрални слог *та*, уз обавезно тактирање (по деловима), након чега следи обрада ритма парлато (ритмичко читање). Након ритмичког читања следи обрада тонских висина (солмизацијом). Последњи корак чини певање песме са текстом где посебну пажњу треба обратити на правилну дикцију и инсистирати на изражајном певању.

Сви наведени елементи савладавају се по деловима (двотакт, фраза), а затим спајају у логичну целину.

Традиционалне и песме других народа и жанр овапевају се по слуху или нотном тексту у опсегу предвиђеном у делу Певање. Извођење ових песама упознаје нас са културом других народа и народности.

Музичке игре

У настави музичке културе пожељно је што чешће повезивати покрет и певање извођењем различитих врста музичких игара. Поред музичких игара са певањем, музичких игара са певањем уз инструменталну пратњу, инструменталних музичких игара, традиционалних музичких игара са певањем и без певања (само уз инструменталну пратњу), дидактичких музичких игара, музичку игру може да представља и било која песма чији литерарни садржај може да буде исказан покретом. Музичка игра се обрађује као песма по слуху, након чега следи усвајање покрета. Циљ извођења сваке игре је постизање уједначеног покрета целе групе. Група се формира слободним избором, водећи рачуна о броју ученика који чине групу. Сви ученици учествују у извођењу музичке игре, међусобним смењивањем група, све док игру не изведе цело одељење.

Свирање

Ова активност се реализује на дечјим и алтернативним инструментима (тело, предмети из окружења, ручни звончићи, бумвекери).

Тонску боју инструмената треба повезивати са музичким садржајем.

Примери ритмичке и мелодијске пратње могу бити:

– извођење пулса (основне ритмичке јединице),

– извођење ритма (који се поклапа са говорним ритмом бројалица и песама па се као такав једноставно учи по слуху),

– груписање удара – различитим покретима и различитим изворима звука се на један начин изводи наглашена прва у такту, а лакшим покретом и слабијим извором звука друга, односно остале слабије наглашене у такту,

– свирање једноставне мелодијске пратње,

– ономатопеја звучних илустрација – специфична места у тексту песама могу се звучно илустровати адекватним инструментом или неким другим предметом.

Једноставне композиције и модели за певање могу се и свирати. У извођењу инструменталних аранжмана ученике делити у две или више група.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Химне

Државна химна
Светосавска химна
Школска химна

Народне песме и традиционалне дечје игре (уз певање)

Разгранала грана јоргована
Савила се бела лоза винова
Ја посејах лубенице
Дивна, Дивна
Девојчица платно бели/Овако се...
У ливади под јасеном
Лепе ли су, нано
На крај села жута кућа
Људи ликујте

Дечје песме

Никола Херцигоња, *Шапутање*
Бора Мајданац, *Имитатори*
Хор Колибри, *Лептирићу, шаренићу*
Божидар Станчић, *Вејавица*
Александар Кораћ, *Питала деца медведа Брунда*
Константин Бабић, *Гаџа*
Александар Обрадовић, *Хвалисави зечићи*
Симеон Мишев, *Дино Саурус*
Никола Петин, *Бере медвед јагоде*
Мирко Шоуц, *Деда Мраз*
Мирко Шоуц, *Сањалица маца*
Хор Колибри, *Сервис за прање зуба*
Миња Субота, *Ишли смо у Африку*
Миодраг Илић Бели, *Здраво војско*
Вера Миланковић, *Ми, до и река*
Вера Миланковић, *Сирене*
Миња Субота, *Поврћијада, Поздрав из Србије*
Јован Адамов, *Сила ником није мила*
Бранко Милићевић, *Чисте руке*
Бранко Милићевић, *Лет, лет бубамаро*

Музичке игре

Девојчица платно бели/Овако се коло игра
Владимир Томерлин, *Кукавица*
Станко Коруновић, *Бака Мара*
Дечја песма из Енглеске, *Шта радимо ујутру*
Габријела Грујић *Жаба и жир*
Надежда Вукомановић, *Буји паји*
Народна игра, *Ми смо браћа терзије*
Владимир Томерлин, *Брзојав*
Драган Лаковић, *Песма о млеку*
Седморица младих, *Јуца и куца*

Свирање на дечјим инструментима

Народно коло, *Ерско коло*
Црногорска народна песма *Под оном*
Џејмс Пјерпонт, *Звончићи*
Народна песма, *Жута кућа*
Станко Коруновић, *Иду, иду мрави*
Божидар Станчић, *Школско звоно*

Модели

Синоћ је куца лајала
До, до, шта је то
Ресаво, водо 'ладна
Ми идемо преко поља
Фабрика бомбона/Фалила ми се
Сол ми дај
Лазара мајка учила/грдила
Синоћ мајка оженила Марка
Мирјана Живковић: *Сићимаџо*
Ричард Роџерс, *Солмизација*
Дорина Радичева, *Дорица, Рената, Милица*

СТВАРАЛАШТВО

Дечје музичко стваралаштво подстиче музичку машту, утиче на развој стваралачког мишљења, продубљује интересовања и тако доприноси квалитетнијем остваривању позитивних исхода наставе.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

– импровизацију игре/покрета на одређену музику;

– израду дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала;

– стварање једноставне ритмичке и мелодијске пратње;

– музичке импровизације;

– музичка питања и одговоре;

– музичка допуњалка;
– компоновање мелодије на задати текст;
– илустрацију доживљаја музике;
– одабир познатог музичког садржаја у односу на литерарни.
Сви видови музичког стваралаштва реализују се искључиво по слуху, без записивања.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичке културе најбитније је развијање музичких способности и вештина. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	**ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**108**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**		**САДРЖАЈИ**
– примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); – правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; – комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу; – одржава равнотежу у различитим кретањима; – коригује сопствено држања тела на основу савета наставника; – правилно држи тело; – правилно подиже, носи и спушта терет; – изведе кретања, вежбе и – саставе уз музичку пратњу; – изведе дечји и народни плес; – користи терминологију вежбања; – поштује правила понашања на вежбалиштима; – поштује мере безбедности током вежбања; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; – примени правила игре; – навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа; – прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења; – уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања и у другим ситуацијама; – правилно изводи и контролише покрете у различитим кретањима; – прати промене у тежини и висини код себе и других; – препозна здравствено стање када не треба да вежба; – примењује хигијенске мере пре, у току и након вежбања и другим животним ситуацијама; – уредно одржава простор у коме живи и борави; – користи здраве намирнице у исхрани; – повезује различита вежбања са њиховим утицајем на здравље; – препозна лепоту покрета у вежбању; – се придржава правила вежбања; – вреднује сопствена и туђа постигнућа у вежбању.	**ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ**		**Основни садржаји** Вежбе за развој снаге са и без реквизита. Вежбе за развој покретљивости са и без реквизита. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине и експлозивне снаге. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	Техника трчања. Истрајно трчање. Скок удаљ згрчном техником. Бацање лоптице из залета. Скок увис прекорачном техником.
		Спортска гимнастика	Вежбе на тлу: вежбе и комбинације. Прескоци и скокови. Вежбе у вису, вежбе у упору и вежбе и вежбе променама висова и упора. Вежбе равнотеже на шведској клупи и ниској греди.
		Основе тимских, спортских и елементарних игара	Између четири ватре Мини-рукомет. Футсал – „мали фудбал”.
		Плес и ритмика	Вежбе са вијачом. Вежбе са лоптом. Народно коло „Савила се бела лоза винова”. Народно коло из краја у којем се школа налази.
		Пливање	Прилагођавање на водену средину и основна обука пливања.
		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Култура вежбања и играња	Основна правила: Између четири ватре, Мини-рукомета и Футсала. Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара. Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање. „Ферплеј” (навијање, победа, пораз). Породица и вежбање. Вежбање као део дневних активности.
		Здравствено васпитање	Моје срце – пулс. Дисање и вежбање. Хигијена простора за вежбање. Значај воћа и поврћа у исхрани. Значај воде за организам и вежбање. Поступање у случају повреде.

Кључни појмови садржаја: физичке способности, моторичке вештине, здравље, плес и игра.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних, ваннаставних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода овог васпитно-образовног подручја које се састоји из три предметне области:
– физичке способности,
– моторичке вештине, и
– физичке и здравствене културе.

Већина исхода у програму је развојног карактера и протежу се кроз цео први циклус основног образовања и васпитања, узимајући у обзир узраст ученика и сензитивне периоде развоја физичких способности.

Програм трећег разреда базиран је на континуираном развијању знања, вештина, ставова и вредности.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

А. Часови Физичког и здравственог васпитања.

Б. Слободне активности.

В. Недеља школског спорта.

Г. Активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимовање, летовање ...).

Д. Школска такмичења.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава.

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

1. ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и у другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

– развијање физичких способности које се континуирано реализује у припремном делу часа. Део главне фазе користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облици рада бирају се у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад;

– подстицање ученика на самостално вежбање;

– правилно држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу *Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања*, (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016.).

2. МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ

Учење моторичких вештина остварује се кроз различите активности применом основних дидактичко-методичких принципа и метода рада неопходних за достизање постављених исхода. Моторичке вештине треба да омогуће ученицима сналажење у свакодневним и специфичним животним ситуацијама у којима се очекује њихова примена. Ученицима који имају потешкоће са одређеним моторичким вештинама задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе. Ученицима који имају потешкоће да достигну предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду. У раду са напреднијим ученицима могу се користити додатни садржаји у складу са његовим способностима. Кроз процес остваривања програма неопходно је пратити способности ученика за различите физичке активности.

Усавршавање моторичких вештина је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд.). Пре учења нових моторичких вештина у трећем, неопходно је поновити развијене моторичке вештине из првог и другог разреда.

3. ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад.

Достизањем исхода ове наставне области, ученици развијају знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту и здрављу. Основне информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу; развијање и неговање другарства; препознавање негативних – неприхватљивих облика понашања у игри и др.

Поред наведеног у овој области потребно је радити и на: неговању патриотских вредности (народне традиције и интеркултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених вредности итд.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани исходи представљају резултат учења на крају сваког разреда, па је при планирању рада потребно одредити временску динамику у односу на остваривање одређених исхода током школске године.

Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године.

Предмет се реализује кроз 108 часова практичне наставе. Број часова датих наставних тема планира се на основу процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући метод), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима треба примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимализацији интензитета рада.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге:

– без и са реквизитима,

– на справама и уз помоћ справа.

2. Развој покретљивости:

– без и са реквизитима,

– уз коришћење справа.

3. Развој издржљивости:

– трчање,

– елементарне игре,

– вежбање уз музику,

– плес.

4. Развој координације:

– извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима.

5. Развој брзине:

– вежбе изводити максималном брзином из различитих почетних положаја на одређени знак – старт из различитих положаја;

– трчање са убрзањем;

– штафетне игре.

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање.

МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ

1. Атлетика

Поновити различите варијанте ходања и трчања из претходних разреда.

Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена, трчање преко препрека, трчање са променом ритма, трчање са променом правца и смера, брзо трчање 40 m са стартом из различитих почетних положаја, елементарне игре са трчањем.

Спринтерско трчање: вежбе технике трчања, (ниски скип, високи скип, забацивање потколенице, итд.), ниски старт и фазе трчања.

Истрајно трчање: вежбе технике кроз континуирано трчање.

Скок удаљ основни елементи згрчне технике.

Бацање лоптице у даљ: усвајање вежбе у целини.

Скок увис прекорачном техником; Обучавање технике врши се у целини а по потреби рашчлањивањем на фазе.

2. Спортска гимнастика

1. Вежбе на тлу:

Основни садржаји

– колут напред из упора стојећег опружених ногу,

– колут напред преко препреке,

– два повезана колута назад,

– став на лопатицама „свећа" – опружање и издржај,

– мост из лежања на леђима уз помоћ,

– припремне вежбе за вагу претклоном и заножењем,

– припремне вежбе за став на шакама.

Проширени садржаји:

– комбинације две и више савладаних вежби.

Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.

2. Прескок –- специфичне припремне вежбе:

Основни садржаји

– суножни одскок и доскок на повишену површину,

– на одскочној дасци (држећи се за руке помагача) узастопни суножни скокови,

– са неколико корака залета једноножни одскок испред даске, доскок суножно на даску, одскок, фаза лета и доскок,

– упором о козлић неколико узастопних одскока са подизањем кукова (суножно и са разножењем, доскок на даску суножно (уз помоћ испред и иза справе).

Проширени програм:

– мали козлић, разношка.

Одељењско такмичење: суножни одскок и доскок на повишену површину.

3. Вежбе у вису и упору и променама висова и упора (одређене вежбе се могу реализовати и на другим погодним справама, уколико су безбедне)

Основни садржаји

– вратило или двовисински разбој – прилагодити висину: наскок у вис предњи, померања улево и удесно; њих у вису предњем,

– наскок у упор предњи на различитим справама; померања у упору,

– дочелно вратило или нижа притка разбоја: узмак корацима уз косу површину до упора предњег активног,

– паралелни разбој: упор, њих, предњихом упор разножно пред рукама,

– дохватни кругови: суножним одривом вис узнето (кроз згиб – уз помоћ), спуст напред до суножног става (кроз згиб, уз помоћ).

Проширени садржаји:

– одривом једне ноге узмак до упора предњег и сп. зањихом саскок.

4. Вежбе равнотеже: шведска лупа и ниска греда

Основни садржаји

– лицем према клупи – греди бочно: залети одразом једне ноге наскок у став на другој нози, слободном заножити,

– различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем, различити начини ходања уназад,

– скок суножним одскоком, суножни доскок на место одскока,

– издржаји на једној нози са различитим положајима слободне ноге,

– окрети на греди усправно, у чучњу за 90^0 и 180^0,

– саскок згрчено.

Проширени садржаји:

– са шведског сандука кораком на високу греду, ходање корацима у складу са способностима ученика; саскок пруженим телом на високо наслагане струњаче (све уз надзор и помоћ наставника).

3. Основе тимских и спортских игара

3.1. Између четири ватре

Предвежбе

– Гађање лоптом у циљ (део зида, медицинка, шведски сандук, клупа итд.) једном руком; Рука је у висини рамена или главе.

– Хватање лопте обема рукама у наручје, на груди.

Игра уз примену правила

Основи тактике:

– Кретање играча у пољу.

– Пребацивање лопте (највише два пребацивања).

– Гађање (у ноге, избор играча који се гађа, правац гађања у односу на положај саиграча и играча који се гађа...).

3.2. Мини-рукомет

– Додавање лопте једном руком у месту и кретању.

– Хватање лопте обема рукама у висини груди у месту и кретању.

– Вођење лопте левом и десном руком (у месту и кретању).

– Шутирање из места и кретања – бочни и чеони шут.

– Тактика – игра „човек на човека".

3.3. Футсал – „мали фудбал"

– Додавање лопте у месту унутрашњим делом стопала.

– Примање лопте унутрашњим делом стопала.

– Додавање и примање лопте у кретању унутрашњим делом стопала (дупли пас).

– Шут унутрашњим делом стопала.

– Игра на два гола.

4. Плес и ритмика

– Вежбе са вијачом: њихање вијаче у бочној равни (једном и другом руком, обема рукама) напред–назад, кружење, отворити вијачу у предручењу, два суножна поскока са међупоскоком, два суножна поскока без међупоскока са окретањем вијаче напред. Заустaвити вијачу у предручењу и наставити четири поскока са ноге на ногу. Поновити вежбе са окретањем вијаче уназад.

– Вежбе са лоптом

Кружење са лоптом у чеоној и бочној равни са обе и једном руком; из одручења зибом почучњем, прехват лопте у предручењу и зибом почучњем до одручења (лопта у другој руци).

Бацање и хватање:

у задатом ритму у месту и кретању,

са почучњем,

са окретом за 180^0.

– Народно коло „Савила се бела лоза винова".

– Народно коло из краја у коме се школа налази.

5. Пливање

Наставну тему Пливање, реализују школе које за то имају услове у школи или објектима ван ње.

Вежбе

– Правила понашања на пливалишту.

– Вежбе прилагођавања на водену средину (квашење делова тела).

– Вежбе дисања.

– Вежбе плутања (на леђима стомаку и згрчено).

– Вежбе клизања (на стомаку и леђима).

– Рад ногама у води (краул и леђни краул).

– Рад рукама (краул и леђни краул са даском).

– Игре у води.

Наставу пливања реализује наставник физичког и здравственог васпитања у сарадњи са учитељем одељења.

6. Полигони

Полигони се примењују након неколико обрађених тематских целина (наставних тема или области) и састављају се од усвојених вежби у складу са условима за извођење наставе.

ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме *Култура вежбања и играња и Здравствено васпитање.*

Култура вежбања и играња

У раду са ученицима постепено уводити терминологију вежбања и упознати их са утицајем примењених вежби на организам. Упознати ученике са основним правилима Мини-рукомета, Футсала, игре Између четири ватре.

Подсетити ученике на правила понашања која важе у просторима за физичко вежбање како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током игре и вежбања.

Развијање свести о потреби чувања својих и туђих ствари, справа и реквизита које користе.

Упућивати ученике да информишу родитеље о вежбању на наставним и ваннаставним активностима.

Указивати на значај вежбања и подстицати ученике на вежбање у слободно време.

Навикавати ученике да приликом игре или такмичења уважавају све учеснике у игри, њихова постигнућа и међусобне разлике.

Здравствено васпитање

Моје срце – пулс

На начин прилагођен ученику објаснити повезаност интензитета вежбања и вредности пулса. Мерење пулса на вратној артерији.

Дисање и вежбање

Објаснити ученицима значај правилног дисања током вежбања (пешачења, трчања, вежби снаге...). Мерење фреквенције дисања (мери се удах и издах током једног минута) приликом вежбања различитог интензитета.

Значај воћа и поврћа у исхрани

Указивати ученицима на значај редовног конзумирања воћа и поврћа ради нормалног функционисања организма и обезбеђивања неопходних хранљивих материја за вежбање (витамини и минерали, угљени хидрати...).

Значај воде за организам и вежбање

Истицање значаја воде у структури и функционисању организма. Упознати ученике са важношћу уношења воде пре, током и након вежбања.

Поступање у случају повреде

Препознавање основних врста повреда (посекотина, одеротина, ударац...) и указивање на важност правовременог обавештавања наставника, родитеља и других одраслих у случају повреде.

Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике реализације наставе:

– јасноћа наставног процеса;

– оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;

– избор рационалних облика и метода рада;

– избор вежби усклађен са програмским садржајима и исходима;

– функционална повезаност делова часа – унутар једног и више узастопних часова одређене наставне теме.

При избору облика рада узимају се у обзир просторни услови, број ученика на часу, опремљеност справама и реквизитима и планирана динамика рада.

Избор дидактичких облика рада треба да буде у функцији ефикасне организације и повећања радне ефикасности на часу у циљу достизања постављених исхода.

У настави треба да преовладавају игре и садржаји који захтевају прецизност извођења. Свим вежбањима претходе тачна упутства наставника и приказ вежби. Наставник прати рад ученика, указује и исправља грешке.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе *физичког и здравственог васпитања,* препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

• Ниво ангажованости (активност) и однос ученика према обавезама у Физичком и здравственом васпитању који обухвата:

– вежбање у адекватној спортској опреми;

– активно учествовање на часовима Физичког и здравственог васпитања;

– вежбање и играње у слободно време.

• Приказ два комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), без реквизита.

• Постигнућа у моторичким вештинама.

• Индивидуални напредак ученика.

Индивидуални напредак сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом вредновања (оцењивања) узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна достигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе прати се и вреднује:

– познавање основних правила елементарних и спортских игара, основних здравствено-хигијенских правила вежбања и здраве исхране;

– учешће у ваннаставним активностима.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, врши се на основу посебног ангажовања у настави.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

ВАННАСТАВНЕ И ВАНШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Одељенско веће трећег разреда и саставни је део Годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Слободне активности

Реализују се према интересовању ученика. Сачињава се посебан програм при чему се узимају у обзир материјални и просторни услови рада, узрасне карактеристике и способности ученика.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, схватања важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

– физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;

– културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...);

– ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др...).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Одељенско веће трећег разреда заједно са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу, као и другим Стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у огранизацију ових активности.

Г. Активности у природи (излет, крос, зимовање, летовање...)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа може да организује активности у природи:

– излет;

– крос се организује минимум једном у току школске године;

– зимовање – организује се за време зимског распуста (физичке активности на снегу);

– летовање – организује се за време летњег распуста (камповање итд.).

План и програм ових активности сачињава Одељенско веће трећег разреда у сарадњи са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу.

Д. Школска такмичења

Школа за ученике трећег разреда организује и спроводи такмичења из минимум једне елементарне или спортске игре (у складу са програмом), полигона у току школске године, као интегрални део процеса физичког и здравственог васпитања. План такмичења доноси Одељенско веће трећег разреда у сарадњи са Стручним већем наставника Физичког и здравственог васпитања.

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом наставе и учења, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

Ове активности организују се са ученицима који имају:

– потешкоће у остваривању исхода;

– смањене физичке способности;

– лоше држање тела;

– здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности;

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:

– уочавање постуралних поремећаја код ученика;

– саветовање ученика и родитеља;

– организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно;

– организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења, а спроводи их наставник Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са наставником који реализује разредну наставу у одељењу које ученик похађа.

Ослобађање ученика од наставе Физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са тим ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацијом са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:

– прате игру и усвајају правила игара,

– направе едукативни цртеж са спортског догађаја,

– на други начин помажу у настави.

Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе:

По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

– наведе основна правила елементарне игре која се најчешће примењује у настави;

– примени основна здравствено-хигијенска правила;

– помогне у организацији активности предвиђених програмом.

Педагошка документација

Свеска за резултатима ученика постигнутим на тестирању – лични картон ученика.

4. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив програма	**ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ**
Циљ	**Циљ** наставе и учења Грађанског васпитања је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске и локалне заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.
Разред	**трећи**
Годишњи фонд часова	**36 часова**

ИСХОДИ По завршеном разреду ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– својим понашањем показује да прихвата различитост других; – препознаје у свом окружењу примере неједнаког поступања према некој особи или групи на основу неког њиховог личног својства; – се понаша на начин који уважава сопствене и туђе потребе, права и осећања у свакодневним ситуацијама; – препознаје примере солидарности у свом окружењу, причама, филмовима; – укаже вршњацима на особе или групе у свом окружењу којима је потребна помоћ и подршка; – објасни разлику између саосећања, солидарности и сажаљења на датом примеру; – укаже на упрошћено, поједностављено, генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога на приказаним примерима; – наведе неколико институција у свом окружењу које брину о потребама и правима грађана, посебно деце; – наведе шта би волео да има у својој локалној заједници што сада недостаје; – тражи помоћ у ситуацијама кршења својих или туђих права; – наведе једно удружење грађана у свом окружењу и опише чиме се бави; – опише на које све начине деца његових/њених година могу да брину о својој локалној заједници; – пажљиво слуша саговорника, слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење; – испољава заинтересованост за сарадњу и учешће у групном раду; – заједно са осталим ученицима учествује у проналажењу особа којима је потребна помоћ, у изради плана и реализацији акције, њеној промоцији и вредновању.	**ЉУДСКА ПРАВА** **Сви различити, а сви равноправни**	**Различитост** Живот у заједници у којој би сви људи били исти (по полу, узрасту, вери, националности, образовању, интересовању). Различитост као богатство једне друштвене заједнице. Отвореност и затвореност за различитости. Различитости у нашој локалној заједници. **Равноправност мушкараца и жена** Уважавање разлика уз једнака права, одговорности и могућности. Дечаци и девојчице – сличности и разлике, иста права и могућности. **Осетљиве друштвене групе** Групе којима је услед специфичних разлика потребна додатна подршка како би имале исте шансе и могле равноправно да се укључе у живот заједнице и остваре своје потребе и права. **Стереотипи и предрасуде** Упрошћено, поједностављено, генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога (сви дечаци су, све девојчице су, сви Роми су). Негативно мишљење појединаца о некоме ко се не познаје довољно. Стереотипи и предрасуде као основ за дискриминацију. **Дискриминација** Неједнако поступање према особи или некој групи на основу неког њиховог личног својства (пол, узраст, вера, националност, образовање, инвалидитет), што за последицу има нарушавање њихових права и достојанства. Једнако поступање према неједнакима као вид дискриминације. Етикетирање, ружни надимци као вид дискриминације.
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО **Ја и други у локалној заједници**	**Локална заједница** Место где грађани задовољавају највећи број својих потреба и остварују највећи број својих права. Потребе и права које деца задовољавају у локалној заједници – за образовањем, здравственом заштитом, одмором, игром, учествовањем у спортским, кулурним и уметничким активностима. **Комуналне услуге** Услуге од општег интереса за све грађане локалне заједнице – вода, превоз, путеви, паркинг, отпад, осветљење, паркови, пијаце, димничари. **Институције и организације** Локалне заједнице у области образовања, културе, здравља, спорта и рекреације, очувања околине, безбедности, верске организације. Активности и допринос удружења грађана у локалној заједници. **Наша локална заједница** Брига наше локалне заједнице о потребама и правима својих грађана,. Брига наше локалне заједнице о деци различитих својстава (пол, узраст, сиромаштво, здравље). Доступност садржаја у нашем окружењу слепим или глувим особама, родитељима са дечијим колицима или особама у инвалидским колицима (пешачки прелази, школа, дом здравља, продавница, превоз). Брига деце о својој локалној заједници – о отпаду, биљкама и животињама, споменицима културе, уметничким делима, потрошњи воде, пружање помоћи онима којима је то потребно. Удружење грађана у нашем окружењу некад и сад.

	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ **Снага узајамне помоћи**	**Солидарност** Потреба узајамне бриге и одговорности међу људима. Лажна солидарност. Разлика између саосећања, сажаљења и солидарности. Примери акција солидарности у нашој локалној заједници (мобе, добровољно давање крви и хуманитарне акције за лечење болесних, СМС акције прикупљања новца). Ситуације у којима свакоме може бити потребна помоћ (болест, сиромаштво, ратови, поплаве, земљотреси, пожари, миграције). Медији као подршка солидарности. **Волонтирање** Добровољно ангажовање појединаца и група у пружању помоћи људима, животињама, биљкама. Мотиви волонтера – веровање у снагу узајамне помоћи, човекољубље и хуманост. Волонтерске акције ученика/ученица школе у локалној заједници (чишћење јавних површина, сађење биљака, помоћ старим људима, удомљавање напуштених кућних љубимаца). Активности волонтера Црвеног крста у нашој локалној заједници.
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ **Акција солидарности у локалној заједници**	**Планирање и извођење акције солидарности у локалној заједници** Утврђивање коме је у заједници потребна помоћ. Одређивање циља акције. Припрема плана акције – подела улога, договор о роковима, начину реализације. Извођење и документовање акције –видео, фотографије, текстови и сл. Промоција акције на нивоу школе –приказивање другим одељењима, родитељима и сл., прављење постера или паноа, објављивање прилога у школском листу. Вредновање акције – чиме смо задовољни, шта је могло бити боље.

Кључни појмови садржаја: равноправност, стереотипи и предрасуде, дискриминација, локална заједница, солидарност, волонтирање

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за трећи разред организован је, као и програми за претходна два разреда, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (*Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету* и *Грађански активизам)* али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

Програми Грађанског васпитања у првом циклусу, по свом циљу и концепцији, најближи су програмима обавезног предмета Свет око нас, односно Природа и друштво. Како ученици расту, повећавају се и њихове когнитивне, емотивне и социјалне способности да упознају појаве у свету који их окружује. Зато се у првом разреду проучавају појаве из најближег окружења (породица, одељење), затим у другом то је школа, а у трећем разреду програми оба предмета предвиђају проучавање појава из ширег окружења, односно локалне заједнице како се она назива у овом изборном програму. Сам појам локалне заједнице, у овом програму, се посматра као простор у коме грађани у највећој мери задовољавају своје потребе и остварују своја права, а не као дефинисана територијална површина у оквиру организације државне управе.

У трећем разреду ученици проширују свој радијус кретања и сваким даном све боље упознају своју локалну заједницу. Знају где је пошта или где су спортски терени, где се иде код лекара или у куповину. Међутим, недовољно познају ко је обезбедио воду, направио пут или организовао превоз људи, одношење ђубрета, сређивање парка или чишћење снега на улицама. Садржај овог програма треба да омогући ученицима да се упознају и са тим аспектом комуналног живота грађана у некој локалној заједници, а које се међусобно могу врло разликовати (сеоска, приградска, градска) о чему ће наставник свакако водити рачуна и прилагођавати садржај и активности. Од ученика се очекује не само да упознају локалну заједницу већ и да имају критички однос према њој, у смислу да промишљају шта све недостаје или није довољно развијено како би она у што већој мери задовољавала потребе свих грађана који ту живе (више паркова, пешачких прелаза, биоскоп, базен, тржни центар, играоница...). У тим активностима ученике треба подстицати да мисле и о потребама других, а не само о сопственим, и да јачају свест и осетљивост за специфичне разлике међу људима у заједници по полу, узрасту, здравственом стању, образовању, националности, вери. Да та осетљивост постоји показују њихови одговори у којима се залажу да у њиховој локалној заједници буде амбуланта, звучни семафори за слепе, паркинг за инвалиде, црква или библиотека. Програм предвиђа да ученици боље упознају и различита удружења грађана којих има велики број чак и у сасвим малим срединама. Нека од њих су настала недавно (нпр. удружење љубитеља видео игара), нека имају трајање и више од једног века (нпр. удружење пчелара), нека су за забаву и задовољење неких интересовања (нпр. хор), а нека су основана из хуманих разлога (нпр. удружење *Живимо заједно* за помоћ особама са сметњама у развоју). Прича о удружењима грађана има за циљ подстицање осећаја припадности заједници и спремности за удруживање са другима како би боље функционисали и боље се осећали у својој заједници. Упознавање ученика са солидарношћу и волонтирањем треба да обезбеди јачање вредности заједништва, хуманости, личне одговорности и поштовања различитости у оквиру локалне заједнице којој природно припадамо. Ученицима ће посебно бити интересантно уколико буду у прилици да се упознају са особама које су својим понашањем то и показале. На пример, може се организовати разговор са особом која је велики број пута дала добровољно крв и са особом која је примила туђу крв што јој је спасло живот. Такође, ученицима би био интересантан и сусрет са особом/особама које су на свом поседу изградиле азил за незбринуте животиње и о њима брину док их не удоме. Програм пружа велике могућности да се ученици током целе школске године укључују у различита дешавања у локалној заједници (традиционални вашари, посела, изложбе, дружења, смотре, фестивали, такмичења, сусрети...) и јачају везе са другим грађанима (старијим, болесним, друге вере, друге нације...).

Кроз различите активности и примере потребно је ојачати ученике да разликују саосећање, сажаљење и солидарност. Као илустрацију наводимо пример односа према слепим особама где

ученицима треба да буде јасно да је саосећање кад осећамо колико им је тешко да се самостално крећу улицама уз помоћ белог штапа, да је солидарност када осмишљавамо како помоћи тим лицима да се лакше крећу самостално, а да је сажаљење вид дискриминације у коме се слепе особе доживљавају као мање способне, другачије, мање вредне или јадне. Многи су примери где се дискриминација по различитом основу може довести у везу са предрасудама и стеротипима али је на овом узрасту најпогодније о томе говорити на примеру дечака и девојчица, мушких и женских послова, односа према Ромима, деци која похађају школу по индивидуалном образовном плану или имају било коју сметњу у развоју. Није неопходно да ученици у свом речнику имају речи дискриминација, етикетирање, предрасуде и стереотипи али је потребно да достигну исходе наведене у програму као што су *препознаје у свом окружењу примере неједнаког поступања према особи или некој групи на основу неког њиховог личног својства* или *на примеру препознаје упрошћено, поједностављено генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога или нечега*. Ови исходи су врло важни јер подржавају развој осетљивости ученика за различите видове неуважавања и непоштовања што је основ за постизање исхода програма у следећим разредима, а који имају за циљ даље неговање друштвене свести и одговорности. Из тог разлога програм за трећи разред предвиђа акцију солидарности у локалној заједници која захтева да ученици „изађу" из школе, пронађу особе или групе којима је потребан неки вид помоћи и осмисле на који начин ће исказати своју солидарност с њима. То не морају бити велике акције, довољно је организовати да ученици наизменично посећују неку старију особу о којој нема ко да брине и доносе јој неопходне намирнице, проводе време у разговору са њом, обележе рођендан и празнике или помогну око кућних послова, одласка лекару... Своју активност треба да прате и да је документују. Смисао оваквих акција је не само да ученици боље препознају потребе других који често живе, више или мање, невидљиво ту око нас, већ и да осете ефекте заједничког рада и задовољство у пружању помоћи. Као погодан мотив оваквих акција може се користити позната мисао Душка Радовића: „*Наше мало може бити много онима који немају ни мало*". Осим тога, са ученицима треба тако радити да постану свесни да свако од нас може доћи у ситуацију да му буде потребна нечија помоћ и солидарност. Зато као идеју наводимо и могућност да уместо спровођења акције ученици обаве истраживање о некој раније спроведеној акцији солидарности у локалној заједници (у ситуацији болести, сиромаштва, земљотреса, поплаве, бомбардовања, доласка већег броја миграната, класичне мобе и др.). То могу урадити тако што ће питати своје родитеље, баке и деке шта се тада дешавало, ко се све укључио у акцију, како се завршила.... Истраживање може бити окончано припремом изложбе која би садржала фотографије и текстове из новина, књига о том догађају.

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба достићи. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика и да су мерљиви, проверљиви, односно наставник може, пратећи активности ученика, лако да утврди да ли их они остварују и у којој мери. Најчешће су на нивоу примене што значи да се знање и разумевање подразумевају јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија конативну, вољну компоненту која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља програма и развоја међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима за више разреда.

У процесу планирања наставе и учења наставник се руководи, превасходно, исходима које ученици треба да достигну. Приликом избора активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да свака од њих се може вишеструко искористити. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима могућ је допринос остваривању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, сарадњу, поштовање правила, доношење одлука. То значи, да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови. Њихово остваривање одвија се постепено, спонтано и то не само кроз избор садржаја већ и кроз избор одговарајућих начина рада.

Достизање исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника. Наставници су у прилици да бирају: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дискусије, мини истраживања, једноставне акције као и да сами осмисле неке друге активности. Радионице треба да започињу причом која је блиска искуству ученика, а садржи неку врсту заплета (моралну дилему или сукоб потреба и/или вредности) као повод за дискусију у пару или у мањој групи, а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком ученику да преиспита своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове. Зато се може рећи да активности на часу треба тако да теку да обезбеде искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида или готових предлога. Добро је да постоји игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе, да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава, и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају. С обзиром на узраст ученика добро је у току часа комбиновати различите активности и осмислити такву динамику рада којом се одржава њихова пажња и мотивација за учествовањем.

Грађанско васпитање је део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и етосом школе. Овај програм корелира са предметима Српски језик, Природа и друштво, Ликовна и Музичка култура и зато је сваки вид тематског планирања добродошао.

Како је планом предвиђено да се и у трећем разреду остварује *пројектна настава,* то је добра прилика да се повеже са активностима Грађанског васпитања. Пројектна настава по свом концепту у потпуности одговара природи овог изборног програма. Заједничко им је што доприносе когнитивном, афективном и социјалном развоју ученика, као и развоју међупредметних компетенција. *Пројектна настава* има елементе проблемске и истраживачке наставе који се односе на тражење решења за неки проблем кроз тимски рад и коришћење савремених технологија. Заједничко им је и то што се предност даје процесу рада и сарадњи наспрам самих резултата. *Пројектна настава* од ученика захтева самостално проналажење информација, способност решавања проблема, рад у групи, критичко мишљење, доношење одлука, аргументовање, преузимање одговорности, поштовање рокова, планирање што су све захтеви и програма Грађанског васпитања, посебно у области *Грађански активизам*. *Пројектна настава* подразумева унапређивање компетенције ученика да користе савремене технологије у образовне сврхе на одговоран и безбедан начин што се уклапа са очекиваним исходима програма за Грађанско васпитање у другом разреду (безбедност у коришћењу интернета), а који треба и даље неговати.

У овом програму продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте: постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања и друго. Они се могу користи у току рада на неком садржају као вид документовања процеса учења и активности ученика, при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван одељења/групе, на пример на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе.

За остваривање програма и достизање дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем и начином на који организује рад у групи доприноси стварању

демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима, он је тај који даје повратну информацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи. Наставник подржава ученике када им је тешко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе што је озбиљан захтев за ученике трећег разреда који су још увек у извесној мери (мада мање него пре) фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се достигну жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења. Његова улога је и да обезбеђује наставна средства или упућује ученике да их сами пронађу. За овај програм посебно су погодне информације које нуди сама локална заједница нпр. локалне новине, телевизија и радио, информације на сајтовима, различити плакати и лифлети које прави дом здравља, музеј, галерија, туристичка агенција, спортски клуб... Ученици који живе у малим срединама, селима где локална заједница свакако другачије изгледа од оне у градовима, могу користити информације од својих бака и дека од којих ће сазнати како су они задовољавали своје потребе, које су проблеме имали и како су их решавали.

Оцењивање ученика у Грађанском васпитању се остварује у складу са Правилником о оцењивању у основној школи. Оно је описно и подразумева да ученици имају увид у своје напредовање и то не само у остваривању исхода из овог програма већ и у развоју неколико међупредметних компетенција, посебно компетенције за *Одговорно учешће у демократском друштву.* Како је највећи број активности ученика у оквиру часова овог изборног програма организован кроз групни рад, то значи да наставник треба да има јасне критеријуме праћења напредовања који су и ученицима познати. Могу се пратити следећи показатељи: начин на који ученик учествује у активностима, како прикупља податке, како аргументује, евалуира, документује. Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретације, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. Када су у питању активности ученика у оквиру последње области, ученици не треба да буду оптерећени резултатима јер и из неуспелих акција може се пуно тога научити. Истовремено, наставник пружа подршку ученицима да и сами процењују сопствено напредовање и напредовање групе.

5. НАЧИН ПРИЛАГОЂАВАЊА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА УЧЕНИЦИМА КОЈИМА ЈЕ ПОТРЕБНА ДОДАТНА ПОДРШКА У ОБРАЗОВАЊУ

За ученике којима је потребна додатна подршка због тешкоћа у приступању, укључивању и учествовању у образовању и васпитању, планирају се и спроводе мере за отклањање физичких, комуникацијских и социјалних препрека (мере индивидуализације), односно доноси индивидуални образовни план.

5.1. Индивидуални образовни план за ученике са тешкоћама у учењу, сметњама у развоју и инвалидитетом, односно за ученике у ризику од раног напуштања школовања

Индивидуални образовни план се припрема за ученике којима је због сметњи у развоју и инвалидитета, социјалне ускраћености и других разлога потребна додатна образовна подршка.

Индивидуални образовни план је посебан акт који има за циљ оптимални развој ученика и остваривање исхода образовања и васпитања, у складу са прописаним циљевима и принципима, односно задовољавања образовно-васпитних потреба ученика. За сваког ученика појединачно, према његовим специфичним потребама и могућностима, припрема се прилагођен начин образовања који обухвата индивидуални образовни план, програм и начин рада који садрже: 1) податке о ученику и податке о тиму за додатну подршку 2) педагошки профил ученика, у ком су описане његове јаке стране и потребе за подршком; 3) план мера индивидуализације, којим се предлажу одређени видови прилагођавања наставе (простора и услова, метода рада, материјала и учила) специфичним потребама ученика и 4) персонализовани програм наставе и учења, којим се предвиђени облици додатне подршке операционализују у низ конкретних задатака и корака, и спецификује распоред, трајање, реализатори и исходи сваке активности, 5) податке о праћењу и вредновању ИОП-а и 6) сагласност родитеља. ИОП се израђује према образовним потребама детета, ученика, односно одраслог, и може да буде прилагођени програм наставе и учења (ИОП 1) и измењени програм наставе и учења за један, више или све предмете (ИОП 2).

Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог стручног тима за инклузивно образовање. Тим за инклузивно образовање чине одељенски старешина, предметни наставник, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби педагошки асистент и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник, при планирању рада у одељењу, усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика.

Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

5.2. Индивидуални образовни план за ученике са изузетним способностима

За ученике са изузетним способностима, школа обезбеђује израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана којим се врши проширивање и продубљивање садржаја учења (ИОП 3). Индивидуални образовни план је посебан акт који у овом случају има за циљ оптимални развој и задовољавање образовно-васпитних потреба ученика који постижу резултате који превазилазе очекивани ниво образовних постигнућа.

Индивидуални образовни план за ученике са изузетним способностима укључује:

1) податке о ученику и податке о тиму за додатну подршку 2) педагошки профил ученика, у којем су описане његове јаке стране и потребе за подршком; 3) план мера индивидуализације, којим се предлажу одређени видови прилагођавања наставе (простора и услова, метода рада, материјала и учила) специфичним потребама ученика и 4) персонализовани програм наставе и учења, којим се предвиђени облици додатне подршке операционализују у низ конкретних задатака и корака, и спецификује распоред, трајање, реализатори и исходи сваке активности, 5) податке о праћењу и вредновању ИОП-а и 6) сагласност родитеља.

Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог тима за инклузивно образовање, односно тима за пружање додатне подршке ученику. Тим за пружање додатне подршке чине: наставник предметне наставе, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика, укључујући мере и активности предвиђене индивидуалним образовним планом. Он се остварује доминанто у оквиру заједничких активности у одељењу а у складу са потребама ученика.

Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

6. НАЧИН ПРИЛАГОЂАВАЊА ПРОГРАМА ПРЕДМЕТА ОД ЗНАЧАЈА ЗА НАЦИОНАЛНУ МАЊИНУ

У настави предмета од значаја за националну мањину (Свет око нас/Природа и друштво, Музичка култура и Ликовна култу-

ра) изучавају се додатни садржаји који се односе на историјско и уметничко наслеђе одређене мањине. Од наставника се очекује да, у оквирима дефинисаног годишњег фонда часова, обраде и додатне садржаје, обезбеђујући остваривање циља предмета, стандарда постигнућа ученика и дефинисаних исхода. Да би се ово постигло, веома је важно планирати и реализовати наставу на тај начин да се садржаји из културно-историјске баштине једне мањине не посматрају и обрађују изоловано, већ да се повезују и интегришу са осталим садржајима програма користећи сваку прилику да се деси учење које ће код ученика јачати њихов осећај припадности одређеној националној мањини.

7. УПУТСТВО ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОЈЕКТНЕ НАСТАВЕ

Планом наставе и учења у првом циклусу основног образовања и васпитања дефинисана је Пројектна настава као облик образовно-васпитног рада којим се развијају опште међупредметне компетенције уз употребу информационо-комуникационих технологија. Усмерена је на достизање исхода који се првенствено односе на логичко и критичко мишљење као и припрему ученика за лако сналажење у свету технике, технологије и рачунарства, како у свакодневном животу, тако и у процесу учења. У складу је са општим исходима образовања и васпитања и у функцији је когнитивног, афективног и социјалног развоја ученика.

Пројектна настава почива на савременим схватањима детета, наставе, учења, функције образовања и сазнавања као социјалне конструкције подржане кроз сарадничко деловање, коришћењем различитих извора информација и активности. Применом пројектне наставе долази до повезивања познатог и непознатог, учења помоћу примера, учења примењивањем, развоја процедуралних знања, коришћења информационих технологија као и комбиновања конвергентног (логичког) и дивергентног (стваралачког) мишљења. Пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе али се овом врстом наставе поред централног захтева, који се односи на тражење решења за неки проблем, потенцирају још и процедуре, планирање, евалуирање, презентовање резултата, коришћење савремених технологија на правилан начин и наравно, тимски рад, односно процес сарадње, који је изнад самог резултата у решавању проблема.

Пројектна настава је део целокупног образовно-васпитног рада и прати наставни процес уважавајући специфичности наставних предмета трећем разреду. Ослонци планирања и организације пројектне наставе су: уважавање узраста ученика и њихове природне радозналости; коришћење ваншколских знања, вештина и искустава ученика; укључивање свих ученика уз поштовање њихових различитости; повезивање садржаја свих наставних предмета и употреба савремених информационо-комуникационих технологија. Зато ова врста наставе омогућава да наставни предмети буду смислено међусобно повезани као и доведени у везу са свакодневним животом ученика. На тај начин се обезбеђује разумевање сврхе онога што се учи, функционално повезивање знања, вештина и искустава и мотивација ученика.

Пројектна настава је драгоцен начин рада јер од ученика захтева бројне активности, међу којима су: самостално проналажење информација; способност решавања проблема; самостално учење; рад у групи, сарадњу; критички однос према властитом и туђем раду; доношење одлука; аргументовање; усвајање другачијих, нових начина рада; планирање; поштовање рокова и преузимање одговорности.

С обзиром на узраст ученика трећег разреда и чињеницу да су се са оваквим начином рада сусрели у првом разреду, примерено је да се реализују пројектни задаци где је наставник и даље главни организатор активности уз све више прилика у којима ће се самосталност ученика испољавати где год је то могуће. Наставник пружа подршку свим ученичким активностима у току пројекта. Као и у првом разреду и другом разреду, и у трећем је важно наставити са култивисањем сарадње и начина на који се комуницира у групи што су важни циљеви пројектне наставе, јер доприносе јачању одељењске кохезије.

Пројектну наставу треба планирати и организовати на начин да садржи све потребне кораке:

– дефинисање циља и исхода који се пројектом желе постићи;

– планирање активности које одговарају теми пројекта, односно циљу пројекта, подела активности, избор материјала и метода рада, дефинисање места и динамике рада;

– реализацију планираних активности;

– приказ добијених резултата и продуката пројекта;

– вредновање пројекта (процена остварености дефинисаних циљева и исхода, указивање на успехе и тешкоће у току реализације пројекта).

При планирању наставник треба да дефинише тип пројекта, да одреди његов циљ, очекиване исходе, област којом се бави пројекат и повезаност са наставним предметима, његове садржаје, активности ученика, потребна средства, динамику рада по фазама и све што је потребно за успешно спровођење пројектне наставе. За трећи разред, као и за први и други, најпримеренији је и даље полуструктурирани тип пројекта с том разликом да наставник сада више укључује ученике и давање предлога и избор тема. Он и даље, у великој мери, дефинише методологију рада, али се очекује да више укључи ученике у проналажење материјала тако што ће се са њима договарати о томе које материјале би ко, где и како могао да пронађе и обезбеди. Све садржаје треба реализовати кроз различито тематско повезивање у игри или функционалној активности која задовољава интересовање и потребе ученика на млађем школском узрасту.

Кроз пројектну наставу треба започети са развијањем основа дигиталне писмености. На овом узрасту, употреба ИКТ-а треба да буде сведена на употребу најједноставнијих алата и упознавање са коришћењем интернета. На крају трећег разреда ученик би требало да буде у стању да:

– правилно седи при раду за рачунаром;

– зна да наведе могуће последице на здравље услед неправилног коришћења дигиталних уређаја;

– правилно укључи рачунар, покрене програм за цртање, користи одговарајуће алатке овог програма, сачува свој цртеж и искључи рачунар;

– покрене програм за рад са текстом, унесе краћи текст и сачува документ на рачунару;

– користи интернет за учење и проналажење информација уз помоћ наставника;

– предложи редослед активности у односу на постављени пројектни задатак.

Један од важних исхода реализације пројекта јесте оспособљавање ученика да добијене продукте учине видљивим и представе их другима. Бројни су начини да се то постигне (представе, изложбе, кратки филм, текст у новинама, наступ на локалној телевизији, представљање за родитеље...), а њихов квалитет није приоритет.

Ученике треба стављати у ситуације да одређују редослед активности у решавању одређених пројектних задатака, што, осим развијања самосталности, представља увод у алгоритамски начин размишљања. На пример: редослед активности чији ће продукт бити плакат са знаменитим личностима краја; редослед активности у прављењу кућице за птице; у изради школског часописа итд.

Пројектна настава јесте захтевнији облик рада који подразумева добру припрему наставника. Планом је предвиђено да се реализује са једним часом недељно али сам наставник ће проценити каква динамика рада највише одговара могућностима ученика и фази у којој је пројекат. То значи да, уколико је потребно, Пројектна настава се може организовати и на другачији начин (на пример као двочас сваке друге недеље).

Родитељи треба да буду упознати са сврхом пројектне наставе и њеним најважнијим исходима. Они треба да подрже самосталне активности своје деце, или њихов заједнички рад са другом децом, као и да разумеју зашто је важно да не преузимају њихове задатке у жељи да имају боље продукте.

8. УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ

Школа је у обавези да својим Школским програмом и Годишњим планом рада предвиди различите активности у складу са својим ресурсима и просторним могућностима. Поред организације излета, посета изложбама и сарадње са локалном самоуправом, ученицима треба понудити већи број друштвених, техничких, хуманитарних, спортских и културних активности. Те активности могу се реализовати по програму које је сама школа развила, али могу се користити и програми који су претходно донети као изборни (нпр. *чувари природе*, *рука у тесту, народна традиција*). Сврха ових активности је подршка прилагођавању ученика трећег разреда на школску средину и заједницу, као и задовољавање/проширивање њихових интересовања, дружење са вршњацима кроз заједничко делање, исказивање способности, осамостаљивање, развој неких вештина и друго. Активности треба тако организовати да ученици имају што више могућности за активно учешће, за креативно испољавање, за интеракцију са другим ученицима, коришћење различитих извора информација и савремених технологија. Резултате рада ученика у оквиру слободних активности треба учинити видљивим јер се на тај начин обезбеђује мотивација и задовољство учесника активности. Бројни су начини на које је могуће то остварити, као на пример: организовање представа, изложби, базара, објављивање на сајту школе, кроз смотре стваралаштва, спортске сусрете и друго.

За ученике овог узраста важно је да родитељи буду упознати са активностима које школа нуди и помогну да њихова деца изаберу оне које им највише одговарају.

ХОР

Певање у хору је непроцењива вештина у којој ученици уживају од најранијег узраста. Свака основна школа је у обавези да организује рад хорова. У зависности од броја ученика и њихових певачких способности, могу се формирати разредни хор и/или хор млађих, то јест старијих разреда основне школе.

Рад са хором представља сложенији вид васпитно-образовног рада наставника. Рачуна се као саставни део обавезне наставе, а вреднује се као педагошка норма наставника у оквиру обавезне двадесеточасовне норме са по три часа недељно, односно по 108 часова годишње.

Часови хора се изводе континуирано од почетка до краја школске године и као редовна настава улазе у фонд часова наставника музичке културе.

Образовни циљ обухвата развијање музичког укуса, стваралачких способности, спонтаног изражавања, музичког слуха и ритма, развијање гласовних могућности и учвршћивање интонације, способност за фино нијансирање и изражајно певање применом елемената музичке изражајности (темпо, динамика...). Развија се дечји глас, правилно држање, дисање, интонација, изговор и артикулација.

Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу – тимски рад, развијање толеранције, дисциплине, поштовања различитости и правила понашања, развијање одговорности, стицање самопоуздања, савладавање треме и пружање помоћи у смислу вршњачког учења и сарадње. Упознавање разноврсних дела домаћих и страних аутора доприноси развоју опште културе, међусобном разумевању, уважавању и поштовању.

Утицај музике на здравље (психолошки, социолошки, емоционални развој) је веома значајан. Певање у хору у великој мери доприноси смањењу стреса и агресивности. Ученици који певају у хору показују боље резултате у учењу и социјалним вештинама. Уједно, певање у хору подстиче и доживотну љубав према музици.

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха, као и народне, пригодне, песме савремених дечјих композитора и композиције са фестивала дечјег стваралаштва. У току школске године потребно је са хором извести најмање десет једногласних и двогласних композиција, acappella или уз инструменталну пратњу. При избору песама наставник треба да пође од узраста ученика, процене гласовних могућности и примереног литерарног садржаја.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставник формира хор на основу провере слуха и гласовних могућности ученика, дикције и осећаја за ритам. Код сваког ученика треба да пронађе његов природни певачки регистар и опсег. На тај начин ће их поделити на певачке гласове (први и други, односно горњи и доњи) за извођење двогласних композиција.

На часовима хора, наставник треба да укаже на важност држања тела, дисања и правилног изговора гласова. Услов правилног дисања је правилно држање тела. Крајњи циљ је природно и синхронизовано певање и уједначен звук хора.

Вежбе дисања су важне за загревање гласница, отварање дисајних путева и опуштање грла. Практикују се пре вежби певања и значајне су за регулисање даха у току певања.

Вежбе распевавања доприносе квалитету певања и прецизном интонирању, чак и у почетним фазама. Како је певање техничка вештина, распевавање може помоћи развоју дечијих гласова. Наставник треба да буде креативан и користити вокализе које ће бити забавне деци, јер основни циљ је да заволе певање. Вежбе дисања и распевавања морају бити стално заступљене.

Обрада песме:

– Обратити пажњу на избор песме имајући у виду могућности ученика. Код обраде нове песме најпре се приступа анализи текста. Наставник треба да инсистира на доброј дикцији која подразумева јасан и разговетан изговор текста, односно самогласника и сугласника, али и на правилном акцентовању речи. За вежбање дикције препоручује се и певање слогова или одговарајућег текста на истој тонској висини.

– Усвајање мелодије се одвија у фрагментима. Уколико је композиција двогласна, ова фаза припреме захтева одвојене пробе по гласовима, све док свака група не буде интонативно сигурна. Правилном интонирању могу помоћи и визуелни знакови, на које ученици одлично реагују. На пример, покретима руку нагоре и надоле можемо давати знак деци да се мелодија креће навише или наниже.

– На заједничкој проби хора, након усвајања песме/композиције у целини треба обратити пажњу на динамику и агогику.

Ученици треба да усвоје правило међусобног слушања, нарочито код унисоног певања. Уколико не чују ученика поред себе, значи да певају прегласно. Уколико се уз певање изводи и кореографија, покрете треба увежбати пре текста.

Од прве пробе хора ученике треба упутити на правила понашања: нема причања у току извођења, жвакања жвака, треба да стоје право (мада их не можемо спречити да се врпоље). Ако ученици правила усвоје на пробама, лакше ће их поштовати на концертима. Незаобилазни су и детаљи везани за одабир гардеробе за наступе, уласка на сцену, распореда стајања, поклањања, изласка са сцене.

Обрађене композиције треба изводити на редовним школским активностима (Дан школе, Свечана прослава поводом обележавања школске славе Светог Саве, Годишњи концерт...), културним манифестацијама у школи и ван ње, као и на фестивалима и такмичењима хорова.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ У ХОРУ У ТРЕЋЕМ РАЗРЕДУ

Химне

Државна химна
Химна Светом Сави
Химна школе

Дечје песме

Миња Субота, *Од школе и књиге*
Бранко Милићевић, *Ласте*
Коста Бабић, *За свако чудо*
Коста Бабић, *Коњски реп*
Коста Бабић, *Врабац*
Мирко Шоуц, *Јесен*
Александар Корач, *Ал' је леп овај свет*
Миодраг Илић Бели, *Јануарске звезде*
Петар Озгијан, *Свитац*
Милан Ђурђевић, *Анђели певају*

Леонтина Вукомановић, *Свети Саво, мудра главо*
Станко Коруновић, *Пролећна песма*
Перпетум Џезиле, *Киша*
Хор Колибри, *Љубав је то*
В. Стојанов, *Јесењска песма*
Вера Миланковић, *Српска ћирилица*
Вера Миланковић, *Добар дан*
Драгана Михајловић Бокан, *Пастир Хиландара*
Хор Врапчићи, *Ти и ја*
Драгана Михајловић Бокан, *Деци света*

Народне песме

Киша пада
Кажи мени ђаче, учениче
Ој, Бадњаче, Бадњаче
Божићна песма
Седи Ћира на врх сламе
Ко удара тако позно
Маријо славна

ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

У свакој основној школи има ученика чије интересовање и љубав за музику не може да се задовољи само оним што им пружа редовна настава. За такве ученике могу да се организују слободне активности у оквиру музичке и фолклорне секције.

У зависности од афинитета, креативних способности или извођачких могућности ученика рад се може организовати кроз следеће активности:

– солистичко певање;

– групе певача (дуети, терцети...);

– „Мали композитор" (експериментисање са инструментима и звуцима, звучно осликавање и ритмичка пратња уз стихове, приче, бројалице, песме и музичке игре, компоновање мелодије...);

– „Мала школа инструмента" (металофон, блок флаута, мелодика, Veehharfe/Melodylapharp, ручни звончићи, бумвекери...);

– оркестар (Орфов инструментаријум, разноврсни инструменти...);

– музичко-креативне радионице (прављење музичких инструмената, илустрације везане за наставу музичке културе и школске музичке догађаје...);

– ритмичке радионице (осмишљавање малих музичких игара уз покрет, модерни и традиционални плес, ритмичке игре, игре чашама, штаповима, „битбокс" – вокалне перкусије...);

– посете концертима у школи и ван ње (концерти ученика музичких школа, пријатеља школе, концерти у организацији Музичке омладине или неког другог удружења, концерти еминентних уметника, мјузикли, пројекције музичких филмова...);

– музички уредник (одабир одговарајућег музичког материјала према датом садржају).

Програм рада треба прилагодити могућностима сваког ученика или групе.

4

На основу члана 67. став 1. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС", бр. 88/17, 27/18 – др. закон и 10/19),

Министар просвете, науке и технолошког развоја доноси

ПРАВИЛНИК

о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања

Члан 1.

Овим правилником утврђује се програм наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 2.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику", а примењује се почев од школске 2020/2021. године.

Број 110-00-90/2019-04
У Београду, 25. априла 2019. године

Министар,
Младен Шарчевић, с.р.

ПРАВИЛНИК О ПРОГРАМУ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА СЕДМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

1. ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА СУ:

1) обезбеђивање добробити и подршка целовитом развоју ученика;

2) обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за целовити развој ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;

3) свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;

4) развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;

5) развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња;

6) континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним сазнањима и образовној пракси;

7) развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења;

8) пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;

9) развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене науке и технологије;

10) развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;

11) оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;

12) развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства;

13) развијање позитивних људских вредности;

14) развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;

15) развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, развој толеранције и уважавање различитости;

16) развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;

17) повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања;

18) повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на знању.

2. ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА

Структура програма свих наставних предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за други циклус образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај шестог разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се кључни појмови садржаја програма и препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом *Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма*.

Програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика шестог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних, као и међупредметних.

Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања. На путу остваривања циља и исхода кључна је улога наставника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја; метода, поступака и техника наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе стара се не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом.

Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставницима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на посредан начин узимају учешће у образовању и васпитању. Зато треба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима наставе и учења, није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и учења су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и праћења и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања, разговор са колегама итд.

Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датих програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

3. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета	**СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ**
Циљ	**Циљеви** учења Српског језика и књижевности јесу да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; да кроз читање и тумачење књижевних дела развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање; подстичу имагинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области.
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**144 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи књижевне термине и појмове обрађиване у претходним разредима и повезује их са новим делима која чита; – истакне универзалне вредности књижевног дела и повеже их са сопственим искуством и околностима у којима живи; – чита са разумевањем различите врсте текстова и коментарише их, у складу са узрастом; – разликује народну од ауторске књижевности и одлике књижевних родова и основних књижевних врста; – разликује основне одлике стиха и строфе – укрштену, обгрљену и парну риму; слободни и везани стих; рефрен; – тумачи мотиве (према њиховом садејству или контрастивности) и песничке слике у одабраном лирском тексту; – локализује књижевна дела из обавезног школског програма; – разликује етапе драмске радње; – разликује аутора књижевноуметничког текста од наратора, драмског лица или лирског субјекта; – разликује облике казивања (форме приповедања); – идентификује језичко-стилска изражајна средства и разуме њихову функцију; – анализира идејни слој књижевног дела служећи се аргументима из текста; – уочи разлике у карактеризацији ликова према особинама: физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким; – разликује хумористички од ироничног и сатиричног тона књижевног дела; – критички промишља о смислу књижевног текста и аргументовано образложи свој став; – доведе у везу значење пословица и изрека са идејним слојем текста;	**КЊИЖЕВНОСТ**	**ЛЕКТИРА** **ЛИРИКА** 1. Јован Дучић: *Подне* 2. Милан Ракић: *Божур* 3. Владислав Петковић Дис: *Међу својима* 4. Милутин Бојић: *Плава гробница* 5. Десанка Максимовић: *Крвава бајка* 6. Стеван Раичковић: *После кише* 7. Јован Јовановић Змај*: Јутутунска јухахаха* 8. Рабиндранат Тагоре: *Папирни бродови* 9. Вислава Шимборска: *Облаци* **ЕПИКА** 1. Народна бајка (једна по избору): *Међедовић / Чудотворни прстен / Златоруни ован* 2. Стефан Митров Љубиша: *Кањош Мацедоновић* (одломак) 3. Радоје Домановић: *Вођа* (одломак) 4. Петар Кочић: *Кроз мећаву* 5. Иво Андрић: *Јелена, жена које нема* (одломак) 6. Данило Киш: *Прича о печуркама / Еолска харфа* 7. Алфонс Доде: *Последњи час* / Владимир Набоков: *Лош дан* 8. *Дневник Ане Франк* (одломак) 9. Ефраим Кишон: *Код куће је најгоре* (једна прича по избору) 10. Афоризми (Душан Радовић и други) **ДРАМА** 1. Бранислав Нушић: *Власт* (одломак) 2. Вида Огњеновић: *Кањош Мацедоновић* (одломак о сусрету Кањоша и Фурлана)

– препозна националне вредности и негује културноисторијску баштину; – размотри аспекте родне равноправности у вези са ликовима књижевно-уметничких текстова; – препоручи књижевно дело уз кратко образложење; – упореди књижевно и филмско дело настало по истом предлошку, позоришну представу и драмски текст; – разликује глаголске начине и неличне глаголске облике и употреби их у складу са нормом; – одреди врсте непроменљивих речи у типичним случајевима; – уочи делове именичке синтагме; – разликује граматички и логички субјекат; – разликује сложени глаголски предикат од зависне реченице са везником да; – препозна врсте напоредних односа међу реченичним члановима и независним реченицама; – идентификује врсте зависних реченица; – искаже реченични члан речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом; – примени основна правила конгруенције у реченици; – доследно примени правописну норму; – разликује дугосилазни и дугоузлазни акценат; – говори на задату тему поштујући књижевнојезичку норму; – разликује књижевноуметнички од публицистичког функционалног стила; – састави кохерентан писани текст у складу са задатом темом наративног и дескриптивног типа; – напише једноставнији аргументативни текст позивајући се на чињенице; – користи технички и сугестивни опис у изражавању; – препозна цитат и фусноте и разуме њихову улогу; – пронађе потребне информације у нелинеарном тексту; – напише електронску (имејл, SMS) поруку поштујући нормативна правила; – примени различите стратегије читања (информативно, доживљајно, истраживачко и др.); – састави текст репортажног типа (искуствени или фикционални); – правилно употреби фразеологизме и устаљене изразе који се јављају у литерарним и медијским текстовима намењеним младима.		**НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ** **Обавезна дела** 1. Михајло Пупин: *Са пашњака до научењака* (одломак) 2. Јелена Димитријевић: *Седам мора и три океана* (одломак) / Милош Црњански: *Наша небеса* („Крф, плава гробница" – одломак) **Једно дело по избору** 1. Јован Цвијић: Охридско језеро (одломак) / Пеђа Милосављевић: *Потера за пејзажима* 2. Светлана Велмар Јанковић: *Српски Београд деспота Стефана (Капија Балкана)* 3. Уметнички и научнопопуларни текстови о природним лепотама и културноисторијским споменицима завичаја 4. Избор из енциклопедија и часописа за децу **ДОМАЋА ЛЕКТИРА** 1. Епске народне песме покосовског тематског круга (*Смрт војводе Пријездe, Диоба Јакшића* и песма по избору) *2.* Епске народне песме о хајдуцима и ускоцима (*Мали Радојица, Стари Вујадин, Старина Новак и кнез Богосав; Иво Сенковић и ага од Рибника, Ропство Јанковић Стојана)* 3. *Свети Сава у књижевности:* – одломак из *Житија Светог Симеона* (о опроштају оца од сина); – избор из народних прича и предања (на пример *Свети Сава и ђаво*, легенде о Светом Сави); – избор из ауторске поезије о Св. Сави (на пример Матија Бећковић: *Прича о Светом Сави*) 4. Мирослав Антић: *Плави чуперак* и *Шашава књига* (избор) 5. Антоан де Сент Егзипери: *Мали Принц;* Момо Капор: *Мали Принц* 6. Јован Стерија Поповић: *Покондирена тиква* 7. Душан Ковачевић: *Свемирски змај* 8. Дејан Алексић: *Ципела на крају света* / Игор Коларов: *Дванаесто море* **ДОПУНСКИ ИЗБОР ЛЕКТИРЕ** (бирати 3 дела) 1. Милорад Павић: *Руски хрт* (одломак) 2. Тургењев: *Шума и степа* 3. Антон Павлович Чехов: *Чиновникова смрт* 4. Јанко Веселиновић*: Хајдук Станко* (одломак из првог дела романа) 5. Гордана Малетић: *Катарке Београда* (прича *Зебња* и друге) 6. Урош Петровић: *Загонетне приче* 7. Александар Манић: *У свитање света* 8. Јасминка Петровић: *Лето кад сам научила да летим* 9. Градимир Стојковић: *Хајдук у Београду* 10. Корнелија Функе*: Срце од мастила* 11. Душица Лукић: *Земља је у кварy* (избор) 12. Гордана Брајовић*:* из збирке песама *Индија, Индија (Пролази слон пун мириса, Пролази слон пун Хималаја)* 13. Душан Поп Ђурђев: *Лет лионског Икара* **КЊИЖЕВНИ ТЕРМИНИ И ПОЈМОВИ** Опкорачење. Рефрен. Цезура. Везани и слободни стих. ауторске лирске песме: рефлексивна и сатирична песма. Језичко-стилска изражајна средства: метафора, алегорија, градација, словенска антитеза, фигуре понављања (асонанца и алитерација). Функција мотива у композицији лирске песме. Песма у прози. Фабула и сиже. Статички и динамички мотиви. Композиција. Епизода. Идејни слој књижевног текста. Хумор, иронија и сатира. Врсте карактеризације књижевног лика. Унутрашњи монолог. Хронолошко и ретроспективно приповедање. Дневник. Путопис. Аутобиографија. Легендарна прича. Предања о постанку бића, места и ствари. Афоризам. Пословице, изреке; питалице; загонетке. Драмска радња; етапе драмске радње: увод, заплет, врхунац, перипетија, расплет. Драмска ситуација. Драма у ужем смислу.

	ЈЕЗИК	Граматика	Грађење и основна значења глаголских облика: футур II, императив, потенцијал; трпни гл. придев, гл. прилог садашњи и гл. прилог прошли. Подела глаголских облика на просте и сложене и на личне (времена и начини) и неличне. Непроменљиве врсте речи: везници, речце, узвици. Појам синтагме (главни члан и зависни чланови); врсте синтагми: именичке, придевске, прилошке и глаголске. Атрибут у оквиру синтагме. Логички субјекат. Сложени глаголски предикат. Напоредни односи међу реченичним члановима – саставни, раставни и супротни. Појам комуникативне и предикатске реченице. Независне предикатске реченице – напоредни односи међу независним реченицама (саставни, раставни, супротни). Зависне предикатске реченице (изричне, односне, месне, временске, узрочне, условне, допусне, намерне, последичне и поредбене). Реченични чланови исказани речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом. Конгруенција – основни појмови.
		Правопис	Правописна решења у вези са обрађеним глаголским облицима. Интерпункција у вези са зависним реченицама (запета, тачка и запета). Писање скраћеница, правописних знакова.
		Ортоепија	Дугоузлазни и дугосилазни акценат.
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА		Књижевни и остали типови текстова у функцији унапређивања језичке културе. Књижевноуметнички и публицистички текстови. Усмени и писмени састави према унапред задатим смерницама (ограничен број речи; задата лексика; одређени граматички модели и сл.). Текст заснован на аргументима. Технички и сугестивни опис. Репортажа. Цитати и фусноте из различитих књижевних и неуметничких текстова. Нелинеарни текстови: табеле, легенде, графикони, мапе ума и друго. Говорне вежбе: интерпретативно-уметничке (изражајно читање, рецитовање); вежба аргументовања (дебатни разговор). Правописне вежбе: диктат, исправљање правописних грешака у тексту; запета у зависносложеним реченицама; глаголски облици; електронске поруке. Језичке вежбе: допуњавање текста различитим облицима променљивих речи; допуњавање текста непроменљивим речима; обележавање комуникативне реченице у тексту; исказивање реченичног члана на више начина (реч, синтагма, предлошко-падежна конструкција, реченица); фразеологизми (разумевање и употреба) и друге. Писмене вежбе и домаћи задаци и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка – по два у сваком полугодишту.

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура.

Поједини наставни садржаји за које наставник процени да се током године не могу реализовати на редовним часовима, могу се планирати за обраду на часовима пројектне наставе, амбијенталне, као и на часовима додатног рада и рада у секцијама.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења *Српског језика и књижевности* чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 54 часа, Језик – 52 часа и Језичка култура – 38 часова. Укупан фонд часова, на годишњем нивоу, износи 144 часа. Све три области програма наставе и учења се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника јесте да начине реализације подучавања и учења прилагоди потребама сваког одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на нивоу конкретних наставних јединица. Од наставника се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час прилагоди исходима учења. Током планирања треба, такође, имати у виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. Препоручени исходи нису диференцирани према нивоима ученичких постигнућа. Они представљају обавезне делове описа стандарда и могу се уситњавати или ширити, у зависности од ученичких индивидуалних могућности и других наставних потреба.

У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење

уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упути у начине и облике употребе других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КЊИЖЕВНОСТ

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – *лирика, епика, драма* и обогаћена избором нефикционалних, научнопопуларних и информативних текстова. Избор дела је у највећој мери заснован на принципу прилагођености узрасту.

Уз текстове које је потребно обрадити на часу дат је и списак домаће лектире. Циљ обраде дела у оквиру домаће лектире је формирање, развијање или неговање читалачких навика код ученика. Обимнија дела ученици могу читати преко распуста, чиме се подстиче развијање континуиране навике читања.

Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова. Изборни део допушта наставнику већу креативност у достизању исхода.

Уз доминантан корпус текстова канонских писаца којим се утиче на формирање естетског укуса ученика, изграђује и богати свест о природи националне књижевности (и вредностима класика светске књижевности), али и културном и националном идентитету. Циљ увођења савремених књижевних дела која још нису постала део канона јесте да се по својој мотивској или тематској сродности вежу за постојеће теме и мотиве у оквиру наставног програма и да се таквим примерима покаже како и савремени писци промишљају епску народну традицију или теме пријатељства, етичности, развијају имагинацију и емпатију, чиме ће се богатити вертикално читалачко искуство ученика и осавременити приступ настави. Преко извесног броја књижевних дела савремених писаца, ученици ће бити у прилици да критички сагледавају поетику њихових дела са канонским вредностима.

Избор дела омогућава примену компаративног приступа проучавању литерарног стваралаштва, уз одабир различитих нивоа обраде: интерпретације, приказа или осврта. Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Текстови из допунског дела програма треба да послуже наставнику и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће обрађивати наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време.

Нови програм заснован је на уочавању природе и улоге књижевног дела, као и уочавању разлике књижевних и некњижевних текстова, односно њиховој већој корелативности. Ученици треба да буду оспособљени да разликују особености књижевног текста (конотативност, књижевни поступци, сликовитост, ритмичност и сл.) у односу на денотативност, информативност и казивање засновано на чињеницама и подацима у различитим видовима некњижевних текстова. Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем обавезних и изборних дела.

Исти текст може се повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања, у склопу пројектне наставе, која се базира на исходима, а не на садржајима учења.

Предложени обавезни, књижевни, научнопопуларни и информативни текстови и садржај обавезне домаће лектире, као и примери из допунског избора, приликом осмишљавања годишњег плана рада, а потом и при обликовању оријентационих, месечних планова рада, могу се тематски повезивати. Поред тога, неопходно је успоставити и уравнотежену дистрибуцију наставних јединица везаних за све подобласти предмета, функционално повезати садржаје из језика и књижевности (где год је то могуће) и оставити довољно часова за утврђивање и систематизацију градива.

Са списка допунског избора наставник бира она дела која ће, уз обавезни део лектире, чинити тематско-мотивске целине. Наставник може груписати и повезивати по сродности дела из обавезног и допунског програма на много начина. Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини).

Јунаци/хероји, борци за слободу (хајдуци и ускоци): народне епске песме; С. Митров Љубиша, *Кањош Мацедоновић*; В. Огњеновић, *Кањош Мацедоновић*; Ј. Веселиновић, *Хајдук Станко*; М. Бојић, *Плава гробница*; М. Црњански, *Наша небеса* („Крф, плава гробница" – одломак); Д. Максимовић, *Крвава бајка*.

Хероине (истакнути женски ликови у различитим епохама): *Смрт војводе Призренде, Диоба Јакшића;* В. Петковић Дис, *Међу својима; Дневник Ане Франк;* лик мајке у Пупиновом делу *Са пашњака до научењака*; путописна перспектива путнице у *Седам мора и три океана.*

Судбине наставника и ђака – чувара језика и културе: А. Доде, *Последњи час*; Д. Максимовић, *Крвава бајка; Дневник Ане Франк;* М. Пупин, *Са пашњака до научењака.*

Размишљање о себи и свету: С. Раичковић, *После кише;* Р. Тагоре, *Папирни бродови;* В. Шимборска, *Облаци;* песме у прози Г. Брајовић*; Дневник Ане Франк;* Д. Киш*, Еолска харфа;* И. Андрић: *Јелена, жена које нема*; афоризми.

Одрастање у различитим временима и културама: А. Манић, *У свитање света;* Г. Малетић, *Зебња* и др.*;* М. Пупин, *Са пашњака до научењака;* В. Петковић Дис, *Међу својима; Дневник Ане Франк;* Е. Кишон, *Код куће је најгоре*; Д. Киш*, Прича о печуркама, Еолска харфа;* В. Набоков: *Лош дан;* М. Антић: *Плави чуперак / Шашава књига;* Г. Стојковић, *Хајдук у Београду;* Д. Ковачевић, *Свемирски змај;* Ј. Петровић, *Лето кад сам научила да летим;* М. Капор, *Мали принц*.

Дете и породица: М. Пупин, *Са пашњака до научењака;* П. Кочић, *Кроз мећаву;* В. Петковић Дис, *Међу својима; Дневник Ане Франк;* М. Антић: *Плави чуперак / Шашава књига;* Г. Стојковић, *Хајдук у Београду;* Д. Киш, *Прича о печуркама, Еолска харфа;* В. Набоков, *Лош дан;* Е. Кишон, *Код куће је најгоре*; Ј. Петровић, *Лето кад сам научила да летим.*

Описивање простора у различитим временским условима: Ј. Дучић, *Подне;* М. Ракић, *Божур;* С. Раичковић, *После кише;* П. Кочић, *Кроз мећаву;* П. Милосављевић: *Потера за пејзажима;* М. Павић, *Руски хрт,* Тургењев, *Шума и степа;* Ј. Димитријевић, *Седам мора и три океана;* Ј. Цвијић, *Охридско језеро;* Г. Малетић, *Катарке Београда;* Г. Брајовић*, Пролази слон пун мириса.*

Хумор, иронија и сатира: афоризми; Д. Ковачевић, *Свемирски змај;* Ј. Јовановић Змај*, Јутутунска јухахаха;* Б. Нушић, *Власт;* Р. Домановић, *Воћа;* Ј. Стерија Поповић, П*окондирена тиква,* А. Павлович Чехов, *Чиновникова смрт;* Д. Алексић: *Ципела на крају света.*

Књижевна дела која су доживела позоришно извођење или екранизацију могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне и позоришне/филмске (адаптиране, измењене) фабуле и израза (у случају драматизације Кочићеве приче, драме Б. Нушића, В. Огњеновић, Д. Ковачевића, *Дневника Ане Франк* или екранизације Егзиперијевог *Малог принца* / романа Корнелије Функе), чиме ученици могу доћи до закључка о природи различитих медија и развијати своју медијску писменост. Ученици се могу упутити и на филмове са тематиком сличном прочитаним књижевним текстовима и додатно повезати обраду једне тематско-мотивске целине. Кроз упоредну анализу филма и књижевног дела, ученици треба да разумеју да је филм независно уметничко остварење а не препричавање књиге, односно да је књига само предложак за ново, оригинално уметничко дело.

Предвиђени часови у оквиру подобласти *Језичка култура* у одређеном обиму изједначени су са часовима утврђивања садржаја из подобласти *Књижевност*, што доприноси функционалном повезивању наставног градива.

Са појединим елементима медијске писмености ученике треба упознати такође кроз корелацију: са појмом дечји часопис или енциклопедија за децу упознати се на конкретном тексту из часо-

писа / енциклопедије по избору (садржај текста треба да буде у вези са лектиром).

Поред корелације међу текстовима, неопходно је да наставник успостави вертикалну корелацију. Наставник се претходно обавезно упознаје са садржајима Српског језика и књижевности из претходних разреда ради успостављања принципа поступности и систематичности.

Наставник, такође, треба да познаје садржаје других предмета који се обрађују у петом, шестом и седмом разреду основне школе, који корелирају с предметом Српски језик и књижевност. Хоризонталну корелацију наставник успоставља, пре свега, са наставом историје, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања.

Ученици треба да разумеју фикционалну природу књижевног дела и његову аутономност (односно да праве разлику између лирског субјекта и песника, приповедача и писца), као и чињеницу да књижевно дело обликује једну могућу слику стварности. Поређење књижевног и научнопопуларног текста о истој теми (нпр. средњовековни начин живота у Београду за време Деспота Стефана Лазаревића у књижевном тексту Гордане Малетић и научнопопуларном тексту Светлане Велмар Јанковић) омогућава ученику да лакше уочи ту врсту разлике. У седмом разреду уводе се и неки гранични, нефикционални жанрови: дневник, путопис и аутобиографија, па ученици треба да разумеју како се и у текстовима који почивају на стварносном искуству примењују књижевни поступци.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. У складу са исходима, ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова.

Обрада књижевног дела пожељно је да буде проткана решавањем *проблемских питања* која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну *локализацију*, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити.

Приликом *тумачења текста* ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста (и то експлицитно и имлицитно садржане информације) и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова, с посебном пажњом на заузимање различитих позиција у односу на текст и уважавање индивидуалног разумевања смисла књижевног текста. Ученике у овом узрасту треба подстицати да актуелизују свет књижевног дела, односно да га доведу у везу са сопственим искуством, размишљањима и светом у којем живе (посебно у вези са рефлексивним песмама и сатиричним делима).

У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела обједињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мотиви, песничке слике, фабула, односно сиже, књижевни ликови, смисао и значење текста, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми.

Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. У програму нису наведени сви појмови и врсте књижевних дела предвиђени за усвајање у претходним разредима, али се очекује ће се наставник наслонити на стечено знање ученика, обновити га и продубити на примерима, сходно старијем узрасту. Обнављање и повезивање књижевних термина и појмова обрађиваних у претходним разредима са новим делима која се обрађују у овом разреду је обавезно. У погледу разумевања лирских књижевних дела на постојеће знање о врстама стихова, строфа и риме надовезују се појмови цезуре и опкорачења, уочавање разлике између везаног и слободног стиха, и песме у стиху и прози. Обнављају се и проширују знања о родољубивој поезији, савладава се смисао социјалних мотива у предложеним песмама или причама, усвајају се нове врсте лирских песама (рефлексивна и сатирична). Знање о стилским фигурама допуњава се контрастом, хиперболом, метафором, алегоријом, словенском антитезом, асонанцом и алитерацијом. Постојећа знања о елементима епског дела (појам мотива, разлика фабуле и сижеа), о композицији и облицима казивања / приповедања благо се усложњавају и продубљују (увођење појмова о статичким и динамичким мотивима, о епизоди,унутрашњем монологу, разликовање хронолошког и ретроспективног приповедања). Знање о народној епици проширује се увођењем легендарне приче и етиолошких и културно-историјских предања (која не треба терминолошки именовати, због тога су само описно назначена у програму).

У претходним разредима ученик је подстицан да уочава смисао смешног и хумористичног на примерима из лектире и да разликује хумористички, дитирамбски и елегични тон у певању/приповедању/драмској радњи. Та умења треба продубити уочавањем разлика између хумористичког, иронијског и сатиричног тона у певању / приповедању и довођењем основног тона певања / приповедања у везу са идејним слојем текста. Такође, пошто овладају појмом мотивације, ученици треба да развију способност разликовања реалистичке и натприродне мотивације (и њених различитих видова: чудесне мотивације у народној бајци, фантастике и научне фантастике у уметничкој књижевности) на одабраним примерима из лектире.

Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици буду у стању да начине различите врсте карактеризације ликова: откривају што више особина, осећања и душевних стања књижевних ликова (према особинама: физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким), да изражавају своје ставове о њиховим поступцима и да покушају да их сагледају из различитих перспектива.

Исходи везани за наставну област књижевност засновани су на читању. Кроз читање и тумачење књижевних дела ученик развија читалачке компетенције које подразумевају не само истраживачко посматрање и стицање знања о књижевности, већ подстичу и развијају емоционално и фантазијско уживљавање, имагинацију, естетско доживљавање, богате асоцијативне моћи, уметнички сензибилитет, критичко мишљење и изграђују морално просуђивање. Разни облици читања су основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. Осим доживљајног читања ученике све више треба усмеравати на истраживачко читање (читање према истраживачким задацима, читање из различитих перспектива и сл.) и оспособљавају да искажу свој доживљај уметничког дела, увиде елементе од којих је дело сачињено и разумеју њихову улогу у изградњи света дела.

Повећан број допунског избора лектире указује на могућност обраде појединих предложених садржаја (књижевних дела) на часовима додатне наставе.

Препоручује се да ученици у настави користе електронски додатак уз уџбеник, уколико за то постоји могућност у школи.

ЈЕЗИК

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на усвајање језичких правила и граматичке норме, већ и на разумевање њихове функције и правилну примену у усменом и писменом изражавању.

Када се у садржајима програма наводе наставне јединице које су ученици већ обрађивали у претходним разредима, подразумева се да се степен усвојености и способност примене раније обрађеног градива проверава, а понављање и увежбавање на новим примерима претходи обради нових садржаја, чиме се обезбеђује континуитет рада и систематичност у повезивању новог градива са постојећим знањима.

Граматика

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција (у свакој погодној прилици могу се знања из граматике ставити у функцију тумачења текста, како уметничког тако и научнопопуларног). Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. На овај начин се код ученика развија и свест о важности културе говора, која је неопходна за свакодневни живот као део опште културе, а не само као део наставног програма.

Настава морфологије подразумева заокруживање знања о грађењу глаголских облика. Као нови садржаји усвајају се: грађење и значење футура II, императива и потенцијала; трпног глаголског придева, глаголског прилога садашњег и глаголског прилога прошлог. Неопходно је повезати нове садржаје са градивом обрађеним у претходним разредима, па прегледом свих обрађених глаголских облика направити синтезу и поделити све глаголске облике најпре на личне и неличне, а потом личне глаголске облике на времена и начине. Такође, потребно је указати и на поделу свих глаголских облика на просте и сложене. Посебно треба обратити пажњу на футур I као сложени глаголски облик, који се само због правописног решења јавља у облику једне речи. Футур II треба првенствено сврставати у начине, али треба напоменути да се њиме могу изразити и временска значења (о чему ће више учити у средњој школи). Употребу трпног глаголског придева треба објаснити најтипичнијим примерима пасивних конструкција. Систематизовати поделу врста речи усвајањем нових садржаја: везника, речци и узвика.

Настава синтаксе подразумева увођење појма синтагме и уочавање главног и зависног члана у оквиру ње. На јасним и неспорним примерима ученици кроз вежбања уочавају главни и зависни члан, као и врсту синтагме. Уводи се атрибут и то као синтагматски, а не реченични члан. Важно је указати на то које врсте речи се јављају у оквиру атрибута. У ранијим разредима обрађен је граматички субјекат, а сада се уводи и појам логичког субјекта. Неопходно је повезивање са раније обрађеним градивом и на примерима показати разлику између граматичког и логичког субјекта. Прости глаголски предикат је усвојен у ранијим разредима, а сада се уводи и сложени глаголски предикат. Потребно је да ученици уоче разлику између сложеног предиката и зависних реченица са везником *да*. Уводи се појам комуникативне и предикатске реченице. Мора се указати на надређени појам (комуникативна реченица) и показати однос ова два типа реченица (једна комуникативна реченица може садржати више предикатских реченица). У оквиру напоредних односа међу независним реченицама и реченичним члановима обрађују се само саставни, раставни и супротни однос. Усвајају се основни типови зависних реченица у једноставним примерима, а то се повезује са морфолошким знањима о везницима, с једне стране, а с друге са правописним решењима у вези са запетом. Нови садржаји из синтаксе могу да се систематизују и исказивањем реченичних чланова речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом. Потребно је указати на разлику између синтагме и предлошко-падежне конструкције. Уводи се појам конгруенције који се илуструје једноставним примерима. На овом нивоу само се уводи појам, а типови конгруенције и друга сложена питања остају за обраду у средњој школи.

Правопис

Садржаје из правописа неопходно је повезивати са одговарајућим темама и на часовима граматике и на часовима књижевности. На пример, када се обрађује грађење глаголских облика, треба обрадити и правописна решења у вези са писањем глаголских облика. То подразумева и обнављање наученог и усвајање нових садржаја (нпр. писање негације уз глаголе, писање облика у футуру I, облици помоћног глагола у потенцијалу, облици императива и сл.). У вези са усвајањем типова реченица неопходно је обрадити интерпункцију, првенствено, запету као најважнији интерпункцијски знак. Потребно је јасно навести правила када се запета мора писати, а када је запета необавезни знак или одлика стила. Повезивање садржаја из граматике и књижевности врши се анализирањем употребе запете у издвојеним реченицама и уочавањем употребе запете у књижевним делима. У основним цртама потребно је указати на специфичност књижевноуметничког стила, где се понекад, као резултат пишчеве креативности, намерно не примењују правописна правила (нарочито у поезији). Комбиновање правописних знакова усваја се још у млађим разредима у вези са управним говором, али се сада указује на остале типове комбиновања правописних знакова, пре свега на употребу запете иза скраћеница и редних бројева. Писање скраћеница односи се на обнављање наученог у вези са скраћеницама, али и на проширивање типова скраћеница које се наводе у важећем правопису.

Правописна правила се усвајају путем систематских вежбања (правописни диктати, исправка грешака у датом тексту, тестови са питањима из правописа итд.). Такође, треба подстицати ученике да сами уочавају и исправљају правописне грешке у SMS комуникацији, као и у различитим типовима комуникације путем интернета. Поред тога, ученике треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање). Пожељно је да наставник доноси примерак *Правописа* на час кад год се обрађују правописне теме (тако би могао појединачно ученицима задавати да пронађу реч у правописном речнику и одреде њен правилан облик или правилно писање).

Ортоепија

Ортоепске вежбе не треба реализовати као посебне наставне јединице, већ уз одговарајуће теме из граматике, али и на часовима из књижевности. На овом нивоу ученици треба да уоче разлику између дугосилазног и дугоузлазног акцента и да правилно обележе ове акценте у типичним случајевима. Уколико за то постоје могућности, наставник би требало да пушта снимке правилног изговора и указује на разлике у изговору. Ученике треба навикавати да препознају, репродукују и усвоје правилно акцентован говор, а у местима где се одступа од акценатске норме да разликују стандардни акценат од свога акцента, тј. од дијалекатске акцентуације.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Један од основних задатака наставе језичке културе односи се на усавршавање језичкоизражајних средстава код ученика, а њен крајњи циљ је да ученици буду оспособљени за успостављање квалитетне и сврсисходне комуникације. Иако је област језичке културе програмски конституисана као посебно подручје, предвиђено је да се у целокупној настави српског језика и књижевности повезује са другим двема областима: са књижевношћу и са језиком. Област *Језичка култура* обухвата усмено и писмено изражавање. Притом, једнаку пажњу би требало посветити усменом и писаном изражавању.

На овом узрасту требало би разматрати специфичности два функционална стила: књижевноуметничког и публицистичког. Ученике би требало подстицати да у задатом наменски креираном мешовитом тексту проналазе и разврставају реченице с обзиром на то да ли припадају књижевноуметничком или публицистичком стилу. Потом, да пронађу реченицу написану публицистичким стилом у тексту који је написан књижевноуметничким стилом и обрнуто. Требало би да објасне сличности и разлике између ова два функционална стила, да препознају и образложе елементе оба стила у адекватно одабраним текстовима, развијајући способност разумевања њихових особености.

Кохерентност представља значајно обележје текстуалне структуре и упућује на континуални карактер неког текста. Стога би у настави језичке културе требало оспособљавати ученике да у усменој и писменој форми конципирају саставе према смерницама које ће им бити задате. На пример, требало би да састављају логички смислене текстове на основу задатих речи уз обавезну

употребу ових речи; да састављају текстове чија ће дужина бити ограничена (ограничен број речи); да у тексту који састављају употребљавају искључиво одређене граматичке моделе или одређену лексику. Такође, требало би их подстицати да осмисле више различитих почетака текста на исту задату тему или да осмисле више различитих завршетака наменски припремљеног и према захтеву прилагођеног недовршеног текста; да мењају крај (или друге погодне делове) литерарног предлошка; да успостављају нарушен хронолошки или смислени поредак у задатом тексту и слично.

Веома важна компетенција – која се налази у основи виших нивоа разумевања текста, јесте вештина аргументације. Имајући у виду да развој аргументованог мишљења има значајну улогу у образовању јер може позитивно да утиче на усвајање знања, током наставе језичке културе требало би проверавати у којој мери су ученици у стању да разумеју аргументативне текстове. Требало би подстицати ученике да аргументовано образлажу свој став везан за проблемску ситуацију у књижевном делу; да аргументовано образлажу свој експлицитно изнети став о неком, за њих, значајном питању; да у низу образложења неког/нечијег става издвајају аргументе којима је тај став образложен и одбацују делове текста који нису повезани са аргументацијом; да аргументима искажу зашто се не слаже са аргументима других. Такође, требало би их оспособити да тумаче поступке јунака у књижевном делу, позивајући се на аргументе који проистичу из текста.

Један од основних облика усменог и писменог изражавања – описивање, представља темељан програмски садржај за усавршавање и неговање ваљане језичке културе ученика. На овом узрасту ученици би требало да користе обе врсте описа: технички и сугестивни, односно требало би их оспособити да описују одређени предмет, појам или биће, најпре објективно (технички опис), а потом изражавајући сопствене утиске (сугестивни опис). Такође, требало би их подстицати да смишљају паралелно обе врсте описа истог предмета описивања; да проналазе елементе оба описа у мешовитом тексту; да открију „уљеза” (технички опис *залутао* у сугестивни и обрнуто); да препознају ситуације у којима би требало употребити једну или другу врсту описа и да образложе своје мишљење; да на основу готовог техничког и сугестивног описа уочавају одлике једног и другог начина описивања.

Једна од форми изражавања која је у функцији оспособљавања ученика да свој језички израз унапреде, обогате и прилагоде одређеној комуникативној ситуацији може бити и репортажа. Ученике би требало упутити у основне карактеристике овог новинарског жанра како би могли да напишу састав репортажног типа (на пример, репортажа о школи, екскурзији и слично).

Током наставе језичке културе на овом узрасту требало би указати ученицима, између осталог, и на методе приказивања извора и идеја, као и додатних појашњења која се користе у тексту. Требало би их подстицати да објашњавају разлоге и функције цитирања; да тумаче проблемске ситуације уочене у књижевним и другим текстовима помоћу цитата; да тумаче значај и смисао употребљене фусноте на задатом примеру; да разликују цитате и парафразе у задатим примерима. Такође, требало би има указати на правила која се тичу писања експонираних бројева којима се означавају фусноте на крају реченице.

Оспособљавање ученика за успешно читање, коришћење и разумевање нелинеарног текста један је од задатака наставе језичке културе на овом узрасту. Ученици би требало да направе једноставне табеле на основу задатог текста који садржи податке погодне за табеларни приказ; да читају податке из табеле и тумаче их; да праве једноставне дијаграме на основу задатих података, као и да тумаче податке из једноставнијих дијаграма и да изводе закључке на основу тих података. Требало би да смештају садржаје погодних граматичких јединица у табеларне приказе и да на основу података из нелинеарног текста саставе линеарни текст и друго.

Имајући у виду утицај медијских технологија на језик, током наставе језичке културе требало би подстицати ученике да примењују експлицитну норму и када комуницирају посредством савремених информационо-комуникационих технологија. Ученике би требало подстицати, на пример, да анализирају имејл/SMS поруке, уочавајући у њима огрешења о нормативна правила, да претварају имејл/SMS поруке у којима нису испоштована нормативна правила у оне у којима ће бити поштована, као и да на основу краћих задатих текстова пишу имејл или SMS поруку.

Примењивање различитих стратегија читања повезано је са разумевањем прочитаног и са успешним читањем текста. Стога би у настави језичке културе требало подстицати ученике, на пример, да уочавају разлике у функцији и квалитету различитих типова читања; да дефинишу ситуације у којима би требало употребити неку стратегију читања; да вежбају да брзо, временски ограничено пронађу информације у задатом тексту; да тумаче доживљај прочитаног текста; да разликују чињенице од коментара у склопу истраживачког читања; да аргументовано образлажу читалачки доживљај.

Да би говорна вежба у потпуности остварила своју улогу у настави језичке културе, потребно је да буде прецизно испланирана, ваљано припремљена и детаљно организована. Кроз говорне вежбе треба указивати и на основне особине правилног и доброг говора (није важно само шта се каже већ и како се каже), као и на најчешћа огрешења као што су употреба поштапалица, непримерене лексике и сл. На овом узрасту најпогодније могу бити следеће говорне вежбе: интерпретативно-уметничке (изражајно читање, рецитовање); вежба аргументовања (дебатни разговор).

Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. На овом узрасту најбоље је примењивати и просте и сложене правописне вежбе које су погодне за савлађивање како само једног правописног правила из једне правописне области, тако и више правописних правила из неколико правописних области. Адекватне могу бити следеће правописне вежбе: диктат, исправљање правописних грешака у тексту; запета у зависносложеним реченицама; глаголски облици; електронске поруке.

Врсте језичких вежби потребно је одабрати према интересовањима ученика или у контексту наставног садржаја. То могу бити: допуњавање текста различитим облицима променљивих речи; допуњавање текста непроменљивим речима; обележавање комуникативне реченице у тексту; исказивање реченичног члана на више начина. Применом језичких вежби код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику, са нарочитим нагласком на фразеологизме и устаљене изразе (примере узимати из обрађених текстова).

У сваком полугодишту раде се по два писмена задатка (укупно четири годишње). Препоручује се да се ради осам домаћих задатака (писаних састава).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања, у односу на који ће се одмеравати даљи напредак и формирати оцена. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, при чему се најчешће примењују следеће технике: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.

Назив предмета **СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК**

ПРОГРАМ А
ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА НЕСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ХОМОГЕНИМ СРЕДИНАМА
(основни ниво стандарда)

Циљ **Циљ** учења Српског као нематерњег језика јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **108**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разуме и користи предвиђени лексички фонд; – разуме и користи граматичку материју усвајану у претходним разредима; – користи нове граматичке моделе и лексичке јединице у функцији одредби и допуна; – саставља синтагме с конгруентним атрибутом у новим граматичким моделима; – савладане (већ усвојене) садржаје из књижевности повезује са новим књижевноуметничким текстовима и користи их у њиховом тумачењу; – искаже сопствени доживљај књижевног дела; – одреди тему, главни мотив, време и место дешавања радње; – разуме односе међу ликовима у тексту; – драматизује (уз помоћ наставника) одломак прозног текста у кратким дијалозима; – уочи кључне појединости у песми; – објасни/каже зашто му се неко књижевно дело свиђа или не; – препозна сличне мотиве у књижевним делима на матерњем језику; – разуме уобичајене информације у вези са свакодневним животним потребама и активностима;	**ЈЕЗИК**	Око 100 нових пунозначних и помоћних речи; Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Именице у генитиву с предлозима *са*, *из*, *око*, *између* у функцији одредбе за место; Именице у генитиву с предлозима *пре* и *после* у функцији одредбе за време; Локатив у функцији неправог објекта уз глаголе говорења и мишљења; Именичке, бројне и прилошке синтагме са значењем количине; Конгруенција атрибута и именице у дативу, инструменталу и локативу; Најфреквентније збирне именице изведене суфиксом *-је*; Творба именица за означавање места (простора и просторија) на којем се врши радња изведених суфиксима *-иште*/*-лиште*, *-оница*; Етници (у окружењу);
– разуме суштину кратког континуираног говореног и писаног текста (до 10 реченица) са познатом лексичком и граматичком структуром изговореног разговетно спорим темпом; – усмено или писмено продукује краћи текст (око 5 реченица), исприча догађај, дâ налоге или саопшти своје намере, жеље и потребе; – чита споријим темпом краће текстове, писане ћирилицом или латиницом који садрже познату граматичку структуру и лексику; – на основу познатог текста изводи једноставне закључке; – пише кратке и једноставне текстове у вези са предвиђеним темама и садржајима.	**КЊИЖЕВНОСТ**	Доситеј Обрадовић: „Лав и лисица” Народно предање: „Свети Сава открива прозоре” Народна лирска љубавна песма по избору; Народна епска песма по избору (адаптирани одломак); Избор загонетки и пословица; Душан Радовић: „Зашто људи раде” Воја Цариħ: „Физика” Бранислав Нушиħ: „Час географије” (одломак) Милован Данојлиħ: „Љубавна песма” Јованка Јоргачевиħ: „Радна навика” Љубивоје Ршумовиħ: „Домовина се брани лепотом” Слободан Станишиħ: „Волео сам школу и у школи” Алек Марјано: „На крају крајева дође и крај школске године” Избор из часописа за децу **По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још два текста која нису на овој листи.** **Наставник бира 8 текстова за обраду.**

	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	**I. Лично представљање:** основне информације о себи – национална или етничка припадност **II. Породица и људи**: односи међу члановима породице и пријатељима **III. Живот у кући**: опис простора у којем се проводи највише времена (лични кутак) – његово одржавање и уређење **IV. Храна и пиће:** храна биљног и животињског порекла **V. Одећа и обућа**: материјали од којих се прави одећа и обућа; облачење младих **VI. Здравље**: здрав начин живота **VII. Образовање**: специјализоване учионице; писмени задаци, контролни задаци; основни појмови из математике и физике **VIII. Природа**: разноврсност биљног и животињског света; описивање временских прилика **IX. Спорт:** тимски и индивидуални спортови, познати спортисти **X. Куповина**: куповина у тржним центрима **XI. Насеља, саобраћај, јавни и услужни објекти:** значајни грађевински објекти – културноисторијски споменици; позориште, биоскоп **XII. Време**: временски распоред дневних активности **XIII. Култура, уметност, медији:** филм, телевизијска и радио емисија за децу; основни музички инструменти, концерт **XIV. Комуникативни модели:** пријатност/непријатност; физичке тегобе
Обавезна су два писмена задатка у току школске године (у другом и у четвртом класификационом периоду).		

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање

ПРОГРАМ Б
ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ВИШЕНАЦИОНАЛНИМ СРЕДИНАМА
(средњи – напредни ниво стандарда)

Циљ **Циљ** учења Српског као нематерњег језика јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **108**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разуме и користи предвиђени лексички фонд; – разуме и користи граматичку материју усвајану у претходним разредима; – разуме значај глаголског вида за разликовање значења у типичним случајевима; – савладане (већ усвојене) садржаје из књижевности повезује са новим књижевноуметничким текстовима и користи их у њиховом тумачењу; – искаже сопствени доживљај књижевног дела уз образложење; – одреди тему, мотиве и ликове, главни догађај, време и место дешавања радње; – тумачи односе међу ликовима у тексту; – разуме улогу хумора у делу; – разликује приповедање у првом и трећем лицу; – драматизује (уз помоћ наставника) одломак прозног текста у кратким дијалозима; – изнесе један аргумент због чега би књижевно дело препоручио другу; – препозна сличне мотиве у књижевним делима на матерњем језику; – разуме информације битне за задовољење свакодневних животних потреба; – разуме садржај кратког говореног или писаног текста; прати главну идеју у свакодневној комуникацији и повезује узрок и последицу; – у неколико континуираних реченица опише себе и људе из окружења; исприча неки догађај; саопшти своје намере, жеље и потребе; – адекватно користи комуникативне моделе за најчешће говорне чинове; – писмено или усмено пренесе кратке информације добијене од других;	**ЈЕЗИК**	Око 100–150 нових пунозначних и помоћних речи; Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Глаголски вид најфреквентнијих глагола у типичним ситуацијама; Збирне именице изведене суфиксом *-је*; Деминутиви именица изведени суфиксима *-ица*, *-ић*/*-чић*, *-це*; Творба именица за означавање места (простора и просторија) на којем се врши радња изведених суфиксима *-иште*/*-лиште*, *-оница*; Етници (у окружењу); Творба перфективних глагола фреквентним префиксима: *у-*, *о-*, *на-*, *по-*, *из-*, *про-*, *с*(*а*)-, *по-*, *до-*, *за-*, *у-*, *од-*, *пре-*; Творба имперфективних глагола суфиксима: *-а*, *-ава*/*-ева*, *-ива*/*-ија*;

– нормалним темпом чита и разуме лексички и граматички познат текст писан ћирилицом или латиницом, а појединачне непознате речи одређује на основу контекста; – пише краће текстове у складу са ортографском нормом на задате теме и организује их у смисаоне целине.	**КЊИЖЕВНОСТ**	Доситеј Обрадовић: „Лав и лисица” Народно предање: „Свети Сава открива прозоре” Народна лирска љубавна песма по избору Народна епска песма по избору (адаптирани одломак) Избор загонетки и пословица Народна прича: „У цара Тројана козје уши” Душан Радовић: „Зашто људи раде” Воја Царић: „Физика” Бранислав Нушић: „Час географије” (одломак) Милован Данојлић: „Љубавна песма” Мирослав Антић: „Плава звезда” Јованка Јоргачевић: „Радна навика” Љубивоје Ршумовић: „Домовина се брани лепотом” Стеван Раичковић: „Небо” Слободан Станишић: „Волео сам школу и у школи” Алек Марјано: „На крају крајева дође и крај школске године” Иво Андрић: „Мостови” (одломак) Јован Дучић: „Подне” Бранко Ћопић: „Изокренута прича” Избор из часописа за децу **По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још два текста која нису на овој листи.** **Наставник бира 12 текстова за обраду.**
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	**I. Лично представљање:** основне информације о себи – национална или етничка припадност **II. Породица и људи у окружењу:** односи међу члановима породице и пријатељима **III. Живот у кући**: опис простора у којем се проводи највише времена (лични кутак – детаљи) и његово одржавање **IV. Храна и пиће:** карактеристике националне кухиње **V. Одећа и обућа**: облачење младих, стил **VI. Здравље**: здрав начин живота **VII. Образовање**: специјализоване учионице; писмени задаци, контролни задаци; основни појмови из математике и физике **VIII. Природа**: разноврсност биљног и животињског света; описивање временских прилика, временска прогноза **XI. Спорт:** тимски и индивидуални спортови, познати спортисти, физичка активност и здравље **X. Куповина**: куповина на једном месту – тржни центри (повољности) **XI. Насеља, саобраћај, јавни и услужни објекти:** културноисторијски споменици; позориште, биоскоп **XII. Време:** временски распоред дневних активности **XIII. Култура, уметност, медији:** значајни догађаји из културне прошлости; позоришна представа; интернет и друштвене мреже (предности и мане) **XIV. Комуникативни модели:** пријатност/непријатност; физичке тегобе
Обавезна су два писмена задатка у току школске године (у другом и у четвртом класификационом периоду).		

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет *српски као нематерњи језик* похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију), док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет *српски као нематерњи језик* сачињена су два програма.

Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, који живе у претежно језички хомогеним срединама и имају мало контаката са српским језиком, а у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика.

Други програм (Б) предвиђен је за ученике који живе у језички мешовитим срединама, који могу брже и у већем обиму да савладавају српски језик, односно да, у складу с узрастом, достигну виши ниво владања српским језиком.

Оба програма за предмет *српски као нематерњи језик* садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба разумети као делове комплексне целине који доприносе остваривању исхода овог предмета, сваки са својим специфичностима.

Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима првог циклуса образовања или претходних разреда.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Уло-

га наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и могућности ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој глобални план рада, на основу кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена, више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно да наставник приступи уџбенику као једном од наставних средстава које је пожељно богатити и проширивати додатним, самостално израђеним наставним материјалима. Поред уџбеника, као једног од извора информација, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЈЕЗИК

Област **Језик** обухвата лексику и граматичке моделе српског језика. У садржајима и исходима ове области налазе се оквирни број речи и граматички елементи којима ученик треба да овлада у сваком разреду. У овој области програма тежиште је на постепеном усвајању система српског језика почев од 1. разреда. Језик почиње да се усваја помоћу минималног броја речи употребљених у основним реченичним моделима с јасним комуникативним контекстом. Односно, речи и њихови облици не усвајају се изоловано, већ у реченичном, односно комуникативном контексту. За продуктивну употребу језика нефункционално је ванконтекстуално учење парадигми (учење самих облика речи).

Усвајање граматике српског језика у почетним фазама на млађем узрасту претежно је несвесно – у разноврсним активностима ученици слушају исказе на српском језику, понављају их и комбинују у одговарајућим познатим и блиским контекстима. У наредним фазама наставник помаже ученицима да уоче језичка правила и почну да их примењују.

Да би ученик овладао одређеним фондом речи и граматичким елементима, неопходно је да их разуме и дуготрајно увежбава. На тај начин стварају се предуслови да их примени у одговарајућој комуникативној ситуацији. Формално познавање граматичких правила не подразумева и способност њихове примене, те је такво знање корисно само уколико помаже бољем разумевању неких правилности система. Односно, савладавање граматичких правила није само себи циљ. Објашњење граматичких правила, уколико наставник процени да је корисно, треба да буде усклађено с узрастом ученика, његовим когнитивним способностима, предзнањима у матерњем језику и сведено на кључне информације неопходне за примену. Учениково познавање граматичких правила процењује се и оцењује на основу употребе у контексту, без инсистирања на њиховом експлицитном опису.

На нижем нивоу владања језиком (средине у којима се реализује А програм) важно је да се код ученика развије способност разумевања и конструисања исказа који садрже елементе одређене програмом. При том је у продукцији (састављању и казивању исказа) на овом нивоу битно да значење поруке буде разумљиво, док се граматичка исправност постиже постепено. На том нивоу очекују се типичне грешке изазване интерференцијом и недовољном савладаношћу материје. Грешке нису само знак непознавања градива, већ су управо показатељ да је ученик спреман да се упусти у комуникацију, што наставник треба да подстиче. То не значи да грешке уопште не треба исправљати. Наставник одлучује о томе када ће, на који начин и које грешке исправљати, водећи рачуна истовремено и томе да ученика мотивише за комуникацију и о томе да се грешке постепено редукују.

Управо су часови из области Језик погодни за усмерено, циљано усвајање појединих сегмената, граматичких елемената српског језика. Током ових часова препоручује се динамичко смењивање различитих активности: различити типови вежби слушања, провера разумевања слушаног, понављање, граматичко и лексичко варирање модела, допуњавање, преобликовање потврдних у упитне и негиране форме и сл.

Реализација наставе *српског као нематерњег језика* према Б програму подразумева одређено владање српским језиком од почетка школовања, односно могућност бржег напредовања у току школовања. У таквим околностима очекује се мања заступљеност грешака и њихово брже исправљање. Примена Б програма подразумева овладаност садржајима А програма и подизање језичке компетенције на виши ниво, те је настава језика у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим стандардним српским језиком у складу с језичким и ванјезичким контекстом.

Будући да ученици који похађају наставу *српског као нематерњег језика,* похађају и наставу матерњег језика, сврсисходно је у одговарајућим приликама користити трансфер знања стечених на матерњем језику и о матерњем језику. Настава *српског као нематерњег* језика треба да буде у корелацији с наставом матерњег језика.

Језичка грађа се из разреда у разред постепено проширује и усложњава, она је кумулативна и надовезује се на претходну. Увођење новог елемента подразумева овладаност претходним, што значи да се нова грађа ослања на претходну која се континуирано увежбава. Следећи примери краћих текстова илуструју примену језичке материје поштујући поступност и увођење нових језичких садржаја у сваком разреду у А програму:[1]

1. разред (презент глагола у 1, 2. и 3. лицу једнине (потврдни и одрични облик); проста реченица с именским делом предиката; личне заменице 1, 2. и 3. лица једнине у функцији субјекта; проста реченица с глаголским предикатом; именице у локативу једнине с предлозима *у* и *на* уз глагол *јесам*): *Здраво! Ја се зовем Марија. Ја сам у школи. Ово је учионица. Ученик је у учионици. Он црта. То је учитељица. Она седи на столици.*

2. разред (проста реченица с придевом у именском делу предиката; акузатив именица без предлога; локатив с предлозима *у* и *на*; акузатив с предлозима *у* и *на* са глаголом *ићи*; презент глагола за сва три лица и оба броја; личне заменице 1, 2. и 3. лица множине у функцији субјекта; присвојне заменице за 1. и 2. лице једнине сва три рода у функцији атрибута и именског дела предиката): *Ово је моја школа. Ми смо ученици. Идемо у школу. Имамо торбе. Торбе су велике. Дечаци се играју у дворишту. Они имају лопту. Они воле фудбал.*

3. разред (перфекат глагола (сва три лица и оба броја); присвојне заменице за треће лице једнине сва три рода; прилози *сада, данас* и *јуче*): *Марија данас слави рођендан. Ово је њена мама. Она је јуче правила торту. Ово је њен тата. Тата је правио сендвиче. Дошли су гости. Марија је весела.*

4. разред (футур I глагола (сва три лица и оба броја)); императив (2. лице једнине и множине најфреквентнијих глагола); именица у дативу у функцији неправог објекта уз глаголе давања и говорења; присвојне заменице за сва три лица једнине и множине – слагање с именицом у једнини; прилози *сутра*, *ујутру*, *увече*; узрочна реченица с везницима *јер* и *зато што*; фреквентни прилози за начин (*брзо*, *полако*, *лепо)*; творба именица са значењем вршиоца радње, имаоца занимања изведених суфиксима: *-ар*, *-ац*, *-ач*; именице које означавају женску особу изведене суфиксима: *-ица*; *-ка*): *Мој разред ће сутра ујутру ићи на излет. Ја ћу устати у седам сати. Направићу сендвич. Учитељица је рекла ученицима: „Понесите воду јер ће бити топло”. Брзо ћу се спаковати. Возач Иван ће возити аутобус.*

1 У загради су наведени садржаји области Језик за сваки разред.

5. разред (узрочна реченица с везницима *јер* и *зато што*; одредбе за начин исказане фреквентним начинским прилозима; сложени глаголски предикат с модалним глаголима: *требати*, *морати*, *моћи*, *смети*, *желети*; именице у генитиву с предлозима *испред*, *иза*, *изнад*, *испод*, *поред* у функцији одредбе за место; конгруенција атрибута и именице у номинативу и акузативу; творба именица којима се означавају називи спортиста; творба прилога од придева): *Ја желим да играм кошарку. Треба много тренирати. Једног дана бићу кошаркаш. Поред моје куће је кошаркашки клуб. Уписују нове чланове. Моја старија сестра тренира пливање. Она је добра пливачица и вредно тренира.*

6. разред (именице у генитиву с предлозима *од* и *до* у функцији одредби за место и време; прилози *рано*, *касно*, *увек*, *никад*, *понекад, често*, *ретко*, *цео* (дан), *дуго*, *зими*, *лети*; конгруенција атрибута и именице у номинативу и акузативу; именица у инструменталу са значењем средства и друштва; компаратив и суперлатив придева и прилога; присвојни придеви на *-ов*/*ев*, *-ин* (у номинативу); називи земаља и регија изведени суфиксима: *-ија*, *-ска*): *Имам дванаест година и идем у шести разред. Волим модерну музику. Свирам гитару од четвртог разреда. У јуну ћу ићи на такмичење у Италију. Имам добре другове и другарице. С њима идем у школу аутобусом јер је школа далеко. Увек се добро забављамо. Лети често идемо на базен бициклима. Мој најбољи друг се зове Марко. Он је нижи од мене и бољи је ученик јер више учи. Маркова сестра се зове Мирјана.*

7. разред (именице у генитиву с предлозима *са*, *из*, *око*, *између* у функцији одредбе за место; именице у генитиву с предлозима *пре* и *после* у функцији одредбе за време; локатив у функцији неправог објекта уз глаголе говорења и мишљења; именичке, бројне и прилошке синтагме са значењем количине; конгруенција атрибута и именице у дативу, инструменталу и локативу; најфреквентније збирне именице са суфиксом *-је*; творба именица за означавање места (простора и просторија) на којем се врши радња: *-иште*/*-лиште*, *-оница*); творба именица са значењем етника (примери из окружења): *Моја породица живи у кући. Око куће имамо цвеће. Наш сусед је Мађар. Између наше и његове куће налази се мало игралиште. С друговима често идем тамо после школе. Понекад купимо флашу сока и неколико кесица семенки, седимо на дрвеним клупама и разговарамо о новим филмовима, строгим наставницима, музици и разним другим стварима. Прошле недеље смо помагали нашем старом суседу да поправи љуљашке и клацкалице. Тако ће и млађој деци бити лепше.*

8. разред (зависне реченице: временска (с везником *кад*), намерна (с предикатом у презенту), изрична (с везником *да*) и односна (са заменицом *који* у функцији субјекта); творба придева суфиксима *-ски* и *-(и)ји*): *Луче сам имала много домаћих задатака. Кад сам их завршила, укључила сам телевизор. После пола сата у собу је ушао мој брат и променио канал. Хтео је да гледа утакмицу. Рекла сам му да ја желим да гледам омиљену серију која почиње за пет минута. Он је рекао да је утакмица веома важна, јер играју српска и мађарска репрезентација. Нисмо хтели да се свађамо. Договорили смо се да он иде у дневну собу и тамо гледа утакмицу.*

КЊИЖЕВНОСТ

Програм А предмета *српски као нематерњи језик* намењен је хомогеној средини, ученицима који веома ретко имају контаката са говорницима чији је матерњи језик српски. Познавање језика је на основном (елементарном) нивоу, комуникација на српском језику се тешко остварује, граматички модели су неувежбани пошто ученици немају прилике да користе српски језик, њихов речник не садржи велики број речи, речи веома лако из активног фонда прелазе у пасивни и буду заборављене, лексика се усваја спорије него код ученика хетерогене средине, интерференцијске грешке се често појављују у толиком обиму да ометају разумевање реченице; из ових разлога би акценат требало да буде на лексици и језичким обрасцима (моделима) који ће им обезбедити темељ за једноставну комуникацију на српском језику.

У сваком разреду ученицима је понуђено више текстова од броја који је обавезујући. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика. Поред одабраних текстова, обрађују се и текстови по слободном избору, при чему се води рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. Уз оригиналне књижевне текстове планирана је и обрада конструисаних текстова који треба да буду у функцији обогаћивања лексике неопходне за свакодневну комуникацију на основном нивоу. Предлаже се да наставник планира најмање три часа за обраду једног текста кроз теме. Песме које се певају не захтевају обавезно обраду, граматичка и лексичка објашњења језичких појава.

Област наставног програма Књижевност доприноси постизању комуникативне функције језика. Основна функција књижевноуметничких текстова, односно адаптација, поред оспособљавања ученика за комуникативну употребу језика, јесте и упознавање ученика са културом, историјом и традицијом српског народа, као и с књижевним делима значајним за српску књижевност.

Функције адаптираног књижевног текста у А програму:

– усвајање лексике одређеног тематског круга потребне за свакодневну комуникацију;

– читање, односно слушање текста у функцији увежбавања разумевања писаног и говорног језика – увежбава се читање у себи и читање са разумевањем;

– задаци у вези са текстом развијају умење разумевања текста, увежбава се вештина писања, састављање и писање реченица које садрже познату лексику уз увежбавање основних језичких образаца, као и развијање способности састављања реченица говорног језика (приликом писаних и говорних вежби толеришу се интерференцијске грешке које не ометају разумевање реченице);

– одговори на питања (усмено и писмено) помажу ученику да развије механизме састављања реченица на српском језику, односно излагање на српском језику уз видно присуство интерференцијских грешака – упутно је да наставник врши корекције указујући на правилне облике;

– репродукција текста или препричавање развијају способност употребе језика – ученик треба да се изрази користећи више реченица, да формира и развија говорне способности.

Књижевноуметнички, адаптирани и конструисани текстови погодни су за тумачење, при чему се узимају у обзир узраст и предзнања ученика. Текстови су уједно и полазна основа за увежбавање нових речи и израза, језичких модела, читања, писања, говора; стога три часа намењена једном тексту представљају истовремено и обраду и увежбавање градива.

Рад на тексту обухвата:

1. Семантизацију непознатих речи: семантизација може да се изведе помоћу синонима који су познати ученицима, визуелним приказивањем речи, постављањем речи у контрастне парове (*мали-велики*), описивањем речи једноставним реченицама. Наставник мора да води рачуна да реченица којом описује непознату реч садржи ученицима познате речи. Превод је оправдан само у случају када не постоје друга средства за објашњење значења речи. Препоручује се употреба речника на часу.

2. Слушање или читање текста: саветује се да наставник први пут прочита текст – на овај начин ученици чују правилан изговор речи, пошто ученици хомогене средине ретко имају прилике да чују српски језик, наставниково гласно читање је од изузетне важности. Препоручује се употреба аудио-визуелних средстава. Захтеви који се у програму тичу учења одломака из поезије и прозе напамет подстичу усвајање модела говорења, као и интонацију речи и реченица.

Драматизација текстова везује се и за јавни наступ, али и за разговор о књижевном делу пошто представља вид његове интерпретације. Саживљавањем са ликовима дела, ученици могу испољити осећања која препознају у понашању јунака и о којима закључују.

3. Контекстуализација нове лексике: неопходно је да ученици нове речи поставе у реченични контекст како би се лексика увежбавала паралелно са конструисањем реченица. Реченице треба да буду једноставне да би се избегао велики број грешака које неминовно настају у сложенијим конструкцијама. Уколико реченица садржи превише грешака, постаје неразумљива слушаоцу. Контек-

стуализација нових речи је битан елеменат функционалне употребе језика пошто наводи ученика да саставља реченице и активира речнички фонд и језичке моделе.

4. Питања у вези с текстом (у писаној форми и усмено): процес разумевања текста има више етапа. Тек када се нова лексика усвоји и примени у реченицама може да се пређе на ниво разумевања текста. Ниво на којем је ученик разумео текст може да се утврди постављањем питања у вези с текстом. Питања треба да се заснивају на лексици коју су раније усвојили уз употребу нових речи обрађених у тексту. Упутно је да питања буду кратка (*Шта је у Весниној торби?* – текст *Весна и торба*). Корисно је да део питања буде у писаној, а део у говорној форми. Значајно је да се примарно увежбава говор, а затим и писање.

5. Питања поводом текста (у писаној форми и усмено): ученици увежбавају и остварују комуникацију на српском језику засновану на познатој лексици, уз толерисање грешака које не ометају разумевање. Питања треба да буду у складу с лексичким фондом којим ученици располажу (на пример: *Ко је јунак приче?*; *Где се одиграва радња?*; *Како изгледа јунак приче?*; *Шта осећа девојчица у песми?*). Ово је следећи ниво у процесу усвајања језичких вештина чији је циљ навођење ученика да остваре комуникацију на српском језику. Овај циљ је често веома тешко постићи код ученика хомогене средине, али је неопходно навести ученика да усмено, а потом и у писаној форми употреби одређене речи или изразе на српском језику.

6. Разговор о тексту: у складу са лексиком којом ученици располажу разговор се заснива на препознавању главних ликова, активностима које се везују уз њих, на истицању особина ликова из текста. Као део процеса увођења ученика у употребу језика упутно је да се ученици, према моделима из текстова подстичу да састављају реченице потребне у говорним ситуацијама. На пример, драматизација текста *Весна и торба – Весна*: Моја торба је стара. *Оловка*: Шта радиш, Весна? Зашто стављаш пуно ствари у торбу? У торби нема места. *Тата*: Весна, треба да купим нову торбу. *Весна*: Тата, молим те, купи ми нову торбу. Ученици се подстичу да поводом текста закључују о идејама препознатим у тексту (Шта текст казује о Весниним особинама?).

Приликом обраде поезије не инсистира се на књижевној теорији, већ на доживљају лирске песме. Подстицање ученика да разуме мотиве, песничке слике и језичкостилска изражајна средства доводи се у везу са илустровањем значајних појединости, као и с увежбавањем интонације стиха и уочавањем риме у песми.

7. Компаративни приступ: наставник планира укључивање текстова матерњег језика који се пореде са предложеним делима српске књижевности (уколико је то могуће) и са примерима везаним за филм, позоришну представу, различите аудио-визуелне записе; у обраду књижевног дела укључује и садржаје из ликовне и музичке културе, стрип и различите врсте игара (осмосмерке, ребуси, укрштене речи, асоцијације...).

Приликом уочавања битних поетских елемената у структури књижевноуметничког текста, користећи знање стечено на часовима матерњег језика, наставник се труди да код ученика (у складу са њиховим могућностима) објасни основне облике приповедања (нарација, дескрипција, дијалог); појам сижеа и фабуле, функцију песничке слике; улогу језичкостилских средстава и друге основне поетичке одлике текста.

8. Обликовање кратког текста у писменој форми или усмено на основу адаптираног књижевног текста: овај ниво употребе српског језика у говорној или писаној форми представља главни циљ области Књижевност у А програму. Покушај самосталног састављања краћег текста од пет или шест реченица (у пару или у групи) представља виши ниво у остваривању комуникативне функције језика. Ученици развијају механизам употребе језичке грађе и језичких модела; спајају речи у реченице уз поштовање граматичких структура, затим спајају више реченица у краћи текст. Процес се односи и на говорени и на писани текст.

Програм Б:

Књижевноуметнички текстови у настави *српског као матерњег језика* имају вишеструку функцију. Читајући и тумачећи књижевноуметничка дела и изабране одломке најзначајнијих дела српских писаца, ученици ће имати прилику да се упознају са српском културном баштином и тако боље разумеју сличности и разлике које постоје између културе народа којем припадају и културе народа чији језик уче. Текстови истовремено представљају извор нове лексике и полазну основу за даљи рад – разговоре, читање, интерпретацију, различите врсте говорних и писмених вежби и друге активности.

У области наставног програма Књижевност наведени текстови усклађени су с узрасним карактеристикама и језичким могућностима ученика. Дати предлог дела наставник ће прилагођавати потребама својих ученика. Од предложених дела, наставник самостално бира она која ће обрађивати, као и дела којима ће проширити списак. За сваки текст је предвиђено по три часа.

За ученике који *српски као нематерњи језик* буду савлађивали по програму који је намењен онима који уче и живе у хетерогеним језичким срединама или им је матерњи језик један од словенских језика, предложени су аутентични књижевноуметнички текстови или одломци из њих. Ипак, постоје значајне разлике између ученика који живе у хетерогеној средини, а чији је матерњи језик несловенски, и ученика чији је матерњи језик словенски. Ове разлике је неопходно узети у обзир приликом избора текстова за обраду и при изради уџбеника. Стога се препоручује ауторима уџбеника и наставницима да нека од предложених дела адаптирају, скрате и прилагоде језичком знању и могућностима ученика чији је матерњи језик несловенски. Наставници који раде с ученицима чији матерњи језик припада групи словенских језика, могу се опредељивати за аутентична дела.

Бављење књижевноуметничким текстом подразумева различите методичке поступке који ће бити усмерени на његово што боље разумевање и тумачење. Рад на тексту састоји се из неколико етапа: уводног разговора са семантизацијом мање познатих речи и израза (ова етапа је посебно важна за ученике чији језик није словенски); просторне и временске локализације текста; изражајног читања; кратке провере уметничког доживљаја и разумевања текста; разговора о тексту и његовог тумачења (различитих аналитичко-синтетичких поступака којима ће се откривати естетске вредности дела, важне појединости у њему и места с посебном експресивношћу); повезивања дела с личним доживљајима и искуствима ученика. Свака од наведених етапа зависи од природе текста као и од предзнања и могућности ученика.

Уводни разговор и семантизација мање познатих речи и израза биће за неке ученике од изузетне важности за разумевање дела и стога им је потребно посветити посебну пажњу. О избору речи за семантизацију одлучује наставник уважавајући предзнања својих ученика. Лексику је најбоље семантизовати током уводног разговора и пре првог читања текста како би се обезбедило разумевање садржаја текста након првог читања. Речи се могу семантизовати на различите начине – визуелним наставним средствима, демонстрацијом, посредством синонима и антонима, различитим описним дефиницијама и, уколико је то неопходно, реч се може и превести на матерњи језик ученика. Није потребно да све речи које се семантизују уђу у активан лексички фонд ученика, поједине могу остати у пасивном фонду. Лексика за коју се процени да треба да уђе у активан лексички фонд ученика, треба да буде заступљена током разговора о тексту и његове интерпретације, а корисно је осмислити и различите лексичке вежбе које ће допринети остваривању овог циља. Ученике овог узраста треба уводити и у коришћење речника јер је оно саставни део читања. Важно је да се служе и двојезичним и једнојезичним речницима и да овладају техником проналажења речи и значења које реч остварује у датом контексту. Речници представљају велику помоћ за читање и разумевање текстова различитих жанрова, нарочито су корисни приликом самосталног читања.

Многи текстови, посебно одломци из обимнијих књижевних дела, захтеваће и локализацију како би били правилно схваћени и доживљени. Локализација ће у неким случајевима подразумевати препричавање садржаја који претходе одломку који се обрађује или, на пример, давање података о аутору. Некад ће бити неопход-

но дело сместити у просторне и временске оквире и протумачити друштвене, историјске и друге околности у којима се радња одвија.

Читање текста је од велике важности за његово разумевање и доживљавање. У настави књижевности јављају се различити облици читања. Разумевање, доживљавање и тумачење текста условљено је квалитетом читања. Важно је да прво интерпретативно читање текста обави наставник или да ученици послушају квалитетан звучни запис. Овако ће се обезбедити правилно разумевање и бољи уметнички доживљај текста. Многа дела захтеваће једно или више поновљених читања наглас или у себи, усмерених ка одређеном циљу. Потребно је да ученици овладају техникама гласног читања и читања у себи. Читање у себи може бити у функцији бољег разумевања текста и оно увек треба да буде усмерено од стране наставника, истраживачко. Ученици ће, читајући у себи, проналазити у тексту различите информације којима ће поткрепљивати и своје мишљење и ставове, увежбаваће брзо читање и оспособљаваће се за самостално учење. Циљ читања наглас јесте овладање техником читања и савлађивање важних чинилаца гласног читања (изговора и интонације речи и реченице, јачине гласа, пауза). Овим путем ученици се постепено уводе у изражајно читање. Оно се увежбава на пажљиво одабраним епским, лирским и драмским текстовима. Изражајно читање увежбава се на претходно обрађеним текстовима, плански и уз добру припрему. Наставник треба да оспособи ученике да ускладе јачину гласа, интонацију, ритам, темпо, паузе с природом и садржином текста како би изражајно читање било што успешније.

Један од важних облика рада јесте учење напамет и изражајно казивање кратких одломака из одабраних књижевноуметничких текстова у стиху и прози (лирских песама, одломака из прозних и драмских текстова). Ученике треба постепено водити од гласног читања ка изражајном читању и казивању напамет научених одломака.

Тумачење текста умногоме ће зависити од средине у којој се настава реализује, предзнања ученика и њиховог матерњег језика. С ученицима који савлађују програм за средњи ниво, тумачење текста имаће више обележја разговора о важним појединостима у њему – догађајима, ликовима, месту и времену одвијања радње. Разговори о тексту треба да обезбеде правилно разумевање догађаја, уочавање веза између догађаја и ликова, тумачење поступака главних јунака и њихових особина. Без обзира на то што за ове разговоре није нужно да ученици знају стручну терминологију (основни мотив, епитет, описна лирска песма), они се не смеју свести на пуко препричавање садржаја текста. Разговор о тексту наставник треба да води тако да омогући ученицима да у њему испоље што већу креативност, да им поставља проблемске задатке, наводи их да размишљају о узрочно-последичним везама у делу, подстиче их да слободно маштају и износе своје утиске о уметничким сликама у делу.

С напреднијим ученицима наставник може остварити комплекснију анализу и интерпретацију дела током које ће ученици изводити сложеније закључке о догађајима и ликовима, откривати експресивна места у делу и износити своје утиске о њима служећи се основном терминологијом теорије књижевности. У настави *српског као нематерњег језика* наставник треба да се ослања на књижевнотеоријска знања које су ученици стекли на свом матерњем језику и да их активира кад год је то могуће. Тако, на пример, приликом обраде књижевних дела и одломака, треба рачунати на то да су ученици у матерњем језику усвојили основне књижевнотеоријске појмове: тема, мотив, главни лик и др. У складу са Општим стандардима постигнућа за Српски као нематерњи језик; познавање терминологије из теорије књижевности очекује се само од ученика напредног нивоа. Они ће, на примерима изабраних дела и одломака из српске књижевности, проширивати сазнања која су стекли на свом матерњем језику и богатити их новом примерима.

Након разговора о садржају дела и његове интерпретације, потребно је с ученицима разговарати и о личним доживљајима који су изазвани делом – подстицати их да доводе у везу дело са својим личним искуствима, допустити им да постављају питања, створити у учионици услове у којима ће се развијати дијалог и дискусија.

Веома је важно да ученици активно учествују у свим етапама рада, да износе своја осећања, запажања, мишљења, закључке и да их образлажу. Ученичке активности не смеју бити ограничене само на рад на часу. У обраду текста ученике треба уводити задавањем различитих припремних задатка, које ће они решавати код куће. Након обраде текста важно је да ученици стечена знања функционално примењују у даљем раду – приликом израде домаћих задатака, самосталног читања и усвајања знања из других наставних предмета. Наставнику и ученицима ће стечена знања и вештине бити драгоцена за интерпретацију нових књижевних дела.

Кад год је то могуће, наставу књижевности потребно је повезивати с наставом језика, успостављати унутарпредметну и међупредметну корелацију. Она ће допринети свестранијем сагледавању садржаја, а ученици ће стећи квалитетнија и трајнија знања.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Реализација наставних садржаја *српског као нематерњег језика* подразумева континуитет у богаћењу ученичке језичке културе. То је једна од примарних методичких обавеза наставника. Наставник треба да процени способности сваког ученика за одговарајући ниво комуникативне компетенције и у складу са тим прилагоди језички материјал. Ово треба да доведе до функционалне употребе језика у настави, али и у свим осталим животним околностима, у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Језичка комуникација подразумева владање рецептивним и продуктивним језичким вештинама, а то су: слушање, читање, писање и говорење. Основно обележје савременог методичког приступа настави језика и језичке културе јесте развијање ученичких способности у све четири активности упоредо и њихово прилагођавање когнитивним способностима и језичком окружењу ученика. Исходи у области Језичка култура конципирани су тако да, с једне стране, обезбеде остваривање минимума језичких компетенција, али и да, с друге стране, не ограниче ученике који су у могућности да остваре већи напредак. Због специфичности ове наставе, предвиђене исходе (пре свега када су у питању хомогене језичке средине) потребно је остваривати кроз језичке активности (компетенције) које су, с методичког аспекта, сличније настави страног него матерњег језика.

Слушање је прва језичка активност с којом се ученици сусрећу у настави *српског као нематерњег* језика. Она омогућава ученику да упозна мелодију језика, а затим и његов гласовни систем, интонацију речи и реченице. Коначни циљ слушања треба да буде разумевање, као предуслов за вербалну продукцију, односно – комуникацију.

Говорење је најсложенија језичка вештина, која подразумева владање свим елементима језика (фонетско-фонолошким, морфолошким, синтаксичким и лексичким). Говорење се најчешће реализује у дијалошкој форми, те према томе подразумева разумевање (саговорника). Поред тога, говорење је вештина која захтева одређену брзину и правовремену реакцију. Као продуктивна вештина, заједно са писањем, омогућава ученику да се изрази на српском језику, постави питање, интерпретира неки садржај и учествује у комуникацији са другима.

Читање је језичка активност која подразумева познавање графијског система језика (слова), њихове гласовне реализације, повезивање гласова у речи и спајање речи у реченицу, уз поштовање одговарајућих ритмичких и прозодијских правила. Циљ читања мора да буде разумевање прочитаног јер само тако оно представља језичку компетенцију, а не пуку вербализацију словних карактера.

Писање је продуктивна језичка вештина која подразумева исказивање језичког садржаја писаним путем, употребом одговарајућих словних карактера и поштовањем правописних правила. Посебну пажњу потребно је посветити графемама за које не постоје еквиваленти у матерњим језицима ученика. Такође је важно обратити пажњу на правила фонетског правописа (писање личних имена страног порекла итд.). Поред тога, српски језик има два писма – ћирилицу и латиницу, а ученик, још у првом циклусу образовања, треба да усвоји оба. Циљ писања је језично изражавање писаним путем, те, према томе, подразумева разумевање.

Ове четири вештине су кроз исходе два програма вертикално повезане тако да јасно описују градацију постигнућа ученика у области Језичка култура.

Садржаји по темама представљају лексичко-семантички оквир унутар кога се функционално реализују језички садржаји. Тематске јединице презентују реалне, свакодневне околности у којима се остварује комуникација. За сваку тематску јединицу предложене су тематске групе које треба да се попуне одговарајућом лексиком, у оквиру препорученог броја нових речи.

Нпр. у другој тематској јединици, *Породица и људи у окружењу,* у садржају А програма предвиђено је да ученици у првом разреду овладају речима којима се именују чланови уже породице и употребе их у одговарајућој комуникативној ситуацији. У сваком следећем разреду ова тематска јединица се проширује новом лексиком и новим комуникативним ситуацијама. Тако у следећим разредима ученици овладавају називима за чланове шире породице, дају основне информације о њима, њиховим физичким и карактерним особинама, занимањима, међусобним односима итд.

Оваква хоризонтална врста градације примењена је у свим тематским јединицама.

Избор лексике је делимично условљен садржајем из области Језик и Књижевност, али зависи и од процене наставника о потребности одговарајућих лексема и њихове фреквентности, ради постизања информативности и природности у комуникацији. Многе речи нису везане само за једну тематску јединицу већ се преклапају и повезују у нове семантичке низове, што наставник треба да подстиче добро осмишљеним говорним и писменим вежбама.

Тематске јединице се углавном понављају у свим разредима, али се у сваком следећем разреду број лексема у оквиру тематских група понавља и проширује. Поред селективног приступа лексици, треба водити рачуна и о броју лексема које се усвајају у једној наставној јединици. На једном часу не би требало уводити више од пет нових речи, чије значење ће се објаснити и провежбати у типичним реализацијама унутар реченице (контекстуализација лексике). Најефикасније би било да за нову реч сваки ученик осмисли (минимални) контекст, односно реченицу. На овај начин наставник има увид у учениково разумевање значења речи, поред нових садржаја подстиче употребу и раније стечених знања из лексике и граматике, а ученици стичу самопоуздање јер могу да изговоре или напишу реченице на српском језику.

Поред датих тематских јединица, у прва четири разреда основне школе наводи се и нетематизована лексика која је потребна за комуникацију, независно од теме. У свакодневној комуникацији велики значај имају устаљене комуникативне форме којима ученици постепено и континуирано треба да овладавају од првог разреда основне школе. Оне су издвојене у посебну област језичке културе и усклађене су потребама и узрастом ученика. Тако у првом разреду ученици усвајају моделе за поздрављање и представљање, затим се даље усвајају модели за честитање, захваљивање, исказивање жеље, молбе итд. до најсложенијих модела као што су исказивање психолошког стања и расположења и давање савета.

Функционално и економично повезивање подобласти предмета *српски као нематерњи језик* (Језик, Књижевност и Језичка култура) омогућава савладавање њихових садржаја и остваривање предвиђених исхода на природан и спонтан начин, чинећи да једни садржаји произлазе из других, допуњују се и преклапају. На одабраним деловима књижевноуметничких, неуметничких и конструисаних текстова могу се развијати различите комуникативне вештине; говорним вежбама се дефинишу смернице за израду писмених састава; креативне активности у настави доприносе развоју усменог и писменог изражавања, читање с разумевањем утиче на богаћење лексике и флуентност говора, итд. Усклађеност исхода с језичким компетенцијама омогућава наставнику не само кумулативно праћење напретка сваког ученика него и уочавање проблема у развијању појединих компетенција, што умногоме олакшава процес наставе и учења језика.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку процеса учења, односно на почетку школске године, неопходно је спровести дијагностичко вредновање компетенција ученика. Ово је изузетно важан задатак наставника, будући да постоје велике разлике у владању српским језиком ученика једног одељења. Дијагностичко оцењивање се може реализовати помоћу иницијалног тестирања које служи да се установе вештине, способности, интересовања, искуства, нивои постигнућа или потешкоће појединачног ученика или читавог одељења. Иницијално тестирање осмишљава наставник на основу исхода и садржаја програма из претходних разреда. На основу тога могуће је ефикасно планирати и организовати процес учења и индивидуализовати приступ учењу.

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима – писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање – процену знања током савладавања наставног програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст; задовољавајуће пише у складу с правилима, али у говору не поштује правила конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и сумативно – бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

При вредновању ученичких постигнућа наставник се руководи исходима дефинисаним за сваки разред водећи рачуна о индивидуалном напредовању ученика у складу са њиховим могућностима и способностима. При оцењивању пажња треба да буде усмерена на ниво развоја репродуктивних способности ученика, обим проширивања лексичког фонда, ниво смањивања различитих типова грешака.

Треба имати у виду ниво познавања језика: ученици хомогене средине спорадично остварују директан контакт с говорницима којима је српски матерњи језик, са српским језиком се срећу само на часовима српског као нематерњег језика. Резултат је да ученици српски језик користе на елементарном нивоу. Језичке моделе усвајају спорије, граматичке категорије користе уз много грешака, имају проблема при слушању, односно разумевању српског језика чак и онда када су им све речи говорног текста познате.

Назив предмета **СТРАНИ ЈЕЗИК**

Циљ **Циљ** учења Страног језика јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писану и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **72**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ**	**ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ** (у комуникативним функцијама)
– разуме једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/давање информација личне природе; – поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставнија језичка средства; – размени једноставније информације личне природе; – у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима; – разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, биљака, животиња, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – опише и упореди жива бића, предмете, места, појаве, радње, стања и збивања користећи једноставнија језичка средства; – разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; – упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности; – разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих; – упути уобичајене молбе и захтеве; – честита, захвали и извини се користећи мање сложена језичка средства; – разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – пружи једноставнија упутства у вези са уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – разуме једноставније текстове у којима се описују радње и ситуације у садашњости; – разуме једноставније текстове у којима се описују способности и умећа; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; – опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа; – разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у прошлости; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – опише у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости; – опише неки историјски догађај, историјску личност и сл.; – разуме једноставније исказе који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања и реагује на њих; – размени једноставније исказе у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; – саопшти шта он/она или неко други планира, намерава, предвиђа; – разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осећањима и реагује на њих; – изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; – разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/положај предмета, бића и места у простору и правац кретања и одговори на њих; – затражи и разуме обавештења о оријентацији/положају предмета, бића и места у простору и правцу кретања; – опише правац кретања и просторне односе једноставнијим, везаним исказима; – разуме једноставније исказе који се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе и реагује на њих; – размени једноставније информације које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе код куће, у школи и на јавном месту; – разуме једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање; – формулише питања и једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање; – разуме једноставније исказе који се односе на изражавање допадања и недопадања и реагује на њих; – изрази допадање и недопадање уз једноставније образложење; – разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих; – изражава мишљење, слагање/неслагање и даје кратко образложење;	**ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА**	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на поздрављање и представљање (дијалози, наративни текстови, формулари и сл.); реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака и сл.) и иницирање и проширивање комуникације; усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима (подаци о личности, приватним и школским активностима, друштвеним улогама и сл.).
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се описују бића, предмети, места, појаве, радње, стања и збивања; усмено и писано описивање/ поређење живих бића, предмета, појава, местâ, из искуственог света и фикционалног спектра.
	ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге; усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; писање позивнице за прославу/ журку или имејла/ СМС-а којим се уговара заједничка активност; прихватање/одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања/изговора; образложење спремности за прихватање предлога, уз исказивање емотивних и експресивних реакција (радости, усхићености и сл.).
	ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	Слушање и читање једноставнијих исказа којима се нешто честита, тражи/нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражава извињење, захвалност; усмено и писано честитање, тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ/услугу и реаговање на њу, изражавање извињења и захвалности.
	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства (нпр. за израду задатака, пројеката и сличних наставних и ваннаставних активности), с визуелном подршком и без ње; усмено и писано давање упутстава.
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	Слушање и читање описа и размењивање исказа у вези са сталним, уобичајеним и тренутним догађајима/ активностима и способностима; усмено и писано описивање активности, радњи и способности у садашњости.
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање исказа у вези с личним искуствима, догађајима, активностима, способностима и особеностима у прошлости; усмено и писано описивање искустава, активности и способности у прошлости, историјских догађаја и личности.
	ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; усмено и писано договарање/ извештавање о одлукама, плановима, намерама и предвиђањима.
	ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима; усмено и писано договарање у вези са задовољавањем жеља и потреба; предлагање решења у вези са осећањима и потребама; усмено и писано исказивање својих осећања и реаговање на туђа.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са смером кретања и специфичнијим просторним односима; усмено и писано размењивање информација у вези са смером кретања и просторним односима; усмено и писано описивање смера кретања и просторних односа.
	ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	Слушање и читање једноставнијих исказа у којима се изражавају дозволе, упозорења, правила понашања и обавезе; постављање питања у вези са забранама, дозволама, упозорењима, правилима понашања и обавезама и одговарање на њих; усмено и писано саопштавање забрана, дозвола, упозорења, правила понашања и обавеза.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова, у којима се говори о томе шта неко има/нема или чије је нешто; постављање питања у вези са припадањем и одговарање на њих.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова којима се изражава допадање/не допадање; усмено и писано изражавање допадања/ недопадања.
	ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се тражи и износи мишљење и изражава слагање/неслагање; усмено и писано тражење изношење мишљења и изражавање слагања и неслагања.

– разуме једноставније исказе који се односе на количину, димензије и цене; – размени информације у вези са количином, димензијама и ценама.	**ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА**	Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се наводе количине, димензије и цене; размењивање информација у вези с количином, димензијама и ценама, усмено и писано.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ – ДРУГИ ЦИКЛУС

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика.

1. Лични идентитет
2. Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
3. Географске особености
4. Србија – моја домовина
5. Становање – форме, навике
6. Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
7. Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8. Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
9. Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
10. Млади – деца и омладина
11. Животни циклуси
12. Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
13. Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
14. Транспорт и превозна средства
15. Клима и временске прилике
16. Наука и истраживања
17. Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика, визуелне и драмске уметности)
18. Етички принципи; ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
19. Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
20. Слободно време – забава, разонода, хобији
21. Исхрана и гастрономске навике
22. Путовања
23. Мода и облачење
24. Спорт
25. Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
26. Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
27. Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Hi Sophie, how are you/ have you been? Fine!/ Pretty good!/Great!/ Never been better!/Not bad!/As usual./A little busy actually!/I've been busy studying, how about you?/Thanks for asking, and you?* *It was nice meeting you. It was nice/a pleasure meeting you as well/too./You as well/too./I hope to see you again./I look forward to meeting/seeing you again. Say hello/hi to your family.* *Is Dorian your first name? No, it's my middle name. My first name is David. What's your first/middle/last name/family name/surname? I was named after my great-grandfather, who was Russian. Who were you named after? My godparents chose this name for me.* *I grew up/was raised in Serbia, but my parents moved to Australia when I was ten. My paternal grandparents are still alive, but my maternal grandparents died when I was a child.* *These are my classmates, Vasilije and Neda; we've been friends for years. We belong to the the Drama Club, and we meet once a week/every Thursday afternoon. Which school club do you belong to?* *Who's that girl on the right/left – the one in the leather jacket and plain T-shirt? The picture was taken a few years ago, but it must be Elena, a girl from my class. She plays the guitar in the school orchestra. What instrument do you play?* *Luka and I go to the same school, but we aren't in the same class. We get on/along very well, although we don't always agree about everything. He doesn't live in my street; however, he lives very close to me, just round the corner. Who do you get on/along (well) in your class/school/family?* *Phillip's quite brainy, and he's really good with computers, but he's been really bad-tempered since his parents got divorced. Who has he lived with since then?* *The Present Simple Tense* за изражавање сталних и уобичајених радњи *The Past Simple Tense* глагола *to be* и осталих глагола (правилних и неправилних) *The Past Continuous Tense* *The Present Perfect Tense* учесталијих глагола (правилних и неправилних) Питања са *Who/What/Which/Where/When/Why…* Питања са препозиционим глаголима Употреба и изостављање чланова при ближем одређивању лица, у фиксним изразима *(go to school/by car/on foot...),* са основним географским појмовима (називима улица, градова, држава...) Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may...*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Past Simple, Future Simple*) **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе. Већи градови у земљама циљне културе.

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*What's he/she like? He's smart and confident, but he's slightly irresponsible at times. What does he/she look like? She's of medium height/build and she's got medium length straight/wavy/curly hair. She usually wears sporty clothes – she must love sports!* *My sister's too young to take the driving test. My brother isn't tall enough to play basketball.* *Fast food is unhealthy, isn't it? These potatoes are too salty, aren't they?* *Our results look great compared to theirs. We can't be worse than them.* *The lamp is broken! The news is fascinating/unbelievable.* *What an enormous fish! What a lovely drawing! What lovely weather! How interesting/boring!* *You can see/There's a church in the middle/in the background/in front of the picture.* *I didn't enjoy the amusement park – it was too scary!* *It was -10 degrees on the mountain – it was freezing cold and snowy.* *It rained/ snowed more heavily than last night.* *What's the title of the book/film?It's a novel/film entitled...* *Serbia is situated at the crossroads of Central and Southeast Europe. Belgrade is located at the confluence of the Danube and Sava Rivers.* *The United Kingdom consists of four countries: England, Wales, Scotland and Northern Ireland.* *The UK national anthem is called "God Save the Queen", while the US national anthem is called "The Star Spangled Banner". What's Serbian national anthem called? It's "God of Justice".* *What is/are the most endangered animal species in the world?* *What is/are the most popular teen TV series in your country?* *In Serbian tradition godparents are usually given the responsibility for naming a newborn child.* *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense* за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости, *The Past Simple Tense* и *The Past Continuous Tense* за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости Поређење прилога Придеви са наставцима *–ed* и *–ing* *Too (adjective) to... / (not) enough (adjective) to...* Творба и употреба прилога за начин *(beautifully, quickly, happily, well, badly, fast, hard...)* Употреба одређеног члана код поређења придева/прилога Употреба/изостављање одређеног члана са основним географским појмовима (називима градова, држава, река...) Релативне заменице *who, which, that, whose, where...* Неодређене заменице *(somebody, something, anybody, anything, nobody, no one, nothing, everything…).* Питања са *What…like, How, Why…* Негативни префикси *un-, im-, ir-...* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may...*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Past Simple, Future Simple*) *What (a/an) + adjective + noun* *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Have a slice of bread!* *Help yourself/yourselves to the sandwiches!* *Less/More, please!* *He should cut down on sweets, shouldn't he?* *If you experience any form of bullying, you should immediately report it to the teachers.* *What should/shall I do if my Facebook account gets hacked?* *Are we meeting Pavle and Dorotea in front of the cinema?* *Let's go sightseeing, shall we?* *We'll play in the garden if the weather gets better, won't we?* *I'm on the team, aren't I?* *I'll keep my fingers crossed for you!* *Why don't we download some music from the Internet?* *Let me show you.* *It's lesson/break/quiz time!* *The game is over!* *They asked me to join their team.* *The doctor told me to stay in bed and drink plenty of fluids.* *She advised us to take a bus downtown/not to drink the water.* *Should* за давање савета Изрази: *How about…? What about…? Why don't we…? Would you like…? Do you want…? Shall we…? Let's...* Модални глаголи за изражавање предлога – *can/could/may/might* Заповедни начин *The Present Continuous Tense* за унапред договорене радње *Question tags* Индиректни предлози и савети Први кондиционал Повратне заменице **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.

ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Can I have my magazine back?* *Can/Could we have some advice/information about the trip?* *Could you speak a bit more slowly/speak up, please?* *Mother told the children to stop arguing/fighting.* *The flight attendant told the passangers to fasten their seat belts.* *The librarian asked us not to make noise in the library.* *Will you leave me alone, please? He asked me to leave him alone.* *She promised/refused to let me use her laptop/dictionary.* *I'm sorry for your loss!/I'm sorry to hear that! Thank you for your sympathy/kindness!* *He thanked me for my help/support.* *Sorry for being late. Thanks for coming. Thank you in advance!* *I'll put it down so that I don't make the same mistake again!* Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – *can/could/may/will* Индиректне наредбе и молбе *Gerund/Infinitive* **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*If you want to help the charity, email... or call...* *If you want to recycle, sort out/separate different materials and put them in recycling containers.* *You can set up your account in just a few steps.* *Once you have finished, you can save your work and share the link.* *Make sure you check your essay for spelling mistakes before you hand it in!* *Make/ Do a class survey on their reading habits/ media preferences. Compare/ Present the results.* *The form must be completed in ink.* *Write your name and address in block capitals.* *Fill in the blanks.* *Don't let go of the handlebar on that bike!* *Keep your dog on a leash!* *Hold on! Hold the line!* *When a challenge is given don't step back. Step up!* Први кондиционал Заповедни начин Пасивни облик модалних глагола **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*How long does it take you to get to school?It takes me half an hour if I go by bus, but this week Dad's driving me to school, so it's taking me only half the time.* *Who's the teacher telling off?* *What are the police looking for?* *She's getting dressed for the party, isn't she? The children are dressed up for the celebration, aren't they?* *My parents have been married since 2002.* *Can you do a handstand/ a cartwheel/ a forward/backward roll/ a split/ a bridge?* *We've been able to use the application for over a year now.* *Teenagers don't watch TV as often as they used to.* *My neighbours have got a very big house with a swimming pool – they must be rich!* *Pavle can't be on holiday – I've just seen him!* *In Serbian tradition, if you hiccup, someone is talking about you.* *Plants die if they don't get enough water.* *The novel/film is based on an oral folk story/a historic fact.* *The Present Simple Tense* за изражавање сталних и уобичајених радњи *The Present Continuous Tense* за изражавање тренутних и привремених радњи. Разлике у употреби глаголских облика *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense* *The Present Perfect Simple Tense* за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају Нулти кондиционал Питања са препозиционим глаголима *Can* за изражавање способности у садашњости Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may...*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple*) *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји.

ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*It was very nice/kind of Nadja to help me with my homework.* *Nicholas did very well in his test – better than in the previous one!* *Lara was born in Canada, but her family moved to the USA two years ago. Which US state did they move to?* *Have you ever read this book? No, but I'd like to.* *Has Marco finished his exams yet?* *She has already had supper, hasn't she?* *It's been ages since we last met, hasn't it?* *Everybody enjoyed themselves, didn't they?* *We've won! They've lost!* *Have the police been able to find the criminals who robbed the bank?* *When we looked up we could see the stars.* *I broke my glasses so I couldn't see the board at school.* *It was raining when I left home this morning.* *While we were watching TV, I fell asleep.* *Who were you talking to when I saw you at the party?* *What was Isaac Newton doing when he discovered the law of gravity? He was sitting in his garden when an apple fell on his head.* *I didn't use to like animals, but I do now.* *What kind of TV programmes did you use to watch when you were a child?* *Robin Hood used to take from the rich and give to the poor.* *The Indians didn't use to hunt with guns, they used to hunt with bows and arrows.* *The plane was late so we had to wait for ages.* *It was very warm so we didn't have to wear jumpers.* *Did you have to study hard for your maths test?* *I was given a lot of useful advice/information about the project.* *How many people were killed in the hurricane/flood/earthquake?* *How many homes were destroyed by the hurricane/flood/earthquake?* *What was the deadliest hurricane/flood/earthquake?* *America was discoverd in 1492. When was George Washington elected the first president of the United States?* *Peter I reigned as the last King of Serbia and as the first King of the Serbs, Croats and Slovenes. When was he proclaimed King of Serbia?* *Queen Elizabeth II has ruled Britain since 1952, when her father, King George VI, died. When was she crowned?* *"The Bridge on the Drina"was written by Ivo Andrić. Who was "Oliver Twist" written by?* *The Past Simple Tense* правилних и неправилних глагола, све употребе *The Past Continuous Tense,* све употребе Контрастирање употребе и значења глаголских облика *The Past Simple Tense* и *The Past Continuous Tense* *The Present Perfect Simple Tense* за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и са *ever, never, just, already, yet…* Контрастирање употребе и значења глаголских облика *The Past Simple Tense* и *The Present Perfect Simple Tense* *Used to* *Could* и *was/were able to* за изражавање способности у прошлости Питања са *Who/What/Which/Where/When/Why…* Питања са препозиционим глаголима Пасивни облик глагола у простим временима *(Past Simple*) *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*I'm going to the dentist's/doctor's tomorrow morning.* *Anja is spending the weekend at her grandparents'.* *My auntie Sara is getting married next month.* *My mum's flying to Rome this afternoon. What time does her plane leave?* *The project will/could/may/might be finished by the end of the month.* *Will you be able to hand in your project in time?* *I hope the rain will stop soon!* *Look at the bright sky – it's going to be a lovely day today!* *The car's going to hit the child! We're going to miss the train!* *Mina's going to take the final exam at the end of term – I'm sure she'll pass it.* *I'll let you know as soon as I get the results!* *Let's cross that bridge when we come to it!* *The teacher will get angry if we don't finish our homework, won't he?* *If Nenad doesn't do any revision for his exam, he will get bad marks and fail it.* *I haven't heard from my cousins for ages – I'll text them to check if they're OK.* *What will happen if we don't stop polluting our planet?* *In Serbian tradition, if your left palm is itching, you will get money, but if it's the right one then you will give money.* *The Present Continuous Tense* за изражавање унапред договорених/испланираних радњи *The Present Simple Tense* за изражавање будућих радњи које су део утврђених распореда/програма *The Future Simple Tense* за изражавање одлука донетих у тренутку говора, обећања и предвиђања на основу знања, искуства и веровања Модални глаголи за изражавање вероватноће: *could/may/might* *Going to* за изражавање планова, намера и предвиђања на основу чулних опажања Временске зависне реченице за изражавање будућности и одговарајући везници (*when, after, before, as soon as*...) *Stative verbs (promise, believe, think, hope...)* Пасивни облик глагола у простим временима (*Future Simple*) *Question tags* *Will be able to* за изражавање способности у будућности **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји.

ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*What's wrong/the matter with you? My knee/ankle hurts! / I've got a sore throat and a runny nose. That must be the flu. You need some medicine. Get well/better soon!* *What do you want to talk about?* *She's been very lonely since her best friend moved house last year.* *Why's Sara angry with me? She might be jealous of you!* *He's disappointed with his test results.* *I'm (very) happy for you/about visiting my aunt in Dublin.* *My heart sank/ I was over the moon when I heard the news.* *My parents were very proud of me when I won the first prize.* *The cake smells/tastes delicious. Can I taste your pie?* *Teenagers aren't interested in reading the news.* *The children are not hungry enough to eat a whole pizza.* *I'm too tired to go out tonight.* *Stative verbs (be, want, need, have, hurt, feel, smell, taste…)* *Why don't we/you* + инфинитивна основа глагола. *Would like* + именица/инфинитив глагола. Употреба придевско-предлошких израза *tired of / sick of / fed up with / bored with / disappointed with/by / happy for/about / angry with / proud of / interested in...* *The Present Simple / Past Simple / Presen Perfect Simple Tense* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may...*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple*) Заповедни начин Gerund/Infinitive *too (adjective) to/(not) enough (adjective) to* **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Could you tell me the way to a nearby/the nearest station?* *The city hall is closer to/nearer the city centre than the cathedral.* *The Modern Art Museum is the farthest from the centre.* *They built their home in a forest on a mountain, among pine trees.* *We put up our tent on a campsite by the lake, and we slept under the stars.* *They went sledging down the steep hills.* *We often go for long walks along the river bank.* *You mustn't go across this road here.* *The children were running past/through/around the park.* *The plane was flying high above the clouds.* *I placed the speakers right against the wall.* *Can you wait outside/inside?* *The cat jumped onto/off the roof/over the wall and into the garden.* *Yuri Gagarin was the first human being to travel into space.* *How can I find these places on the map?* *Canada is north of, and Mexico is south of the United States.* *The UK is bordered to the south by the English Channel, which separates it from continental Europe, to the east by the North Sea and to the west by the Irish Sea and the Atlantic Ocean.* *Tara Mountain is located in western Serbia, while the Djerdap Gorge is situated in eastern Serbia.* *It's on the tip of my tongue!* *I wrote off the top of my head.* Предлози за изражавање положаја и просторних односа: *in front of, behind, between, opposite, along, above, against...* Предлози са глаголима кретања: onto, into... Предлошки изрази са именицама за означавање страна света: *north of, south of, to the south, to the west...* Придеви изведени од именица за означавање страна света: western, eastern... Компаратив и суперлатив придева Заповедни начин Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple*) Употреба/изостављање одређеног члана са основним географским појмовима (називима градова, држава, река, планина, мора, океана...) **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза.

ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*The head teacher ordered us not to use our mobile phones in class.* *They must be put away before the beginning of class. What are the rules about using cell phones in your school?* *The local council warned the people not to pollute the river.* *My parents told me not to leave the house without their permission.* *The animals mustn't be disturbed. Don't let the children feed them!* *The teams cannot have more than 11 players on the field during a match.* *The new Spiderman film is rated 12. This means we're allowed to watch it.* *We're not allowed to talk during the performance.* *Don't go near Ljubica. She's got chicken pox.* Look out! There's a car coming! Watch out! *The floor/staircase/pavement is slippery.* *Be careful. You could burn yourself.* *Take care in the sun. You may/might get sunburnt.* *Keep off the grass!* *No entry!* *We should say good-bye now!* Заповедни начин Модални глаголи и глаголски облици за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе: *can/ can't, must/mustn't, should/shouldn't, have to/don't/doesn't have to, had to/didn't have to, (not to) be allowed to* Модални глаголи за изражавање вероватноће: *could/may/might* *Let/Make* + инфинитивна основа глагола Индиректне наредбе и молбе Пасивни облик глагола у комбинацији са модалним глаголима **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*That's your parents' car, isn't it?* *These are my sunglasses, aren't they?* *Is that Lazar's phone? I'm not sure, it could be Sanja's.* *This can't be my book, it must be yours; I left mine at home.* Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – *my friend's/ friends'/ children's books* Присвојне заменице *mine, yours…* Питања са *Whose* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may...*) *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*My most/least favourite outdoor/indoor acivity is...* *Masha enjoys outdoor swimming, doesn't she?* *She can't be keen on skiing, she doesn't like winter sports.* *My sister prefers vanilla to chocolate ice-cream / traditional shopping to online shopping / downloading music to buying CDs.* *Which one do you prefer?* *It's not my cup of tea!* Придевско-предлошке фразе – *interested in, good/bad at, crazy about, keen on…* Глаголи *like/love/hate/enjoy/prefer/can't stand* + глаголска именица Питања са *What, Who, Why, Which…* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may...*) *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт.
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*I don't think that mobile phones should be banned in schools. / In my opinion, students should be allowed to use cell phones in school for safety reasons. What do you think? What's your opinion?* *Who do you think will win/lose the match?* *What do you mean by that?* *They must/can't be rich/poor/famous...* *I agree/disagree with you on that!* *Stative verbs (think, like, agree, believe, mean…)* Питања са *What, Why, How…* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may...*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Past Simple, Future Simple*) Пасивни облик модалних глагола **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.

ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*What's the population of Belgrade? It's nearly 1.7 million people. It lies 116.75 metres above sea level.* *The Dead Sea is the world's lowest point of land at 423 metres below sea level.* *What's the height of the world's tallest building? It's a skyscraper in Dubai that reaches 829.8 m.* *My mum works on the 15th floor of a 29-storey building.* *What's the length of the world's longest river? It's the Nile in Africa, and it's 6,853 km (4,258 miles) long.* *What's the weight of the world's heaviest animal? It's the blue whale, and it weighs about 200 tonnes.* *What are the length, width and depth of the pool? It's 6 metres long, 4 metres wide and 2 metres deep. What's its size? Its area is 24 square metres.* *What's the size of the image? It's 29.6 KB.* *How much do these apples weigh? They're almost two and a half kilos/five and a half pounds.* *We need only 2 loaves of bread for the party.* *That's a bargain!* *This costs a lot!* *They gave us a lot of useful advice/information.* *I heard some amazing news this morning.* *How much homework did you have last night?* *We've got fewer subjects/ less homework this year.* *Neda got full marks in her test – ten out of ten!* Основни бројеви преко 1000 Небројиве именице: *information, advice, news, homework...* Грађење именица за изражавање димензија: *high-height, long-length, deep-depth, wide-width...* **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; правописне конвенције при раздвајању хиљада, као и целих од децималних бројева; конвенције у изговору децималних бројева; метрички и неметрички систем мерних јединица.

ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Come stai? Come sta?Come va?Bene, grazie./ A presto!/ A domani!/ Buona notte!* *Di dove sei? Sono di... Sono della Serbia. Come ti chiami?/Come si chiama?/Mi chiamo…/Sono…Piacere. Questo/a è il mio amico/la mia amica... Si chiama.../ Questo è il signor.../la signora...Lui/lei è di Verona. È nato/a Padova, ma vive a Torino./ Questa è mia cugina Marta. Lei vive in Italia. Suo padre è ingegnere e lavora in Fiat.* *Io sono figlia unica,e tu?/ Hai fratelli o sorelle?/Questi sono i miei compagni di classe (mostrando la foto).* *Quanti anni hai? / Ho 12 anni./ Dove abiti? Dove vivi?/ Abito a ..., in Via .../Qual è il tuo/il Suo indirizzo?/Il mio indirizzo è..../Nome, cognome, indirizzo, nazionalità, data di nascita.../Quando sei nato/a? Sono nato/a il/l'....nel ..../Quando è il tuo compleanno?* *Cosa fai nel tempo libero? Nel tempo libero gioco a pallavolo/ suono la chitarra.* *Che lavoro fa tua madre?Lei è commessa.* *Cosa hai fatto ieri dopo la scuola? Sono andata al cinema con mio fratello maggiore, e tu?* *Perchè non sei venuto alla festa di Mirko?* Презент индикатива. Прошло време (Passato prossimo): најфреквентнији правилни и неправилни глаголи. Личне заменице. Упитне речи: *come, di dove, quanto, dove, come/chi, che cosa, chi, perché.* Показна заменица *(questo/a/e/, quello/a/e/i).* Бројеви. **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе. Већи градови у земљама циљне културе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Andrea ha i capelli/ gli occhi/ neri. È alto/a, magro/a... ha gli occhi azzurri / È più alto di Luigi./ I capelli di Anna sono più corti dei miei. La bici è meno costosa della macchina.* *Lei è la mia migliore amica. È generosa, simpatica, sincera, buona, ma un po' timida./ Perché sei triste?* *Per me questa è la più buona pizza di Napoli./ Questa rosa è la più bella del nostro giardino.* *Siamo felici perché andiamo insieme in gita.* *Questa è la mia camera. È piccola, ma mi piace molto. È molto ordinata/disordinata. C'è/ Ci sono....* *Lui/lei porta i pantaloni neri/la gonna rossa.* *Questa è la mia famiglia.../ Nikola è il mio fratello minore/maggiore. Lui suona il violino molto bene.* *Non ti capisco, parla piano, per favore.* *Oggi mi sento male./ Paolo è stanco perché non ha dormito bene.* *Il ghepardo è un animale molto veloce/velocissimo* *Roma è più grande di Firenze./ Napoli è meno tranquilla di Macerata. /Il nostro albero è alto come il vostro.* Личне заменице. Упитне речи (*quanto, dove, come/chi, che cosa*). Придеви. Род, број и слагање с именицама. Одређени и неодређени члан. Прилози за начин. Поређење придева са *più/meno*. Апсолутни суперлатив. Релативни суперлатив. Поређење придева по једнакости. **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)

ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Facciamo una gita domani? Perché no? È un'ottima idea! Perché non chiamiamo anche Marco? Dove ci troviamo? Dai, andiamo! A che ora partiamo? Alle sette, va bene? Prendiamo il treno alle otto. Perfetto! Portiamo anche i panini? Ci sentiamo stasera.* *Ti invito a venire alla mia festa di compleanno! Vorrei invitarti alla mia festa. /Grazie, ci vengo volentieri!/ Mi dispiace, ma non posso perché non mi sento bene...* *Va' dal medico! Perché non vai dal medico? Dovresti andare dal medico!/ Sta' tranquillo!* *Se fa freddo, non uscire! Se piove, portiamo l'ombrello!* *Non mangiare troppi dolci!/ Bevi tanta acqua!* *Facciamo i compiti insieme!* Презент индикатива повратних глагола Садашње време у значењу будућег Императив фреквентних глагола *(andare, prendere, fare, venire, stare ...)* Кондиционал садашњи-модални глаголи *(potere, dovere, volere)* **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Potresti aprire la finestra, per favore? Grazie. Prego.* *Posso aiutarti (darti una mano)? Sì, grazie, sei molto gentile. No, grazie./Posso fare una domanda? / Prego.* *Vorrei un bicchiere di acqua, pre favore.* *Mi dispiace, ma non posso.* *Permesso, posso entrare? / Scusa! Scusi!/ Un momento/un attimo, per favore.* *Scusi signora, che ore sono?Mi aiuti, per favore. Prenda questa medicina due volte alla settimana.* *Posso provare queste scarpe, per favore? Che numero porti?* *Quale libro ti piace?Questo qui? Quello lì?* *Pronto! Sono Anna, vorrei parlare con Luca, per favore.* *Grazie del regalo! È bellissimo!* */A che ora parte il treno per Palermo? Alle 20. / Dov'è la fermata dell'autobus numero 71?* Модални глаголи (*potere, dovere, volere*). Кондиционал учтивости. Упитни придеви: *quale/i; che*; Показне заменице: *quello/a/i/e; questo/a/i/e* Императив за формално обраћање: најфреквентнији облици. **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Ascolta e rispondi alle seguenti domande. Scegli la risposta giusta. Sottolinea le parole che non capisci. Presentate in classe il vostro progetto. Create il poster. Completa la tabella. Usa le parole date./* *La scuola è vicino. Deve prendere il tram numero 7./ Va' dritto! Vada dritto!/ Il centro è un po' lontano.* *Mi dispiace, ma non lo so.* *Pulire le patate. Tagliare (tagliate) le cipolle. Cuocere a fuoco lento.* Императив. **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Vivo in campagna. Abito al settimo piano di un grattacielo.* *La mattina si alza presto e fa colazione al bar. / Di solito pranziamo verso le due./ Non va a letto mai prima delle dieci. / Qualche volta vado dai nonni dopo la scuola./ Siamo a scuola dalle 8 alle 14.* *In questo film si tratta di una ragazza che descrive la sua infanzia.* *Cosa stai facendo? Sto guardando la TV.* *Suo fratello è ancora piccolo e non sa nuotare.* *Nel mio paese di solito pranziamo alle 3.* Садашње време. Повратни и прелазни глаголи. Глагол *sapere.* Прилози и прилошки изрази за време: *oggi, domani, qualche volta, sempre, mai, ancora, di solito…* Предлози. *Stare* + *gerundio* (најфреквентнији глаголи). **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*A che ora ti sei alzata stamattina? Mi sono alzata presto. / Ci siamo vestite in fretta. Prima siamo andate da Lusia e poi siamo andate insieme in piscina./Cosa hai fatto ieri pomeriggio? Ho letto un libro interessante.* *Da piccola andavo spesso dai nonni in campagna. Di solito andavamo con i nostri cugini al mare./ Ogni inverno andavano in montagna./ Quando era giovane mia nonna aveva i capelli lunghi e biondi. Era alta e molto bella./ La camera era piccola, ma con tanta luce.* *Cosa avete fatto il sabato scorso? Siamo andati in campagna, e voi? Abbiamo fatto un giro in centro./ L'anno scorso non siamo andati in vacanza. Siamo rimasti a Belgrado.* *Galileo Galilei ha scoperto il cannocchiale. Antonio Vivaldi è nato/nasce a Venezia. È stato un compositore e violinista italiano.* Прошло време (*Passato prossimo*): помоћни глаголи essere/avere; повратни глаголи. Прошло несвршено време, имперфекат (*Imperfetto*): најфреквентнији глаголи за исказивање учестале радње у прошлости и описивања бића, предмета и места. Упитне речи: *come, a che ora, quanto, dove, come/chi, che cosa, chi, perché.* Прилози и прилошки изрази за време: *prima, poi, dopo, ieri, due settimane fa, un anno fa; di solito, ogni settimana/mese/ anno...* **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.

ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Da grande vorrei diventare una scienziata./ Da grande vorrei fare il meccanico.* *Cosa farai domani?/Ti va di venire in piscina con me? Certo! Chiediamo anche a Paolo? Lo chiami tu?* *Quanto spesso vai in piscina? Ci vado due volta alla settimana.* *Quando sarà la tua festa di compleanno?/ Domani avrò lezione di ballo.* *Stasera finisco il mio compito./Devo studiare molto perché domani abbiamo il test di italiano.* Заменице за директни објекат (*Pronomi diretti*). Будуће време (*Futuro semplice*): најфреквентнији глаголи. Употреба садашњег времена за будућу радњу. Прилошка употреба речце *ci*. Прилози и прилошки изрази за време: *domani, sabato prossimo, la settimana prossima...* **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји.
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Ho caldo/freddo/fame/sete.../Ti faccio un panino? Vuoi un po' di acqua? Sì, grazie!* *Mi piace leggere e dipingere./ Ragazzi, cosa vi piace fare nel tempo libero?* *Non mi sento bene. Ho mal di testa/gola/stomaco./ Sono molto stanca. Vorrei andara a casa./ Ho paura. Sono nervoso.* *Prendi una medicina. Va' dal dottore. Riposati!/ Alzati!/ Fa' un po' di sport! Sta' all'aria aperta!/ Non ti preoccupare! Tutto andrà bene!* *Andiamo al cinema!/Perché non facciamo una pausa?/* *State attenti! Non parlate! Fate i compiti!* *Che peccato! Che bello! Mi dispiace tanto!* *Императив (друго лице једнине и множине).* *Глагол piacere.* *Повратни глаголи у императиву (најфреквентнији).* *Прилози за начин (molto, tanto, bene, male).* **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Scusa, sai dov'è la libreria? Devi andare dritto e girare a destra dopo il semaforo./ È a destra, dietro l'angolo/accanto alla posta.* *Attraversa la piazza e vedrai la libreria. / Gira a destra e va' sempre dritto.* *Scusi, sa dov'è la stazione ferroviaria?È di fronte al cinema.* *Dove sono i miei quaderni? Sono sul banco./Sotto la sedia c'è un gatto. Fra il tavolo e la sedia c'è lo zaino.* *Vado in biblioteca./ Sono da Paolo./ La borsa è sul tavol.* Императив. Прилози за место *(qui, lì, là, giù, su).* Предлози за изражавање положаја и просторних односа *(in, su, da, tra/fra, dietro, davanti, lontano, vicino, di fronte a...).* Упитни прилог: *dove.* *C'è/ci sono.* **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза.
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Spingere. Tirare./ Spegnere il cellulare. È vietato parcheggiare! Si prega di non buttare carte e rifiuti per terra!* *Dovresti studiare di più!* *Permesso, posso entrare?/ Posso uscire?/Potresti chiudere la porta, per favore?/ Puoi/Può ripetere, per favore!/ Come, scusi?/ È libero questo posto?Mi dispiace, è occupato.* *Ragazzi, fate silenzio!* *Vietato l'accesso! Vietato fumare! Divieto di pesca.* *Non posso uscire perché devo finire il compito di casa. / Gino non può venire perché non si sente bene.* Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и обавезе. Императив. Кондиционал модалних глагола за изражавање дозволе, забране, правила понашања и сл. **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Di chi è questa bici? È di Laura./ È tuo questo libro? No, è di Marco./ Questo zaino è mio.* *Hai un dizionario?Sì, ce l'ho. No, non ce l'ho.* *Luigi non ha il biglietto per il concerto.* Конструкција за исказивање припадности. Питања са *di chi.* Речца *ci* у изразима *ce l'ho, ce l'abbiamo*… Присвојни придеви и заменице. Показни придеви. Одређени и неодређени члан. Негација. Упитна интонација. **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*Che cosa ti piace fare nel tempo libero? Nel tempo libero mi piace/preferisco....perché..../Il mio film preferito è.../* *Ti piace il nuoto?/Ti piace nuotare?/ Mi piacciono i libri gialli perché....* *Non mi piace/piacciono... perché...* *A chi piace/piacciono...* Глагол *piacere.* Ненаглашење личне заменице у функцији индиректног објекта *(pronomi indiretti: mi, ti,ci,vi, le/gli).* **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт.

ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Secondo me/Per me/ è importante avere un animale a casa. Secondo me/Per me/dobbiamo aiutare Marco.* *È vero. / È sbagliato.* *Hai ragione./ Non è vero. Sbagli. (Non) sono d'accordo con te. Non ci credo.* *Mi piace la pizza Margherita. Anche a me. A me invece no.* Изражавање мишљења индикативом *(Secondo me/Per me...).* Глагол *piacere.* Ненаглашење личне заменице у функцији индиректног објекта *(pronomi indiretti: mi, ti,ci,vi, le/gli).* **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*Quante persone ci sono (al parco)? Ci sono tre persone che leggono il giornale. Ci sono dei bambini che giocano a calcio...* *Belgrado ha quasi 2 milioni di abitanti.* *Quanto costa un chilo di mele?* *Vorrei due etti di prosciutto cotto, grazie./ Vorrei un po' di pane, grazie.* *Compriamo del pane, delle patate e dell'uva./ Quante mele vuole, signora? Ne prendo due chili, grazie./ Quanta frutta mangi? Ne mango poca.* *Scusi? Possiamo ordinare? Per me una pizza Napoletana e per la ragazza una cotoletta con le patatine.* *Che numero porta? Che taglia porti?* *Il grattacielo è alto più di 500 metri.* *Oggi è il 9 novembre 2018.* Упитни придев /прилог*: quanto/i/a/e.* Партитиван члан. *Ne* partitivo. Прилози за количину: poco/molto/tanto;un po'. Основни бројеви преко 1.000. **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; правописне конвенције при раздвајању хиљада, као и целих од децималних бројева; конвенције у изговору децималних бројева; метрички и неметрички систем мерних јединица.

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Hallo Sarah, wie geht es dir? Guten Tag, Frau Bauer, wie geht es Ihnen? Danke, (mir geht es) sehr gut/prima/ nicht schlecht. Leider schlecht. Es geht.* *Ich freue mich. Freut mich!* *Es war schön. Ich hoffe, dich wiederzusehen.* *Bis bald! Bis dann!* *Ist Marion dein Vor- oder Nachname? – Mein Vorname.* *Und wie ist dein Nachname? – Kruggel.* *Vesna, woher kommst du? – Ich bin in Deutschland geboren, aber meine Eltern kommen aus Serbien. Sie sind vor 20 Jahren nach Deutschland gekommen./ Sie leben seit 20 Jahren hier in Bamberg.* *Das ist meine Oma Maria. – Ist sie deine Oma mütterlicherseits oder väterlicherseits? – Sie ist die Mutter von meinem Vater. Meine Großeltern väterlicherseits sind gestorben, als ich 10 Jahre alt war.* *Meine Großeltern väterlicherseits leben nicht mehr.* *Das sind meine Schulfreunde Maja und Philip. Wir trainieren jeden Tag/ zweimal pro Woche/ montags und freitags zusammen Judo im Sportverein „Spartak". Maja und ich sind auch Mitglieder der Drama AG. – Bist auch in einem Verein/ in einer AG? Treibst du Sport? Spielst du ein Instrumet?* *Das ist Herr Baumgartner, mein neuer Nachbar. Er ist Ingenieur und arbeitet bei Bosch. Er kommt aus Stuttgart. Jetzt wohnt er aber in Serbien. Er ist geschieden und hat zwei Kinder. Als Programierer entwickelt er Programme in seiner Firma.* Личне заменице Упитне речи (*wer, woher, wo, wohin, wie…*). Одређени и неодређени члан. Прилози за време, место и начин Правилно и неправилно поређење придева и прилога (*gern, gut, viel*) Садашње и прошло време (перфект и претерит помоћних и модалних глагола). **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе. Особености градова и области у земљама немачког говорног подручја.

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Wie sieht er/sie aus? – Er ist groß und schlank, seine Haare sind blond und glatt. Sie ist etwas kleiner als er. Sie hat lange, lockige Haare und ist sehr hübsch.* *Wie ist er? – Fleißig, zuverlässig, ordentlich, humorvoll und hilfsbereit.* *Sie ist eine gute Schauspielerin, wie geboren für die Bühne.* *Fast food ist ungesund. Pommes sind zu fett und zu salzig. Warum isst du sie dann?* *Dein Zimmer ist aber schön gemütlich. Es ist groß und hell, modern eingerichtet. Das Sofa ist sehr bequem. Am besten gefällt mir der Balkon und der Blick von hier oben.* *Das Fenster ist gebrochen! Das Wetter ist aber wunderschön/ furchtbar. Der Film ist ziemlich/ sehr/ total langweilig, das habe ich nicht erwartet.* *Meine Stadt ist klein, sie liegt am See und ist von Bergen umgeben. Alles ist niedlich und es ist schön, hier zu leben.* *Serbien befindet sich an der Kreuzung von Zentral- und Südosteuropa. Belgrad und Novi Sad liegen and der Donau.* *Deutschland besteht aus 16 Bundesländern, Österreich aus neun und die Schweiz aus 26 Kantonen.* *Was sind die Wahrzeichen von Belgrad? Was muss man in Belgrad besichtigen?* Именице. Личне заменице Упитне речи (*wer, woher, wo, wohin, wie, welcher, welche, welches, was für ein…*). Одређени и неодређени члан – употреба. Прилози за време, место и начин и појачавање особина (*ganz, ziemlich, total, furchtbar, schrecklich…*) Правилно и неправилно поређење придева и прилога (*gern, gut, viel*) Придевска промена са чланом. Садашње и прошло време (перфект и претерит). **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља немачког говорног подручја (знаменитости, географске карактеристике и сл.)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Um wieviel Uhr treffen wir uns heute vor dem Kino? Um halb acht oder? Kommst du mit?* *Nehmen Sie/ Nimm den Bus Nummer 78 um Viertel nach sieben. Er fährt direkt zum Kino. Dann sehen wir uns, bis dann.* *Ich ziehe nach Deutschland um, deshalb lade ich dich zu meiner Abschiedsparty ein. Sag bitte Bescheid, wenn du nicht kommen kannst.* *Danke für die Einladung. Leider kann ich nicht kommen, denn ich bin am Samstag bei meinen Großeltern. Sie feiern ihren Hochzeitstag.* *Danke für die Einladung, ich komme gerne.* *Wir gehen morgen ins Konzert. Hast du Lust mitzukommen?/ Hast du Lust auf das Konzert? – Natürlich. Super Idee. Ich bin nicht daran interessiert.* *Du bist dick geworden. Du solltest deine Ernährung umstellen und dich mehr bewegen. Vielleicht solltest du nach 18 Uhr nichts essen. Vergiss alle Süßigkeiten! Iss mehr Obst und Gemüse!* *Sollte* за давање савета Модални и помоћни глаголи за изражавање предлога *(möcht-, können/ könnt-, wollen, dürfen/dürft-, würd-)* Заповедни начин Прилози *(deshalb, darum, deswegen)* Везници за изражавање узрока *(weil, da, denn)* **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Kannst du/Könntest du etwas langsamer/leiser sprechen?* *Könnten Sie das Radio ausmachen, ich kann mich nicht konzentireren.* *Ich bitte dich um Hilfe. Ich bitte dich mir zu helfen.* *Lass mich in Ruhe! Lass mich ausreden!* *Der Leher teilte mit, dass der Unterricht morgen wegen seiner Krankheit ausfällt.* *Entschldigung! Vezeihung! Entschuldige für Verspätung! Tut mir leid, aber ich habe den Bus verpasst.* *Ich gratuliere zum Jubiläum. Alles Gute! Herzlichen Glückwunsch! Danke schön. Ich bedanke mich für die Geschenke.* Модални глаголи и глагол *lassen* за изражавање молбе и захтева (облици индикатива и конјуктива) **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Ergänze die Sätze! Antwortet auf die Fragen! Ordne die Texte den Fotos zu. Die Flaschen gehören in diesen Container. Diese Tabletten solltest du dreimal täglich einnehmen. Füllen Sie dieses Formular aus. Du solltest weniger Süßigkeiten essen und viel Wasser trinken.* *Wenn es stark regnet, musst du alle Fenster zumachen.* Реалне кондиционалне реченице Заповедни начин. **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Wie lange brauchst du bis zur Schule? Ich brauche eine halbe Stunde zu Fuß. Aber wenn ich mit dem Bus fahre, (dann) brauche nur 10 Minuten.* *Die Schüler in Indien tragen Uniformen wie die Schüler in England, nicht wahr?* *Wenn du dich nicht regelmäßig bewegst, kannst du nicht gesund bleiben.* *Mein Vater geht montags ins Schwimmbad und freitags ins Fitnesstudio.* *Ich komme in 10 Minuten, bitte warte auf mich.* *Wir leben seit 5 Jahren in dieser Wohnung.* *Er fährt für drei Wochen nach Berlin.* Презент за изражавање сталних и уобичајених радњи Везници (*wenn, während*) Предлози за изражавање времена *(in, an, um, seit, für).* **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем друштвеном окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји.

ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Es war nett von dir, dass du auf meinen Hund aufgepasst hast, während ich beim Arzt war.* *Wo hast du gewohnt, als du Kind warst?* *Hast du dieses Buch schon gelesen? – Ja, vor 3 Jahren.* *Nach 8 Jahren hat er aufgehört Basketball zu trainieren.* *Wie hast du deine Ferien verbracht? – Zuerst bin ich mit meinen Eltern ans Meer gefahren und danach habe ich eine Sprachreise nach London gemacht. Es war super.* *Der Erste Weltkrieg ist 1914 ausgebrochen und hat vier Jahre gedauert.* *Mileva Maric war mit Albert Einstein verheiratet. Sie hat ihm viel bei der Forschung geholfen und zu seinem Erfolg beigetragen.* Перфект и претерит правилних и неправилних глагола Везници *wenn, als, während, bis.* **Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Ich gehe morgen zum Zahnarzt, denn ich habe heftige Zahnschmerzen.* *Unsere Tante Maria kommt in zwei Stunden zu uns.* *Nach dem Studium wirst du bestimmt bei deinem Vater in der Firma arbeiten.* *Ich vermute, dass er im Ausland studieren wird.* *Ich glaube, der Regen hört bald auf. Ich hoffe, dass der Regen bald aufhört.* *Was hast du am Sonntagnachmittag vor? – Nichts, ich möchte mich ein bisschen erholen.* *Was wirst du Hans in Belgrad zeigen, wenn er zu Besuch kommt?* Презент и футур Везници (*wenn, sobald).* **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји.
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Wie fühlst du dich? Mein Bauch tut weh und ich habe Fieber. – Du musst zum Arzt gehen. Gute Besserung* *Ich fühle mich ziemlich einsam, seitdem wir hierher umgezogen sind.* *Warum ärgert er sich über seine Kinder? Vielleicht haben sie schlechte Noten, oder?* *Ich bin von unserem Spiel enttäuscht. Das war nicht unser glücklicher Tag.* *Er hat sich so gefreut, als er dieses Stipendium bekommen hat.* *Wofür interessiert sich deine Schwester? Sie ist interessiert an Mode. Sie kauft ständig Klamotten und Modemagazine.* *Unser Sportlehrer war sehr stolz auf uns, als wir die Medaille gewonnen haben.* *Warum hast du das nicht aufgegessen? – Ich habe keinen Hunger, ich bin satt.* Глаголи са предложним објектом. **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Können/Könnten Sie mir sagen, wie ich zum Stadion komme?* *Entschuldigung, wo ist die nächste Bushaltestelle? – Gehen Sie nur geradeaus und dann die zweite Straße links.* *Was ist dieses weiße Gebäude gegenüber dem Rathaus?* *Wir sind an der Donau vorbeigefahren.* *Mein Haus ist nicht weit weg von der Bushaltestelle (entfernt).* *Wo ist der Fahrkartenautomat? – Da drüben.* *Das Wetter ist schön, geh raus und verbringe nicht die ganze Zeit drinnen vor dem Computer.* *Kommt er aus Süddeutschland? – Ja, sein Ort ist liegt im Südwesten. Er liegt an einem wunderschönen See.* Предлози за изражавање положаја и просторних односа Прилози за изражавање просторних односа Компаратив и суперлатив придева Заповедни начин. **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза.
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Der Schulleiter hat Handyverbot eingeführt. Wir müssen unsere Handys vor dem Unterricht ausschalten und auf dem Tisch liegen lassen. Wie sind die Regeln an deiner Schule?* *Du darfst diese Grünfläche nicht betreten. Das ist nicht gestattet. An Regeln muss man sich halten.* *Meine Eltern haben mir verboten, ins Konzert zu gehen, weil ich morgen einen Mathetest schreibe.* *In Deutschland wird der Müll getrennt und das muss du berücksichtigen, solange du in Deutschland lebst.* *Rauchen verboten. Tiere füttern ist nicht erlaubt! Eintritt gesperrt! Lass mich schlafen! Lass uns in Ruhe!* Заповедни начин Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе *Lassen* + инфинитив. **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Gehört das Auto Marions Vater? Gehört das Auto dem Vater von Marion?* *Das ist meine Sonnenbrille.* *Er is der Onkel meines besten Freundes/ von meinem besten Freund. Ist das dein Fahrrad? – Ja, (es ist) meins. Du kannst es haben und fahren.* *Der Pulli gefällt mir sehr, ich muss ihn haben.* *Mir passt die Größe dieser Bluse nicht. Wie ist der Name des Autors?* *Wessen Hund ist das? Das ist der Hund meiner Freundin Martha/ Marthas Hund.* Саксонски генитив са именицом у једнини и множини Присвојни детерминативи Генитив Питања са *Wessen?* **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини.

ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*Was ist deine Lieblingsfreizeitbeschäftigung? – Skaten.* *Mir gefällt dieser Film sehr. Er ist einfach Spitze. Die Schauspieler waren total gut.* *Ich finde Schwimmen sehr gesund.* *Er mag Skilaufen, darüber hat er sich immer gefreut.* *Ich liebe Tiere.* *Basteln macht mir Spaß.* *Sie genießt, wenn sie ihren Morgenkaffee auf der Terrasse trinkt. Meine Schwester mag lieber Cola als Fanta. Was magst du lieber?* *Was bevorzugst du? Hörbücher oder gedruckte Bücher?* Придевска промена Питања са *Wie? Welcher, welche, welches? Was für ein?* **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт.
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Ich denke/miene/glaube/vermute, dass Fast Food der Gesundheit schaden kann. Ich finde, Fast Food kann auch schmecken.* *Ich teile auch deine Meinung. Meiner Meinung/Ansicht nach haben die Deutschen das beste Brot.* *Ich fnde ihren Rock zu kurz. Findest du auch?* *Wer gewinnt das Spiel, was denkst du?* *Ich finde das Kleid nicht so schön, obwohl es so teuer ist.* *Er sagt, dass ihm der neue Mathelehrer gut gefällt. Nur weiß er noch nicht, ob er streng ist.* Везници *dass, w?, ob, obwohl* **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*Wie viele Einwohner hat Belgrad? Etwa 1.7 Millionen.* *Der Rhein ist mehr als 1200m lang.* *Wie hoch ist das höchste Gebäude der Welt? – 829 Meter, das ist ein Wolkenkratzer in Dubai.* *Wie groß bist du? – 1,87.* *Er wohnt im fünften Stock.* *Wie weit ist Novi Sad von Belgrad entfernt? – Ich denke, 80 km.* *Wieviel wiegt ein Elephant? – Keine Ahnung.* *Wie groß ist deine Wohnung? – Die Fläche beträgt 76 Quadratmeter.* *Was brauchst du für diesen Kuchen? – 250 Gramm Mehl, 10 Eier, eine Tafel Schokolade.* Основни бројеви преко 1.000 Мерне јединице **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; метрички и неметрички систем мерних јединица.

РУСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Как вас/тебя зовут? Как ваша/ твоя фамилия? Меня зовут Виктор Петрович Иванов.* *Разрешите/ позвольте вам представить...Это мой друг Саша. Привет, Саша! Добро пожаловать! Мы будем вместе учиться. Очень приятно. Рад/рада с тобой познакомиться.* *А кто это? Это моя родственница Света. Она занимается музыкой. Мне кажется, что она хочет стать известной пианисткой.* *Где ты живёшь? На улице Гагарина, дом 5, квартира 10. На втором этаже, а ты? Я живу на улице Ленина, в доме номер 13, в квартире 17, на четвёртом этаже.* *Ты знаешь мою соседку Лену? Мне кажется, что вы вместе учились в восьмилтеней школе имени Бранислава Нушича.* *Это его родители. Его папа работает инженером, а его мама медсестрой.* *У тебя есть братья/сёстры? Да, у меня есть брат. Он моложе меня. Ему 7 лет. Нет, у меня нет сестры.* *Ты интересуешься музыкой? Нет, не очень, я люблю спорт.* *У моего папы есть сестра, её зовут Марина. Марина – моя тётя. Её муж, дядя Стефан – немец. У них есть сын, мой двоюродный брат Иван. Ему три года. Он родился в Германии, но сейчас живёт в России, в Москве.* *Это мой дядя Иван. Он очень интересный человек, художник. Он живёт и работает в деревне Иваново.* *Как дела? Нормально. Всё в порядке.* *Спасибо за имейл (электронное письмо). Большое вам спасибо. Не за что.* Номинатив множине именица мушког рода са наставком *-á/ -я́ (дом –домá, город – городá, учитель – учителя́)* Упитне реченице с упитним заменицама и прилозима (*кто, где, как...*). Изражавање посесивности (потврдне и одричне конструкције): у+ ген. личних заменица и именица (*у меня есть, у меня нет*). Личне заменице за 3. лице са и без предлога (*к ней, ей*) Присвојне заменице *(мой, твой, его, её, их...)* Глаголи *заниматься, интересоваться, стать* + инструментал. Кратак облик придева *рад/рада; рады.* Одричне заменице (*никто, ничто*) **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтивости; имена, патроними, презимена и надимци; адреса; формално и неформално представљање; степени сродства и родбински односи; нумерисање спратова, називи већих градова, познатијих држава и њихових становника, родно место.

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Какой Миша? Как Миша выглядит? Я в первый раз с ним встречаюсь, опиши его. Миша невысокий, стройный.* *Какая Маша? Маша высокая, полная.* *Какой у него рост?* *Какие у неё глаза? Глаза – карие, волосы – каштановые.* *В чём она? На ней блузка в полоску.* *Миша хорошо знает математику и помагает Маше. Маша очень хорошо плавает. Она живёт в центре Екатеринбурга в многоэтажном доме. Её квартира небольшая. Её комната маленькая.* *У меня в комнате большая удобная кровать.* *Какой это город/ деревня? Это мой родной город.* *В центре Белграда – памятник Князю Михаилу. Рядом улица Князя Михаила, пешеходная улица.* *Это – памятник Петру Первому. Какой большой и красивый! Тебе нравится больше памятник Пушкину или Петру Первому? Этот памятник мне известен.* *Мы жили в спортивном лагере прошлым летом. Он спал в большой палатке.* *Идёт дождь, дует ветер, холодно очень. Завтра будет солнечная погода, без дождя. Ночью поднялся сильный ветер и пошел дождь.* *Я очень плохо себя чувствую. Болит голова и глотать больно. У меня температура. У него сильно болит живот. У неё грипп/ ангина.* Именице треће деклинације. Придеви. Слагање с именицама у роду, броју и падежу. Кратки придеви у предикативној функцији *Башня видна издали. Я рад, что вы приехали.* Прилози за начин, место, време. Фреквентне временске конструкције (*прошлым летом, в прошлую среду, на следующей неделе, в прошлом году)* Садашње време.. Прошло време. Будуће време (просто и сложено). Прости облици компаратива придева/прилога. Повратна заменица *себя.* Неодређеноличне реченице без субјекта са предикатом у неодређеноличном глаголском облику (треће лице множине). *Здесь продают билеты. Говорят, что это было давно.* Безличне реченице *Меня тошнит.* **(Интер)културни садржаји**: карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Уберите вещи!* *А давайте посмотрим с вами, что там лежит.* *Разложим книги по местам. Помогите мне пожалуйста, давайте все вместе!* *Я иду в бассейн. Петя, пойдёшь со мной? Я обожаю плавать. Сегодня мы с вами сделали очень много. Какие молодцы!* *Чем тебя угостить? Ты будешь чай? Нет, спасибо.* *Что ты будешь делать на следующей неделе?* *Придёшь ко мне на вечеринку? У меня день рождения. Во сколько? В семь часов в субботу. Внимание! Срочно отправляемся на прогулку!* *Будем в воскресенье играть в футбол? Когда? В пять. Нет, к сожалению, я еду с родителями к бабушке.* *Пойдём в кино вечером? Давай! Где встречаемся? У входа в метро.* *Нажмите здесь и зарегистрируйтесь! Не переживай! В следующий раз получится лучше! Давайте решать вместе! Дорогие ученики! Приглашаем вас принять участие в творческом проекте «Как хорошо любить читать». Мне понравилось, как вы справились с заданием. Наша работа сегодня была очень полезной.* Промена именица женског рода треће деклинације чија се основа завршава на *–чь, -щь ; -жь, -шь.* Заповедни начин (позив на заједничку активност) . Безличне модалне конструкције с предикативима *(мне нужно, мне надо, мне необходимо).* Упитни искази без упитне речи. Интонација. Садашње време у значењу будућег. Будуће време. Прилози за време *утром, вчера, завтра, сейчас, опять ...* Прилози за количину (меру) *очень, совсем, слишком ...* **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Давайте споём эту песню. Пусть они читают.Скажите, как вы справились с текстом и вопросами?* *Не забудьте, что у каждого ученика своя роль.* *Не ешьте гамбургеры на завтрак. Составьте здоровое меню на день рождения с друзьями.* *Занимайтесь спортом каждый день.* *Вам помочь? Да, спасибо, возьмите эту сумку, пожалуйста. Спасибо. Благодарю вас. Не за что. Ничего.* *Дай мне, пожалуйста, тетрадь. Минуточку. Вот она.* *Можно я подойду? Можно. Мне кажется, что ... Это для меня (не)важно. По-моему ... Я считаю, что ... Я хотела бы танцевать с тобой..* *Извините, можно вопрос? Можно.* *Приезжайте к нам в Сочи!* *Вы не скажете, как дойти до Красной площади? Конечно, скажу.* *Простите за беспокойство. Извините за опоздание.* *С днём рождения!* *Скачай, пожалуйста, из интернета этот ролик.* Заповедни начин (позив на заједничку активност) *Давай/те петь; Давай/те споём.* Конјугација глагола *есть, дать; хотеть, бежать*; Предикативи *можно, нужно, надо.* Упитни искази без упитне речи. Интонација. Безличне реченице *Мне кажется...* Прошло време глагола са суфиксом -чь (*мочь, лечь, печь*) Кондиционал за изражавање предлога, жеља (у простој реченици): *Я хотел/хотела бы.* **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.

РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Обрати внимание! Составьте предложения! Вы всё поняли?* *Постарайтесь угадать! Закрой/те глаза! Правильно или нет?* *Помните, вам надо прочитать текст всего лишь раз. Вставьте слово в нужном месте.* *Ответьте на те вопросы, которые кажутся вам наиболее лёгкими. Не обязательно придерживаться того порядка, в котором приведены вопросы.* *Из чего состоит он-лайн тестирование?* *Прочитай внимательно вопросы к тексту и обведи кружком букву правильного ответа.* *Открой рот и скажи «А-а-а». Это лекарство тебе надо принимать три раза в день. Надо лежать в постели пять дней.* *Отметь правильный ответ. Проверьте свои ответы.* *Сделайте проект-плакат/ презентацию на тему „Мой любимый город". Найдите ошибки в тексте! Встаньте!* *Нарежь картошку кубиками, положи в салатницу.* *Один раз топни ногой, подойди к двери и похлопай в ладоши!* Заповедни начин фреквентних глагола на нулти суфикс: *встань/те, составь/те, не забудь/те, проверь/те....* **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Моя семья любит по праздникам собираться с близкими родственниками. В выходные мы ходим в кино или ездим на дачу.* *Я живу в Москве. Моя бабушка живёт в деревне Азово, недалеко от города Омска.* *Летом мы ходим купаться на пруд.* *В Новгороде есть кремль.* *Я учусь в седьмом классе. В школу я езжу на автобусе. Каждый день я встречаюсь с друзьями. Мы играем в футбол или в волейбол на школьной спортплощадке. В свободное время я играю в компьютерные игры. Я ищу МП4-плеер.* *Ты играешь на пианино? Нет, не играю, я пою в хоре.* *Какие книги ты любишь? А я как раз сейчас читаю Андрича. Если хочешь, можешь взять почитать.* *Я каждый день примерно пять часов сижу в интернете.* *Обычно я встаю в шесть часов. Сначала я включаю ноутбук и читаю электронную почту.* *Вечером мама и папа смотрят телевизор. Псоле школы я делаю уроки.* *Зимой мы катаемся на лыжах.* *Пётр часто ездит на озеро ловить рыбу.* *Самолёт летит в Белград.* Глаголски вид, разлике у употреби глаголског вида у руском и српском језику (*обещать, завтракать...*) Садашње време. Повратни глаголи, разлике у употреби повратних глагола у руском и српском језику (*играть, отдыхать, загорать, учиться....*) Глаголи кретања: *идти/ ходить, ехать/ ездить, лететь/ летать, плыть/ плавать, бежать/ бегать, нести/ носить.* Употреба глагола *играть* (*во что, на чём).* Употреба глагола *есть.* Прилози за време, начин. Упитне заменице: *какой, который* **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем друштвеном окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Где он родился? В каком городе он жил?* *На прошлой неделе мы смотрели хороший фильм.* *Что ты делал/делала вчера вечером?* *Мама нашла свой мобильник.* *Он помог мне выучить урок.* *Сегодня мама пришла с работы в семь часов.* *Саша ушёл в свою комнату. Когда твоя семья переехала на новую квартиру?* *Мы прилетели вчера вечером. Когда вылетает твой самолёт?* *Мы в прошлом году ездили на машине на море. Я нашла в Интернете информацию о Максиме Горьком. Александр Сергеевич Пушкин родился 6 июня 1799 года в Москве. Название «Сибирь» появилось на карте в 14в. Белград был основан кельтами в IV–III вв. до н.э, поселение называлось Сингидунум. В 1521 году город захватили турки.* *Открытия Николы Теслы навсегда изменили мир.* *Бранислав Нушич умер 19 января 1938 г.* Прошло време повратних глагола. Глаголи кретања с префиксима. Употреба глагола кретања у прошлом времену. Прошло време глагола с суфиксима *-чь* (мочь), *-ти* (идти). Употреба речи *тысяча* Временске конструкције с именицом *год*: *в 1978 году*; *в сентябре 1978-го года).* Редни бројеви преко 10. Фреквентне временске конструкције (*прошлым летом, в прошлую среду, в прошлом году)* Садашње време. Прилози и прилошке одредбе за време. **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.

ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Завтра утром я пойду к врачу.* *Майя проведёт летние каникулы у бабушки в деревне.* *На следующей неделе моя старшая сестра выходит замуж.* *Мой брат улетает в Рим сегодня вечером. Во сколько его самолёт вылетает?* *Мы закончим проект до конца недели.* *Я надеюсь, что завтра будет хорошая погода.* *Сегодня солнце светит, будет прекрасная погода!* *Завтра моя сестра сдаёт экзамен по русскому языку на факультете.* *Если мы не сделаем домашнее задание, наш учитель рассердится.* *Что будет в будущем, если человек продолжит загрязнять планету?* Глаголски вид. Просто и сложено будуће време. Прилози и прилошке одредбе за време. Фреквентне временске конструкције (*на следующей неделе, в следующую среду)* **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји.
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Что с тобой? Как ты себя чувствуешь? У меня сильный насморк и голова очень болит. И температура повышена. У тебя, наверное, грипп. Тебе нужно лекарство. Выздоравливай быстро!* *Почему Володя сердится на меня?* *Желаю тебе счастья и успехов! Удачи тебе!* *Ой, я очень волнуюсь! Я так переживаю за тебя!* *Моя тётя приезжает завтра в Москву. Я так радуюсь!* *Это пирожное так вкусно пахнет. Можно я попробую?* *Так есть хочется! Я проголодался/ проголодалась. Хочу пить! Дайте мне, пожалуйста, стакан воды.* *Я так устал/а! Так спать хочется!* *Я очень интересуюсь историей. А я увлекаюсь пением.* Безличне реченице. Глагол *хотеть.* Глагол *хотеться (безлична употреба: мне хочется).* Глагол *чувствовать себя.* Модалне конструкције (личне и безличне*) с нужно и должен* Заповедни начин. Упитни искази без упитне речи. Интонација. Глаголи *интересоваться, увлекаться чем.* **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Простите, вы не скажете, где находится ближайшая остновка автобуса? Да, конечно. Идите прямо до конца улицы. За углом – остановка.* *Извините, остановка одиннадцатого автобуса напротив?* *Мы гуляли весь день по набережной.* *У моих родителей дача в горах.* *Национальный музей находится в центре города.* *Дети весь день бегали по парку.* *Подожди, пожалуйста, за дверью.* *Первым человеком в космосе был Юрий Гагарин.* *Сибирь находится в центральных и восточных районах России.* *Гора Златар находится на западе Сербии. Ущелье Джердап находится в восточной Сербии. На юге Россия граничит с Китаем и Монголией.* Предлошко-падежне конструкције за изражавање места и правца (*за дверью, в космосе, на юге, в центре...*). Прилози за место и правац. Глаголи кретања. Префиксални глаголи кретања. **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза.
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*По газонам ходить нельзя!* *Можно сесть рядом с вами? Можно, конечно. Нет, нельзя, к сожалению. Можно воспользоваться твоим мобильником, пожалуйста?* *Вы должны отключить свои мобильники на уроке.* *Мы должны носить школьную форму.* *Он не может прийти, потому что у него много работы.* *Осторожно! Двери закрываются!* *Животных кормить запрещено!* *Курить запрещено!* Заповедни начин. Безличне модалне реченице с предикативима *можно, нельзя, надо, нужно*. Модална конструкција с речима *должен/должна/должны*. Управни и неуправни говор. **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Это родители моего друга Саши.* *Чьи это очки? Мои или его?* *У неё нет чемодана, потеряла.* *Это твой пенал? Нет, не мой.* Питања с присвојном упитном заменицом *Чей.* Конструкције за изражавање посесивности. Општа и посебна негација. Присвојне заменице. Упитни искази без упитне речи. Интонација. **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини.

ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*Когда у меня есть свободное время, я хожу/ езжу...* *Мне нравится смотреть в интернете фильмы, слушать музыку. Вчера я скачал/ скачала из интернета новую песню ДДТ.* *Мне нравятся зимние виды спорта. Люблю кататься на санках. Не люблю кататься на лыжах.* *Мой любимый спорт – теннис. Мне интересно смотреть теннис.* *Мне не очень нравится новый сериал.* *Я занимаюсь баскетболом. У меня тренировки каждый день.* Глаголи *заниматься, интересоваться (чем).* Безлична употреба глагола *нравиться*. **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт.
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Я думаю, что в школах нужны мобильники. На уроке их можно использовать.Что ты думаешь на эту тему?* *Пожалуйста, расскажи мне об этой книге. Тебе нравится книга?* *Как тебе кажется, кто выиграет? Что ты думаешь по этому поводу?* *Да, я согласен/согласна. Нет, мы не согласны.* *Кратки облици придева согласен.* *Безлична употреба глагола казаться. Мне кажется.* **(Интер)културни садржаји:** *поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.*
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*Сколько жителей в Белграде? Почти два миллиона.* *Самое высокое здание в «Москва-Сити» − Башня Восток. Её высота – 348 метров.* *Моя мама работает на 16-ом этаже Башни Восток в «Москва-Сити».* *Самая длинная река в России – Лена (4.400 километров).* *Сколько весит яблоко? 200 грамм.* *Сколько весят эти яблоки? Три с половиной килограмма.* *У тебя было много домашеного задания?* *Это дорого!* *У нас больше/ меньше предметов в этом году.* *Я получил пятёрку по биологии.* Основни бројеви преко 1.000. Употреба бројних именица *тысяча*, *миллион, половина*. Употреба прилога за количину *много, мало, несколько* уз генитив множине именица. Редни бројеви преко 10. Питања са *Сколько.* **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; метрички и неметрички систем мерних јединица.

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Tu connais Michel ? Il vient de Poitiers.* *Je vous présente Monsieur Dupont. Tiens, je te présente Valérie, c'est ma meilleure amie. Moi, c'est René. Bonjour. Enchanté. Salut.* *C'est ton grand-père sur cette photo, n'est-ce pas? Oui, c'est mon papi, je m'appelle comme lui. Maintenant il a 73 ans. Melheureusement, ma grand-mère est morte.* *Le grand garçon blond aux yeux verts, avec un pull bleu, c'est Louis. Il s'intéresse à la musique. Qui est cette petite fille à côté de lui ? C'est sa sœur, elle s'appelle Hélène, elle est très gentille.* *Lucas et moi, nous habitons dans la même rue, mais nous ne sommes pas dans la même classe. Nous nous rencontrons souvent devant l'école.* Презентативи (*c'est, ce sont*). Питања интонацијом. Упитна морфема *n'est-ce pas?* Описни придеви. Презент повратних глагола. Наглашене личне заменице. **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Yves est le garçon le plus grand dans ma classe. Il joue au basket.* *Elle est médecin. Il est boulanger.* *Elle est très nerveuse ; elle voudrait être plus calme.* *Tu regardes quel animal ? Je regarde ce cheval blanc avec la queue longue.* *Quel est ce livre sur ta table ? C'est le livre de français.* *Dans cette revue pour adolescents il y a plusieurs rubriques intéressantes : stars, mode, cinéma, musique, jeux, horoscope…* *Ce portable ne fait pas de photos et on ne peut pas recevoir des e-mails. Celui-là est meilleur, mais il est plus cher aussi.* *La Serbie se trouve au sud-est de l'Europe. Les plus grandes villes sont Belgrade, Novi Sad et Niš.* *On parle français en France, mais aussi en Suisse, au Luxembourg et en Belgique. Le drapeau français est tricolore, le drapeau serbe aussi.* Поређење придева (компаратив, суперлатив). Показни придеви. Негација (*ne/ n'... pas*). Предлози испред назива земаља. Презент фреквентних глагола. Изостављање одређеног члана (испред назива занимања). **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)

ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Je te propose de voir ce film, toi aussi.* *Si elle a mal à la dent, elle doit aller chez le dentiste.* *On peut aller chez moi si tu es libre après l'école. Si tu es libre, je t'invite. Oui, d'accord, et on va jouer aux jeux vidéo.* *Voulez-vous essayer? Oui, pourquoi pas ?* *On ira voir le match si tu finis tes devoirs. J'aimerais bien y aller.* *Sois patiente. N'ayez pas peur.* *Et si on allait à la piscine? C'est une bonne idée.* Модални глаголи. Хипотетичка реченица. *Futur simple.* *Futur proche*. Субјунктив/ императив глагола *avoir* и *être* у устаљеним изразима. **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Excusez-moi, est-ce que je peux parler à Louise ?* *Bien, merci et au revoir !* *Je peux m'asseoir à côté de vous?* *Je voudrais savoir si le centre est ouvert cet après-midi. Est-ce que vous avez l'adresse du Centre ? Bonjour Madame, vous pouvez me dire à quelle heure ouvre le Centre cet après-midi ?* *Je voudrais cette revue pour adolescents. Laquelle? Celle-là, son titre est Okapi.* *Regarde-moi! Ouvre-lui! Téléphonez-leur!* *Je suis vraiment désolé, Monsieur. Je vous demande pardon. Ne t'inquiète pas !* *Je suis fier de toi. Toutes mes félicitations ! Je vous remercie beaucoup, Madame !* Кондиционал модалних глагола. Упитна реченица са конструкцијом *est-ce que*. Упитне заменице (*lequel, laquelle*). Показне заменице (*celui, celle, ceux, celles*). Императив. Узвичне реченице. Индиректна питања. **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Il faut que tu racontes ça à ton frère.* *Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives.* *Avez-vous compris?* *Pour apprendre, il faut bien écouter.* *Tu devrais aller à la pharmacie.* *Tu dois faire les courses aujourd'hui.* *Tu peux écrire au courrier des lecteurs de ce magazine. Ils vont te répondre.* Конструкција *il faut* + субјунктив (у устаљеним изразима). Конструкција *il faut* + инфинитив. Модални глаголи. **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Tu vas à Nice? Non, j'en viens. Tu vas souvent à la campagne? J'y vais chaque été.* *On est ici depuis lundi.* *Le mercredi, je fais du tennis.* *Je sais danser et chanter. Je peux aussi jouer avec les enfants.* *Les jeunes passent beaucoup de temps à l'ordinateur. Les parents préfèrent regarder les films à la télé.* *Nous avons de nouveaux voisins. Ils ont acheté une maison à coté de chez nous.* *Les filles se préparent pour la fête. Elles mettent leurs nouvelles jupes.* Прилошке заменице (*en, y*). Презент фреквентних глагола. Предлози и предлошки изрази (*à côté de, chez, depuis*). Прилози. Прилози за место (*ici, là*). **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Nous sommes arrivés il y a trois jours.* *Je n'ai jamais été chez eux.* *Ce jour-là il est venu me dire qu'il partait; il m'a dit qu'il allait déménager; il a promis qu'il nous écrirait.* *Hier c'était dimanche, je me suis réveillé à 10 heures.* *Elle a écouté le dernier disque de ce chanteur et elle a décidé d'aller à son concert.* *J'ai découvert Paris il y a deux ans.* *Il est né à Genève, mais il a grandi à Lyon parce que ses parents ont déménagé.* *Les frères Lumière ont inventé le cinéma.* *Napoléon Bonaparte était le premier empereur des Français. Il est né en Corse.* *Astérix et Obélix ont vécu dans un petit village gaulois et ils ont lutté contre les Romains.* Перфекат (*passé composé*). Имперфекат. Исказивање будућности у односу на прошлу радњу (рецептивно). Редни бројеви. **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.

ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Quand est-ce qu'on part? Il demande quand on part. Je pars dans deux jours.* *Si mes parents me laissent partir, je viendrai avec toi!* *S'il fait beau demain, on va à la piscine.* *Qui va jouer les personnages ? Qui va participer à ce spectacle ?* *C'est Pierre qui va le faire.* *Cette année je vais faire plus de sport et je vais aller à un atelier de peinture.* *Nous finirons notre projet dans dix jours.* *Je crois que demain il va neiger.* *Je suis sûr que tu réuissiras.* *Futur simple.* *Futur proche.* Кондиционална реченица. **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји.
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Bonne chance! Bon appétit !* *Tu as envie de quoi ? J'ai envie d'aller au cinéma. Moi, je n'ai pas envie.* *Je trouve ça intéressant. Je ne trouve pas ça intéressant.* *J'espère qu'il viendra.* *Ça me fait plaisir de te revoir !* *Tout va bien maintenant.* *Je n'aime pas l'odeur du café.* *Tu as réussi, je suis très content ! Elle n'est pas venue, c'est dommage !* Узвична реченица. Негација. Презент фреквентних глагола. **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Où sont mes affaires? Elle demande où sont ses affaires.* *Vous ne pouvez pas traverser la rue ici.* *Au-dessous de mon appartement il y a un parc où je peux voir les enfants qui jouent.* *Pouvez-vous me montrer la gare sur le plan, s'il vous plaît ?* *Ma ville est située à 75km au nord de Belgrade.* *Le Musée national se trouve dans le centre-ville, en face du Théâtre national.* *Subotica se trouve au nord de la Serbie, à la frontière avec la Hongrie. En Serbie il y a cinq parcs nationaux: Djerdap, Kopaonik, Tara, Šar, Fruška Gora.* *Le tunnel du Mont-Blanc relie Chamonix en France et Courmayeur en Italie. La Côte d'Azur comprend plusieurs lieux qui attirent les touristes du monde entier; ce sont Nice, Cannes, Saint-Tropez, etc.* Индиректно питање. Релативне заменице (*qui, que, où*). Основни бројеви. Присвојни придеви. **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика.
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Maman me dit que je peux inviter tous mes copains à mon anniversaire.* *Tous mes amis vont au cinéma, mais pas moi. Mon papa ne me permet pas.* *C'est toi qui as jeté la bouteille dans l'herbe ? Non, ce n'est pas moi, je respecte la nature. Cherche une poubelle pour jeter ce papier !* *N'ouvrez pas le livre pour le moment ! Ne pas ouvrir les fenêtres. Ne pas se pencher. Assez ! Ça suffit ! On ne mange pas avec ses mains.* Личне заменице у функцији индиректног објекта. Негација. Узвичне реченице. Императив. **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Cette moto? C'est celle de mon grand frère.* *C'est à moi. Ils sont à vous.* *Il est à toi, ce portable rouge, n'est-ce pas ?Non, pas du tout, il est à cette dame-là. J'ai laissé le mien à la maison.* Презентативи (*c'est, ce sont*). Присвојне заменице. Показне заменице. Негација. **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*C'est toi que j'aime. Je l'aime comme un frère.* *Les enfants aiment les jeux de société. Le frère de Mia aime jouer au Scrabble.* *Comme c'est joli ! Comme sa poupée est belle !* *J'aime les pommes, mais je préfère les bananes.* *Tu as aimé le film ? Non, il ne me plaît pas.* Конструкција за наглашавање (*c'est... que*). Узвичне реченице. **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт.

ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Je suis d'accord avec lui. Je pense que non. Je crois que tu n'as pas raison.* *Qu'est-ce que vous pensez ? Je ne suis pas sûr, mais je pense qu'il faut attendre encore un peu.* *Qu'est-ce que tu en penses ? Je crois que Marc n'est pas coupable* *Ce n'est pas juste! Ce n'est pas bien !* *À ton avis, quelle équipe a mieux joué?* Питања са упитним речима. Објекатска реченица. Негација. **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*Novi Sad est une grande ville? C'est la plus grande ville de la Voïvodine, avec presque 300.000 habitants.* *Ça coûte combien ? Les gants coûtent combien ? Ils coûtent 24 euros.* *Je voudrais un kilo de pommes et un litre de lait. Voilà ! C'est combien ? 11 euros. 11 euros ? C'est cher!* *La Seine est un fleuve français long de 776,6 kilomètres. Sa source se situe à 446 m d'altitude.* *La baleine bleue est le plus grand animal sur la planète, elle pèse jusqu'à 200 tonnes et elle peut être longue de 7 mètres.* *Nous habitons au cinquième étage. Cette année je suis en 7ème.* Основни бројеви преко 1.000. Редни бројеви. Поређење придева (суперлатив) Презентативи (*voilà, c'est*). **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; правописне конвенције при раздвајању хиљада, као и целих од децималних бројева; конвенције у изговору децималних бројева; метрички и неметрички систем мерних јединица.

ШПАНСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Hola, Buenos días, Buenas tardes / noches, Adiós, Hasta luego* *Hola, ¿qué tal? –(Muy) bien. Y tú, ¿qué tal?* *Hola, ¿cómo estás? –(Muy) bien, gracias, ¿y tú?* *Buenos días, ¿cómo está? –(Muy) bien, ¿y usted?* lengua escrita: Querido/a + nombre *Querido Pedro: Soy un futbolista de Belgrado... Saludos, Manolo* Te presento a + *Te presento a mi hermano Paco.* *Te presento a Elena. Es mi amiga. Nos conocemos desde el primer grado y vamos juntas al aula de teatro de nuestra escuela.* *Te presento al señor Meza. Es nuestro profesor de español.* ¿Cómo te llamas? ¿Cuántos años…? ¿Con quién...? ¿Dónde…? ¿De dónde eres? ¿Qué haces? ¿A qué te dedicas? *Me llamo Mónica. Tengo trece años y vivo con mi padre. Él es de Grecia. Se mudó a Serbia cuando tenía veinte años. Ahora trabaja en el sector de informática de una compañía local.* Поздрави (*¡Hola¡ ¡Buenos días! ¡Buenas tardes! ¡Buenas noches! ¡Hasta luego! ¡Adiós! ¡Chao! ¿Qué tal? ¿Cómo está(s)?*) Индикатив презента фреквентних глагола Питања (*qué, quién/es, con quién, cómo, dónde, de dónde, cuándo, cuánto, cómo, alguna vez*) Личне заменице, наглашене и ненаглашене Показне заменице (*este/a/os/as*) Присвојни придеви Бројеви **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе. Већи градови у земљама циљне културе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*¡Qué divertido / aburrido / bonito / interesante…!* *¿De qué color es?* *¿Cómo es? –Es igual / diferente / parecido / típico / regular.* *La blusa es azul. Es de algodón.* *El libro es más interesante que la película.* *La paella está muy rica.* Глагол ser за трајну карактеристику; estar за опис стања; најфреквентнији придеви који мењају значење уз ser/estar (aburrido, cansado, rico). ¡Qué... + adjetivo! Придеви – род, број и слагање са именицама; положај придева. joven, viejo, mayor; adulto (edad) bonito, feo, bueno, malo, fuerte, débil colores; color claro/oscuro; redondo, cuadrado de madera / piel / plástico / metal / tela / papel / cristal (material) rico, bueno, malo (comida) Компаратив придева (*más…que, menos…que, tan...como*); компаратив најчешћих неправилних придева (*mejor, peor, mayor, menor*). **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.); храна.

ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*¿Vamos a salir? –Sí, vale. / Vale, ¿por qué no?* *¿Vienes al club? ¿Quedamos el miércoles? ¿Quedamos en mi casa? –Sí, vale, de acuerdo.* *¿Por qué no jugamos al fútbol?* *Te invito a mi fiestra.* *¿Vienes a mi casa? –Sí, pero más tarde. / Bueno, vale, pero más tarde. / No, lo siento. Me siento mal. Otro día.* *¿Quieres zumo? –Sí, gracias. / Gracias, está muy rico pero no quiero más.* ir a + inf. invitar, quedar Супротне реченице (pero…) Узрочне реченице (porque…) **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве; норме учтивости (нпр. приликом посета и сл.)
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*¿Puedes darme un vaso de agua? / ¿Me das un vaso de agua?* *Tengo sed. –Aquí tienes. –(Muchas) gracias. – De nada.* *¿Te puedo pedir un favor? –Sí, sí, claro. / Vale. / Bueno, vale.* *Perdona, ¿puedes ayudarme? –Sí, con mucho gusto. / Bueno, no sé. / Lo siento, no puedo.* *Perdón, ¿me puede ayudar?* *Lo siento mucho. / Perdona. / Siento llegar tarde.* *¡Enhorabuena! / ¡Muy bien!* *¡Feliz cumpleaños!* *¡Felices fiestas!* *Suerte. Buen viaje. Felices vacaciones. Buen provecho.* poder + inf. Индиректно упућивање молбе *No entiendo la tarea* (=можете ли да ми објасните?) Интонација Año Nuevo, Nochevieja, Navidad, Pascua **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Por favor, abrid el libro por la página 67. Vamos a hacer la actividad tres. Organizad grupos de tres personas y analizad el primer diagrama.* *Tienes que llevar esto a la directora. Llévalo ahora. Está en su oficina.* *Dale el libro.* *¿Dónde está el taller de pintura? –Baja las escaleras y luego coge el pasillo de la izquierda. Allí está.* Заповедни начин у потврдном облику Заповедни начин у потврдном облику уз ненаглашене заменице **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Vivo aquí desde hace tres años. Mi escuela está muy cerca y necesito solo cinco minutos para llegar de casa. Sin embargo, a veces llego tarde porque no me despierto a tiempo…* *¿Haces deporte? –Sí, tres veces por semana. Practico natación. / No, nunca.* *¿Qué hace Manolo? –Hace las tareas. –Hm, no las hace; está hablando por teléfono.* Презент индикатива фреквентних глагола estar + gerundio desde… hasta; antes de… después de; en este momento; durante desde hace todos los meses/años/fines de semana; todo el tiempo despertarse, levantarse, acostarse; hacer deporte; quedarse; tener tiempo Одсуство члана (*Escribe libros. Bebe agua.*) Личне заменице – COD (*me, te, lo, la, nos, os, los, las*). **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*¿Has estado en España alguna vez? –No, nunca. / Sí, fui a España cuando tenía cinco años. / No, todavía no.* *El jueves hubo un taller de escultura.* *¿Qué tal el viaje? –Muy bien. Fuimos a Nis y visitamos la fortaleza. Hizo buen tiempo y paseamos mucho. La comida fue estupenda.* *Cristóbal Colón llegó a América en 1942. Su viaje duró varios meses…* *El 15 de febrero salió de la ciudad.* Сложени перфекат (*pretérito perfecto*): партицип правилних глагола и најфреквентнијих неправилних глагола esta mañana / tarde / noche / semana, este mes, este año; ya; todavía no; alguna vez Имперфекат за описивање прошлих радњи Временска реченица *cuando era / cuando tenía … años* Прости перфекат (pretérito indefinido) правилних глагола и најфреквентнијих неправилних глагола (*ser, ir, ver, dar, tener, hacer, estar*) у основном значењу hace … días/semanas/meses/años; hace mucho tiempo fecha, en + año **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*¿Qué vais a hacer el sábado? –Vamos a celebrar el cumpleaños de nuestra amiga.* *Este fin de semana vamos a preparar una sopresa para mi mejor amigo.* *El año que viene viajaré a Madrid. Estaré ahí hasta septiembre.* Глаголска перифраза ir a + inf. Будуће време (*futuro simple*) *esta tarde/noche/semana, este mes/año* *la semana/el mes/el año que viene* **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; слободно време.

ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*¿Quieres comer / salir / descansar? ¿Te gustaría comer / salir / descansar? –Me gustaría quedarme en casa.* *Estoy (muy) bien / mal / enfermo / cansado…* *Me duele el estómago… Me duelen los pies.* *Tengo dolor de cabeza… Necesito descansar.* *Estoy contento / preocupado / nervioso / (bastante/muy) enfadado / triste…* Одређени члан (*me duele la cabeza vs. tengo dolor de cabeza*) Личне заменице – COID (*me, te, le, nos, os, les*) me/te/le/nos/os/les gustaría за учтиво упућивање питања/ молбе querer, necesitar ser / estar **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*¿Dónde está tu casa? –Cerca del museo.* *Para ir al zoo, hay que seguir todo recto. Cruza la calle y coge la primera calle a la derecha. Allí está.* *El centro comercial está en las afueras de la ciudad.* *Hay 100 metros desde la escuela hasta mi casa.* *Para llegar al museo, hay que andar dos o tres kilómetros.* *Había cuatro sillas alrededor de la mesa. Encima de la mesa había una botella de plástico y cuatro vasos.* dentro (de), fuera (de), debajo (de), encima (de), delante (de), detrás (de), alrededor (de), en/a las afueras (de) desde, hasta subir, bajar, andar, caminar, pasear, correr, pasar por, seguir Одређени члан; члан *el* испред наглашеног *a-* (el aula / las aulas) **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и неких земаља говорног подручја циљног језика.
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*¿Podemos acampar aquí? –Sí, podéis. / No, está prohibido.* *Hay que comprar los billetes antes de subir al autobús.* *Tienes que hacer los deberes a tiempo.* *Tienes que estudiar. –Hoy no tenemos que estudiar.* *Cuidado, hace mucho calor. Tienes que ponerte crema solar.* tener que + inf. hay que + inf. **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*¿De quién es este perro? –Es mío.* *¿De quién son esos libros? –Son de mi padre.* ¿de quién es / son…? Присвојни придеви Присвојне заменице **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*¿Qué te gusta / interesa? –Me interesa mucho la historia. / (A mí) me gusta mucho viajar en tren.* *¿Qué tipo de música te gusta? –Odio la música… / Me encanta la música…* *¿Qué estación del año prefieres, verano o invierno? –Me gusta más el verano que el invierno.* *Me gusta más jugar al tenis que verlo en televisión.* *¿Cuál es tu comida preferida?* *¿Quiénes son tus escritores preferidos?* *¿Qué prefieres: ir al parque o quedarte en casa?* gustar, encantar, interesar, preferir Одређени члан **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт.
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*¿Te parece…? ¿En tu opinión…?* *Para mí, es muy importante pasar tiempo en la naturaleza. ¿Y para ti? ¿Qué crees?* *¿Qué tal la prueba? –Es demasiado fácil/difícil.* *¿Qué tal la novela? –No está mal. –Para mí está muy bien. Me gustan los personajes, son muy interesantes.* *La película es estupenda. –Sí, para mí también. / Sí, estoy de acuerdo. / Sí, es verdad, pero dura mucho.* creer, parecerle, (no) estar de acuerdo, (no) tener razón Изражавање мишљења индикативом Наглашене личне заменице после предлога **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*¿Hay alguna farmacia en esta calle? –Sí, hay una. / No, no hay ninguna.* *¿Hay leche? –No, no hay. No hay nada en la nevera.* *¿Cuántas personas vinieron? –Había más de diez personas.* *Necesito 200 gramos de jamón. –Aquí tiene. –Muchas gracias. Y ¿cuánto vale, por favor?* *Quiero cambiar dinares por euros.* Бројеви преко 1.000 Редни бројеви до десет todo el mundo botella de, vaso de, barra de, paquete de talla grande/pequeña/mediana centímetro(s), metro(s), kilómetro(s); gramo(s), kilo(s); litro(s) **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; храна; мерне јединице; новац.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава **језик** сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од исхода преко комуникативне функције као области до **препоручених језичких активности и садржаја** у комуникативним функцијама које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

– циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

– говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

– наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

– битно је значење језичке поруке;

– знања ученика мере се јасно одређеним ***релативним*** критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

– с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

– наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;

– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије:

– усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

– поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

– наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;

– ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

– уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;

– учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

– рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;

– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике/активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, бој, отвори/затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.).

Игре примерене узрасту

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...).

Решавање „проблем-ситуација" у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење" исказа у гест и геста у исказ.

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова.

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

Разумевање писаног језика:

– уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);

– одговарање на једноставнија питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;

– извршавање прочитаних упутстава и наредби;

– рађање чињеница логичким или хронолошким редоследом.

Писмено изражавање:

– проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично);

– повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама;

– попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);

– писање честитки и разгледница;

– писање краћих текстова.

Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Предвиђена је израда **два** писмена задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи остварују преко активности језичке комуникације, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:

– дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука),

– референцијалну (о темама о којима је реч) и

– социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

– од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде,

– од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,

– од особина онога ко говори,

– од намера с којима говори,

– од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују,

– од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);

– дужина усменог текста;

– брзина говора;

– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;

– познавање теме;

– могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

– читање ради усмеравања;

– читање ради информисаности;

– читање ради праћења упутстава;

– читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

– глобалну информацију;

– посебну информацију,

– потпуну информацију;

– скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично.

Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);

– текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);

– лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домен);

– степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији *монолошког излагања*, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији *интеракције*, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

– јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација);

– излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.)

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:

– читањем писаног текста пред публиком;

– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.

– реализацијом увежбане улоге или певањем.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:

– размену информација,

– спонтану конверзацију,

– неформалну или формалну дискусију, дебату,

– интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компе-

тентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља *интеркултурна компетенција*, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

Упутство за тумачење граматичких садржаја

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује остварености исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вредновања и подстичу га на преузимање одговорности за властито планирање и унапређивање процеса учења.

Назив предмета	**ЛИКОВНА КУЛТУРА**
Циљ	**Циљ** учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**36**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи традиционалне технике и одабрана савремена средства за ликовна истраживања; – изражава, одабраним ликовним елементима, емоције, стање или имагинацију; – обликује композиције примењујући основна знања о пропорцијама и перспективи; – користи, сам или у сарадњи са другима, одабране изворе, податке и информације као подстицај за стваралачки рад; – разговара о одабраним идејама, темама или мотивима у уметничким остварењима различитих култура и епоха; – уважава себе и друге када снима, обрађује и дели дигиталне фотографије; – учествује у заједничком креативном раду који обједињује различите уметности и/или уметност и технологију; – прави, самостално или у тиму, презентације о одабраним темама повезујући кључне текстуалне податке и визуелне информације; – представи своје и радове других, кратко, аргументовано и афирмативно; – предлаже идеје за уметничку рециклажу, хуманитарне акције кроз ликовно стваралаштво или обилазак места и установа културе; – разматра своја интересовања и могућности у односу на занимања у визуелним уметностима.	**ПРОСТОР И КОМПОЗИЦИЈА**	Композиција. Боје и емоције, стилизација облика. Композиција линија, композиција боја, композиција облика. Равнотежа, контраст, понављање и степеновање облика, варијације. Орнамент и арабеска. Пропорције. Пропорције главе и тела. Перспектива. Колористичка, ваздушна, линеарна перспектива.
	КОМУНИКАЦИЈА	Теме. Историјска, религијска и митолошка тема. Оригинал, копија и плагијат. Дигитална фотографија. Кадар, селфи и аутопортрет. Анимација. Процес креирања, стори борд. Сцена. Обједињавање покрета, игре и звука. Презентације.
	УМЕТНОСТ ОКО НАС	Уметност и технологија. Уметничка занимања и продукти. Савремена технологија и уметност. Уметност око нас. Уметничка рециклажа, уметнички пројекти, хуманитарне акције... Наслеђе.

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја, текстура, светлина.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У седмом разреду их има шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина. Понављање истих кључних појмова из разреда у разред не подразумева понављање истих садржаја и активности. У сваком разреду кључни појмови се разматрају из другог угла и надограђују новим појмовима и подпојмовима.

Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено, до краја школовања, да истражују и откривају те везе.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. У другој колони табеле предложени су називи целина, а у трећој појмови, подпојмови и теме за разговор и истраживање. Треба имати у виду да предложени садржаји нису предлози наставних тема и наставних јединица.

У новом моделу наставе и учења фокус није на садржајима. Наставник креира програм на основу компетенција, предметног циља, исхода и кључних појмова. Једна наставна тема траје најмање четири часа. У оквиру теме се повезују појмови које наставник бира из свих целина. Да би се омогућили услови за напредовање ученика, у настави треба да доминирају сложени задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање, истраживање и развијање креативних идеја.

Имајући у виду недовољан фонд часова и опремљеност кабинета/учионица у којима се одржава настава Ликовне културе, пожељно је да се настава планира тимски. Поједини задаци/активности могу да се реализују у кабинету за информатику, у интегрисаној настави, у настави других предмета, ван школе (на екскурзији, у музеју...) или као домаћи задатак (индивидуални или тимски пројекти).

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ПРОСТОР И КОМПОЗИЦИЈА

Наставник бира оне појмове и ликовне проблеме које ће ученици истраживати кроз стваралачки (ликовни) рад. Затим, планира теме и појмове које ученици могу да истраже сами (код куће), а према сопственим интересовањима.

Композиција

Када ученици сликају, наставник може да постави ликовни проблем који се односи на повезивање емоција и боја (изражавање сопственог расположења или планско коришћење боја да би се изазвале одређене емоције код посматрача). Ученици, ако желе, могу да одаберу и истраживачке теме везане за пигментну боју (на пример, по чему боје добијају називе, занимљивости о производњи боје током историје, психолошко дејство боје, боје и амбалажа производа, комбиновање боја приликом уређења просторије и утисак који комбинација оставља на посматраче...). Одабрану тему могу да истраже тако што ће истраживати податке код куће и/или кроз ликовни рад на часу. Када је реч о стилизовању облика, предлог се односи на то да ученици науче како да максимално поједноставе сложени облик, да га кроз фазе, поступно, сведу на знак. Потребно је да уоче по чему је облик препознатљив, да разликују његову битну карактеристику од мање важних детаља. Затим, да испробају неке поступке који ће им помоћи да стилизују облик (брисање детаља сложеног цртежа белом бојом, свођење сложеног облика на геометријске фигуре, оцртавање контуре, цртање контуре, истицање/преувеличавање карактеристичног детаља...). Могу да ураде више нацрта на мањем формату папира. Касније, када буду стварали сложеније радове (на пример, портрет) могу да примењују поступак или поступке који им највише одговарају. Потребно је и да ученици разумеју разлику између тродимензионалног објекта и илузије тродимензионалности (која се постиже на дводимензионалној подлози традиционалним техникама или у

апликативном програму). Ако процени да су ученици заинтересовани, наставник може да планира и креирање илузија (оп-арт или друге илузије), у супротном илузије могу да се планирају за осми разред.

Предвиђено је да се о принципима компоновања више учи у осмом разреду. У седмом разреду фокус је на оригиналности. Једнако је важно да, када наставник постави ликовни проблем, ученици плански примене онај принцип или принципе компоновања о којима су учили, као и да искуствено и спонтано откривају оне о којима нису учили. Наставник повезује одабране појмове и ликовне проблеме са другим одабраним садржајима. На пример, композиција боја може да се повеже са колористичком перспективом, бојом и емоцијама, наслеђем, одабраним принципом компоновања на коме ће бити фокус (на пример, равнотежа или доминанта)... Орнамент и арабеска могу да се повежу са ритмом, наслеђем, уметничким занимањима...

Цртежи и текстуре се креирају традиционалним техникама, на часу. Мобилни уређаји могу да се користе за истраживање линија тако што ће ученици прво обликовати жичану скулптуру, затим је осветлити мобилним уређајем тако да сенка пада на папир, оловком пратити траг бачене сенке, а затим довршити апстрактни цртеж комбинованом техником.

Пропорције

Наставник нуди само основне податке о пропорцијама људске главе и тела, ученици уче кроз практични рад (златни пресек и ергономија могу да се помену у осмом разреду). Када обликују фигуре од меког материјала, могу и да користе жичану конструкцију. Ако приказују фигуре и предмете у простору, потребно је да обрате пажњу на однос величина више облика (на пример, људска фигура-пас-зграда или бокал-сто-јабука...) и на положај облика.

Перспектива

Наставник може да покаже графички приказ/приказе тродимензионалног објекта у отвореном простору и да говори о стајалишту, односно месту са кога посматрамо објекат или призор, о линији хоризонта и тачки нестајања/недогледа (прво једној). Ученици могу прво да вежбају приказивање једноставних облика (коцка, квадар, слово) у перспективи, на папиру мањег формата (могу да користе и папир на квадратиће). Међутим, треба имати у виду да се не ради о садржају из нацртне геометрије и пројектовања. Циљ је да ученици развијају визуелно мишљење и да примењују перспективу без мерења, без лењира, без помоћних линија... Најважније је да их наставник научи како да опажају. Наставник показује и очигледне примере перспективе у уметничким делима. Треба водити рачуна о томе да се учење одвија постепено. Перспектива ће се учити и у осмом разреду, па наставник не треба да покаже ученицима све врсте перспектива.

КОМУНИКАЦИЈА

У овој целини су груписани садржаји који се односе на комуникацију – тумачење садржаја и изражавање (визуелно, вербално, писано и невербално). Ученици треба да до краја седмог разреда науче како да кратко, афирмативно и аргументовано говоре о својим радовима, радовима својих вршњака и о наслеђу, а до краја осмог разреда како да на прихватљив начин изразе критику или неслагање. Одабрани појмови/теме се повезују са одговарајућим појмовима других целина.

Садржај уметничког дела

Теме и мотиви које су ученици постепено упознавали претходних година (пејзаж, портрет, аутопортрет, мртва природа...) могу, према процени наставника, да се систематизују пре него што се покажу примери историјских, религијских и митолошких композиција. У разговору је неопходно повезати појмове/теме са садашњим временом и искуством ученика. Ученици се, постепено, уводе у разговор о намери уметника, о значају и утицају одабраних уметника и уметничких остварења у прошлости и данас, почев од примера из националног наслеђа. Ученици треба да разумеју и чему служе копије уметничких дела, шта је плагијат и какав је однос друштва (и закона) према плагирању, шта је оригиналност и због чега је важна. Када ученици обликују ликовне радове, фокус је на изражавању емоција, стања и/или имагинације.

Дигитална фотографија

О фотографији и филму ће се више учити у осмом разреду, а у седмом разреду је предвиђено да се ученици кроз практични рад и мотив близак њиховом искуству постепено уводе у начин комуницирања фотографијом. Елементарне податке о организацији композиције и основну терминологију потребно је повезати са одговарајућим садржајима прве целине и обезбедити да ученици прво изграде неопходну основу да би могли да се фокусирају на комуникацију – изражавање емоција, стања, порука... и утисак који фотографија оставља на посматрача. Разговор може да почне поређењем аутопортрета урађених традиционалним техникама, процењивањем како је уметник намеравао да се представи. У практичном раду, предлог је да ученици уче како даураде занимљив селфи примењујући основна знања о кадрирању, а без обраде у фото едиторима. Важно је и да науче како да направе избор, односно да се фокусирају на то да ли су успешно приказали оно што је договорено, уместо на то да ли су „лепо испали". Уколико немају сви ученици фото апарате/мобилне уређаје, наставник планира рад у групи и коришћење школског фото апарата. Фотографије могу да се користе на часу за анализу, али се не излажу/објављују без дозволе ученика и родитеља/старатеља. Потребно је упозорити ученике да не фотографишу једни друге, мењају и објављују те фотографије без знања и дозволе.

Анимација

Предложени садржаји се односе на кратко упознавање ученика са начином креирања анимираних остварења. Довољно је рећи да је креирање анимације сложени посао који подразумева планирање, продукцију и продају. У току продукције (израде) анимације припрема се књига снимања и стори борд (често и аниматик). Наставник кратко објашњава функцију стори борда и истиче да се стори борд битно разликује од стрипа који је целовито остварење (о стрипу ће се више учити у осмом разреду). Ученици могу да скицирају на часу стори борд користећи традиционалну цртачку технику. Циљ је да ученици сазнају да у креирању појединих уметничких остварења учествује више тимова који међусобно сарађују, да се рад на таквим делима унапред планира, да се идеје разрађују на различите начине и да науче како да скицирају своју замисао у форми стори борда. Они ученици који су заинтересовани за индивидуални пројекат (домаћи рад) могу да ураде и дизајн карактера (изглед и особине јунака), затим причу или синопсис који су сами осмислили (индивидуални пројекат који се планира у договору са наставником Српског језика и књижевности), или могу да анимирају лик који су осмислили (индивидуални пројекат који се планира у договору са наставником Информатике и рачунарства).

Сцена

Предложени садржај се односи на обједињене уметности. Овај садржај се до сада у пракси реализовао различито. Предлог је да наставник прво покаже одабрана уметничка остварења (мултимедијално позориште, интерактивно позориште, сценски дизајн...), а затим да заједно са ученицима договори активност у којој ће сви ученици учествовати према својим афинитетима и способностима.

Презентације

Ученици треба да почну да уче како да из текста издвоје најбитније садржаје, највише десет теза (број теза је потребно постепено смањивати). Када раде дигиталну презентацију, наставник треба да поставља јасне захтеве. На пример, да презентација нема више од седам слајдова, да су текст и слика у равнотежи, да контраст између боје подлоге и боје слова не замара очи... Затим, да

су визуелне информације релевантне. Такође, потребно је разговарати о томе коме је презентација намењена и како држи пажњу публици. Потребно је водити рачуна о постепеном повећавању захтева (презентације ће се радити и у осмом разреду).

УМЕТНОСТ ОКО НАС

У овој целини су груписани садржаји који се односе на укључивање ученика у културне и уметничке активности у заједници и на развијање позитивних ставова према наслеђу свог и других народа.

Уметност и технологија

До краја седмог разреда ученици треба да упознају сва уметничка занимања за која се могу оспособити у средњим уметничким школама (остала занимања су предвиђена за осми разред). Ученици треба да размотре своја интересовања и могућности и да на време почну са припремањем за пријемни испит, уколико планирају да упишу уметничку школу.

Циљ разговора о новој технологији је да се ученици упознају са технологијом која се тренутно користи и да размотре на који начин технологија утиче на рад уметника. Наставник нуди минимум података, само онолико колико је потребно да се објасне основни појмови. На пример, израз „виртуелна реалност" (VR) се односи на симулације облика и простора које су створене различитим технологијама (израз се не везује за традиционалне ликовне технике). Компјутерски генерисане слике (CGI) се користе у филму, анимираном филму, рекламама, игрицама. Апликативни програми омогућавају вајарима да за краће време обликују скулптуре, које остају као трајни записи, а не морају да се изведу у материјалу. Холограми су слике направљене помоћу ласерске технологије. У овом тренутку, 7D облици су холограми у реалном простору које видимо и без специјалних наочара. Јапански научници су произвели холограм који можемо и да додирнемо. Дигиталном оловком „Phree" могуће је цртати скоро на свакој површини. Осим за фотографисање, дронови могу да се користе и за сликање. 3D штампа омогућава да се за кратко време „одштампа" било шта: кућа, аутомобил, вештачки органи, скулптуре... Познате дизајнерске куће (Levi's, Nike, Ralph Lauren...) сарађују са великим корпорацијама које производе рачунаре и електронику, као што је Мајкрософт. Неким уметничким дисциплинама нова технологија пружа више могућности, док друге ограничава. Наставник планира како ће подстаћи ученике да развијају ставове.

Уметност око нас

Први предлог се односи на развијање позитивних ставова према себи, другима и друштву у целини, а кроз ангажовање у ликовном раду за хуманитарне активности, у уметничким пројектима (рециклажа), у програмима у музејима, у културно-уметничким манифестацијама у свом месту. Уколико нема могућности да се ученици непосредно укључе у културно уметнички живот заједнице, могу да смишљају и предлажу пројекте, да се повежу са музејима путем видео конференције, да користе предности дигитализованог наслеђа.

Наставник прави избор садржаја из националног наслеђа. Имајући у виду фонд часова, одабрани садржаји се могу користити као пример за ликовне проблеме који се истражују, као подстицај (мотивација) за стварање, као истраживачке теме (креирање презентација), могу се реализовати у корелацији са другим програмима, у интегрисаној тематској настави. Наставник објашњава и зашто су одабрани примери значајно наслеђе, зашто су важни за развој културног туризма и на који начин су повезани са животом ученика. Препорука је да школа у току године најмање једном реализује учење у сарадњи са установом културе, по могућности у самој установи културе. Садржаји који се односе на промоцију наслеђа и на установе за заштиту наслеђа предвиђени су за осми разред.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

– однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...);

– однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истрајан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...);

– однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...);

– разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...);

– повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...);

– оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...);

– организација композиције (у складу са својом идејом примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о простору, перспективи, пропорцијама, правцу, смеру...);

– вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...);

– употреба техника и средстава (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала; користи дигиталну технологију као помоћно средство у раду; обликује рад у одабраном апликативном програму).

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Самопроцена радова је вербална и писана. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум и назив рада. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима, ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Наставник може да прилагођава методу у складу са типом активности/задатка или да осмисли другачије чек-листе.

Назив предмета	**МУЗИЧКА КУЛТУРА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Музичка култура је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**36**

ИСХОДИ У оквиру области/теме ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна врсту жичаних инструмента по изгледу и звуку; – опише начин добијања тона код жичаних инструмената; – повеже различите видове музичког изражавања са друштвено-историјским амбијентом у коме су настали; – наведе изражајна средстава музичке уметности карактеристична за период барока и класицизма; – уочи основне карактеристике музичког стваралаштва у бароку и класицизму; – препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила; – објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; технологија записивања, штампања нота; извођачке и техничке могућности инструмената; – разликује музичке форме барока и класицизма; – идентификује репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника барока и класицизма; – идентификује елементе музике барока и класицизма као инспирацију у музици савременог доба; – изводи музичке примере користећи глас, покрет и инструменте, самостално и у групи; – користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; – комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом; – учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката; – изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност); – учествује у школским приредбама и манифестацијама; – примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању; – понаша се у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама; – критички просуђује утицај музике на здравље; – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.	**ЧОВЕК И МУЗИКА**	Барок. Рођење опере. Клаудио Монтеверди. Облици вокално-инструменталне музике (ораторијум, кантата). Инструментална музика: солистичко, камерно и оркестарско музицирање. Инструментални облици: свита, кончерто гросо. Антонио Вивалди, Јохан Себастијан Бах и Георг Фридрих Хендл. Класицизам Појам сонате и симфоније. Жанрови класичне музике –опера, црквени жанрови, симфонијска, концертантна, камерна (посебно гудачки квартет), солистичка музика. Јозеф Хајдн, Волфганг Амадеус Моцарт и Лудвиг ван Бетовен. Развој српске црквене музике.
	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Жичани: трзалачки и гудачки. Градитељске школе. Појам симфонијског оркестра Српски народни музички инструменти.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената. Слушање световне и духовне музике барока и класицизма. Слушање вокалних, вокално-инструменталних и инструменталних композиција, домаћих и страних композитора. Слушање дела традиционалне народне музике.
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Певање песама по слуху и из нотног текста (солмизацијом) самостално и у групи. Певање песама у комбинацији са покретом. Певање и свирање из нотног текста народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом. Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и мелодијских репрезентативних примера (одломака/тема) у стилу музике барока, класицизма.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Креирање ритмичке пратње. Реконструкција музичких догађаја у стилу барока и класицизма.

Кључни појмови садржаја: барок, ораторијум, кантата, свита, кончерто гросо, класицизам, соната, симфонија, камерна музика.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика, и представља одличну основу за интеграцију са другим предметима.

Настава усмерена на остваривање исхода даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. Основни методски приступ се темељи на звучном утиску, по принципу *од звука ка нотној слици и тумачењу*.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Настава музичке културе остварује се кроз следеће области:
– Човек и музика.
– Музички инструменти.
– Слушање музике.
– Извођење музике.
– Музичко стваралаштво.

Да би постигао очекиване исходе образовног-васпитног процеса, наставник користи глас и покрет, музичке инструменте, елементе информационих технологија као и развијене моделе мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања информацијама и њиховог коришћења (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересо-

вањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Важно је стално указивати на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стимулације и развијања меморије.

Упућивање ученика на правила понашања при слушању музике и извођењу музике чини део васпитног утицаја који наставник има у обликовању опште културе понашања. Овај модел понашања ученик треба да пренесе касније на концерте и различите музичке приредбе.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм имајући у виду: састав и карактеристике ученика у одељењу, уџбенике и остали дидактички материјал који користи за реализацију наставних садржаја, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и потребе локалне средине у којој се школа налази.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај, али је она увек повезана и са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе што се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Процес учења базира се на перцепцији најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући сазнајно-емоционални доживљај.

Човек и музика

Знање о музици кроз различите епохе има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика. У начину реализације ових садржаја увек треба кренути од музичког дела, слушања или извођења. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музике, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако јесте, на које начине) била уметност какву данас познајемо или и нешто друго.

Информације које се тичу контекста (на пример историјске, антрополошке, културолошке природе) треба да буду одабране и пренесене у служби разумевања света музике у датом духу времена. Хронолошки аспект Музичке културе за седми разред доприноси корелацији знања и треба имати на уму да одређени предмети покривају информисаност о немузичким аспектима барока и класицизма на детаљнији и специфичнији начин.

Музички инструменти

Музички инструменти су незаобилазни елемент свих области Музичке културе. Како су, поред људског тела и гласа, значајно средство музичког изражавања човека, информације о музичким инструментима треба да проистекну непосредно из историјског и стваралачког контекста. У том смислу треба посебно обратити пажњу на везу између избора инструмената и догађаја, односно прилика када се и на који начин музика изводила.

Као и све друге, жичане инструменте треба обрадити кроз одговарајуће слушне примере који на упечатљив начин презентују њихове основне карактеристике. Информације о жичаним инструментима (трзалачким и гудачким) треба да буду сведене и усмерене на начин добијања тона, тонску боју, изражајне и основне техничке могућности и примену.

Инструменте барока и класицима потребно је аудитивно и визуелно приказати кроз најосновније информације у оквиру предвиђеног наставног садржаја.

Карактеристичне народне инструменте, од севера до југа Србије, представити слушно и визуелно. Неопходно је наставне садржаје међусобно интегрисати – географско подручје повезати са народном песмом, игром, ношњом и обичајима обрађиваног локалитета.

До знања о инструментима ученици треба да дођу из непосредног искуства путем слушања и опажања, а не фактографским набрајањем, односно меморисањем података.

Слушање музике

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања како би могао да прати музички ток (попут извођачког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана, специфичних ритмичких карактеристика и сл.). Постепено, ови елементи музичког тока постају „константа" у процесу ученичке перцепције па наставник може да проширује опажајни капацитет код ученика усмеравајући њихову пажњу пре слушања на релевантне специфичности музичког дела. У контексту барока и класицизма, посебно треба обратити пажњу на везу између природе музичког тока и намене слушаног дела – описати специфичност одређених елемената музичког дела и звучни и карактерни ефекат који је њима постигнут, потом повезати са контекстом настанка дела и намене.

Композиције које се слушају, својим трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика. Вокална, инструментална и вокално-инструментална дела треба да буду заступљена равноправно. Код слушања песама посебно треба обратити пажњу на везу музике и текста, а код инструменталних дела на извођачки састав, изражајне могућности инструмената и врсте вишегласја. Елементи музичке писмености су у служби горе наведеног. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела, подстичући код ученика креативност и критичко мишљење. Слушање дела инспирисаних фолклором, свог и других народа и народности треба представити у контексту разумевања различитог садржаја, облика и расположења слушаних композиција.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ

Химне
Државна химна
Химна Светом Сави
Химна школе

Народне песме и игре

Сјајна месечина мила нане (Бела Паланка)

Горанине, Ћафанине

Ваљевска подвала

Уродиле жуте крушке

Човек и музика

Барок

Марк Антоан Шарпантје, *Те Деум*

Георг Фридрих Хендл, *Алелуја*, ораторијум *Месија*

Жан Жозеф Муре, *Рондо* из *Симфоније фанфара*

Јохан Себастијан Бах, *Бранденбуршки концерт бр. 3*, финале

Јохан Себастијан Бах, *Токата и фуга, де-мол*

Јохан Себастијан Бах, *Токата, Це-дур*

Јохан Себастијан Бах, *Ваздух*

Антонио Вивалди, *Четири годишња доба* (избор)

Антонио Вивалди, Арија *Agitata da due venti*

Георг Фридрих Хендл: Арија *Lascia ch'io pianga*, опера *Риналдо*

Георг Фридрих Хендл: Музика за ватромет

Јохан Пахелбел, *Канон у Де-дуру*

Класицизам

Волфганг Амадеус Моцарт, *Мала ноћна музика*

Волфганг Амадеус Моцарт, *Турски марш*

Волфганг Амадеус Моцарт, *Lacrimosa* из *Реквијема*

Волфганг Амадеус Моцарт, *Клавирски концерт бр. 21 Елвира Мадиган*, 2. став

Лудвиг ван Бетовен, *За Елизу*

Лудвиг ван Бетовен, *Месечева соната*, 1. став

Лудвиг ван Бетовен, *V симфонија*, 1. став

Лудвиг ван Бетовен, *IX симфонија*, 4. став, финале

Франц Јозеф Хајдн, *Симфонија изненађења*

Волфганг Амадеус Моцарт, *Арија краљице ноћи*, опера *Чаробна фрула*

Композиције инспирисане музиком барока и класицизма и савремене обраде

Томазо Албинони, *Адађо, ге-мол*

Тони Бритен, *Химна Лиге шампиона*

Јохан Себастијан Бах, *Токата и фуга, де-мол*, изводи Ванеса Ме

Музички инструменти

Гудачки

Антонио Вивалди, *Четири годишња доба* (избор)

Антоњин Дворжак, *„Амерички квартет"* оп. 96, бр.12, Еф-дур

Антоњин Дворжак, *Багателе за гудачки трио и хармонијум*, 5. став

Бенџамин Бритн, *Simple Symphony for String Quartet Op. 4*

Хауард Шор, *Господар прстенова (The Shire)*

Стив Јаблонски, тема из филма *Трансформери: The Score – Arrival To Earth*

Виолина:

Јохан Себастијан Бах: *Партита бр.3, Гавота, BWV 1006*

Јохан Себастијан Бах: *Партита, Е-дур*, *Прелудијум,* BWV 1006

Ђузепе Тартини, *Ђавољи трилер*, 3. став

Франц Шуберт, *Пчела*

Феликс Менделсон, *Виолински концерт, е-мол*, оп. 64, 3. став

Николо Паганини, *Ла кампанела*, 3. став

Џон Вилијамс, тема из филма *Шиндлерова листа*

Виола:

Јохан Кристиан Бах, *Концерт за виолу, це-мол*

Јоханес Брамс, *Соната за , еф-мол*, оп. 120, бр. 1

Ребека Кларк, *Соната за виолу*, *Импетуозо*

Виолончело:

Јохан Себастијан Бах, *Свита за виолончело бр.1, Прелудијум*

Лудвиг ван Бетовен, *V симфонија*, 2. став

Енио Мориконе, тема из филма *Габриелова обоа*, изводи Јо Јо Ма

Контрабас:

Камиј Сен Санс, *Слон*

Јохан Баптист Ванхал, *Концерт за контрабас*, *Де-дур*

Трзалачки

Харфа:

Георг Фридрих Хендл, *Концерт за харфу и оркестар*

Михаил Глинка, *Варијације на Моцартову тему*

Мануел де Фаља, *Шпански плес*

Вера Миланковић, *Ноктурно*

Гитара:

Франциско Тарега, *Сећање на Алхамбру*

Јохан Себастијан Бах, *Бранденбуршки концерт бр. 3, Алегро*, изводи Чет Еткинс

Ерик Клептон, *Лејла*, инструментал

Волфганг Амадеус Моцарт, *Турски марш*, изводи Ингвие Малмстен

Тамбура:

Јаника Балаж и Тамбурашки оркестар, *Осам тамбураша*

Тамбураши, *Вратиће се роде*

Народна песма, *Саградићу шајку,* изводе Звонко Богдан и Тамбурашки оркестар Јанике Балажа

Мандолина:

Енио Мориконе и Нино Рота, *Тема љубави* из филма *Кум*

Лудвиг ван Бетовен, *Сонатина за мандолину и фортепиано, Це-дур*

Лаута:

Јохан Себастијан Бах, *Токата и фуга де-мол*, изводи Ванеса Ме

Јохан Георг Конради, *Свита за лауту*

Душан Богдановић, *Псалм, Пасакаља и Ричеркар, на тему старе босанске песме*, изводи Един Карамазов

Цитра:

Антонио Вивалди, *Концерт за лауту, Де-дур*

Роналд Бинге, *Елизабетанска серенада*

Балалајка:

Руска традиционална песма, *Каљинка*

Морис Жар, *Ларина тема* из филма *Ларина песма*

Видео примери

Барок:

Јохан Себастијан Бах, *Токата и фуга, де-мол* https://www.youtube.com/watch?v=Nnuq9PXbywA

Антонио Вивалди, Арија *Agitata da due venti*, Ћећилиа Бартоли https://www.youtube.com/watch?v=6czLBVqo_zw

Георг Фридрих Хендл, *Музика на води* https://www.youtube.com/watch?v=C6dHO2F2OHc

Хенри Пурсел, *Abdelazer* https://www.youtube.com/watch?v=TUxbcJIOHNY

Жан Батист Лили, арија из опере *Изис* https://www.youtube.com/watch?v=bPnNA8yTD8E

Франсоа Купрен, *Les Coucous Benevoles*, на харпсикорду изводи Клаудио ди Вероли https://www.youtube.com/watch?v=xFlX2XSGCIQ

Луи Клод Дакен, *Le Coucou* https://www.youtube.com/watch?v=e28jSNgr4c4

Ђироламо Фрескобалди, *L`Amoroso* – https://www.youtube.com/watch?v=QEbuVWAbkZo Ђироламо Фрескобалди, *Aria detta la Frescobala* https://www.youtube.com/watch?v=InSbiGcUp34

Барокни плес https://www.youtube.com/watch?v=-3-N3qtib24

Yanni, *The Storm* https://www.youtube.com/watch?v=BNi9fO-jXx-Y

Јохан Себастијан Бах, *Токата и фуга де-мол,* изводи Ванеса Ме https://www.youtube.com/watch?v=Hg8Fa_EUQqY

Класицизам:

Инсерт из филма *Амадеус* https://www.youtube.com/watch?v=--ciFTP_KRy4

MozART Group, *Eine Kleine World Music* https://www.youtube.com/watch?v=fAO9LR9gZB0

2 Cellos, *Whole Lotta Love vs. Beethoven 5th Symphony* https://www.youtube.com/watch?v=x8yymm3DtVA

Line Riders – Beethoven's 5th https://www.youtube.com/watch?v=vcBn04IyELc

Инсерт из филма *Coping Beethoven* https://www.youtube.com/watch?v=qXlsrzLUq1I

The Muppets, *Ode To Joy* https://www.youtube.com/watch?v=VnT7pT6zCcA

Гудачки инструменти:

Виторио Монти, *Csárdás,* изводи Немања Радуловић https://www.youtube.com/watch?v=XIJM2kZgYiI

2 CELLOS, *Thunderstruck* https://www.youtube.com/watch?v=uT3SBzmDxGk

Камиј Сен Санс, *Лабуд* https://www.youtube.com/watch?v=F-Z8X2HS_low

Николај Римски Корсаков, *Бумбаров лет,* за два контрабаса https://www.youtube.com/watch?v=kLvC1046t7w

Трзалачки инструменти:

Ане Вансхоторс, *A bird came flying* https://www.youtube.com/watch?v=BBrSypv7y_E

Петар Ильич Чајковски, каденца из балета *Лабудово језеро* https://www.youtube.com/watch?v=v53lusUi088

Харолд Арлен, *Over The Rainbow*, изводи Томи Емануел *https://www.youtube.com/watch?v=0cHeNscKZN0*

Пако де Лусиа, *Flamenco – Alegrias* https://www.youtube.com/watch?v=jGfx_e4Dhk8

Стивен Ворбек, *Palegia's Song* из филма *Мандолина капетана Корелија*, https://www.youtube.com/watch?v=IOMmwyfPEio&t=18s

Антонио Вивалди, *Концерт за лауту, Де-дур https://www.youtube.com/watch?v=hyHd4rDUd5g*

Роналд Бинге*, Елизабетанска серенада https://www.youtube.com/watch?v=sMOt05cG_mc*

Морис Жар, *Ларина тема из филма Ларина песма https://www.youtube.com/watch?v=bWh3aAodUJk*

Савремене обраде традиционалне музике:

Yanni, *World Dance* https://www.youtube.com/watch?v=Fn8lodDV4Zw

Традиционална из Македоније, *Зајди, зајди* (извођење Тошета Проеског) https://www.youtube.com/watch?v=vM9WWE-6YXTg

Традиционална из Македоније, *Јовано, Јованке* https://www.youtube.com/watch?v=beh-bnTHxcw

Извођење музике

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Читање с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и фине моторичке радње. Квалитетно музичко изражавање има значајан утицај на психу ученика, а самим тим и на капацитет и могућност свих видова изражавања. Уједно је важно да се кроз извођење музике, а у оквиру индивидуалних могућности ученика, подстиче и развијање личног стила изражавања.

С обзиром на то да ће певање и свирање произилазити и из историјског контекста, начин извођења треба прилагодити у односу на дати контекст. Посебну пажњу треба усмеравати на покрете који имају одговарајуће значење у музичком чину.

Певање

Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела. Посебну пажњу треба обратити на тонски опсег композиција за певање због физиолошких промена певачког апарата (мутирање). Приликом извођења песама најстарије музичке фолклорне традиције, треба неговати нетемперовани начин певања и дозволити природним бојама гласа да дођу до изражаја.

Песме се обрађују по слуху и из нотног текста. Приликом обраде песама из нотног текста након текстуалне, следи анализа нотног текста, савладавање ритма, певање солмизацијом и на крају певање са литерарним текстом. Са ученицима је неопходно постићи изражајно певање.

Свирање

Узвођење свирањем треба реализовати на ритмичким и мелодијским инструментима. Свирање на мелодијским инструментима је олакшано чињеницом да су ученици музички описмењени те могу користити нотне примере појединих песама које су најпре анализиране и солмизационо обрађене. Свирањем се поред осталог развијају моторичке вештине, координација и опажајне способности.

Елементи музичке писмености

Елементе музичке писмености треба обрађивати кроз одговарајуће музичке примере и композиције, од нотне слике и тумачења према звуку. Елементима који су обрађени у претходним разредима додати обраду Де-дур лествице кроз одговарајуће музичке примере.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Химне

Државна химна
Химна Светом Сави
Химна школе

Човек и музика:

Марк Антоан Шарпантје, *Те Деум*
Волфганг Амадеус Моцарт, *Мала ноћна музика*
Лудвиг ван Бетовен, *Ода радости*, *IX симфонија*

Елементи музичке писмености:

Народна песма из *Србије, Дуње ранке*
Харолд Арлен, *Изнад дуге*
Волфганг Амадеус Моцарт, *Чежња за пролећем*
Александар Јорговић, *Цицӣ.*
Георг Фридрих Хендл, канон *Игра коло весело*
Јохан Себастијан Бах, *Радост и весеља сласт*, из кантате *О селу*
Јозеф Хајдн, *Јесење лишће* из 3. става ораторијума *Годишња доба*
Волфганг Амадеус Моцарт, *Арија Папагена* из опере *Чаробна фрула*
Лудвиг ван Бетовен, *Птич'ја туга*
Лудвиг ван Бетовен, *Ода радости*, тема из IV става *Симфоније бр. 9*

Народне песме и игре

Чије је оно девојче (Ђурђеле)
Вита јела до неба
Врбо, врбице
Дум дага дум
Фатише коло врањске девојке
Оj, голубе, мој голубе
,Ајде Јано, коло да играмо
Море, изгрејала, нане, сјајна месечина
Жубор вода жуборила
Пуче пушка
Играле се делије
Чај горо, лане моје, причувај ми овце
Ти момо, ти девојко
Руска народна песма, *Каљинка*

Старограде̂ске песме

Диван је кићени Срем
Оj, јесенске дуге ноћи
Пред Сенкином кућом
Не лудуј лело, чуће те село
Ти једина

Духовне песме

Везак је везла Дјева Марија
Божићу, наша радости
Стеван Стојановић Мокрањац, *Тебе појем*
Тропар за Божић
Тропар Светом Сави
Помози нам вишњи Боже
Корнелије Станковић, *Многаја љета*

Песме из балканских ратова и Првог светског рата

Креће се лађа француска
Тамо далеко

Канони
Михаел Преторијус, *Живела музика*
Михаел Преторијус *Освану дан*
Георг Фридрих Хендл, *Игра коло весело* (канон)
Јозеф Хајдн, *Интервали*
Лудвиг ван Бетовен, *Скала*

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се развијају у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких вештина и знања.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

– музичка питања и одговоре;

– компоновање мелодије на задати текст;

– састављање ритмичке вежбе или мелодије од понуђених мотива;

– импровизација игре/покрета на одређену музику;

– илустрацију доживљаја музике;

– израду музичких инструмената (функционалних или нефункционалних);

– музичко-истраживачки рад;

– осмишљавање музичких догађаја, програма и пројеката;

– осмишљавање музичких квизова;

– осмишљавање музичких дидактичких игара, игара са певањем, игара уз инструменталну пратњу или музичких драматизација;

– креативну употребу мултимедија: ИКТ, аудио снимци, сликовни материјал, мобилни телефони...

Уколико има могућности, могу се осмислити и реализовати тематски пројекти на нивоу одељења или разреда.

Пројектна настава се остварује реализацијом пројекта и тимским радом ученика. Тема пројекта се састоји од подтема које ученици могу да реализују у тиму, тандему или појединачно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је предмет музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су његово знање, рад, степен ангажованости, кооперативност, интересовање, став, умешност и креативност, али и напредовање у односу на претходна постигнућа. Тако се у настави музичке културе за исте образовне-васпитног задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима.

Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и процењивања је *начин ученичке партиципације у музичком догађају*, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање.

У зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 минута) и проценом практичног рада и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су:

– допринос ученика за време групног рада;

– израда креативних задатака на одређену тему;

– рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе);

– специфичне вештине.

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитета/перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену теоретског знања у музицирању.

Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, *из ученикове перспективе*, оне могу превродити.

Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, оно треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање педагошки оправдане.

Узимајући у обзир све циљеве које процес учења, краткорочно и дугорочно треба да постигне, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у ученичковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање резултата учења. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати ни задавати.

Назив предмета	**ИСТОРИЈА**
Циљ	**Циљ** учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи.
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**72**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– доводи у везу узроке и последице историјских догађаја, појава и процеса на конкретним примерима; – изводи закључак о повезаности националне историје са регионалном и европском, на основу датих примера; – уочава везу између развоја српске државности током новог века и савремене српске државе;	**ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ**	Основне одлике, хронолошки и просторни оквири периода од Индустријске револуције до завршетка Првог светског рата. Историјски извори за изучавање периода од Индустријске револуције до завршетка Првог светског рата и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио и визуелни).

– сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту; – наведе специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединаца и група насталих у новом веку; – препознаје основне карактеристике различитих идеологија; – анализира процес настанка модерних нација и наводи њихове основне карактеристике; – уочава утицај и улогу књижевних и уметничких дела на формирање националног идентитета у прошлости; – уочава утицај историјских догађаја, појава и процеса на прилике у савременом друштву; – препознаје историјску подлогу савремених институција и друштвених појава (грађанска права, парламентаризам, уставност); – анализирајући дате примере, уочава утицај научно-технолошког развоја на промене у друштвеним и привредним односима и природном окружењу; – пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених слојева и група у индустријско доба; – приказује на историјској карти динамику различитих историјских појава и промена у новом веку; – уочава историјске промене, поређењем политичке карте савременог света са историјским картама других епоха; – пореди информације приказане на историјској карти са информацијама датим у другим симболичким модалитетима; – повеже визуелне и текстуалне информације са одговарајућим историјским контекстом (хронолошки, политички, друштвени, културни); – пореди различите историјске изворе и класификује их на основу њихове сазнајне вредности; – анализира и процени ближе хронолошко порекло извора на основу садржаја; – уочава специфичности у тумачењу одређених историјских догађаја и појава на основу поређења извора различитог порекла; – уочи пристрасност, пропаганду и стереотипе у садржајима историјских извора; – употреби податке из графикона и табела у елементарном истраживању; – презентује, самостално или у групи, резултате елементарног истраживања заснованог на коришћењу одабраних историјских извора и литературе, користећи ИКТ; – упоређује, анализира и уочава разлике између својих и ставова других; – раздваја битно од небитног у историјској нарацији; – препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва; – идентификује историјске споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања.	**ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ ИНДУСТРИЈСКОГ ДОБА (до средине XIX века)**	Индустријска револуција (парна машина и њена примена; промене у друштву – јачање грађанске и појава радничке класе). Политичке револуције (узроци, последице и обележја, европске монархије уочи револуција, просветитељске идеје, примери америчке и француске револуције; појмови уставности и поделе власти, Декларација о правима човека и грађанина, укидање феудализма). Наполеоново доба (Наполеонова владавина, ратови, тековине, Бечки конгрес). Свакодневни живот и култура (промене у начину живота). Источно питање и балкански народи (политика великих сила, борба балканских народа за ослобођење). Живот Срба под османском и хабзбуршком влашћу. Српска револуција 1804–1835 (основна обележја, ток Првог и Другог српског устанка, последице и значај). Развој модерне српске државе (аутономија Кнежевине Србије, успостава државе, оснивање образовних и културних установа). Црна Гора у доба владичанства (основна обележја државног и друштвеног уређења). Истакнуте личности: Џејмс Ват, Волтер, Катарина II, Марија Терезија, Робеспјер, Наполеон Бонапарта, вожд Карађорђе, кнез Милош, кнегиња Љубица, Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, прота Матеја Ненадовић, Петар I и Петар II Петровић Његош, Сава Текелија, митрополит Стефан Стратимировић.
	ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА	Рађање модерних држава, међународни односи и кризе (револуције 1848/49 – „пролеће народа", политичке идеје, настанак модерне Италије и Немачке, успон САД и грађански рат, борба за колоније у Африци и Азији, Персија, Индија, Кина, опадање Османског царства). Промене у привреди, друштву и култури (Друга индустријска револуција, људска права и слободе – право гласа, укидање робовласништва, положај деце и жена; култура, наука, образовање, свакодневни живот). Кнежевина и Краљевина Србија и њено окружење (развој државних установа и политичког живота, унутрашња и спољна политика, међународно признање – Берлински конгрес; културна и просветна политика, свакодневни живот; положај Срба под хабзбуршком и османском влашћу). Истакнуте личности: Ђузепе Гарибалди, Ото фон Бизмарк, Наполеон III, краљица Викторија, Абрахам Линколн, Карл Маркс, браћа Лимијер, Алфред Нобел, кнез Александар Карађорђевић, кнез Михаило, краљ Милан, краљица Наталија и краљ Александар Обреновић, књаз Никола Петровић, Илија Гарашанин, Јован Ристић, Никола Пашић, Стојан Новаковић, патријарх Јосиф Рајачић, Катарина Ивановић, Светозар Милетић, Бењамин Калај, Алекса Шантић.
	ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ XX ВЕКА	Међународни односи и кризе (формирање савеза, сукоби око колонија, Руско-јапански рат, Мароканска криза, Анексиона криза, Либијски рат, балкански ратови). Култура, наука и свакодневни живот (Светска изложба у Паризу, примена научних достигнућа, положај жена). Краљевина Србија и њено окружење (Мајски преврат, политички живот, унутрашња и спољна политика; појава југословенства, наука, култура, свакодневни живот, положај Срба под аустроугарском и османском влашћу, Црна Гора – доношење устава, проглашење краљевине; учешће Србије и Црне Горе у балканским ратовима). Велики рат (узроци и повод, савезништва и фронтови, Србија и Црна Гора у рату; преломнице, ток и последице рата; аспекти рата – технологија рата, пропаганда, губици и жртве, глад и епидемије; човек у рату – живот у позадини и на фронту; живот под окупацијом и у избеглиштву; Велики рат у сећању). Истакнуте личности: Алберт Ајнштајн, Пјер и Марија Кири, Сигмунд Фројд, Михајло Пупин, Никола Тесла, Хенри Форд, Вилхелм II, Николај II Романов, Вудро Вилсон, краљ Петар и престолонаследник Александар Карађорђевић, Јован Цвијић, Надежда Петровић, Арчибалд Рајс, Милунка Савић, Флора Сендс, Радомир Путник, Степа Степановић, Живојин Мишић, Петар Бојовић, Јанко Вукотић, Драгутин Димитријевић Апис.

Кључни појмови садржаја: револуција, индустријско доба, Источно питање, људска права, уставност, Сретењски устав, уставна и парламентарна монархија, република, Кнежевина Србија, Краљевина Србија, Велики рат, либерализам, национализам, социјализам, империјализам, колонијализам, расизам.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм је конципиран тако да су уз дефинисане исходе за крај разреда и кључне појмове, за сваку од четири тематске целине (ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ; ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ ИНДУСТРИЈСКОГ ДОБА – до средине XIX века; ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА и ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ XX ВЕКА), дати и садржаји.

Приступ настави заснован на процесу и исходима учења подразумева да ученици развијају не само основна знања, већ да их искористе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм наставе и учења, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или да одговарају њиховим интересовањима (про-

грам се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају – археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржаји су дефинисани тако да буду у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. Наставник има значајан простор за избор и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика.

Важна карактеристика наставе и учења усмерених на остваривање исхода је та да су фокусирани на учење у школи. Ученик треба да учи:

– *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Историје и других предмета;

– *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;

– *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;

– *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;

– *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у седми разред улазе са знањем о основним историјским појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности.

Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ учења предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја.

Битно је искористити велике могућности које Историја као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича" богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Посебно место у настави Историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем.

Учење историје би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било", већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму", у чему велику помоћ може пружити употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Коришћење историјских карата изузетно је важно јер омогућава ученицима да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, помажући им да кроз време прате промене на одређеном простору.

Треба искористити и утицај наставе Историје на развијање језичке и говорне културе (вештине беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију Историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности. Одређене теме, по могућности, треба реализовати са одговарајућим садржајима из сродних предмета, а посебну пажњу треба посветити оспособљавању ученика за ефикасно коришћење информационо-комуникационих технологија (употреба интернета, прављење презентација, коришћење дигиталних аудио-визуелних материјала и израда реферата).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Назив предмета **ГЕОГРАФИЈА**

Циљ Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.

Разред **седми**

Годишњи фонд часова **72 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– дефинише границе континента и показује на карти океане и мора којима је проучавани континент окружен и лоцира највећа острва, полуострва, мореузе, земљоузе, пролазе, ртове; – проналази на карти државе проучаване регије и именује их; – приказује на немој карти: континенте, океане, мора, облике разуђености обала, низије, планине, реке, језера, државе, градове; – класификује облике рељефа, водне објекте и живи свет карактеристичан за наведену територију; – анализира утицај географске ширине, рељефа, односа копна и мора, морских струја, вегетације и човека на климу; – објашњава настанак пустиња на територији проучаваног континента; – проналази податке о бројном стању становништва по континентима, регијама и одабраним државама и издваја просторне целине са највећом концентрацијом становништва у свету; – укаже на узроке и последице кретања броја становника, густине насељености, природног прираштаја, миграција и специфичних структура становништва по континентима, регијама и у одабраним државама; – тумачи и израђује тематске карте становништва по континентима, регијама и одабраним државама; – описује узроке и последице урбанизације на различитим континентима, регијама и у одабраним државама; – доведе у везу природне ресурсе са степеном економске развијености појединих регија и одабраних држава; – уз помоћ географске карте објашњава специфичности појединих просторних целина и описује различите начине издвајања регија; – објасни формирање политичке карте света; – објашњава узроке и последице глобалних феномена као што су сиромаштво, унутрашње и спољашње миграције, демографска експлозија и пренасељеност, болести и епидемије, политичка нестабилност; – доводе у везу квалитет живота становништва са природним, демографским, економским и политичко-географским одликама простора; – препознаје негативне утицаје човека на животну средину настале услед специфичности развоја пољопривреде, рударства, енергетике, индустрије, саобраћаја и туризма на проучаваним континентима, регијама и у одабраним државама; – анализира примере позитивног утицаја човека на животну средину у државама које улажу напоре на очувању природе и упоређује их са сличним примерима у нашој земљи; – изводи закључак о могућим решењима за коришћење чистих извора енергије у државама чија се привреда заснива највише на експлоатацији нафте и угља; – истражује утицај Европске уније на демографске, економске и политичке процесе у Европи и свету; – описује улогу међународних организација у свету.	**РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА**	Регионална географија, принципи регионализације. Хомогеност и хетерогеност географског простора.
	ГЕОГРАФСКЕ РЕГИЈЕ ЕВРОПЕ	Јужна Европа – културно-цивилизацијске тековине, етничка хетерогеност, туризам, политичка подела. Државе Јужне Европе: државе бивше СФРЈ, Италија, Шпанија и Грчка – основне географске карактеристике. Средња Европа – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела. Немачка – основне географске карактеристике. Западна Европа – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела. Француска и Уједињено Краљевство – основне географске карактеристике. Северна Европа – природни ресурси и економски развој, народи, политичка подела. Норвешка – основне географске карактеристике. Источна Европа – културно-цивилизацијске тековине, етничка хетерогеност, природни ресурси и економски развој, политичка подела. Руска Федерација – основне географске карактеристике. Европска унија – пример интеграционих процеса.
	АЗИЈА	Географски положај, границе и величина Азије. Природне одлике Азије. Становништво Азије. Насеља Азије. Привреда Азије. Политичка и регионална подела. Југозападна Азија – природни ресурси и економски развој, културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, урбанизација, политичка подела. Јужна Азија – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, етничка хетерогеност, урбанизација, политичка подела. Југоисточна Азија – природни ресурси и економски развој, политичка подела. Источна Азија – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, етничка хетерогеност, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела. Централна Азија – природни ресурси, политичка подела, насеља и становништво.
	АФРИКА	Географски положај, границе и величина Африке. Природне одлике Африке. Становништво Африке. Насеља Африке. Привреда Африке. Политичка и регионална подела. Афрички Медитеран и Сахарска Африка. Подсахарска Африка**.**
	СЕВЕРНА АМЕРИКА	Географски положај, границе, величина и регионална подела Северне Америке. Природне одлике Северне Америке. Становништво Северне Америке. Насеља Северне Америке. Привреда Северне Америке. Политичка подела.
	ЈУЖНА АМЕРИКА	Географски положај, границе и величина Јужне Америке. Природне одлике Јужне Америке. Становништво Јужне Америке. Насеља Јужне Америке. Привреда Јужне Америке. Политичка подела.
	АУСТРАЛИЈА И ОКЕАНИЈА	Географски положај, границе и величина Аустралије и Океаније. Природне одлике Аустралије. Колонијални период и становништво Аустралије. Насеља Аустралије. Привреда Аустралије. Океанија – основна географска обележја. Политичка и регионална подела.

	ПОЛАРНЕ ОБЛАСТИ	Основне географске одлике Антарктика – откриће, назив, географски положај, природне одлике, природни ресурси и научна истраживања. Основне географске одлике Арктика – откриће, назив, географски положај, природне одлике, природни ресурси и савремена научна истраживања.

Кључни појмови садржаја: регије Европе, Азија, Африка, Северна Америка, Јужна Америка, Аустралија и Океанија, поларне области.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању процеса наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и препоручених садржаја, образовних стандарда за крај обавезног образовања, циљева и исхода образовања и васпитања, кључних компетенција за целоживотно учење, предметних и општих међупредметних компетенција, наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Наставник има слободу да сам одреди број часова за дате теме у годишњем плану.

Предметни исходи су дефинисани на нивоу разреда у складу са ревидираном Блумовом таксономијом и највећи број њих је на нивоу примене. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Од наставника се очекује да операционализује дате исходе у својим оперативним плановима за конкретну тему, тако да тема буде једна заокружена целина која укључује могућа међупредметна повезивања. У фази планирања и писања припреме за час наставник дефинише циљ и исходе часа.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дати садржаји су препоручени и распоређени у осам тематских целина: *Регионална географија, Географске регије Европе, Азија, Африка, Северна Америка, Јужна Америка, Аустралија и Океанија, Поларне области.*

У раду са ученицима препоручује се наставнику да на почетку школске године упути ученике на самостални рад тако што ће ученици приликом обраде нове тематске целине добити задатке да обраде по једну или више репрезентативних држава. Ученици ће уз помоћ наставника, расположивих статистичких извора, картографских и средстава информационо комуникационих технологија обрађивати појединачне државе света (географски положај, границе, величину, основне природно-географске и друштвено-економске одлике). До краја школске године, сви ученици ће имати регионално-географске приказе одабраних држава. На овај начин ученици ће бити у могућности да сагледају синтезни карактер регионалне географије у односу на појединачне дисциплине опште (физичке и друштвене) географије које карактерише примена аналитичких научних метода.

Регионална географија

На првим часовима наставник ће упознати ученике са предметом и задацима проучавања, као и поделом регионалне географије, ослањајући се на њихова већ стечена географска знања из 6. разреда о појму географске регије, а са циљем разумевања комплексних односа и веза између географских објеката, појава и процеса у географској средини. У обради садржаја о регионалној географији, требало би указати на то да светско копно није једноличан или хомоген географски простор, већ да га одликује заступљеност различитих физичко-географских и друштвено-географских елемената, које га чине хетерогеним. Објаснити да се регионална географија изучава са циљем да би ученици сазнали какви су односи и везе између природе и људи, као и да би постали свесни да опстанак живота на Земљи зависи од њиховог међусобног односа. Објаснити ученицима да су принципи регионализације (физичко-географски и друштвено-географски) правила на основу којих се врши подела хетерогене Земљине површине на хомогене географске регије, као нпр. геоморфолошке, климатске, хидрографске, педолошке, биогеографске, економске (рударске, аграрне, индустријске, туристичке), урбане, културне, историјске, политичке и друге регије. На крају обраде наставне теме *Регионална географија*, указати на то да одређене регије карактерише сличан географски изглед (физиономске регије), а да друге поседују једну или неколико функција (фунционалне регије).

Обраду наставних јединица о континентима вршити по Керовом систему, који подразумева следећи редослед излагања: географски положај, границе и величина, рељеф, клима, воде, живи свет, становништво, насеља, привреда, политичка и регионална подела континента. Истим редоследом анализирати и одабране државе.

При обради наставних јединица о географским регијама избећи Керов систем, јер се на тај начин непотребно, два пута понављају већ обрађени садржаји у оквиру континената (иста наставна тема). С обзиром на то да су друштвено-географски процеси знатно динамичнији од физичко-географских, као и то да утичу на различите начине на трансформацију географског простора и на укупан развој, њима је приликом обраде географских регија дат посебан значај.

У табеларном прегледу програма, у колони *Садржаји*, за сваку географску регију предложени су они географски садржаји који их чине специфичним, али то није коначни нити обавезујући попис садржаја за те географске регије.

Географске регије Европе

Реализацијом исхода друге теме *Географске регије Европе* ученици ће стећи знања о географским целинама Европе – Јужна, Средња, Западна, Северна и Источна Европа, као и њиховим географским специфичностима и развојним карактеристикама које их издвајају у односу на суседне географске регије, политичком поделом и одабраним државама. Избегавати понављање географских садржаја из теме *Географија Европе*, који су анализирани у шестом разреду.

При одбради Јужне Европе истаћи културно-цивилизацијске тековине регије (нпр. колевка европске цивилизације, период географских открића, хуманизам, ренесанса...), етно-лингвистичку хетерогеност (романски, јужнословенски и изоловане групе народа), привредне одлике кроз везу са природним условима и ресурсима, са освртом на туризам (позната туристичка регија света / краљица туризма) и политичку поделу. У оквиру Јужне Европе препоручује се обрада држава бивше СФР Југославије, Италија, Шпанија и Грчка. У оквиру Средње Европе обрадити културно-цивилизацијске тековине регије (процват науке, културе и технологије захваљујући хуманизму и ренесанси, културно-уметнички правци, традиција народних фестивала, филмска индустрија и сл.), савремене демографске процесе, природне ресурсе и привредни развој, урбанизацију (велики градови, агломерације, конурбације и мегалополиси) и политичку поделу. Препоручује се обрада Савезне Републике Немачке у оквиру регије. Западну Европу обрадити кроз културно-цивилизацијске тековине регије (велика колонијална царства, индустријске револуције...), демографске процесе, природне ресурсе и привредни развој (најразвијенија европска регија), урбанизацију (индустријски градови, конурбације нпр. Ран-

штад, Велики Лондон, Париз, Фламански дијамант...), политичку поделу, као и географска обележја Републике Француске и Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске. У оквиру Северне Европе посебно анализирати везу природних ресурса (енергенти, руде, минералне сировине) са привредним развојем (специјализована индустрија, висок животни стандард становништва) и анализирати етничка обележја, политичку поделу и основне географске карактеристике Норвешке. При обради Источне Европе истаћи културно-цивилизацијске тековине, етничку хетерогеност (Руси, Татари, Украјинци, Белоруси, Казаси, Јермени,..), природне услове и ресурсе, привредне карактеристике и политичку поделу. Обрадити Руску Федерацију, трансконтиненталну државу, која чини највећи део Источне Европе и Северне Азије. На крају наставне теме *Географске регије Европе* објаснити значај Европске уније у свету, као пример интеграционих процеса.

За цртање тематских карата о географским регијама Европе користити неме карте, на којима се могу издвојити карактеристичне регије и њихови географски садржаји. При цртању и тумачењу тематских карата долази до изражаја самосталност у раду ученика и усавршава се вештина практичне примене географске карте у настави. Уколико постоје техничке могућности, ученици могу припремити презентације, чиме се оспособљавају да кроз визуелизацију садржаја самостално анализирају и доносе закључке о одређеним специфичностима географских регија Европе.

Кроз читаву тему важно је нагласити да се временом географске регије Европе развијају и мењају функције. Важно је искористити велике могућности које географија као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Географске регије Европе би требало да буду представљене као географска прича, богата информацијама и занимљивостима, како би географске појаве и процеси били предочени јасно, детаљно и динамично.

Ученике не оптерећивати квантитативним вредностима, већ инсистирати на појаве и процесе који утичу на развој европских регија. У циљу подстицања толеранције и солидарности код ученика, указати на постајање различитих социјалних, етничких и културних група у Европи.

Азија

На почетку наставне теме Азија обрађују општегеографске одлике овог континента, и то: географски положај, границе и величина, природне одлике, становништво, насеља, привреда и политичка и регионална подела, након чега се прелази на регионалне целине: југозападну, јужну, југоисточну, источну и централну Азију.

Приликом обраде положаја, границе и величине Азије, кључно је да се истакне да је Азија саставни део јединствене копнене целине Евроазија, да се овај континент разграничи од Европе и од Африке, да ученици увиде да се Азија простире и на северној и на јужној, као и на источној и западној Земљиној полулопти. Даље, важно је да се ученицима објасни шта значи да је Азија део Старог света и да ова знања повежу са знањима која стичу на часовима историје (Велика географска открића). Код приказивања величине Азије важно је да ученици стекну представу о односима површине и броја становника у поређењу са осталим континентима, а посебно са Европом.

Разумевање природних одлика Азије кључно је за касније схватање просторне дистрибуције становништва, размештаја природних ресурса, развоја и размештаја појединих привредних грана (пољопривреде, индустрије, саобраћаја и туризма) на континенту. Као посебно значајне садржаје у овој области истичемо: настанак набраних планина и острвских архипелага, тумачење појава вулканизма и трусова у светлу теорија литосферних плоча, различите узроке постанка пустиња у југозападној, јужној и централној Азији, климатску и мозаичност живог света Азије, и др.

Приликом обраде становништва Азије пажњу би требало усмерити на разумевање просторне дистрибуције становништва, поларизованог демографског развоја, савремених миграција (нарочито из ратовима угрожених држава према Европи) и структуре становништва (групе народа, најмногољуднији народи). Адекватно коришћење статистичких извора овде је јако важно. Ученици не треба да памте податке из области демографске статистике, они треба да разумеју односе величина, без фактографског памћења података. У школама које су технички опремљене (постојање интернет прикључка, рачунара, таблет уређаја, паметних телефона), ученици треба на часовима да користе релевантне статистичке изворе, да их тумаче и сами или уз помоћ наставника представљају графиконима и тематским картама.

Насеља Азије представљају прави мозаик људских насеобина што је условљено факторима природне средине, специфичностима привреде и културно-цивилизацијског развоја. Ученицима овде треба приказати контрасте руралних насеља (нпр. у пустињама Југозападне Азије, у Индији, на Тибету, рибарска насеља у Југоисточној Азији, итд.) и вишемилионских градова, центара глобалних политичких и економских процеса (нпр. Сингапур, Токио, Шангај...). Пажњи наставника и ученика препоручујемо и специфичности процеса урбанизације (сјај Токија са једне и псеудоурбанизација у Индији, сампани у Кини, итд. са друге стране).

Привредне одлике Азије могу се обрадити на различите начине: кроз приказ територијалног размештаја привредних грана, сагледавање утицаја природних и друштвених фактора на развој привреде или кроз истицање регионалних специфичности развоја и размештаја привреде.

У програму наставе и учења дата регионална подела Азије је препоручена. Наставници, ученици и аутори уџбеника могу Азију да поделе и на друге начине, али је важно да ученици разумеју критеријуме просторне диференцијације.

Како би се остварио принцип очигледности и знања која се стичу на часовима географије учинила трајним, наставници у обради опште- и регионалногеографских садржаја треба да користе зидне географске карте, а ученици атласе и неме карте. Коришћење ових наставних средстава није само себи сврха, тачније њихова употреба не завршава се лоцирањем географских објеката на картама већ представља основу за даље тумачење каузалних и функционалних односа између проучаваних географских објеката, појава и процеса. То, на пример, значи да ученик треба да буде у стању да пошто покаже на карти Индијски океан, Хиндустанску низију, Хималаје и Тибет закључи зашто је на Тибету хладна и сува клима.

Употреба средстава информационо-комуникационих технологија у настави (нпр. организација виртуелне шетње Забрањеним градом помоћу апликације Google Maps, коришћење програма за израду квизова за утврђивање градива, итд.) додатно ће допринети реализацији принципа очигледности и учвршћивању трајности ученичких знања.

Африка

Приликом обраде положаја, границе и величине Африке важно је истаћи да се она пружа меридијански што за последицу има јасну диференцираност континента на природне зоне од екватора према југу и северу. Указати на границу Африке према Азији као и на припадајућа острва овом континенту.

Знања која ученици стичу изучавањем климе, хидрографије и рељефа Африке важна су за разумевање просторне дистрибуције становништва, положаја насеља, размештаја природних ресурса, развоја и размештаја пољопривреде, рударства и туризма на континенту. Значајно је истаћи хидрографске карактеристике Нила, Нигера и реке Конго и језера Викторија, Њаса и Тангањика, као места значајне концентрације становништва, насеља и пољопривреде. Приликом обраде флористичких и зоогеографских карактеристика континента указати и на географске факторе ендемизма фауне Мадагаскара.

Приликом обраде наставних садржаја о становништву Африке битно је разумевање просторне дистрибуције становништва (пренасељени, густо, ретко и ненасељени простори), природног прираштаја, савремених миграција (нарочито из ратовима угрожених држава према Европи) и структуре становништва.

У оквиру политичко-географских одлика Африке посебно се треба осврнути на процесе колонизације и деколонизације као и

на ефекте ових процеса у савременим економско-политичким односима афричких држава (неоколонијализам). Регионалну поделу Африке иницијално би требало посматрати кроз физичко-географску и културно-цивилизацијску поларизацију континента на Афрички Медитеран и Сахарску Африку на северу и Подсахарску Африку на југу. Поред климе као главног физичко-географског фактора други значајан фактор поларизације је Арапско-исламска цивилизација на северу и Негро-афричка цивилизација на југу. Као последица етничке и демографске хетерогености Подсахарске Африке, треба указати на одређене друштвено-политичке разлике унутар ње. Приликом обраде ове теме треба се осврнути на савремене географске проблеме Африке као што су дезертификација, екстремно високи природни прираштај, несташица хране, интензивне миграције ка Европи, прекомерну експлоатацију природних ресурса, итд. Обрада ових садржаја би требало да допринесе формирању ставова код ученика, према овим актуелним географским темама.

Северна Америка

За достизање исхода у оквиру ове теме важно је указати на положај овог континента између Атлантског и Тихог океана као и на повезаност/раздвојеност са суседним континентима. Ово је посебно значајно у контексту саобраћајно-географског положаја, економске повезаности са обалама других континената. У реализацији исхода који се односе на издвајање регија, потребно је нагласити постојање две културне целине на територији Северне Америке: Англоамерике (САД и Канада) и Латинске Америке (Средња Америка) и кроз корелацију са садржајима историје објаснити значај насељавања Америка.

При обради природних одлика Северне Америке битно је указати на генезу рељефа континента и издвојити карактеристичне рељефне целине. Овде треба објаснити настанак Канадског штита, Кордиљера, Апалача, Средишњих низија и других особених целина. Познавање рељефа овог континента веома је значајно и за разумевање његове климе и распореда природних зона. У том смислу потребно је нагласити меридијанску циркулацију ваздуха и морске струје. У регионализацији простора овог континента важно је применити и физичко-географски принцип регионализације.

При обради наставне јединице становништва Северне Америке потребно је указати на етапе насељавања континента (присуство староседелаца, утицај европских досељеника, тзв. претапање у једну нацију и сл.). У реализацији исхода који се односе на објашњења демографских процеса значајно је сагледати разлике у популационом развоју средњеамеричких и англоамеричких народа, последичне миграције према САД и Канади, разлике у структурама становништва и слично.

За достизање исхода који се односи на разумевање процеса урбанизације препоручује се указивање на разлике у друштвено-економском развоју и културном наслеђу Англоамерике и Латинске Америке, степену урбанизације, физиономији села и градова, разликама између планског и стихијског развоја, миграцијама из села у градове, начину живота и слично.

Исходи који се односе на разумевања и објашњења економских процеса такође могу да се реализују кроз анализу диспаритета развоја између Англо и Латинске Америке. Они се могу обрадити анализом природних и друштвених фактора привредног развоја, анализом привредних сектора, посматрањем просторног размештаја делатности и сл. У остваривању исхода који се односе на утицаје човека на животну средину сврсисходно је указати на везу између експлоатације природних ресурса, квалитета живота, потрошње и утицаја на животну средину.

Исходи који се односе на регионалну поделу овог простора могу да се реализују применом различитих начина издвајања карактеристичних регија (физичко-географске или друштвено-економске регије). У погледу политичке поделе, такође је могуће препознати разлике између политичко-географске уситњености средњеамеричког простора с једне стране и постојање две популационо и територијално велике, а истовремено високоразвијене државе Англоамерике.

Јужна Америка

За достизање исхода који се односе на дефинисање географског положаја потребно је нагласити у којим топлотним појасевима се простире Јужна Америка, затим повољност положаја између Тихог и Атлантског океана, као и велику удаљеност од осталих континената. У погледу друштвено-географске компоненте положаја важно је истаћи колонизацију, латиноамеричко наслеђе, поделу на интересне сфере између Шпаније и Португалије и сл.

Природне одлике Јужне Америке могу се систематично обрадити почев од генетских типова рељефа и редоследа постанка појединих целина. Препоручује се да се климатске одлике континента анализирају кроз утицај климатских фактора, чиме се уједно објашњавају и типови климе. На тај начин се реализују исходи о утицају климатских фактора на климу и распоред природних зона. Исход који се односи на препознавање негативних утицаја човека на животну средину може да се реализује анализом значаја и неконтролисане сече амазонских селваса.

При обради садржаја Становништво Јужне Америке потребно је истаћи културно-цивилизацијске узроке велике етничке и расне разноликости. У остваривању исхода који се односе на развој насеља Јужне Америке препорука је да се акценат стави на узроке стихијских процеса урбанизације и на последично велики јаз који постоји између развоја милионских градова с једне стране и бројних сеоских насеља у Андима, Амазонији и слично. Важно је нагласити везу између рурално-урбаних миграција и великих контраста који постоје у простору јужноамеричких градова.

Препоручује се да се привреда Јужне Америке сагледа кроз анализу утицаја природних и друшвених фактора привредног развоја. У привредној структури потребно је указати на значај делатности примарног и секундарног сектора. У објашњењу политичке поделе простора Јужне Америке битно је указати на културно-цивилизацијске узроке поделе. Достизање исхода је могуће кроз практичне активности у оквиру самосталних или групних задатака, тако да ученици сами проуче и представе одлике одабраних регионалних целина или држава.

Аустралија и Океанија

За достизање исхода, наставник у оквиру географског положаја ученицима треба да укаже на димензије континента као и на просторни обухват Океаније (припадајућа острва Меланезији, Микронезији и Полинезији). Важно је указати на факторе географске изолованости Аустралијског континента у односу на остале континенте као и последице које се огледају у специфичним биогеографским и антропогеографским одликама. Физичко-географски садржаји треба да укажу на геотектонску еволуцију Аустралије (Пангеа, Гондвана), постанак планина као и на постанак острва Океаније (вулканска острва, атоли). Истаћи факторе који су довели до формирања пустиња, великог коралног гребена као и аутентичне аустралијске флористичке и зоогеографске области. Приликом обраде становништва Аустралије и Океаније указати на домицилно становништво (Абориџини, Маори) и придошло европско и азијско становништво. Извршити периодизацију етно-демографског развоја Аустралије и Океаније на предколонијални и колонијални период. Указати на савремене демографске процесе (природни прираштај, миграције) и насељеност континента (насељени и ненасељени простори). У политичко-географској анализи указати на процесе колонизације, деколонизације и формирања независних држава. Истаћи значај саобраћајно-географског и политичко-географског положаја острва Океаније у контексту савремених економских, политичких и војних процеса. Приликом обраде насеља Аустралије указати на природне факторе формирања савремене мреже насеља.

Поларне области

За достизање исхода у оквиру наставне теме *Поларне области* препоручени садржај чине карактеристичне одлике ових простора. У том смислу, пажњу треба посветити специфичностима оријентације на половима (нпр. помоћу звезда, компаса, Сунца),

дужини обданице и ноћи, висини Сунца над хоризонтом, односима копна и мора, историјату истраживања, садашњим истраживањима, као и међународној подели ових простора.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење и процењивање резултата постигнућа ученика, а у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа знања на коме се ученик налази. Свака активност на часу служи за континуирану процену напредовања ученика. Неопходно је ученике стално оспособљавати за процену сопственог напретка у остваривању исхода предмета.

Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање на тај начин постаје мотивациони фактор за ученике. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

На почетку школске године наставници географије треба да направе план временске динамике и садржаја оцењивања знања и умења (процењивања постигнућа) ученика водећи рачуна о адекватној заступљености сумативног и формативног оцењивања. Будући да се у новим програмима наставе и учења инсистира на функционалним знањима, развоју међупредметних компетенција и пројектној настави, важно је да наставници на почетку школске године добро осмисле и са ученицима договоре како ће се обављати формативно оцењивање. У том смислу препоручује се наставницима да на нивоу стручних већа договоре критеријуме и елементе формативног оцењивања (активност на часу, допринос групном раду, израда домаћих задатака, кратки тестови, познавање географске карте...).

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано спроводи евалуацију и самоевалуацију процеса наставе и учења.

Назив предмета	**ФИЗИКА**
Циљ	**Циљ** учења Физике јесте да ученици стекну базичну језичку и научну писменост, оспособе се да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, образложе своје мишљење у оквиру дискусије, упознају природне појаве и основне природне законе и њихову примену у свакодневном животу, развију мотивисаност за учење и напредују ка достизању одговарајућих образовних стандарда.
Разред	**седми**
Годишњи фонд часова	**72 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разликује скаларне и векторске физичке величине; – користи и анализира резултате мерења различитих физичких величина и приказује их табеларно и графички; – анализира зависност брзине и пређеног пута од времена код праволинијских кретања са сталним убрзањем; – примени Њутнове законе динамике на кретање тела из окружења; – покаже од чега зависи сила трења и на основу тога процени како може променити њено деловање; – демонстрира појаве: инерције тела, убрзаног кретања, кретање тела под дејством сталне силе, силе трења и сила акције и реакције на примерима из окружења; – самостално изведе експеримент из области кинематике и динамике, прикупи податке мерењем, одреди тражену физичку величину и објасни резултате експеримента; – покаже врсте и услове равнотеже чврстих тела на примеру из окружења; – наводи примере простих машина које се користе у свакодневном животу; – прикаже како сила потиска утиче на понашање тела потопљених у течност и наведе услове пливања тела на води; – повеже појмове механички рад, енергија и снага и израчуна рад силе теже и рад силе трења; – разликује кинетичку и потенцијалну енергију тела и повеже њихове промене са извршеним радом; – демонстрира важење закона одржања енергије на примерима из окружења; – решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке (кинематика и динамика кретања тела, трење, равнотежа полуге, сила потиска, закони одржања...); – разликује појмове температуре и количине топлоте и прикаже различите механизме преноса топлоте са једног тела на друго; – анализира промене стања тела (димензија, запремине и агрегатног стања) приликом грејања или хлађења; – наведе методе добијања топлотне енергије и укаже на примере њеног рационалног коришћења.	**СИЛА И КРЕТАЊЕ**	Сила као узрок промене брзине тела. Појам убрзања. Успостављање везе између силе, масе тела и убрзања. Други Њутнов закон. Динамичко мерење силе. Међусобно деловање два тела – силе акције и реакције. Трећи Њутнов закон. Примери Равномерно променљиво праволинијско кретање. Интензитет, правац и смер брзине и убрзања. Тренутна и средња брзина тела. Зависност брзине и пута од времена при равномерно променљивом праволинијском кретању. Графичко представљање зависности брзине тела од времена код равномерно променљивог праволинијског кретања. *Демонстрациони огледи*: – Илустровање инерције тела помоћу папира и тега. – Кретање куглице низ Галилејев жљеб. – Кретање тела под дејством сталне силе. – Мерење силе динамометром. – Илустровање закона акције и реакције помоћу динамометара и колица, колица са опругом и других огледа (реактивно кретање балона и пластичне боце). ***Лабораторијске вежбе*** **1.** Одређивање сталног убрзања при кретању куглице низ жљеб. **2.** Провера Другог Њутновог закона помоћу покретног тела (колица) или помоћу Атвудове машине.
	КРЕТАЊЕ ТЕЛА ПОД ДЕЈСТВОМ СИЛЕ ТЕЖЕ. СИЛЕ ТРЕЊА	Убрзање при кретању тела под дејством силе теже. Галилејев оглед. Слободно падање тела, бестежинско стање. Хитац навише и хитац наниже. Силе трења и силе отпора средине (трење мировања, клизања и котрљања). Утицај ових сила на кретање тела. *Демонстрациони огледи*: – Слободно падање тела различитих облика и маса (Њутнова цев, слободан пад везаних новчића…). – Падање тела у разним срединама. – Бестежинско стање тела (огледи са динамометром, с два тега и папиром између њих, са пластичном чашом која има отвор на дну и напуњена је водом). – Трење на столу, косој подлози и сл. – Мерење силе трења помоћу динамометра. ***Лабораторијске вежбе*** **1.** Одређивање убрзања тела које слободно пада. **2.** Одређивање коефицијента трења клизања.

	РАВНОТЕЖА ТЕЛА	Деловање две силе на тело, појам резултујуће силе кроз различите примере слагања сила. Разлагање сила. Појам и врсте равнотеже тела. Полуга, момент силе. Равнотежа полуге и њена примена. Сила потиска у течности и гасу. Архимедов закон и његова примена. Пливање и тоњење тела. *Демонстрациони огледи*: – Врсте равнотеже помоћу лењира или штапа. – Равнотежа полуге. – Услови пливања тела (тегови и стаклена посуда на води, Картезијански гњурац, суво грожђе у минералној води, свеже јаје у води и воденом раствору соли, мандарина са кором и без коре у води, пливање коцке леда на води…). ***Лабораторијске вежбе*** **1.** Одређивање густине чврстог тела применом Архимедовог закона.
	МЕХАНИЧКИ РАД И ЕНЕРГИЈА. СНАГА	Механички рад. Рад силе. Рад силе теже и силе трења. Квалитативно увођење појма механичке енергије тела. Кинетичка енергија тела. Потенцијална енергија. Гравитациона потенцијална енергија тела. Веза између промене механичке енергије тела и извршеног рада. Закон о одржању механичке енергије. Снага. Коефицијент корисног дејства. *Демонстрациони огледи*: – Илустровање рада утрошеног на савладавање силе трења при клизању тела по различитим подлогама, уз коришћење динамометра. – Коришћење потенцијалне енергије воде или енергије надуваног балона за вршење механичког рада. – Примери механичке енергије тела. Закон о одржању механичке енергије (Галилејев жљеб; математичко клатно; тег са опругом) ***Лабораторијске вежбе*** **1**. Одређивање рада силе под чијим дејством се тело креће по различитим подлогама. **2.** Провера закона одржања механичке енергије помоћу колица.
	ТОПЛОТНЕ ПОЈАВЕ	Честични састав супстанције: молекули и њихово хаотично кретање. Топлотно ширење тела. Појам и мерење температуре. Унутрашња енергија и температура. Количина топлоте. Специфични топлотни капацитет. Топлотна равнотежа. Агрегатна стања супстанције. *Демонстрациони огледи*: – Дифузија и Брауново кретање. – Ширење чврстих тела, течности и гасова (надувани балон на стакленој посуди – флаши и две посуде са хладном и топлом водом, Гравесандов прстен, издужење жице, капилара...). ***Лабораторијске вежбе*** **1.** Мерење температуре мешавине топле и хладне воде после успостављања топлотне равнотеже.

Кључни појмови садржаја: кретање, сила, убрзање, Њутнови закони, сила теже, трење, равнотежа тела, механички рад, енергија, снага, топлотне појве, температура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Полазна опредељења при дефинисању исхода и конципирању програма физике били су усвојени Стандарди образовних постигнућа ученика у основној школи.

Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина и ставова које ученик стиче у процесу остваривања наставе у пет области предмета: *Сила и кретање, Кретање тела под дејством силе теже. Силе трења, Равнотежа тела, Механички рад и енергија. Снага, Топлотне појаве.*

Обнављање дела градива из шестог разреда, које се односи на равномерно праволинијско кретање, силу као узрок промене стања тела и инертност тела, треба да послужи као увод и обезбеди континуитет.

Ученици седмог разреда треба да наставе са учењем основних појмова и закона физике на основу којих ће разумети појаве у природи и значај физике у образовању и свакодневном животу. Они треба да стекну основу за праћење програма физике у следећим разредима.

Полазна опредељења утицала су на избор програмских садржаја и метода логичког закључивања, демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, оријентисаних на очекиване исходе.

Из физике као научне дисциплине одабрани су они садржаји које на одређеном нивоу, у складу са образовним стандардима и исходима, могу да усвоје сви ученици седмог разреда.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При планирању наставног процеса наставник, на основу дефинисаног циља предмета, исхода и образовних стандарда, самостално планира број и редослед часова обраде и осталих типова часова, као и методе и облике рада са ученицима. Редослед проучавања појединих тема није потпуно обавезујући. Наставник може у одређеној мери (водећи рачуна да се не наруши логичан след учења физике) прерасподелити садржаје према својој процени.

Улога наставника је да при планирању наставе води рачуна о саставу одељења и резултатима иницијалног теста, степену опремљености кабинета за физику, степену опремљености школе (ИТ опрема, библиотека,...), уџбенику и другим наставним материјалима које ће користити.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију истих на ниво конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за остале исходе потребно више времена и више различитих активности.

Од метода логичког закључивања, које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање

по аналогији итд.), ученицима седмог разреда најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод.

Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ развијање радозналости и интересовања за физику и истраживачки приступ у природним наукама. Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота. Одређени садржаји и тематске целине се могу реализовати и преко пројектне наставе.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програмски садржаји седмог разреда доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике:

– *Поступност* (од једноставног ка сложеном) при упознавању нових појмова и формулисању закона.

– *Очигледност* при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину наведено је више демонстрационих огледа, а у недостатку наставних средстава могуће је користити и видео симулације).

– *Повезаност наставних садржаја* са појавама у свакодневном животу.

Програмски садржаји на основу исхода се могу реализовати:

1. излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;
2. решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем – ситуација;
3. лабораторијским вежбама;
4. домаћим задацима;
5. коришћењем других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (пројекти, допунска настава, додатни рад...);
6. систематским праћењем рада сваког ученика.

Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима.

Методска упутства за предавања

Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише законе. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми.

Методска упутства за решавање рачунских задатака

При решавању већине квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. У циљу развијања природно-научне писмености наставник треба да инстистира на систематском коришћењу јединица мере физичких величина SI (међународни систем јединица).

Методска упутства за извођење лабораторијских вежби

Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се на следећи начин: ученици сваког одељења деле се у две групе, тако да свака група има свој термин за лабораторијску вежбу. Опрема за лабораторијске вежбе умножена је у више комплета, тако да на једној вежби (радном месту) може да ради три до четири ученика. Час експерименталних вежби састоји се из: уводног дела, мерења и записивања података добијених мерењима, анализе и дискусије добијених резултата, извођења закључака.

У уводном делу часа наставник:

– обнавља делове градива који су обрађени на часовима предавања, а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод који се користи да би се величина одредила),

– обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе,

– упознаје ученике с мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром,

– указује ученицима на мере предострожности, којих се морају придржавати ради сопствене сигурности.

Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава им и помаже. При уношењу резултата мерења у ђачку свеску, процену грешке треба вршити само за директно мерене величине, а не и за величине које се посредно одређују. Процену грешке посредно одређене величине наставник може да изводи у оквиру додатне наставе.

Методска упутства за друге облике рада

При одабиру домаћих задатака наставник треба да води рачуна о нивоу сложености задатака, али и о њиховој мотивационој функцији. С обзиром на то да кроз израду домаћег задатка ученици проверавају степен разумевања усвојеног садржаја, коректност урађеног задатог домаћег задатка треба да буде проверена на наредном часу.

Пројектна настава, као један од облика рада, обухвата припрему, израду пројекта, презентацију и дискусију. Пројекат изводе ученици по групама уз асистенцију наставника. Овакав начин рада подразумева активно учешће сваког ученика у групи у оквиру прикупљања података, извођење експеримената, мерења, обраде резултата, припрема презентације и презентовање. Резултат оваквог начина рада је активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање.

У оквиру израде пројеката могуће је обухватити неке од следећих тема:

– Улога физике у заштити човекове околине.
– Енергетска ефикасност.
– Климатске промене.
– Својства воде – физичка, хемијска, значај воде за живи свет.

Праћење рада ученика

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз проверу његових усвојених знања, стечених путем организовања различитих облика наставе. Такође је у обавези да уредно води евиденцију о раду и напредовању сваког ученика. Оцењивање ученика само на основу резултата које је он постигао при реализацији само једног облика наставе није добро. Неопходно је да наставник од ученика не тражи само формално знање већ да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре навикава да користи прецизну терминологију и развија способност да своје мисли јасно формулише.

Будући да је програм, како по садржају, тако и по обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика седмог разреда, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечено знање буде трајније и да ученик боље уочава повезаност разних области физике.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно, потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања (Правилник о оцењивању у основној школи из 2013. године).

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидно проверавање његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака, лабораторијских вежби, и пројеката...

У сваком разреду треба континуирано проверавати и вредновати компетенције (знања, вештине и ставове) ученика помоћу усменог испитивања, кратких писмених провера, тестова на крају већих целина, контролних вежби и провером експерименталних вештина. Наставник физике треба да омогући ученицима да искажу сопствена размишљања о неким физичким појавама и да то адекватно вреднује.

На почетку школске године потребно је спровести иницијални тест. Овај тест је инструмент провере предзнања ученика. На крају школске године, такође, треба спровести часове систематизације градива и проверити ниво постигнућа ученика и степен остварености образовних исхода.

ПРИЛОГ: Оријентациони број часова по темама и број часова предвиђених за израду лабораторијских вежби.

Редни број теме	Наслов теме	Број часова	Број часова за лабораторијске вежбе	Укупан број часова за наставну тему
1.	Сила и кретање	22	3	25
2.	Кретање тела под дејством силе теже. Силе трења	10	2	12
3.	Равнотежа тела	10	1	11
4.	Механички рад и енергија. Снага	13	2	15
5.	Топлотне појаве	8	1	9
Укупно		63	9	72

Назив предмета **МАТЕМАТИКА**

Циљ **Циљ** учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **144 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– израчуна степен реалног броја и квадратни корен потпуног квадрата и примени одговарајућа својства операција; – одреди бројевну вредност једноставнијег израза са реалним бројевима; – на основу реалног проблема састави и израчуна вредност једноставнијег бројевног израза са реалним бројевима; – одреди приближну вредност реалног броја и процени апсолутну грешку; – нацрта график функције $y = kx$, $k \in R\setminus\{0\}$; – примени продужену пропорцију у реалним ситуацијама; – примени Питагорину теорему у рачунским и конструктивним задацима; – трансформише збир, разлику и производ полинома; – примени формуле за разлику квадрата и квадрат бинома; – растави полином на чиниоце (користећи дистрибутивни закон и формуле за квадрат бинома и разлику квадрата); – примени трансформације полинома на решавање једначина; – примени својства страница, углова и дијагонала многоугла; – израчуна површину многоугла користећи обрасце или разложиву једнакост; – конструише ортоцентар и тежиште троугла; – примени ставове подударности при доказивању једноставнијих тврђења и у конструктивним задацима; – примени својства централног и периферијског угла у кругу; – израчуна обим и површину круга и његових делова; – пресликa дати геометријски објекат ротацијом; – одређује средњу вредност, медијану и мод.	**РЕАЛНИ БРОЈЕВИ**	Квадрат рационалног броја. Решавање једначине $x^2 = a$, $a \geq 0$; постојање ирационалних бројева (на пример решења једначине $x^2 = 2$). Реални бројеви и бројевна права. Квадратни корен, једнакост $\sqrt{a^2} = \lvert a \rvert$. Децимални запис реалног броја; приближна вредност реалног броја; апсолутна грешка. Основна својства операција с реалним бројевима. Функција директне пропорционалности $y = kx$, $k \in R\setminus\{0\}$. Продужена пропорција.
	ПИТАГОРИНА ТЕОРЕМА	Питагорина теорема (директна и обратна). Важније примене Питагорине теореме. Конструкције тачака на бројевној правој које одговарају бројевима $\sqrt{2}, \sqrt{3}, \sqrt{5}$, итд. Растојање између две тачке у координатном систему.
	ЦЕЛИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ	Први део Степен чији је изложилац природан број; степен декадне јединице чији је изложилац цео број; операције са степенима; степен производа, количника и степена. Други део Алгебарски изрази. Полиноми и операције (мономи, сређени облик, трансформације збира, разлике и производа полинома у сређени облик полинома). Квадрат бинома и разлика квадрата. Растављање полинома на чиниоце коришћењем дистрибутивног закона, формуле за квадрат бинома и разлику квадрата. Примене.
	МНОГОУГАО	Појам многоугла. Врсте многоуглова. Збир углова многоугла. Број дијагонала многоугла. Правилни многоуглови (појам, својства, конструкције). Обим и површина многоугла. Тежишна дуж троугла. Ортоцентар и тежиште троугла. Сложеније примене ставова подударности.
	КРУГ	Централни и периферијски угао у кругу. Обим круга, број π. Дужина кружног лука. Површина круга, кружног исечка и кружног прстена. Ротација.
	ОБРАДА ПОДАТАКА	Средња вредност, медијана и мод.

Кључни појмови садржаја: реални број, степен, квадратни корен, Питагорина теорема, полином, многоугао, ортоцентар и тежиште, круг, број π, ротација и средња вредност.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

При избору садржаја и писању исхода за предмет математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

Предлог за реализацију програма

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Реални бројеви (21; 8 + 13)
Питагорина теорема (19; 6 + 13)
Цели алгебарски изрази (48; 19 + 29)
Многоугао (21; 9 + 12)
Круг (18; 7 + 11)
Обрада података (5)

У програму је садржај теме Цели алгебарски изрази подељен на два дела, због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје. Предложени редослед реализације тема:

1. Реални бројеви;
2. Питагорина теорема;
3. Цели алгебарски изрази – први део;
4. Многоугао;
5. Цели алгебарски изрази – други део;
6. Круг;
7. Обрада података.

Предложена подела теме и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела.

Напомена: За обнављање градива, иницијални тест и анализу резултата иницијалног теста, планирана су 4 часа, а за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Реални бројеви – Увести појам квадрата рационалног броја p/q и илустровати га површином квадрата чија је страница управо p/q, на основу чега ученици треба да закључе да је квадрат произвољног рационалног броја ненегативан број.

При израчунавању квадрата рационалних бројева равноправан статус треба дати квадрирању бројева у запису p/q и у децималном запису.

Код решавања једначина облика $x^2 = a$, ученици уз наставникову помоћ изводе следеће закључке: дата једначина се може свести на једначину $x^2 = a = b^2$ и може имати једно ($a = 0$) или два решења ($a > 0$), али може бити и без решења ($a < 0$). Приликом увођења ознаке за квадратни корен нагласити разлику између, на пример, вредности $\sqrt{4}$ и решења једначине $x^2 = 4$.

У даљем раду показати да неке једначине облика $x^2 = a$ (на пример $x^2 = 2$) немају решења у скупу рационалних бројева, тј. да се у скупу рационалних мерних бројева не може израчунати мерни број странице квадрата чија је површина 2 (не инсистирати да ученици репродукују одговарајући доказ). На тај начин мотивисати увођење ирационалних бројева, јер из претходног следи да осим рационалних бројева треба имати на располагању и неке друге бројеве (на пример оне чији квадратни корен није рационалан број). Тада се уводи скуп реалних бројева као унија два дисјунктна скупа – скупа рационалних и скупа ирационалних бројева. Сада је природно и да се „рационална" права прошири у реалну праву и покаже како на таквој реалној правој постоје рационалне и ирационалне тачке. Нагласити, међутим, да скуп (позитивних) ирационалних бројева, осим квадратних корена рационалних бројева, садржи и многе друге елементе, од којих ће неки бити поменути касније (рецимо број π).

На конкретним примерима ученици треба да уоче да сваки рационалан број има коначну или бесконачну периодичну децималну репрезентацију, а ирационални бројеви бесконачну непериодичну репрезентацију и обратно (ове чињенице не треба доказивати у општем случају). При израчунавању вредности корена и рачунања са кореним, када су њихове вредности ирационални бројеви, користити калкулатор или расположиве софтвере.

За све реалне бројеве без обзира да ли имају коначну или бесконачну децималну репрезентацију увести појам приближне вредности и појам апсолутне грешке. Правила заокругљивања реалних бројева увести на следећи начин: на конкретним примерима, посматрањем могућих граница (интервала) у зависности од прецизности, ученици бирају приближне вредности тако да се при заокругљивању бира вредност са мањом апсолутном грешком, након чега се формулишу правила.

Основна својства операција сабирања и множења реалних бројева посматрати и анализирати у поређењу с одговарајућим својствима у скупу рационалних бројева. Основна својства операције кореновања у R^+ треба такође реализовати на примерима при чему се посебно третирају збир, разлика, производ и количник корена и њихови односи са кореном збира, разлике, производа и количника. При том посебну пажњу обратити на једнакост $\sqrt{a^2} = |a|$ и њено тумачење.

У оквиру ове теме се обрађује и функција директне пропорционалности $y = kx$ коју треба увести на конкретним примерима блиским искуству ученика (раст дужине пута са временом путовања при константној брзини, смањење водостаја реке ако је дневни пад протока константан ...). У почетним примерима ученици цртају тачкасти график којим се приказује функција за дискретне вредности промењиве, након чега се долази до конструкције графичког приказа у координатном систему. Тематску јединицу

продужена пропорција треба, такође, реализовати на конкретним примерима (подела дате суме у датој размери, одређивање углова троугла ако је дат њихов однос, присуство метала у легурама ...). Посебну пажњу поклонити вези продужене пропорције са класичном двојном пропорцијом.

Питагорина теорема – Питагорина теорема је од великог значаја за даље математичко образовање и потребно је пажљиво методички и дидактички обрадити. Као мотивација за тему могу се користити историјски подаци најпре о потреби човека за употребом и конструкцијом правоуглих троуглова током изградње различитих објеката у укупном напретку цивилизације, а чије је законитости Питагора уочио и математички уобличио и формулисао. На примеру египатског троугла експериментом са конопцем, цртежом или симулацијом на неком од динамичких софтвера упознати ученике са теоремом, а затим је и исказати и дати комплетан доказ. Потребно је да ученици схвате концепт Питагорине теореме, а не да напамет науче исказ. У том циљу током вежбања инсистирати на различитим ознакама катета и хипотенузе, као и различитим положајима самог правоуглог троугла, како би се ученици оспособили да Питагорину теорему користе касније у образовању у различитим задацима из планиметрије, стереометрије и тригонометрије. Упознати ученике са карактеристичним Питагориним тројкама кроз примере и напоменути да таквих тројки има бесконачно много. Формулисати обрат Питагорине теореме и применити га у задацима.

У другом делу теме пажњу је потребно усмерити на примену Питагорине теореме на конструкције дужи чији је мерни број дужине ирационалан број и примену на квадрат, правоугаоник, једнакокраки и једнакостранични троугао, ромб и правоугли и једнакокраки трапез. Ученици треба да примењују Питагорину теорему и на једнакокрако правоугли троугао, правоугли троугао са углом од 30° и одређивање растојања двеју тачака у координатном систему.

Уколико наставник има техничких могућности у учионици, након усвајања Питагорине теореме на традиционалан начин, део ове теме може обрадити коришћењем неког од бесплатних динамичких софтвера који ученицима може још очигледније дочарати Питагорину теорему и примену теореме у различитим геометријским задацима и проблемима из свакодневног живота.

Цели алгебарски изрази – У првом делу ове теме уводи се појам степена променљиве природним бројем и изводе се основна својства те операције (множење и дељење степена једнаких основа, степеновање степена, као и правила за степен производа и количника). Ученици треба у потпуности да овладају одговарајућим трансформацијама да би, између осталог, били припремљени за упознавање са операцијама са полиномима које следе. Такође, уводи се појам степена са изложиоцем који је нула или негативан цео број, али само у случају основе која је декадна јединица. Примери обухватају краће записивање врло малих рационалних бројева (примене у физици), као и канонско представљање рационалних бројева у децималном запису.

Други део теме обухвата операције с целим алгебарским изразима (полиномима). Најпре се уводи појам полинома и увежбава израчунавање вредности таквог израза за конкретне вредности променљивих који у њему учествују. Затим се дефинишу основне операције са полиномима (сабирање, одузимање и множење) и увежбава довођење полинома на сређени облик. Притом се, по потреби, користи дистрибутивни закон (у облику $(a + b)(x + y) = ax + ay + bx + by$) и формула за квадрат бинома (у облику $(a + b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$).

У наставку ове теме ученици треба да, на погодним примерима, уоче потребу растављања полинома на чиниоце (посебно у циљу решавања једначина). Затим треба увежбати то растављање коришћењем претходно наведених формула (али сада записаних у облику $ax + ay + bx + by = (a + b)(x + y)$, односно $a^2 + 2ab + b^2 = (a + b)^2$), као и формуле за разлику квадрата. Примере растављања тзв. непотпуног квадратног тринома обрађивати само на додатној настави. Сем поменуте примене на решавање једначина (на пример, облика $ax^2 + bx = 0$ и $x^2 – c^2 = 0$), овде се могу приказати примери решавања геометријских проблема за које је потребно познавање операција са полиномима.

Многоугао – Многоугао увести као део равни ограничен многоугаоном линијом. Нагласити разлику између конвексних и неконвексних многоуглова, али даља разматрања ограничити само на конвексне многоуглове. Ученике треба наводити да уоче зависност броја дијагонала, као и зависност збира унутрашњих углова од броја темена многоугла. Приликом увођења правилних многоуглова, ученици треба да уоче да постоје многоуглови који нису правилни иако су све њихове странице једнаке, као и да постоје многоуглови који нису правилни иако су сви њихови углови једнаки. Посебно истаћи осну симетричност правилног многоугла и број оса симетрије, као и чињенице да се око правилног многоугла може описати круг и да се у њега може уписати круг. Из одговарајућих формула за једнакостранични троугао, ученици, уз помоћ наставника ако је потребно, изводе формуле којима се у правилном шестоуглу успостављају везе између странице, дуже дијагонале, краће дијагонале, полупречника уписаног и описаног круга.

Кроз разноврсне примере и задатке (који се односе на троуглове, четвороуглове и правилне многоуглове) истицати примену ставова подударности троуглова и поступно развијати код ученика вештину доказивања. Доказати најважније особине троуглова и паралелограма. Увести појмове ортоцентар, тежишна дуж и тежиште троугла, и навести њихове особине. Примену ставова подударности и њихових последица проширити и на конструктивне задатке. Истаћи разлику између цртања и конструкције. Посебно треба издвојити 1) конструкције троуглова које поред датих страница/углова одређује и једна висина, односно тежишна дуж; 2) конструкције паралелограма и трапеза које поред датих страница/углова одређује и висина; 3) конструкције делтоида; 4) конструкције правилних многоуглова са 3, 4, 6, 8 или 12 темена које одређује страница, односно полупречник описаног/уписаног круга. На примерима илустровати ситуације када конструктивни задатак има више решења или нема решења, али не инсистирати на оваквим задацима. Израчунавање обима и површине многоугла илустровати разноврсним примерима и задацима.

Приликом израчунавања површине користити разлагање многоуглова на троуглове и четвороуглове. Посебну пажњу посветити израчунавању површине правилног шестоугла. Важно је укључити и одређени број практичних примена рачунања површина.

Круг – Полазећи од раније стечених знања и дефиниција кружне линије и кружне површи, треба размотрити могуће положаје и односе круга и праве, а такође и два круга у равни. Ученике треба подсетити на дефиниције тангенте и тетиве круга и искористити Питагорину терему за успостављање везе између полупречника круга, тетиве и централног одстојања тетиве. Централне теме су увођење појмова централног и периферијског угла, уочавање и доказивање тврђења о њиховом међусобном односу, као и одређивање обима и површине круга. Ученици би требало да експериментално утврде сталност односа обима и пречника кружнице. Када се уведе број π, ученике треба информативно упознати са његовом ирационалном природом. После обраде обима и површине круга, треба извести формуле за дужину кружног лука, површину кружног исечка и кружног прстена. У практичним израчунавањима користити приближну вредност 3,14 али повремено радити и са проценама 3,142; 22/7; 3,1.

У оквиру дела теме који се односи на ротацију, треба се ограничити на ротације једноставнијих фигура око задате тачке и за задати угао. Објаснити ученицима позитиван и негативан смер ротације и урадити неколико примера ротације у координатном систему. Важно је да ученици уоче да се дужине дужи и величине углова не мењају при ротацији.

Обрада података – Ову тему реализовати као пројектни задатак. Циљ пројектног задатка је да ученици овладају појмовима средња вредност, медијана и мод и истовремено се увере у применљивост обраде података у свакодневној пракси. Препорука је да се пројектни задатак реализује на конкретним примерима и предлог је да у седмом разреду то буде прикупљање, обрада и анализа података добијених анкетом. Теме се могу одабрати из

животног окружења и њихов садржај би требало да буде близак узрасту ученика (на пример: коришћење ИКТ од стране ученика, расподела слободног времена ученика, еколошка свест младих ...). Број питања у анкети не мора бити велики, највише 5-6, а истраживање треба реализовати тако да узорак не буде премали, али ни превелик и да се може реализовати у најближем окружењу (школа, породица, комшилук ...). Предлог је да се пет расположивих часова реализује по следећем плану:

РЕДНИ БРОЈ ЧАСА	САДРЖАЈ РАДА	АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА
1.	– Избор теме истраживања – Конструкција анкетних питања	Наставник објашњава пројектни задатак, а ученици предлажу теме за истраживање и 5–6 анкетних питања.
2.	– Упутство за анкетирање – Спровођење истраживања анкетирањем	Сваки ученик добија по 4–5 анкетних листића.
3.	– Обнављање и доградња појмова: узорак, нумеричка и процентуална расподела, графички приказ – Увођење нових појмова: средња вредност, медијана и мод	На једном (нумерички потпуно припремљеном) примеру се илуструју сви наведени – познати и нови појмови.
4.	– Подела ученика на групе – Упућивање у начин обраде података добијених анкетирањем – Обрада резултата анкете	Формирају се нехомогене истраживачке групе. Свака група обрађује једно питање за које је задужена (може се користити и Excel) и припрема презентацију резултата.
5.	– Презентација резултата анкете	Групе приказују резултате свог истраживања (таблични приказ резултата обраде питања из анкете, процентуалну расподелу, графички приказ, израчунавање средње вредности, медијане и мода), тумаче добијене резултате и изводе закључке.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Назив предмета	**БИОЛОГИЈА**
Циљ	Циљ учења Биологије је да ученик, изучавањем биолошких процеса и живих бића у интеракцији са животном средином, разуме значај биолошке разноврсности и потребу за одрживим развојем и развије одговоран однос према себи и природи.
Разред	**седми**
Годишњи фонд часова	**72 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ** ПРЕПОРУЧЕНИ
– прикупи и анализира податке о животним циклусима почевши од оплођења; – упореди бесполно и полно размножавање; – идентификује разлике између митозе и мејозе на основну промене броја хромозома и њихове улоге у развићу и репродукцији; – одреди однос између гена и хромозома и основну улогу генетичког материјала у ћелији; – шематски прикаже наслеђивање пола и других особина према првом Менделовом правилу; – одреди положај организма на дрвету живота на основу прикупљених и анализираних информација о његовој грађи; – упореди организме на различитим позицијама на „дрвету живота” према начину на који обављају животне процесе; – користи микроскоп за посматрање грађе гљива, биљних и животињскихткива; – разврста организме према задатим критеријумима применом дихотомих кључева; – повеже принципе систематике са филогенијом и еволуцијом на основу данашњих и изумрлих врста – фосила; – идентификује основне односе у биоценози на задатим примерима; – илуструје примерима однос између еколошких фактора и ефеката природне селекције; – упореди прикупљене податке о изабраној врсти и њеној бројности на различитим стаништима; – повеже утицај абиотичких чинилаца у одређеној животној области – биому са животним формама које га насељавају; – анализира разлику између сличности и сродности организама на примерима конвергенције и дивергенције; – идентификује трофички ниво организма у мрежи исхране; – предложи акције заштите биодиверзитета и учествује у њима; – анализира задати јеловник са аспекта уравнотежене и разноврсне исхране; – идентификује поремећаје исхране на основу типичних симптома (гојазност, анорексија, булимија); – планира време за рад, одмор и рекреацију; – доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци; – аргументује предности вакцинације; – примени поступке збрињавања лакших облика крварења; – расправља о различитости међу људима са аспекта генетичке варијабилности, толеранције и прихватања различитости.	**НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА**	Улога и значај једра у метаболизму ћелије. Деоба ћелије (хромозоми, настајање телесних и полних ћелија). ДНК и појам гена (алел, генотип, фенотип) Прво Менделово правило, крвне групе, трансфузија и трансплантација. Наслеђивање пола. Наследне болести. Животни циклуси биљака и животиња. Смена генерација. Једнополни и двополни организми. Значај и улога полног размножавања.
	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА	Основни принципи организације живих бића. Појам симетрије – типични примери код једноћелијских и вишећелијских организама; биолошки значај. Симетрија, цефализација и сегментација код животиња. Присуство/одсуство биљних органа, (симетрија и сегментација код биљака). Ћелије са специфичном функцијом: мишићне, крвне, нервне, ћелије затварачице... Грађа и улога ткива, органа, органских система и значај за функционисање организма. Компаративни преглед грађе главних група биљака, гљива и животиња – сличности и разлике у обављању основних животних процеса на методски одабраним представницима.
	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА	Основни принципи систематике (Карл Лине, биномна номенклатура). Приказ разноврсности живота кроз основне систематске категорије до нивоа кола и класе. Докази еволуције, фосили и тумачење филогенетских низова (предачке и потомачке форме, прелазни фосили).
	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	Састав и структура популација. Популациона динамика (природни прираштај и миграције). Абиотички фактори и биотички односи као чиниоци природне селекције (адаптације). Мреже исхране. Животне области. Конвергенција и дивергенција животних форми. Заштита природе. Заштита биодиверзитета.

	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ	Примери наследних болести. Особине и грађа вируса. Болести изазване вирусима. Имунитет, вакцине. Пулс и крвни притисак. Прва помоћ: повреде крвних судова (практичан рад). Принципи уравнотежене исхране и поремећаји у исхрани. Значај правилног чувања, припреме и хигијене намирница; тровање храном. Промене у адолесценцији. Здрави стилови живота (сан, кондиција, итд). Последице болести зависности – наркоманија.

Кључни појмови садржаја: правила наслеђивања особина, принципи грађе и функције, систематика, докази еволуције, структура популације, адаптације, мреже исхране, вируси, уравнотежена исхрана, прва помоћ, адолесценција, животне области, заштита биодиверзитета.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм Биологије за седми разред је део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на достизање исхода.

Спирални програм подразумева да у сваком разреду из сваке области ученик усваја мању количину информација, до којих долази самостално уз подршку наставника. У сваком наредном разреду количина информација – знања се по мало повећава, при чему се ново знање повезује са знањем и искуством стеченим у претходним разредима и знањем стеченим неформалним образовањем, уз постепено подизање захтева. На тај начин се знања постепено проширују и продубљују, односно граде.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи биологију и друге предмете. Исходи се односе на пет области предмета: *наслеђивање и еволуција*, *јединство грађе и функције као основа живота*, *порекло и разноврсност живота*, *живот у екосистему* и *човек и здравље*. (Исходи за шесту област *посматрање, мерење и експеримент* у биологији су распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.)

Достизање исхода води развоју предметних, свих кључних и општих међупредметних компетенција и остваривању образовних стандарда. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене као минимуму.

Важна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је да је настава усмерена на учење у школи. Ученик треба да учи:

– *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета;

– *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;

– *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;

– *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;

– *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања као нпр. сајтове релевантних институција, писану научно популарну литературу, мапе, шеме, енциклопедије... Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организама Веновим дијаграмима, одређивање климатских услова у зависности од географског положаја, писање есеја, тј. приказ података /малих истраживања на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.).

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима, уважавање и прихватање различитости. Препоручује се максимално коришћење ИКТ решења јер се могу превазићи материјална, просторна и друга ограничења (платформе за групни рад нпр. Pbworks, платформа Moodle, сарадња у „облаку" као Гугл, Офис 365...; за јавне презентације могу се користити веб решења нпр. креирање сајтова, блогова – Weebly, Wordpress...; рачунарске симулације као нпр. https://phet.colorado.edu/sr/ и апликације за андроид уређаје; домаћи и међународни сајтови и портали, нпр. www.cpn.rs, www.scientix.eu, www.go-lab-project.eu, www.scienceinschool.org, www.science-on-stage.eu и други).

Током рада ученици би требало да користе лабораторијски прибор (пинцете, капаљке, лабораторијске чаше, сахатно стакло и сл.) и опрему за теренски рад у мери у којој је школа опремљена. У случају да прибор не постоји, може се надоместити предметима за свакодневну употребу (пинцете, капалице са флашице за лек...). Табеларно и графичко приказивање резултата, са обавезним извођењем закључака, би требало практиковати увек када се прикупљају подаци. Препорука је да се ИКТ користи за прикупљање, обраду података и представљање резултата истраживања или огледа, када се ученици оспособе за њено коришћење на часовима предмета Информатика и рачунарство и Техника и технологија.

У настави оријентисаној на постизање исхода користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многи наставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решевања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове

идеје и могућа решења проблема). На интернету, коришћењем речи *WebQuest*, *project-based learning*, *thematic units*, могу се наћи примери који се, уз прилагођавање условима рада, могу користити.

Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности.

Област: Наслеђивање и еволуција

У остваривању исхода *увиђа везу између гена и хромозома и основну улогу генетичког материјала у ћелији*, треба повезати знања ученика о појмовима гена и ДНК и њиховом положају у ћелији прокариота и еукариота. У овом разреду треба увести појам хромозома, (од чега се састоје, како изгледају у деоби и ван ње, улога хромозома у контроли метаболизма ћелије, при чему је појам метаболизма познат из претходног разреда). На примеру људског кариограма, објаснити парове хромозома и да хромозоми једног пара се називају хомологни хромозоми (навести њихово порекло – од оца и мајке). Последњи пар хромозома на кариограму чине полни хромозоми и да су код жена исти а код мушкараца различити. Остали хромозоми, осим полних, се називају телесни.

У остваривању исхода и*дентификује разлике митозе и мејозе на основу промене броја хромозома и њихове улоге у развићу и репродукцији* је најприкладније користити моделе деоба које ученици могу самостално да направе (https://www.youtube.com/watch?v=SdZfa5HyEUs). На основу модела ученик може да опише ток сваке деобе, да их упореди и да направи табелу разлика митозе и мејозе (расподела наследног материјала, генетичка различитост и број ћелија које настају по завршетку деобе). Приликом описа ћелијских деоба не треба наводити имена појединачних фаза у деобама, већ је потребно фокусирати се на сам процес и његов резултат. Модел може да прикаже чак и комбиновање хромозома на почетку мејозе (што је важно за разумевање стварања разноврсних комбинација гена код потомака као извора варијабилности), што је суштински значај мејозе (и полног размножавања).

У остваривању исхода *разматра предности и недостатке бесполног у односу на полно размножавање,* важно је надовезати садржај о размножавању на садржај који се односи на ћелијске деобе. Бесполно размножавање треба повезати са митозом и настанком идентичних ћелија, због чега су и потомци генетички идентични свом јединог родитељу. Потребно је дати примере бесполног размножавања код биљака и животиња. Полно размножавање треба повезати са мејозом, деобом у којој настају гамети, чијим спајањем ће се гени родитеља искомбиновати, у јединствену комбинацију коју свака јединка (настала полним размножавањем) носи. Ученици би требало да на примерима уоче предности и недостатке бесполног размножавања. На пример, у случају гајења биљних култура је боље да нема варијација, јер се гаје на одређеним местима за која биљке морају бити добро адаптиране, али у случају промене услова средине све јединке би биле елиминисане.

Варијабилност која се постиже полним размножавањем, треба повезати са еволуционим механизмом – природном селекцијом и са еволуционим предностима које има популација организама која је генетички разноврсна, у смислу већег потенцијала за адаптирање на промене у животној средини. То се може односити, на пример, на отпорност према новим болестима.

У остваривању исхода *прикупља и анализира податке о животним циклусима почевши од оплођења* треба се надовезати на процес настајања гамета у мејози, чиме се количина наследног материјала преполови, а оплођењем се поново успоставља диплоидност код организама. Ток развића вишећелијских организама треба објаснити на моделу човека, а ученици самосталним истраживањем треба да дођу до података о животним циклусима животиња из непосредног окружења или да анализирају податке сакупљене на интернету (веза са области *Јединство грађе и функције као основа живота*).

У остваривању исхода *шематски прикаже наслеђивање пола и других особина према првом Менделовом правилу* потребно је објаснити појам генског алела и дати примере на особинама које се алтернативно испољавају у којима су алели или доминантни или рецесивни (слободна ушна ресица, способност кружног савијања језика). Објаснити појам генотипа кроз постојање два алела за један ген (генски локус) на хомологним хромозомима (један наслеђен од маме, други од тате), а фенотипа на видљивим особинама организама.

Треба дати шему наслеђивања неке особине (светле очи/тамне очи) у једној генерацији и на њој објаснити Менделово правило (Правило растављања и слободног комбиновања на једном генском локусу). За анализу резултата користити знања о пропорцијама из математике. Сличном шемом се може приказати и наслеђивање пола, кроз комбинацију полних хромозома који се налазе у јајној ћелији и сперматозоиду приликом оплођења.

Као примере промена стања организма или наследних болести могу се навести болести које зависе: само од наслеђених гена (срасли прсти, једна врста патуљастог раста), од наслеђених гена и начина живота (дијабетес), оне које су везане за полне хромозоме (хемофилија), болести које су одређене већим бројем гена и такође зависне од начина живота (шизофренија), или су последица промене у броју хромозома (Даунов синдром).

Препоручен број часова је 8, по 3 за обраду и утврђивање и 2 за вежбе.

Област: Јединство грађе и функције као основа живота

За достизање исхода: *одреди положај организма на дрвету живота на основу прикупљених информација о његовој грађи, пореди организме на различитим позицијама на „дрвету живота" према начину на који обављају животне процесе, користи микроскоп за посматрање грађе гљива, биљних и животињских ткива*, акценат треба да буде на ученичком истраживању основних принципа организације живих бића и значају ткива, органа и органских система и за функционисање организма. Симетричност тела треба обрадити као особину која се јавља у свим групама живих организама (једноћелијских и вишећелијских), са типичним примерима радијалне (зрачне), билатералне (двобочне) симетрије, и асимерије. Код обраде симетрије/асиметрије једноћелијских организама користити примере познатих врста које су обрађиване у претходним разредима. Посебну пажњу треба обратити на појаву симетрије/асиметрије код биљака (симетрија цвета, листа...), као и на облике симетрије код животиња, како би се разумео значај симетрије тела за живот у воденој и копненој средини. Цефализацију код животиња (овај стручни појам не треба користити) би требало описати као груписање главних органа за пријем и спровођење информација у предњем делу тела, јер овај део тела први ступа у контакт са спољашњом средином (крађи пут/бржа реакција). Сегментираност тела треба обрадити на типичним, методски одабраним примерима биљака и животиња, са нагласком на биолошки значај појве сегментације за живот у воденој и копненој средини. Важно је да ученик кроз вежбање на различитим примерима што више самостално успоставља везу између типа симетрије и начина живота (брзина, покретљивост...) одређене јединке у датим условима спољашње средине. Тип симетрије, присуство/одсуство цефализације, као и присуство/тип сегментације треба такође користити и као важан критеријум за разврставање организама применом дихотомих кључева у оквиру области *Порекло и разноврсност живог света*. Појам телесне дупље, као и (ембриоланих) телесних слојева не треба помињати, јер ученици немају довољно знања о развићу на овом узрасту. Код обраде ткива треба се бавити морфологијом (изгледом) појединих типова ћелија и њихове улоге, док ће њихова детаљнија унутрашња грађа бити обрађивана у наредном разреду. Такође, у оквиру одговарајућих наставних јединица, треба обрадити и ћелије са специфичним функцијама, нпр. мишићне, крвне, нервне, ћелије затварачице и др. За изучавање грађе ћелија и ткива треба користити школски микроскоп. У складу са могућностима, потребно је фаворизовати индивидуални ангажман ученика у изради микроскопских препарата и микроскопирању.

Главне групе једноћелијских еукариотских организама треба обрадити кроз упоредни преглед грађе и сличности/разлике основних животних функција код једноћелијске алге, амебе, бичара, трепљара. Не ићи у детаљније систематске поделе у оквиру групе Протиста.

Паралелно са компаративним прегледом грађе на методски одабраним представницима који су познати ученицима из ранијег

образовања или непосредног окружења, треба обрадити и сличности и разлике у грађи и обављању основних животних процеса главних група биљака, гљива и животиња. Сличности и разлике у грађи ткива и органа значајних за обављање основних вегетативних процеса (исхране, дисања и излучивања) биљака обрадити паралелно, тј. компаративним прегледом грађе методски одабраних представника (вишећелијска алга, маховина, папрат, голосеменица, скривеносеменица). При обради теме транспорта воде и супстанци кроз биљку, обрадити и појам ћелија затварачица, као пример ћелија са специфичном функцијом у биљци. Сличности и разлике у грађи репродуктивних органа и размножавању биљака такође обрадити на методски одабраним представницима (вишећелијска алга, маховина, папрат, голосеменица, скривеносеменица) и повезати са значајем и улогом полног размножавања код биљака (исходи из области *Наслеђивање и еволуција*). Овде се може обрадити и тема животни циклуси биљака (такође из области *Наслеђивање и еволуција)*, без улажења у детаље смене генерација сваке појединачне групе биљака. Потребно је ставити акценат на биолошки значај разноврсности цвета и цвасти у функцији размножавања (без детаљнијег улажења у типове цвасти): једнополни и двополни цветови и цвасти, симетрија, боја, мирис, нектар, анатомија цвета у функцији опрашивања итд. Раст биљака (нагласити да је заснован на митотичким деобама, које су обрађиване у оквиру области *Наслеђивање и еволуција*) треба обрадити на примерима код вишећелијске алге, зељасте и дрвенасте биљке). Изучавање покретљивости (покрета) биљака, као једне од заједничких особина живих бића по могућности обрадити кроз огледе, наслањајући се на већ познате примере помињане у претходним разредима у оквиру обраде међусобних утицаја живих бића и животне средине, или на новим примерима из сопственог окружења.

Компаративни преглед грађе и функције животиња треба реализовати кроз обраду на методски одабраним представницима, који су од раније били познати ученицима: 1) Заштита тела (кроз упоредни преглед грађе и функције телесног покривача (интегумент, кожа) на методски одабраним представницима главних група животиња. Овде се могу обрадити и неке ћелије са специфичном функцијом, нпр. жарне ћелије. 2) Потпора и покретљивост – упоредни преглед телесних структура које обезбеђују потпору и покретљивост главних група животиња на методски одабраним представницима. Обрадити спољашњи и унутрашњи скелет животиња. Поменути да код животиња (нарочито оних без присуства чврстог скелета) и течност у телу може играти улогу скелета (хидроскелет). Обрадити мишићне ћелије као ћелије са специфичном функцијом, које својим радом делују на скелет, односно заједно са скелетом омогућавају покретљивост појединих делова тела/целог организма. 3) Пријем дражи и реаговање на дражи обрадити на посебним часовима, кроз упоредни преглед главних чула и упоредни преглед нервног система на методски одабраним представницима главних група животиња. При обради нервног система треба обрадити ћелије са специфичном грађом и функцијом – нервне ћелије, које омогућавају реаговање на дражи из спољашње и унутрашње средине. Такође, ученицима скренути пажњу да се код већине група животиња врши груписање нервних ћелија у појединим деловима тела (ганглије, мозак – повезати са предностима оваквог груписања и са цефализацијом), док се ређе појединачне нервне ћелије повезују у мреже (нпр. код медузе, што има везе са симетријом). 3) Обезбеђивање енергије за организам – врши се захваљујући исхрани и дисању. Иако се, због обимности, исхрана и дисање обрађују на посебним часовима, треба нагласити њихову нераскидиву улогу у обезбеђивању енергије за све животне функције. Кроз упоредни преглед треба обрадити разноврсност грађе органа за варење главних група животиња, у односу на њихов начин исхране (нпр. дужина црева код типичног карнивора/хербивора/омнивора, грађа кљуна, вољка и бубац, слепо црево...). Органе за дисање обрадити на типичним примерима водених и копнених животиња, као и кроз израду различитих модела/шема/стрипа... 4) Транспорт супстанци кроз тело приказати кроз упоредни преглед грађе и функције система органа за циркулацију главних група животиња, на методски одабраним представницима. Напоменути да и спољашња средина (вода) може бити у функцији транспортног медијума, као и да постоје посебне телесне течности (крв, лимфа, хемолимфа). Потребно је поменути постојање отвореног и затвореног транспортног система, као и да у оквиру затвореног транспортног система циркулише течно ткиво – крв са крвним ћелијама, које имају одређене специфичне функције. Нагласити да се управо на крвним ћелијама налазе фактори важни за одређивање крвних група, које ученици треба да савладају кроз вежбања о наслеђивању АВО система крвних група. Осврнути се на значај поклапања крвних група при трансфузији и трансплантацији (веза са *Наслеђивање и еволуција*). У оквиру обраде затвореног транспортног (крвног) система кичмењака (човека) кроз практичне вежбе обрадити пулс и крвни притисак, као и демонстрацију/вежбу пружања прве помоћи у случају повреде крвних судова (из области *Човек и здравље*). 5) Излучивање треба обрадиту кроз упоредни преглед грађе и функције органа за излучивање, у контексту живота у води/на копну (проблем/решење), главних група животиња, на методски одабраним представницима водених и копнених организама. 6) Размножавање треба обрадити кроз упоредни преглед начина размножавања главних група животиња на методски одабраним представницима, са примерима животиња одвојених полова и хермафродита. Треба обрадити значај и улогу полног размножавања и поређење животних циклуса (потпуно и непотпуно развиће, спољашње и унутрашње оплођење, појам ларве) само на примерима инсеката и водоземаца (веза са оквиру области *Наслеђивање и еволуција)*. Не треба обрађивати ендокрини систем, пошто ће његова грађа и функције бити обрађена у наредном разреду.

Компаративни преглед грађе главних група гљива: плесни, квасци, печурке треба обрадити кроз преглед сличности и разлика у обављању основних животних процеса на методски одабраним представницима. Са гљивама треба обрадити и лишајеве, као пример обострано корисне заједнице организама (нпр. једноћелијске алге и гљиве). Ученици би могли да буду укључени у реализацију мини истраживачког пројекта *Гљиве и лишајеви мога краја*. Препоручује се истраживање у непосредном окружењу и одређивање типичних врста гљива и лишајева уз употребу једноставних кључева и прављење забелешки на терену (веза са остваривањем исхода из области *Порекло и разноврсност живог света*). Ове активности треба изводити искључиво уз присуство наставника, као и родитеља – волонтера. Потребно је упозорити ученике да кидање и брање јединки није дозвољено због заштите диверзитета и сигурности ученика. Компаративни преглед главних група гљива може се повезати и са облашћу *Човек и здравље*, у оквиру обраде *Значај правилног чувања, припреме и хигијене намирница; тровање храном*. Уколико се приликом обраде теме о гљивама планира демонстрација/посматрање плесни (у петри шољи, на хлебу и сл.), обратити пажњу да ли у одељењу има ученика који могу бити алергични на ове агенсе.

Уз одговарајуће примере упоредне грађе главних група биљака, гљива и животиња треба увести појмове конвергенције и дивергенције, као везу са исходима из области *Живот у екосистему.*

Препоручени број часова за реализацију ове области је 31:13 часова за обраду, 10 за утврђивања, 5 за вежбе и 1 за обраду са вежбама, и 2 за утврђивање са вежбама.

Област: Порекло и разноврсност живог света

У достизању исхода *разврста организме према задатим критеријумима применом дихотомих кључева* и *повеже принципе систематике са филогенијом и еволуцијом на основу данашњих и изумрлих врста – фосила* неопходно је ослањати се на област *Јединство грађе и функције*, будући да ученици треба да се баве системом класификације живих бића, који је заснован на еволуционом пореклу, односно сличностима и разликама између припадника различитих таксономских група. Увод у систематику би требало засновати на приказу основних принципа систематике, навођењем основних систематских категорија, као и спомињањем биномне номенклатуре (иако деца у овом узрасту не треба да уче латинска имена). На основу биномне номенклатуре може се демонстрирати принцип – врсте унутар једног рода, а затим се по истом принципу може појаснити припадност родова једној фами-

лији, фамилија реду, итд. Крупну слику разноврсности живота, на нивоу кола и класе, треба представити дрветом живота. Имајући у виду да су ученици са дрветом живота упознати у ранијим разредима, увођење употребе дихотомих кључева може се засновати на ранијим знањима (кроз вежбу). На пример, критеријум „има/нема једро" је прва дихотомија коју могу да уоче на дрвету живота (прокариоти-еукариоти), затим, „једноћеличност/вишећеличност" (код еукариота), „аутотрофија/хетеротрофија" (код еукариота – алге, биљке, гљиве, животиње), „има/нема диференцирана ткива" (код еукариота), „тип симетрије" (код еукариота), итд.

Знања из упоредне грађе/телесне организације главних група биљака, гљива и животиња (из области *Јединство грађе и функције*), треба да представљају основ за разврставање организама према задатим критеријумима, применом дихотомих кључева, након обраде сваке од ових група. Дакле, систематику треба обрадити мање детаљно, а инсистирати на правилима примене, односно практичној примени дихотомог кључа, чиме би ученици, након демонстрације одговарајућих примера од стране наставника, били оспособљени да сами разврставају жива бића и на основу задатих критеријума одреде њихову позицију на дрвету живота. На пример, ученици могу кроз вежбу на часу да групишу организме приказане на фотографијама, према задатим критеријумима (до нивоа кола/класе). Груписање треба да иде само до нивоа главних група уз истицање карактеристика на основу којих ће ученик моћи да неки организам из сопственог окружења (нпр. паука, птицу, инсекта, голосеменицу, скривеносеменицу...) сврста у одређену групу. Будући да би обрада систематике унутар сваке групе требало да укључује активно учешће ученика под вођством наставника, ови часови представљају и обраду и вежбе. У оквиру ових часова треба представити и примере конвергенције (насупрот дивергенцији), као очигледно одступање од принципа „сличност = сродност" (нпр. крила инсеката и крила кичмењака, пераја китова и риба, млечике и кактуси, итд). Ове теме надовезују се на стечено знање о адаптацијама.

Основне принципе систематике, кроз порекло и диверзификацију група организама од заједничког претка, треба илустровати приказом прелазних фосила. На овај начин, ученици ће стећи увид у променљивост живог света, као и у чињеницу да садашња флора и фауна, које могу проучавати и класификовати, представљају резултат еволуције живог света током милијарди година на планети Земљи. Другим речима, живи свет пре више милиона година није изгледао као данас, нити живи свет пре 500 милиона година, итд. Ова знања су важна и за сагледавање будућности биодиверзитета на Земљи – последица антропогеног деловања, климатских промена, тектонских промена, и других процеса.

Област: Живот у екосистему

За достизање исхода ове области акценат је на односима организама у биоценози и популацијама (природни прираштај и миграције) и еколошким факторима као факторима природне селекције.

У достизању исхода *пореди прикупљене податке о изабраној врсти и њеној бројности на различитим стаништима,* препорука је да се користе теренска истраживања у паровима/групи. Ученици треба да прикупе податке о различитим врстама које живе на различитим стаништима. Није непоходно да знају назив врсте, довољно је да их разликују (пар/група прикупља податке о једној врсти). Податке могу да представе графички нпр. зависност бројности од неког еколошког фактора (рецимо осветљености). Иако на станишту делује комплекс фактора, треба изабрати онај који је у том тренутку ограничавајући. Сумирањем резултата свих парова/група ученици стичу целовиту слику о утицају одређеног еколошког фактора на бројност различитих врста.

Исход – *илуструје примерима однос између еколошких фактора и ефеката природне селекције* се ослања на област *Наслеђивање и еволуција*. Знања о еколошким факторима треба да повежу са природном селекцијом. Посебну пажњу треба обратити на везу грађе опрашивача (не само инсеката) и грађе цветова. На пример дужина кљуна колибрија је у вези са „дубином" на којој се налази нектар, облик цвета орхидеје изгледом и мирисом подсећа на женку бумбара, формирање цвасти повећава могућност опрашивања, облик кљуна зеба зависи од доступне хране... Деловање абиотичких фактора се може илустровати на примеру кактуса: адаптације на високе температуре и малу, неравномерно распоређену количину падавина.

Исход – *идентификује трофички ниво организма у мрежи исхране* представља проширивање и продубљивање знања о трофичким односима и ланцима исхране. Обрада треба да буде рађена радионичарским, односно групним радом, нпр. од ланаца исхране ученици треба да направе мреже или обрнуто, на основу задатог текста који описује биоценозу треба да направе мреже исхране и слично. Не препоручује се обрада кружења супстанце и преноса енергије.

За достизање исхода *повезује утицај абиотичких чинилаца у одређеној животној области – биому са животним формама које га насељавају* потребно је обрадити комплекс еколошких фактора који одређују распрострањење 8 основних животних области на копну (тундре, тајге, лишћарске листопадне шуме, медитеранске шуме и макије, саване, кишне тропске шуме степе, пустиње) и обрадити комплекс еколошких фактора који одређују услове живота у воденим биомима (морима и океанима). Препорука је да час утврђивања буде истовремено и вежба. Ученицима се могу понудити слике организама које треба да групишу по задатим критеријумима и повежу како еколошки фактори делују на животну форму, на пример мајмуни који насељавају кишне тропске шуме имају дуг реп који им служи за прихватање, животиње које живе у хладним пределима морају имати скраћене периферне делове како не би одавали превише топлоте...

Исход – *на примерима конвергенције и дивергенције анализира разлику између сличности и сродности организама* је у вези са исходима области *Порекло и разноврсност* и *Наслеђивање и еволуција*. Ученици се могу и у оквиру тих тема упознати са појмовима конвергенције и дивергенције, а на карактеристичним примерима увиде да сличност не подразумева увек и сродност и обрнуто.

Грађа органа за варење/начин исхране може се повезати са актерима ланаца исхране/ мреже исхране. Слично је и са подударношћу грађе опрашивача и цветова, у оквиру исте области.Препорука је да ученици самостално траже примере конвергенције и дивергенције а да им се понуде материјали са упоредним прегледом биљних органа, упоредним прегледом скелета кичмењака, крила инсеката и крила кичмењака и слично. Добар пример је разноврсност грађе глодара у зависности од станишта (слепо куче, дабар, капибара...).

За достизање исхода *предлаже акције заштите биодиверзитета и учествује у њима*, на основу позитивних примера деловања човека на животну средину, ученици треба да осмисле предлоге (који се односе на стање у свих 8 копнених животних области, као и у воденим биомима), уз напомену да није свака акција истовремено и добра акција. Пре планирања акција препорука је да се ученици упознају са примерима уништавања кишних тропских шума где је често видљив само губитак кисеоника а не и губитак врста и чињеница да се ове шуме много теже обнављају од неких других екосистема, да истраже како прехрамбени производ Нутела уништава лемуре (веза употребе палминог уља у производњи прехрамбених производа и претварање станишта лемура у плантаже палми).

Ученицима се могу дати задаци да израчунају колико пластике поједу животиње или колико угљен-диоксида емитује један аутомобил са возачем а колико аутобус пун путника. Једна од активности може бити пројекат Планета инсеката у оквиру кога ученици могу да истраже биодиверзитет инсеката, угроженост опрашивача и значај инсеката за екосистеме.

Препоручени број часова је 11:4 часа за обраду, 4 (6) за вежбе и 3 за утврђивање и систематизацију. Као и у другим областима подразумева се да ученици активно уче уз усмеравање (вођење) од стране наставника и да су часови обраде или утврђивања истовремено и вежбе.

Област: Човек и здравље

За достизање исхода *аргументује предности вакцинације* требало би обрадити особине и грађу вируса, као и начине пре-

ношења и превенције најчешћих вирусних болести. Пожељно је да то буду болести против којих постоји вакцина, било да су у обавезном или у препорученом програму имунизације. Истовремено, то је прилика да се ученици подсете путева преношења и начина превенције најчешћих бактеријских болести (6. разред). При обради имунитета и вакцинације требало би се задржати на основном објашњењу настанка имунитета без дубљег залажења у механизме настанка антитела (једна врста белих крвних зрнаца учествује у стварању имунитета, повезати са раније обрађиваним ћелијама крви у *Јединство грађе и функције*). Наставник би требало да на једноставан начин ученицима објасни разлике између урођеног/стеченог и пасивног/активног имунитета, као и да пасивни вештачки имунитет обради на информативном нивоу. Током објашњавања значаја вакцина пожељно је користити званичне статистичке податке и упутити ученике где те податке могу и сами да пронађу (Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут", Удружење педијатара Србије...).

Током обраде правила чувања и припремања намирница наставник би требало да упути ученике да повежу сазнања са оним што им је познато о бактеријама (6. разред) и гљивама (раније, током 7. разреда). Током увежбавања анализирања задатог јеловника са аспекта уравнотежене и разноврсне исхране ученици ће допунити знања о правилној исхрани стечена у 5. разреду, делом у настави биологије, а делом кроз предмет Физичко и здравствено васпитање. Када ученици стекну знања о поремећајима исхране, моћи ће, у складу са тим, да процене сопствене животне навике. Стицање умења прављења плана дневних и недељних активности које ће посветити раду, одмору и рекреацији, а које се може обрађивати и кроз вршњачку едукацију, допринеће бољем процењивању сопствених животних навика. (Биолошки смисао адолесценције треба обрадити уз подсећање на промене кроз које пролази човек током одрастања, разлике међу људима у погледу изгледа, понашања. Отворена дискусија са ученицима у којем они излажу своје мишљење, ставове и животно искуство, могао би бити један од начина обраде градива.)

Потребно је да ученик зна да коришћење психоактивних супстанци доводи до физичке и психичке зависности, у којој мери је то штетно за појединца, породицу и друштво, као и да зна коме се треба обратити за помоћ и лечење од зависности. Могући начини за достизање исхода *доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци* су емитовање едукативних филмова, позивање бившег наркомана да исприча своје животно искуство или да ученци направе кратке драматизације/скечеве на ову тему.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања,

Ниво исхода	Одговарајући начин оцењивања
Памћење (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.
Разумевање (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.
Примена (употребити, спровести, демонстрирати...)	Лабораторијске вежбе, проблемски задаци, симулације.
Анализирање (систематизовати, приписати, разликовати...	Дебате, истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема.
Евалуирање (проценити, критиковати, проверити...)	Дневници рада ученика, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.
Креирање (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти.

као и оцењивање са његовом сврхом:

Сврха оцењивања	Могућа средства оцењивања
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји.
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, контролне вежбе, дневници рада ученика, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе.

За сумативно оцењивање знања и вештина научног истраживања ученици би требало да решавају задатке који садрже неке аспекте истраживачког рада, да садрже новине тако да ученици могу да примене стечена знања и вештине, а не само да се присете информација и процедура које су запамтили, да садрже захтеве за предвиђањем, планирањем, реализацијом неког истраживања и интерпретацијом задатих података. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, најчешће се користе тестови знања. На интернету, коришћењем кључних речи *outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical)*, могу се наћи различити инструменти за оцењивање и праћење.

У формативном вредновању наставник би требало да промовише групни дијалог, користи питања да би генерисао податке из ђачких идеја, али и да помогне развој ђачких идеја, даје ученицима повратне информације, а повратне информације добијене од ученика користи да прилагоди подучавање, охрабрује ученике да оцењују квалитет свог рада. Избор инструмента за формативно вредновање зависи од врсте активности која се вреднује. Када је у питању нпр. практичан рад (тимски рад, пројектна настава, теренска настава и слично), може се применити чек листа у којој су приказани нивои постигнућа ученика са показатељима испуњености, а наставник треба да означи показатељ који одговара понашању ученика.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења потрфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематско праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији и поузданији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, а који су у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика и процес наставе и учења, себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасно требало би унапредити.

Назив предмета **ХЕМИЈА**

Циљ **Циљ** учења Хемије је да ученик развије систем основних хемијских појмова и вештине за правилно руковање лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, да се оспособи за примену стеченог знања и вештина за решавање проблема у свакодневном животу и наставку образовања, да развије способности апстрактног и критичког мишљења, способности за сарадњу и тимски рад, и одговоран однос према себи, другима и животној средини.

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **72 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– идентификује и објашњава појмове који повезују хемију са другим наукама и различитим професијама, и принципима одрживог развоја; – правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини; – експериментално појединачно и у групи испита, опише и објасни физичка и хемијска својства супстанци, и физичке и хемијске промене супстанци; – повезује физичка и хемијска својства супстанци са применом у свакодневно животу и различитим професијама; – налази потребне информације у различитим изворима користећи основну хемијску терминологију и симболику; – објашњава основну разлику између хемијских елемената и једињења, и препознаје примере хемијских елемената и једињења у свакодневном животу; – објашњава по чему се разликују чисте супстанце од смеша и илуструје то примерима; – разликује хомогене и хетерогене смеше, наводи примере из свакодневног живота и раздваја састојке смеша; – представља структуру атома, молекула и јона помоћу модела, хемијских симбола и формула; – повезује распоред електрона у атому елемента с положајем елемента у Периодном систему елемената и својствима елемента; – разликује хемијске елементе и једињења на основу хемијских симбола и формула; – разликује типове хемијских веза, препознаје тип хемијске везе у супстанцама и повезује са својствима тих супстанци; – објасни процес растварања супстанце и квантитативно значење растворљивости супстанце; – изводи израчунавања у вези с масеним процентним саставом раствора; – напише једначине хемијских реакција и објасни њихово квалитативно и квантитативно значење; – квантитативно тумачи хемијске симболе и формуле користећи појмове релативна атомска и молекулска маса, количина супстанце и моларна маса; – опише и објасни физичка и хемијска својства водоника и кисеоника; – разликује оксиде, киселине, хидроксиде и соли на основу хемијске формуле и назива, и опише основна својства ових класа једињења; – индикаторима испита и на pH скали процени киселост раствора; – тумачи ознаке са амбалаже супстанци/комерцијалних производа.	**ХЕМИЈА КАО ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА НАУКА И ХЕМИЈА У СВЕТУ ОКО НАС**	Предмет изучавања хемије. Везе између хемије и других наука. Примена хемије у различитим делатностима и свакодневном животу. Супстанца. Врсте супстанци: хемијски елементи, хемијска једињења и смеше. **Демонстрациони огледи:** демонстрирање узорака елемената, једињења и смеша.
	ХЕМИЈСКА ЛАБОРАТОРИЈА	Хемијска лабораторија и експеримент. Лабораторијско посуђе и прибор. Физичка и хемијска својства супстанци. Физичке и хемијске промене супстанци. **Демонстрациони огледи:** демонстрирање правилног руковања лабораторијским посуђем и прибором, и правилног извођења основних лабораторијских техника рада; испитивање физичких и хемијских својстава и промена супстанци. **Лабораторијска вежба I:** основне лабораторијске технике рада: мешање, уситњавање и загревање супстанци. **Лабораторијска вежба II:** физичка својства супстанци, мерење масе, запремине и температуре супстанце. **Лабораторијска вежба III**: физичке и хемијске промене супстанци.
	АТОМИ И ХЕМИЈСКИ ЕЛЕМЕНТИ	Атоми хемијских елемената. Хемијски симболи. Грађа атома: атомско језгро и електронски омотач. Атомски и масени број, изотопи. Распоред електрона по нивоима у атомима елемената. Периодни систем елемената (ПСЕ), закон периодичности и веза између броја и распореда електрона по нивоима у атомима елемената и положаја елемената у ПСЕ. Племенити гасови. Својства и примена. **Демонстрациони огледи:** формулисање претпоставке о честичној грађи супстанци. **Вежба IV:** одређивање валентног нивоа и броја валентних електрона.
	МОЛЕКУЛИ ЕЛЕМЕНАТА И ЈЕДИЊЕЊА, ЈОНИ И ЈОНСКА ЈЕДИЊЕЊА	Ковалентна веза: молекули елемената и молекули једињења. Атомска и молекулска кристална решетка. Јонска веза и јонска кристална решетка. Валенца. Хемијске формуле и називи. **Демонстрациони огледи:** својства супстанци са ковалентном и јонском везом. **Лабораторијска вежба V:** упоређивање својстава супстанци са јонском и супстанци са ковалентном везом.
	ХОМОГЕНЕ И ХЕТЕРОГЕНЕ СМЕШЕ	Смеше: хомогене и хетерогене. Раствори – хомогене смеше. Растварање и растворљивост. Вода и ваздух – хомогене смеше у природи. Масени процентни састав смеша. Раздвајање састојака смеша: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета. **Демонстрациони огледи:** састав и својства смеша; раствори и њихова својства; растворљивост; незасићени, засићени и презасићени раствори; раздвајање састојака смеша. **Лабораторијска вежба VI:** испитивање растворљивости супстанци. **Лабораторијска вежба VII:** раздвајање састојака смеша: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета.
	ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ХЕМИЈСКЕ ЈЕДНАЧИНЕ	Хемијске реакције. Закон о одржању масе. Хемијске једначине. **Демонстрациони огледи:** мерење и упоређивање укупне масе супстанци пре и после хемијске реакције у отвореном и затвореном реакционом систему. **Вежба VIII:** састављање једначина хемијских реакција.
	ИЗРАЧУНАВАЊА У ХЕМИЈИ	Релативна атомска и релативна молекулска маса. Количина супстанце и мол. Моларна маса. Закон сталних односа маса. Масени процентни састав једињења. Израчунавања на основу једначина хемијских реакција. **Лабораторијска вежба IX:** мерење масе супстанце и израчунавање моларне масе и количине супстанце.

	ВОДОНИК И КИСЕОНИК И ЊИХОВА ЈЕДИЊЕЊА. СОЛИ	Водоник. Кисеоник. Оксидација, сагоревање и корозија. Оксиди: хемијске формуле, називи и основна својства. Киселине: хемијске формуле, називи и основна својства. Хидроксиди (базе): хемијске формуле, називи и основна својства. Мера киселости раствора: pH-скала. Неутрализација – хемијска реакција киселина и хидроксида (база). Соли: формуле и називи. **Демонстрациони огледи:** испитивање кисело-базних својстава раствора помоћу индикатора; реакција неутрализације. **Лабораторијска вежба X:** испитивање кисело-базних својстава раствора помоћу индикатора.

Кључни појмови садржаја: хемија, супстанца, елемент, једињење, смеша, хемијска лабораторија, оглед, хемијско својство, хемијска промена/хемијска реакција, атом, молекул, јон, ковалентна веза, јонска веза, хемијски симбол, хемијска формула, хемијска једначина, Периодни систем елемената, масени процентни састав, количина супстанце, оксид, киселина, хидроксид, со, pH вредност.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Хемије првенствено је оријентисан на процес учења и остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи хемију. Они омогућавају да се циљ наставе хемије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи представљају ученичка постигнућа и као такви су основна водиља наставнику који креира наставу и учење. Програм наставе и учења хемије је тематски конципиран. За сваку област/тему предложени су садржаји, а ради лакшег планирања наставе предлаже се оријентациони број часова по темама.

Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода Хемије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи:

– *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из хемије и других предмета;

– *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;

– *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;

– *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;

– *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. При планирању наставе и учења важно је имати у виду да се исходи разликују по потребном времену за њихово постизање. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација са предметима. У фази планирања наставе и учења треба имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Препоручен је број часова за реализацију сваке теме који укључује и предвиђене лабораторијске вежбе, вежбе и демонстрационе огледе. Формирање појмова треба базирати на демонстрационим огледима и лабораторијским вежбама. Ако у школи не постоје супстанце предложене за извођење демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, огледи се могу извести са доступним супстанцама.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Хемија као експериментална наука и хемија у свету око нас

Хемија као експериментална наука и хемија у свету око нас је тема у којој ученици идентификују појмове који повезују хемију са другим наукама и различитим професијама, кроз различите примере из савременог живота (на пример, производња и прерада хране, производња лекова, нових врста грађевинских и изолационих материјала, козметичких производа, средстава за хигијену, конзерванаса, боја, лакова). Ученици би требало да уоче да је развијеност хемијске производње значајан показатељ нивоа развијености друштва, да хемијски производи представљају стално окружење савременог човека, са свим добитима и ризицима. Хемија као природна наука, заједно са физиком и биологијом, пружа могућност комплексног сагледавања природе и доприноси да ученици формирају позитиван став према њеном очувању.

У оквиру теме ученици идентификују да је предмет изучавања хемије супстанца. На основу претходног знања разликују супстанцу и физичко тело, класификују супстанце према сложености састава на хемијске елементе и хемијска једињења, и сазнају да се елементи и једињења у природи могу наћи као чисте супстанце и као састојци смеша. Зато је важно да у оквиру демонстрације ученици посматрају узорке хемијских елемената, једињења и смеша, познатих из свакодневног живота. У овом периоду од њих се не може очекивати да прецизирају разлику у саставу различитих једињења.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 3.

Хемијска лабораторија

У оквиру ове теме ученици уочавају улогу експеримента у хемији, усвајају основна правила понашања у хемијској лабораторији, мере опреза при руковању супстанцама, лабораторијским посуђем и прибором, мере заштите себе и других, заштите животне и радне средине, и мере прве помоћи у случају повреде при раду. Ученици започињу учење о правилима понашања и мерама опреза у раду, а она се даље разрађују на садржајима наредних тема. Знања и вештине које ученици стичу на овим часовима неопходна су и за задовољавање свакодневних животних потреба.

Почев од ове теме, ученици се упознају са основним техникама рада у лабораторији (мешање, уситњавање и загревање супстанци), као и техникама: посматрања, мерења, бележења и уочавања правилности међу прикупљеним подацима, формулисања објашњења, извођења закључака.

Ученици експериментално испитују и описују физичка и нека хемијска својства супстанци, на пример, запаљивост, као и физичке и хемијске промене супстанци и повезују их са применом у свакодневном животу и различитим професијама.

У *демонстрационим огледима* ученици уочавају које се лабораторијско посуђе и прибор користи у експерименталном раду, како се правилно њиме рукује, уочавају и разликују физичка и

хемијска својства супстанци, и физичке и хемијске промене супстанци. Да би ученици препознали када је дошло до хемијске реакције, могу се демонстрирати огледи: издвајање гаса (реакција између цинка и хлороводоничне киселине, реакција између натријум-хидрогенкарбоната и етанске киселине), издвајање талога (реакција између раствора олово(II)-нитрата и калијум-јодида, бакар(II)-сулфата и натријум-хидроксида), промена боје реактаната (сагоревање хартије и сахарозе, разлагање амонијум-дихромата), појава светлости (сагоревање траке магнезијума). У овом периоду учења хемије важно је да ученици само уоче шта указује на хемијску промену (хемијску реакцију). У оквиру ове теме ученици први пут изводе лабораторијске вежбе. Потребно је да они претходно виде како се правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама и зато је важно да посматрају демонстрације огледа пре сваке вежбе. То важи и за све остале теме.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 7 и три лабораторијске вежбе.

Атоми и хемијски елементи

Учење шта је атом, о структури атома и субатомским честицама (протони, електрони, неутрони), ученици би требало да започну на примеру атома хелијума (с обзиром на то да атом најзаступљенијег изотопа водоника нема неутроне). Потребно је да ученици упореде наелектрисање и масу протона, неутрона и електрона, а потом наелектрисање, масу и величину атомског језгра и електронског омотача. Ученици би требало да примењују појмове атомски и масени број у описивању структуре атома. У овом периоду учења хемије ученици би требало да прошире дифиниципју хемијског елемента тиме да хемијски елемент изграђује једна врста атома, тј. да сви атоми хемијског елемента имају исти број протона, односно атомски број.

Учећи о структури атома ученици би требало да користе различите моделе атома (слике, тродимензионалне и анимиране моделе атома доступне преко савремених информационо комуникационих технологија, ИКТ). При томе је важно да ученици критички посматрају моделе, уочавају информације о структури атома које модели пружају, као и њихова ограничења.

Учећи о изотопима важно је да ученици уоче да атоми једне врсте, тј. једног хемијског елемента, могу да се разликују према броју неутрона. Уз то, потребно је да уоче различиту заступљеност изотопа у природи и да познају каква је њихова практична примена.

У оквиру ове теме ученици први пут разликују врсте хемијских елемената: метале, неметале, металоиде и племените гасове. Они би требало да уоче: када је максимално попуњен валентни ниво, распоред електрона у атомима племенитих гасова, да шематски представљају распоред електрона по енергетским нивоима, и да повезују распоред електрона у атому елемената са положајем елемента у Периодном систему елемената.

Учећи о племенитим гасовима ученици би требало да повезују структуру атома са својствима елемената, применом, као и са заступљеношћу њихових слободних атома у природи.

Демонстрациони огледи: демонстрирање огледа за постављање претпоставке о честичној структури супстанце: растварање калијум-перманганата у води и разблаживање раствора калијум-перманганата.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 10 и једна вежба.

Молекули елемената и једињења, јони и јонска једињења

Током учења садржаја ове теме, ученици би требало да наставе повезивање својстава и структуре супстанци. При томе, важно је да уоче веома малу заступљеност слободних атома у природи, тј. да су само атоми племенитих гасова слободни. Удруживање атома у стабилне молекуле, односно грађење ковалентне везе, ученици би требало да уче на примерима: водоника, хлора, кисеоника, азота, хлороводоника, воде и амонијака, а о јонској хемијској вези на примерима: натријум-хлорида, натријум-оксида и магнезијум-хлорида. Ученици би требало да пишу формуле и називе супстанци користећи појам валенце. Учећи о хемијској вези могу користити моделе атома, молекула, јона, кристалних решетки доступних преко савремених ИКТ.

Посматрањем *демонстрационих огледа* ученици би требало да уоче разлике својстава супстанци са поларном и неполарном ковалентном везом – скретање млаза поларне супстанце у електричном пољу; поларност воде и етанола. Такође, као и да уоче разлике својстава супстанци са јонском и ковалентном везом: растворљивост, температура топљења, и агрегатно стање при стандардним условима.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 9 и једна лабораторијска вежба.

Хомогене и хетерогене смеше

Током учења садржаја теме ученици формирају појмове: хетерогена и хомогена смеша, раствори и растворљивост, разликују квалитативни и кванитативни састав смеша и представљају квантитативни састав смеша преко масеног процентног састава.

Ученици треба да овладају основним техникама раздвајања састојака смеша и да их самостално изводе: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета. (Могу се информисати и о осталим техникама раздвајања састојака смеша).

Требало би да препознају воду за пиће, ваздух, али и речну воду или морску воду, као примере хомогених смеша. Упоређујући различите узорке вода у природи и разматрајући различите природне или деловањем човека изазване промене у њиховом саставу, треба да уоче када вода и ваздух представљају хомогене, а када хетерогене смеше. При томе, важно је да разликују воду као једињење (чиста супстанца), од примера вода у природи које су смеше (изворска, морска, речна, језерска, подземна, минерална вода, атмосферска и отпадна вода). Ученици би требало да објасне шта се раствара у води, да схвате значај воде за живот, и да је чувају од загађења. Важно је да знају су неке супстанце загађујуће за ваздух, али и да се могу предузети мере у циљу спречавања загађивања ваздуха.

Израчунавања у вези са масеним процентним саставом смеша ученици би требало да у највећој мери повезују са саставом комерцијалних производа (на пример, медицинска средства, прехрамбени производи, средства за одржавање хигијене).

У *демонстрационим огледима* ученици би требало да уоче да је састав смеша произвољан, да састојци смеша не мењају својства у смешама и да својства смеша зависе од заступљености састојака у смешама. Они би требало да виде како се припремају раствори, на пример припремање презасићеног раствора натријум-ацетата и кристализацију растворене супстанце. Препоручује се и демонстрирање огледа којим се показује да у води има растореног кисеоника, растварање калијум-перманганата и јода у води и неполарним растварачима („хемијски коктел”). Поред наведеног, пре лабораторијске вежбе намењене раздвајању састојака смеша, потребно је да наставник демонстрационим огледима покаже како се изводе поједини поступци.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 11 и две лабораторијске вежбе.

Хемијске реакције и хемијске једначине

У оквиру теме ученици треба да граде квалитативно и квантитативно значење хемијске једначине којом се представља одређена хемијска промена, да примењују значење коефицијента и да разликују коефицијент од индекса. Закон о одржању масе ученици треба да разумеју са становишта честичне структуре супстанце, тј. да је маса супстанце пре и после хемијске реакције иста, јер је број атома пре и после хемијске реакције исти.

Ученици би требало да усмене и текстуалне описе хемијских реакција преводе у симболички запис, тј. да записују једначине хемијских реакција, разликују реактанте од производа хемијске реакције и одређују коефицијенте у хемијској једначини. Ученици би требало да уоче топлотне ефекте при физичким и хемијским променама супстанци, тј. да се током промена ослобађа или троши

топлота на пример, при растварању натријум-хидроксида и растварању амонијум-хлорида у води.

При писању хемијских формула супстанци и записивању једначина хемијских реакција ученици уче и како се пишу хемијске формуле у програмима за обраду текста и посебним програмима креираним за ту сврху.

Велики значај у усвајању нових појмова у овој теми имају *демонстрациони огледи*: сагоревање свеће, реакција између натријум-хидрогенкарбоната и сирћетне киселине, реакција између натријум-хлорида и сребро-нитрата, и баријум-хлорида и натријум-сулфата.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 8 и једна вежба.

Израчунавања у хемији

У оквиру ове теме ученици формирају појмове: релативна атомска маса, релативна молекулска маса, количина супстанце, мол, моларна маса. Ученици на основу назива или хемијске формуле супстанце израчунавају релативне молекулске масе задатих супстанци користећи таблицу ПСЕ. Лабораторијска вежба предвиђа да ученици на техничкој ваги измере масу одређене супстанце, а затим да израчунају количину супстанце, и обрнуто, да за задату количину супстанце израчунају масу те супстанце, а онда и да је измере помоћу ваге. Важно је да током израчунавања ученици успостављају везе између масе супстанце, количине супстанце и броја честица, да изводе израчунавања на основу хемијских формула – израчунавање масеног елементарног процентног састава једињења, израчунавања на основу хемијских једначина, на основу односа количине, масе и броја честица учесника у хемијској реакцији.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 12 и једна лабораторијска вежба.

Водоник и кисеоник, и њихова једињења. соли

У последњој теми у 7. разреду ученици уче о водонику и кисеонику, и класама неорганских једињења (оксиди, киселине, хидроксиди/базе и соли). У оквиру теме ученици детаљније сазнају о својствима и практичној примени ова два елемента, као и о њиховим једињењима учећи у наставку о класама неорганских једињења. Тако ученици сазнају о заступљености водоника у природи, својствима водоника и повезују својства и примену водоника. Примењују Закон о одржању масе приликом писања хемијских једначина добијања водоника електролизом воде и сагоревања водоника. На тим примерима, ученици могу уочити разлику између хемијске реакције анализе и синтезе.

Заступљеност кисеоника у природи ученици повезују са значајем кисеоника за живи свет – дисање. Они би требало да знају да су својства O_2 и O_3 различита, и значај озона за заштиту живог света од зрачења из космоса.

Ученици треба да формирају појмове оксидација, сагоревање и корозија, и да уоче улогу кисеоника у овим процесима. Ученици треба да уоче да оксидација може бити бурна или тиха, и да се производи оксидације разликују по својим својствима. При томе могу се користити примери хемијских једначина реакције оксидације из теме ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ХЕМИЈСКЕ ЈЕДНАЧИНЕ, и формуле оксида (писање на основу валенце кисеоника), из теме МОЛЕКУЛИ, ЈОНИ И ХЕМИЈСКА ЈЕДИЊЕЊА.

Потребно је да ученици кроз демонстрационе огледе и лабораторијску вежбу повежу састав и својства киселина, база и соли, да уоче шта је заједничко у саставу киселина (на пример, HCl, H_2SO_4, CH_3COOH), и у саставу хидроксида/база (NaOH, $Ca(OH)_2$). Промену боје индикатора у растворима различитих киселина и база требало би да повежу с постојањем H^+, односно OH^- јона у воденим растворима, што одређује и остала хемијска својства ових једињења. Важно је да то знање повежу са примерима из свакодневног живота.

Важно је да ученици испитују кисело-базна својстава комерцијалних производа (за уклањање каменца, одмашћивање рерни, чишћење сливника) и тако уоче везу између својстава и примене киселина и хидроксида.

Ученици уче о киселости раствора и pH-скали на примерима из свакодневног живота (на пример, средства за одржавање хигијене, козметички препарати, прехрамбени производи, телесне течности), што им помаже у разумевању информација о pH вредности на етикетама тих производа.

Ученици на крају теме систематизују знање о киселинама, хидроксидима/базама и солима кроз *демонстрациони оглед*, испитивање електропроводљивости дестиловане воде, хлороводоничне киселине, раствора натријум-хидроксида и раствора натријум-хлорида, и разматрање зашто неке течности проводе електричну струју, а неке не проводе.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 12 и једна лабораторијска вежба.

I. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднује се процес и продукти учења. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша учење и резултат. Свака активност је прилика за процену напредовања и давања повратне информације (формативно проверавање), а ученике треба оспособљавати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета. Тако, на пример, питања у вези с демонстрацијом огледа, ученичка запажања, објашњења и закључци, могу бити један од начина формативног проверавања. Анализа ученичких одговора пружа увид у то како они примају информације из огледа и издвајају битне, анализирају ситуације, повезују хемијске појмове и појмове формиране у настави других предмета у формулисању објашњења и извођењу закључака о својствима и променама супстанци. Таква пракса праћења напредовања ученика поставља их у позицију да повезују и примењују научне појмове у контекстима обухваћеним демонстрираним огледима, доприноси развоју концептуалног разумевања и критичког мишљења, и припрема ученике да на тај начин разматрају својства и промене супстанци с којима су у контакту у свакодневном животу.

Праћење напредовања ученика требало би да обухвати све нивое презентовања хемијских садржаја: макроскопски, честични и симболички ниво. Питањима би требало подстицати ученике да предвиде шта ће се десити, да оправдају избор, објасне зашто се нешто десило и како се десило, повежу различите области садржаја, препознају питања постављена на нови начин, извуку корисне податке, али и да процењују шта нису разумели. Ученике би требало охрабривати да презентују, објашњавају и бране стратегије које користе у решавању проблема. Тиме се они подстичу да реструктуирају и организују садржај на нов начин, издвајају релевантан део садржаја за решавање проблема, цртају дијаграме, анализирају везе између компоненти, објашњавају како су решили проблем или трагају за различитим начинима решавања проблема. Улога наставника је да води питањима или сугестијама резоновање ученика, као и да пружа повратне информације. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења.

Оцењивање (сумативно проверавање) је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење остваривања циља, исхода и стандарда постигнућа. Ученик се оцењује на основу усмене провере постигнућа, писмене провере и практичног рада. Важно је да активности ученика у процесу наставе и учења буду усаглашени са очекиваним исходима, и да се од ученика не очекују знања и вештине које у настави нису имали прилике да развију.

Наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Преиспитивање наставе према резултатима које постижу ученици је важна активност наставника и подразумева промену у методама наставе и учења, активностима и задацима ученика, изворима за учење, наставним средствима, тако да се ученицима обезбеди напредовање ка бољим постигнућима.

Назив предмета	**ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА**
Циљ	**Циљ** учења Технике и технологије је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно.
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**72 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– повеже развој машина и њихов допринос подизању квалитета живота и рада; – повеже ергономију са здрављем и конфором људи при употреби техничких средстава; – анализира да ли је коришћење одређене познате технике и технологије у складу са очувањем животне средине; – истражи могућности смањења трошкова енергије у домаћинству; – разликује врсте транспортних машина; – повезује занимања у области машинства са сопственим интересовањима; – повеже подсистеме код возила друмског саобраћаја са њиховом улогом; – провери техничку исправност бицикла; – демонстрира поступке одржавања бицикла или мопеда; – самостално црта скицом и техничким цртежом предмете користећи ортогонално и просторно приказивање; – користи CAD технологију за креирање техничке документације; – образложи предности употребе 3D штампе у изради тродимензионалних модела и макета; – управља моделима користећи рачунар; – објасни улогу основних компоненти рачунара, таблета, паметних телефона и осталих савремених ИКТ уређаја; – аргументује значај рационалног коришћења расположивих ресурса на Земљи; – идентификује материјале који се користе у машинству и на основу њихових својстава процењује могућност примене; – користи прибор за мерење у машинству водећи рачуна о прецизности мерења; – врши операције обраде материјала који се користе у машинству, помоћу одговарајућих алата, прибора и машина и примени одговарајуће мере заштите на раду; – објасни улогу одређених елемената машина и механизама на једноставном примеру; – образложи значај примене савремених машина у машинској индустрији и предности роботизације производних процеса; – објасни основе конструкције робота; – класификује погонске машине – моторе и повеже их са њиховом применом; – самостално/тимски истражи и реши задати проблем у оквиру пројекта; – изради производ у складу са принципима безбедности на раду; – тимски представи идеју, потупак израде и производ; – креира рекламу за израђен производ; – врши е-кореспонденцију у складу са правилима и препорукама са циљем унапређења продаје; – процењује свој рад и рад других на основу постављених критеријума (прецизност, педантност и сл.).	**ЖИВОТНО И РАДНО ОКРУЖЕЊЕ**	Појам, улога и развој машина и механизама. Потрошња енергије у домаћинству и могућности уштеде. Утицај дизајна и правилне употребе техничких средстава на здравље људи. Зависност очувања животне средине од технологије. Професије (занимања) у области машинства.
	САОБРАЋАЈ	Машине спољашњег и унутрашњег транспорта. Подсистеми код возила друмског саобраћаја (погонски, преносни, управљачки, кочиони). Исправан бицикл/мопед као битан предуслов безбедног учешћа у саобраћају.
	ТЕХНИЧКА И ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	Специфичности техничких цртежа у машинству. Ортогонално и просторно приказивање предмета. Коришћење функција и алата програма за CAD. Употреба 3D штампе у изради тродимензионалних модела и макета. Основне компоненте ИКТ уређаја. Управљање и контрола коришћењем рачунарске технике и интерфејса.
	РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	Рационално коришћење ресурса на Земљи и очување и заштита животне средине. Материјали у машинству (пластика, метали, легуре и др.). Мерење и контрола – појам и примена мерних средстава (мерила). Технологија обраде материјала у машинству (обрада материјала са и без скидања струготине, савремене технологије обраде). Елементи машина и механизама (елементи за везу, елементи за пренос снаге и кретања, специјални елементи). Производне машине: врсте, принцип рада, појединачна и серијска производња. Појам, врсте, намена и конструкција робота (механика, погон и управљање). Погонске машине – мотори (хидраулични, пнеуматски, топлотни). Моделовање погонских машина и/или школског мини робота.
	КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ	Проналажење информација, стварање идеје и дефинисање задатка. Самосталан/тимски рад на пројекту. Израда техничке документације изабраног модела ручно или уз помоћ рачунарских апликација. Реализација пројекта – израда модела коришћењем алата и машина у складу са принципима безбедности на раду. Представљање идеје, поступака израде и производа. Процена сопственог рада и рада других на основу постављених критеријума. Употреба електронске кореспонденције са циљем унапређења производа. Одређивање оквирне цене трошкова и вредност израђеног модела. Креирање рекламе за израђен производ.

Кључни појмови садржаја: машинство, саобраћај, техничка документација, енергетика, заштита личне безбедности и животне средине, предузимљивост и иницијатива.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Наставни предмет *Техника и технологија* намењен је развоју основних техничких компетенција ученика ради његовог оспособљавања за живот и рад у свету који се технички и технолошки брзо мења. Један од најважнијих задатака је да код ученика развија свест о томе да примена стечених знања и вештина у реалном окружењу подразумева стално стручно усавршавање и целоживотно учење, као и да је развијање предузимљивости један од важних предуслова личног и професионалног развоја.

Програм наставе и учења за седми разред оријентисан је на остваривање исхода.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет *техника и технологија*. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет наставних тема: *животно и радно окружење, саобраћај, техничка и дигитална писменост, ресурси и производња* и *конструкторско моделовање.*

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Настава се не планира према структури уџбеника јер ученици не треба да уче лекције по реду, већ да истражују уџбеник као један од извора података и информација како би развијали међупредметне компетенције. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.

Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то по-

стоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена ова тематика.

С обзиром да је настава **технике и технологије** теоријско-практичног карактера, часове треба реализовати поделом одељења на 2 (две) групе, са највише 20 ученика. Програм наставне и учења треба остваривати на спојеним часовима.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у седмом разред долазе са извесним знањем из области технике и технологије која су стекли у претходним разредима, као и са одређеним животним искуствима у коришћењу различитих уређаја и учествовања у саобраћају. На томе треба градити даље стицање знања, овладавање вештинама водећи рачуна да су изузетно важни исходи овог предмета формирање правилних ставова према техници и технологији где је човек лично одговоран за њихову употребу и злоупотребу, као и за заштиту животне средине. Реализацијом вежби ученици откривају и решавају једноставне техничке и технолошке проблеме, упознају примену природних законитости у пракси, формирају свест о томе како се применом технике и технологије мења свет у коме живе. Они уочавају како на околину техника утиче позитивно, а како понекад нарушава природни склад и како се могу смањити штетни утицаји на природно окружење чиме развијају свест о потреби, значају и начинима заштите животне средине.

Животно и радно окружење

Да би се достигли исходи за ову област, потребно је повезивати садржаје осталих области са примерима са којима се ученици готово свакодневно срећу, стимулисати их да препознају утицај технологије на живот и рад у свом окружењу као и да стекну знања о томе како су људи до сада решавали проблеме у борби за преживљавање.

Појам и улогу машина и механизама и њихово коришћење у окружењу треба представити ученицима што је могуће више на практичним примерима користећи доступна наставна средства и мултимедије. Потребно је упутити ученике да проналазе и откривају предности и противречности убрзаног развоја технологије методом истраживачког рада у групама.

Посебну пажњу треба обратити утицају технологије на животну средину, а нарочито на експлоатацију сировина, загађење ваздуха производњу токсичних отпада и њихов утицај на климатске промене. Препорука је да се што више користе мултимедијални материјали, како готови, тако и они које су ученици сами урадили.

На животну средину веома утиче и енергетска ефикасност. Да би ученици што лакше усвојили појам уштеде енергије, потребно је упутити их да на примеру свог домаћинства истраже колика је потрошња енергије, који су највећи потрошачи и шта би било најбоље учинити да би се потрошња смањила. Ово је потребно остварити задајући ученицима да прикупе и обраде податке о потрошњи појединих доступних уређаја и укупној количини потрошене енергије на месечном нивоу. У зависности од средине, може се истраживати и потрошња горива (грејање, самостални превоз, пољопривредне машине) и могућности уштеде.

У оквиру активности у којима користе машине и алате ученици су готово свакодневно изложени утицају дизајна на конфорно и безбедно руковање машинама и уређајима. Без дубљег задирања у појам ергономије објаснити ученицима како је добар дизајн предуслов за квалитетнији и безбеднији рад, као и на који начин се треба прилагодити (став, правилно држање, безбедна растојања од машина, екрана) ради постизања конфора и очувања здравља.

Препоручени број часова је 6.

Саобраћај

Област која се односи на саобраћај се реализује у континуитету као важна компонента саобраћајног васпитања. На почетку реализације ове области подсетити ученике да су у претходним разредима учили о саобраћајним системима, намени, функционисању и организацији саобраћаја у оквиру саобраћајних објеката, као и о правилима и прописима за регулисање друмског саобраћаја која се, пре свега, односе на пешаке и бициклисте као учеснике у саобраћају. Посебно нагласити да је тежиште исхода у претходна два разреда било на безбедном понашању и преузимању личне одговорности ученика за понашање у саобраћају.

У седмом разреду тежиште је на саобраћајним средствима која се користе и њиховим најважнијим подсистемима (погонски, преносни, управљачки и кочиони). У складу са исходима ову област треба реализовати у два корака. У првом кораку фокус је на основним деловима саобраћајних средстава и њиховим најважнијим подсистемима друмског саобраћаја са безбедносног аспекта. Други део треба реализовати у области Ресурси и производња са аспекта елемената машина и механизама (елементи за пренос снаге и кретања, елементи за везу, специјални елементи) и са енергетског аспекта (погонске машине и мотори).

Уз помоћ мултимедије упознати ученике са машинама и њиховим главним карактеристикама спољашњег (бицикли, мопеди/мотоцикли, аутомобили, камиони, аутобуси, возови, бродови, авиони) и унутрашњег транспорта (дизалице, виљушкари, транспортери, лифтови).

При реализацији ових садржаја посебно назначити наведене подсистеме код бицикла, мопеда и аутомобила.

Оспособити ученике да самостално провере и подесе техничку исправност бицикла (упављачки, преносни и кочиони систем, пнеуматике, висину седишта, осветљење и др.) и демонстрирају поступке одржавања бицикла или мопеда. За остваривање ових исхода користити школски бицикл и постер мопеда.

Препоручени број часова је 6.

Техничка и дигитална писменост

Ова област се ослања на усвојена знања ученика из техничког цртања у претходним разредима. Потребно је упознати и оспособити ученике за ортогонално и просторно представљање предмета и коришћење рачунарских апликација за CAD. У оквиру апликације ученици најпре креирају модел користећи 2D приказ на основу података које читају са техничког цртежа. Коришћењем 3D модела ученици активирају основне технике дизајна са циљем самосталног креирања техничког цртежа у складу са стандардима. Креирати вежбу у оквиру које ученици анализирају елемент сложеније геометрије, израђују модел користећи CAD и рендерују га.

Ученике треба упознати са наменом основних електронских компоненти рачунара и осталих ИКТ уређаја. Уколико временски оквир дозвољава, ученике упознати и са начином функционисања појединих компоненти, али на елементарном нивоу препоручено коришћењем рачунарских симулација и анимација. Код ученика треба развити свест о значају коришћења рачунарске технике у апаратима, уређајима и производним процесима и објаснити појам и улогу интерфејса у управљању и контроли. Уколико школа поседује одговарајућу опрему, реализовати вежбе у којима ће ученици управљати моделом користећи рачунар и интерфејс, у супротном исту активност реализујте коришћењем рачунарских симулација.

Препоручен број часова за реализацију ове области је 18.

Ресурси и производња

Упознати ученике са значајем рационалног коришћења ресурса и принципима очувања животне средине. Уколико има могућности, организовати посету установи или погону чија је делатност директно или индиректно везана за наведене принципе. Поставити ученицима задатак за самосталан рад у оквиру кога ће у свом домаћинству истражити у којој мери и на који начин се они остварују.

Уз практичне примере и реалне моделе навести ученике да закључе који се материјали најчешће користе у машинству и због којих њихових својстава. Демонстрирати правилно коришћење прибора за мерење и контролу у машинству и реализовати прак-

тичне вежбе са истима. Објаснити улогу елемената машина и механизама и демонстрирати њихов рад на моделу или путем рачунарске симулације. Потребно је увести ученике у карактеристике обраде материјала који се користе у машинству, практично демонстрирати операције и реализовати једноставну вежбу водећи рачуна о безбедности ученика. Илустровати савремене технологије обраде материјала и по могућности организовати посету производном погону који их користи. Упознати ученике са савременим производним машинама у машинској индустрији и значајем њихове примене у појединачној и серијској производњи.

Увести појам роботике и објаснити њен значај у савременој индустрији. Уколико постоји могућност, демонстрирати рад школског робота или користити рачунарску симулацију. Упознати ученике са основама конструкције робота и улогом појединих делова. Роботику повезати са наставним садржајима као што су информатичка технологија, машине и механизми, енергетика и технологија обраде материјала. Реализацију ових садржаја урадити уз корелацију са наставом Информатике и рачунарства.

Ученицима представити класификацију погонских машина – мотора и илустровати њихову примену на практичним примерима из ученикове околине.

Препоручен број часова за реализацију ове области је 20.

Конструкторско моделовање

У овом делу програма ученици кроз практичан рад примењују претходно стечена знања и вештине. Садржаје треба реализовати кроз ученичке пројекте, од графичког представљања замисли, преко планирања, извршавања радних операција, маркетинга до процене и вредновања. Наставити са алгоритамским приступом у конструкторском моделовању посебно у приступу развоја техничког стваралаштва – од идеје до реализације.

Ова тема се односи на израду модела разних машина и уређаја који су засновани на основним елементима и принципима рада машина и механизама (елементима за везу, за пренос снаге и кретања, специјални елементи). То се односи на моделовање производних машина, саобраћајних средстава, транспортних машина и уређаја, претварача енергије и др.

Један од аспекта употребе рачунара и периферних уређаја је и у функцији управљања техничким системима и процесима (интерфејс – систем веза са рачунаром) и конструкцијом робота. Реализацију ових садржаја урадити уз корелацију са наставом Информатике и рачунарства.

Пошто се ученици слободно опредељују за одређену активност у оквиру дате теме, један од корака ка дефинисању свога пројекта је проналажење информација, стварање идеје и дефинисање задатка. Потребно је да ученици користе податке из различитих извора, самостално проналазе информације о условима, потребама и начину реализације макете/модела користећи ИКТ и адекватну литературу. Исто тако, мора се водити рачуна о принципу економичног искоришћења материјала и рационалног одабира алата и машина, примењујући процедуре у складу са принципима безбедности на раду. У пројекат се може укључити и више ученика (тимски рад) уколико је рад сложенији, односно ако се ученици за такав вид сарадње одлуче. У сврху боље координације чланова тима треба упутити ученике на употребу електронске кореспонденције са циљем унапређења рада на реализацији пројекта.

Избор модула активности прилагодити постојећим условима рада тј. опремљености кабинета за технику и технологију алатима и материјалом.

Приликом израде техничке документације изабраног модела, ручно или уз помоћ рачунарских апликација, примењивати научено: просторно приказивање предмета, ортогонално пројектовање као и специфичности техничког цртања у области машинства. Треба настојати да се остварује континуитет информатичке писмености с циљем да ученици науче да користе рачунар за цртање и израду презентација.

По завршетку радова треба организовати представљање идеје од које се пошло, поступака израде и готовог производа. У овој етапи се врши и процена сопственог рада и рада других на основу постављених критеријума (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др.).

На основу утрошеног материјала, енергије и рада реализатори (појединац или тим) треба да искажу оквирне цене трошкова и вредност израђеног модела. У складу са предузетничким аспектима, реализатори треба да израде и одговарајуће материјале за рекламе за израђени производ.

Препоручен број часова за реализацију ове области је 22.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења.

У процесу оцењивања потребно је узети у обзир све активности ученика (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др.).

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, потребно је обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу. На тај начин ученици ће бити подстакнути да промишљају о квалитету свог рада и начинима како га унапредити. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Назив предмета	**ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО**
Циљ	**Циљ** учења Информатике и рачунарства је оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, креирање дигиталних садржаја и рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву које се развојем дигиталних технологија брзо мења.
Разред	**седми**
Годишњи фонд часова	**36 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разликује визуелну презентацију и логичку структуру текста; – користи алате за стилско обликовање документа и креирање прегледа садржаја у програму за обраду текста; – објасни принципе растерске и векторске графике и модела приказа боја; – креира растерску слику у изабраном програму; – креира векторску слику у изабраном програму; – користи алате за уређивање и трансформацију слике; – креира гиф анимацију; – креира видео-запис коришћењем алата за снимање екрана; – разликује појмове URL, DNS, IP адреса; – објасни појмове хипервеза и хипертекст; – креира, форматира и шаље електронску пошту;	**ИКТ**	Обележавање логичке структуре и генерисање прегледа садржаја текстуалног документа. Карактеристике рачунарске графике (пиксел, резолуција, RGB и CMYK модели приказа боја, растерска и векторска графика). Рад у програму за растерску графику. Рад у програму за векторску графику. Израда гиф анимација. Коришћење алата за снимање екрана.
	ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	URL, DNS, IP адреса. Хипервеза и хипертекст. Електронска пошта, креирање налога, слање и пријем поште. Електронска пошта (контакти, безбедност, нежељена пошта). Рад на дељеним документима (текстуалним документима / презентацијама /упитницима...) у облаку.

– обавља електронску комуникацију на сигуран, етички одговоран и безбедан начин водећи рачуна о приватности; – препозна непримерени садржај, нежељене контакте и адекватно се заштити; – сараднички креира и дели документе у облаку водећи рачуна о одговарајућим нивоима приступа; – подешава хипервезе према делу садржаја, другом документу или веб локацији; – уз помоћ програмске библиотеке текстуалног програмског језика исцртава елементе 2Д графике; – употребљава петље и генератор насумичних бројева за исцртавање сложенијих облика; – планира, опише и имплементира решење једноставног проблема; – проналази и отклања грешке у програму; – сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка: – креира, уређује и структурира дигиталне садржаје који комбинују текст, слике, линкове, табеле и анимације; – креира рачунарске програме који доприносе решавању пројектног задатка; – поставља резултат свог рада на Интернет ради дељења са другима уз помоћ наставника; – вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен.	**РАЧУНАРСТВО**	Рад са изабраним текстуалним програмским језиком у области 2Д графике. Основне карактеристике изабране графичке библиотеке. Методе за исцртавање основних геометријских облика. Подешавање боја и положаја објеката. Примена петљи и случајно генерисаних вредности на исцртавање геометријских облика.
	ПРОЈЕКТНИ ЗАДАТАК	Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења. Израда пројектног задатка у корелацији са другим предметима. Вредновање резултата пројектног задатака.

Кључни појмови садржаја: логичка структура и садржај документа, пиксел, резолуција, растерска и векторска графика, RGB и CMYK палете боја, гиф анимација, хипервеза, URL, електронска пошта, текстуални програмски језик, 2Д графика.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења информатике и рачунарства, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су јасни и прецизни искази о томе шта ученик зна да уради и вредносно процени по завршетку процеса учења. Наставни програм предмета информатика и рачунарство се састоји из три тематске целине: Информационо-комуникационе технологије (скр. ИКТ), Дигитална писменост и Рачунарство.

Да би сви ученици остварили предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и према њима планира и прилагођава наставне активности. Наставник треба да осмисли активности тако да укључују практичан рад уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и других предмета. Пожељно је да планиране активности ученика на часу прати сажето и јасно упутство за реализацију задатка, уз евентуалну претходну демонстрацију поступка од стране наставника. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду.

Достизање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету и у литератури се могу се наћи примери добре праксе које, уз прилагођавање условима рада и поштовање ауторских права, треба користити у настави и учењу.

С обзиром на то да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера часове треба остваривати са одељењем подељеним на групе. Подсетити ученике на значај поштовања правила која важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом, кроз демонстрацију и личну активност ученика (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, одјављивање и искључивање рачунара).

Наставницима се препоручује да у току седмог разреда, ради развијања међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка који обухватају теме и из других предмета. Време реализације пројектних задатака (једног из области ИКТ и Дигитална писменост и другог из области Рачунарство) одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који обухватају област изабране теме. При избору тема, понудити неколико пројектних тема и омогућити тимовима ученика да одаберу ону која највише одговара њиховим интересовањима.

Предлог за реализацију програма

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива, плус број часова за утврђивање и систематизацију градива).

Информационо-комуникационе технологије (10)
Дигитална писменост (4)
Рачунарство (14)
Пројектни задатак за теме ИКТ и Дигитална писменост (4)
Пројектни задатак за теме Рачунарство (4)

Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да оствари исходе, које методе и технике да примени, као и које активности ће за то одабрати. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање који одговарају активностима планираним за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за друге потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљ коме се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче, организује и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да, осим уџбеника, користе и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса,

подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Информационо-комуникационе технологије

Наставну тему Информационо-комуникационе технологије започети радом на документу који представља својеврсну рекапитулацију онога што су ученици учили у претходна два разреда. Наставник припрема текстуални документ, даје инструкције о даљем раду и локацији на којој је документ постављен (Припремљени документ треба да се састоји од насловне и највише још 5 страница текста са сликама и табелама и треба да садржи најважније појмове и технике изучаване у претходна два разреда.). Ученици треба да пронађу и отворе овај документ у изабраном текст процесору, да прочитају текст и логички га уреде, доделе му одговарајуће стилове, идеално до 3 нивоа дубине (нпр. *Heading 1*, *Heading 2*, *Heading 3*). Наставник треба да представи технику израде прегледа садржаја текстуалног документа, а ученици да је примене на документу који су логички структурирали. На овај начин, ученици се осврћу на раније научено смислено користећи нову технику израде прегледа садржаја текстуалног документа.

У сегменту креирања и обраде дигиталне слике, ученицима треба објаснити карактеристике векторског и растерског представљања слике на рачунару. Представити *RGB* и *CMYK* палете боја, указати на везу избора палете у односу на намену: *RGB* – за приказивање на дигиталном уређају или на интернету, односно *CMYK* палете боја за припрему за штампање. На овом месту погодно је увести и питање одговарајуће резолуције (квалитета) графичке датотеке у контексту конкретне потребе – штампање или коришћење на дигиталном уређају, односно постављање на интернет. Код помињања резолуције слике, још једном подсетити ученике на појам пиксел, те однос квалитета слике и резолуције. Коментарисати количину меморијског простора који заузима иста дигитална слика припремљена за штампу и припремљена за приказивање на вебу или слање електронском поштом. Повезати са претрагом слика у оквиру интернет прегледача (претрага по „величини" слике). Објаснити појам битмапе и најчешће технике компресије података (компресија редуковањем величине, компресија без губитка података и компресија са губитком квалитета слике), без уласка у техничке детаље самих алгоритама компресије.

Наставити рад на креирању растерске графике у програму који су ученици користили у претходним разредима. Увести појам и сврху слојева. Приказати слику која садржи више слојева, од којих је један текст. Објаснити да је у неким програмима за растерску графику текст векторски слој у растерској слици. Демонстрирати увећавање слова док је слој векторски. Трансформисати слој са текстом у растер и увећати га. Тражити од ученика да уоче разлике. Показати технике: додавања и брисања слоја, видљивости и сакривања слоја, подешавања провидности, закључавања слоја за измену и стапања слојева…

Представити алате за селекцију и основне корекције дигиталних слика и фотографија као што су промена нивоа осветљености, контраста и обојености. Увести могућност примене *Филтера*. Издвојити филтере попут *Blur* (замућеност) и *Sharpen* (оштрина) и позвати ученике да осмисле ситуације у којима је пожељно користити један, односно други филтер (нпр. поштовање права приватности особа које сликамо...). Показати основне геометријске трансформације над сликом (опсецање, ротирање, смицање и превратање слике у целини...). Ученици могу на својим фотографијама да увежбавају технике основних корекција и обраде фотографије. Приказати могућности аутоматске обраде већег броја дигиталних слика (нпр. аутоматско смањење величине свих слика преузетих са дигиталног фото-апарата).

Упознати ученике са карактеристикама радног окружења одабраног програма (инсталираног локално на рачунару или у „облаку") за креирање и обраду векторске графике. Посебну пажњу посветити: алатима за селекцију, пројектовању цртежа (подели на нивое, уочавању симетрије, објеката који се добијају померањем, ротацијом, трансформацијом или модификацијом и комбиновањем других објеката...), као и припреми за цртање (избор величине и оријентације папира, постављање јединица мере, размере, помоћних линија и мреже...).

Код цртања основних графичких елемената (дуж, изломљена линија, правоугаоник, квадрат, круг, елипса) објаснити принцип коришћења основних алата (означавање, брисање, копирање, груписање и разлагање, премештање, ротирање, симетрично пресликавање, поравнање…).

Поновити поступак векторизације, применити га на изабрану растерску слику. У договору са наставником ликовне културе, креирати текстуалне задатке који ће навести ученике да трагају за уметником, пронађу описано дело и векторизују га.

Разговарати са ученицима о појму „покретна слика". Нагласити да покрет заиста не постоји. Објаснити да је филмска уметност настала захваљујући недостатку „спорости људског ока". Увести појам „фрејм" и дефинисати потребан број фрејмова који се смењују у једној секунди за стварање илузије непрекидног кретања. Разговарати са ученицима о видео камери – да ли камера снима покрет или је у питању изузето брз фото-апарат. Упоредити традиционалан начин креирања анимираних слика са рачунарском анимацијом. У одабраном програму, демонстрирати поступак израде 2Д анимације. Представити катрактеристике формата слике gif. Објаснити поступак чувања и приказа анимација (није их могуће прегледати у традиционалним програмима за преглед слика). Демонстрирати њихово уграђивање у мултимедијалну презентацију.

У одабраном алату за израду 2Д анимација, на већ припремљеној групи слика сачуваној у *gif* формату, омогућити ученицима да направе анимирану слику.

Разговарати са ученицима о изворима информација које користе док уче. Поред уџбеника, охрабрити их да испричају лична искуства везана за интернет као извор информација, видео-туторијале, разговоре са одраслим особама... Утврдити каква су искуства ученика када је учење коришћењем видео-туторијала у питању (формално и неформално). Коришћењем одабраног програма за снимање екрана демонстрирати снимање кратког видео-туторијала, приказати резултат ове активности и задати смернице за израду кратког видео-туторијала, који ученици треба самостално да сниме и сачувају (на пример: приказати поступак уметања прегледа садржаја у текстуални документ или креирања растерске или векторске слике). Уколико услови у учионици (шум, бука, слаба чујност) утичу на квалитет снимљеног звука, могуће је уз помоћ програма за обраду звука отклонити недостатке (на пример, преузети програм Audacity и приказати технике уклањања недостатака) или организовати снимање звука у бољим условима. Нагласити ученицима да звук може бити додат у видео-туторијал накнадно или чак замењен одговарајућим титлом.

Дигитална писменост

Подсетити ученике на значење појмова који су у претходним разредима представљени скраћеницама *URL* и *IP* адреса, затим појмова клијент и сервер у мрежном окружењу, као и на значење појмова: *домен*, *назив интернет домена*, *веб-адреса* и њихову узајамну везу. Укратко представити значење појмова: *DNS сервис* (на пример *DNS – Domain Name System* – као базни интернет сервис, који омогућава превођење текстуалних у нумеричке ознаке и обратно) и *DNS сервер* (на пример *DNS Server* – уређај који омогућава да се за тражене услуге на одређеном интернет домену добију одговарајуће *IP* адресе неопходне за комуникацију и размену података у мрежи) и објаснити њихову улогу у комуникацији између клијента и сервера у мрежном окружењу (на пример у ком су односу *DNS сервис*, *URL* и *IP* адреса у оквиру веб сервиса (*World Wide Web*). Објаснити појам хипервезе (*hyperlink*) и хипертекста (*hypertext*). Приказати хипертекст и хиперлинк у интернет прегледачу, а затим, у програмима за обраду текста и израду мулти-

медијалних презентација демонстрирати додавање и подешавање хипервезе према делу текста у документу, другом документу или према неком садржају на инернету.

Представити интернет сервис *електронска пошта* (*е-маил*). Објаснити значење појма адреса електронске поште, описати и по потреби демонстрирати поступак креирања налога за електронску пошту. Представити поступак креирања и форматирања електронске поште, поступак уметања прилога и хипервеза. Нагласити важност форме саме поруке, проверу правописа и садржаја поруке пре слања. Објаснити одељке који се односе на: наслов поруке, адресе примаоца (коме, копија, скривена копија). Објаснити значење функција: *проследи*, *одговори* и *одговори свима* на већ примљену поруку, нагласити дејство сваке од њих. Представити организацију и начин складиштења порука за изабрани сервис у виду фасцикли (ако се ради о *Gmail*-у, напоменути да нема фасцикле, него ознаке – *лабеле*) у којима се чувају примљене поруке, послате поруке, недовршене, нежељена пошта, отпад, као и могућности изабраног сервиса за електронску пошту за архивирање, означавање порука по важности и сл. Посебну пажњу посветити правилима која важе у писаној електронској комуникацији а која подстичу стицање добрих навика код ученика, као што су: правилна примена традиционалног и дигиталног правописа и форми које важе у писаној комуникацији, подсетити на правила нетикеције у писаној електронској комуникацији (на пример да не треба писати све великим словима, да не треба прослеђивати примљену поруку без дозволе аутора, да треба водити рачуна о величини и броју прилога које шаљемо и сл.), на важност заштите личних података и контаката, питања безбедности, начинима заштите од нежељене поште и уобичајених поступака које треба применити у те сврхе.

Подсетити ученике на примере дељења садржаја који су описани и примењивани у претходним разредима и представити могућности које нуди рачунарство у облаку (*Cloud Computing*) путем дељеног диска за чување података, употребу апликација и алата доступних уз изабрани е-маил налог. Представити концепт рада изабраног дељеног диска (на пример: *OneDrive*, *Google Drive*...) за организацију података, демонстрирати рад у апликацијама и направити аналогију са офлајн апликацијама исте намене (процесор текста, програм за рад са слајд-презентацијама…). Представити поступак дељења и подешавање опција дељења садржаја (на пример, путем линка на конкретне мејл адресе). Описати и демонстрирати рад на дељеном тексту, презентацији или упитнику кроз активности на конкретном садржају. Указати на бројне предности и могуће недостатке сарадничког рада. Описати и приказати поступке рада на документу, преузимање и чување у одговарајућим форматима намењеним за даљи рад, штампање или друге потребе. Објаснити поступак креирања, додавања (отпремања са уређаја на дељени диск) и преузимања садржаја (са дељеног дика на уређај). Приликом представљања концепта приступа дељеним садржајима по нивоима (уређивање, преглед и коментарисање) указати на важност поштовања правила безбедности, заштите података и ауторских права, која чланови групе треба да усвоје током рада на заједничком документу.

Ученицима задати да испробају креирање, дељење и сарадднички рад на смисленим документима – текстовима, графици, презентацијама, упитницима. Иницирати дискусију о сличностима и разликама, предностима и недостацима у раду са апликацијама у офлајн у односу на онлајн варијанту (дискусија о овим питањима може се водити и у односу на организацију података и њихову безбедност на дељеном, преносивом и чврстом диску.

Пројектни задатак за теме ИКТ и Дигитална писменост

При реализацији првог пројектног задатка, наставник планира фазе пројектног задатка у складу са временом, сложеношћу теме, расположивим ресурсима (знања, вештине и ставови које су ученици усвојили након тематских целина *ИКТ* и *Дигитална писменост*, техничке опремљености школе и других релевантних фактора). Ученици заједно са наставником пролазе кроз све фазе рада на пројектном задатку, при чему наставник наглашава сваки корак, објашњава, иницира дискусију и предлаже решења.

Посебну пажњу посветити развоју међупредметних компетенција, подстицању иницијативе и креативности, успостављању сарадничких и вредносних ставова код ученика.

При представљању фаза пројекта (на начин већ описан у претходним разредима) понудити ученицима пројектне задатке који се баве реалним темама из школског или свакодневног живота. Циљ пројектног задатка је развијање и неговање: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа.

Пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са наставницима осталих предмета, која се може остварити на оваквим и сличним примерима:

– *Објаснићу ти* (Истраживање потреба вршњака када је вршњачко учење у питању (онлајн упитник) и анализа резултата; У складу са резултатима истраживања, израда видео-упутстава којима се демонстрира решавање задатака (математика, физика, хемија), објашњавају научни принципи, представљају уметнички правци (књижевност, музика, сликарство, дизајн) демонстрира правилно извођење вежби (колут, шпага, трокорак...), појашњава програмирање у текстуалном програмском језику, описују поступци рада у изабраним апликацијама...; Постављање креираних видео-упутстава на youtube канал школе, обезбеђивање видљивости на школском сајту и промоција урађеног као аутентичног дидактичког средства намењеног свим ученицима школе);

– *Школа је наша* (Истраживање потреба вршњака када је школски живот у питању – шта нам недостаје: ученички клуб за вршњачко учење, секција, интерно такмичење… (онлајн упитник) и анализа резултата; У складу са резултатима истраживања, сарадднички рад на дефинисању циља недостајуће школске активности, дефинисање годишњег програма рада, као и месечних активности, креирање логоа, избор потенцијалног простора у оквиру школе за реализацију предвиђеног програма, мапирање наставника–сарадника; Представљање идејног решења Ученичком парламенту и управи школе);

– *Музеј који недостаје* (Школа је део шире друштвене заједнице и као таква може да допринесе њеној научно-културној сцени. Сарадднички рад на дефинисању циља пројекта; Испитивање потреба ученика и мештана (онлајн анкета објављена на сајту школе и сајту локалне самоуправе; Анализа резултата анкете; Дефинисање годишњег програма рада, као и месечних активности (ученици описују активности детаљно – ако је тема хемија наводе научнике, научне концепте…), креирање логоа, избор потенцијалног простора у оквиру школе за реализацију предвиђеног програма, мапирање наставника–сарадника; Израда графичког рекламног материјала; Представљање идејног решења Ученичком парламенту и управи школе; Комуникација са локалном заједницом у циљу заједничке промоције школе као научно-културног чворишта);

– *Зато што смо одговорни* (Истраживање о ставовима вршњака када је квалитет живота у локалној средини у питању (онлајн упитник о еколошким, културним, образовним потребама), анализа резултата и одабир проблема који вршњаци начешће наводе; Сарадднички рад на изради предлога решења одабраног проблема, дефинисање плана акције; Представљање плана акције на нивоу школа (израђена мултимедијална презентација, постер и лого) и одабир особа (ученика и наставника) које ће бити задужене за његово спровођење; Представљање плана акције на нивоу локалне заједнице (комуникација путем електронске поште са јединицом локалне самоуправе, домом културе…); Спровођење акције.

Добар пример сумирања научених поступака је израда пратеће документације у виду фајлова различитог типа, као што су: текстуални фајлови, слике, видео материјали и сл. који су настали сарадничким радом у облаку.

У сарадњи са адиминстратором школског сајта, идеје и продукте радове пројектних активности промовисати на сајту школе. Размотрити могућност учешћа на националним и међународним конкурсима.

Рачунарство

Креирање програма који користе графику обрађивати у истом програмском језику и окружењу које је коришћено за учење про-

грамирања током 6. разреда. Пре преласка на обраду нових тема обновити технике програмирања у текстуалном програмском језику у 6. разреду (бар 4 школска часа).

Укратко упознати ученике са библиотеком за 2Д графику која ће бити коришћена у настави и, ако је то потребно, са начином њене инсталације. Подцртати везу између програмирања графичких апликација и програма за векторску графику (сваки цртеж се састоји од скупа геометријских облика описаних својим нумеричким параметрима).

Описати основну структуру графичког програма и потрудити се да се током наставе та структура што мање варира. Уколико графичка библиотека захтева нетривијалан програмски код за иницијализацију и деиницијализацију, ученицима понудити готову мустру од које могу да крену програмирање својих апликација, са што мање когнитивног оптерећења у вези са техничким детаљима одабране графичке библиотеке и са централним фокусом на технике заједничке већини графичких библиотека.

Увести појам координатног система прозора, описати сличности и разлике у односу на традиционални координатни систем који се користи у математици. Увести начине задавања боја (именоване боје, боје задате помоћу три броја у RGB систему).

Објаснити и демонстрирати исцртавање следећих основних примитива:

– дуж,

– испуњен и уоквирен правоугаоник,

– круг и кружница.

Описати и демонстрирати поступак цртања сложенијих облика састављених од ових примитива (нпр. кућица, глава робота, чича Глиша, сладолед, ...). Објаснити појмове апсолутне и релативне вредности координата. Описати и приказати поступак цртања помоћу задавања апсолутних вредности координата, али и помоћу задавања релативних координата у односу на неку истакнуту тачку и величине одређене у размери према некој датој мери (на пример нацртати чича Глишу, ако ми се центар главе налази у тачки чије су координате (x, y) и полупречник јој је r, при чему се величина и положај тела одређују у пропорцији са датим величинама). У корелацији са наставом математике цртати облике са интересантним математичким својствима (нпр. једнакостранични и једнакокраки троугао, средња линија троугла, тежиште троугла, описана кружница око троугла, кругови који се додирују споља и изнутра, концентричне кружнице, цветови од шест кругова, итд.).

Уколико их одабрана графичка библиотека подржава, приказати и следеће, мало компликованије примитиве:

– испуњена и уоквирена елипса,

– кружни лук,

– испуњени и уоквирени многоугао (полигон).

Описати и демонстрирати поступак примене ових облика у цртању мало сложенијих цртежа, као и технику исписа текста на екрану, на датој позицији и са одабраним словним ликом (фонтом).

Приказати технике учитавања и приказа слика, ако их одабрана графичка библиотека подржава и илустровати их кроз низ примера (слике могу да буду унапред припремљене од стране наставника, а ученицима се може задати да са интернета преузму одговарајуће слике, обраде их у програму за обраду слика и онда их увезу у своју апликацију).

Могуће је ученицима приказати и увоз и пуштање звука коришћењем одабране библиотеке.

Оставити ученицима дозу креативне слободе приликом избора цртежа који се програмски генерише.

У циљу вежбања итерације и алгоритамског начина размишљања приказати ученицима низ задатака у којима се цртају правилни облици уз помоћ петљи (низ подједнако размакнутих концентричних кружница, низ подједнако размакнутих паралелних линија, низ кружница истог пречника које се додирују, градијент боја, итд.). Подцртати корелацију са појмом линеарне функције који се обрађује у математици.

Приказати генерисање насумичних бројева и употребу насумично генерисаних бројева на цртање насумично распоређених облика и насумични избор боја.

Ако наставник процени да је могуће са одређеним ученицима урадити амбициозније пројекте (попут програмирања анимација и једноставних рачунарских игара), то може урадити било током додатне, пројектне наставе или редовне наставе тако да ти талентовани ученици раде групно или самостално по прилагођеном програму.

Приказати ученицима могућност употребе референтних приручника, туторијала, видео-туторијала и интернет форума у циљу налажења потребних информација о примени библиотечких функција, алгоритама и релевантних делова програмског кода.

Пројектни задатак из области *Рачунарство*

Пројектна настава у области Рачунарства је комплексан приступ настави и учењу који најчешће користи методе као што су проблемска настава и учење засновано на истрази (питањима).

Проблемска настава поставља пред ученике стварни проблем из живота који треба истражити и за који треба предложити могућа решења. Све врсте реалних животних проблема могу бити повод за проблемску наставу. Пронађена решења се могу тестирати и о њима се може расправљати.

Истрагу можемо да дефинишемо као „потрагу за истином, информацијама или знањем". Учење засновано на истрази почиње постављањем питања, наставља са истраживањем и завршава се проналажењем решења, доношењем разумних закључака, одговарајућих одлука, или применом нових знања или вештина.

Обе наставне методе се фокусирају на развијање вештина за решавања проблема, критичко мишљење и обраду информација. Оне дају најбоље резултате када су почетна питања/проблеми довољно отворени (одговор није могуће наћи једноставним укуцавањем у претраживач) и када ученици раде у малим тимовима или групама. Ове две методе су уско повезане и често се преклапају. Изузетно је важно имати на уму да у оба приступа нема нужно тачних и нетачних одговора. Свако решење може имати мане и врлине, а ученици морају да их анализирају и процењују.

Наставни пројекат подразумева програмирање у текстуалном програмском језику или адаптацију унапред датог програма у циљу решавања пројектног задатка. За реализацију наставног пројекта могуће је користити рачунар или други програмабилни физички уређај.

Теме наставног пројекта треба осмислити тако да подржавају функционализацију знања ученика стечених учењем различитих предмета.

Могуће теме наставног пројекта:

– *Да ли живим здраво?* (Истраживање концепта „здрав начин живота", утврђивање у којој мери лични начин живота ученика одговара овом концепту на основу података добијених програмирањем физичког уређаја да врши функцију бројача корака, креирањем програма за израчунавање индекса телесне масе...);

– *Дигитална башта* (Истраживање услова за узгој зачинског биља у затвореном простору, креирање дигитализоване баште – програмирање физичког уређаја да мери влажност земљишта и сигнализира да ли је заливање потребно или програмирање физичког уређаја да, на основу очитане влажности земљишта, покреће мотор који омогућава аутоматско заливање; програмирање физичког уређаја да мери ниво осветљености места на коме се башта налази и сигнализира да башту треба поставити на друго место...);

– *Бицикл са сигнализацијом* (Истраживање концепта „безбедност у саобраћају" у контексту визуелне сигнализације, програмирање физичког уређаја да симулира рад мигаваца и других визуелних облежја бицикла);

– *Интерактивни албум* (израда програма у виду албума са: делима познатог уметника, архитектуре једне епохе, седам чуда Античког света... које се након клика увеличавају, неко време остају увећане а затим смањују на своје почетне димензије);

– *Ово је кретање* (креирање анимираних модела који приказују промене физичких величина, као на пример: брзина, убрзање, потенцијална и кинетичка енергија, а при задатом кретању објекта – вертикални хитац, кретање тела низ стрму раван).

Сви елементи пројектног задатка морају бити реални.

Напомена: На првом часу, заједно са ученицима, формирати листу критеријума на основу којих ће се процењивати квалитет решења проблемских задатака. На овај начин, ученицима ће бити потпуно јасно шта квалитетно решење подразумева. Листа мора бити свеобухватна – не сме да се односи само на квалитет креираних програма, већ и на квалитет представљања и образлагања предложених решења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења.

Будући да предмет *информатика и рачунарство* у седмом разреду треба, првенствено да развије вештине, навике, вредносне ставове и стилове понашања, требало би и вредновање више усмерити ка праћењу и вредновању практичних радова и вежбања, а мање ка тестовима знања.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Препоручује се да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (електронска збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења потрфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир продуката учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора, у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, је решив успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником, уз коришћење Блумове таксономије.

Препоручује се и оцењивање базирано на практичним радовима и вежбањима. Квизове, тестове знања и слично користити првенствено за увежбавање и утврђивање појмова и чињеничних знања, а мање за формирање коначних оцена. Креирање таквих инструмената за утврђивање градива, кад год је могуће, препустити самим ученицима, чиме се постиже вишеструки ефекат на усвајање знања и вештина.

Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да промени део своје наставне праксе. Када је промени, потребно је да прикупи нове податке да би могао да види колико су те промене ефикасне.

У оквиру плана рада наставника, у делу ваннаставних активности, поред додатне и допунске наставе, планирати секцију и време за менторски рад са ученицима који учествују на такмичењима из овог предмета. Препоручује се да се избор тема за рад на секцији изврши у сарадњи са другим наставницима, а да се почетна иницијатива препусти ученицима и њиховим интересовањима. Теме као што су израда и одржавање школског сајта, блога или неке друге школске веб странице, креирање и израда школског електронског часописа или летописа школе могу бити добре почетне идеје које ће повезати знања и вештине стечене у овом предмету са другим знањима, уз активно учешће у животу школе.

Назив предмета	**ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**108 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
– примени комплексе простих и општеприпремних вежби одговарајућег обима и интензитета у самосталном вежбању; – сврсисходно користи научене вежбе у спорту, рекреацији и различитим ситуацијама; – упоређује и анализира сопствене резултате са тестирања уз помоћ наставника са вредностима за свој узраст; – примени достигнути ниво усвојене технике кретања у игри, спорту и свакодневном животу; – примени атлетске дисциплине у складу са правилима; – развија своје моторичке способности применом вежбања из атлетике; – одржава равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела; – примени вежбања из гимнастике за развој моторичких способности; – изведе елементе одбојкашке технике; – примени основна правила одбојке; – користи елементе технике у игри; – примени основне тактичке елементе спротских игара; – учествује на такмичењима између одељења; – изведе кретања у различитом ритму; – игра народно коло; – изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура; – изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу; – преплива 25 m техником краула, леђног краула и прсном техником; – процени своје способности и вештине у води; – скочи у воду на ноге и на главу; – рони у дужину у складу са својим могућностима; – поштује правила понашања у води, и око водене средине; – уочи ризичне ситуације у води и око ње;	**ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ**		**Основни садржаји** Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој гипкости. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	**Атлетика**	**Основни садржаји** Техника спринтерског трчања. Истрајно трчање – припрема за крос. Техника штафетног трчања Скок удаљ. Бацања кугле. Скок увис. Бацање „вортекс-а”. **Проширени садржаји** Скок увис (леђна техника). Тробој.
		Спортска гимнастика	**Основни садржаји:** Вежбе и комбинације вежби карактеристичних за поједине справе: Тло Прескок Трамполина Вратило Двовисински разбој Паралелни разбој Кругови Коњ са хватаљкама Греда. **Проширени садржаји:** На тлу и справама сложеније вежбе и комбинације вежби.

– вреднује утицај примењених вежби на организам; – процени ниво сопствене дневне физичке активности; – користи различите вежбе за побољшање својих физичких способности; – процени последице недовољне физичке активности; – примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; – примени и поштује правила игара у складу са етичким нормама; – примерено се понаша као учесник или посматрач на такмичењима; – решава конфликте на друштвено прихватљив начин; – пронађе и користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортско-рекративних активности; – прихвати победу и пораз; – уважи различите спортове без обзира на лично интересовање; – примени усвојене моторичке вештине у ванредним ситуацијама; – повеже значај вежбања за одређене професије; – вреднује лепоту покрета у физичком вежбању и спорту; – подстиче породицу на редовно вежбање; – повеже врсте вежби, игара и спорта са њиховим утицајем на здравље; – коригује дневни ритам рада, исхране и одмора у складу са својим потребама; – користи здраве намирнице у исхрани; – разликује корисне и штетне додатке исхрани; – примењује здравствено-хигијенске мере у вежбању; – правилно реагује и пружи основну прву помоћ приликом повреда; – чува животну средину током вежбања; – препозна последице конзумирања дувана, алкохола и штетних енергетских напитака; – води рачуна о репродуктивним огранима приликом вежбања.		**Основе тимских и спортских игара**	**Одбојка:** Основни елементи технике, тактике и правила игре. **Футсал:** Игра уз примену правила. **Рукомет:** Игра уз примену правила. **Кошарка:** Сложенији елементи технике, тактике и правила игре. **Активност по избору.**
		Плес и ритимика	**Основни садржаји** Вежбе са вијачом. Вежбе са обручем. Вежбе са лоптом. Народно коло „Моравац”. Народно коло из краја у којем се школа налази. Енглески валцер. **Проширени садржаји** Састав са обручем. Састав са лоптом. Састав са вијачом. Основни кораци rock n roll.
		Пливање и ватерполо	**Основни садржаји** **Пливање** Техника краула. Техника прсног пливања. Одржавање на води на разне начине и самопомоћ. Роњење у дужину до 10 m. Пливање 25 m одабраном техником на време. **Проширени садржаји** Мешовито пливање (две технике). **Ватерполо** Пливање са лоптом. Хватање и додавање. Шут на гол. **Проширени садржаји** **Пливање** Мешовито пливање. Игре у води. **Ватерполо** Основни елементи тактике и игра.
		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	**Физичко вежбање и спорт**	**Основни садржаји** Основна подела вежби. Функција скелетно-мишићног система. Основна правила одбојке. Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара која се користе у вежбању. Облици насиља у физичком васпитању и спорту. Навијање, победа, пораз решавање спорних ситуација. Писани и електронски извори информација из области физчког васпитања и спорта. Вежбање у функцији сналажења у ванредним ситуацијама. Значај вежбања за одбрамбено-безбедносне потребе. Повезаност физичког вежбања и естетике. Породица и вежбање Планирање вежбања.
		Здравствено васпитање	**Основни садржаји** Утицај аеробног вежбања (ходања, трчања и др.) на кардио-респираторни систем. Здравствено-хигијенске мере пре и после вежбања. Значај употребе воћа и поврћа и градивних материја (протеини и беланчевине) у исхрани. Подела енергетских напитака и последице њиховог прекомерног конзумирања. Прва помоћ након површинских повреда (посекотина и одеротина). Вежбање у различитим временским условима. Чување околине при вежбању. Последице конзумирања дувана и алкохола. Додаци исхрани – суплементи. Вежбање и менструални циклус. Значај заштите репродуктивних органа приликом вежбања.

Кључни појмови садржаја: физичко вежбање, плес, одбојка, здравље, васпитање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Циљ и исходи предмета се остварују кроз јединство наставе Физичког и здравственог васпитања, ваннаставних и ваншколских активности у складу са програмом. Програм седмог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из претходних разреда.

Настава Физичког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или прошире-

не садржаје у часовној, ваннаставној и ваншколској организацији рада.

Где је неопходно, програмске садржаје је потребно реализовати према полу.

Организациони облици рада

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја.

А. Часови физичког и здравственог васпитања.

Б. Секције.

В. Недеља школског спорта.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање – камповање...).

Д. Школска и ваншколска такмичења.

Ђ. Корективно-педагошки рад.

НАСТАВНЕ АКТИВНОСИ

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

I. Физичке способности

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

– развијање физичких способности које се континуирано реализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад;

– подстицање ученика на самостално вежбање;

– правилно држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу ***Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања,*** (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

II. Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине

Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања и ватерпола, примењујући основне дидактичко- методичке приципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода.

Усвојена знања, умења и навика треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији, свакодневним и специфичним ситуацијама.

Стицање знања, умења и навика је континуирани процес индивидуалног напредовања ученика у складу са њиховим психофизичким способностима.

Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе.

Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду.

Усаваршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд.).

У раду са напреднијим ученицима реализују се проширени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове.

III. Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу.

Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у Физичком и здравственом васпитању уз практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика.

Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су основни и незаобилазни елементи процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током школске године.

Облици наставе

Предмет се реализује кроз следеће облике наставе:

– теоријска настава (до 5 часова);

– практична настава (103–108 часова).

Теоријска настава

Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темема Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање уз могући практичан рад у складу са условима.

При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију – међупредметне компетенције).

Практична настава

Број часова по темама планира се на основу: процене сложености садржаја за ученике и услова за реализацију наставе. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама:

1. Атлетика (14);
2. Гимнастика (14);
3. Основе тимских и спортских игара:

Одбојка (16)

Футсал (10)

Рукомет (10)

Кошарка (10)

Активност по избору ученика (10);

4. Ритмика и плес (4);
5. Пливање и ватерполо (10);
6. Полигони (5);
7. Тестирање и мерење (5).

Програм Физичког и здравственог васпитања остварује се достизањем предвиђених исхода реализацијом основних и проширених садржаја.

Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове.

Проширени садржаји су они који се бирају и реализују у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали обавезне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутости исхода, потребе ученика и услове за рад.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Физичке способности

При планирању кондиционог вежбања у главној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање (обраду и утврђивање) конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући и интервални метод, кружни тренинг, и др.), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговрајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања задају се групама ученика или појединцма у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и нтензитета рада. Акценат се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније супротставља последицама хипокинезије.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге:
– без и са реквизитима,
– на справама и уз помоћ справа.
2. Развој покретљивости:
– без и са реквизитима,
– уз коришћење справа,
– уз помоћ сувежбача.
3. Развој аеробне издржљивости:
– истрајно и интервално трчање,
– вежбање уз музику – аеробик,
– тимске и спортске игре,
– пешачење у дужини од 10 km (организовати у оквиру недеље школског спорта или активности у природи – излет);
– други модели вежбања.
4. Развој координације:
– извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима (кретање екстремитетима у више равни).
5. Развој брзине и експлозивне снаге:
– једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.),
– штафетне игре,
– извођење вежби различитом максималном брзином (бацања, скокови, акробатика, шутирања, ударци кроз атлетику, гимнастику, тимске и спортске игре).

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање, а за оне са којима се програм реализује по индивидуално образовном програму (ИОП-у), неопходно је обезбедити одговарајуће услове, узимајући у обзир њихове могућности.

Моторичке вештине, спортови и спортске дисциплине

1. Атлетика

Препорука је да се садржаји атлетике реализују у јесењем и пролећном периоду, у складу са условима.

Основни садржаји

– Усавршавање технике спринтерског трчања и ниског старта. Трчање деоница до 60 m. Техника штафетног трчања (4 x 60 m).
– Усавршавање технике истрајног трчања и високог старта.
– Скок удаљ техника „увинуће" и предвежбе за корачну технику.
– Скок увис опкорачном техником.
– Бацања кугле 3 kg девојчице, 4 kg дечаци – бочна техника.
– Бацање „вортекс-а" у даљ.

Проширени садржаји:

Четворобој – кроз унутародељенско такмичење применити четири дисциплине које су ученици савладали (спринтерско трчање 60 m, бацање вортекса или кугле, скокови увис или удаљ, истрајно трчање 600 m ученице, 800 m ученици).

2. Спортска гимнастика

Препорука је да се садржаји реализују у оба полугодишта.

Основни садржаји

Ученике је неопходно поделити у радне групе према полу, према нивоу усвојености вежби из претходних разреда и њиховим способностима. Са ученицима, који нису савладали поједине вежбе из програма до шестог разреда, раде се оне предвежбе и вежбе које ће им омогућити њихово усвајање. Усвојене вежбе из шестог разреда надограђују се новим садржајима предвиђеним овим програмом. Поставити више радних места. На сваком часу увести нови задатак уз понављање претходних. Док једна група обрађује нови садржај, остале групе понављају усвојене садржаје, при чему је могуће организовати чување и помагање ангажовањем ученика. Промена радих места врши се након одређеног броја понављања. Група које није прошла неки задатак на часу, исти ће реализовати на следећем часу. Ученику који не може да изведе задату вежбу даје се олакшани задатак.

Проширени садржаји

Могу се реализовати кроз часове на којима се реализују основни садржаји програмом који је диференциран према способностима ученика – за напредне ученике. Овакве моделе могуће је применити на све садржаје спортске гимнастике. Гимнастички полигон осмислити према степену усвојености обрађених садржаја и претходих знања.

1. Тло (ученице и ученици):

Основни садржаји

– став на шакама, колут напред уз помоћ,
– два повезана премета странце упором („звезде"),
– предножењем премет странце упором са окретом за 180^0 до става на једној нози, другом заножити,
– колут летећи из места и залетом.

Састав на тлу комбинован од вежби из петог, шестог и усвојених вежби из седмог разреда. За ученице унети вежбе из ритмике (види вежбе на греди).

Проширени садржаји

– став на шакама, колут напред,
– залетом премет странце упором са окретом за 180^0 до става на једној нози и припремне вежбе за рондат.

2. Прескок (ученице и ученици):

Основни садржаји

коњ у ширину висине 110 cm (уз квалитетну даску висина коња 120 cm):

– згрчка и разношка – усавршавање фазе првог и фазе другог лета.

Проширени садржаји

коњ у ширину (120 за ученице и 125 cm за ученике);
– припремне вежбе за прескоке са заножењем.

3. Трамполина или одскочна даска (ученице и ученици):

Основни садржаји

– скокови: пруженим телом; скок са згрченим предножењем.

Проширени садржаји

– скокови пруженим телом са окретом око уздужне осе за 180^0; скок са предножним разножењем.

4. Вратило

Основни садржаји

– дочелно вратило: упор предњи, премаах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи,
– дохватно вратило: из упора предњег саскок подметно,
– доскочно вратило: њихање у вису предњем са повећавањем амплитуде, у замаху саскок.

Проширени садржаји

– комбинација: узмак из виса стојећег, коврtљај назад у упору, саскок из упора предњег замахом ногама уназад (зањихом) до става на тлу.

5. Двовисински разбој

Основни садржаји

– комбинација: лицем према н/п – суножним одскоком наскок у упор предњи, премах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи, прехват на в/п, предњих и спојено саскок у предњиху.

Проширени садржаји

– комбинација: узмак из виса стојећег, коврtљај назад у упору, саскок замахом ногама уназад (зањихом), до става на тлу.

6. Паралелни разбој

Основни садржаји

– комбинација**:** (из положаја бочно): наскок у упор, предњих, зањих, предњихом предношка са окретом (180^0) према притци до става на тлу.

Проширени садржаји

– комбинација: из положаја бочно наскок у упор и спојено предњих и зањих у упору; предњихом упор седећи разножно пред рукама, прехват кроз узручење до упора седећег за рукама, заножењем сножити; њихање и саскок предњихом предношка са окретом за 180^0 или зањихом заношка.

7. Кругови

Основни садржаји

дохватни кругови (ученици и ученице):

– комбинација: из виса стојећег згибом вис узнето, вис стрмоглави, вис узнето, саскок кроз згиб у вису предњем (уз помоћ).

Проширени садржаји

доскочни кругови (ученици):

– комбинација: вис, из замаха предњихом вис узнето, вис стрмоглави – издржај, вис узнето, вис стражњи и сп. саскок (уз помоћ).

8. Коњ са хватаљкама

Основни садржаји

– комбинација: из упора предњег на хватаљкама, премах одножно десном напред ван, премах одножно десном назад и спојено премах одножно левом напред ван, премах одножно левом назад, саскок назад или провлаком ногу између хватаљки саскок напред.

Проширени садржаји

– метања: премаси одножно у сва три упора: предњи, јашући, стражњи, коло одножно, саскок: одношка премахом одножно из упора јашућег; заношка (или одбочка) из упора јашућег ван.

9. Греда

Вежбе прво научити на тлу, шведској клупи и ниској греди и на крају на високој греди.

Основни садржаји

ниска греда – поновити и допунити садржаје из претходног разреда (ниска греда):

– боком поред греде; суножним одскоком наскок на греду суножно (једна нога мало испред друге),

– различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем,

– окрет у успону на средини греде;

– суножним одскоком скок пружено и доскок на једну ногу, друга је у предножењу,

– вага претклоном и заножењем,

– саскок згрчено.

Висока греда – комбинација вежби: (чеоно према греди): из места или залетом наскок у упор одножно, окрет за 90^0 у упор клечећи на одножној нози, заножити слободном ногом (вага у у упору клечећем „мала вага”); клек искораком заножне и спојено усправ, одручити, лагано трчање или ходање на прстима, ходање докорацима, скок суножним одскоком и доскоком на једну ногу; саскок пруженим телом са окретом 90^0 или 180^0 .

Проширени садржаји

Висока греда:

– наскоци (у упор чучећи; у упор предњи одножно; сед „амазон”);

– различити начини ходања и трчања;

– „галоп”; „дечији” поскоци, „мачији” скок;

– окрети за 180^0 на једној нози;

– саскоци (предножно разножни; са окретом за 360^0);

– комбинације вежби најмање две дужине греде.

3. Основе тимских и спортских игара

Садржаји одбојке, футсала, рукомета, кошарке и активности по избору ученика реализују се на часовима Физичког и здравственог васпитања.

3.1. Одбојка

Усвојене елементе технике треба применити у игри на часу. Континуитет у усвајању садржаја могуће је постићи тако што се претходно усвојени садржаји користе као уводни или специфично припремни на наредном часу.

Основни садржаји

– основни положај – техника одигравања лопте прстима,

– основни положај – техника одигравања лопте „чекићем”,

– игра преко мреже у три контакта – прстима и „чекићем”,

– доњи (школски) сервис,

– техника смечирања у олакшаним условима (нижа мрежа, подбацивање лопте и сл.),

– индивидуални блок,

– горњи сервис,

– елементи одбојкашке игре.

Проширени садржаји

– „лелујави” сервис,

– групни блок (двојни и тројни),

– игра са задатком – тактика.

3.2. Футсал

– Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике.

– Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри.

– Игра уз примену правила.

3.3. Рукомет

– Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике.

– Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри.

– Игра уз примену правила.

3.4. Кошарка

Са ученицима поновити усвојене основне елементе технике и тактике и реализовати неке од наведених елемената, као и њихову примену у диригованој игри и игри уз примену правила:

– дриблинг (сложеније варијанте);

– повезивање елемената технике у акционе целине (хватање лопте, дриблинг, шутирање и др.);

– финтирање;

– демаркирање;

– ситуациона игра 1:1;

– сарадња два и три играча у позиционој игри и контранападу (обука кроз игру);

– игра 3:3; 4:4 (игра на један кош);

– финте (продор, шут);

– игра „2:2 – pick and roll”;

– игра „2:2” по на принципу „додај и утрчи – back door”;

– позициона игра 3:3 и 5:5;

– игра са применом правила.

3.5. Активности по избору

У складу са просторно-техничким могућностима школе наставник у договору са учницима реализује неке од наведених активности:

– кондиционо вежбање (кружни тренинг, аеробик, елементи фитнеса и др.);

– обучавање, увежбавање и усавршавање елемената предвиђених проширеним наставним садржајима;

– пливање и ватерполо;

– скијање;

– клизање;

– бадминтон;
– стони тенис;
– оријентиринг;
– јацент;
– основни елементи борилачких спортова и самоодбране;
– друге активности по избору Стручног већа школе;
– активности од значаја за локалну заједницу.

4. Плес и ритмика

Основни садржаји

Њихања и кружења са вијачом у фронталној и сагиталној равни у месту и кретању (вежбе по избору наставника). Дупли провак кружењем вијаче унапред.

Коло „Моравац" четири варијанте, савладати 5. варијанту. Основни кораци енглеског валцера.

Проширени садржаји

– Састав са вијачом.
– Дупли провлак кружењем вијаче уназад.
– Састав са обручем састављен од елемената обрађених у петом и шестом разреду.
– Састав са лоптом састављен од елемената обрађених у петом и шестом разреду.
– Усавршити коло из краја у коме се школа налази, усвојено у претходном разреду.
– Енглески Валцер – мешовити парови.

5. Пливање и ватерполо

Наставна тема Пливање и ватерполо реализује се у школама у којима за то постоје услови, у оквиру редовне наставе.

Школе које се определе за реализацију програмских садржаја пливања и ватерпола на објектима изван школе, часове организују по посебном распореду.

Уколико не постоји могућност реализације наставе пливања у овом разреду, број часова намењен овој наставној теми распоређује се другим наставним темама предвиђених програмом, па се самим тим исходи за ову тему не могу достићи у овом разреду.

5.1. Пливање

Приликом реализације садржаја Пливања формирати групе пливача и непливача.

Основни садржаји

Вежбе дисања, рад ногу, пловак, одржавање у месту, завеслаји (краул и леђни краул), техника прсног пливања, скок на главу и изрон.

Пливање техником краула или леђног краула; Пливање 25 m на време одабраном техником; Роњење по дужини у складу са способностима ученика до 10 m.

Проширени садржаји

Мешовито пливање техникама прсног и краул пливања

5.2. Ватерполо

Садржаји ватерпола реализују се са ученицима који припадају групи „пливача":

– пливање са лоптом;
– хватање и додавање;
– шут на гол.

Основни садржаји

– одржавање на води;
– пливање са лоптом (вођење лопте);
– хватање и додавање лопте.

Проширени садржаји

– основни елементи тактике;
– дириговања игра.

6. Полигони

Наставник након једне или више обрађених наставних тема може реализовати полигон у складу са усвојеним моторичким садржајима из:

– спортских игара;
– гимнастике и
– полигон са препрекама који садржи:

колутања и пузања, провлачења, промене правца, савладавања препреке одбочком, прескакања препрека увис и удаљ, прелажење високе греде, узмак на вратилу, пењање на шведске лествe и саскок, пењање уз шипку или конопац

7. Тестирање и мерење

Праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из простора кардио-респираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, гипкости и агилности. Модел континуираног праћења физичког развоја и моторичких способности у настави Физичког и здравственог васпитања, батерија тестова, критеријумске референтне вредности и начин њиховог тумачења, организација и протокол тестирања као педагошке импликације детаљно су објашњени у наведеном приручнику.

Физичка и здравствена култура

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме *Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање.*

Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике часова:

– јасноћа наставног процеса;
– оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
– избор рационалних облика и метода рада;
– избор вежби оптималне образовне вредности;
– функционална повезаност свих делова часа – унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме.

Уколико на часу истовремено вежбају два одељења, настава се спроводи одвојено за ученике и ученице.

Приликом избора облика рада неопходно је узети у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита и динамику обучавања и увежбавања наставног задатка.

Избор дидактичих облика рада треба да буде функцији рационалне организације и интензификације часа, као и достизања постављених исхода.

Ослобађање ученика од наставе физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:

– суде, воде статистику, региструју резултат или прате ниво активности ученика на часу или школском такмичењу;
– направе едукативни постер или електронску презентацију, припреме репортажу са спортског догађаја;
– прате и евидентирају активност ученика на часу уз помоћ наставника и на други начин помажу у организацији часовних, ваннаставних и ваншколских активности.

Неки од исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе

По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

– наведе основна правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања;
– дефинише основна здравствено-хигијенска правила вежбања;
– презентује и анализира информације о физичком вежбању, спорту, здрављу, историји физичке културе, актуелним спортским подацима итд.);
– учествује у организацији Недеље школског спорта и школских такмичења.

Ученицима са инвалидитетом настава се прилагођава у складу са њиховим могућностима и врстом инвалидитета.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ

Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Исходи помажу наставницима у праћењу, прикупљању и бележењу постигнућа ученика. Како ће у процесу вредновања искористити исходе наставник, сам осмишљава у односу на то који се начин праћења и процене њему чини најрационалнијим и најкориснијим. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика.

У процесу праћења и оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе Физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

1. Активност и однос ученика према физичком и здравственом васпитању који обухвата:

– вежбање у адекватној спортској опреми;

– редовно присуствовање часовима Физичког и здравственог васпитања;

– учествовање у ваннаставним и ваншколским активностима и др.

2. Приказ три комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), са и без реквизита.

3. Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике):

Атлетика:

Техника измене штафете; скока увис опкорачна техника;

Спринтерско трчање 60 m на време, бацање вортекса. Истрајно трчање у трајању од 8 минута. Техника бацања „вортекса".

Трчање школског кроса.

Спортска гимнастика:

Вежбе на тлу:

– став на шакама, колут напред уз помоћ,

– летећи колут,

– два премета странце „звезде" спојено,

– мост заклоном (ученице); мост из лежања на леђима (ученици).

Састав на тлу комбинован од елемената из петог, шестог и усвојених елемената из седмог разреда.

Прескок:

. разношка, згрчка (висина справе до 120 cm).

Трамполина или одскочна даска (ученице и ученици):

– скокови: пруженим телом; скок са згрченим предножењем.

Вратило:

– дочелно вратило: упор предњи, премаах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи;

– комбинација: узмак из виса стојећег, коврtљај назад у упору, саскок из упора предњег замахом ногама уназад (зањихом) до става на тлу;

– доскочно вратило: њихање у вису предњем са повећавањем амплитуде, у зањиху саскок.

Двовисински разбој

– комбинација: лицем према н/п – суножним одскоком наскок у упор предњи, премах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи, прехват на в/п, предњих и спојено саскок у предњиху (уколико нема двовисинског разбоја саскок замахом ногама унапред – предношка).

Паралелни разбој

– комбинација**:** (из положаја бочно): наскок у упор, предњих, зањих, предњихом предношка са окретом (180^0) према притци до става на тлу.

Кругови

дохватни кругови (ученици и ученице):

– комбинација: из виса стојећег згибом вис узнето, вис стрмоглави, вис узнето, саскок кроз згиб у вису предњем (уз помоћ).

Коњ са хватаљкама

– комбинација: из упора предњег на хватаљкама, премах одножно десном напред ван, премах одножно десном назад и спојено премах одножно левом напред ван, премах одножно левом назад, саскок назад или провлаком ногу између хватаљки саскок напред.

Греда

Ниска греда – поновити и допунити садржаје из претходног разреда (ниска греда):

комбинација вежби из основног програма (ученице саме комбинују две дужине ниске греде – обавезно са наскоком и саскоком).

Висока греда – комбинација вежби: (чеоно према греди): из места или залетом наскок у упор одножно, окрет за 90^0 у упор клечећи на одножној нози, заножити слободном ногом (вага у у упору клечећем „мала вага"); клек искораком заножне и спојено усправ, одручити, лагано трчање или ходање на прстима, ходање докорацима, скок суножним одскоком и доскоком на једну ногу; саскок пруженим телом са окретом 90^0 или 180^0.

Одбојка:

– одигравање лопте техникама прстима и „чекићем";

– доњи сервис;

– смечирање у олакшаним условима;

– индивидуални блок;

– игра преко мреже.

Рукомет:

Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри.

Кошарка:

Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри.

Плес и ритимка:

– Вежба са вијачом, лоптом или обручем. Дупли провак кружењем вијаче унапред;

– народно „Моравац" коло уз музику (трећа, четврта и пета варијанта);

– енглески валцер.

Пливање и ватерполо:

– техника прсног пливања;

– пливање са лоптом.

4. Индивидуални напредак моторичких способности

Индивидуални напредак моторичких способности сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир његов иднивидуални напредак у односу на претходна достугнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник прати и вреднује:

– познавање основних правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања, ватерпола и основних здравствено-хигијенских правила вежбања;

– учешће у организацији ваннаставних активности.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник може извршити усменим или писменим путем.

Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Секције

Формирају се према интересовању ученика. Наставник сачињава посебан програм узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика. Уколико је неопходно, секције се могу формирати према полу ученика. Ученик се у сваком тренутку може се укључити у рад секције.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

– такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика;

– културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...);

– ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју", последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи:

– пролећни крос (дужину стазе одређује стручно веће);

– излет са пешачењем (7 km)

– зимовање – организује се у току зимског периода у трајању од седам дана. Активности на зимовању обухватају обука скијања, клизања, краће излете са пешачењем или на санкама, и друге активности;

– летовање – организује се за време летњег распуста у трајању од најмање седам дана и обухвата боравак у природи са организованим образовним и физичким активностима.

Д. Школска и ваншколска тамичења

Школа организује и спроводи обавезна унутаршколска спортска такмичења, као интегрални део процеса физичког васпитања према плану Стручног већа и то у:

– спортској гимнастици (у зимском периоду);

– атлетици (у пролећном периоду),

– најмање једној спортској игри (у току године).

Школа може планирати такмичења из других спортских грана или игара уколико за то постоје услови и интересовање ученика (плес, оријентиринг, бадминтон, између две или четири ватре, полигони итд.).

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом наставе и учења Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколским такмичењима један ученик може представљати школу само у једном спорту или спортској дисциплини током школске године.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

Ове активности организују се са ученицима који имају:

– потешкоће у савладавању градива;

– смањене физичке способности;

– лоше држање тела;

– здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних обавезних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности.

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:

– уочавање постуралних поремећаја код ученика;

– саветовање ученика и родитеља;

– организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно;

– организивање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења.

Педагошка документација

– Дневник рада за Физичко и здравствено васпитање.

– Планови рада Физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

– Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се рализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа.

– Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичостима ученика и остале податке неопходне наставнику.

Педагошку документацију наставник сачињава у електронској или писаној форми.

4. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив програма **ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ**

Циљ **Циљ** учења Грађанског васпитања је да ученик изучавањем и практиковањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе других и спреман да активно делује у заједници.

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **36 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ /ТЕМА	САДРЖАЈИ
– наведе и опише основне карактеристике људских права; – својим речима опише везу између права појединца и општег добра; – дискутује о односу права и правде и о сукобу права; – образложи личну одговорност у заштити свог здравља; – штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права; – образложи сврху постојања политичких странака; – аргументује потребу ограничења и контролу власти; – наведе кораке од предлагања до усвајања закона; – образложи на примеру могућност утицаја грађана на одлуке Народне скупштине; – препозна и одупре се различитим облицима вршњачког притиска; – препозна опасност када се нађе у великој групи људи и заштити се; – учествује у организацији, реализацији и евалуацији симулације Народне скупштине; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; – проналази, критички разматра и користи информације из различитих извора.	**ЉУДСКА ПРАВА**	Карактеристике људских права – урођеност, универзалност, неотуђивост, недељивост. Опште добро. Права појединца и опште добро. Сукоб појединачних права и општег добра. Права и правда. Социјална правда.
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО	Политичке странке у вишепартијском систему –владајуће и опозиционе. Народна скупштина – сврха и надлежности. Народни посланици, посланичке групе. Процедуре у раду Народне скупштине. Скупштинске дебате. Предлагање и доношење закона.
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ	Припадност групи. Групни идентитет као део идентитета младих.Односи у вршњачкој групи и њен утицај на појединца. Вршњачки притисак. Конформизам. Приватност – обим и границе. Понашање људи у маси и угроженост права појединца.
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ	**Симулација Народне скупштине** Одређивање улога и процедура у скупштини. Формирање посланичких група. Избор председника скупштине. Формулисање предлога закона. Скупштинска дебата. Гласање. Евалуација симулације.

Кључни појмови садржаја: социјална правда, Народна скупштина, конформизам, вршњачки притисак.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за седми разред организован је, као и претходни програми, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (*Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету* и *Грађански активизам)* али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика и да су мерљиви, проверљиви, односно наставник може, пратећи активности ученика, да утврди да ли их они остварују и у којој мери. Најчешће су исходи дати на нивоу примене што значи да се знање и разумевање подразумевају јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија конативну, вољну компоненту која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља програма и развој међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада током дужег временског периода, што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима и за претходне разреде.

Посебност Грађанског васпитања је у томе што је оно део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и опште етосом школе. Садржај овог програма у великој мери корелира са предметом Историја у оквиру ког се проучава развој уставности, парламентаризма, грађанских права и слобода. У оквиру Српског језика и књижевности ученици имају прилику да упознају више књижевних дела која се односе на развој политичког живота у модерној српској држави што омогућава повезивање са садржајима Грађанског васпитања. Погодна књижевна дела из програма су: сатирична поезија Јована Јовановића Змаја *Јутутунска јухахаха*, сатирично иронична проза Радоја Домановића *Вођа*, драма Бранислава Нушића *Власт*. Овако богата корелација између ова три предмета пружа одличне могућности за тематско планирање.

У процесу планирања наставе и учења наставник се руководи, превасходно, исходима које ученици треба да достигну. Приликом осмишљавања активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да свака од њих се може вишеструко искористити. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима могућ је допринос достизању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, емпатичност, улогу медија и др. То значи, да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови. Њихово остваривање одвија се постепено и спонтано са тенденцијом да ученици аутентично развијају пожељне облике понашања.

У оквиру прве области ученици проширују своја знања о правима, а фокус је на њиховим карактеристикама (урођеност, универзалност, неотуђивост, недељивост) и вези са општим добро које има за циљ да осигура права појединца, као и добробит заједнице. За очекивати је да ученицима седмог разреда буде интересантно да промишљају и разговарају о односу између права и правде јер је то узраст појачане осетљивости на неправду. Тај садржај, као уосталом и све друге, треба ученицима приближити кроз конкретне примере из свакодневног живот као што су нпр. дилема да ли је праведно казнити особу која нема карту за превоз у аутобусу (то право има контролор јер превоз није бесплатан), а која за свој рад у предузећу није добила последња три месеца плату. Ученици овог узраста сасвим добро могу да износе своје ставове и да дискутују када се ставе у позицију супротстављених података, само је важно да наставник добро води активност и да је поентира на крају.

Како је концепција програма да се из разреда у разред проширује листа права, у седмом разреду ученици се упознају са социјалним правима што се логично надовезује на дискусију о правима и правди. Према Универзалној декларацији о људским правима и Пакту о економским, социјалним и културним правима, социјална права се третирају као елемент животног стандарда. Према таквој оријентацији, свако има право на стандард живота који обезбеђује здравље и благостање појединца и његове породице. У раду са ученицима требало би посебну пажњу посветити здрављу младих и то са становишта права и обавеза државе, родитеља али и самих ученика да сачувају своје здравље. Из тог разлога, програм садржи само један исход који је повезан са социјалним правима и односи се на личну одговорност ученика у заштити сопственог здравља јер су други аспекти овог права ученицима још увек недовољно блиски.

Садржаји из друге области програма обезбеђују наставак увођења ученика у функционисање демократског друштва са фокусом на парламент, његову функцију и надлежности, организацију и процедуре, а на примеру Народне скупштине Републике Србије. Ученицима треба приближити појмове са којима су се они свакако сусрели али им нису довољно познати као што су политичке странке, посланици, посланичке групе, опозиција. О овим појмовима ученици треба да стекну само основна знања, а њихова дубина и ширина одређена је исходима којих је само неколико из ове области и омогућавају даље разумевање функционисања демократског друштва. Ученике треба упознати са скупштинском расправом, њеним циљевима и процедурама (ко даје реч, колико дуго се може говорити, реплике) јер ће им то требати за активност у оквиру четврте области овог програма. Осим тога, ученицима треба предочити кораке од предлагања закона до његовог усвајања и објављивања. За овај програм најважније је представити могућност да предлоге закона дају грађани својим потписима. У ту сврху могу се користити подаци из реалног политичког живота наше земље као што је на пример, гласање посланика у Народној скупштини о тзв. Тијанином закону који је резултат акције коју су грађани водили заједно са оцем отете, а затим убијене девојчице од 15 година. У питању је закон који прецизира процедуре за ангажовање полицијских снага у случају пријаве да је особа нестала чиме се повећава правна сигурност грађана. На том примеру може се видети како изгледа грађански активизам, коришћење друштвених мрежа за покретање акција и увођење захтева грађана у парламентарну процедуру.

Како је социјални живот ученика седмог разреда сваким даном све богатији садржај треће области се односи на вршњачке групе, конформизам и вршњачки притисак. Вршњаци утичу на вредности које ће млади настојати да остваре, на ставове које ће развити, на тежњу за самосталношћу, прихватање друштвених норми. Повезано са тим је и дилема где су границе између укључености у заједницу и приватности. За активности у оквиру ове области добро је консултовати психологе и педагоге у школи, односно користити њихове већ развијене радионице чији је циљ оснаживање ученика да се одупру конформизму и различитим врстама притиска вршњака. Понашање људи у маси добило је место у садржају јер се ученици овог узраста све чешће налазе у таквим ситуацијама (концерти, спортски догађаји) и могу бити угрожени. Зато је одговарајући исход дат на нивоу понашања.

Област Грађански активизам логично се надовезује на садржај и активности из друге области. Уз помоћ наставника ученици треба да припреме и спроведу симулацију рада Народне скупштине. Она би требала да садржи неке од постојећих процедура у раду скупштине, с тим да је њихов избор на самој групи. На пример, може се симулирати цео ток активности од предлагања до усвајања закона или симулација једним делом може да садржи процедуру посланичких питања премијеру и министрима у Влади. Да би се таква симулација остварила, ученици који ће бити у улози посланика треба да припреме питања која се тичу актуелних догађаја у нашој држави (најбоље би било унапред дефинисати тему нпр. повећање плата и пензија, обавезна средња школа и др.), што је само по себи вредан исход. Са друге стране, ученици који буду у улози премијера и министра такође треба да буду спремни да дају одговоре. Симулације се могу на различите начине организовати, а могу се допунити још неким аспектима као што је информисање грађана о раду скупштине. На пример, неколико ученика може добити задатак да буду у улози новинара и да припреме извештај о симулацији рада Народне скупштине који ће презентовати. Остали ученици процењиваће извештаје са становишта веродостојности, тачности. Активност се може учинити богатијом и самим тим занимљивијом ако се на пример, унапред наложи појединим „новинарима" у ком правцу треба да пишу извештај (сензационалистички, негативистички, оптимистички, објективно, увредљиво...) што остали учесници симулације неће знати. Након тога, треба пратити да ли су остали ученици у групи то препознали и како су реаговали.

Поред симулације у раду са ученицима садржаји програма и дефинисани исходи пружају велике могућности за примену и других интерактивних облика рада као што су: радионице, играње улога, студије случаја, дебате, дискусије, истраживања, промоције.

И у овом програму Грађанског васпитања, као и код претходних, продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте, с тим да је посебно пригодано да продукт буде снимак симулације рада скупштине који се може касније користити у различите сврхе. Драгоцен је у евалуацији урађене симулације али и у интеграцији и рекапитулацији обрађених садржаја.

За остваривање овог програма, као и свих претходних, наставник је врло важан. Он је модел који својим понашањем и организацијом рада на часу даје пример и доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима; он је тај који даје почетни подстицај за садржај који се обрађује, ко и повратне информације о активности. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Наставник је тај који обезбеђује равноправну укљученост сваког ученика (уважавајући различитост у типу личности и стиловима учења). Реализација програма треба да се одвија у складу са принципима интерактивних односа (активне, проблемске и истраживачке наставе), са сталним рефлексијама на одговарајуће појаве из друштвеног контекста (прошлости и још више садашњости). Посебан захтев за наставнике представља потреба за припремом нових, актуелних материјала који најбоље одговарају садржају и исходима. Они се могу наћи у различитим изворима информација. За реализацију појединих тема могу се користити филмови јер активирају когнитивну и афективну страну личности и подстицајно делују на ученике да искажу мисли, осећања и ставове. Не треба занемарити ни интернет и различите социјалне мреже јер су то облици комуникације који су блиски младима и на којима се могу препознати и анализирати многи проблеми живота у савременом свету, али и разговарати о говору мржње, нетолеранцији, облицима кршења права (на пример у самој Народној скупштини). Подразумева се да наставник има потпуни увид у материјале који се користе у раду са ученицима (филмови, видео клипови, текстови из новина и сл.) како би се заштитили од неодговарајућих садржаја.

Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости, уз обавезу да поштује и уважи друге и другачије погледе и мишљења.

Чињеница да се програм описно оцењује не умањује потребу да се континуирано прати напредовање ученика у достизању исхода, посебно оних који су кумулативни и који се не наводе у програму за седми разред, већ су у претходним програмима, али се подразумева да се они и даље подржавају и развијају. Како се ближи крај основног образовања и другог циклуса у оквиру њега, потребно је што чешће повезивати све оно што је рађено. Највећи број ученика похађа Грађанско васпитање континуирано током циклуса, многи од њих и свих осам разреда и зато је важан процес интегрисања обрађиваних садржаја и провера остварености исхода. Кључни показатељи напредовања у овом изборном програму, из разреда у разред, су све правилнија употреба термина који се односе на демократске појаве и процесе, исказивање ставова аргументацијом, ненасилна комуникација, прихватање различитости, емпатија, све чешће испољавање иницијативе, већа сарадљивост.

Назив предмета **ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК**

Циљ **Циљ** учења Другог страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писмену и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу**.**

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **72**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ**	**ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ** (у комуникативним функцијама)
– разуме једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/ давање информација личне природе; – поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставнија језичка средства; – размени једноставније информације личне природе; – у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима; – разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, биљака, животиња, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – опише и упореди жива бића, предмете, места, појаве, радње, стања и збивања користећи једноставнија језичка средства; – разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; – упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности; – разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих; – упути уобичајене молбе и захтеве; – честита, захвали и извини се користећи једноставнија језичка средства; – разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – пружи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – разуме једноставније текстове у којима се описују радње и ситуације у садашњости; – разуме једноставније текстове у којима се описују способности и умећа; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; – опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа; – разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у прошлости; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – опише у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости; – опише неки историјски догађај, историјску личност и сл. – разуме једноставније исказе који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања и реагује на њих; – размени једноставније исказе у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; – саопшти шта он/ она или неко други планира, намерава, предвиђа; – разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; – разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/ положај предмета и бића у простору и правац кретања и одговори на њих; – затражи и разуме обавештења о оријентацији/ положају предмета и бића у простору и правцу кретања; – опише правац кретања и просторне односе једноставним, везаним исказима; – разуме једноставније забране, правила понашања, своје и туђе обавезе и реагује на њих; – размени једноставније информације које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе код куће, у школи и на јавном месту; – разуме једноставније исказе који се односе на поседовање и припадност; – формулише једноставније исказе који се односе на поседовање и припадност; – пита и каже шта неко има/ нема и чије је нешто; – разуме једноставније исказе који се односе на изражавање допадања и недопадања и реагује на њих; – изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење; – разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих;	**ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА**	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на поздрављање и представљање (дијалози, наративни текстови, формулари и сл. Реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака и сл.) и иницирање комуникације; усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима.
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на опис бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; усмено и писано описивање/ поређење бића, предмета, појава и места.
	ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге. Усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; писање позивнице за прославу/ журку или имејла/ СМС-а којим се уговара заједничка активност; прихватање/ одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања/ изговора.
	ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	Слушање и читање једноставнијих исказа којима се нешто честита, тражи/ нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражава извињење, захвалност. Усмено и писано честитање, тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ/ услугу и реаговање на њу, изражавање извињења и захвалности.
	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства (нпр. за израду задатака, пројеката и сл), с визуелном подршком и без ње. Усмено и писано давање упутстава.
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	Слушање и читање описа и размењивање мишљења у вези са сталним, уобичајеним или актуелним догађајима/ активностима и способностима. Усмено и писано описивање сталних, уобичајених или актуелних догађаја/ активности и способности.
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање мишљења у вези са искуствима, догађајима/ активностима и способностима у прошлости; усмено и писано описивање искустава, догађаја/ активности и способности у прошлости; израда и презентација пројеката о историјским догађајима, личностима и сл.
	ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	Слушање и читање краћих текстова у вези са одлукама, плановима, намерама и предвиђањима. Усмено и писано договарање/ извештавање о одлукама, плановима, намерама и предвиђањима.
	ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање и читање исказа у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима. Усмено и писано договарање у вези са задовољавањем жеља и потреба; предлагање решења у вези са осетима и потребама; усмено и писано исказивање својих осећања и реаговање на туђа.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са сналажењем и оријентацијом у простору и специфичнијим просторним односима. Усмено и писано размењивање информација у вези са сналажењем и оријентацијом у простору и просторним односима; усмено и писано описивање смера кретања и просторних односа.
	ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	Слушање и читање једноставнијих исказа у вези са забранама, правилима понашања и обавезама. Постављање питања у вези са забранама, правилима понашања и обавезама и одговарање на њих; усмено и писано саопштавање забрана, правила понашања и обавеза.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова с исказима у којима се говори шта неко има/ нема или чије је нешто; постављање питања у вези са припадањем и одговарање на њих.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на изражавање допадања/ недопадања. Усмено и писано изражавање допадања/ недопадања.
	ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са тражењем мишљења и изражавањем слагања/ неслагања. Усмено и писано тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања.
	ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ЦЕНА	Слушање и читање једноставнијих текстова који говоре о количини и цени; слушање и читање текстова на теме поруџбине у ресторану, куповине. Постављање питања у вези с количином и ценом и одговарање на њих, усмено и писано; играње улога (у ресторану, у продавници, у кухињи …); записивање и рачунање цена.

– изражава мишљење, слагање/ неслагање и даје кратко образложење; – разуме једноставније изразе који се односе на количину и цену; – пита и саопшти колико нечега има/ нема, користећи једноставнија језичка средства; – пита/ каже/ израчуна колико нешто кошта.		

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ – ДРУГИ ЦИКЛУС

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језик.

1. Лични идентитет
2. Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
3. Географске особености
4. Србија – моја домовина
5. Становање – форме, навике
6. Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
7. Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8. Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
9. Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
10. Млади – деца и омладина
11. Животни циклус
12. Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
13. Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
14. Транспорт и превозна средства
15. Клима и временске прилике
16. Наука и истраживања
17. Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика, визуелне и драмске уметности итд.)
18. Етички принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
19. Обичаји и традиција,фолклор, прославе (рођендани, празници)
20. Слободно време – забава, разонода, хобији
21. Исхрана и гастрономске навике
22. Путовања
23. Мода и облачење
24. Спорт
25. Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
26. Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
27. Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*What's your first/last name/surname?* *Jack, this is Andrew. He's the new boy in our class. Hi Andrew. Nice to meet you. I'm glad to meet you too. What's your nickname? It's Andy. Where do you live? I live in Sunny Street. How do you go to school? I walk there/take the bus…* *What does your father do? He's a science teacher. Have you got/Do you have any brothers or sisters? No, I'm an only child, but my mum's got two sisters, Sophia and Lily. Aunt Lily is the eldest. She says I am her favourite nephew.* *This is my cousin, Bob. Where does he come from? He lives in Brisbane now, but he was born in London. Where were you born? When did you move there? We moved there when I was four.* *Where were you living when you started school?* *Who do you usually go out with? How long have you known Susan? For one year. Since last year.* *The Present Simple Tense* за изражавање сталних и уобичајених радњи *The Past Simple Tense* глагола *to be* и осталих глагола (правилних и неправилних) *The Past Continuous Tense* *The Present Perfect Tense* учесталијих глагола (правилних и неправилних) Питања са *Who/What/Where/When/Why…* Питања са препозиционим глаголима Употреба и изостављање чланова при ближем одређивању лица, у фиксним изразима *(go to school/by car/on foot...),* са основним географским појмовима (називима улица, градова, држава...) **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе; већи градови у земљама циљне културе.

ОПИСИВАЊЕ КАРАКТЕРИСТИКА БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*What does Emma look like? She looks gorgeous. She's the prettiest girl in our class.* *What's he like? He's smart and hard-working.* *Noah doesn't care about anyone. He's selfish. My friend is sporty and good-looking, but he is very shy.* *Her clothes are cool!* *Samuel is as tall as his brother/not as(so) tall as his father.* *This laptop is less expensive than that one. It's the least expensive laptop in the shop.* *Jacob's room is usually tidy, but Michael's is often untidy/messy. You can find his clothes everywhere.* *Why is he exhausted? Because the trip was exhausting.* *The party was really exciting. Everybody was excited.* *She looks really unhappy.* *How does he swim? He swims well.* *We worked hard. He was running fast.* *It is raining heavily.* *Are they listening carefully?* *Ten minutes from here is the biggest wheel of its kind in the world – the London Eye.* *The buildings are amazing /fantastic.* *That's the cafe where my sister works.* *Is that the message which/that Tom sent?* *There's somebody/nobody/no one in the street.* *There was nothing strange in his voice. Everything was OK.* *This chair's uncomfortable. That's impossible!* *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense* за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости, *The Past Simple Tense* и *The Past Continuous Tense* за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости Поређење придева по једнакости *as…as, not so/as…as* Поређење придева са *less* и *the least* Придеви са наставцима *–ed* и *–ing* Творба и употреба прилога за начин *(beautifully, quickly, happily, well, badly, fast, hard...)* Употреба одређеног члана уз суперлатив придева Употреба/изостављање одређеног члана уз називе места (споменици, музеји, улице, паркови…) Релативне заменице *who, which, that, whose, where...* Неодређене заменице *(somebody, something, anybody, anything, nobody, no one, nothing, everything…)* Питања са *What…like, How, Why…* Негативни префикси *un-, im-...* **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.).
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*I'm going to the swimming pool. Would you like to come? Yes, please. I like swimming.* *Would you like a cup of tea? No, thank you/thanks.* *What are you doing next weekend? Do you want to come to my party? Yes, I'd love to. When is it? At 7.30 on Saturday.* *Do you fancy/How about a game of tennis this afternoon? Sorry. I can't. I've got a dance class.* *Shall we go to the sports centre today? Good idea. See you there at 6.00 pm. That's no good for me. What about 5.30? Yes, sure. How about trying my new computer game this morning? I'm afraid I can't. I'm looking after my little sister.* *Why don't we go to the park?* *Let's get out of here. That sounds good. The music is too loud.* *We could/ may/might stay here and watch DVDs. That's boring.* *If it is cold, put on your jacket. If you hurry, you won't miss the bus.* *If you don't feel well, you should see a doctor.* *I've got the flu. You must stay in bed and drink lots of hot drinks.* *If you don't stay up late, you won't feel tired.* *You shouldn't eat too much chocolate.* *Don't give your real name on the Internet.* *The Present Continuous Tense* за унапред договорене радње Заповедни начин Изрази: *How about…? What about…? Why don't we…? Would you like…? Do you want…? Shall we…? Let's...* Модални глаголи за изражавање предлога – *can/could/may/might* Модални глаголи *should* за давање савета Први кондиционал **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Can/Could you help me with these bags, please? They're too heavy.* *Could I have a glass of water, please?* *Could I see your exercise book, please? Yes, just a minute. Oh, no. I can't find it.* *May I see your tickets, please? Here you are, sir. Thank you.* *Will you open the door for me? Sure.* *I'm so sorry for… It's all my fault. Sorry, it was an accident. I didn't mean to (break your skateboard). That's all right/OK. Never mind. It doesn't matter.* *Thank you for (your help). Thank you from the bottom of my heart. That's very kind of you.* *That means a lot to me. Don't mention it. It's nothing. You're welcome.* *Well done. Congratulations! Happy (festival).* *When does the train for Glasgow leave? It leaves at 7.38. School starts at 8.45.* *Which book do you want? The red one. Can I try on those trousers, please? Which ones? The blue ones.* Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – *can/could/may* *Would you like…?* *Will* за изражавање молби *The Present Simple Tense* за изражавање утврђених програма, реда вожње, распореда и сл. Заменице *one, ones* **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.

РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Read the explanation and circle the correct words.* *State your problem and describe how you feel about it.* *Use the expressions below.* *Make a project about an important city in your town. Make a map and label the important places.* *To end the call, tap the „end call" button (typically a red button on the left side of your cell phone) or close your phone.* *Do not touch the adapter with wet hands.* Заповедни начин **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*She rarely takes the bus to school.* *They usually play games in their free time.* *Does James play any musical instruments? Yes, he does. No, he doesn't.* *How many languages do you speak? What time do you usually wake up on school days?* *My sister doesn't eat fish.* *Water freezes at zero degrees Celsius. If /When you heat ice, it melts. What are you looking for? I am looking for my glasses. I can't find them.* *Shhh! I am trying to concentrate. What are you thinking about? Who are you talking to?* *Sorry, she can't come to the phone right now. She's having a shower. She is studying French in Paris.* *We are very busy these days. We are decorating the school hall. Look! It's raining. It doesn't usually rain here in summer. Does it rain a lot in your hometown?* *We normally grow vegetables, but this year we aren't growing any.* *I can't see anybody/anyone.* *How long has he played the guitar? For five years. / Since last summer.* *The Present Simple Tense* за изражавање сталних и уобичајених радњи *The Present Continuous Tense* за изражавање тренутних и привремених радњи Разлике у употреби глаголских облика *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense* *The Present Perfect Simple Tense* за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају Нулти кондиционал Питања са препозиционим глаголима Модални глагол *can* за изражавање способности **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*When did Columbus discover America? Who invented the telephone? People lived in caves a long time ago.* *We saw a good film last week.* *She used to wear glasses.* *Did he use to drink tea every morning? No, he didn't. What did you do when you heard the noise? First, I called the police.* *What were you doing when you heard the noise? I was watching TV.* *At ten o'clock yesterday morning, I was cycling to school. I fell off my bike and hurt my knee. I couldn't stand up. Was there anyone to help? No, there wasn't.* *I was walking down the lane when I saw a beautiful lady.* *She was wearing a red dress and a big red hat.* *While I was sleeping, my brother was helping our father in the garden.* *She was sleeping when we came in.* *As soon as I saw them, I started to run.* *They have finished their project. They finished it yesterday.* *Who did you get the letter from?* *Have you ever been to London? Yes, I have. I was there last year./ No, I haven't. I have never been to London.* *He has just arrived.* *I've already learnt to use that program.* *Have they arrived yet?* *They haven't finished their dinner yet.* *The Past Simple Tense* правилних и неправилних глагола, све употребе *The Past Continuous Tense,* све употребе *Used to* Контрастирање употребе и значења глаголских облика *The Past Simple Tense и The Past Continuous Tense* *The Present Perfect Simple Tense* за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и са *ever, never, just, already, yet…* Контрастирање употребе и значења глаголских облика *The Past Simple Tense и The Present Perfect Simple Tense* Модални глагол *could за изражавање способности у прошлости* *Linking words and phrases (first, then, next, as soon as, after that, finally...)* Питања са *Who/What/Where/When/Why…* Питања са препозиционим глаголима (**Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*When I grow up, I would like/I'm going to be a web designer. What about you? I really want to be a programmer.* *I can't find my keys anywhere. I'll/I will help you look for them. I'll take it, please. I'll leave it, thanks.* *I promise I won't be late.* *I believe he will be a great pianist. I don't think he will make it.* *It will be rainy tomorrow.* *Why are you putting on your coat? I'm going to take my dog for a walk.* *It's my birthday next Saturday. I'm going to have a big party.* *Look at those cars! They're going to crash!* *What are you doing tonight? We're playing football with friends.* *Would like* + именица/инфинитив глагола *Stative verbs (want, promise, believe, think...)* *The Future Simple Tense* за изражавање одлука донетих у тренутку говора, обећања и предвиђања на основу знања, искуства и веровања *Going to* за изражавање планова, намера и предвиђања на основу чулних опажања *The Present Continuous Tense* за изражавање унапред договорених/испланираних радњи **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.

ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*I'd like to try bungee jumping. I'm interested in swimming. What sports are you interested in?* *My hobby is collecting badges. What's your hobby?* *I'm starving. Shall I make a sandwich for you? Yes, please. I'm thirsty. Would you like some lemonade?* *What's wrong/the matter? I'm tired of/sick of/fed up with/bored with playing this game.* *Are you tired? I'm exhausted.* *I'm cold/hot. I don't feel well. I feel sick. Why don't you go to bed? I'm nervous / frightened /upset /scared… Don't worry. Everything will be all right/just fine. It's going to be all right.* *Are you happy with your new friends? Oh, yes. I am so glad/happy to hear that.* *I've got/ I have a terrible headache. Take a painkiller.* *My ear hurts. I'm sorry to hear that.* *Oh dear! My finger is bleeding. Why don't you put a plaster on it? I've sprained my ankle. Put some ice on it.* *I'm in trouble. I don't know what to do.* *Stative verbs (be, want, hurt, have, feel, know…)* Заповедни начин *Why don't we/you* + инфинитивна основа глагола *Would like* + именица/инфинитив глагола Употреба придевско-предлошких израза *tired of / sick of / fed up with / bored with* *The Present Perfect Simple Tense* **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Excuse me. How do I get to…? What's the best way to…? Could you tell me the way to…? Go straight on until you get to (a bridge). Cross (the bridge). Turn back. Go back. Turn left/right into… Take the first/second turning on the right/left. Go along… It's on the left/ right. It's opposite/behind/between/in front of/near/next to/at the corner/just around the corner…* Заповедни начин Предлози за изражавање положаја и просторних односа – *in front of, behind, between, opposite...* **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места.
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Don't throw litter around. Save energy. Turn off lights when not in use.* *You can/can't sit here. The seat is/isn't free.* *Can I use your mobile phone? Sure.* *You mustn't use calculators during the exam.* *Students must turn off their phones in the classroom.* *Do you have to wear a uniform at your school?* *John can't come because he has to work.* *I must get up early tomorrow morning.* *I don't have to take my dog for a walk every day/tomorrow.* *My parents let me go out at weekends.* *They won't let us feed the animals.* *Our head teacher made us clean our classroom last Friday.* *John couldn't come because he had to work.* *He didn't have to come early yesterday.* *You should slow down, you shouldn't run down the corridor.* Заповедни начин Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе – *can/can't, must/mustn't, have to/don't/doesn't have to, had to/didn't have to, shoud/shouldn't* *Let/Make* + инфинитивна основа глагола **(Интер)културни садржаји**: понашање на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Is this your dog? No, it's Steve's dog. Whose house is this? It's Jane and Sally's house.* *They're Jane's and Sally's bags. These are the children's toys. That's my parents' car.* *This is my blanket. This blanket is mine.* *This isn't your card. It's hers.* *I've got/I have a ruler. Have you got/Do you have a pen? Sally hasn't got /doesn't have an umbrella.* Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – *my friend's/ friends'/ children's books* Присвојне заменице *mine, yours…* Питања са *Whose* **(Интер)културни садржаји**: породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*I love working with people. I don't like skiing. I'm bad at it. What do/don't you like doing?* *Peter hates watching horror films. He enjoys playing video games. I can't/couldn't stand the heat.* *My favourite sport is tennis. What's your favourite sport?* *What are your hobbies and interests?* *Fifteen out of thirty people like tennis – eight boys and seven girls.* Придевско-предлошке фразе – *interested in, good/bad at, crazy about…* Глаголи *like/love/hate/enjoy/can't stand* + глаголска именица Питања са *What, Who, Why …* **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм.
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Tea is better than coffee. Of course. That's true. You are right.* *The food was great! I disagree/don't agree with you. It was awful.* *I think we should help him. Yes, I agree with you. He always helps his friends.* *I enjoy skiing. Me too.* *I don't think he will win the race. Well, I do. No chance! I don't believe it! That's right! That's wrong!* *Stative verbs (think, like, agree, believe…)* Питања са *What, Why, How …* **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.

ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	*How many people are there (in the park)? There are two men/women and three children (in the park).* *How much fruit do we have? There isn't much fruit in the bowl. There aren't many books on the shelves.* *A lot of/Lots of people went to the match.* *A lot of/Lots of snow falls in winter.* *There were loads of apples on the table.* *There is a little lemonade in the bottle. There are a few apples. How much is this? It's € 2,365 (two thousand, three hundred and sixty--five euros). That's £ 245 (two hundred and forty-five pounds)/ $300 (three hundred dollars).* *In my school, 60% of children eat junk food.* Основни бројеви преко 1.000 Правилна множина именица Множина именица које се завршавају на -y, -f/fe: *strawberries, shelves, knives...* Множина именица које се завршавају на –o: *kilos, potatoes…* Синкретизам једнине и множине: *sheep, fish...* Најчешћи облици неправилне множине *(men, women, children, people, feet, teeth, mice....)* Бројиве и небројиве именице – pounds, money... Квантификатори – *much, many, a lot of, lots of, loads of, a few, a little* Питања са *How much / many* **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура.

ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Come stai? Come sta?Come va?Bene, grazie./ A presto!/ A domani!/ Buona notte!* *Di dove sei? Sono di... Sono della Serbia. Come ti chiami?/Come si chiama?/Mi chiamo…/Sono…Piacere. Questo/a è il mio amico/la mia amica... Si chiama.../ Questo è il signor.../la signora...Lui/lei è di Verona. È nato/a Padova, ma vive a Torino./ Questa è mia cugina Marta. Lei vive in Italia. Suo padre è ingegnere e lavora in Fiat.* *Io sono figlia unica,e tu?/ Hai fratelli o sorelle?/Questi sono i miei compagni di classe (mostrando la foto).* *Quanti anni hai? / Ho 12 anni./ Dove abiti? Dove vivi?/ Abito a ..., in Via .../Qual è il tuo/il Suo indirizzo?/Il mio indirizzo è..../Nome, cognome, indirizzo, nazionalità, data di nascita.../Quando sei nato/a? Sono nato/a il/l'....nel ..../Quando è il tuo compleanno?* *Cosa fai nel tempo libero? Nel tempo libero gioco a pallavolo/ suono la chitarra.* *Che lavoro fa tua madre?Lei è commessa.* *Cosa hai fatto ieri dopo la scuola? Sono andata al cinema con mio fratello maggiore, e tu?* *Perchè non sei venuto alla festa di Mirko?* Презент индикатива. Прошло време (Passato prossimo): најфреквентнији правилни и неправилни глаголи. Личне заменице. Упитне речи: *come, di dove, quanto, dove, come/chi, che cosa, chi, perché.* Показна заменица *(questo/a/e/, quello/a/e/i).* Бројеви. **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе. Већи градови у земљама циљне културе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Andrea ha i capelli/ gli occhi/ neri. È alto/a, magro/a... ha gli occhi azzurri / È più alto di Luigi./ I capelli di Anna sono più corti dei miei. La bici è meno costosa della macchina.* *Lei è la mia migliore amica. È generosa, simpatica, sincera, buona, ma un po' timida./ Perché sei triste?* *Per me questa è la più buona pizza di Napoli./ Questa rosa è la più bella del nostro giardino.* *Siamo felici perché andiamo insieme in gita.* *Questa è la mia camera. È piccola, ma mi piace molto. È molto ordinata/disordinata. C'è/ Ci sono....* *Lui/lei porta i pantaloni neri/la gonna rossa.* *Questa è la mia famiglia.../ Nikola è il mio fratello minore/maggiore. Lui suona il violino molto bene.* *Non ti capisco, parla piano, per favore.* *Oggi mi sento male./ Paolo è stanco perché non ha dormito bene.* *Il ghepardo è un animale molto veloce/velocissimo* *Roma è più grande di Firenze./ Napoli è meno tranquilla di Macerata. /Il nostro albero è alto come il vostro.* Личне заменице. Упитне речи (*quanto, dove, come/chi, che cosa*). Придеви. Род, број и слагање с именицама. Одређени и неодређени члан. Прилози за начин. Поређење придева са *più/meno*. Апсолутни суперлатив. Релативни суперлатив. Поређење придева по једнакости. **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.).
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Facciamo una gita domani? Perché no? È un'ottima idea! Perché non chiamiamo anche Marco? Dove ci troviamo? Dai, andiamo! A che ora partiamo? Alle sette, va bene? Prendiamo il treno alle otto. Perfetto! Portiamo anche i panini? Ci sentiamo stasera.* *Ti invito a venire alla mia festa di compleanno! Vorrei invitarti alla mia festa. /Grazie, ci vengo volentieri!/ Mi dispiace, ma non posso perché non mi sento bene...* *Va' dal medico! Perché non vai dal medico? Dovresti andare dal medico!/ Sta' tranquillo!* *Se fa freddo, non uscire! Se piove, portiamo l'ombrello!* *Non mangiare troppi dolci!/ Bevi tanta acqua!* *Facciamo i compiti insieme!* Презент индикатива повратних глагола Садашње време у значењу будућег Императив фреквентних глагола *(andare, prendere, fare, venire, stare ...)* Кондиционал садашњи-модални глаголи *(potere, dovere, volere)* **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.

ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Potresti aprire la finestra, per favore? Grazie. Prego.* *Posso aiutarti (darti una mano)? Sì, grazie, sei molto gentile. No, grazie./Posso fare una domanda? / Prego.* *Vorrei un bicchiere di acqua, pre favore.* *Mi dispiace, ma non posso.* *Permesso, posso entrare? / Scusa! Scusi!/ Un momento/un attimo, per favore.* *Scusi signora, che ore sono?Mi aiuti, per favore. Prenda questa medicina due volte alla settimana.* *Posso provare queste scarpe, per favore? Che numero porti?* *Quale libro ti piace?Questo qui? Quello lì?* *Pronto! Sono Anna, vorrei parlare con Luca, per favore.* *Grazie del regalo! È bellissimo!* */A che ora parte il treno per Palermo? Alle 20. / Dov'è la fermata dell'autobus numero 71?* Модални глаголи (*potere, dovere, volere*). Кондиционал учтивости. Упитни придеви: *quale/i; che*; Показне заменице: *quello/a/i/e; questo/a/i/e* Императив за формално обраћање: најфреквентнији облици. **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Ascolta e rispondi alle seguenti domande. Scegli la risposta giusta. Sottolinea le parole che non capisci. Presentate in classe il vostro progetto. Create il poster. Completa la tabella. Usa le parole date./* *La scuola è vicino. Deve prendere il tram numero 7./ Va' dritto! Vada dritto!/ Il centro è un po' lontano.* *Mi dispiace, ma non lo so.* *Pulire le patate. Tagliare (tagliate) le cipolle. Cuocere a fuoco lento.* Императив. **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Vivo in campagna. Abito al settimo piano di un grattacielo.* *La mattina si alza presto e fa colazione al bar. / Di solito pranziamo verso le due./ Non va a letto mai prima delle dieci. / Qualche volta vado dai nonni dopo la scuola./ Siamo a scuola dalle 8 alle 14.* *In questo film si tratta di una ragazza che descrive la sua infanzia.* *Cosa stai facendo? Sto guardando la TV.* *Suo fratello è ancora piccolo e non sa nuotare.* *Nel mio paese di solito pranziamo alle 3.* Садашње време. Повратни и прелазни глаголи. Глагол sapere. Прилози и прилошки изрази за време*: oggi, domani, qualche volta, sempre, mai, ancora, di solito…* Предлози. *Stare + gerundio (најфреквентнији глаголи).* **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*A che ora ti sei alzata stamattina? Mi sono alzata presto. / Ci siamo vestite in fretta. Prima siamo andate da Lusia e poi siamo andate insieme in piscina./Cosa hai fatto ieri pomeriggio? Ho letto un libro interessante.* *Da piccola andavo spesso dai nonni in campagna. Di solito andavamo con i nostri cugini al mare./ Ogni inverno andavano in montagna./ Quando era giovane mia nonna aveva i capelli lunghi e biondi. Era alta e molto bella./ La camera era piccola, ma con tanta luce.* *Cosa avete fatto il sabato scorso? Siamo andati in campagna, e voi? Abbiamo fatto un giro in centro./ L'anno scorso non siamo andati in vacanza. Siamo rimasti a Belgrado.* *Galileo Galilei ha scoperto il cannocchiale. Antonio Vivaldi è nato/nasce a Venezia. È stato un compositore e violinista italiano.* Прошло време (*Passato prossimo*): помоћни глаголи essere/avere; повратни глаголи. Прошло несвршено време, имперфекат (*Imperfetto*): најфреквентнији глаголи за исказивање учестале радње у прошлости и описивања бића, предмета и места. Упитне речи: *come, a che ora, quanto, dove, come/chi, che cosa, chi, perché.* Прилози и прилошки изрази за време: *prima, poi, dopo, ieri, due settimane fa, un anno fa; di solito, ogni settimana/mese/ anno...* **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Da grande vorrei diventare una scienziata./ Da grande vorrei fare il meccanico.* *Cosa farai domani?/Ti va di venire in piscina con me? Certo! Chiediamo anche a Paolo? Lo chiami tu?* *Quanto spesso vai in piscina? Ci vado due volta alla settimana.* *Quando sarà la tua festa di compleanno?/ Domani avrò lezione di ballo.* *Stasera finisco il mio compito./Devo studiare molto perché domani abbiamo il test di italiano.* Заменице за директни објекат (*Pronomi diretti*). Будуће време (*Futuro semplice*): најфреквентнији глаголи. Употреба садашњег времена за будућу радњу. Прилошка употреба речце *ci*. Прилози и прилошки изрази за време: *domani, sabato prossimo, la settimana prossima...* **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји.

ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Ho caldo/freddo/fame/sete.../Ti faccio un panino? Vuoi un po' di acqua? Sì, grazie!* *Mi piace leggere e dipingere./ Ragazzi, cosa vi piace fare nel tempo libero?* *Non mi sento bene. Ho mal di testa/gola/stomaco./ Sono molto stanca. Vorrei andara a casa./ Ho paura. Sono nervoso.* *Prendi una medicina. Va' dal dottore. Riposati!/ Alzati!/ Fa' un po' di sport! Sta' all'aria aperta!/ Non ti preoccupare! Tutto andrà bene!* *Andiamo al cinema!/Perché non facciamo una pausa?/* *State attenti! Non parlate! Fate i compiti!* *Che peccato! Che bello! Mi dispiace tanto!* Императив (друго лице једнине и множине). Глагол *piacere.* Повратни глаголи у императиву (најфреквентнији). Прилози за начин *(molto, tanto, bene, male).* **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Scusa, sai dov'è la libreria? Devi andare dritto e girare a destra dopo il semaforo./ È a destra, dietro l'angolo/accanto alla posta.* *Attraversa la piazza e vedrai la libreria. / Gira a destra e va' sempre dritto.* *Scusi, sa dov'è la stazione ferroviaria?È di fronte al cinema.* *Dove sono i miei quaderni? Sono sul banco./Sotto la sedia c'è un gatto. Fra il tavolo e la sedia c'è lo zaino.* *Vado in biblioteca./ Sono da Paolo./ La borsa è sul tavol.* Императив. Прилози за место *(qui, lì, là, giù, su).* Предлози за изражавање положаја и просторних односа *(in, su, da, tra/fra, dietro, davanti, lontano, vicino, di fronte a...).* Упитни прилог: *dove.* *C'è/ci sono.* **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза.
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Spingere. Tirare./ Spegnere il cellulare. È vietato parcheggiare! Si prega di non buttare carte e rifiuti per terra!* *Dovresti studiare di più!* *Permesso, posso entrare?/ Posso uscire?/Potresti chiudere la porta, per favore?/ Puoi/Può ripetere, per favore!/ Come, scusi?/ È libero questo posto?Mi dispiace, è occupato.* *Ragazzi, fate silenzio!* *Vietato l'accesso! Vietato fumare! Divieto di pesca.* *Non posso uscire perché devo finire il compito di casa. / Gino non può venire perché non si sente bene.* Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и обавезе. Императив. Кондиционал модалних глагола за изражавање дозволе, забране, правила понашања и сл. **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Di chi è questa bici? È di Laura./ È tuo questo libro? No, è di Marco./ Questo zaino è mio.* *Hai un dizionario?Sì, ce l'ho. No, non ce l'ho.* *Luigi non ha il biglietto per il concerto.* Конструкција за исказивање припадности. Питања са *di chi.* Речца *ci* у изразима *ce l'ho, ce l'abbiamo…* Присвојни придеви и заменице. Показни придеви. Одређени и неодређени члан. Негација. Упитна интонација. **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*Che cosa ti piace fare nel tempo libero? Nel tempo libero mi piace/preferisco....perché..../Il mio film preferito è.../* *Ti piace il nuoto?/Ti piace nuotare?/ Mi piacciono i libri gialli perché....* *Non mi piace/piacciono... perché...* *A chi piace/piacciono...* Глагол *piacere.* Ненаглашење личне заменице у функцији индиректног објекта *(pronomi indiretti: mi, ti,ci,vi, le/gli).* **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт.
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Secondo me/Per me/ è importante avere un animale a casa. Secondo me/Per me/dobbiamo aiutare Marco.* *È vero. / È sbagliato.* *Hai ragione./ Non è vero. Sbagli. (Non) sono d'accordo con te. Non ci credo.* *Mi piace la pizza Margherita. Anche a me. A me invece no.* Изражавање мишљења индикативом *(Secondo me/Per me...).* Глагол *piacere.* Ненаглашење личне заменице у функцији индиректног објекта *(pronomi indiretti: mi, ti,ci,vi, le/gli).* **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.

ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА, БРОЈЕВА И ЦЕНА	*Quante persone ci sono (al parco)? Ci sono tre persone che leggono il giornale. Ci sono dei bambini che giocano a calcio...* *Belgrado ha quasi 2 milioni di abitanti.* *Quanto costa un chilo di mele?* *Vorrei due etti di prosciutto cotto, grazie./ Vorrei un po' di pane, grazie.* *Compriamo del pane, delle patate e dell'uva./ Quante mele vuole, signora? Ne prendo due chili, grazie./ Quanta frutta mangi? Ne mango poca.* *Scusi? Possiamo ordinare? Per me una pizza Napoletana e per la ragazza una cotoletta con le patatine.* *Che numero porta? Che taglia porti?* *Il grattacielo è alto più di 500 metri.* *Oggi è il 9 novembre 2018.* Упитни придев /прилог*: quanto/i/a/e.* Партитиван члан. *Ne* partitivo. Прилози за количину: poco/molto/tanto;un po'. Основни бројеви преко 1.000. **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; правописне конвенције при раздвајању хиљада, као и целих од децималних бројева; конвенције у изговору децималних бројева; метрички и неметрички систем мерних јединица.

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Wie ist dein/Ihr Name/Vorname/Nachname? Das ist Herr/Frau...* *Ich möchte dir/Ihnen meine Mutter vorstellen. Darf ich ..... vorstellen? Das ist Robert, der neue Schüler in unserer Klasse. – Willkommen.* *Wo wohnst du? Ich wohne in der Goethestraße 34. Ist das ein Einfamilienhaus oder ein Mehrfamilienhaus? – Eigentlich ein Reihenhaus.* *Was ist deine Mutter von Beruf? Sie ist Ärztin.* *Hast du Geschwister? – Ja, einen älteren Bruder. Er heißt Martin und ist verheiratet/ studiert Geografie/ wohnt in Wien.* Презент јаких и слабих, помоћних и модалних глагола Упитне реченице Личне заменице Присвојни придеви Бројеви (основни и редни) **(Интер)културни садржаји:** устаљена правила учтиве комуникације; имена, презимена и надимци; родбина и родбинске везе; адреса; формално и неформално представљање; степени сродства и родбински односи; већи градови у земљама циљне културе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Freiburg ist eine wunderschöne Stadt in Baden-Württemberg. Es liegt an der Grenze zu Frankreich. Freiburg ist eine Studentenstadt, weil dort sehr viele Studenten aus der ganzen Welt studieren.* *Wie sieht deine Schwester aus? Sie ist ein hübsches Mädchen mit grünen Augen und roten, lockigen Haaren. Sie sieht wie eine Irin aus.* *Elefanten sind die größten Tiere der Welt. Die können mehrere Tonnen wiegen, obwohl sie nur Pflanzen fressen.* Описни придеви. Поређење придева. Придевска деклинација – основни облици слабе и мешовите деклинације (уз конкретне именице). Презент **(Интер)културни садржаји:** особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Möchtest du mit mir morgen ins Konzert gehen? Es beginnt um 20 Uhr. Ich weiß, dass du diese Sängerin magst. Komm zu mir und bring deine CDs mit.* *Du solltest mehr Obst und Gemüse essen, wenn du fit bleiben möchtest. Sport ist wichtig.* *Ich gehe morgen einkaufen. Kommst du mit ? – Ja, gerne./ Einverstanden./ Abgemacht. Leider kann ich nicht. Ich muss meiner Mutter helfen.* *Kommst du nicht mit? – Doch, das habe ich dir schon gesagt.* Питање се негацијом и афирмативан одговор *Doch*. Императив. Облик *sollte* за давање савета и препорука. Презент. **(Интер)културни садржаји:** прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Guten Tag, kann ich Ihnen helfen ? – Ja, ich suche ein T-Shirt aus Baumwolle in Größe XL./* *Enschuldigung, wann fährt der ICE nach Hamburg ab? Um 23.45 von Gleis 5. – Danke schön. Wie komme ich zum Gleis 5? – Gehen Sie drüben und dann noch etwa 50 Meter geradeaus, da ist der Gles 5.* *Liebe Fahrgäste, wir machen eine Pause an der Tankstelle, steigen Sie bitte in 15 Minuten wieder in den Bus ein.* *Ich habe gehört, dass du an der Deutscholympiade den ersten Preis gewonnen hast. Ich gratuliere dir zum Erfolg. – Danke schön. Ich bedanke mich.* Упитне реченице. Прилози за место. Предлози за правац. Основни бројеви **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.

РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Lest den Text und macht dann die Übung 3!* *Während der Klassenarbeit darf man kein Wörterbuch benutzen. Wähle die richtige Antwort aus und kreuze sie an.* *Du sollst alle Geräte vor der Reise ausschalten.* *Glasmüll kommt hier rein, in den Glascontainer. In Deutschland trennt man den Müll.* Императив. Презент. **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Ich trainiere Basketball seit 5 Jahren. Ich gehe zum Training jeden Abend von 20 bis 22 Uhr.* *Ich sehe jeden Morgen fern und zwar nur den Wetterbericht.* *Maria schwimmt gern, deshalb geht sie freitags ins Schwimmbad.* *Er fastet mittwochs und freitags.* Предлози за време Прилози за време. Презент. **(Интер)културни садржаји:** породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Wie hast du deine Ferien verbracht? Wohin bist du gereist?* *Als ich klein war, hatte ich Angst vor Hunden, aber vor zwei Monaten habe ich einen Hund zum Geburtstag bekommen.* *Habt ihr eure Hausaufgaben gemacht?* *Ich wollte mit Sophie telefonieren, aber niemand hat auf meinen Anruf geantwortet.* Перфект. Претерит помоћних и модалних глагола. Временске реченице са везником *als/wenn* Прилози за време. **(Интер)културни садржаји:** историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Was möchtest du werden?* *Heute Nachmittag gehe ich mit Anna aus.* *Nächste Woche werde ich nach Berlin fahren.* *Am Sonntag werde ich 15. Dann organisiere/mache ich eine Partiy.* Презент Футур Упитне реченице **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Ich habe starke Halsschmerzen. – Schade. Tut mir leid.* *Bist du müde? – Ja, ich muss jetzt ins Bett gehen.* *Meine Schwester interessiert sich für Musik/ hat Interesse an Musik.* *Sei/Seid vorsichtig.* *Das macht mir Spaß.* Императив. Презент. **(Интер)културни садржаји:** мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Ich bin bei Marcus.* *Peter wohnt direkt gegenüber meinem Haus.* *Wenn du zu mir kommen willst, musst du die U-Bahn nehmen. Die U-Bahn Station heßt „Tiergarten" und ist nicht weit von meinem Haus (entfernt). Von da aus gehst du nur geradeaus, nach der Ampel die dritte Straße links.* *Wo ist sie? – Ich denke, sie ist in der Apotheke. – In welcher ? – In der Apotheke zwischen der Post und dem Museum.* Упитне реченице. Употреба придева и предлога који описују просторне односе. Презент. **(Интер)културни садржаји:** јавни простор; типичан изглед места.
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Ist der Platz hier frei? – Ja, nehmen Sie Platz, bitte./ Ja, setz dich bitte hin.* *Diese Strasse ist gesperrt. Sie müssen einen Umweg machen.* *Darf ich denn meinen Koffer bis zur Abreise an der Rezeption stehen/liegen lassen?* *In der Klinik muss man das Handy ausmachen.* *Wenn du in die Kirche gehst, musst du eine lange Hose anziehen.* Упитне реченице Презент модалних глагола Императив **(Интер)културни садржаји:** понашање на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Unsere Nachbarn leben in der Schweiz.* *Wir haben viele Poster in unserem Klassenzimmer.* *Susis Hund ist ein Rottweiler.* *Wessen Regenschirm ist das, deiner oder von deiner Mutter?* Присвојни детерминативи. Присвојни придеви. Конструкције за изражавање припадања *(*ein *Freund von mir*). **(Интер)културни садржаји:** породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.

ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*Was ist deine Lieblingsfreizeitbeschäftigung? Was machst du in deiner Freizeit am liebsten?* *Was trinkst du lieber, Apfelsaft oder Orangensaft? – Orangensaft trinke ich am liebsten.* *London gefällt mir nicht, weil es zu viele Menschen auf den Straßen gibt. Ich finde das Leben in Wien sehr sicher.* *Ich verbringe meinen Urlaub am liebsten am Meer, denn ich mag Wasser und Schwimmen.* Компарација придева. Деклинација именица. **(Интер)културни садржаји:** уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм.
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Ich denke, wir müssen ihm helfen. – Du hast recht. Natürlich. Selbstverständlich.* *Meiner Meinung nach ist diese Reise zu teuer. Bist du auch dieser Meinung? Denkst du auch so? Was denkst du darüber? Was hältst du davon? Bist du damit einverstanden? – Ich denke/meine, ...* Презент. Глаголи с предложном допуном (најфреквентнији за ову комуникативну функцију) Зависно-сложене реченице (*dass, ob, w-?, weil*) **(Интер)културни садржаји:** поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА	*Wieviele Schüler sind in deiner Klasse? Es gibt 12 Schülerinnen und 15 Schüler.* *Diese Jacke kostet jetzt 45 Euro, aber ihr Preis war 98,50 Euro. Jetzt ist sie stark reduziert, mehr als 50%.* *Er wohnt im dritten Stock. Sein Gebäude hat 12 Stockwerke.* *Columbus hat 1492 Amerika entdeckt.* *Mein Vater ist 1978 geboren und ich 2009.* *Für diese Torte brauche ich 5 Eier und 250 Gramm Butter.* Основни бројеви преко 1.000. Редни бројеви до 100. Изражавање година до 2000 и касније. Употреба члана. **(Интер)културни садржаји:** друштвено окружење; валуте циљних култура.

РУСКИ ЈЕЗИК

Редни бр. ком. функ.	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Как вас/ тебя зовут? Как ваша/ твоя фамилия? Меня зовут Виктор Петрович Иванов.* *Как дела? Нормально.* *Это Саша. Привет, Саша! Добро пожаловать! Мы будем вместе учиться.* *Очень приятно. Рад/рада с тобой познакомиться. Где ты живёшь? На улице Гагарина, дом 5, квартира 10. Второй этаж.* *Кем твой папа / твоя мама работает? Папа – учитель. Моя мама – медсестра.* *У тебя есть братья/сёстры? Да, у меня есть брат. Нет, у меня нет сестры.* *Ты интересуешься музыкой? Нет, не очень, я люблю спорт.* *У моего папы есть сестра, её зовут Марина. Марина – моя тётя. Её муж, дядя Стефан – немец. У них есть сын, мой двоюродный брат Иван. Ему три года. Он родился в Германии, но сейчас живёт в России, в Москве.* Питања с упитним речима (*кто, где, куда, как...*) Конструкције за изражавање посесивности (потврдне и одричне): у+ ген. личних заменица и именица (*у меня есть, у меня нет*) Присвојне заменице (*мой, твой, его, её, их*). Глагол *интересоваться* (чем) с инструменталом. Кратак облик придева *рад/рада*. Именице на *-ия* (*Сербия, Россия, Германия*). **(Интер)културни садржаји:** устаљена правила учтивости; имена, патроними, презимена и надимци; адреса; формално и неформално представљање; степени сродства и родбински односи; нумерисање спратова, називи већих градова и познатијих држава и њихових становника, родно место.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Какой Миша? Как Миша выглядит, я в первый раз с ним встречаюсь, опиши его. Миша невысокий, стройный.* *Какая Маша? Маша высокая, полная.* *Какой у него рост?* *Какие у неё глаза? Глаза – карие, волосы – каштановые.* *В чём она? В куртке и джинсах.* *Миша хорошо знает математику и помагает Маше.* *Маша очень хорошо плавает.* *Идёт дождь, дует ветер, холодно очень.* *Завтра будет солнечная погода, без дождя.* *Мы очень плохо себя чувствуем сегодня.* *Мы жили в спортивном лагере прошлым летом. Он спал в большой палатке.* *Это – памятник Петру Первому.* *Какой большой и красивый!* *Тебе нравится больше памятник Пушкину или Петру Первому? Слева от моего дома находится супермаркет.* Придеви. Промена придева. Слагање с именицама у роду, броју и падежу. Прилози за начин, место, време. Фреквентне временске конструкције (*прошлым летом, в прошлую среду, на следующей неделе, в прошлом году*) Садашње време фреквентних глагола. Прошло време фреквентних глагола. Будуће време (просто и сложено). Прости облици компаратива придева/прилога *больше, меньше, лучше*. **(Интер)културни садржаји:** особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)

ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Я иду в бассейн. Петя, пойдёшь со мной?* *Я обожаю плавать.* *Чем тебя угостить? Ты будешь чай? Нет, спасибо.* *Что ты будешь делать на следующей неделе?* *Придёшь ко мне на вечеринку? У меня день рождения.* *Во сколько? В семь часов в субботу.* *Будем в воскресенье играть в футбол?Когда? В пять. Нет, к сожалению, я еду с родителями к бабушке.* *Пойдём в кино вечером? Давай! Где встречаемся? У входа в метро.* *Маша, давай пойдём к Лене вечером, она болеет вторую неделю.* *Вечером мне надо на тренировку, не смогу.* *Может, пойдём завтра вечером? Хорошо. завтра пойдём.* *Мне нужно сейчас присмотреть за братом, только вечером буду свободен.* Заповедни начин (позив на заједничку активност) . Безличне модалне конструкције с предикативима (*мне нужно, мне надо, мне необходимо*). Упитни искази без упитне речи. Интонација. Садашње време у значењу будућег. Просто и сложено будуће време. **(Интер)културни садржаји:** прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Вы не могли бы помочь мне, пожалуйста?* *Вам помочь? Да, спасибо, возьмите эту сумку, пожалуйста. Спасибо. Благодарю вас. Не за что. Ничего. Дай мне, пожалуйста, тетрадь.* *Минуточку. Вот она.* *Можно я подойду? Можно.* *Извините, можно вопрос? Можно.* *Вы не скажете, как дойти до Красной площади? Конечно, скажу.* *Простите за беспокойство. Извините за опоздание.* Заповедни начин. Садашње време глагола. Предикатив *можно*. Именице треће деклинације (типа *боль, кость*). Упитни искази без упитне речи. Интонација. Глагол *мочь* у прошлом времену. **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Прочитай внимательно вопросы к тексту и обведи кружком букву правильного ответа.* *Отметь правильный ответ.* *Сделай проект-плакат (проект-альбом), презентацию на тему „Мой любимый город”.* *Нарежь картошку кубиками, положи в салатницу.* *Обрати внимание! Составь предложения! Старайтесь угадать! Закрой глаза!* Заповедни начин. **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом**.**
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Мой дедушка живёт в деревне. Я живу в Белграде. В школу я езжу на абтобусе. В свободное время я играю в футбол, люблю играть в компьютерные игры.* *Ты играешь на пианино? Нет, не играю, я пою в хоре.* *Когда ты обычно просыпаешься?* *Что ты делаешь? Пишу задание.* *Она учится на филологическом факультете.* *Она интересуется иностранными языками.* *Он занимается баскетболом.* *В каком классе учишься?* *Обычно я получаю хорошие отметки по математике.* Глаголи кретања*: идти/ходить, ехать/ездить, лететь/летать, плыть/плавать.* Прилози за време, начин Садашње време глагола *есть* и *пить*. Употреба глагола *играть* (*во что, на чём*). Садашње време глагола *петь* и *танцевать*. Употреба глагола *интересоваться, заниматься* (*чем*). Садашње и прошло време глагола са суфиксима -ова–/-ева-. Неконгруентни атрибут у дативу с предлогом *по*: *контрольная по математике*. **(Интер)културни садржаји:** породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Где он родился?* *На прошлой неделе мы посмотрели хороший фильм.* *Что ты делал/делала вчера вечером?* *Мама нашла свой мобильник.* *Он помог мне выучить урок.* *Мы в прошлом году ездили на машине на море.* Прошло време фреквентних глагола. Прошло време повратних глагола. Прошло време глагола с суфиксима -*чь* (мочь), -*ти* (идти). Употреба глагола кретања у прошлом времену. Прилози и прилошке одредбе за време. **(Интер)културни садржаји:** историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.

ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Когда вырасту, я стану врачом.* *Кем ты будешь, когда вырастешь?* *Он напишет тебе эсэмэску, когда приедет.* *Я пойду погулять с собакой.* *Ты не прочитал книгу, а завтра у тебя будет контрольная?Я буду весь день завтра читать.* *У меня на следующей неделе день рождения.* *У меня будет вечеринка, придут мои друзья.* Употреба глагола *стать* и *быть* (кем). Просто и сложено будуће време. Прилози и прилошке одредбе за време. **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Мне холодно. Мне жарко.* *Мне хочется есть/пить.* *У меня голова болит. Возьми лекарство!* *Надень куртку!* *Налей мне воды, пожалуйста!* *Сделай мне бутерброд, пожалуйста, так есть хочется!* *Я не хочу больше играть! Скучно!* *Мне плохо! Мне нужно выйти!* *Я должен писать домашнее задание.* *Можно я выйду, мне плохо?* *Как ты себя чувствуешь? Всё в порядке?* Безличне реченице. Глагол *хотеть*. Глагол *хотеться* (безлична употреба: *мне хочется*). Глагол *чувствовать себя*. Модалне конструкције (личне и безличне) с *нужно* и *должен.* Заповедни начин. Упитни искази без упитне речи. Интонација. **(Интер)културни садржаји:** мимика и гестикулација, интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Извините, как дойти до книжного магазина?* *Простите, где находится библиотека?* *Идите прямо, потом поверните налево.* *С правой стороны – книжный магазин.* *За углом мой дом.* *Идите прямо до театра, напротив находится библиотека.* Заповедни начин. Промена именица прве, друге и треће деклинације. Прилози за место и правац. Префиксални глаголи кретања. **(Интер)културни садржаји:** јавни простор; типичан изглед места.
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*По газонам ходить нельзя!* *Можно сесть рядом с вами? Можно, конечно. Нет, нельзя, к сожалению.* *Можно воспользоваться твоим мобильником, пожалуйста?* *Вы должны отключить свои мобильники на уроке.* *Мы должны носить школьную форму.* *Он не может прийти, потому что у него много работы.* Заповедни начин. Безличне модалне реченице с предикативима *можно, нельзя*, *надо, нужно*. Модална конструкција *должен/должна/должны*. **(Интер)културни садржаји:** понашање на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Это твоя собака? Нет, не моя. Чья это собака? Моего друга Саши.* *У тебя есть красная ручка? Да, у меня есть.* *Нет, у меня нет книги.* *У тебя есть фотография Красной площади?* *У меня нет, но у Иры есть.* *У неё нет чемодана, потеряла.* *Это твой пенал? Нет, не мой.* Питања с присвојном упитном заменицом *Чей.* Конструкције за изражавање посесивности. Општа и посебна негација. Присвојне заменице. Упитни искази без упитне речи. Интонација. **(Интер)културни садржаји:** породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.

ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*У тебя есть хобби? Какое у тебя хобби? Я собираю куклы. Я ращу кактусы.* *Я интересуюсь плаванием.* *Мне нравятся зимние виды спорта.* *Люблю кататься на санках. Не люблю кататься на лыжах. Мой любимый спорт – теннис. Мне интересно смотреть теннис.* *Чем ты интересуешься?* *Тебе нравится играть в волейбол?* *Ты любишь смотреть фильмы?Обожаю читать!* *Вчера я читал „Столичную штучку" Галины Гордиенко. Отличная книга!* Глаголи *заниматься, интересоваться* (чем) Безлична употреба глагола *нравиться*. **(Интер)културни садржаји:** интересовања, хобији, забава, разонода, спорт и рекреација; уметност (књижевност за младе, стрип, музика, филм).
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Что ты думаешь на эту тему?* *Пожалуйста, расскажи мне об этой книге! Она интересная? Как тебе кажется, он завтра приедет?Мне кажется, что не приедет.* *Да, я согласен/согласна. Нет, мы не согласны.* Кратки облици придева *согласен*. Безлична употреба глагола казаться. *Мне кажется*. **(Интер)културни садржаји:** поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА, БРОЈЕВА И ЦЕНА	*Сколько людей видишь на этой картинке?* *Сколько мальчиков? Сколько девочек?* *На полке мало книг.* *Сколько стоит эта книга? Она очень дорогая, 2350 рублей (две тысячи триста пятьдесят).* *Пожалуйста, я хочу заказать спагетти и пиво.* *Мне, пожалуйста, блины с икрой.* *Сколько с нас? С вас 1326 рублей.* *Самое высокое здание в «Москва-Сити» − Башня Восток. Её высота – 348 метров.* *Моя мама работает на 16-ом этаже Башни Восток в «Москва-Сити».* *Самая длинная река в России – Лена (4.400 километров).* Основни бројеви преко 1000. Употреба прилога за количину *много, мало, несколько* уз генитив множине именица. Питања са *Сколько.* **(Интер)културни садржаји:** друштвено окружење; валуте циљних култура; метрички и неметрички систем мерних јединица.

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Quel est ton nom/ prénom/ surnom ?* *Quel est votre nom, Madame/ Monsieur ?* *Je te/ vous présente Julie.* *C'est Robert, il est nouveau dans notre classe.* *Bienvenu !* *Où habites-tu/habitez-vous ? J'habite 72, rue François Mauriac. Tu habites à quel étage ? Au troisième étage.* *Je fais du football/ de la natation.* *Comment vas-tu à l'école. J'y vais à pieds. Je prends le bus.* *Quelle est la profession de ton père. Il est ingénieur.* *Tu as des frères et des sœurs ? Oui, j'ai une petite sœur.* *C'est mon oncle, il habite à Poitiers, mais il est né à Marseille.* *Mes cousines s'appellent Pauline et Brigitte.* Садашње време фреквентних глагола Питања с упитним речима (*comment, quel, où...*) Личне заменице Присвојни придеви Бројеви (основни и редни) **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена, презимена и надимци; родбина и родбинске везе; адреса; формално и неформално представљање; степени сродства и родбински односи; већи градови у земљама циљне културе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Comment est Pierre ? Il est plus petit que Paul, il a les yeux marron et les cheveux noirs. Et il est très sympathique, généreux et un peu timide. Il porte un jean bleu et un t-shirt jaune.* *L'éléphant est un des plus grands animaux sur terre. La tortue est plus lente que le lapin.* *La moto est moins économique que le vélo. La voiture de mon père est plus rapide que celle de notre voisin.* *Besançon est une ville plus tranquille que Marseille.* Описни придеви: род, број и место. Поређење придева (*plus grand, meilleur*). Садашње време фреквентних глагола, рачунајући и повратне. **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Et si on allait ensemble au concert ? Il commence à 20 heures. Je sais que tu aimes ce chanteur.* *Viens chez moi après l'école et apporte tes CD.* *On pourrait se promener un peu. Oui, pourquoi pas ! Volontiers. Désolée, je ne peux pas. Je ne me sens pas bien.* *Tu devrais manger plus de fruits et de légumes. Si tu ne te sens pas bien, tu dois aller chez le médecin.* Питање интонацијом. Заповедни начин. Негација (*ne/ n'... pas*). Заменица *on*. Садашње време фреквентних неправилних глагола. **(Интер)културни садржаји:** прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.

ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Je peux t'aider si tu veux. Oui, merci, c'est très gentil.* *Bonjour Madame, je cherche une jupe en coton. Quelle est votre taille, mademoiselle ?* *A quelle heure part le TGV pour Lyon ? A 9h05.* *Excusez-moi Monsieur, vous pourriez me dire comment venir à la gare ? Oui, vous continuez tout droit, elle est au fond de cette rue. Merci Monsieur. Je vous en prie.* *Où se trouve l'arrêt du bus 23 ? Il n'est pas loin d'ici.* Питање интонацијом. Питања са упитним речима. Негација (*ne/ n'... pas*). Основни бројеви **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Lis le texte et fais l'activité numéro 2 !* *Il faut lire la consigne avant de faire l'exercice.* *Vous allez faire un projet sur votre ville/ quartier/ animal préféré. Réfléchis bien et réponds !* *Vérifiez vos réponses !* *Vous allez réécouter le dialogue, mais n'ouvrez pas encore vos livres !* Заповедни начин. Конструкција *il faut* са инфинитивом. Блиско будуће време (*futur proche*) **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*J'habite dans une maison au centre de la ville.* *A quelle heure tu te lèves ? Tous les matins je me lève à 8 heures.* *D'habitude, nous mangeons à 14 heures.* *Qu'est-ce que tu fais ? Je regarde la télé.* *Mon frère va à la piscine tous les jours, il adore nager.* *Elle est forte en biologie, mais très faible en allemand.* Предлози. Питања са упитним речима (*que, quel, quand*). Редни бројеви до 20. Прилози за време (*maintenant, toujours*). Садашње време фреквентних глагола, рачунајући и повратне. **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Au Moyen Âge les chevaliers vivaient au château.* *Les frères Lumière ont inventé le cinéma.* *Comment as-tu passé le week-end ?* *Avez-vous déjà visité la France ?* *Quand ma mère était jeune, elle faisait du basket.* *Tu as fait ton travail de géographie ?* *J'ai appelé Sophie, mais elle n'a pas répondu.* Сложени перфект. Заповедни начин. Питања интонацијом и инверзијом. Питања са упитним речима (*où, comment*). Негација (*ne/ n'... pas*). **(Интер)културни садржаји**: историсјки догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*Qu'est-ce que tu aimerais faire quand tu seras grand?* *Cet après-midi je vais sortir avec mes cousins.* *La semaine prochaine j'aurai 13 ans.* *Samedi soir j'organiserai une boum, j'inviterai mes copains.* *Je t'aiderai à faire ton devoir de biologie.* *Cette BD, je vais la lire pendant les vacances.* Блиски футур (*futur proche*) Футур први (*futur simple*) Кондиционал глагола *aimer*. Питања са упитним речима (*que*). Присвојни придеви. **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*J'ai mal à la tête/ à la gorge/ au pied.* *Tu es fatigué ?* *La musique classique m'intéresse beaucoup.* *J'ai envie de sortir/ de me reposer.* *J'ai besoin de dormir/ de manger.* *Je vais me coucher maintenant.* *Faites attention !* *Ne parlez pas !* *Oh, quel dommage ! Je suis désolée !* Заповедни начин. Изрази са глаголима *avoir* и être. Садашње време фреквентних глагола, рачунајући и повратне. **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Je suis chez Michel. Il habite près de chez moi.* *Pour venir chez nous, prenez la première rue à droite, puis la deuxième à gauche.* *Vous devez tourner à gauche au deuxième feu.* *Le cinéma se trouve à côté du supermarché.* *Où est-elle ? Je pense qu'elle est restée chez elle.* *Je vais à la bibliothèque. Elle se trouve entre le musée et le collège.* Питање интонацијом. Презент фреквентних глагола. **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места.

ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Est-ce que il y a des places libres dans la salle ? Oui, vous pouvez entrer.* *Vous ne pouvez pas passer par ici. Ce n'est pas possible.* *Vous devez déposer votre sac à la réception.* *Il est interdit de fumer dans la salle.* *Je ne peux pas sortir, je dois me préparer pour le test d'anglais.* *Il faut promener son chien chaque jour.* Питање интонацијом и упитном конструкцијом *est-ce que*. Негација (*ne/ n'... pas*). Конструкција *il faut* са инфинитивом. Модални глаголи **(Интер)културни садржаји**: понашање на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*Nous avons des amis en France.* *Ils ont des jeux de société.* *Ils n'ont pas de lecteur DVD dans leur classe.* *Ces deux filles sont ses soeurs.* *J'ai un petit chien blanc. Ma cousine a aussi un chien, mais le sien est gris.* *A qui est ce parapluie, à toi ou à Pierre ?* Негација (*ne/ n'... pas*). Присвојни придеви. Присвојне заменице. Конструкције за изражавање припадања *(à moi, à toi, à Pierre, à qui*). Презентативи (*c'est / ce sont...*) **(Интер)културни садржаји**: породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*Quels sont tes loisirs préférés ? J'adore les jeux vidéo.* *Tu l'aimes beaucoup? Oui, je l'adore.* *La Suisse, c'est un très beau pays.* *Je n'aime pas la poésie, mais j'aime beaucoup les romans policiers.* *Tu préfères regarder les films à la télé ou à l'ordinateur ?* *Cette BD ne me plaît pas.* Питање интонацијом. Личне заменице у служби директног и индиректног објекта. Негација (*ne/ n'... pas*). Прилози за количину (*beaucoup, très*). Садашње време фреквентних глагола. **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм.
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*Je pense qu'il faut l'aider. Moi aussi.* *Oui, tu as raison.* *Bien sûr, je suis d'accord avec lui.* *Non, je ne suis pas tout à fait d'accord.* *C'est bien/ ce n'est pas bien.* *Qu'est-ce que vous pensez de… ?* Наглашене личне заменице. Негација. Садашње време фреквентних глагола. **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА	*Combien d'enfants y a-t-il dans le parc ? Il y a quatre garçons et cinq filles.* *Cette guitare coûte 150 euros.* *Je voudrais encore un peu de jus de fruits, s'il vous plaît. Il n'y en a plus.* *Qui est arrivé le premier ?* *Il habite dans le dixième arrondissement.* Основни бројеви до 1.000. Редни бројеви до 20. Партитивно *de*. Кондиционал глагола *pouvoir* и *vouloir*. **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура.

ШПАНСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	Hola Hola + nombre Señor / Señora + apellido Por favor Saludo + soy / me llamo *Hola, soy Pedro, ¿qué tal?* *Buenos días, me llamo Dani Rovira; soy actor.* *Hola, ¿eres Rosa? Sí, soy yo.* Encantado/a *- Hola, soy María. ¿Y tú?* *- Soy Rodrigo. Encantado. Este es mi amigo. Se llama Juan.* ¿Cómo te llamas? ¿Cuántos años…? ¿Dónde…? ¿De dónde eres? ¿Qué haces? ¿A qué te dedicas? *Hola, soy Juan. Tengo doce años. Soy de Madrid pero vivo en Granada. Tengo dos hermanas mayores. Practico tenis y natación. A veces hago montañismo con mi mejor amigo.* *Esta es mi prima Elena. Vive en Serbia. Su madre es profesora de español.* *Este es el señor Rodríguez. Es de España. Se dedica al diseño.* Поздрави (*¡Hola¡ ¿Qué tal? ¡Buenos días! ¡Buenas tardes! ¡Buenas noches! ¡Hasta luego! ¡Adiós! ¡Chao!*) Индикатив презента фреквентних глагола. Упитне речи (*qué, quién/es, cómo, dónde, de dónde, cuánto, cómo*). Личне заменице. Показне заменице (*este/a/os/as*). Присвојни придеви. Бројеви. **(Интер)културни садржаји:** устаљена правила учтиве комуникације; имена, презимена и надимци; родбина и родбинске везе; титуле уз презимена особа; већи градови у земљама шпанског говорног подручја.

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*Me llamo Carolina, soy de Francia. Ahora vivo en Salamanca, en España. Soy alta, morena y un poco tímida. Siempre llevo pulseras, son regalos de mis amigas. Me parezco a mi hermana mayor.* *Serbia se encuentra en el sureste de Europa, en los Balcanes. Su capital es Belgrado, una ciudad con larga historia. Serbia tiene más de siete millones de habitantes. Su naturaleza es preciosa. Sobre todo es famosa por sus ríos y bosques...* Придеви – род, број и слагање са именицама. Положај придева. Компаратив придева (*más…que, menos…que*); компаратив најчешћих неправилних придева (*mejor, peor, mayor, menor*). Апсолутни суперлатив с прилогом *muy.* Прилози за количину *poco, mucho, bastante*; разликовање *mucho/muy.* **(Интер)културни садржаји:** особености неких земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.).
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Vamos al cine mañana. –¿Por qué no? Es una buena idea. –¿Qué ponen? –Es una comedia; dicen que es buena. ¿A qué hora quedamos? –A las seis, ¿te parece bien? –Sí, perfecto.* quieres + infinitivo *¿Quieres venir a mi casa esta tarde? –No puedo, tengo mucho trabajo.* Te invito a + *Marcos te invita a su concierto de guitarra. Es el 13 de junio a las 6 de la tarde en la sala de actos.* Презент индикатива (фреквентни глаголи) *querer* + инфинитив глагола *poder* + инфинитив глагола Потврдни и одрични облик. **(Интер)културни садржаји:** прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	poder + infinitivo *¿Te puedo ayudar? –Sí, está bien, gracias. / Sí, gracias.* *¿Me puedes ayudar? –Sí, claro. –Muchas gracias. /* *–No, lo siento. –No pasa nada.* querer + un/una… *Quiero un vaso de agua. –Aquí tienes.* *Quiero empezar otro libro. –Debes leer* Manolito Gafotas*, es muy divertido.* Модални глаголи *querer, poder, deber.* Личне заменице – COID (*me, te, le, nos, os, les*). **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	*Lee estas instrucciones antes de continuar. Escribe tu nombre y continúa. Piensa bien cada pregunta. Toma apuntes antes de marcar la respuesta con bolígrafo. Revisa el trabajo antes de entegarlo.* Императив за друго лице једнине и множине фреквентних глагола у потврдном облику. **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом**.**
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*Los días de entre semana me despierto a las siete. Desayuno y voy a escuela. Después de las clases suelo hacer mis tareas. Por la tarde suelo quedar con mi mejor amigo. Nos encanta jugar al fútbol.* *¿Quieres venir a mi casa? –No puedo, estoy trabajando; tenemos una prueba de matemáticas mañana.* *Puedo nadar, pero todavía no sé bucear.* *Mi hermana sabe español.* Индикатив презента за изражавање радње у садашњости (догађаји, активности, способности). Повратни глаголи. Глагол *saber, poder* за изражавање способности. *saber + *el/la.* Глаголске перифразе *estar* + gerundio, *soler* + gerundio (најфреквентнији глаголи). Прилози за време (*ahora, siempre, a veces, nunca…*). Саставне реченице са везником *y.* Супротне реченице са везником *pero.* **(Интер)културни садржаји:** породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*Cuando mis padres eran jóvenes, la comunicación era muy diferente. No tenían teléfonos móviles. Si querían salir, podían acordar dos o tres días antes. Tampoco había redes sociales. ¿Qué hacían en su tiempo libre?* *Cuando era pequeño, no podía quedarme solo en casa.* *¿Cuándo tenemos la prueba de español? –La profesora ha dicho que no tenemos más pruebas.* Имперфекат за описивање прошлих радњи. Временске реченице: *cuando era, cuando tenía ... años, érase una vez* Сложени перфекат (*pretérito perfecto*): партицип правилних глагола и најчешћих неправилних глагола (*participios irregulares: hecho, dicho, escrito, visto*). **(Интер)културни садржаји:** живот некад и сад; бајке.
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*¿Qué vas a hacer mañana? –Voy a montar en bici. ¿Quieres ir conmigo? –Sí, voy a llamarte por la mañana.* Глаголска перифраза ir a + infinitivo. Прилози и прилошки изрази за време (*mañana, el sábado siguiente, la semana que viene…*). **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.

ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*Tengo hambre/ sed/ calor/ frío.* *Tengo hambre. –¿Quieres un bocadillo? –Sí, gracias.* *Tengo sed. –Toma agua. / ¿Por qué no bebes agua?* *¿Cómo estás? ¿Estás bien? –¡Muy bien! / Estoy triste. / Estoy cansado/cansada.* tener + hambre, sed, sueño, calor, frío. estar + bien, mal, alegre, triste, cansado/a. **(Интер)културни садржаји:** мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Disculpe, ¿sabe dónde está el museo? –Debes ir todo recto y girar a la izquierda después del semáforo. Cruza la calle y continúa hacia el parque. Ahí hay una fuente. El museo está a la derecha.* Императив за друго лице једнине и множине фреквентних глагола у потврдном облику. Прилози *aquí, ahí, allí.* Прилошке одредбе *muy cerca, muy lejos.* Предлози за изражавање положаја и просторних односа (*a, en, sobre, debajo de, al lado de, enfrente, a la derecha...*). *Hay / Está, están.* **(Интер)културни садржаји:** јавни простор; типичан изглед места.
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*Disculpa / disculpe, ¿puedo entrar? ¿se puede entrar?* *Apagar los móviles. Se deben apagar los móviles.* Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и обавезе. **(Интер)културни садржаји:** понашање на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*¿De quién es este libro? –Es mi libro. / (Es) mío.* *¿Es el gato de María? –No, es de Juan.* Конструкција за исказивање припадности. Питања са *de quién.* Присвојни придеви и заменице. Показни придеви. Одређени и неодређени члан. Негација. Упитна интонација. **(Интер)културни садржаји:** породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*¿Qué te gusta hacer en tu tiempo libre? –Me gusta… Prefiero…* *Me gustan/me encantan las películas de suspense porque…* *¿A quién le gusta…?* Глаголи *gustar, encantar.* Глагол *preferir.* Одређени члан са глаголом *gustar.* **(Интер)културни садржаји:** уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм.
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*¿Te parece…? ¿En tu opinión…?* *En mi opinión… Para mí…* *Tienes razón… No estoy de acuerdo…* (no) estar de acuerdo, (no) tener razón Изражавање мишљења индикативом. Наглашене личне заменице после предлога (*mí, ti, él, ella, nosotros, vosotros, ellos, ellas*). **(Интер)културни садржаји:** поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА	*¿Cuántos estudiantes sois en la clase? –Somos 21.* *¿Quiénes son estas tres personas?* *¿Alguien ha visitado el museo de Salvador Dalí? –Nadie. / Sí, mi hermano lo ha visitado.* *¿Cuánto vale el jamón serrano? –Es a dos euros los 100 gramos. –¿Me puede dar 200 gramos, por favor?* *¿Hay una parada de autobuses? –Sí, sí hay. / No, no hay.* Бројеви 1-1.000. Квантификатори *mucho, poco, bastante.* *Hay/no hay.* hay + неодређени члан / одсуство члана. Заменице *alguien, algo; nadie, nada.* Упитни придев *cuánto/a/os/as.* **(Интер)културни садржаји:** друштвено окружење; новац.

Кључни појмови садржаја: комуникативни приступ, функционална употреба језика, интеркултурност.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у

виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерен ка исходима указује на то шта је ученик у процесу комуникације у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ исхода, комуникативних функција и језичких активности, наставника постепено води од исхода, преко комуникативне функције као области, до **препоручених** језичких активности и садржаја у комуникативним функцијама, који оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно уважавају следећи ставови:

– циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

– говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

– наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

– битно је значење језичке поруке;

– знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

– настава се заснива и на социјалној интеракцији с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

– наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;

– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

– усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

– поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

– наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;

– ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

– уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;

– учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

– рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;

– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике / активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.).

Игре примерене узрасту

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...).

Решавање „проблем-ситуација" у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење" исказа у гест и геста у исказ.

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова.

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

Разумевање писаног језика:

– уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);

– препознавање везе између група слова и гласова;

– одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;

– извршавање прочитаних упутстава и наредби.

Писмено изражавање:

– повезивање гласова и групе слова;

– замењивање речи цртежом или сликом;

– проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично);

– повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама;

– попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);

– писање честитки и разгледница;

– писање краћих текстова.

Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

*Предвиђена је израда **два** писмена задатка у току школске године.*

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи остварују преко језичких вештина, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:

– дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука),

– референцијалну (о темама о којима је реч) и

– социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

– од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде,

– од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,

– од особина онога ко говори,

– од намера с којима говори,

– од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују,

– од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);

– дужина усменог текста;

– брзина говора;

– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;

– познавање теме;

– могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

– читање ради усмеравања;

– читање ради информисаности;

– читање ради праћења упутстава;

– читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

– глобалну информацију;

– посебну информацију,

– потпуну информацију;

– скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично.

Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);

– текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);

– лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домен);

– степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији *монолошког излагања*, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији *интеракције*, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

– јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација);

– излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.).

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:

– читањем писаног текста пред публиком;

– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.

– реализацијом увежбане улоге или певањем.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:

– размену информација,

– спонтану конверзацију,

– неформалну или формалну дискусију, дебату,

– интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља *интеркултурна компетенција*, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник

између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

УПУТСТВО ЗА ТУМАЧЕЊЕ ГРАМАТИЧКИХ САДРЖАЈА

Настава граматике, напоредо с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Улога граматике у процесу овладавања језиком је пре свега практична и састоји се у постављању основе за развијање комуникативне компетенције. Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује остварености исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик–наставник, као и ученик–ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вредновања и подстичу га на преузимање одговорности за властито планирање и унапређивање процеса учења.

5. УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ПРЕПОРУЧЕНЕ ВРСТЕ АКТИВНОСТИ И НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Препоручене врсте активности у образовно-васпитном раду дате су у програмима за сваки обавезни предмет и изборни програм у делу *Упутство за остваривање програма.*

6. ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРИПРЕМУ ИНДИВИДУАЛНОГ ОБРАЗОВНОГ ПЛАНА ЗА УЧЕНИКЕ КОЈИМА ЈЕ ПОТРЕБНА ДОДАТНА ОБРАЗОВНА ПОДРШКА

6.1. Индивидуални образовни план за социјално ускраћене ученике и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом

Индивидуални образовни план се припрема за ученике којима је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, каснијег укључивања у школовање, недовољног познавања језика и других разлога потребна додатна образовна подршка. Циљ индивидуалног образовног плана јесте постизање оптималног укључивања таквих ученика у редован образовно-васпитни рад и њихово осамостаљивање у вршњачком колективу. За сваког ученика појединачно, према његовим специфичним потребама и могућностима, припрема се прилагођен начин образовања који обухвата индивидуални образовни план, програм и начин рада који садрже: 1) дневни распоред активности часова наставе у одељењу; 2) дневни распоред рада са лицем које пружа додатну подршку и учесталост те подршке; 3) циљеве образовно-васпитног рада; 4) посебне стандарде постигнућа и прилагођене стандарде за поједине или све предмете са образложењем за одступање; 5) програм по предметима, у коме је прецизирано који садржаји се обрађују у одељењу, а који у раду са додатном подршком; 6) индивидуализован начин рада наставника, избор адекватних метода и техника образовно-васпитног рада. Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог стручног тима за инклузивно образовање. Тим за инклузивно образовање чине одељењски старешина и предметни наставници, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби педагошки асистент и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика. Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

6.2. Индивидуални образовни план за ученике са изузетним способностима

За ученике са изузетним способностима, школа обезбеђује израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана којим се врши проширивање и продубљивање садржаја образовно-васпитног рада. Индивидуални образовни план је посебан акт, који има за циљ оптимални развој ученика и остваривање исхода образовања и васпитања, у складу са прописаним циљевима и принципима, односно задовољавања образовно-васпитних потреба ученика. Индивидуални образовни план укључује: 1) педагошки профил ученика, у ком су описане његове јаке стране и потребе за подршком; 2) план индивидуализованог начина рада, којим се предлажу одређени видови прилагођавања наставе (простора и услова, метода рада, материјала и учила) специфичним потребама ученика и 3) план активности, којим се предвиђени облици додатне подршке операционализују у низ конкретних задатака и корака, и спецификује распоред, трајање, реализатори и исходи сваке активности.

Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог тима за инклузивно образовање, односно тима за пружање додатне подршке ученику. Тим за пружање додатне подршке чине: наставник предметне наставе, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика, укључујући мере и активности предвиђене индивидуалним образовним планом. Он се остварује доминатно у оквиру заједничких активности у одељењу а у складу са потребама ученика, на основу одлуке тима за пружање додатне подршке ученику, делом може да се остварује и ван одељења.

Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

7. НАЧИН ПРИЛАГОЂАВАЊА ПРОГРАМА

7.1. Начин прилагођавања програма предмета од значаја за националну мањину

У настави предмета од значаја за националну мањину (историја, музичка култура и ликовна култура) изучавају се додатни садржаји који се односе на историјско и уметничко наслеђе одређене мањине. Од наставника се очекује да, у оквирима дефинисаног годишњег фонда часова, обраде и додатне садржаје, обезбеђујући остваривање циља предмета, стандарда постигнућа ученика и дефинисаних исхода. Да би се ово постигло веома је важно планирати и реализовати наставу на тај начин да се садржаји из културно-историјске баштине једне мањине не посматрају и обрађују изоловано, већ да се повезују и интегришу са осталим садржајима програма користећи сваку прилику да се деси учење које ће код ученика јачати њихов осећај припадности одређеној националној мањини.

7.2. Начин прилагођавања програма за двојезично образовање

Школа, у складу са неопходним условима за рад у двојезичној настави и квалификованим стручним кадром, одређује предмете, фонд часова који ће се реализовати на страном језику као и начин остваривања наставе која се одвија на страном језику.

8. ДРУГА ПИТАЊА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА

8.1. Упутство за остваривање слободних наставних активности

Слободне наставне активности школа планира Школским програмом и Годишњим планом рада. Оне могу бити из природних или друштвених наука, уметности и културе, технике, као и других области у складу са интересовањима ученика, просторним и људским ресурсима. Школа је у обавези да ученицима понуди листу од три слободне наставне активности, а ученик обавезно бира једну од њих и похађа током целе школске године. Слободне наставне активности реализују се по програму који припрема школа или по програмима који су претходно донети као изборни (нпр. свакодневни живот у прошлости, цртање, сликање, вајање, чувари природе и сл.). Сврха ових активности је оснаживање ученика да препознају своја интересовања и способности које су важне за професионални развој и доношење одлука за наставак школовања и зато ученици могу сваке године бирати различите слободне наставне активности. Наставу треба тако организовати да ученици имају што више могућности за активно учешће, за интеракцију са другим ученицима, коришћење различитих извора информација и савремених технологија.

8.2. Упутство за остваривање ваннаставних активности

Школа је у обавези да својим Школским програмом и Годишњим планом рада предвиди различите програме ваннаставних активности у складу са интересовањима ученика, ресурсима и просторним могућностим. Поред организације излета, екскурзије, посета изложбама и сарадње са локалном самоуправом, ученицима треба понудити већи број друштвених, техничких, хуманитарних, спортских и културних активности. Наставници, одељенске старешине и стручни сарадници кроз свој непосредни рад са ученицима упознају их са понудом ванаставних активности, њиховим садржајем, начином рада и сврхом. Такође, потребно је да и родитељи буду упознати са понудом школе и мотивисани да њихова деца изаберу оне активности које им највише одговарају.

План и програм ваннаставних активности школа сама припрема у складу са исказаним интересовањима ученика и својим могућностима. Избор начина рада треба да буде у функцији подстицања активног учешће ученика и њихове самосталности. Неке активности могу бити тако организоване да их заједнички воде два и више наставника (на пример: драма, покрет, музика).

Учешће ученика у друштвеним, техничким, хуманитарним, спортским и културним активностима доприноси многим важним исходима образовања и васпитања, као што су:

– задовољење различитих образовних потреба и интересовања ученика;

– препознавање професионалних способности и интересовања, упознавање са светом рада;

– надоградња исхода који се остварују у оквиру редовне наставе и доприносе развоју међупредметних исхода;

– унапређивање различитих способности (интелектуалне, физичке, креативне, радне...);

– јачање капацитета ученика за разликовање безбедног од небезбедног понашања и заштиту од ризичног понашања;

– подстицање хуманог и одговорног односа према себи, другима и окружењу, јачање осетљивости за оне којима је потребна помоћ (нпр. стари и болесни);

– унапређивање различитих врста писмености (језичке, медијске, културне, научне...);

– култивисање коришћења слободног времена;

– подстицање интеркултуралног дијалога;

– разумевање концепта инклузије и јачање осетљивости за различитост;

– јачање генерацијских веза између ученика различитих одељења без компетитивности;

– релаксација, растерећење напетости ученика, самоисказивање;

– јачање везе са локалном заједницом;

– развој осећања припадности својој школској заједници;

– подстицање самосталности, проактивности и предузимљивост;

– припрема за решавање различитих животних ситуација;

– промоција школе и њеног идентитета.

Школа треба да настоји да резултати рада ученика у оквиру ваннаставних активности постану видљиви како у оквиру школе, тако и шире, као што су организовање представа, изложби, базара, објављивање на сајту, смотре стваралаштва, спортски сусрети и др.

ХОР / ОРКЕСТАР

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова. Хорови могу бити организовани као хор разреда првог циклуса, хор разреда другог циклуса, хор на нивоу школе, од првог до осмог разреда, или разредни хор.

Оркестар може да се образује у зависности од услова школе. Оркестар је инструментални састав од најмање 10 извођача који свирају у најмање три самосталне деонице. Могу се образовати оркестри блок флаута, тамбурица, гудачког састава, хармоника, мандолина, као и мешовити оркестри.

Рад са хором/оркестром представља сложенији вид образовног-васпитног рада наставника. Рачуна се као саставни део обавезне наставе, а вреднује се као педагошка норма наставника у оквиру обавезне двадесеточасовне норме са по 3 часа недељно, односно по 108 часова годишње. Часови хора/оркестра изводе се континуирано од почетка до краја школске године и део су радне обавезе ученика који су прошли аудицију за хор/оркестар.

Рад са хором/оркестром има образовни и васпитни циљ.

Образовни циљ обухвата развијање музичког укуса, стваралачких способности, спонтаног изражавања, музичког слуха и ритма, развијање гласовних могућности и учвршћивање интонације, способност за фино нијансирање и изражајно певање применом елемената музичке изражајности (темпо, динамика...). Развија се дечји глас, правилно држање, дисање, интонација, изговор и артикулација.

Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу – тимски рад, развијање толеранције, дисциплине, поштовања различитости и правила понашања, развијање одговорности, стицање самопоуздања, саваладавање треме и пружање помоћи у смислу вршњачког учења и сарадње. Упознавање разноврсних дела домаћих и страних аутора доприноси развоју опште културе, међусобном разумевању, уважавању и поштовању.

Утицај музике на здравље (психолошки, социолошки, емоционални развој) је веома значајан. Учествовање у хору/оркестру у великој мери доприноси смањењу стреса и агресивности. Ученици који певају, односно свирају показују боље резултате у учењу и социјалним вештинама. Уједно, учествовање у групном музицирању подстиче и доживотну љубав према музици.

ХОР

Наставник формира хор на основу провере слуха и певачких способности ученика, дикције и осећаја за ритам, након чега следи класификовање певача по гласовима. Хорске пробе се изводе одвојено по гласовима и заједно. Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха, као и народне, пригодне, песме савремених дечјих композитора и композиције са фестивала дечјег стваралаштва. У току школске године потребно је са хором извести најмање десет двогласних и трогласних композиција, а cappella или уз инструменталну пратњу. При избору песама наставник треба да пође од узраста ученика, процене гласовних могућности, и примереног литерарног садржаја.

Садржај рада:

– одабир и разврставање гласова;

– вежбе дисања, дикције и интонације;

– хорско распевавање и техничке вежбе;

– интонативне вежбе и решавање појединих проблема из хорске партитуре (интервалски, хармонски, стилски);

– музичка и психолошка обрада композиције;

– увежбавање хорских деоница појединачно и заједно;

– остваривање програма и наступа према годишњем програму школе.

На часовима хора, наставник треба да укаже на грађу и важност механизма који учествује у формирању тона у оквиру певачког апарата. Дисање, дикција и артикулација представљају основу вокалне технике па тако вежбе дисања и распевавања морају бити стално заступљене. Препоручује се комбиновано дисање, нос и уста истовремено, и то трбушно, дијафрагматично дисање.

Певач на слушаоца делује и тоном и речју. У том смислу наставник треба да инсистира на доброј дикцији која подразумева јасан и разговетан изговор текста, односно самогласника и сугласника, али и на правилном акцентовању речи. Препоручљиво је певање вокала на истој тонској висини, уз минимално покретање вилице у циљу изједначавања вокала, а у циљу добијања уједначене хорске боје.

Код обраде нове песме или композиције прво се приступа детаљној анализа текста. Уколико је текст на страном језику, ученици морају научити правилно да читају текст, изговарају нове, непознате гласове који не постоје у матерњем језику и упознају се са значењем текста. У оквиру анализе текста важно је обратити пажњу и на акцентовање речи и слогова у зависности од дела такта у коме се налазе и мелодијског тока. Следи анализа нотног текста и усвајање мелодије у фрагментима. Ова фаза припреме захтева одвојене пробе по гласовима. На заједничкој проби хора, након усвајања песме/композиције у целини треба обатити пажњу на динамику и агогику.

Обрађене композиције треба изводити на културним манифестацијама школе (Дан школе, Свечана прослава поводом обележавања школске славе Светог Саве, Годишњи концерт...), и ван ње, као и на фестивалима и такмичењима хорова, како у земљи, тако и ван ње.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА РАД ХОРА

Химне:
Државна химна
Химна Светом Сави
Химна школе
Народне и песме домаћих аутора:
Српска народна песма, *Уродиле жуте крушке*
Српска народна песма, *Чај горо, лане моје*
Српска народна песма, *Заспо Јанко*
Збирка хорских композиција, *Варај Данке*
Збирка хорских композиција, *Живкова таштa*
Нишка бања, аранжман Ник Пејџ
Станиша Коруновић, *Цвеће.*
Светолик Пашћан Којанов, *Зимска песма*
Биљана Мандић, *Љубичица*
Владимир Ђорђевић, *Веће врана*
Стеван Стојановић Мокрањац, *Ал` је леп овај свет*
Марко Тајчевић, *Пошла румен.*
Жарко Петровић, *Серенада Београду*
Даворин Јенко, *Востани Сербије*
Никола Грбић, *Ово је Србија*
Стеван Стојановић Мокрањац, *У Будиму граду*
Драган Пантић, *Симонида*
Константин Бабић, *Чај горо*
Ју рок мисија, *За милион година*
Духовне песме:
Милешевка
Бели анђео
Ударало у тамбуру ђаче
Помози нам, Боже драги
Помози нам, вишњи Боже
Јосиф Маринковић, *Оче наш*
Вера Миланковић, *Оче наш*
Непознат аутор, *Бројаница Светог Саве*
Непознат аутор, *Пред иконом Светог Саве*
Непознат аутор, *Радуј се* (ускршња песма)
Страни композитори:
Јохан Себастијан Бах, *Ах, што волим*
Волфганг Амадеус Моцарт, *Лаку ноћ (Вопа пох)*
Ђовани да Нола, *Chi la gagliarda*
Лудвиг ван Бетовен, *Ода радости*
Дмитри Бортњански, *Многаја љета*
Дарко Краљић, *Чамац на Тиси*
Арсен Дедић, *Кад би сви*

Харолд Арлен, *Изнад дуге (Over The Rainbow)*
Хозе Марти, *Guantanamera*
Џо Дасин, *Champs Elysées*
Боб Марли, *Don't Worry, Be Happy*
Дин Мартин, *Volare*
Грчка народна песма, *Mi mou thimonis matia mou*
Традиционална песма из Енглеске, *Green sleeves*
Нена, *99 Luftballons*
Јапанска дечја песма, *Tanabata Sama*
Ричард Роџерс: *Edelweiss*
Традиционална песма из Италије, *L'inverno se n'è andato*

На репертоару хора могу се наћи и вишегласне песме које су предложене у Препорученим композицијама за певање и свирање, нарочито ако је реч о разредном хору.

ОРКЕСТАР

Садржаји рада:

– избор инструмената и извођача у формирању оркестра;

– избор композиција према могућностима извођача и саставу оркестра;

– техничке и интонативне вежбе;

– расписивање деоница и увежбавање по групама (прстомет, интонација, фразирање);

– спајање по групама (I–II; II–III; I–III);

– заједничко свирање целог оркестра, ритмичко-интонативно и стилско обликовање композиције.

У избору оркестарског материјала и аранжмана водити рачуна о врсти ансамбла, узрасту ученика и њиховим извођачким способностима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав. Школски оркестар може наступити самостало или као пратња хору.

5

На основу члана 67. став 1. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон и 10/19),

Министар просвете, науке и технолошког развоја доноси

ПРАВИЛНИК

о плану и програму наставе и учења за основно музичко образовање и васпитање

Члан 1.

Овим правилником утврђује се план и програм наставе и учења за основно музичко образовање и васпитање.

Члан 2.

Основно музичко образовање и васпитање остварује се у трајању од шест година и четири године у зависности од врсте инструмента, у два образовна циклуса.

Школа може да организује програм наставе и учења за припремни разред, за ученике млађег узраста.

Ученик који се истиче способностима и знањем може да стекне основно музичко образовање и васпитање у року краћем од прописаног планом и програмом наставе и учења.

План и програм наставе и учења за основно музичко образовање и васпитање, са програмом наставе и учења за припремни разред, одштампан је уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 3.

У I разред основне музичке школе за инструменте: виолина, виола, виолончело, гитара, тамбура Е-прим, тамбура А-бас прим, мандолина, харфа (педална и непедална), клавир, хармоника, флаута, може да се упише ученик од 9 година и млађи.

У I разред основне музичке школе за инструменте: обоа, кларинет, саксофон, фагот, хорна, труба, тромбон, туба, традиционалне инструменте, оргуље, удараљке и контрабас, може да се упише ученик од 11 година и млађи.

У I разред основне музичке школе за соло певање, може да се упише: за женске гласове – ученик од 13 година и старији, а за мушке гласове – ученик од 16 година и старији.

У I разред основне музичке школе за српско традиционално певање и свирање може да се упише ученик од 10 година и старији.

У I разред основне музичке школе може да се упише и ученик старији него што је прописано ст. 1–4. овог члана, уколико на пријемном испиту испољи изузетне музичке способности.

Члан 4.

Програм наставе и учења у основној музичкој школи изводи се индивидуално (настава инструмента и певања) и групно (настава солфеђа, теорије музике, групног певања, групног свирања оркестра, хора и камерне музике).

Група у програму наставе и учења за припремни разред може да има од 12–16 ученика.

Група у програму наставе и учења за предмете: Солфеђо и Теорије музике може да има од 7–12 ученика, Оркестар од 12–30 ученика и Хор до 50 ученика. Када школа није у могућности да формира хор/оркестар онда формира камерни ансамбл у групи до 12 ученика.

Група у програму наставе и учења за предмете: Групно свирање и Групно певање на одсеку за Српско традиционално певање и свирање може да има од 2–8 ученика.

Члан 5.

У првом циклусу шестогодишњег и четворогодишњег основног музичког образовања и васпитања час индивидуалне наставе и групног певања траје 30 минута. Час упоредног клавира за ученике соло певања и српског традиционалног певања траје 45 минута.

У другом циклусу часови групне наставе и сви остали часови индивидуалне наставе трају 45 минута.

Члан 6.

Програм наставе и учења у основној музичкој школи прилагођава се ученицима са сметњама и инвалидитетом, путем спровођењем мера индивидуализације (прилагођавањем простора и услова, метода рада, дидактичког материјала, начина давања инструкције и др., као и изменама садржаја активности, садржаја учења и исхода образовања и васпитања), односно припремом индивидуалног образовног плана, у складу са правилником којим се прописују ближа упутствима за остваривање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање.

Члан 7.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику”, а примењиваће се на ученике који уписују први разред основног музичког образовања и васпитања почев од школске 2019/2020. године.

Број 110-00-91/2019-04
У Београду, 25. априла 2019. године

Министар,
Младен Шарчевић, с.р.

ПЛАН И ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА
ЗА ОСНОВНО МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ОСНОВНО МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

НАСТАВНИ ОДСЕЦИ

А. ОБАВЕЗНИ

1. Одсек за класичну музику
2. Одсек за српско традиционално певање и свирање

Б. ИЗБОРНИ

1. Одсек за рану музику*
2. Одсек за џез музику*

А. ОБАВЕЗНИ ОДСЕЦИ

ОДСЕК ЗА КЛАСИЧНУ МУЗИКУ – ШЕСТОГОДИШЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

НАЗИВ ПРЕДМЕТА	Први циклус						Други циклус					
	I разред		II разред		III разред		IV разред		V разред		VI разред	
	Фонд часова											
	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
Инструмент	2	70	2	70	2	70	2	70	2	70	2	66
Солфеђо	2	70	2	70	2	70	2	70	2	70	2	66
Теорија музике	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	33
Оркестар, хор, камерна музика	-	-	-	-	-	-	2	70	2	70	2	66
СВЕГА	4	140	4	140	4	140	6	120	6	120	7	231

ОДСЕК ЗА КЛАСИЧНУ МУЗИКУ – ЧЕТВОРОГОДИШЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

НАЗИВ ПРЕДМЕТА	Први циклус				Други циклус			
	I разред		II разред		III разред		IV разред	
	Фонд часова							
	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
Инструмент	2	70	2	70	2	70	2	66
Солфеђо	2	70	2	70	2	70	2	66
Теорија музике	-	-	-	-	-	-	1	33
Оркестар, хор, камерна музика	-	-	-	-	2	70	2	66
СВЕГА	4	140	4	140	6	210	7	231

НАЗИВ ПРЕДМЕТА	Први циклус				Други циклус			
	I разред		II разред		III разред		IV разред	
	Фонд часова							
	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
Соло певање	2	70	2	70	2	70	2	66
Солфеђо	2	70	2	70	2	70	2	66
Теорија музике	-	-	-	-	-	-	1	33
Упоредни клавир	1	35	1	35	1	35	1	33
СВЕГА	5	175	5	175	5	175	6	198

ОДСЕК ЗА СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ – ЧЕТВОРОГОДИШЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО ПЕВАЊЕ

НАЗИВ ПРЕДМЕТА	Први циклус				Други циклус			
	I разред		II разред		III разред		IV разред	
	Фонд часова							
	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
Инструмент	1	35	1	35	1	35	1	33
Групно певање	1	35	1	35	1	35	1	33
Солфеђо	2	70	2	70	2	70	2	66
Теорија музике	-	-	-	-	-	-	1	33
Упоредни клавир	1	35	1	35	1	35	1	33
СВЕГА	5	175	5	175	5	175	6	198

* Настава инструмената и певања на Одсеку за рану музику и Одсеку за џез музику организована је тако да ученици који се определе за те одсеке имају по два часа наставе обавезног инструмента на Одсеку за класичну музику и још један час инструмента за који се определе на Одсеку за рану музику и Одсеку за џез музику.

СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО СВИРАЊЕ

НАЗИВ ПРЕДМЕТА	Први циклус				Други циклус			
	I разред		II разред		III разред		IV разред	
	Фонд часова							
	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
Инструмент	2	70	2	70	2	70	2	66
Групно свирање	-	-	-	-	1	35	1	33
Солфеђо	2	70	2	70	2	70	2	66
Теорија музике	-	-	-	-	-	-	1	33
СВЕГА	4	140	4	140	5	175	6	198

ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ И УЧЕЊА

А. ОБАВЕЗНИ ОДСЕЦИ

1. ОДСЕК ЗА КЛАСИЧНУ МУЗИКУ

У оквиру шестогодишњег основног музичког образовања и васпитања изучавају се следећи инструменти: виолина, виола, виолончело, гитара, тамбура Е-прим, тамбура А-бас прим, мандолина, харфа (педална и непедална), клавир, хармоника, флаута, обоа, кларинет, саксофон, фагот, хорна, труба, тромбон и удараљке.

У оквиру четворогодишњег основног музичког образовања и васпитања изучавају се: оргуље, соло певање, контрабас и туба.

Поред наставе инструмента, односно певања, на Одсеку за класичну музику изучавају се: солфеђо, теорија музике, оркестар, хор, камерна музика и упоредни клавир.

2. ОДСЕК ЗА СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Српско традиционално свирање на народним инструментима и српско традиционално певање изучава се у оквиру четворогодишњег основног музичког образовања и васпитања.

Изучавају се жичани (гусле, различите врсте тамбура...) и дувачки инструменти (фрула, двојнице, окарина, шупељка, дудук, кавал, дипле, гајде...).

Б. ИЗБОРНИ ОДСЕЦИ

Ученици изборних одсека имају по два часа наставе обавезног инструмента на Одсеку за класичну музику и још један час инструмента за који се определе на Одсеку за рану музику и Одсеку за џез музику.

1. ОДСЕК ЗА РАНУ МУЗИКУ

На Одсеку за рану музику изучавају се следећи инструменти: виела и ренесансна виолина, виола да гамба, лаута, историјска харфа, чембало, оргуље, блок флаута, траверзо флаута, шалмај, крумхорн, корнамуза, дулцијан, цинк, корнет, сегбат и ренесансно певање.

На овај одсек уписују се ученици који то желе а похађају Одсек за класичну музику. Ученици Одсека за класичну музику уписују се у последњој години учења класичног инструмента и то за: блок флауту/траверзо флауту, рано певање, шалмај, крумхорн, корнамузу, дулцијан, цинк, корнет и сегбат а за све остале инструменте у последње две године школовања.

Прва година учења инструмента/певања на Одсеку за Рану музику представља проширивање музичког образовања. Како ученици који уче неки од инструмената већ похађају или су завршили класични одсек, час прве године учења свих инструмената и певања на Одсеку за рану музику траје 45 минута а оцењивање је бројчано.

2. ОДСЕК ЗА ЏЕЗ МУЗИКУ

На Одсеку за џез музику изучавају се следећи инструменти: контрабас, бас гитара, гитара, клавир, саксофон, труба, тромбон, бубњеви и џез певање.

На овај одсек уписују се ученици који то желе а већ похађају Одсек за класичну музику и то следеће инструменте:

– контрабас – ученици III и IV разреда контрабаса;

– бас гитара – ученици III и IV разреда контрабаса;

– гитара – ученици V и VI разреда гитаре;

– клавир – ученици V и VI разреда клавира;

– саксофон – ученици V и VI разреда саксофона, флауте, обое, кларинета или фагота;

– труба – ученици V и VI разреда трубе; тромбон – ученици V и VI разреда тромбона; бубњеви – ученици V и VI разреда удараљки;

– џез певање – ученици IV разреда соло певања, као и ученици завршног разреда четворогодишњег или шестогодишњег основног музичког образовања и васпитања свих инструмената.

Прва година учења инструмента/певања на Одсеку за Џез музику представља проширивање музичког образовања. Како ученици који уче неки од инструмената већ похађају или су завршили класични одсек, час прве године учења свих инструмената и певања на Одсеку за рану музику траје 45 минута а оцењивање је бројчано.

ИСПИТИ

У основној музичкој школи полажу се следећи испити:

– пријемни;

– годишњи;

– разредни;

– поправни;

– завршни;

– испит за ниво знања првог циклуса и

– испит за ниво знања основне музичке школе.

Пријемни испит полаже се пре уписа у I разред, по правилу у јунском или августовском року. На пријемном испиту проверава се слух, ритам и музичка меморија. Ученици који су похађали програм припремног разреда, полажу пријемни испит.

Годишњи испит, односно завршни испит (за ученике завршних разреда) из главног предмета полажу ученици III, IV, V и VI разреда шестогодишњег – II, III и IV разреда четворогодишњег основног музичког образовања и васпитања.

Годишњи испит, односно завршни испит (за ученике завршних разреда) из солфеђа полажу ученици III и VI разреда шестогодишњег и II и IV разреда четворогодишњег основног музичког образовања и васпитања.

Завршни испит из теорије музике полажу ученици VI разреда шестогодишњег и IV разреда четворогодишњег основног музичког образовања и васпитања.

Годишњи испит, односно завршни испит (за ученике завршних разреда) из упоредног клавира, полажу ученици II и IV разреда Соло певања.

Ученици који на годишњем испиту основног музичког образовања и васпитања добију негативну оцену из главног предмета понављају разред. Ученици који на годишњем испиту добију негативну оцену из неког од осталих предмета полажу поправни испит у августовском року.

Ученици разреда у којима нема годишњег испита оцењују се годишњом оценом. Ванредни ученици полажу годишњи испит из свих предмета, у свим разредима.

Ученици који убрзано напредују полажу годишњи испит у три испитна рока, у јануарском, јунском и септембарском испитном року.

Разредни испит полажу ученици који, у току школске године, нису похађали више од трећине укупног броја часова, а утврди се да нису савладали садржај наставног програма за тај разред. Ученици такође полажу разредни испит из предмета из којег није одржано више од трећине часова утврђених наставним планом. Ученици који добију негативну оцену на разредном испиту полажу поправни испит у августовском року, а ученици завршног разреда у јунском и августовском року.

Поправни испит полажу ученици са недовољном оценом из предмета из којег се не полаже годишњи испит и ученици са недовољном оценом на годишњем испиту из солфеђа, теорије музике и упоредног клавира.

Ученици са недовољном оценом на годишњем испиту из главног предмета не могу да полажу поправни испит. Ученик који има до две недовољне закључене оцене полаже поправни испит у августовском року, а ученик завршног разреда у јунском и августовском року.

СМОТРЕ

Смотре се организују у циљу провере знања и напредовања ученика у току и на крају школске године према наставном плану и програму одговарајућег одсека и предмета и остварују се на основу школског програма.

Смотре и обавезни јавни наступи не подлежу конвенционалном, нумеричком начину оцењивања. Њихова сврха је да омогуће јавни увид у процес учениковог развоја и напретка, као и да буду неопходан полигон за ученичко рано стицање извођачког искуства.

Школама се оставља могућност да у оквирима својих школских програма, пропишу неки други вид оцењивања (усмени или писмени коментар наставника или групе наставника, чланова одговарајуће комисије).

ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ

1) Настава главног предмета – инструмента, односно певања

– Током шестогодишњег (у I, II и III разреду) и четворогодишњег (у I и II разреду) основног музичког образовања и васпитања, час траје 30 минута, а у свим осталим разредима 45 минута. Настава главног предмета и упоредног клавира је индивидуална у свим разредима.

– Час упоредног клавира за соло певање и српско традиционално певање траје 45 минута.

2) Настава солфеђа и теорије музике

– Часови солфеђа и теорије музике трају по 45 минута.

3) Настава оркестра, хора и камерне музике

– Настава оркестра је обавезна за ученике IV, V и VI разреда виолине, виоле, виолончела, тамбуре, мандолине, хармонике, флауте, обое, кларинета, саксофона, фагота, хорне, трубе, тромбона, удараљки као и за ученике III и IV разреда контрабаса и тубе. Поред стандардних оркестарских састава Школа може да формира и оркестре нестандардних састава у зависности од заступљености инструмената по врсти и годинама учења.

– Ученици инструмента који не свирају у оркестру обавезни су да похађају наставу хора.

– Настава камерне музике организује се за ученике IV, V и VI разреда шестогодишњег, као и за ученике III и IV разреда четворогодишњег основног музичког образовања и васпитања у случају када школа није у могућности да формира велике ансамбле – хор и оркестар и у оквиру додатне наставе.

– Часови оркестра, хора и камерне музике трају по 45 минута. За потребе јавне и културне делатности могуће је повећати фонд часова из ових предмета.

КЛАВИРСКА САРАДЊА – КОРЕПЕТИЦИЈА

Часови корепетиције у првом циклусу за гудачке, дувачке и ударачке инструменте трају 15 минута недељно по ученику.

Часови корепетиције за гудачке, дувачке и ударачке инструменте у другом циклусу трају 30 минута недељно по ученику.

Ученици првог циклуса соло певања наставу корепетиције имају 30 минута недељно по ученику, а другог циклуса 45 минута недељно по ученику.

Наставник корепетитор држи ученику наставу у присуству његовог наставника главног предмета и самостално као припрему за јавни наступ.

КУЛТУРНА И ЈАВНА ДЕЛАТНОСТ

Културна и јавна делатност основне музичке школе најуже је повезана са њеном образовно-васпитном улогом и чине је:

– организовање школских и ваншколских ученичких јавних наступа и концерата (солисти, ансамбли, оркестри и хорови);

– организовање концерата гостујућих музичких уметника;

– активности везане за организовање учешћа ученика на домаћим и међународним музичким такмичењима (за солисте, камерне ансамбле, оркестре и хорове); смотрама, фестивалима и сличним манифестацијама, као и за самостално организовање оваквих манифестација;

– организовање разних врста прослава, меморијала, размена, гостовања и сличних манифестација;

– организовање мајсторских курсева истакнутих музичких педагога и извођача;

– организовање студијских путовања;

– организовање медијских промоција разне врсте;

– успостављање разних облика сарадње са домаћим и иностраним образовним и културним институцијама.

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ОСНОВНО МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ МУЗИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА:

1. Развијање музичких способности – слуха, осећаја за ритам, музичке меморије и музичке фантазије;
2. Упознавање ученика са грађом, акустичким својствима и изражајним могућностима одабраног инструмента/гласа;
3. Овладавање основном техником свирања, односно вокалном техником на одабраном инструменту/гласу;
4. Развијање вештине коришћења различитих елемената музичке изражајности (темпа, ритма, метра, динамике, агогике, артикулације) у стилском и емоционалном обликовању композиција;
5. Стицање искуства јавног наступања – самосталног и у ансамблу.
6. Развијање стваралачких способности, критичког мишљења мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
7. Развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства;
8. Развијање личног и националног идентитета кроз очување музичке традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;
9. Оспособљавање за самостално учење и вежбање.
10. Усвајање правила понашања при слушању и извођењу музике.

ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА

Структура програма свих наставних предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за ниво основног образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом *Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма*.

На путу остваривања циља и исхода кључна је улога наставника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе брига је не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом.

Наставни програми су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања и разговор са колегама.

Препоруке за планирање образовно-васпитне праксе и праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика

Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датог програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама ученика.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Потребно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ПРИПРЕМНИ РАЗРЕД

Назив предмета	**СОЛФЕЂО – ПРИПРЕМНИ РАЗРЕД**
Циљ	**Циљ** учења предмета Солфеђо у припремном разреду је да код ученика развије љубав према музици, слободу и способност да се изразе кроз музику, чиме се ствара квалитетна основа за даљи наставак бављења музиком.
Разред	**Припремни**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изводи покрете док слуша дечије и народне песме и примере из литературе; – изрази доживљај музике коју слуша цртањем; – препозна елементе музичке писмености кроз једноставне примере за слушање; – препозна различите инструменте и извођачке саставе, и разлику између вокалне и инструменталне музике; – наведе композиторе чију је музику имао прилике да слуша и заволи; – изведе бројалице, пева песме по слуху и песме различитих жанрова; – пева по слуху песмице моделе; – опише својим речима доживљај музике у дуру и молу; – опише својим речима доживљај музике различитог жанра и карактера; – пише ноте различитог трајања и кључеве уз помоћ наставника; – препозна и изводи песмице различитом динамиком (јако и тихо); – препозна и изводи песмице различитог темпа (споро и брзо); – изводи ритам уз покрет; – уочи разлику између дводела и тродела; – прати своје певање уз помоћ ритмичког инструмента; – пева и препозна задате тонове и мотиве неутралним слогом; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица; – смишља мелодију на текст бројалице или дечије песмице; – прави музичке инструменте од различитих материјала; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице.	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање музике уз покрет. Слушање музике уз цртање. Елементи музичке писмености (препознавање кроз слушање). Музички Орфофв инструменти, хор, оркестар и ансамбли. Вокална и инструментална музика. Дела различитих музичких жанрова примерени узрасту.
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ МЕЛОДИКА, РИТАМ И МУЗИЧКА ПИСМЕНОСТ	Певање дечијих и народних песмица примереног садржаја и карактера, различитог тонског рода и песмица модела. Препознавање дурског и молског тонског рода. Развој музикалности. Музичка графомоторика: писање нотних вредности у линијском систему, писање виолинског и бас кључа. Основне ознаке за динамику (forte, piano). Основне ознаке за темпо (спор и брз). Препознавање нотних трајања у примеру. Покрет у функцији ритма. Извођење ритмичке пратње-Орфов инструментаријум (бубњићи, звечке, ...) и ручно израђени инструменти. Опажање и интонирање тонова и мотива неутралним слогом. Записивање нотних трајања: четвртине и осмине. Транспоновање песмица по слуху.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације. Импровизација мелодије на текст бројалице или дечије песмице. Ритмичка пратња дечијим музичким инструментима: звечке, фрулице, даире,...
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођача.
Јавни наступи: Јавни час – извођење научених песмица		

Кључни појмови садржаја: слушање, покрет, игра, импровизација, мелодија, ритам, музички бонтон

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ПРИПРЕМНИ РАЗРЕД

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу и стицању знања и вештина.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји наставе припремног разреда су усмерени ка развоју интересовања и љубави према музици. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности

и подршке. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља

Рана музичка едукација стимулише напреднији рад мождане функције и унапређује когнитивне способности детета**.** Музика има задатак да подстиче и унапређује различите видове музичког развоја детета: опажајног, појмовног, психомоторног и вокалног.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. С обзиром на дужину трајања часа (45 минута за групу), рад треба ефикасно организовати.

Код најмлађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области – теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава у припремном разреду се састоји из неколико области-тема: слушање музике, мелодика, опажање – интонирање, музичко стваралаштво, ритам и музички бонтон. Наведене области су међусобно повезане и иако се посебно савладавају, оне чине нераскидиву свеобухватну целину.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Активним слушањем музике ученици опажају елементе и облике уметничког дела, разликују инструменте и извођачке саставе. Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну спознају. Упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште.

Слушањем ученик препознаје музички облик – сличност и различитост делова у композицији. Оно знатно утиче на емоционални, интелектуални и естетски развој ученика. Цртањем и покретом током слушања музике, ученици преносе мисли и осећања развијајући креативне особине и музичке способности. Слушањем музике подстиче се развој музичког укуса и потребе за музиком и на тај начин негује се квалитетна музичка публика.

МЕЛОДИКА

Изражајно и разговетно певање води ка развоју музикалности и ширењу опсега гласа, као и раду на чистој интонацији. Певају се музички модели, песме са текстом, мелодије различитих жанрова, српске народне песме, као и песме различитих националности.

Посебну пажњу потребно је обратити на развој музикалности. Примери се обрађују по слуху, наравно, уз помоћ наставника, и инструменталну пратњу.

У припремном разреду ученици на задатим мотивима препознају смер кретања мелодије (навише–наниже), скокове или поступан покрет, динамичке контрасте (тихо–јако), темпо (брзо–споро), метричке разлике (дводелни и троделни метар).

Осим опажањем, ове елементе ученици савладавају и интонирањем развијајући при том и музичку меморију.

МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

Музичким стваралаштвом, ученици се у припремној настави могу бавити мењањем мелодијских мотива, као и преобликовањем мелодије и ритма познатих песама као и креирањем бројалица на задати текст. Тиме се стварају нове, једноставне, јединствене креативне мелодијско ритмичке целине.

Осим тога, ученици могу импровизовати и на различитим мелодијским инструментима или на удараљкама (Орфов инструментариј или ручно израђени инструменти).

Активности музичког стваралаштва могу се спроводити индивидуално или групно. Музичким стваралаштвом се подстиче слобода изражавања и обликовања идеја и осећања, развија креативност и инвентивност ученика, али и наставника.

Дидактичко-музичка игра

Музичке игре су идеално средство спонтаног усвајања знања и вештина. Игра је детету најдража активност. Оно кроз њу осећа задовољство и стиче прва сазнања. Кроз игру се подстиче али и развија природна радозналост детета, развијају се способности запажања и изражавања-памћење, говор, мишљење. Ј. А. Коменску наглашава важност игре у предшколском одгоју те истиче да ће и школа деци бити привлачнија ако се буде учило кроз игру.

Развој савремених технологија

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике (коришћењем асоцијативних слика, квизова, видео клипова, укрштених речи,...).

РИТАМ

Ритам се развија кроз покрет и певање. На тај начин се подстиче активна настава која доприноси већој мотивацији и бољим резултатима.

Ученик изражава свој доживљај музике, прати покретом песме и композиције: пљескањем, лупкањем, пуцкетањем прстима, корачањем,... те при том опажа и усваја елементе ритма.

МУЗИЧКА ПИСМЕНОСТ

Савладавањем основних музичких елемената писањем, цртањем и бојењем код ученика се подстиче развој музичке графомоторике (писање нота на линијама и у празнинама, писање виолинског и бас кључа,...)

МУЗИЧКИ БОНТОН

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Ученике треба подстицати да пажљиво слушају и коментаришу извођење друга-другарице, као и музичког дела, али и да се адекватно понашају на концертима и јавним наступима.

Поред културе понашања, ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени, тако и у публици.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У припремном разреду ученици се не оцењују, али је наставник у обавези да води педагошку документацију и запажања о ученицима.

Посебан изазов и уживање за ученике представља јавни наступ при чему се приказује пређени програм.

А. ОБАВЕЗНИ ОДСЕЦИ

1. ОДСЕК ЗА КЛАСИЧНУ МУЗИКУ

1.1. ШЕСТОГОДИШЊЕ МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

ГУДАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ
(виолина, виола, виолончело)

Назив предмета **ВИОЛИНА**

Циљ **Циљ** учења предмета Виолина је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Први**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике виолине и начин добијања тона; – правилно стоји и држи инструмент и гудало; – изводи пицикато и основне потезе гудалом; – самостално поставља прсте леве руке на хватник у првој позицији на свим жицама; – изражајно пева а потом самостално или уз пратњу наставника свира кратке и лаке песмице по слуху; – интонативно и ритмички правилно контролише и чита нотни текст; – примени основне елементе нотне писмености у свирању нотног текста у виолинском кључу; – примени што богатију музичку фантазију коју је развио путем приче и игре са наставником у свирању; – користи различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – активно слуша часове и јавне наступе других ђака – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмента. Начин добијања тона. Поставка леве и десне руке. **Техника десне руке:** – квалитет звука на празним жицама; – држање и вођење гудала по једној жици; – прелазак са жице на жицу; – основне динамичке различитости по једној жици; – расподела гудала. Основни потези: деташе, легато, маркато (2 и 4 нота на једно гудало). **Техника леве руке:** – поставка прве позиције; – разлика степена и полустепена; – прва позиција, распореди прстију (полустепен 2-3 и 1-2 прст); – поставка прстију и упоређивање полустепена у односу на суседне жице. Једноставне вежбе за развој моторике прстију леве руке. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале са трозвуком у једној октави. **ЛИТЕРАТУРА** – А. С. Шаљман: *Бићу виолиниста* (I свеска А) – К. Тахтаџиев: *Виолина 1* – Фортунатов: *Млади виолиниста* (I свеска) – М. Гарлицкиј, К. Родионов, Ј. Уткин, К. Фортунатов: *Хрестоматија I–II разред* – Б. Ферара: *Школа за виолину* – Ј. Јорданова: *Буквар за мале виолинисте* – З. Мемедовић: *Учим да свирам виолину* – Д. Марковић: *Почетна школа за виолину, I свеска*
Обавезни минимум програма – три дурске, односно молске скале са трозвуцима; – двадесет вежбица, етида; – десет малих комада песмица		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Програм смотри – Једна једнооктавна скала са трозвуцима (квинтакорд, секстакорд и квартсекстакорд); – Једна етида или комад – Један комад или први став кончертина		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, певање, пицикато, свирање, музички бонтон.

Назив предмета **ВИОЛИНА**

Циљ **Циљ** учења предмета Виолина је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– изражајно пева и свира песмице на виолини; – интонативно и ритмички правилно контролише и чита нотни текст; – примени основне елементе нотне писмености у свирању задатог нотног текста у виолинском кључу; – примени ознаке за динамику и темпо;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Усавршавање технике свирања на виолини. Темпо (andante, moderato, allegro, presto...). Динамика (piano, mezzo piano, mezzoforte, forte, diminuendo, crescendo...). **Техника десне руке:** – квалитет звука кроз динамичке промене; – динамичко нијансирање;

– пренесе музичку фантазију коју је развио у раду са наставником кроз свирање; – самостално свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – покаже самопоуздање у току јавног наступа; – активно слуша часове и јавне наступе других ђака; – уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		– јасна расподела гудала уз различите ритмичке јединице; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо...; – повезивање свих жица кроз потезе легата. Потези: деташе, легато (4 и 8 нота на једно гудало), стакато, маркато и мартеле. **Техника леве руке:** – прва позиција, сви распореди прстију; – поставка првог прста уз пражић; – лака хроматика у првој позицији; – глисанда до III позиције на свим жицама; – поставка прстију у односу на суседне жице кроз легато потез (припрема за једноставне акорде). Вежбе за развој моторике прстију леве руке. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале са дурским или молским трозвуком кроз једну или две октаве у првој позицији. **ЛИТЕРАТУРА** – Грегоријан: *Скале* – Х. Шрадик: *Школа виолинске технике* (I свеска) – *„Изабране етиде*" различитих аутора I–III разреда (издање Москва, „Музика") – А. С. Шаљман: *Бићу виолиниста* (*I свеска А*) – К. Тахтациев: *Виолина 2* – Фортунатов: *Млади виолиниста* (I свеска) – М. Гарлицкиј, К. Родионов, Ј. Уткин, К. Фортунатов: – *Хрестоматија I–II* разред и *II–III* разред – Б. Ферара: *Школа за виолину* – Ј. Јорданова: *Буквар за мале виолинисте* – Д. Марковић: *Почетна школа за виолину*, I и II свеска
Обавезни минимум програма – четири дурске, односно молске једнооктавне или двооктавне скале са трозвуцима – шест етида са различитом проблематиком – четири комада различитог карактера		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Програм смотри – Једна једнооктавна или двооктавна скала са трозвуцима; – Једна етида – Два комада различитог карактера или варијације или први став концерта (кончертина)		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, певање, пицикато, свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**ВИОЛИНА**
Циљ	**Циљ** наставе и учења Виолине је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– свесно меморише нотни текст; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција са и без глисанда; – прати интонацију и коригује се; – примењује ознаке темпа, карактера, динамике и агогике; – користи вибрато на дужим нотама; – изводи правилно техничке вежбе за промену позиције и покретљивост уз помоћ наставника; – самостално и свакодневно вежба; – активно слуша часове и јавне наступе других ђака – уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – прати музичку фразу у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Музичка меморија – неговање и развијање. Самостално вежбање – планирање и процедуре. Држање инструмента и гудала (контрола) Квалитет тона – уједначеност у различитим позицијама и у комбинацији са техничким захтевима. Слушање и интонација. Усавршавање технике свирања на виолини. Темпо (ларго, виваће, сфорцандо, глисандо, ритенуто, аћелеранадо...). **Техника десне руке**: – вођење гудала на две жице истовремено, деташе; – увод у акорде наниже на три жице; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо... Потези: деташе, легато (3, 4, 6, 8 нота на једно гудало), стакато, маркато, мартеле, спикато. **Техника леве руке:** – коришћење бар две различите позиције без прелаза; – почетне вежбе вибрата; – хроматика; – природни флажолети; – једноставни двозвуци са коришћењем једног прста и празних жица; – једноставни акорди на три жице; Музички бонтон.

		Скале и трозвуци Дурске и молске скале са трозвуцима (дурски или молски квинтакорд и квартсекстакорд) у једној позицији, кроз једну или две октаве. **ЛИТЕРАТУРА** – Х. Шрадик: *Школа виолинске технике* (I свеска) – Грегоријан: *Скале* – А. С. Шаљман: *Бићу виолиниста* (I свеска Б) – К. Тахтациев: *Виолина 2* – Фортунатов: *Млади виолиниста* (I свеска) – М. Гарлицкиј, К. Родионов, Ј. Уткин, К. Фортунатов: – *Хрестоматија II –III* разред – Б. Ферара: *Школа за виолину* – Т. Балашова – М. Кесељман: *Изабране етиде* (I свеска) – *Изабране етиде* различитих аутора I–III разреда (издање Москва, „Музика") – З. Багиров: *Романса* – Д. Кабалевски: *Кловнови* – *Варијације* (Н. Бакланова, Комаровски, Хендл) – А. Комаровски: *Кончертино Ге-дур* (I став) – О. Ридинг: *Кончертина ха-мол, Ге-дур* (I став) – П. Николић: *Кончертино Гедур* (I став)
Обавезни минимум програма – четири скале кроз две октаве и разлагања; – шест етида са различитом проблематиком; – четири комада различитог карактера.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм – Једна двооктавна дурска или молска скала са трозвуцима (квинтакорд и кватсекстакорд) са или без промене позиције; – Једна етида – Два комада различитог карактера; или варијације; или први став концерта (кончертина)		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, певање, пицикато, свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**ВИОЛИНА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Виолина је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– самостално чита сложенији музички материјал; – брже меморише дужи нотни текст; – користи метроном приликом вежбања; – штимује се уз мању помоћ наставника; – примењује вибрато у свирању; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – активно слуша часове и јавне наступе других ђака у школи и ван ње; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање с листа. Метричко и ритмичко свирање уз метроном. Слушање и интонација Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка меморија – неговање и развијање. Заједничко свирање (наставник–ученик, ученик– ученик). Развој извођачког апарата. **Техника десне руке:** – уједначеност звука кроз различите потезе; – свирање истовремено на две жице деташе и легато; – свирање акорада на три и четири жице (навише и наниже). Потези: деташе, легато (3, 4, 6, 8, 9, 16 нота на једно гудало), стакато, мартеле, спикато. **Техника леве руке:** – коришћење прве, друге треће и четврте позиције са прелазима; – вибрато; – хроматске скале у првој позицији; – разложене терце; – природни и вештачки флажолети; – једноставни двозвуци у првој позицији (сексте, терце, кварте); – једноставни акорди на три и четири жице у првој позицији. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале (4, 8, 16 на једно гудало) са различитим потезима, кроз две октаве са прелазима; Дурски и молски трозвуци (квинтакорд, секстакорд и квартсекстакорд - деташе и три легато) кроз две октаве са прелазима; **ЛИТЕРАТУРА** – Х. Шрадик: *Школа виолинске технике* (I свеска) – Скале по избору наставника – А. С. Шаљман: *Бићу виолиниста* (II свеска) – К. Тахтациев: *Виолина 3* – Фортунатов: *Млади виолиниста* (II свеска) – М. Гарлицкиј, К. Родионов, Ј. Уткин, К. Фортунатов: – *Хрестоматија III–IV разред* – Т. Балашова – М. Кесељман: *Изабране етиде* (II свеска)

		– *Изабране етиде* различити аутори (II свеска), издање Москва, „Музика“ – Ј. Коњус: *Мале етиде дуплих нота* – Волфарт: *60 етида, оп. 45* Кајзер: *36 етида, оп. 20* (I свеска) – Е. Џенкинсон: *Игра* – А. Јаншинов: *Преслица* – Ђ. Б. Перголези: *Арија* – П. И. Чајковски: *Стара песма* – Бакланова: *Сонатина Бедур* – З. Фибих: *Сонатина* – А. Јаншинов: *Кончертино оп. 35* – Кихлер: *Кончертино у стилу Вивалдија, Дедур* (I или II и III став) – А. Вивалди: *Концерт Ге-дур* (I став) – Ф. Зајц: *Концерт бр. 1, 2* (I став)
Обавезни минимум програма – четири скале кроз две октаве и разлагања; – осам етида са различитом проблематиком; – четири комада (или тема са варијацијама) различитог карактера. – први или други и трећи став концерта (или кончертина) један или два става сонате		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм – Једна двооктавна дурска или молска скала са прелазима са дурским или молским трозвуци (квинтакорд, секстакорд, квартсекстакорд) са прелазима; – Једна етида – Један комад; или једна етида различитог карактера од предходне – Први или други и трећи став концерта (кончертина); или тема с варијацијама; или један или више ставова сонате.		

Кључни појмови садржаја**:** тон, интонација, слушање музике, певање, пицикато, свирање, музички бонтон.

Назив предмета **ВИОЛИНА**

Циљ **Циљ** учења предмета Виолина је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред **Пети**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– самостално штимује свој инструмент; – самостално вежба и поступа по процедури која се примењује у стицању технике леве и десне руке; – контролише интонацију ритам и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – истражује начине добијања чистог тона и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – испољи креативност у остварењу музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – користи првих пет позиција; – користи хармонски слух; – влада једноставнијом двозвучном и акордском техником у програму; – свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – активно слуша часове и јавне наступе других ђака у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање с листа. Метричко и ритмичко свирање. Квалитет тона – уједначеност у различитим позицијама и у комбинацији са техничким захтевима. Слушање, интонација и штимовање инструмента. Музичка меморија – неговање и развијање. Камерно музицирање (наставник–ученик, ученик– ученик). Развој извођачког апарата и музичке фантазије кроз рад над одговарајућом литературом и композицијама сложенијих техничких захтева. Музичка меморија – неговање и развијање. Музички бонтон. **Техника десне руке**: – владање комплетним звуком на инструменту; – свирање двозвука са једноставним прелазима како деташе тако и легато, стакато..; – свирање акорада на три и четири жице (навише и наниже) у различитим позицијама. Потези: деташе, легато (3, 6, 9, 12, 4, 8,16,24 нота на једно гудало), стакато, мартеле, спикато, сотије **Техника леве руке:** – коришћење првих пет позиција са прелазима; – вибрато; – хроматске скале на све четири жице кроз позиције; – разложене терце; – коришћење природних и вештачких флажолета; – једноставни двозвуци у различитим позицијама (сексте, терце, октаве, кварте); – једноставни акорди на три и четири жице у различитим позицијама. **Скале и трозвуци:** Дурске и молске скале (4, 8, 16, 24 на једно гудало) са различитим потезима, кроз две и три октаве са прелазима; Дурски и молски трозвуци (квинтакорд, секстакорд и квартсекстакорд – деташе, три и шест легато) кроз две и три октаве са прелазима; Компликованије вежбе за развој моторике прстију леве руке у односу на предходни разред

		ЛИТЕРАТУРА – Х. Шрадик: *Школа виолинске технике* (I свеска) – Скале по избору наставника – А. С. Шаљман: *Бићу виолиниста* (II свеска) – К. Тахтациев: *Виолина 4* – Фортунатов: *Млади виолиниста* (II свеска) – М. Гарлицкиј, К. Родионов, Ј. Уткин, К. Фортунатов: *Хрестоматија IV–V разред и V–VI разред* – Т. Балашова – М. Кесељман: *Изабране етиде* (II свеска) – Изабране етиде различити аутори (II свеска), издање Москва, „Музика“ – Ј. Коњус: *Мале етиде дуплих нот*а – Волфарт: *60 етида, оп. 45* – Кајзер: *36 етида, оп. 20* (II свеска) – Мазас: *Етиде оп. 36, I* свеска – Донт: *Етиде оп. 37* – избор – Н. Рубинштајн: *Преслица* – Ђ. Б. Перголези: *Сицилијана* – А. Вивалди: *Концерт а-мол* (I став) – А. Комаровски: *Концерт бр. 2* – Ш. Берио: *Концерт а-мол*
Обавезни минимум програма – две двооктавне дурске и молске скале са разлагањима са променом позиција – осам етида различите проблематике; – два комада различитог карактера; или варијације; – Први или други и трећи став концерта и један или два става сонате;		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Једна двооктавна дурска или молска скала са прелазима са дурским или молским трозвуци (квинтакорд, секстакорд, квартсекстакорд) са прелазима; 2. Једна етида 3. Један комад; или једна етида различитог карактера од предходне 4. Први или други и трећи став концерта;		

Кључни појмови садржаја: виолина, тон, интонација, слушање музике, певање, пицикато, свирање, музички бонтон.

Назив предмета **ВИОЛИНА**

Циљ **Циљ** учења предмета Виолина је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Шести**

Годишњи фонд часова **66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– самостално штимује свој инструмент; – самостално вежба и поступа по процедури која се примењује у стицању технике леве и десне руке; – контролише интонацију ритам и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи метроном приликом вежбања; – истражује начине добијања чистог тона; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на технику припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – самостално чита нотни текст и примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – користи првих седам позиција; – користи хармонски слух; – влада двозвучном и акордском техником у програму; – свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – активно слуша часове других ђака и примењује на себи искуства стечена на тај начин; – самоиницијативно посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање с листа. Метричко и ритмичко свирање уз метроном. Слушање и интонација Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка меморија – неговање и развијање. Камерно музицирање (наставник–ученик, ученик– ученик). Развој извођачког апарата Техника десне руке: – владање комплетним звуком на инструменту; – свирање разложених двозвука у скали, деташе и легато; – свирање акорада на три и четири жице (навише и наниже) у различитим позицијама. Потези: деташе, легато (3, 6, 9, 12, 4, 8, 16, 24 нота на једно гудало), стакато, мартеле, спикато, сотије, рикоше. **Техника леве руке:** – коришћење првих седам позиција са прелазима; – различите врсте вибрата; – хроматске скале на све четири жице кроз позиције; – коришћење природних и вештачких флажолета; – лака пицираката левом руком; – једноставни двозвуци разложено или спојено у различитим позицијама (сексте, терце, октаве, кварте); – једноставни акорди на три и четири жице у различитим позицијама. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале (4, 8, 16, 24 на једно гудало) са различитим потезима, кроз две и три октаве са прелазима; Дурски и молски трозвуци (квинтакорд, секстакорд и квартсекстакорд – деташе, три и шест легато) кроз две и три октаве са прелазима; Сложеније вежбе за развој моторике прстију леве руке у односу на предходни разред

		ЛИТЕРАТУРА – Х. Шрадик: *Школа виолинске технике* (I свеска) – Скале по избору наставника – М. Гарлицкиј, К. Родионов, Ј. Уткин, К. Фортунатов: – Фортунатов: *Млади виолиниста* (III свеска) – *Хрестоматија* IV–V разред и V–VI разред – Т. Балашова – М. Кесељман: *Изабране етиде* (II свеска) – Изабране етиде различити аутори (III свеска), издање Москва, Музика – Ј. Коњус*: Мале етиде дуплих нота* – Волфарт: *60 етида, оп. 45* Кајзер: *36 етида, оп. 20* (II свеска) – Мазас: *Етиде оп. 36*, I свеска – Донт: *Етиде оп. 37* – избор – Р. Кројцер: *почетне етиде* – Ш. Данкл: *Варијације* – А. Вивалди: *Концерт а-мол* (II и III став) – Ј. Б. Аколај: *Концерт амол* – Ш. Берио: *Балетске сцене* – А. Комаровски: *Концерт е-мол* – Ј. С. Бах: *Концерт а-мол* – Г. Б. Виоти: *Концерт оп. 23* – Д. Кабалевски: *Омладински концерт*
Обавезни минимум програма – две трооктавне дурске или молске скале са разлагањима; – шест етида различите проблематике; – два комада различитог карактера; или варијације; – Први или други и трећи став концерта и два или сви ставови сонате		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм/ Програм смотри 1. Једна скала кроз три октаве са разлагањима; 2. Две етиде са различитом проблематиком; 3. Један комад; 4. Први или други и трећи став концерта;		

Кључни појмови садржаја: виолина, тон, интонација, слушање музике, певање, пицикато, свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**ВИОЛА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Виола је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз истовремено подстицање развијања моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – повеже стечено знање из основа муз.писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – следи правилну примену процедура које се примењују у стицању технике десне руке; – комуницира са корепетитором кроз музику; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – коригује интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене композиције у односу на технич-ку припремљеност, и емоционални утицај; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике виоле као инструмента. Адаптирање и прилагођавање технике приликом промене инструмента (прелазак са виолине на виолу). Читање нотног материјала писаног у алт кључу. Вежбање уз метроном. Ознаке темпа, агогике, динамике, карактера музичког дела. Процедуре за самостално вежбање. Концерти класичне музике (посета и разговори о репертоару, извођењу...). Заједничко свирање (наставник – ученик; ученик – ученик) Правила понашања. **Школе** – Грегоријан: *Скале* – А. Б. Бруни: *Школа и етиде за виолу* – М. Франк: *Етиде за виолу* – Х. Шрадик: *I свеска* – О. Шевчик: *Оп.1, I свеска* – Волфарт: *Етиде* **Комади** – С. Гргић: *Албум за младе виолисте,* – *Хрестоматија за виолу* (збирка комада за виолу, издање Москва) **Концерти** – Г. Ф. Телеман: *Концерт Ге-дур* – А. Вивакди: *Концерт Це-дур* – Концерти и кончертина за виолину (транскрипција) у алт кључу, одговарајућег нивоа И друга литература која је одговарајућег техничког нивоа.

Обавезни минимум програма – 3 двооктавне лествице са променом позиција, са трозвуцима и потезима; – 6 етида; – 3 комада; – 1 концерт или кончертино одговарајуће техничке тежине.
Јавни наступи Обавезна три јавна наступа у току школске године
Испитни програм (изводи се напамет) Једна двооктавна лествица са променом позиције, са трозвуцима и потезима Једна етида Један комад Концерт или кончертино (I или II III став)

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, вибрато, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ВИОЛА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Виола је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз истовремено подстицање развијања моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Пети**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – повеже стечено знање из основа муз.писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – истражује начине добијања чистог тона и коригује интонацију у току свирања; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене и слушане композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – самостално вежба поштујући процедуру; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Техника десне руке: спикато, сотије, комбиновани потези. Техника леве руке: двозвуци, V и VI позиција, трилери. Развој музичке фантазије. Музичка фраза – елементи и обликовање. Примена знања из музичке теорије у читању и свирању музичких дела. Процедуре за самостално вежбање. Концерти класичне музике (посета и разговори о репертоару, извођењу...). Заједничко свирање (наставник – ученик; ученик – ученик). Правила понашања. **Школе** – А. Б. Бруни: *Школа и етиде за виолу* – Х. Сит: *Школа за виолу* (Петерс) – М. Франк: *Етиде за виолу* – Х. Е. Каизер: *Етиде за виолу* – Х. Шрадик: *I свеска* – избор – О. Шевчик: *Оп. 1* и *2*, прва свеска – А. Ниенски : *I свеска* (Софија, наука и искуство,1956) **Комади** – С. Гргић: *Албум за младе виолисте* – *Хрестоматија за виолу* (збирка комада, издање, Москва) **Велике форме** – Г.Ф. Телеман: *Соната А-дур* – Г.Ф. Телеман: *Концерт Ге-дур* – Ц.Ф. Зелтер: *Концерт Ес-дур* – А. Вивалди*: Концерт Це-дур и а-мол* (транскрипција за виолу) И друга литература која је одговарајућег техничког нивоа.
Обавезни минимум програма – Три двооктавне (или трооктавне) лествице са трозвуцима и потезима – Шест етида – Три комада – Концерт или кончертино, барокна соната		
Јавни наступи Обавезна три јавна наступа током школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) Једна двооктавна (или трооктавна) лествица са трозвуцима и потезима Једна етида Један комад Један концерт I или II и III став		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, вибрато, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ВИОЛА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Виола је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз истовремено подстицање развијања моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – користи различите приступе у решавању проблема поделе гудала; – контролише интонацију у току свирања; – примени одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – инерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Техничке процедуре за десну и леву руку. Увод у анализу облика и примена знања у делима која се изводе. Развој музичке фантазије и индивидуалности кроз анализу и интерпретацију задатог дела. Ознаке темпа, динамике, карактера у вези са репертоаром који се изводи. Техника свесног меморисања. Вежбање – важност и процедуре. Концерти класичне музике (посета и разговори о репертоару, извођењу...). Правила понашања. **Скале и трозвуци** К. Флеш, Грегоријан **Школе** – А. Б. Бруни: *Школа и етиде* – А. Ниенски: *I свеска* (Наука и искуство, Софија, 1956) – Р. Кројцер: *Етиде* – Ф. Мазас: *I свеска* – О. Шевчик: *Оп.3, 8* и *9* Х. Шрадик: *Свеска бр. 1* – Г. Безруков - К. Ознобишев: *Основи технике свирања на виоли* **Комади** – С. Гргић: *Албум за младе виолисте* – М. Регер: *Романса* – К. М. Вебер: *Серенада* – Ј. Бенда: *Граве* – К. Димитреску: *Сеоски плес* – *Хрестоматија за виолу* (збирка комада, издање Москва) – Сузуки: *Свеска бр.6* – Ф. Шуберт: *Балада* **Велике форме** – И. Хандошкин: *Концерт* – Г. Ф.Телеман: *Концерт Ге- ду* – Ц. Ф. Зелтер: *Концерт Ес- дур* – Г. Ф. Хендл: *Концерт ха-мол* – Б. Марчело: *Соната Це-дур* и *Ге-дур*. И друга литература која је одговарајућег техничког нивоа.
Обавезни минимум програма – Четири трооктавне лествице са трозвуцима, четворозвуцима и двозвуцима – Шест етида – Три комада – Две велике форме (Концерт, барокна соната)		
Јавни наступи Обавезна четири јавна наступа у току школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) Трооктавна лествица са потезима, двозвуцима, трозвуцима и четворозвуцима 1. Једна етида 2. Један комад 3. Концерт I или II и III став или соната у целини		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, вибрато, музичка фраза, музички бонтон.

Напомена: Од I–III разреда ученици виоле раде по програму за виолину. На виолу прелазе у другом циклусу, препоручљиво је од IV разреда према процени наставника главног предмета. Уколико наставник процени да физичке предиспозиције то дозвољавају, ученик може и у I циклусу да почне са учењем виоле по програму за виолину.

Назив предмета **ВИОЛОНЧЕЛО**

Циљ **Циљ** учења предмета Виолончело је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Први**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике виолончела и начин добијања тона; – правилно седи и држи инструмент и гудало; – изводи основне потезе и пицикато; – самостално поставља прсте леве руке на хватник у затвореном ставу у првој и четвртој позицији; – изражајно пева а потом самостално или уз пратњу наставника свира кратке и лаке песмице по слуху; – изводи правилно техничке вежбе за промену позиције, интонацију и покретљивост уз помоћ наставника; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у бас кључу; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање... – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмента. Начин добијања тона. Поставка леве и десне руке. Техника десне руке: – држање и вођење гудала; – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо... Основни потези: деташе и легато. Поставка леве руке. Техника леве руке: – уски став, прва и четврта позиција – широки став, прва позиција **Скале и трозвуци:** Це, Ге, Де и Еф-дур у једној октави. Це-дур кроз две октаве. Ге-дур кроз две октаве Вежбе за развој моторике прстију леве руке. **ЛИТЕРАТУРА** – М. Симић: *Избор етида* за I годину – И. Мардеровски: *Први часови виолончела* – Сато: *Чело школа*, I свеска – Ф. Антал: *Прва свеска* – Гардијан: Школа за виолончело, I свеска – Пејшик: *Абецеда виолончела* – *Хрестоматија* I–IV разреда
Обаввезни минимум програма – 5 етида различитог типа технике – 5 кратких комада – 2 лествице		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа у току школске године		
Програм смотре (на крају школске године) 1. Једна лествица 2. Једна етида 3. Један комад по слободном избору		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, вођење гудала, свирање, музички бонтон.

Назив предмета **ВИОЛОНЧЕЛО**

Циљ **Циљ** учења предмета Виолончело је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и држи инструмент и гудало; – изводи основне потезе и пицикато; – самостално поставља прсте леве руке на хватник у затвореном и отвореном ставу у првој и четвртој позицији; – изводи правилно техничке вежбе за промену позиције, интонацију и покретљивост уз помоћ наставника; – контролише квалитет тона у току свирања; – примени основне елементе нотне писмености и основне ознаке за темпо, динамику, понављање...у свирању; – течно чита нотни текст у бас кључу; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Начин добијања тона. Вежбе за прецизност и флексибилност леве и десне руке. Композиције различитог карактера. Техника десне руке: – држање и вођење гудала; – расподела гудала; – квалитет тона; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо... – вођење гудала при промени позиције; Основни потези: деташе, легато и стакато Техника леве руке: – уски став, прва и четврта позиција; – широки став, прва и четврта позиција; – вежбе за прелаз из једне у другу позицију, са и без глисанда. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Це, А, Ес, Бе, Ге, Де и Еф-дур кроз две октаве. Вежбе за развој моторике прстију леве руке.

		ЛИТЕРАТУРА – И. Мардеровски*: Избор етида* – Сато: *Чело школа II свеска* – Р. Мац: *25 етида* – Ф. Антал: *II свеска* – Гардијан: *II свеска* – Хрестоматија – С. Ли: *40 лаких етида* – А. Вивалди: *Кончертино Це-дур* – Бревал: *Кончертино Де-дур* – Волчков: *Варијације* – Сузуки: *Чело школа бр.2*
Обавезни минимум програма – 4 лествице – 10 кратких етида са применом основних потеза и ритмичких фигура – 10 кратких песмица уз пратњу клавира		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа у току школске године		
Програм смотре (на крају школске године) – једна лествица са трозвуком – једна етида – две композиције по слободном избору		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **ВИОЛОНЧЕЛО**

Циљ **Циљ** учења предмета Виолончело је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и држи инструмент и гудало; – изводи основне потезе и ритмичке фигуре; – самостално поставља леву руку у II и III позицији; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција са и без глисанда; – прати интонацију и коригује се; – изводи правилно техничке вежбе за промену позиције и покретљивост уз помоћ наставника; – користи вибрато; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и течно чита нотни текст у бас кључу; – примени основне ознаке за темпо, динамику, понављање...; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – самостално и свакодневно вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Контрола држања гудала. Квалитет тона – уједначеност у различитим позицијама и у комбинацији са техничким захтевима. Слушање и интонација. Музичка меморија - неговање и развијање. Техника десне руке: – расподела гудала; – брзина гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала; Техника леве руке: – II и III позиција – уски и широки став и увођење у полу позицију; – вибрато. Музички бонтон. Скале и трозвуци Скале, трозвуци и разложене терце. Вежбе за развој моторике прстију леве руке (Косман и Фејер) **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – И. Мардеровски: *избор етида* – С. Ли: *40 лаких етида* – Ф. Антал: *Хрестоматија, III свеска* – Ф. Доцауер: *113 етида* **Кончертина и концерти:** – А. Вивалди: *Це-дур* – Бревал: *Це-дур, Де-дур* **Сонате:** – Ромберг: *е-мол, Еф-дур* – Хук: *Ге-дур* Друга литаратура по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма – 4 лествице – 8 етида различитог карактера – 3 комада уз пратњу клавира – кончертино или концерт, соната или сонатина, варијације		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа у току године		
Испитни програм Скала са трозвуком и потезима (најмање 3 потеза) Две етиде различитог карактера Комад са клавиром, I или II и III став кончертина, концерта, сонате, сонатине, варијација		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ВИОЛОНЧЕЛО**
Циљ	**Циљ** учења предмета Виолончело је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– следи правила у примени процедура у стицању технике леве и десне руке; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – штимује се уз мању помоћ наставника; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на технику припремљеност и емоционални утицај; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Штимовање. Метричко и ритмичко свирање уз метроном. Квалитет тона – уједначеност у различитим позицијама и у комбинацији са техничким захтевима. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка меморија – врсте и развијање. Читање с листа. Заједничко свирање (наставник–ученик, ученик– ученик). Музички бонтон. Развој извођачког апарата Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато и пунктирани ритам ,мартеле; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – полу позиција, II и III позиција – уски и широки став; – вибрато. **Скале и трозвуци** Скале, трозвуци, потези, разложене терце, Косман трилер вежбе. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Симић: *IV свеска* – Ф. Антал: *IV свеска* – И. Мардеровски: *Избор етида* – Ф. Доцауер: *113 етида* – *Хрестоматија* – С. Ли: *Мелодијске етиде* **Кончертина, концерти** Бревал: *Еф-дур* или *Ге-дур* или *А-дур;* Бодио: *Це-дур* **Сонате/варијације** А. Вивалди: *е-мол* или *а-мол*; Јордан: *Варијације а-мол*
Обавезни минимум програма – четири лествице; – осам етида различитог карактера; – три комада уз пратњу клавира; – кончертино/концерт или соната/сонатина или варијације		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа у току године		
Испитни програм 1. Скала са трозвуком и потезима (до 5 потеза). 2. Две етиде различитог карактера. 3. Комад са клавиром, I или II и III став кончертина, концерта, сонате, сонатине, варијације, или два става барокне сонате (изводи се напамет).		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, вибрато, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ВИОЛОНЧЕЛО**
Циљ	**Циљ** учења предмета Виолончело је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Пети**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– поступа по процедури која се примењује у стицању технике леве и десне руке; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – штимује се уз мању помоћ наставника; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Развој извођачког апарата радом на композицијама сложенијих техничких захтева. Метричко и ритмичко свирање. Квалитет тона – уједначеност у различитим позицијама и у комбинацији са техничким захтевима. Слушање, интонација и штимовање инструмента. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка меморија - неговање и развијање. Читање с листа.

– користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције – свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи креативност у остварењу музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – самостално вежба поштујући процедуру; – истражује начине добијања чистог тона уз помоћ наставника или самостално; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације.		Заједничко свирање (наставник – ученик, ученик – ученик). Музички бонтон Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато, портато ,мартеле и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – полу позиција, II и III позиција – уски и широки став и увођење у палац позицију; – вибрато. **Скале, трозвуци, техничке вежбе** Скале, трозвуци, потези, разложене терце Косман трилер вежбе. Штаркер: Вежбе за леву руку. Шевчик: 40 варијација за десну руку. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** – Ф. Антал: *IV свеска* – И. Мардеровски: *Избор етида* – Ф. Доцауер: 113 етида – Мерк – *Хрестоматија* – С. Ли: *Мелодијске етиде* **Кончертина, концерти:** – Бревал: *Еф дур* или *А дур*; Бодио: *Це дур*; – Зокарини: *Де дур* или *А-дур*; – А. Вивалди: *а-мол.* **Сонате:** – А.Вивалди: *е-мол* или *а-мол*; Марчело: *Еф-дур* или – *е- мол*; – Ромберг: *Бе-дур;* – Јордан: *Варијације а-мол.*
Обавезни минимум програма – шест етида различитог карактера; – два комада уз пратњу клавира; – кончертино или концерт, соната или сонатина, варијације.		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа у току године		
Испитни програм 1. Скала – дурска или молска, трозвуци, потези; 2. Једна етида; 3. Комад уз пратњу клавира; 4. Два става барокне сонате или кончертино, концерт I или II и III став, или варијације или соната или сонатина. (изводи се напамет)		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, вибрато, музичка фраза, музичка меморија, музички бонтон.

Назив предмета	**ВИОЛОНЧЕЛО**
Циљ	**Циљ** учења предмета Виолончело је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– поступа по процедури која се примењује у стицању технике леве и десне руке; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – самостално се штимује; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чистог тона;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	азвој извођачког апарата радом на композицијама сложенијих техничких захтева. Метричко и ритмичко свирање. Квалитет тона – уједначеност у различитим позицијама и у комбинацији са техничким захтевима. Слушање, интонација и штимовање инструмента. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка меморија – неговање и развијање. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Музички бонтон. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато.

– самоиницијативно посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Р**Скале, трозвуци и техничке вежбе** Скале, трозвуци, потези, разложене терце у обиму до три октаве. Космaн: трилер вежбе, двогласи. Фејар: Вежбе за палац позицију, бр. 24, 25 и 26. Штаркер: Вежбе за леву руку. Шевчик: 40 варијација за десну руку. Р. Мац: Основи палчаника **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** – Ф. Антал: *VI свеска* – И. Мардеровски: *Избор етида* – Ф. Доцауер: *113 етида* – Ј.Мерк: Хрестоматија, етиде – С. Ли: *Мелодијске етиде* – Ф. Грицмахер: *I свеска етида* – А. Франком: *12 етида* **Кончертина, концерти:** – Бревал: *Де-дур или Ге-дур*; Бодио: *Це-дур;* Зокарини: *демол*; – Вивалди: *Де-дур;* – Кленгел: *Це-дур, Ге-дур* или *а- мол;* – Штамиц: *Це-дур;* – Нелк: *Де-дур,* – Голтерман: *Ге- дур.* **Сонате и свите:** – Вивалди: *Еф-дур или Де-дур*; Марчело: *Ге-дур;* – Самартини: *Ге-дур*; – Дипор*: Ге-дур;* – Ванхал: *Варијације Це-дур* – Ј. С. Бах: *Соло свита, бр. 1,Ге-дур*
Обавезни минимум програма: – скала једна молска једна дурска са потезима и трозвуцима; – до шест етида различитог карактера; – композиција уз пратњу клавира (кончертино или концерт, соната или сонатина, варијације, комад).		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа у току године		
Испитни програм: – скала – дурска или молска кроз три октаве, трозвуци, потези; – две етиде или једна етида и Бах један став свите; – барокна соната, два става или кончертино или концерт – I или II и III став, или варијације, или соната, или сонатина. (изводи се напамет)		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, вибрато, музичка фраза, музичка меморија, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ВИОЛИНА, ВИОЛА, ВИОЛОНЧЕЛО

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената).

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара (аналитичким просвиравањем или, евентуално, припремањем за извођење на подијуму), преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о ученичковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса наставе гудачких инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и контрапунктским појединостима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту). За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре.

Када је реч о десној руци контрабаса треба обратити пажњу да без обзира на стил држања гудала, природно функционисање прстију, зглоба и шаке морају бити у природној равнотежи. Код свих гудачких инструмената честа је појава тзв. слабих прстију, лабавих зглобова и слично. У тој ситуацији потребно је радити вежбе за јачање слабе мускулатуре руку.

Избор композиција које носе у себи одређене техничке и музичке захтеве је од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак. То је нарочито важно за ученике првог циклуса, који тек освајају простор инструмента, а звучна слика која им се допада буди потребу да изнова истражују, вежбају и кроз то и напредују у техничком и музичком смислу. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора имати и његову ширу слику (породица, школа, окружење, лични капацитети...) како би оптимално избалансирао одговарајући програм који ће ученика довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање.

Када су у питању такмичења, препоручује се велика умереност и опрез. Мудар наставник неће допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају.

Веома је важно да ученици што чешће јавно свирају како би се ослободили страха од наступа као и да стекну навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и извођењем истих (примереном старосном добу ученика), ученици стичу увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће им помоћи у даљем развоју и напредовању.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ

(гитара, танбура Е-прим, тамбура А-бас прим, мандолина, харфа: педална и непедална)

Назив предмета	**ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– именује делове гитаре и опише својим речима начин добијања тона; – демонстрира како се правилно седи и како се држи гитара; – наведе тонове празних жица на гитари и називе прстију десне руке; – изводи апојандо технику свирања десне руке; – самостално поставља прсте леве руке на врат гитаре у првој позицији; – изводи тирандо технику свирања десне руке; – користи истовремено прсте леве и десне руке; – разликује гласно и тихо свирање, као и споро и брзо свирање; – пева мелодије које свира; – свира двоглас, мелодија уз пратњу баса; – примењује елементе нотне писмености у свирању; – самостално свира кратке композиције напамет; – свирањем у дуу примењује принцип узајамног слушања;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Делови инструмента и начин добијања тона. Правилно седење и држање инструмента. Празне жице и тонови ми, си, сол, ре, ла, ми. Називи прстију десне руке. Основни елементи нотне писмености – трајање нота. Апојандо техника свирања десне руке – свирање са наслоном. Тирандо техника свирања десне руке- чупкање. Ознаке за прсторед десне руке. Ознаке за прсторед леве руке. Техника леве руке – прва позиција. Двоглас, истовремено коришћење палца и прста. Извођење основне динамике (форте и пијано). Свирање у дуу... (наставник– ученик или два ученика). Музички бонтон.

– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		**ЛИТЕРАТУРА** – Ј. Јовичић: *Школа за гитару, I део* – Ј. Јовичић: *Почетница за гитару* – М.Ђулијани: *Техничке вежбе* – Хуберт Кепел: *Техничке вежбе* – В. Андре: *Збирка композиција за гитару* – Едо Ђуга: *избор композиција* – Вера Огризовић: Збирка композиција *Мој први концерт* Шира литература по избору наставника, а у складу са програмом
Обавезни минимум програма: – четири лествице у првој позицији; – четири етиде; – три комада;		
Јавни наступи – обавезна су два јавна наступа током школске године.		
Програм смотре (на крају школске године) 1. Једна лествица; 2. Једна етида или краћа композиција одређених техничких захтева; 3. Две композиције по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја: тон, техника, мелодија, музички бонтон

Назив предмета **ГИТАРА**

Циљ **Циљ** учења предмета Гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и држи гитару; – чита ноте на свим жицама, закључно са петом позицијом самостално или уз помоћ наставнока; – разликује ознаке за прсторед, празне жице и римске бројеве за поља; – користи обе технике свирања у десној руци, апојандо, тирандо; – чита нови нотни текст, уз помоћ наставника и проналази тонове задате композиције; – обликује једноставну музичку фразу на нивоу захтева; – примењује елементе нотне писмености у свирању; – демонстрира најједноставнију промену боје; – примењује основне смернице за извођење малог баре хвата уз помоћ наставника; – самостално броји у циљу постизања метрички тачног и ритмичног свирања; – демонстрира правилан начин вежбања; – свирањем у дуу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Примена нотне писмености на гитари. Технике свирања у десној руци – тирандо и апојандо. Поставка малог баре хвата. Ознаке прстореда – читање и примена. Динамика (форте, фортисимо, пијано, пијанисимо). Боја тона (ординаре, тасто, понтичело). Свирање у дуу... (наставник – ученик или два ученика) Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале. **ЛИТЕРАТУРА** – Ј. Јовичић: *Школа за гитару, I и II део* – Вера Огризовић: Збирка композиција *Мој први концерт* – В. Андре: *Збирка композиција за класичну гитару* – Х. Сагрерас: *Лекције за гитару* – Хуберт Кепел: *Техничке вежбе* – М.Ђулијани: *Техничке вежбе* – Едо Ђуга: *избор композиција* Шира литература по избору наставника, а у складу са захтевима програма.
Обавезни минимум програма: – четири лествице у првој позицији; – четири етиде; – три комада.		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа током школске године.		
Програм смотре 1. Једна лествица; 2. Једна етида; 3. Две композиције, по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја: боја тона, музичка фраза, баре хват, музички бонтон

Назив предмета **ГИТАРА**

Циљ **Циљ** учења предмета Гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и држи гитару; – препозна све ноте на свим жицама, закључно са седмом позицијом самостлно или уз помоћ наставника; – уз помоћ наставника чита нови нотни текст, проналази тонове задате композиције; – примењује задати прсторед; – примени основне смернице за правилно извођење вибрата; – изводи тирандо у једноставним акордским разлагањима уз већу стабилност десне руке; – уз помоћ наставника препозна и издвоји главну мелодију помоћу различите динамике и врсте удара; – самостално броји у циљу постизања метрички тачног и ритмичног свирања; – примени знања о елемената музичке форме у интерпретацији композиције; – демонстрира правилан начин вежбања; – уз помоћ наставника тежи за постизањем музичког израза уз употребу динамике и боје тона; – свирањем у дуу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Вежбе за четврту, пету и седму позицију. Техника вибрата. Усавршавање технике десне руке, тирандо. Елементи музичке форме- двотакт, мотив. Динамика – форте, фортисимо, пијано, пијанисимо. Свирање у дуу... (наставник – ученик или два ученика) Музички бонтон **Скале и трозвуци** Двооктавне скале – промена позиције и рада на ритмичким варијантама Лествични интервали **ЛИТЕРАТУРА** – Ј. Јовичић: *Школа за гитару, II део* – Х. Сагрерас: *Лекције за гитару* – М.Ђулијани: *Техничке вежбе* – Хуберт Кепел: *Техничке вежбе* – В. Андре: *Збирка композиција за гитару* – Д. Богдановић: *Шест дечјих комада* – Едо Ђуга: *избор композиција* – Вера Огризовић: *Свирајте Баха* Шира литература по избору наставника, а у складу са програмом.
Обавезни минимум програма: – четири лествице – четири етиде; – три комада.		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм: 1. Лествица са каденцом и интервалима (једна врста) 2. Једна етида; 3. Два комада		

Кључни појмови садржаја: вибрато, музички израз, баре хват, музички бонтон

Назив предмета **ГИТАРА**

Циљ **Циљ** учења предмета Гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **четврти**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита ноте закључно са деветом позицијом уз помоћ наставника или самостално; – чита са листа једноставне композиције; – примени легато у свирању; – изводи једноставне украсе, горњи и доњи предудар; – примени основне смернице за правилно извођење великог баре хвата; – свира техником арпеђа; – уз помоћ наставника користи ознаке за агогику и карактер у композицијама које изводи; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – демонстрира правилан начин вежбања; – уз помоћ наставника тежи за постизањем музичког израза уз употребу артикулације, динамике и боје; – примењује елементе полифоније у извођењу; – свирањем у дуу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Девета позиција. Упознавање са украсима. Вежбе за легато технику. Усавршавање арпеђа. Увођење у поставку великог баре хвата. Анализа композиције (назив и врста, облик, темпо, карактер). Музички израз. Ознаке: карактер, динамика, агогика. Увод у полифонију. Читање с листа. Свирање у дуу... (наставник– ученик или два ученика) Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Скале кроз две октаве **ЛИТЕРАТУРА** – Ј. Јовичић: *Школа за гитару, II део* – Х. Сагрерас: *Лекције за гитару* – В. Андре: *Збирка композиција за гитару* – Д. Богдановић: *Шест дечјих комада* – Едо Ђуга: *избор композиција* – М.Ђулијани: *120 арпђа, оп. 1* – Хуберт Кепел: *Техничке вежбе* – Вера Огризовић: *Свирајте Баха* – Ј. Дауленд: *Лаки комади* – Ј. А. Логи: *Партита* – Ф. Сор: *Етиде, оп.31/I и II* Шира литература по избору наставника, а у складу са програмом.

Обавезни минимум програма: – четири лествице; – четири етиде; – три комада;
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа током школске године.
Испитни програм: 1. Лествица са каденцом и интервалима (једна врста) 2. Једна етида; 3. Два комада – један полифони

Кључни појмови садржаја: легато, украси, агогика, полифонија.

Назив предмета	**ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**пети**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – чита са листа; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – примењује основне елементе полифоније у свирању; – свирањем у дуу примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Техничке вежбе за усавршавање легато технике, арпеђа, баре хвата. Веза између анализе облика и интерпретације дела. Музичко фразирање. Свирање у дуу... (наставник – ученик или два ученика) Полифоне композиције – приступ и реализација. Читање с листа. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Скале кроз три октаве промена позиције, скокови за леву руку. **ЛИТЕРАТУРА** Проширивање репертоара ренесансним, барокним или модерним композицијама уз упознавање са карактеристикама стила. – Ј. Јовичић: *Школа за гитару, II део* – Х. Сагрерас: *Лекције за гитару* – В. Андре: *Збирка композиција за гитару* – Герхард Швертбергер: *Збирка композиција* – Едо Ђуга: *избор композиција* – М.Ђулијани: *120 арпђа, оп.1* – Хуберт Кепел: *Техничке вежбе* – Вера Огризовић: *Свирајте Баха* – Ј.Дауленд: *Лаки комади* – Ј.А. Логи: *Партита* – Ф.Сор: *Етиде, оп.31/I и II* Шира литература по избору наставника, а у складу са програмом.
Обавезни минимум програма: – две лествице кроз три октаве; – четири етиде; – три комада.		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Лествица са каденцом и интервалима (једна врста) 2. Једна етида; 3. Два комада – један полифони		

Кључни појмови садржаја: фраза, полифонија, музички израз, музички бонтон

Назив предмета	**ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита ноте до дванестог поља; – наштима гитару по слуху; – изводи природне флажолете, трилере, украсе; – изводи вештачке флажолете и пицикато; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – примењује основне елементе полифоније у свирању; – свирањем у дуу примењује принцип узајамног слушања; – меморише дужи нотни текст; – чита са листа; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тонови до XII поља. Природни и вештачки флажолети, трилери, украси, пицикато. Техничке вежбе: усавршавање легато технике, арпеђа, баре хвата. Анализа облика и интерпретациа дела – сонатни облик. Музичко фразирање. Полифоне композиције – приступ и реализација. Штимовање. Меморисање нотног текста. Полифона композиција Свирање у дуу... (наставник – ученик или два ученика) Читање са листа. **Скале и трозвуци** Скале кроз три октаве Промена позиције, скокови за леву руку. **ЛИТЕРАТУРА** Проширивање репертоара ренесансним, барокним или модерним композицијама уз упознавање карактеристика стила. – Ј. Јовичић: *Композиције на фолклорне теме Балкана и Шпаније* – В. Андре: *Збирка композиција за гитару* – Ф. Карули: *Сонате* – М. Ђулијани: *Сонатине* – Ф. Сор и Сеговија: *20 етида* – Вера Огризовић: *Свирајте Баха* – Едо Ђуга: *избор композиција* – Хуберт Кепел: *техничке вежбе* Шира литература по избору наставника, а у складу са програмом
Обавезни минимум програма – две лествице кроз три октаве; – две етиде; – два комада;		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Једна трооктавна лествица 2. Једна етида; 3. Један став сонатине или сонате, свите или варијације 4. Један комад		

Кључни појмови садржаја: фраза, полифонија, музички израз, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ГИТАРА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената).

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању учени-

ке упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Избор композиција које носе у себи одређене техничке и музичке захтеве је од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак. То је нарочито важно за ученике првог циклуса, који тек освајају простор инструмента, а звучна слика која им се допада буди потребу да изнова истражују, вежбају и кроз то и напредују у техничком и музичком смислу. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора имати и његову ширу слику (породица, школа, окружење, лични капацитети...) како би оптимално избалансирао одговарајући програм који ће ученика довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање.

Музички материјал који се обрађује обухвата различите композиције, почев од најједноставнијих вежби (празне жице), па све до развијенијих цикличних и полифоних форми. Скале, вежбе или етиде морају бити саставни део сваког часа. Највећу важност у свирању техничких вежби треба дати разговетности и правилној ритмизацији, па тек потом лепоти тона и брзини. Полифонија има задатак да развија музичку интелигенцију, меморију, да побољша слушне способности и развије осећај за стил. Разноврстан избор комада подстаћи ће машту, осећајност и темперамент.

Веома је важно да ученици што чешће јавно свирају како би се ослободили страха од наступа као и да стекну навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и извођењем истих (примереном старосном добу ученика), ученици стичу увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће им помоћи у даљем развоју и напредовању.

Када су у питању такмичења, препоручује се велика умереност и опрез. Мудар наставник неће допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ТАМБУРА Е – ПРИМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Тамбура Е – прим је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике тамбуре и начин добијања тона; – правилно седи и држи инструмент и трзалицу; – правилно истрзава и изводи потезе на доле неизменично и тремоло; – самостално поставља прсте леве руке на хватник у затвореном ставу; – изражајно пева а потом самостално или уз пратњу наставника свира кратке и лаке песмице по слуху; – изводи правилно техничке вежбе уз помоћ наставника; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и читању нотног текста; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање... – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмента: начин добијања тона и поставка леве и десне руке Основи технике свирања на тамбури: Техника десне руке**:** **–** држање трзалица; **–** истрзавање на доле неизменично и тремоло; прва и друга позиција. Техника леве руке – дијатонска поставка прстију Основне ритмичке вредности (цела нота, половина, четвртина, осмина, шеснаестина и одговарајуће паузе). Основне динамичке ознаке – форте и пиано. Агогика ритенуто и корона. Музички бонтон

– свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – направи план вежбања уз помоћ наставника, или самостално; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		**Скале и трозвуци** Свирање лествица кроз једну октаву у првој позицији са трозвуцима и обртајима до три предзнака **ЛИТЕРАТУРА** – С. Вукосављев/И. Хаднађев/В.Ченејац: *Школа за тамбуре* – Б. Стојановић: *Тамбурашки буквар* – Б. Стојановић: *20 игара за соло тамбуру* – Т. Брадић – Синиша Леополд: *Школа за тамбуре* I и II разред – Д. Марковић: *Мали комади за виолину и клавир*, прва и друга свеска – Л. Малагурски: *Школа за тамбуру* први и други део – Фортунатов: *Избор етида за виолину* I и II свеска – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину*, I и II разред – М. Јовић: *Школа за тамбуру Е-прим* – Б. Стојановић Љ./ Марјановић: *Тамбурашке етиде* – Шрадик: *Вежбе за леву руку*, I свеска – С. Берта/С. Јарамазовић: *Школа тамбуре Војвођанског система Е-при* – А. Александров: *Педагошки репертоар домриста* I и II разред Друга литаратура по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма – две дурске лествице кроз једну октаву са трозвуцима – десет техничких вежби – три етиде – три народне песме или игре – три комада		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Програм смотри – једна лесвица – једна етида – две композиције, по слободном избору		

Кључни појмови садржаја: истрзавање, тремоло, свирање, слушање музике

Назив предмета **ТАМБУРЕ Е – ПРИМ**

Циљ **Циљ** учења предмета Тамбура Е – прим је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и држи инструмент и трзалицу; – правилно истрзава и изводи потезе трзалицом; – примењује тремоло технику истрзавања; – свира у првој и другој позицији; – примени ознаке за темпо, динамику, понављање; – примени основне елементе нотне писмености у свирању; – понавља техничке вежбе за промену позиције и покретљивост уз помоћ наставника; – направи план вежбања уз помоћ наставника или самостално; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – се критички осврне на сопствено или туђе извођење; – самостално одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Рад на левој и десној руци и њиховој координацији. Усавршавање технике тремола (равномерност удараца у тремолу атака звука) и наизменичних удараца. Свирање у другој и трећој позицији. Увод у четврту позицију. Нотне вредности: цела нота, половина, четвртина, четвртина са тачком, синкопа са одговарајућим паузама и и друге ритмичке фигуре. Динамичко нијансирање (мецопиано, крешендо, декрешендо мецофорте), различите врсте темпа и агогика у складу са захтевима у литератури Бонтон **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до три предзнака, трозвуци кроз једну октаву. **ЛИТЕРАТУРА** – Т. Брадић/Синиша Леополд: *Школа за тамбуре* I и II разред – Д. Марковић: *Мали комади за виолину и клавир*, прва и друга свеска – Л. Малагурски: *Школа за тамбуру* први и други део – С. Вукосављев – И. Хаднађев – В.Ченејац: *Школа за тамбуре* – Б. Стојановић: *Тамбурашки буквар* – Б. Стојановић: *20 игара за соло тамбуру* – Родионов: *Почетна школа за виолину* – М. Јовић: *Школа за тамбуру Е-прим* – Б.Стојановић/Љ.Марјановић: – *Тамбурашке етиде* – В.Темуновић : *Избор композиција за тамбуру соло и клавир* – Фортунатов: *Избор етида за виолину* I и II свеска – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину*, I и II разред – Шрадик: *Вежбе за леву руку*, I свеска – С. Берта/С. Јарамазовић: *Школа тамбуре Војвођанског система Е-прим* – А. Александров: *Педагошки репертоар домриста* I и II разред Друга литаратура по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика.

Обавезни минимум програма – све предвиђене лествице – десет техничких вежби – три етиде – три народне песме или игре – три комада
Јавни наступи – два наступа у току школске године
Програм смотри – Једна лесвица – Једна етида – Две композиције, по слободном избору

Кључни појмови садржаја: истрзавање, тремоло, свирање, слушање музике

Назив предмета **ТАМБУРА Е – ПРИМ**

Циљ **Циљ** учења предмета Тамбура Е – прим је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно истрзава и користи потезе трзалицом; – правилно изводи украсе, предударе, флажолете, пицикато, портаменто и глисандо; – повеже стечено знање из основа муз. писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи анализу једноставних музичких облика ради боље интерпретације; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – комуницира са корепетитором кроз музику; – самостално вежба; – учествује на јавним наступима, у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на технику припремљеност и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – самостално одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Техника свирања тремола кроз различите вежбе. Украси (предудар, мордент). Природни флажелети. Пицикато палцем десне руке. Техника свирања – портаменто, глисандо и арпеђо. Обрада једноставних двохвата и трохвата. Анализа једноставних музичких облика. Динамичко нијансирање, различите врсте темпа и агогика у складу са захтевима у литератури. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Свирање скала кроз две октаве са трозвуцима. **ЛИТЕРАТУРА** – С. Вукосављев/И.Хаднађев-В.Ченејац: *Школа за тамбуре* – Б. Стојановић : *Тамбурашки буквар* – Б. Стојановић: *20 игара за соло тамбуру* – Ивановић: *Од претклasике до модерне*, друга свеска – М. Јовић: *Школа за тамбуру Е-прим* – Т. Брадић: *Школа за тамбуру* 3–6. разред – С. Крајна: *Збирка складби за бисерницу и брач* – С. Крајна: *Етиде за бисерницу и брач* – Д. Марковић: *Мали комади за виолину и клавир*, друга и трећа свеска – Б. Стојановић/Љ.Марјановић: *Тамбурашке етиде* – В. Темуновић : *Избор композиција за тамбуру соло и клавир* – А. Александров: *Педагошки репертоар домриста* I и II разред – Фортунатов:*Хрестоматија за виолину*, 1–4. разред – Шрадик: *Вежбе за леву руку*, I свеска – С. Берта/С.Јарамазовић: *Школа тамбуре Војвођанског система Е-прим* Друга литаратура по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма – десет техничких вежби – две дурске и две молске лествице кроз две октаве са трозвуцима и потезима – четири етиде – три народне песме или игре – три комада различитог карактера		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Испитни програм (изводи се напамет): – Једна лествица кроз две октаве са трозвуком; – Једна етида; – Једна народна песма или игра уз клавирску пратњу; – Један комад уз клавирску пратњу;		

Кључни појмови садржаја: тон, мелодија, фраза, музичка целина, музички бонтон

Назив предмета **ТАМБУРА Е – ПРИМ**

Циљ **Циљ** учења предмета Тамбура Е – прим је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Четврти**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – самостално чита једноставнији нотни текст; – повеже стечено знање из основа муз.писмености са техничким процедурама на инструменту; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – комуницира са корепетитором кроз музику; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене композиције у односу на технику припремљеност, и емоционални утицај; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – самостално вежба поштујући процедуру; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Развој технике леве и десне руке: – извођење легата, нон легата, стаката; – свирање у осмој, деветој и десетој позицији; – украси - предудар, трилер; – природни и вештачки флажолет; – арпеђо и глисандо – синхронизација руку.. Увод у штимовање Динамичко нијансирање, различите врсте темпа и агогика у складу са захтевима у литератури Композиције крупне форме: став из кончертина, концерта, сонатине или варијације. Читање са листа једноставних композиција Развој музичког израза. Свирање у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Лествице до четири предзнака кроз 2 октаве са различитим врстама артикулације и трозвуцима **ЛИТЕРАТУРА** – Б. Стојановић: *20 игара за соло тамбуру* – М. Јовић: *Школа за тамбуру Е-прим* – Б. Стојановић /Љ. Марјановић: *Тамбурашке етиде* – С. Берта/С. Јарамазовић: *Школа тамбуре Војвођанског система Е-прим* – В. Темуновић : *Избор* композиција за тамбуру соло и клавир – Т. Брадић: *Школа за тамбуре* 3–6. разред – С. Крајна: *Збирка складби за бисерницу и брач* – С. Крајна: *Етиде за бисерницу и брач* – Ивановић: *Од претклasике до модерне,* друга свеска – Д. Марковић: *Мали комади за виолину и клавир*, друга и трећа свеска – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину IV и V разред* – Шрадик: *Вежбе за леву руку* I свеска – Група аутора: *Народне игре* – Г. Хендл: *Варијације* – О. Ридинг: *Концерти за виолину ха-мол, А-дур, Бе-дур* – П. Николић: *Кончертино Ге-дур, А-дур* – А. Комаровски: *Кончертино Ге-дур* – И. Линике: *Мала соната* – Макс: *Кончертино фацил* – Ф. Кихлер:*Кончертино Ге-дур, Де-дур* – А. Вивалди: *Концерт Ге-дур* – *Кајзер: Етиде за виолину, оп.24* Друга литаратура по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма: – десет техничких вежби; – две дурске и две молске лествице кроз две октаве са трозвуцима и потезима; – четири етиде; – три народне песме или игре; – три комада различитог карактера; – једна велика форма (став концерта или кончертина).		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) – Једна лествица кроз две октаве са трозвуком – Једна етида – Једна народна песма или игра уз клавирску пратњу – Један комад уз клавирску пратњу – Један став велике форме уз клавирску пратњу		

Кључни појмови садржаја: истрзавање, тон, мелодија, фраза, музичка целина, координација, украс, слушање музике, музички бонтон

Назив предмета	**ТАМБУРА Е – ПРИМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Тамбура Е – прим је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Пети**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – правилно изводи украсе; – естетски обликује тон у складу са карактером и врстом композиције; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – комуницира са корепетитором кроз музику; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – учествује на јавним; наступима у школи и ван ње; – самостално штимује и одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање са листа једноставниих композиција. Самостално штимовање инструмента. Динамичко нијансирање, различите врсте темпа и агогика у складу са захтевима у литератури Упознавање са свим положајима на инструменту. Украси: предудар, мордент и трилер. Усавршавање технике свирања тремола; легата, нон легата, стаката... Неговање лепог тона. Свирање у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске лествице кроз 2 октаве са различитим врстама артикулације и трозвуцима **ЛИТЕРАТУРА** – Б. Стојановић: *20 игара за соло тамбуру* – М. Јовић: *Школа за тамбуру Е-прим* – Д. Марковић: *Мали комади за виолину и клавир* трећа свеска – В.Темуновић : *Избор* композиција за тамбуру соло и клавир – Б. Стојановић /Љ. Марјановић: – *Тамбурашке етиде* – С. Берта/С.Јарамазовић: *Школа тамбуре Војвођанског система Е-прим* – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину V и VI разред* – Гарлицки: *Хрестоматија за виолину трећа свеска* – Шрадик: *Вежбе за леву руку,* I свеска – Ивановић: *Од претклаасике до модерне*, друга и трећа свеска – Група аутора: *Народне игре* – Ф. Хендл: *Варијације* – А. Комаровски: *Концерт Ге-дур, А-дур* – И. Линике: *Мала соната-В*. Панин: *Дечији концерт* – Ф. Кихлер:Кончертино Ге-дур, Де-дур и др. – О. Ридинг: *Концерт х-мол, а-мол и др* – А. Вивалди: *Концерт за виолину Ге-дур, Де-дур, А-дур и др.* – Н. Бермел: *Концерт Ге-дур* – Н. Бакланова: *Кочертино де-мол, Сонатина Бе-дур* – З. Фибих: *Сонатина* Друге композиције по избору наставника прилагођене техничким способностима ученика
Обавезни минимум програма: – десет техничких вежби; – две дурске и две молске лествице кроз две октаве са трозвуцима и потезима; – четири етиде; – три народне песме или игре; – три комада различитог карактера; – једна велика форма (став концерта или кончертина)		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) – Једна лествица кроз две октаве са трозвуком и потезима – Једна етида – Једна народна песма или игра уз клавирску пратњу – Један комад уз клавирску пратњу – Један став велике форме уз клавирску пратњу		

Кључни појмови садржаја: поставка, тон, фраза, форма, музички бонтон

Назив предмета **ТАМБУРА Е – ПРИМ**

Циљ **Циљ** учења предмета Тамбура Е – прим је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Шести**

Годишњи фонд часова **66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту: – примени одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – инерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – користи различите приступе решавању проблема истрзавања – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – самостално штимује и одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Усавршавање технике истрзавања. Промена позиција. Рад на музичкој фрази, изражајности и музичкој индивидуалности. Читање са листа једноставниих композиција. Свирање у ансамблу. Самостално штимовање инструмента. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске лествице са различитим врстама артикулације у обиму у зависности од инструмента. Трозвуци, доминантни септакорд. **ЛИТЕРАТУРА** – В. Темуновић : *Избор композиција за тамбуру соло и клавир* – Б. Стојановић: *20 игара за соло тамбуру* – Б. Стојановић / Љ. Ђ. Брадић: *Школа за тамбуре* 3-6. разред – С. Крајна: *Збирка складби за бисерницу и брач* – Д.Марковић: *Мали комади за виолину и клавир* трећа свеска – Д. Марковић: *Школа за виолину* 2. и 3. свеска – Волфарт: *Етиде за виолину, оп.45* – Марјановић: – *Тамбурашке етиде* – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину 5. и 6. разред* – Ивановић: *Од претклasике до модерне*, друга и трећа свеска – Шрадик: *Вежбе за леву руку, II свеска* – Група аутора: *Народне игре* – Хендл: Варијације – О. Ридинг:*Концерти за виолину, Ге-Дур, Де-дур,а-мол* – П. Николић: *Кончертино Ге-дур, А-дур* – А. Вивалди: *Концерт за виолину Ге-дур, Де-дур, А-дур и др.* – Кајзер: *Етиде за виолину, оп.24* – Верамчини: *Соната за виолину* – Будашкин: *Концерт за домру ге-мол, I став* – Бакланова: *Кончертино де-мол* – Хубер:*Кончертино Ф-дур* – Ф. Кихлер: *Кончертино* Друге композиције по избору наставника прилагођене техничким способностима ученика
Обавезни минимум програма – десет техничких вежби – две дурске и две молске лествице кроз две октаве са трозвуцима и потезима – четири етиде – три народне песме или игре – три комада различитог карактера – једна велика форма (став концерта или кончертина)		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) – Једна лествица кроз две октаве са трозвуком и потезима – Једна етида – Једна народна песма или игра уз клавирску пратњу – Један комад уз клавирску пратњу – Један став велике форме уз клавирску пратњу		

Кључни појмови садржаја: поставка, тон, мелодија, фраза, музичка целина, музички бонтон

Назив предмета	**ТАМБУРА А – БАС ПРИМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Тамбура А – бас прим је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике тамбуре и начин добијања тона; – правилно седи и држи инструмент и трзалицу; – правилно истрзава и изводи потезе на доле неизменично и тремоло; – самостално поставља прсте леве руке на хватник у затвореном ставу; – изражајно пева а потом самостално или уз пратњу наставника свира кратке и лаке песмице по слуху; – изводи правилно техничке вежбе уз помоћ наставника; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и читању нотног текста; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање... – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – направи план вежбања уз помоћ наставника, или самостално; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмента: начин добијања тона и поставка леве и десне руке Основи технике свирања на тамбури: Техника десне руке**:** **–** држање трзалица; **–** истрзавање на доле неизменично и тремоло; прва и друга позиција. Техника леве руке -хроматска поставка прстију. Основне ритмичке вредности (цела нота, половина, четвртина, осмина, шеснаестина и одговарајуће паузе). Основне динамичке ознаке – форте и пиано. Агогика ритенуто и корона. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Свирање скала кроз једну октаву у првој позицији са трозвуцима и обртајима до три предзнака **ЛИТЕРАТУРА** – С. Вукосављев/И. Хаднађев/В.Ченејац: *Школа за тамбуре* – Б. Стојановић: *Тамбурашки буквар* – Б. Стојановић: *20 игара за соло тамбуру* – Т. Брадић – Синиша Леополд: *Школа за тамбуре* I и II разред – Д. Марковић: *Мали комади за виолину и клавир*, прва и друга свеска – Л. Малагурски: *Школа за тамбуру* први и други део – Фортунатов: *Избор етида за виолину* I и II свеска – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину*, I и II разред – М. Јовић: *Школа за тамбуру А-басприм* – Б. Стојановић Љ./ Марјановић: *Тамбурашке етиде* – Шрадик: *Вежбе за леву руку*, I свеска – С. Берта/С. Јарамазовић: *Школа тамбуре Војвођанског система А-басприм* Друга литаратура по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма – две дурске лествице кроз једну октаву са трозвуцима – десет техничких вежби – три етиде – три народне песме или игре – три комада		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Програм смотри – једна лесвица – једна етида – две композиције, по слободном избору		

Кључни појмови садржаја: истрзавање, тремоло, свирање, слушање музике

Назив предмета	**ТАМБУРЕ А – БАС ПРИМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Тамбура А – бас прим је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и држи инструмент и трзалицу; – правилно истрзава и изводи потезе трзалицом; – примењује тремоло технику истрзавања; – свира у првој и другој позицији; – примени ознаке за темпо, динамику, понављање; – примени основне елементе нотне писмености у свирању; – понавља техничке вежбе за промену позиције и покретљивост уз помоћ наставника; – направи план вежбања уз помоћ наставника или самостално; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – се критички осврне на сопствено или туђе извођење;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Рад на левој и десној руци и њиховој координацији. Усавршавање технике тремола (равномерност удараца у тремолу атака звука) и наизменичних удараца. Свирање у другој и трећој позицији. Увод у четврту позицију. Нотне вредности: цела нота, половина, четвртина, четвртина са тачком, синкопа са одговарајућим паузама и и друге ритмичке фигуре. Динамичко нијансирање (мецопиано, крешендо, декрешендо мецофорте), различите врсте темпа и агогика у складу са захтевима у литератури Музички бонтон.

– самостално одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		**Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до три предзнака, трозвуци кроз једну октаву. **ЛИТЕРАТУРА** – С. Берта/С. Јарамазовић: *Школа тамбуре Војвођанског система А-басприм* – А. Александров: *Педагошки репертоар домриста* I и II разред – Т. Брадић/Синиша Леополд: *Школа за тамбуре* I и II разред – Д. Марковић: *Мали комади за виолину и клавир*, прва и друга свеска – Л. Малагурски: *Школа за тамбуру* први и други део – С. Вукосављев – И. Хаднађев-В.Ченејац: *Школа за тамбуре* – Б. Стојановић: *Тамбурашки буквар* – Б. Стојановић: *20 игара за соло тамбуру* – Родионов: *Почетна школа за виолину* – М. Јовић: *Школа за тамбуру А-басприм* – Б.Стојановић/Љ.Марјановић: – *Тамбурашке етиде* – В.Темуновић: *Избор* композиција за тамбуру соло и клавир – Фортунатов: *Избор етида за виолину* I и II свеска – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину*, I и II разред – Шрадик: *Вежбе за леву руку*, I свеска Друга литаратура по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма – све предвиђене лествице – десет техничких вежби – три етиде – три народне песме или игре – три комада		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Програм смотри – Једна лесвица – Једна етида – Две композиције, по слободном избору		

Кључни појмови садржаја: истрзавање, тремоло, свирање, слушање музике

Назив предмета	**ТАМБУРА А – БАС ПРИМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Тамбура А – бас прим је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно истрзава и користи потезе трзалицом; – правилно изводи украсе, предударе, флажолете, пицикато, портаменто и глисандо; – повеже стечено знање из основа муз.писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи анализу једноставних музичких облика ради боље интерпретације; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – комуницира са корепетитором кроз музику; – самостално вежба; – учествује на јавним наступима, у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на технику припремљеност и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – самостално одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Техника свирања тремола кроз различите вежбе. Украси (предудар, мордент). Природни флажелети. Пицикато палцем десне руке. Техника свирања – портаменто, глисандо и арпеђо. Обрада једноставних двохвата и трохвата. Анализа једноставних музичких облика. Динамичко нијансирање, различите врсте темпа и агогика у складу са захтевима у литератури. Музички бонтон **Скале и трозвуци** Свирање скала кроз две октаве са трозвуцима. **ЛИТЕРАТУРА** – С. Вукосављев/И.Хаднађев-В.Ченејац: *Школа за тамбуре* – Б. Стојановић : *Тамбурашки буквар* – Б. Стојановић: *20 игара за соло тамбуру* – А. Александров: *Педагошки репертоар домриста* I и II разред – Ивановић: *Од преткласике до модерне*, друга свеска – М. Јовић: *Школа за тамбуру А-басприм* – Т. Брадић: *Школа за тамбуру* 3–6. разред – С. Крајна: *Збирка складби за бисерницу и брач* – С. Крајна: *Етиде за бисерницу и брач* – Д. Марковић: *Мали комади за виолину и клавир*, друга и трећа свеска – Б. Стојановић/Љ.Марјановић: – *Тамбурашке етиде* – В.Темуновић : *Избор композиција за тамбуру соло и клавир* – Фортунатов:*Хрестоматија за виолину*, 1–4. разред – Шрадик: *Вежбе за леву руку*, I свеска – С. Берта/С.Јарамазовић: *Школа тамбуре Војвођанског система А-басприм* Друга литаратура по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика

Обавезни минимум програма – десет техничких вежби – две дурске и две молске лествице кроз две октаве са трозвуцима и потезима – четири етиде – три народне песме или игре – три комада различитог карактера
Јавни наступи – два наступа у току школске године
Испитни програм (изводи се напамет): – Једна лествица кроз две октаве са трозвуком; – Једна етида; – Једна народна песма или игра уз клавирску пратњу; – Један комад уз клавирску пратњу;

Кључни појмови садржаја: тон, мелодија, фраза, музичка целина, музички бонтон

Назив предмета	**ТАМБУРА А – БАС ПРИМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Тамбура А – бас прим је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – самостално чита једноставнији нотни текст; – повеже стечено знање из основа муз.писмености са техничким процедурама на инструменту; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – комуницира са корепетитором кроз музику; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене композиције у односу на технику припремљеност, и емоционални утицај; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – самостално вежба поштујући процедуру; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Развој технике леве и десне руке: – извођење легата, нон легата, стаката; – свирање у осмој, деветој и десетој позицији; – украси – предудар, трилер; – природни и вештачки флажолет; – арпеђо и глисандо – синхронизација руку.. Увод у штимовање Динамичко нијансирање, различите врсте темпа и агогика у складу са захтевима у литератури Композиције крупне форме: став из кончертина, концерта, сонатине или варијације. Читање са листа једноставних композиција Развој музичког израза. Свирање у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Скале до четири предзнака кроз 2 октаве са различитим врстама артикулације и трозвуцима **ЛИТЕРАТУРА** – Б. Стојановић: *20 игара за соло тамбуру* – М. Јовић: *Школа за тамбуру А-басприм* – Б. Стојановић /Љ. Марјановић: *Тамбурашке етиде* – С. Берта/С. Јарамазовић: *Школа тамбуре Војвођанског система А-басприм* – В. Темуновић : *Избор композиција за тамбуру соло и клавир* – Т. Брадић: *Школа за тамбуре* 3–6. разред – С. Крајна: Збирка складби за бисерницу и брач – С. Крајна: *Етиде за бисерницу и брач* – Ивановић: *Од претклasике до модерне*, друга свеска – Д. Марковић: *Мали комади за виолину и клавир*, друга и трећа свеска – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину IV и V разред* – Шрадик: *Вежбе за леву руку* I свеска – Група аутора: *Народне игре* – Г. Хендл: *Варијације* – О. Ридинг: *Концерти за виолину ха-мол, А-дур, Бе-дур* – П. Николић: *Кончертино Ге-дур, А-дур* – А. Комаровски: *Кончертино Ге-дур* – И. Линике: *Мала соната* – Макс: *Кончертино фацile* – Ф. Кихлер: *Кончертино Ге-дур, Де-дур* – А. Вивалди: *Концерт Ге-дур* – Кајзер: *Етиде за виолину, оп.24* Друга литаратура по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма: – десет техничких вежби; – две дурске и две молске лествице кроз две октаве са трозвуцима и потезима; – четири етиде; – три народне песме или игре; – три комада различитог карактера; – једна велика форма (став концерта или кончертина).		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		

Испитни програм (изводи се напамет) – Једна лествица кроз две октаве са трозвуком – Једна етида – Једна народна песма или игра уз клавирску пратњу – Један комад уз клавирску пратњу – Један став велике форме уз клавирску пратњу

Кључни појмови садржаја: истрзавање, тон, мелодија, фраза, музичка целина, координација, украс, слушање музике, музички бонтон

Назив предмета	**ТАМБУРА А – БАС ПРИМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Тамбура А – бас прим је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Пети**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – правилно изводи украсе; – естетски обликује тон у складу са карактером и врстом композиције; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – комуницира са корепетитором кроз музику; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – учествује на јавним; наступима у школи и ван ње; – самостално штимује и одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање са листа једноставниих композиција. Самостално штимовање инструмента. Динамичко нијансирање, различите врсте темпа и агогика у складу са захтевима у литератури Упознавање са свим положајима на инструменту. Украси: предудар, мордент и трилер. Усавршавање технике свирања тремола; легата, нон легата, стаката... Неговање лепог тона. Свирање у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале кроз 2 октаве са различитим врстама артикулације и трозвуцима **ЛИТЕРАТУРА** – Б. Стојановић: *20 игара за соло тамбуру* – М. Јовић: *Школа за тамбуру А-басприм* – Д. Марковић: *Мали комади за виолину и клавир* трећа свеска – В.Темуновић : *Избор* композиција за тамбуру соло и клавир – Б. Стојановић /Љ. Марјановић: – *Тамбурашке етиде* – С. Берта/С.Јарамазовић: *Школа тамбуре Војвођанског система А-басприм* – Фортунатов: *Хрестоматија* за виолину V и VI разред – Гарлицки: *Хрестоматија* за виолину трећа свеска – Шрадик: *Вежбе за леву руку*, I свеска – Ивановић: *Од претклasике до модерне*, друга и трећа свеска – Група аутора: *Народне игре* – Ф. Хендл: *Варијације* – А. Комаровски: *Концерт Ге-дур, А-дур* – И. Линике: *Мала соната* – В. Панин: *Дечији концерт* – Ф. Кихлер: *Кончертино Ге-дур, Де-дур и* др. – О. Ридинг: *Концерт х-мол, а-мол* и др – А. Вивалди: *Концерт за виолину Ге-дур, Де-дур, А-дур* и др. – Н. Бермел: *Концерт Ге-дур* – Н. Бакланова: *Кочертино де-мол, Сонатина Бе-дур* – З. Фибих: *Сонатина* Друге композиције по избору наставника прилагођене техничким способностима ученика
Обавезни минимум програма: – десет техничких вежби; – две дурске и две молске лествице кроз две октаве са трозвуцима и потезима; – четири етиде; – три народне песме или игре; – три комада различитог карактера; – једна велика форма (став концерта или кончертина)		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) – Једна лествица кроз две октаве са трозвуком и потезима – Једна етида – Једна народна песма или игра уз клавирску пратњу – Један комад уз клавирску пратњу – Један став велике форме уз клавирску пратњу		

Кључни појмови садржаја: поставка, тон, фраза, форма, музички бонтон

Назив предмета	**ТАМБУРА А – БАС ПРИМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Тамбура А – бас прим је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту: – примени одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – инерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – користи различите приступе решавању проблема истрзавања – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – самостално штимује и одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Усавршавање технике истрзавања. Промена позиција. Рад на музичкој фрази, изражајности и музичкој индивидуалности. Читање са листа једноставниих композиција. Свирање у ансамблу. Самостално штимовање инструмента. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале различитим врстама артикулације у обиму у зависности од инструмента. Трозвуци, доминантни септакорд. **ЛИТЕРАТУРА** – В. Темуновић : *Избор композиција за тамбуру соло и клавир* – Б. Стојановић: *20 игара за соло тамбуру* – Б. Стојановић / Љ. Ț. Брадић: *Школа за тамбуре* 3–6. разред – С. Крајна: *Збирка складби за бисерницу и брач* – Д.Марковић: *Мали комади за виолину и клавир* трећа свеска – Д. Марковић: *Школа за виолину* 2. и 3. свеска – Волфарт: *Етиде за виолину, оп.45* – Марјановић: – *Тамбурашке етиде* – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину* 5. и 6. Разред – Ивановић: *Од претклasике до модерне*, друга и трећа свеска – Шрадик: *Вежбе за леву руку*, II свеска – Група аутора: *Народне игре* – Хендл: *Варијације* – О. Ридинг: *Концерти за виолину, Ге-Дур, Де-дур,а-мол* – П. Николић: *Кончертино Ге-дур, А-дур* – А. Вивалди: *Концерт за виолину Ге-дур, Де-дур, А-дур* и др. – Кајзер: *Етиде за виолину, оп.24* – Верамчини: *Соната за виолину* – Будашкин: *Концерт за домру ге-мол, I став* – Бакланова: *Кончертино де-мол* – Хубер: *Кончертино Ф-дур* – Ф. Кихлер: *Кончертино* Друге композиције по избору наставника прилагођене техничким способностима ученика
Обавезни минимум програма – десет техничких вежби – две дурске и две молске лествице кроз две октаве са трозвуцима и потезима – четири етиде – три народне песме или игре – три комада различитог карактера – једна велика форма (став концерта или кончертина)		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) – Једна лествица кроз две октаве са трозвуком и потезима – Једна етида – Једна народна песма или игра уз клавирску пратњу – Један комад уз клавирску пратњу – Један став велике форме уз клавирску пратњу		

Кључни појмови садржаја: поставка, тон, мелодија, фраза, музичка целина, музички бонтон

Назив предмета **МАНДОЛИНА**

Циљ **Циљ** учења предмета Мандолине је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Први**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике мандолине и начин добијања тона; – правилно седи и држи инструмент и трзалицу; – правилно истрзава и изводи потезе на доле неизменично и тремоло; – самостално поставља прсте леве руке на хватник у затвореном ставу; – изражајно пева а потом самостално или уз пратњу наставника свира кратке и лаке песмице по слуху; – изводи правилно техничке вежбе уз помоћ наставника; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и читању нотног текста; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање... – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – направи план вежбања уз помоћ наставника, или самостално; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмента: начин добијања тона и поставка леве и десне руке. Основи технике свирања на мандолини: Техника десне руке**:** **–** држање трзалица; **–** истрзавање на доле неизменично и тремоло; прва и друга позиција. Техника леве руке - дијатонска поставка прстију. Основне ритмичке вредности (цела нота, половина, четвртина, осмина, шеснаестина и одговарајуће паузе). Основне динамичке ознаке – форте и пиано. Агогика ритенуто и корона. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Свирање скала кроз једну октаву у првој позицији са трозвуцима и обртајима до три предзнака. **ЛИТЕРАТУРА** – Н. Секулић: *Школа свирања на мандолин* – Н. Гужвић: *Школа за мандолину* – П. Рани: *Моја мандолина* – Р. Ерно: *Мандолинска школа* – Р. Калаче: *Метода за мандолину 1* – У. Росинели: *Школа за мандолину* – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину*, I и II разред – Шрадик: *Вежбе за леву руку*, I свеска – Д. Марковић: *Мали комади* I и II свеска Друга литаратура по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма – две дурске лествице кроз једну октаву са трозвуцима – десет техничких вежби – чети етидери – четири комада различитог карактe		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Програм смотри – Једна лесвица – Једна етида – Две композиције, по слободном избору		

Кључни појмови садржаја: истрзавање, тремоло, свирање, слушање музике

Назив предмета **МАНДОЛИНА**

Циљ **Циљ** учења предмета Мандолине је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и држи инструмент и трзалицу; – правилно истрзава и изводи потезе трзалицом; – примењује тремоло технику истрзавања; – свира у првој и другој позицији; – примени ознаке за темпо, динамику, понављање; – примени основне елементе нотне писмености у свирању; – понавља техничке вежбе за промену позиције и покретљивост уз помоћ наставника; – направи план вежбања уз помоћ наставника или самостално; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – се критички осврне на сопствено или туђе извођење; – самостално одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Рад на левој и десној руци и њиховој координацији. Усавршавање технике тремола (равномерност удараца у тремолу атака звука) и наизменичних удараца. Свирање у другој и трећој позицији. Увод у четврту позицију. Нотне вредности: цела нота, половина, четвртина, четвртина са тачком, синкопа са одговарајућим паузама и и друге ритмичке фигуре. Динамичко нијансирање (мецопиано, крешендо, декрешендо мецофорте), различите врсте темпа и агогика у складу са захтевима у литератури. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до три предзнака, трозвуци кроз две октаве.

		ЛИТЕРАТУРА – Н. Секулић: *Школа свирања на мандолини* – Н. Гужвић: *Школа за мандолину* – П. Рани: *Моја мандолина* – Р. Ерно: *Мандолинска школа* – Р. Калаче: *Метода за мандолину* I и II – У. Росинели: *Школа за мандолину* – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину*, I и II разред – Шредик: *Вежбе за леву руку*, I свеска – Д. Марковић: *Мали комади* I и II свеска – Хумл и Маријановић: *Избор етида за виолину*, I свеска Друга литаратура по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика
Обавезни минимум програма – све предвиђене лествице – десет техничких вежби – четири етиде – пет комада различитог карактера		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Програм смотри – Једна лесвица – Једна етида – Две композиције, по слободном избору		

Кључни појмови садржаја: истрзавање, тремоло, свирање, слушање музике

Назив предмета **МАНДОЛИНА**

Циљ **Циљ** учења предмета мандолине је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно истрзава и користи потезе трзалицом; – правилно изводи украсе, предударе, флажолете , пицикато, портаменто и глисандо; – повеже стечено знање из основа муз.писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи анализу једноставних музичких облика ради боље интерпретације; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – комуницира са корепетитором кроз музику; – самостално вежба; – учествује на јавним наступима, у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на технич-ку припремљеност и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – самостално одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Техника свирања тремола кроз различите вежбе. Украси (предудар, мордент). Природни флажелети. Пицикато палцем десне руке. Техника свирања – портаменто, глисандо и арпеђо. Обрада једноставних двохвата и трохвата. Анализа једноставних музичких облика. Динамичко нијансирање, различите врсте темпа и агогика у складу са захтевима у литератури. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Свирање скала кроз две октаве са трозвуцима. **ЛИТЕРАТУРА** – Н. Секулић: *Школа свирања на мандолини* – Н. Гужвић: *Школа за мандолину* – П. Рани: *Моја мандолина* – Р. Ерно: *Мандолинска школа* – Р. Калаче: *Метода за мандолину* II и III – У. Росинели: *Школа за мандолину* – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину*, III и IV разред – Шрадик: *Вежбе за леву руку*, I свеска – Д. Марковић: *Школа за виолину* II свеска – Фортунатов: *избор етида за виолину*, I и II свеска – Волфарт: *Етиде за виолину, оп. 45* Друга литаратура по избору наставника, а у складу са захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма – десет техничких вежби – две дурске и две молске лествице кроз две октаве са трозвуцима и потезима – четири етиде – три комада различитог карактера		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Испитни програм – Једна лествица кроз две октаве са трозвуком – Једна етида – Два комад уз клавирску пратњу		

Кључни појмови садржаја: истрзавање, тремоло, украси, предудари, пицикато, портаменто, глисандо

Назив предмета	**МАНДОЛИНА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Мандолине је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – правилно изводи предударе; – повеже стечено знање из основа муз. писмености са техничким процедурама на инструменту; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – примењује процедуре у стицању технике десне руке истрзавање,тремоло; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Лествице до четири Предзнака. Технике свирања –легато, нон легато, стакато. Пуна синхронизација леве и десне руке. Свирање у осмој деветој и десетој позицији. Украси – предудар, трилер упознавање и свирање. Композиције крупне форме: став из кончертина, концерта, сонатине или варијације. Читање са листа једноставних композиција. Музички израз – фраза Свирање у ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА** – Р.Калаче : *Метода за мандолину* II и III – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину*, IV и V разред – Шредик: *Вежбе за леву руку*, II свеска – Ф. Хендл: *Варијације* – О. Ридинг: *Концерти за виолину ха-мол, А-дур, Бе-дур* – П. Николић: *Кончертино Ге-дур, А-дур* – А. Вивалди: *Концерт Ге-дур* – Кајзер: *Етиде за виолину, оп.24* – Волфарт: *Етиде за виолину, оп. 45*
Обавезни минимум програма – десет техничких вежби – две дурске и две молске лествице кроз две октаве са трозвучима и потезима – четири етиде – пет комада различитог карактера – једна велика форма (став концерта синате или кончертино)		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) – Једна лествица кроз две октаве са трозвуком – Једна етида – Два комада различитог карактера уз клавирску пратњу – Један став велике форме уз клавирску пратњу		

Кључни појмови садржаја: координација, моторика, предудар, украс, трилер, истрзавање, тремоло, слушање музике, самосталност, музички израз

Назив предмета	**МАНДОЛИНА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Мандолине је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Пети**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – правилно изводи украсе; – естетски обликује тон у складу са карактером и врстом композиције; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – комуницира са корепетитором кроз музику; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – учествује на јавним; наступима у школи и ван ње; – самостално штимује и одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање са листа једноставниих композиција. Самостално штимовање инструмента. Динамичко нијансирање, различите врсте темпа и агогика у складу са захтевима у литератури Упознавање са свим положајима на инструменту. Украси: предудар, мордент и трилер. Усавршавање технике свирања тремола; легата, нон легата, стаката... Неговање лепог тона. Свирање у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале кроз 2 октаве са различитим врстама артикулације и трозвуцима **ЛИТЕРАТУРА** – Р. Калаче: *Метода за мандолину* III и IV – Фортунатов: *Хрестоматија* за виолину, V и VI разред – Шрадик: *Вежбе за леву руку*, II свеска – Ф. Хендл: *Варијације* – О. Ридинг: *Концерти за виолину, Ге-Дур, Де-дур,а-мол* – П. Николић: *Кончертино Ге-дур, А-дур* – А. Вивалди: *Концерт Ге-дур, Де-дур*

		– Кајзер: *Етиде за виолину, оп.24* – Волфарт: *Етиде за виолину оп.45*, II свеска – Ивановић: *Од предкласика до модерне*, II и III свеска Друге композиције по избору наставника прилагођене техничким способностима ученика
Обавезни минимум програма – десет техничких вежби – две дурске и две молске лествице кроз две октаве са трозвуцима и потезима – четири етиде – четири комада различитог карактера – једна велика форма (став концерта, сонате или кончертино)		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Испитни програм – Једна лествица кроз две октаве са трозвуком и потезима – Једна етида – Два комад различитог карактера уз клавирску пратњу – Један став велике форме уз клавирску пратњу		

Кључни појмови садржаја: координација, моторика, предудар, украс, трилер, истрзавање, тремоло, слушање музике, самосталност, музички израз

Назив предмета	**МАНДОЛИНА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Мандолине је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту: – примени одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – инерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално вежба поштујући процедуру; – користи различите приступе решавању проблема истрзавања – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – самостално штимује и одржава инструмент; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Усавршавање технике истрзавања. Промена позиција. Рад на музичкој фрази, изражајности и музичкој индивидуалности. Читање са листа једноставниих композиција. Свирање у ансамблу. Самостално штимовање инструмента. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале са различитим врстама артикулације у обиму инструмента. Трозвуци, доминантни септакорд. **ЛИТЕРАТУРА** – Фортунатов: *Хрестоматија за виолину* III свеска – Шрадик: *Вежбе за леву руку*, II свеска – Ф. Хендл: *Варијације* – О. Ридинг: *Концерти за виолину, Ге-Дур, Де-дур, а-мол* – П. Николић: *Кончертино Ге-дур, А-дур* – А. Вивалди: *Концерт а-мол ,ге-мол* – Кајзер: *Етиде за виолину, оп.24* – Волфарт: *Етиде за виолину оп.45*, II свеска – Верамчини: *Соната за виолину* – Будашкин: *Концерт за домру ге-мол*, I став – Бакланова: *Кончертино де-мол* – Фортунатов: *Етиде за виолину* – J. C. Бах: *Концерт за виолину а-мол*, I став Друге композиције по избору наставника прилагођене техничким способностима ученика
Обавезни минимум програма – десет техничких вежби – две дурске и две молске лествице кроз две октаве са трозвуцима и потезима – четири етиде – четири комада различитог карактера – једна велика форма (став концерта, сонате или кончертино)		
Јавни наступи – два наступа у току школске године		
Испитни програм – Једна лествица кроз две октаве са трозвуком и потезима – Једна етида – Једна народна песма или игра уз клавирску пратњу – Један комад уз клавирску пратњу – Један став велике форме уз клавирску пратњу		

Кључни појмови садржаја: тон, изражајност, креативност, естетика, самопоуздање

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА (ТАМБУРА Е ПРИМ, А-БАСПРИМ И МАНДОЛИНА)

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената).

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. **Исходи** представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У оквиру програма за основну школу тамбуре и мандолине, у првом циклусу најважније је ученика заинтересовати за инструмент и омогућити му правилном поставком тела и руку да брже напредује и стекне почетну вештину свирања лакших и краћих музичких целина. Индивидуалан рад у сваком погледу представља погодност у смислу прилагођеног програма и приступа сваком ученику појединачно.

У првом циклусу треба инсистирати кроз одговарајућу литературу на решавању техничких проблема, правилном држању инструмента и стварању здравог тона. У другом циклусу, упоредо са техником, треба радити на одговарајућој интерпретацији дела поготово што програм обухвата и народну и уметничку музику. Важан елемент у савлађивању програма је рад у оркестру где се на практичан начин развија смисао за колективно музицирање.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета **ХАРФА** (педална)

Циљ **Циљ** учења предмета Харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости; креативности; естетског сензибилитета; као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.

Разред **Први**

Годишњифондчасова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима инструмент, као и да наброји делове харфе, и покаже да разуме на који начин се производи звук на харфи; – правилно седи за инструментом; – самостално поставља руке; – правилно артикулише свих осам прстију леве и десне руке; – правилно постави сваки прст појединачно, као и групу од 2 или 3 прста; – правилно поставља прсте при везивању фигура од 3 тона при лествичном кретању у оба смера; – повеже две фигуре од по 4 тона у лествичном кретању; – свира интервале (терца, кварта, квинта) и свира квинтакорд и обратаје; – чита виолински и бас кључ и тумачи ритмичке вредности нота и пауза; – самостално користи педале пре свирања (током свирања не мора да буде обавезно за 1 разред); – препозна основне ознаке за темпо, динамику и понављање; – свира кратке композиције напамет; – изводи кратке музичке фразе; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – самостално вежба по инструкцијама; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације за слушање и извођење музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Упознавање грађе инструмента и начина производње звука. Правилна поставка тела у односу на инструмент и одређивање висине столице на којој ће ученик седети. Правилна поставка леве и десне руке у односу на жице. Кључне разлике у поставци леве и десне руке. Начин артикулације сваког прста и јединственост артикулациије палца. Постављање прстију, појединачно, као и 2 и 3 прста одједном. Повезивање у постављању при свирању фигура од три тона у лествичном кретању (обе варијанте – у зависности од смера). Повезивање две фигуре од по 4 тона у лествичном кретању (обртај 41 и 14). Симултано свирање два тона. (терца, кварта и квинта) уз правилан прсторед. Симултано свирање три тона (квинтакорд и обртаји) Нотно описмењавање и упознавање са основним ритмичким вредностима. Педализација кроз лествице и композиције са променом два педала и ознаке за педализацију. Коришћење информационих технологија у служби музике. Правила понашања. **Скале и трозвуци** Дурске скале до два предзнака кроз једну октаву; Трозвук у основном положају и обртајима хармонски и раз ложено. **ЛИТЕРАТУРА** – Избор из почетних школа за харфу: Рубин; Парфенов; Гроси и Е.Поцоли – Е. Поцоли: *Етиде* – Н.Ч. Бокса: *Етиде* – А. Аселмон: *Мали комади* – Н.Ч. Бокса: *Комади* – Хрестоматија I; избор комада – М. Гранжани: *Мали комади* Избор других композиција у складу са способностима ученика
Обавезни минимум програма – дурске лествице до два предзнака – кроз једну октаву са трозвуком; – четири до шест етида; – три до пет комада.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Програм смотри 1. Једна лествица; 2. Једна етида (или композиција виртуозних извођачких захтева) 3. Две композиције; по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја**:** музика; ноте; ритам; педализација; музичка фраза; правила понашања

Назив предмета **ХАРФА**

Циљ **Циљ** учења предмета Харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости; креативности; естетског сензибилитета; као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњифондчасова: **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира дурске и молске лествице кроз две октаве у осминама; – изводи трозвуке разложено и арпеђа; – изводи флажолет и глисандо; – примени ознаке темпа у свирању; – изводи композиције са динамичким нијансирањем; – изведе музичку фразу; – разликује мелодију и пратњу; – помера три педала током свирања; – коментарише сопствено свирање; – поштује правила облачења и понашања на сцени и у публици; – користи предности дигитализације у слушању и свирању.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Правилна поставка тела у односу на инструмент и прилагођавање висине столице на којој ће ученик седети. Симултано свирање интервала (секста, септима, октава). Обртај 31 и 13 у свирању скале. Разложене октаве. Флажолет. Глисандо. Арпеђо од три тона. Темпа: анданте; алегро; модерато; ритердандо и ралентандо. Правила понашања.

		Скале и трозвуци дурске и молске лествице до два предзнака кроз 2 октаве; трозвуци и арпеђа. **ЛИТЕРАТУРА** – М. Рубин: *Почетна школа харфе* – Н.Ч. Бокса: *Етиде;* – Ф. Ј. Надерман: *Етиде бр. 10; 11* – Е. Поцоли: *Етиде* – А.Аселмон: *Успаванка* – М. Гранжани: *Мали комади* – А. Аселмон: *Мала свита* – А. Ф. Гедике: *Соната Гедур* (Хрестоматија) – Т. Гречанинов: *Мазурка* – Л. Вуд: *Руска успаванка* – С. Мекдоналд: *Комади* – Б. Андре: *Комади*
Обавезни минимум програма – све дурске и молске лествице до два предзнака кроз две октаве; – три до четири етиде; – четири до шест комада.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Програм смотре 1. Једна лествица; 2. Једна етида (или композиција виртуозних извођачких тешкоћа); 3. Две композиције; по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја**:** ноте; ритам; педализација; музичка фраза; правила понашања

Назив предмета **ХАРФА**

Циљ **Циљ** учења предмета Харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости; креативности; естетског сензибилитета; као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.

Разред **Трећи**

Годишњифондчасова: **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у стилу изабране композиције; – изведе вежбе клизања првог и четврог прста у композицијама; – свира етуфе; – одсвира вежбе трозвука и арпеђо; – примени динамичке ознаке крешендо и декрешендо; – обликује музичку фразу; – опише сонатни облик уз помоћ наставника; – учествује у разговорима о извођењу на јавнм наступу; – поштује правила облачења и понашања на сцени и у публици; – користи предности дигитализације у циљу слушања музике, истраживања података о композиторима и извођачима.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Техничке вежбе клизања првог и четвртог прста. Етуфе. Музички облик – сонатина. Коришћење информационих технологија у служби музике. Правила понашања. **Скале и трозвуци** Све дурске и молске скале кроз три октаве до 4 предзнака. Трозвуци разложено и арпеђо. **ЛИТЕРАТУРА** – М. Гроси и Е.Поцоли: *Етиде* – избор – Н.Ч.Бокса*: Етиде* 5; 6; 7 и 17 – А. Реније: *Техничке вежбе* – Ј. Л. Дусек: *Сонатина бр. 2 и бр. 1*, I став – Ф. Ј. Надерман: *Сонатина бр. 2;* II став – А. Реније: *Гавота* – А. Аселмон: *Меланхолична серенада* – С. Мекдоналд: *Комади*
Обавезни минимум програма – скале, трозвуци и четворозвуци кроз три октаве; – четири до пет етида; – три до пет комада од којих обавезно један став сонатине.		
Јавнинаступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм: 1. Скала кроз три октаве у шеснаестинама и четворозвук; 2. Једна етида; 3. Први став сонатине; 4. Један комад.		

Кључни појмови садржаја: ноте; ритам; педализација; арпеђо; музичка фраза; стил; правила понашања

Назив предмета **ХАРФА**

Циљ **Циљ** учења предмета Харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости; креативности; естетског сензибилитета; као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред **Четврти**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изводи вежбе четворогласних трозвука разложено и као арпеђо; – свира октаве отвореном и затвореним шаком; – изводи техничке вежбе првог и другог прста; – обликује дуже музичке фразе; – свира варијације повезано са темом; – свира на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи уз помоћ одраслих доступне носиоце звука.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Четворогласни трозвук раз- ложен са пребацивањем руку у обртајима и арпеђа. Техничке вежбе клизања првог и четвртог прста у бржем темпу. Флажолети, етуфе, октаве са „отвореном и затвореном" шаком, вежбе првог и другог прста као претеча почетног трилера. Коришћење информационих технологија у служби музике. Правила понашања. **Скале и трозвуци** Све лествице у шеснаестинама кроз три октаве. **ЛИТЕРАТУРА** – Е. Поцоли: *Етиде* – Ф. Ј. Надерман: *Етиде* – Н.Ч.Бокса: *Етиде* – А. Аселмон: *Етиде* – Ј. Л. Дусек: *Сонатине* – Ф. Ј. Надерман: *Сонатина I; II; IV* – Крумхолц: *Сонатина Бедур* – В. А. Моцарт: *Тема са варијацијама* – Л. В. Бетовен: *Тема са варијацијама* – А. Аселмон: *Мала прича* – М. Гранжани: *Баркарола*
Обавезни минимум програма: – лествице; арпеђа; прсне вежбе; – четири до пет етида; – једна сонатина; – четири до пет комада		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Једна лествица и арпеђа; 2. Једна етида; 3. Једна сонатина; 4. Један комад		

Кључни појмови садржаја**:** ноте; ритам; педализација, арпеђо, музичка фраза; правила понашања

Назив предмета **ХАРФА**

Циљ **Циљ** учења предмета Харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Пети**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе разложене септакорде са подметањем четвртог прста; – динамички нијансира у току извођења; – користи различите боје на инструменту; – изведе кратки трилер и украс; – одсвира пдлт; – стиски обликује композицију; – учествује на јавним наступима и такмичењима; – промовише инструмент ван школе; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – коментарише свој и туђи наступ; – користи информационе технологије у служби музике – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Четворогласни трозвуци, септакорд–доминантни и умањени, разложени са подметањем четвртог прста у свим обртајима. Техничке вежбе за прсте – трилери. Динамичко нијансирање – пп, фп, мп, ппп, фф, ффф. Пдлт. Коришћење информационих технологија у служби музике. Правила понашања. **Скале и трозвуци** Све дурске и молске лествице **ЛИТЕРАТУРА** – Н.Ч. Бокса: *Етиде* – Ф. Ј. Надерман: *Етиде; Сонатине* – К. Ердели: *20 Етида;* – А. Аселмон: *Етиде* – Ј. Л. Дусек: *Сонатине број 3 и 4;* – Ф. Ј. Надерман: *Ноктурна;* – М. Гранжани: *Ноктурно;* – *Баркарола;* – Посе: *Игра таласа* – Б.Андре: *Комади*

Обавезни минимум програма: – све лествице; – три до пет етида; – две сонатине; – три до четири комада.
Испитни програм: 1. Једна лествица са арпеђима; 2. Једна етида; 3. Једна сонатина или тема са варијацијама; 4. Један комад.

Кључни појмови садржаја: музика; ноте; ритам; музичка фраза; правила понашања

Назив предмета **ХАРФА**

Циљ **Циљ** учења предмета Харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Шести**

Годишњи фонд часова **66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– повеже стечено знање из основа муз.писмености са техничким процедурама на инструменту; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – примени одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – инерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – учествује у разговорима о извођењу на јавнм наступу; – покаже поштовање према другим извођачима и публици; – користи информационе технологије уз помоћ одраслих у циљу стицања знања о стилу, композитору и извођачима.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Арпеђа; септакорди (умањени и доминантни); Техничке вежбе за сва четири прста Све ритмичке комбинације; трилери 2131; 21; 12. Коришћење информационих технологија у служби музике. Правила понашања. **Скале и трозвуци** Све лествице у октави; терци и сексти **ЛИТЕРАТУРА** – Н. Ч. Бокса: *Етиде* – Ф. Ј. Надерман: *Етиде* – А. Цабел: *Етиде* – Ј. Л. Дусек: *Сонатине* – Ф. Ј. Надерман: *Сонатине* – К. Салседо: *Музичка кутија* – Р. Глиер: *У пољу* – М. Мусоргски: *Суза* – С. Мекдоналд: *Комади* – Б. Андре: *Комади* – М. Глинка: *Варијације на Моцартову тему*
Обавезни минимум програма: – скале, арпеђо; – три до пет етида; – једна сонатина; – четири комада.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Једна лествица са арпеђима; 2. Једна етида; 3. Једна сонатина; 4. Једна композиција аутора из XIX века; 5. Једна композиција савременог аутора.		

Кључни појмови садржаја: музика; ноте; ритам; музичка фраза; правила понашања

Назив предмета **НЕПЕДАЛНА ХАРФА (са прештимачима)**

Циљ **Циљ** учења предмета Непедална харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Први**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима инструмент, као и да наброи делове харфе, и покаже да разуме на који начин се производи звук на харфи; – правилно седи за инструментом; – самостално поставља руке; – правилно артикулише свих осам прстију леве и десне руке; – правилно постави сваки прст појединачно, као и групу од 2 или 3 прста; – правилно поставља прсте при везивању фигура од 3 тона при лествичном кретању у оба смера; – повеже две фигуре од по 4 тона у лествичном кретању	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Упознавање грађе инструмента и начина производње звука. Одређивање висине столице на којој ће ученик седети и правилна поставка тела у односу на инструмент. Правилна поставка леве и десне руке у односу на жице. Објашњавање кључних разлика између поставке леве и десне руке. Начин артикулације сваког прста. Јединственост артикулациије палца. Постављање прстију, појединачно, као и два и три прста одједном. Повезивање у постављању при свирању фигура од три тона у лествичном кретању. (обе варијанте – у зависности од смера).

– свира интервале (терца, кварта, квинта); – свира квинтакорд и обратаје; – самостално свира водећи рачуна о поставци руку, – чита виолински и бас кључ; – тумачи ритмичке вредности нота и пауза; – самостално намешта прештимаче пре свирања, (у току не треба да буде у 1 разреду); – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање; – самостално свира кратке композиције напамет; – изводи кратке музичке фразе; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		Повезивање две фигуре од по четири тона у лествичном кретању (обртај 41 и 14). Симултано свирање два тона. (терца, кварта и квинта) уз правилан прсторед. Симултано свирање три тона (квинтакорд и обртаји). Нотно описмењавање и упознавање са основним ритмичким вредностима нота и пауза. Композиције са два пре-штимача. **Скале и трозвуци** Дурске скале до два предзнака кроз једну октаву, Трозвук у основном поло-жају и обртајима хармонски и разложено. **ЛИТЕРАТУРА** – Хрестоматија I: *Избор комада* – М.Гранжани: *Успаванка* – *Ирске народне песме* – *Избор комада за келтску харфу* – Б. Вери: *Мали комади*
Обавезни минимум програма – дурске лествице до два предзнака – кроз једну октаву са трозвуком; – четири до шест етида; – три до шест комада.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Програм смотре: 1. Једна лествица; 2. Једна етида 3. Две композиције, по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја: музика, ноте, ритам, музичка фраза, правила понашања

Назив предмета **НЕПЕДАЛНА ХАРФА (са прештимачима)**

Циљ **Циљ** учења предмета Непедална харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред: **Други**

Годишњи фонд часова: **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– течно свира трозвуке разложено, у исто време и арпеђа; – изведе у композицијама пунктиране ноте, триоле и осминску меру; – изведе флажолет; – примени ознаке темпа у току свирања; – примени ознаке за динамику у току свирања; – води музичку фразу; – разликује мелодију и пратњу; – самостално помера до три различита прештимача током свирања (левом руком у дугим паузама); – помера три прештимача током свирања; – поштује правила облачења и понашања на сцени и као слушалац.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Правилна поставка тела у односу на инструмент и прилагођавање висине столице на којој ће ученик седети. Симултано свирање интервала (секста, септима, октава). Обртај 31 и 13 у свирању скале. Трозвук разложено,секо и арпеђо. Обрада ритмике кроз композиције за харфу: пунктиране вредности, триоле и осминска мера. Техничке вежбе за прсте. Ознаке темпа- анданте, модерато, као и рит. и рал. Ознаке динамике: ф, п, мф, мп. Флажолет. **Скала и трозвуци** Дурске скале (А, Ес, Е) – молске скале (а, е, де, ге, це) – у осминама кроз две октаве у хармонском молу. **ЛИТЕРАТУРА** – Е. Поцоли: *Етиде* – Р. Мартено: *Етиде* – А.Жилински: *Литванска народна песма* – М. Гранжани: *Мали комад* – С. Мекдоналд: *Комади* – *Ирске народне песме* – М. Габус: *Комади* – С.Калан: *Комади*
Обавезни минимум програма – све дурске и молске лествице до два предзнака кроз две октаве; – три до пет етиде; – четири до шест комада;		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Програм смотре 1. Молска лествица у триолама, трозвук кроз две октаве; 2. Једна етида; 3. Три комада.		

Кључни појмови садржаја: музика, ноте, ритам, музичка фраза, правила понашања

Назив предмета **НЕПЕДАЛНА ХАРФА (са прештимачима)**

Циљ **Циљ** учења предмета Непедална харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред: **Трећи**

Годишњи фонд часова: **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у одређеном стилу; – одсвира клизање првог и четврог прста у композицијама, – свира етуфе; – правилно изведе вежбе трозвука и арпеђо; – правилно свира ритмичке групе (шеснаестине, пункти ране ноте и триоле); – примени у свирању динамичке ознаке декрешендо и крешендо; – учествује у разговорима о извођењу на јавнм наступу; – прати музичку фразу; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Трозвук – разложено и арпеђо. Техничке вежбе – клизање првог и четвртог прста. Почетне вежбе трилера 1, 2. Сонатни облик. **Скале и трозвуци** Дурске скале Ес, Бе, Еф, Це, Ге, Де, А и Е и молске хармонке скале це, ге, де, а, е кроз три октаве у шеснаестинама паралелно. **ЛИТЕРАТУРА** – М. Гроси и Е. Поцоли: *Избор етида* – *Комади за келтску харфу* – *Тема и варијација на Бретонску песму* – Анонимус: *Варијације Зелени рукави*
Обавезни минимум програма – скале кроз три октаве са трозвуцима; – три до четири етиде, – једна сонатина или тема са варијацијама; – три до четири комада.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Једна лествица у шеснаестинама, четворогласни трозвук,арпеђа, 2. Једна етида; 3. Једна сонатина (I став) или тема са варијацијама; 4. Једна комад.		

Кључни појмови садржаја: музика, ноте, ритам, музичка фраза, стил, правила понашања

Назив предмета **НЕПЕДАЛНА ХАРФА (са прештимачима)**

Циљ **Циљ** учења предмета Непедална харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред **Четврти**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изводи вежбе четворогласних трозвука разложено и као арпеђо; – свира октаве отвореном и затворенм шаком; – изводи техничке вежбе првог и другог прста; – самостално помера више различитих прештимача током свирања (левом руком у дугим паузама); – изводи дуже музичке фразе, варијације повезано са темом; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Разложен четворогласни трозвук и арпеђа. Глисанда. Октаве у отвореном и затвореном шаком. Почетне вежбе трилера 12,21.. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале кроз 3 октаве у шеснаестинама **ЛИТЕРАТУРА** – М. Гроси и Е. Поцоли: *Избор етида* – *Комади за келтску харфу* – А. В. Кемпн: *Варијације на велшку песму* – В. А. Моцарт: *Варијације на тему „Ах рећи ћу вам мама”* – Б. Вери: *Варијације на тему Фрер Жак* – Н. Ч. Бокса: *Тема са варијацијама у Ес дуру*
Обавезни минимум програма – скале и арпеђа; – четири до пет етида; – четири до пет комада – укључујући сонату.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Скала са арпеђима, 2. Једна етида, 3. Сонатина или тема са варијацијама; 4. Један комад.		

Кључни појмови садржаја: музика, ноте, ритам, музичка фраза, правила понашања

Назив предмета **НЕПЕДАЛНА ХАРФА (са прештимачима)**

Циљ **Циљ** учења предмета Непедална харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред: **Пети**

Годишњи фонд часова: **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – самостално помера више различитих прештимача током свирања (левом руком у половинским паузама); – стиски обликује композицију; – изведе динамичко нијансирање; – користи различите боје на инструменту; – изведе кратки трилер и украс; – одсвира пдлт; – учествује на јавним наступима и такмичењима; – промовише инструмент ван школе; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Четворогласни трозвуци и доминантни септакорд – разложено и арпеђо. Техничке вежбе трилера-2131,3121, и са две руке, Пдлт. Динамичко нијансирање: пп, фп, мп, ппп, фф, ффф. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале кроз четири октаве. **ЛИТЕРАТУРА** – М. Гроси и Е. Поцоли: *Избор етида* – Н. Ч. Бокса: *Етиде оп. 318 бр. 1* – *Комади за келстску харфу* – Ф. Ј. Надерман: *Тема са варијацијама* – Д. Хенсон-Конант: *Барокни фламенго* – прва верзија – В. Филс: *Арија* –прва варијација
Обавезни минимум програма – све дурске и молске лествице до два предзнака кроз две октаве; – три до пет етиде; – четири до шест комада;		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Испитни програм 1. Молска лествица у триолама, трозвук кроз две октаве; 2. Једна етида; 3. Три комада.		

Кључни појмови садржаја: музика, ноте, ритам, музичка фраза, правила понашања

Назив предмета **НЕПЕДАЛНА ХАРФА (са прештимачима)**

Циљ **Циљ** учења предмета Непедална харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред: **Шести**

Годишњи фонд часова: **66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – самостално помера више различитих прештимача током свирања (левом и по потреби десном руком у четвртинским паузама); – инерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – примени одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – изведе динамичко нијансирање; – учествује у разговорима о извођењу на јавнм наступу; – музички прати фразу; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Четворогласни тонички трозвуци. Доминантни и умањени септакорд – разложен са подметањем четвртог прста у свим обртајима. Техничке вежбе трозвука вежбе трилера. Све дурска и молске лествице могуће на овом инструменту **ЛИТЕРАТУРА** – М. Гроси и Е. Поцоли: *Избор етида* – Н. Ч. Бокса: *Етиде оп. 318, бр.1* – *Комади за келтску харфу* – Ж. М. Лорел: *Замак* – Д. Хенсон–Конант: *Барокни фламенго* – друга верзија – Ј. Л. Дусек: *сонатина бр. 1 и 2* – Г. Ф. Хендл: *Пасакаља* – С. Шефсон: *Варијације на тему Три морнара*
Обавезни минимум програма – скале кроз три октаве са трозвуцима; – три до четири етиде, – једна сонатина или тема са варијацијама; – три до четири комада.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Једна лествица у шеснаестинама, четворогласни трозвук,арпеђа, 2. Једна етида; 3. Једна сонатина или тема са варијацијама; 4. Једна комад		

Кључни појмови садржаја: музика, ноте, ритам, музичка фраза, стил, правила понашања

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ХАРФА, НЕПЕДАЛНА ХАРФА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената).

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. **Исходи** представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Индивидуални приступ треба прилагодити сваком ученику у циљу развијања љубави и позитивног односа према музици, инструменту и настави харфе. Након упознавања самог инструмента, прелази се на поставку тела и руку као и савладавање нотног писма, ритмике и читања знакова. У првом разреду промену педала треба увести у другом полугодишту, а у трећем разреду свирање свирање разложених октава.

Избор композиције треба да буде прилагођен способностима и афинитетима ученика, нарочито у почетку што значи да оне треба да буду кратке, па касније све дуже и захтевније уз модулације. Композиције треба бирати из различите литературе са одређеним техничким захтевима (арпеђа, темпа и разумевање фраза). Задату композицију треба увек одсвирати ученику како би он стекао утисак о њој као целини са свим елементима који доприносе њеној изражајности и колориту.

Тонску боју инструмента треба повезивати са музичким садржајем. Посебно треба обратити пажњу на чисто свирање - без зујања суседних жица при улагању прстију. Ритмичке фигуре треба обрадити са тактирањем а затим на инструменту, користити бројалице и песмице. Пуласацију вежбати груписањем удара па нагласити прву а остале ударе слабије наглашене. Музичко фразирње објаснити заједничким певањем. Помоћи при координацији руку и ногу тачним обележавањима педализације у нотном тексту.

Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а квалитетном комуникацијом између наставника и ученика долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развијање естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања и интерпретације музичког дела.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним оче-

кивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ИНСТРУМЕНТИ СА ДИРКАМА
(клавир, хармоника, оргуље)

Назив предмета	**КЛАВИР**
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима делове клавира и начин добијања тона на клавиру; – правилно седи за клавиром; – изражајно пева, а потом самостално или уз пратњу наставника свира кратке и лаке песмице по слуху; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском и бас кључу; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање, артикулацију и опише их својим речима; – опише својим речима појмове канон, имитација; – примени различита музичка изражајна средства у складу са карактером музичког дела; – самостално свира кратке композиције напамет; – самостално и уз помоћ наставника контролише квалитет звука; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при извођењу музике; – користи уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Положај за клавиром. Поставка руку и прстију. Вежбе за опуштање. Вежбе за правилно ритмизирање. Неговање музичке меморије. Привикавање ученика на самоконтролу звука и схватање музичког облика. Основне врсте удара: портато, легато, стакато. Вежбе за гипкост зглоба (свирање интервала). Динамичке ознаке: пијано, мецофорте, форте, крешендо и диминуендо. Ознаке за темпо: анданте, модерато, алегро. Појам лука. Појам фразе. Појам такта, двотакта, тротакта са одговарајућим нагласцима. Упознавање вредности ноте и паузе као и триоле, синкопе и пунктиране ноте. Увођење ученика у начине вежбања. Читање нота, знаци за октаве, знаци за интервале. Остале ознаке на које се наилази у литератури предвиђеној програмом. Контрола звука. Полифонија – канон, имитација. **Скале и трозвуци** Дурске скале по квинтном кругу (почевши од тона ЦЕ) до четири повисилице у размаку једне октаве, у четвртинама, у паралелном и супротном смеру од истог тона. Дурски трозвук разложено и истовремено – основни положај и два обртаја трогласно у четвртинама. **ЛИТЕРАТУРА** – Једна од почетних школа за клавир – Томсон, Јела Кршић, Николајев – Бајер: *Школа за клавир* – од вежбе 85 и даље – Диверноа: *Етиде оп. 76* – основне вежбе за клавир – Черни: *Оп. 599, оп. 139, I свеска* – Гњесина: *Клавирска абецеда,* избор – Лешхорн: *Мелодичне етиде оп. 192*, избор – М. Лили Петровић *Школица за клавир Ниво А и Ниво Б* – М. Лили Петровић *Увођење у музику и свирање на клавиру са професором* – А. Артабаљевскаја *Први сусрет са музиком* – И друге композиције одговарајуће тежине
Обавезни минимум програма – лествице и трозвуци по програму – тридесетпет композиција – вежбе, етиде и разни комади.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Програм смотре на крају школске године: 1. Једна лествица по избору; 2. Једна етида или композиција виртуозних извођачких захтева; 3. Две композиције различитог карактера. Смотра на крају године не подлеже нумеричком начину оцењивања.		

Кључни појмови садржаја: клавир, тон, слушање, динамика, темпо

Назив предмета **КЛАВИР**

Циљ **Циљ** учења предмета Клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита течно нотни текст у виолинском и бас кључу; – опише својим речима и одсвира основне елементе музичке форме: мотив, реченица, облик песме, облик сонатине; – препозна и примени основне законе метрике, слаб и јак део такта; – користи педал у делима једноставније фактуре; – уочи у нотном тексту и примени у извођењу акценте; – чује и примени више динамичких нивоа пиајанисимо, мецопијано, фортисимо, мецофорте; – јасно дистанцира у свом извођењу мелодијску линију од пратње; – осмисли уз помоћ наставника и примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког дела; – самостално и/или по потреби уз помоћ наставника контролише квалитет звука; – повезује прсторедне групе подметањем и пребацивањем палца уз слушну контролу самостално и уз помоћ наставника; – развија спретност целокупног апарата уз помоћ наставника; – свира са наставником или другим учеником дела за клавир четвороручно; – самостално, изражајно свира композиције напамет; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – развија и испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Технички и музички захтеви Повезивање прсторедних група навише и наниже (развијање спретности прстију кроз активно осмишљавање, слушање и свирање техничких вежби, лествица и етида). Вежбе за гипкост зглоба шаке кроз свирање интрвала. Вежбе за легато свирање. Увођење у основне елементе форме – мотив, реченица, облик песме, сонатина. Упознавање са законима метрике – разне врсте тактова, слаб и јак део такта, акценти. Динамичко нијансирање лествица – пиано, пианисимо и мецопиано. Диференцирање мелодије од пратње, рад на полифонији. Увођење у педализацију – вежбе. Свирање четвороручно. **Скале и трозвуци** Молске скале по квинтном кругу до четири повисилице (почевши од тона А) у осминама у размаку две октаве, паралелно. Трозвуци, разложено и истовремено, у размаку две октаве – завршетак секстакордом. **ЛИТЕРАТУРА** – Јела Кршић: *Клавирска читанка* за други разред – М. Лили Петровић *Школица за клавир Ниво Ц* – М. Лили Петровић *Канон за почетнике* – Диверноа: *Оп. 176* – Лемоан: *Дечије етиде оп. 37* – Гњесина: *Мале етиде*, I део – Беренс: *Оп. 70* – Черни: *Оп. 139, 24 етиде* – М. Живковић: *Међумурје мало, Текла вода Карашица* – Лаковицкаја: *Редакција зборника полифоних композиција* (Хендл, Корели, Кригер и други) – Ј. С. Бах: *Мале композиције,* избор лакших – Хендл: *Избор композиција у редакцији Јеле Кршић* – *Избор сонатина*: Ванхал, Хаслингер, Плејел, Бетовен, Хор, Рајнеке. Сонатине домаћих аутора и других композитора одговарајуће тежине – Збирка „Наши композитори за младе пијанисте” – З. Христић: *Тачкице* – Р. Петровић: *Игра, Украјинска игра* – С. Хофман: *Две басне* – Б. Предић: *Прича моје лутке* – М. Тајчевић: *За мале* – В. Миланковић: *Дечје приче, 25 мијатура* за I и II разред – Избор лаких композиција (Просвета, Београд) – Шуман: *Оп. 68* – Гречанинов: *Оп. 99* – Гедике: *Оп. 36* – Гурлит: *Оп. 82* – Раули: *Оп. 36 и 37* – Б. Барток: *За децу – Клавирска музика за почетнике, Микрокосмос I*, избор – Мајкапар: *24 лаке композиције оп. 16* – Кабалевски: *Оп. 30* – Скот: *Кутија играчака* – И друге композиције одговарајуће тежине **Композиције за свирање четвороручно** – Избор из Почетне школе Јеле Кршић. – Избор из школа Николајева и Соколова. – Дијабели: *Мелодијске вежбе оп. 149* – Дијабели: *Сонатине оп. 24* – Дијабели: *Оп. 163* – И друге композиције одговарајуће тежине

Обавезни минимум програма – лествице и акорди по програму; – десет композиција по слободном избору од чега обавезно 5 виртуозног карактера (етиде или композиције виртуозних захтева); – две полифоне композиције; – Два става из различитих сонатина (сонате) или један став сонатине (сонате) и варијације.
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године
Смотра (на крају првог полугодишта): 1. једна лествица по избору из програма предвиђеног за овај разред Програм смотре на крају школске године: 1. Једна етида или композиција виртуозних извођачких захтева; 2. Две композиције по слободном избору.

Кључни појмови садржаја: слушање, динамика, карактер, педал

Назив предмета **КЛАВИР**

Циљ **Циљ** учења предмета Клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено уз помоћ наставника; – јасно разликује и доследно изводи различите врсте удара; – транспонује хроматски лакше мотиве или реченице; – примени више динамичких нијанси у свирању; – негује културу тона; – објасни својим речима значења термина музичке форме и конструкције дела; – свира двохвате са јасним диференцирањем мелодијске линије; – свесно користи директан и синкопирани педал; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира крађи трилер; – препознаје музичке елементе у свирању других клавириста; – свира у дуу са наставником или са другим учеником.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање с листа. Унапређивање основних врста удара – легато, стакато из подлактице, из прста, нон легато, портато, репетиција. Даљи рад на техници зглоба кроз свирање интервала до квинте. Техничке вежбе са ритмичким варијантама и хроматским транспозицијама. Шире нијансирање у динамици, истицање мелодије и диференцирање десне и леве руке. Детаљнија анализа облика уз тумачење значења и конструкције дела која се обрађују – сонатина, менует, гавота, марш ... Шире упознавање са елементима полифоније – држани тонови, свирање двохвата, истицање гласова, динамизирање деоница. Употреба истовременог и синкопираног педала. Упознавање са украсима и припремне вежбе: дуги и кратки предудар, пралтрилер и крађи трилер. Свирање у дуу. **Техничке вежбе** Вежбе за: правилно низање тонова, изједначавање удара, учвршћивање прстију, различиту артикулацију. **Скале и трозвуци** Дурске скале по квартном кругу до четири предзнака (почевши од тона ЕФ) у распону две октаве у осминама паралелно и супротно. Хроматске скале у распону две октаве, паралелно. Трозвук четворогласно кроз две октаве разложено. Читање с листа лаганих вежби, одвојено и заједно. **ЛИТЕРАТУРА** – Јела Кршић: *Клавирска вежбанка за трећи разред* – Лемоан: *Дечје етиде оп. 37* – Черни: Оп. 849, избор – Бертини: 25 етида оп. 100, избор – Диверноа оп. 176 – Гедике: *Оп. 32 и 47*, број 5, 6 и 8 – Лак: *Оп. 172* Друге етиде одговарајуће тежине. – Ј. С. Бах: *Мале композиције* – Ј. С. Бах: *Мали прелудијуми* – Јела Кршић: *Клавирска вежбанка, избор* – Иванов – Радкевич: *Осам полифоних двогласних комада*, избор – Хендл: *Избор композиција, у редакцији Јеле Кршић* – Педагошки репертоар за децу – Кригер, Кунау, Пахелбел, Фишер, Фробергер Друге композиције одговарајуће тежине. – Клементи, Дијабели, Кулау, Дусик, Хајдн (лакше) као и сонатине домаћих и других аутора одговарајуће тежине. – Гњесина: *Тема и шест малих варијација* – Кабалевски оп. 51: Варијације Ефдур – Сорокин: Тама са варијацијама амол – Кулау: *Варијације Гедур* – Кршић и Шишмановић: Збирка Наши композитори за младе пијанисте – Логар, Рајичић и Илић: *За мале клавириста* – Рајичић: *Дечја збирка,* избор

		– Тајчевић: *Дјеци и I мала свита* – Душан Радић: Рондино – ЛоткаКалински: *Међумурје мало* – Шкерјанц: *24 прелудијума*, избор лакших – Р. Мац: *Стара ура игра полку* – Чајковски: *Албум за младе, оп. 39*, избор – Шуман: *Албум за младе, оп. 68,* избор – Б. Барток: *Деци, Микрокосос II* – Гречанинов: *Дечја књига оп. 98* – О. Шин: *Од јутра до сумрака* – Шите: *Из веселог дечјег доба,* избор – Хајдн: *Мале игре*, избор – Моцарт: *14 дечјих композиција* – Скот: *Животиње,* избор – Сарауер: *Слике из дечјег доба* – Хачатуријан: *Андантино* – Лутославски: *12 малих комада* – Мајкапар оп. 33: *Минијатуре* – Вилалобос: *Изабрани лаки комади* – Јела Кршић: *Клавирска вежбанка*, избор – Раули: *19 малих комада*, избор – Поцоли: *Мали комади* – И друге композиције одговарајуће тежине **Композиције за свирање четвороручно** – Дијабели: *Две сонатине*. – Стравински: *Пет малих комада.* – Беренс: Мелодијске вежбе. – Ржиковски: *Од ступња ступњу, Сонатина, оп. 79.* – Бинг: *Из дечјег света*. – И друге композиције одговарајуће тежине
Обавезни минимум програма – лествице и акорди по програму; – десет композиција по слободном избору од чега обавезно 5 виртуозног карактера (етиде или композиције виртуозних захтева); – две полифоне композиције; – Два става из различитих сонатина (соната) или варијације и један став сонатине (сонате) или два циклуса варијација; – једна композиција за четвороручно свирање.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Смотра (на крају првог полугодишта): 1. једна лествица по избору из програма предвиђеног за овај разред. Испитни програм: 1. Једна етида; 2. Једна полифона композиција; 3. Један став сонатине или варијације; 4. Једна композиција по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја: трилер, двоглас, синкопирани педал, клавирски дуо, полифонија

Назив предмета	**КЛАВИР**
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – негује културу тона кроз критичко слушање свог и туђег свирања; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на технику припремљеност и музичку освешћеност;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Решавање техничких и музичких проблема. Вежбе за: – јачање прстију (нарочито 4. и 5. прста); – подметање палца и брзо низање и промену прсторедних група; – повећање распона шаке. Припремне вежбе за веће интервале. Изграђивање технике двогласа у полифоним композицијама. Проширење динамичке лествице као рад на упознавању елемената правилне интерпретације. Примена педала. Анализа облика – дводелна песма, троделна песма, прелудијум ... Украси – двоструки предудар, групето, трилер. Читање с листа лаких композиција. Свирање у клавирском дуу. **Скале и трозвуци** Молске скале по квартном кругу (почевши од тона ДЕ) до пет предзнака кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном кретању. Хроматске скале кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном кретању. Велико разлагање трозвука (арпеђо) у осминама, кроз две октаве.

– критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Доминантни и умањени септакорд (арпеђо) у осминама, кроз две октаве. **ЛИТЕРАТУРА** – Јела Кршић: *Клавирска хрестоматија за IV разред* – Беренс: *Оп. 61*, I и II свеска, избор од бројева 2, 3, 8, 10, 13,15, 16, 19 и 21 – Черни: *Оп. 849,* избор од бројева 13, 15, 25 и 26 – Черни*: Оп. 299, I и II* свеска, избор од бројева 1, 2, 4, 5, 8,11, 12, 13, 14, 15, 17, 18 и 20 – Хелер: *Етиде I и II свеска, оп. 47*, сизбор – Друге етиде одговарајуће тежине. – Ј. С. Бах: *Мали прелудијуми (6 и 12*), избор – Хендл: *Избор композиција*, у редакцији Јеле Кршић – Глинка: *Четири двогласне фуге* – Мјасковски оп. 78: *Двогласне фуге демол и гемол* – Друге полифоне композиције. – Хајдн: *Сонатине и сонате* – Моцарт: *Бечке сонатине* – Кулау: *Сонатине* – теже – Клементи: *Сонатине* – Бетовен: *Сонатина оп. 49, Гедур* – Кабалевски: *Варијације демол на словачку тему* – Николајев: *Мале варијације у класичном* стилу – Мајкапар: *Варијације на руску тему оп. 8* – Бетовен: *Варијације Ефдур на швајцарску тему* – Друге варијације по избору. – Рајичић: *Свита демол, Мала клавирска свита* – Ј. Бандур: *Успаванка* – М. Тајчевић: *Дјеци, II мала свита* – Наши композитори за младе пијанисте. – ЛоткаКалински: *Стари далматински плесови* – Козина: *Дивертимента* – Готовац: *Минијатуре* – Григ: *Лирски комади*, избор – Кабалевски: *Дечје композиције,* избор – Черепњин: *Десет веселих комада*, избор – Гречанинов: *Оп. 99–119, 123, 127*, избор – Шуман: *Албум за младе, избор, Сонатина Гедур* – Прокофјев: *Музика за децу* – Дворжак: *Два бисера* – Мусоргски: *Суза* – Кулак: *Дечји живот* – Шостакович: *Игра лутака*, избор – Карганов: *Албум за младе, оп. 21*, избор – Пахуљски: *Прелудијум цемол* – Глијер *оп. 31: Дванаест лаких комада* – Скарлати: *Пет лаких комада* – Драгои: *Минијатуре* – Кодаљ: *Дечје игре* – Бетовен: *За Елизу* – И друге композиције одговарајуће тежине **Композиције за свирање четвороручно** – Вебер: *Тема с варијацијама Гедур оп. 10, Шест лаких комада* – Ј. К. Бах: *Рондо Ефдур* – Шуман: *Оригинални четвороручни комади оп. 85* – Шуберт: *Варијације емол оп. 10* – Шите: *Шпанске ноћи оп. 144* – Бертини: *25 етида оп. 97* – Дијабели: *Соната оп. 73* – Ржиковски: *Албум за младе оп. 22* И друге композиције одговарајуће тежине.
Обавезни минимум програма – лествице и акорди по програму; – десет композиција по слободном избору од чега обавезно пет виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина (соната) или варијације и један став сонатине (сонате) или два циклуса варијација; – једна композиција домаћег аутора.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Смотра (на крају првог полугодишта): 1. једна лествица по избору из програма предвиђеног за овај разред 2. једна виртуозна етида Испитни програм (на крају школске године): 1. Једна етида; 2. Једна полифона композиција; 3. Један став сонатине (сонате) или варијације; 4. Једна композиција по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја: диференцијација, динамичка лествица, арпеђо, транспоновање

Назив предмета **КЛАВИР**

Циљ **Циљ** учења предмета Клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Пети**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – негује културу тона; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на технику припремљеност и музичку освешћеност; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – критички прати сопствени развој; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње; – користи носиоце звука за слушање музике; – препознаје музичке елементе у свирању других; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Решавање и усавршавање сложених техничких захтева (техника скокова), припрема за свирање октава, тремола... Ознаке за динамику са свим ступњевима у диференцирању јачине свирања, употреба више термина за брзину. Полиритмија – решавање основних проблема. Детаљнији рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Увођење ученика у самосталност у погледу примене прстореда и других дисциплина, као и оспособљавање ученика да сагледа тешкоће и сам нађе средства и начин да их реши. Свирање у клавирском дуу. **Скале и трозвуци** Шест дурских и шест молских скала у размаку октаве по избору, у паралелном и супротном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, у осминама, паралелно. – Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. **ЛИТЕРАТУРА** – Черни: *Оп. 299*, III и IV свеска, избор од 21, 22, 24, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 36, 38 и 40 – Крамер и Билов: *Етиде I* свеска, избор од 1, 2, 6, 8, 10 и 11 – Кршић и Ранковић: *Збирка за савлађивање техничких проблема* I и II свеска – Беренс: *Оп. 61,* III и IV свеска, избор – Лешхорн: *Оп. 38I* и II свеска, избор – Ј. С. Бах: *Мали прелудијуми* – Ј. С. Бах: *Двогласне инвенције* – Хендл: *Избор композиција* – Јасковки: *У старом стилу, оп. 43* – Хајдн: *Дедур, Бедур и Адур* – Хајдн: *Прва свеска Адур бр. 5, Едур бр. 4 . Цедур бр. 2, Гедур бр. 1, Гедур бр. 8.* (редакција Раух) – Моцарт: *Цедур KV 545, Ефдур без ознаке, Дедур KV 283, Есдур KV 282* – Бетовен: *Соната гемол оп. 49* и друге сонате – Бетовен: *Шест варијација Гедур „Нел кор пју нон ми сенто”* – Хајдн: *Избор оригиналних композиција* – Вебер: *Анданте с варијацијама оп. 3* – Кабалевски: *Лаке варијације бр. 3 и 4, оп. 51* – Лукомски: *Варијације ефмол* – Сорокин: *Песма са варијацијама* – Беркович: *Варијације* Друге варијације одговарајуће тежине. – С. Рајичић: *Мала свита* – Славенски: *Игре и песме са Балкана* I и II свеска, избор лакших – В. Мокрањац: *Мала свита* – Кромбхолц: *Дан емпромпти* – Кршић и Шишмановић: *Наши композитори за младе пијанисте* – Логар: *Два менуета* Друга дела одговарајуће тежине. – Менделсон: *Песме без речи*, избор – Григ: *Лирски комади, избор* – Шуберт: *Два скерца* – Прокофјев: *Музика за децу* – Дебиси: *Мали црнац* – Дусик: *Матине* – Мартину: *Лутке, избор лакших* – Душкин: *Краљ вилењака, Вашар* – Грациоли: *Соната Гедур* – Чимароза: *Сонате, избор* – Кабалевски: *Оп. 27* – Лутославски: *Народне мелодије* – Б. Барток: *За децу, Микрокосмос III и IV свеска* – Пинтарић и Станковић: *Композиције за клавир*, избор – ЛоткаКалински: *Мала балканска свита, Сонатина in F* – И друге композиције одговарајуће тежине

		Композиције за свирање четвороручно – Рајнеке: *Оп. 24, Варијације на Бахову сарабанду* – Моцарт: *Оригиналне четвороручне композиције – сонате Дедур, Бедур, Ефдур, Цедур – Фантазија ефмол* – Шуберт: *Оригиналне четвороручне композиције – соната цемол* – Мушковски: *Оп. 23* – Јенсен: *Оп. 45* – Дворжак: *Багателе оп. 47* – Ферстер: *Виола адората, Роса мистика* – Ј. К. Бах: *Соната Ефдур*
		– Ј. К. Бах: *Мали комади* – Шуман: *12 комада за клавир оп. 85* – И друге композиције одговарајуће тежине
Обавезни минимум програма – лествице и акорди по програму; – десет композиција по слободном избору од чега обавезно пет виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина (соната) или варијације и један став сонатине (сонате) или два циклуса варијација; – једна композиција за четвороручно свирање.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Смотра (на крају првог полугодишта): 1. једна лествица по избору из програма предвиђеног за овај разред 2. једна виртуозна етида Испитни програм (на крају школске године): 1. Једна етида; 2. Једна полифона композиција; 3. Један став сонатине (сонате) или варијације; 4. Једна композиција по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја: динамичко нијансирање, изражајност, скокови, тремоло

Назив предмета	**КЛАВИР**
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и да објасни значења термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на технику припремљеност и музичку освешћеност; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – самостално вежба по плану који је утврдио – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање с листа. Унапређивање технике у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантилене, јасне хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Врсте меморије – фотографска, аудитивна, меморија прстију, ради сигурнијег учења напамет. Основни појмови и стилови у вези с композицијама које се изводе – динамика, фраза, израз, темпо, агогика и остали елементи интерпретације као одлике стилских периода: барок, класицизам, XX век. Једноставније импровизације пратње, свирање каденци. **Скале и трозвуци** Шест дурских и шест молских лествица које нису рађене у петом разреду у размаку октаве у паралелном и супротном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске лествице у размаку октаве паралелно, у шеснаестинама кроз четири октаве. Велико разлагање трозвука (арпеђо) у паралелном кретању кроз четири октаве у шеснаестинама. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда, кроз четири октаве паралелно у шеснаестинама. **ЛИТЕРАТУРА** – Черни: *Оп. 299*, III и IV свеска, теже – Черни: *Оп. 740*, I и II свеска, избор 1, 2, 3, 5, 7, 8, 11, 12, 13,14, 17, 21 и 23 – Крамер и Билов: *Етиде* I и II свеска, избор од 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 и 30 – Бил: *Октавне етиде* – лакше – Лешхорн: *Етиде оп. 66*, бр. 11, 15, 17, 24 и 28 – Мошковски: *Етиде оп. 18*, бр. 3, 8, 10 и 11 – Рутхард: *Етиде за трилер оп. 40*

		Друге етиде одговарајуће тежине. – Ј. С. Бах: *Двогласне инвенције, Трогласне инвенције*, избор – Ј. С. Бах: *Француске свите* – лакше, поједини ставови – Хендл: *Избор композиција за клавир* – Хајдн: *Ефдур бр. 10*, *Дедур бр. 17, емол бр. 14, Дедур бр.16, Дедур бр. 3, Цисмол* (редакција Раух) – Моцарт: *Ефдур KV 280, Цедур KV 330, Цедур KV 309, Ефдур KV 332, Бедур KV 333, Дедур KV 311, Бедур KV 570, Адур KV 331, Есдур KV 282, Гедур KV 283.* – Бетовен: *Варијације Гедур* на оригиналну тему – Беркович: *Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему* – Кабалевски: *Лаке варијације Бедур оп. 40* – Бетовен: *Рондо Цедур, Багателе оп. 33, Екосезе* – Моцарт: *Рондо Дедур, Фантазија демол* – Хендл*: Концерт Ефдур*, I став – Ј. Кр. Бах: *Концер Дедур, Бедур* I став Друге варијације одговарајуће тежине. – Тајчевић: *Српске игре* – М. Логар: *Композиције за клавир* II и III свеска – Д. Деспић: *Сонатина in F* – Наши композитори за младе пијанисте, избор. – Ј. Славенски: *Игре и песме са Балкана* – З. Јовановић: *Минијатуре за клавир* I и II свеска, *Бела сонатина, Црна сонатина, Мини кончертино, Дечји кончертино* – Шулек: *Музика за малишане* – Кунц: *Младо лишће*, избор – Шкерјанц: *12 варијација без теме* – Дакен: *Кукавица, Ласта* – Рамо: *Тамбурен, Два ригодона* – Менделсон: *Песме без речи* – Шуман: *Албум за младе, избор,* – Григ: *Лирски комади III и IV свеска*, избор – Шуберт: *Два скерца, Музички тренуци ефмол и цисмол* – Турина: *Минијатуре* – Северак: *На одмору* – Черепњин: *Багателе* – Гречанинов: *Пастели оп. 31 свеска* – Глинка: *Тарантела* – Ибер: *Истуар*, избор – Казела: *11 дечјих комада, избор* – Галупи: *Сонате*, избор – Чимароза: *Сонате*, избор – Ј. К. Бах: *Сонате* – Регер: *10 малих комада оп. 44* – Хачатуријан: *Дечји албум*, избор – Чајковски: *Годишња доба*, избор лакших – Бородин: *Мала свита* – Дворжак: *Силуете оп. 8*
		– Дворжак: *Валцери оп. 54*, избор – Збирка клавирских композиција од XI века до данас: I, II и III свеска (редакција Ружице Ранковић), избор – Музика претклasичара, Музика класичара, Музика за клавир, (редакција Вере Богдановић), избор – 100 година музике за клавир: I, II, III и IV свеска (редакција Миланке Мишевић), избор – Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић), избор – И друге композиције одговарајуће тежине **Композиције за свирање четвороручно** – Шуберт: *Оригиналне четвороручне композиције* – Шуман: *Оп. 66* – Стравински: *Три лака комада* – Моцарт: *Оригиналне четвороручне композиције* – Бетовен: *Пет лаких комада за четири руке* – Равел: *Моја мајка гуска* – Респиги: *Шест малих комада* – Казела: *Пупацетио* – Сметана: *Рондо за два клавира* – осморучно (избор) И друге композиције одговарајуће тежине
Обавезни минимум програма: – шест дурских и шест молских лествица и акорди по програму; – десет композиција по слободном избору од чега обавезно пет виртуозног карактера (етиде и композиције виртуозних захтева); – две полифоне композиције; – два прва става из различитих соната – једна композиција домаћег аутора.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Смотра (на крају првог полугодишта): 1. једна лествица по слободном избору из програма предвиђеног за овај разред 2. једна виртуозна етида Испитни програм (на крају школске године): 1. Једна етида; 2. Једна полифона композиција; 3. Први став сонате; 4. Једна композиција по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја: хармонизација, импровизација, каденца.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА КЛАВИР

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената).

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. Потребно је водити рачуна о економичности покрета приликом свирања како би се спречиле било какве физичке повреде изазване свирањем и радити на флексибилности извођачког апарата.

У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример, композицију.

Припрема за час је специфична јер како је настава клавира индивидуална, тако је и припрема прилагођена сваком ученику појединачно. Индивидуални облик наставе пружа и могућност да час пође и сасвим другим путем од планираног, али наставник у планирању мора да води рачуна о предзнању ученика да би био сигуран да ученик може да прати и савлада постављене задатке. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса наставе клавира као инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и контрапунктским појединостима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту). За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре.

Избор композиција које носе у себи одређене техничке и музичке захтеве је од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак. То је нарочито важно за ученике првог циклуса, који тек освајају простор инструмента, а звучна слика која им се допада буди потребу да изнова истражују, вежбају и кроз то и напредују у техничком и музичком смислу. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора имати и његову ширу слику (породица, школа, окружење, лични капацитети...) како би оптимално избалансирао одговарајући програм који ће ученика довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање. Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима. Треба бити опрезан у избору тешких музичких дела којима ученици нису дорасли, јер се у том случају могу појавити проблеми који могу проузроковати и физичке повреде.

Већ у другом циклусу, у складу са способностима ученика и стеченим музичким и техничким вештинама корисно је наставу обогатити камерном музиком. Свирањем у ансамблу они се уче међусобној музичкој подршци која подразумева активно слушање, неговање

заједничке музичке идеје и прилагођавање свог извођачког хабитуса. Садржаји дају наставнику слободу да изабере оптималан програм у којем ће ученик моћи да одговори на све техничке захтеве истовремено уживајући у свирању.

Препоручује се и заједничко музицирање наставника и ученика. На тај начин ученик се опушта у заједничком свирању и схвата музичку колегијалност без обзира на звање (ученик, професор).

Наставник и родитељи морају бити главна карика у развоју личности ученика.

Наставник ће обазривим, интроспективноаналитичким приступом проблематици индивидуалног наставног процеса пажљиво штитити ученика од развојно погубног пројектовања сопствених амбиција или амбиција родитеља. Такмичења могу бити један од показатеља достигнућа ученика, али треба бити обазрив у избору такмичења и односу очекивања и реалног стања ученика.

Веома је важно да ученици што чешће јавно свирају како би се ослободили страха од наступа као и да стекну навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и извођењем истих (примереном старосном добу ученика), ученици стичу увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће им помоћи у даљем развоју и напредовању.

Ученицима треба помоћи у стварању радних навика и развијати им свест о неопходности свакодневног вежбања. Значајно је, такође подстицати их за самостално музичко изражавање и пратити развој њиховог музичког укуса, вешто утицати на њега и развијати критички однос пун поштовања према различитостима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте ученикових талента, залагања и односа према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Уколико је ученик на почетку године упознат са критеријумима оцењивања мања је вероватноћа да ће доћи до неспоразума или нејасног вредновања његовог залагања. Треба константно подстицати ученике на даље напредовање, али му и предочавати музичке тенденције и врхунска достигнућа.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ХАРМОНИКА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Хармоника је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике хармонике и начин добијања тона; – правилно седи и држи инструмент; – правилно поставља руке на обе клавијатуре; – правилно води и мења мех; – примени основне елементе нотне писмености, чита виолински и бас кључ; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, акценте, понављање; – примени означену артикулацију и обликује фразу; – употреби регистре у циљу промене боје и висине тона; – самостално свира соло кратке композиције напамет; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмента. Седење и држање инструмента. Поставка леве и десне руке. Мех. Виолински и бас кључ. Основне ознаке. Артикулација. Регистри. Музичка меморија. Јавни наступи. Понашање на јавном наступу. **Скале и трозвуци**: Це-дур, Ге-дур, Де-дур, Ф-дур (паралелно у четвртинама, трозвук-мало разлагање и симултано) **ЛИТЕРАТУРА:** – З. Ракић: *Хармоника за 1.разред основне музичке школе* (уџбеник); – З. Ракић*: Хрестоматија за хармонику;* – З. Ракић: *Композиције за хармонику;* – В. В.Терзић: *Школа за хармонику* , 1. свеска; – А. Факин: *Школа за хармонику*, 1. свеска; – Л. Мећери: *Избор композиција за хармонику*, 1.свеска; – М. Барачков: *Избор композиција за хармонику*, 1. свеска;
Обавезни минимум програма: – Це-дур, Ге-дур, лествице (паралелно у четвртинама, трозвук-мало разлагање и симултано); – тридесет техничких вежби-етида (са различитим техничким захтевима); – осам комада, песмица;		
Јавни наступи: -обавезна два јавна наступа током школске године.		
Смотра: 1. Једна лествица; 2. Једна етида (или композиција виртуозних извођачких захтева); 3. Две композиције, по слободном избору;		

Кључни појмови садржаја: хармоника, тон, музичка фраза, нотне вредности, јавни наступи.

Назив предмета **ХАРМОНИКА**

Циљ **Циљ** учења предмета Хармоника је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира мотив и реченицу уз јасно диференцирање мелодије од пратње; – свира шеснаестине, пунктиране осмине и триоле; – примени основне елементе динамичког нијансирања; – свира хармонске интервале и легато помоћу заједничког тона; – уједначи технику леве и десне руке; – свира у тактовима 4/8,2/2,3/2,4/2; – примени ознаке за темпо: алегро, андантино, адаџо, ленто; – изводи једноставнија мелодијска кретања на обе клавијатуре, као увод у полифонију; – примени акцентирање тона мехом; – користи све регистре који су на располагању; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Мотив и реченица. Шеснаестина, пунктирана осмина и триоле. Динамичко нијансирање – пиано, мецопиано, мецофорте, форте, крешендо и декрешендо. Легато и интервали. Техника леве и десне руке. Врсте такта: 4/8,2/2,3/2,4/2. Нове ознаке за темпо. Мелодијска кретања. Акцентирање мехом. Регистри. Јавни наступи. Понашање на јавном наступу. **Скале и трозвуци:** Це-дур, Ге-дур, Де-дур, Еф-дур и упознавање са а-мол лествицом (дурске паралелно у четвртинама и осминама; Трозвук, мало разлагање и симултано;молска лествица паралелно у четвртинама; трозвук мало разлагање и симултано) **ЛИТЕРАТУРА** – З. Ракић: *Хармоника за 2.разред основне музичке школе*(уџбеник); – З. Ракић: *Хрестоматија за хармонику*; – З. Ракић: *Композиције за хармонику*; – В. В.Терзић: *Школа за хармонику,* 2.свеска; – А.Факин: *Школа за хармонику*, 2.свеска; – Л. Мађери: *Избор композиција за хармонику*, 1.свеска; – М. Барачков: *Избор композиција за хармонику*, 1.свеска;
Обавезни минимум програма: – лествице и трозвуци по програму; – петнаест техничких вежби-етида (са различитим техничким захтевима); – шест композиција различитих епоха и садржаја;		
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године;		
Смотра: 1 .Једна лествица; 2. Једна етида (или композиција виртуозних извођачких захтева); 3. Једна полифона композиција; 4. Једна композиција, по слободном избору;		

Кључни појмови садржаја: тон, нотне вредности, такт, техника, регистри, јавни наступи.

Назив предмета **ХАРМОНИКА**

Циљ **Циљ** учења предмета Хармоника је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– испољи техничку спретност леве и десне руке; – свира хармонске интервале са подметањем и пребацивањем прстијудесне руке; – примени репетицију тона десном и левом руком са разним комбинацијама прстореда; – примени украсе; – примени динамичко нијансирање; – примени регистре у односу на стил и карактер композиције; – примени знања из музичких облика при тумачењу нотног текста; – меморише музички текст; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Техника леве и десне руке. Свирање подметањем и пребацивањем прстију. Репетиција тона. Украси: дуги и кратки предудар, мордент, пралтрилер и краћи трилер. Динамичко нијансирање. Регистри. Музички облици. Музичка меморија. Јавни наступи. Понашање на јавном наступу. **Скале и трозвици** Дурске и молске скале до три предзнака паралелно у четвртинама, осминама и шеснестинама, трозвук-мало разлагање и симултано

		ЛИТЕРАТУРА – З. Ракић: *Хармоника за 3. разред основне музичке школе* (уџбеник); – З. Ракић: *Хрестоматија за хармонику*; – З. Ракић: *Композиције за хармонику*; – В. В.Терзић: *Школа за хармонику*, 3. свеска; – З. Вукосављев: Избор композиција за хармонику за 3. и 4. разред – 1. и 2. свеска; – А.Факин: *Школа за хармонику,* 2. свеска; – Л. Меџери: *Избор композиција за хармонику*, 2. свеска; – М. Барачков: *Избор композиција за хармонику*, 2. свеска;
Обавезни минимум програма: – лествице по програму; – десет техничких вежби – етида; – пет композиција различитих епоха и садржаја;		
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Смотра (на крају првог полугодишта): – две композиције по слободном избору; Испит: 1. Једна лествица; 2. Једна етида; 3. Једна полифона композиција; 4. Једна композиција по слободном избору;		

Кључни појмови садржаја: музички облици, меморија,техника, артикулација, динамика, јавни наступи

Назив предмета	**ХАРМОНИКА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Хармоника је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– испољи техничку спретност десне и леве руке при свирању композиције са елементима полифоније; – примени различите прстореде при свирању интервала и акорада; – користи различите регистре у зависности од стила и карактера композиције; – свира једноставније композиције цикличног облика, сонатине, свите; – примени украсе, двоструки предудар, групето и трилер; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Техника десне и леве руке. Прстореди. Регистри. Украси. Скокови на обе клавијатуре. Музички облици. Јавни наступи. **Скале и трозвицо** Дурске и молске скале до четири предзнака кроз две октаве у паралелном и супротном кретању у четвртинама, осминама и шеснаестинама, а одговарајуће молске скале кроз две октаве у паралелном кретању у четвртинама, осминама и шеснаестинама Дурски и молски трозвуци четворогласно у малом разлагању и симултано Свирање октава симултано и разложено **ЛИТЕРАТУРА** – З. Ракић: *Хармоника за 4. разред основне музичке школе* (уџбеник); – З. Ракић: *Хрестоматија за хармонику;* – З. Ракић: *Композиције за хармонику*; – В. В.Терзић: *Избор етида и композиција*, 1. свеска; – З. Вукосављев: *Избор композиција за хармонику* за 3. и 4. разред – 1. и 2.свеска; – А.Факин: *Школа за хармонику,* 3. свеска; – Л.Меџери: *Избор композиција за хармонику*, 2. свеска; – М. Барачков: *Избор композиција за хармонику*, 2. свеска;
Обавезни минимум програма; – лествице по програму; – осам техничких вежби-етида; – четири композиције различитих епоха и садржаја; – једна циклична композиција;		
Јавни наступи: -обавезна два јавна наступа током школске године;		
Смотра (на крају првог полугодишта): две композиције по слободном избору; Испит: 1. Једна лествица; 2. Једна етида; 3. Једна полифона композиција; 4. Једна циклична композиција или две композиције различитог карактера;		

Кључни појмови садржаја: техника, артикулација, динамика,регистри, јавни наступи

Назив предмета	**ХАРМОНИКА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Хармоника је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Пети**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– примени знања из музичких облика у делима са елементима полифоније; – свира композиције цикличног карактера: тема са варијацијама, свита, сонатина, сонатни облик; – примени ознаке за динамику и темпо; – испољи техничку спретност десне и леве руке; – користи различите регистре у зависности од стила и карактера композиције; – самостално решава лакше проблеме у примени прстореда; – самостално решава извођење појединих врста артикулације и писања ознака за мех; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на технич-ку припремљеност и емоционални утицај; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Музички облици. Цикличне композиције. Ознаке и за динамику и темпо. Техника десне и леве руке. Регистри. Прстореди. Артикулација и мех. Јавни наступи. Понашање на јавном наступу. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до пет предзнака кроз две октаве у паралелном и супротном кретању. Дурски и молски трозвуци у великом разлагању и симултано. Доминантни септакорд у малом разлагању и симултано, октаве симултано и разложено. **ЛИТЕРАТУРА** – З. Ракић: *Хармоника за 5. разред основне музичке школе*(уџбеник); – З. Ракић: *Хрестоматија за хармонику;* – З. Ракић: *Композиције за хармонику*; – В. В.Терзић: *Избор етида и композиција*, 1.и 2. свеска; – З. Вукосављев: *Избор композиција за хармонику* за 5. и 6. разред – 1. и 2. свеска; – З. Ракић: *Хармоника-албум за младе*; – А.Факин: *Марљиви хармоникаши*; – Л. Мељери: *Избор композиција за хармонику*, 3. свеска; – М. Барачков: *Избор композиција за хармонику*, 3. свеска;
Обавезни минимум програма – лествице по програму – осам етида – четири композиције различитих епоха и садржаја – једна циклична композиција		
Јавни наступи -обавезна два јавна наступа током школске године.		
Смотра (на крају првог полугодишта) етида и композиција по слободном избору Испит 1. Једна лествица 2. Једна етида; 3. Једна полифона композиција; 4. Једна циклична композиција;		

Кључни појмови садржаја**:** техника, артикулација, динамика,прстореди, јавни наступи

Назив предмета	**ХАРМОНИКА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Хармоника је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– примени основне карактеристике музичких стилова кроз одговарајућу литературу; – повеже техничке и музичке елементе у интерпретацији композиције; – користи регистре без предходне припреме и усаврши транспоновање регистрима; – примени артикулацију и динамику у зависности од стила и карактера композиције; – чита са листа лакше комаде и етиде; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на технич-ку припремљеност и емоционални утицај; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Музички стилови – основне карактеристике. Технички и музички елементи Регистри. Артикулација и динамика. Читање са листа. Јавни наступи. Понашање на јавном наступу. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до шест предзнака кроз две октаве у паралелном и супротном кретању. Дурски и молски трозвуци у малом, великом разлагању и симултано. Доминантни и умањени септакорди у малом, великом разлагању и симултано кроз две октаве у паралелном кретању. Октаве симултано и разложено Хроматска скала у паралелном кретању.

		ЛИТЕРАТУРА – З. Ракић: *Хармоника за 6.разред основне музичке школе* (уџбеник); – З. Ракић: *Хрестоматија за хармонику*; – З. Ракић: *Композиције за хармонику*; – В. В.Терзић: *Избор етида и композиција*, 2. и 3. свеска; – З. Вукосављев: *Избор композиција за хармонику* за 5. и 6. разред – 1. и 2. свеска; – З. Ракић: *Хармоника – албум за младе;* – А. Факин: *Марљиви хармоникаш;* – Л. Мађери: *Избор композиција за хармонику*, 3.свеска; – М. Барачков: *Избор композиција за хармонику*, 3. свеска;
Обавезни минимум програма: – лествице по програму; – шест етида; – четири композиције различитих епоха и садржаја; – једна циклична композиција;		
Јавни наступи: -обавезна два јавна наступа током школске године;		
Смотра (на крају првог полугодишта): етида и композиција по слободном избору: Испит 1. Једна лествица; 2. Једна етида; 3. Једна полифона композиција; 4. Једна циклична композиција; 5. Једна композиција виртуозног карактера;		

Кључни појмови садржаја**:** стилови, техника, артикулација, динамика, јавни наступи

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ХАРМОНИКА

I. УВОДНИ ДЕО

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Свирањем на инструменту активира се велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење и фине моторичке радње.

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици,а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. **Исходи** представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени **Музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно свирање. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и правилно користе извођачки апарат. Неопходност неговања и одржавања коштано-мишићног и слушног апарата треба да буде стандард.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предности индивидуалне наставу треба максимално искористити у раду са ученицима. Имајући у виду психо-физичке и музичке способности као и сазнајне капацитете сваког ученика, његово породично окружење и све остале чиниоце у образовно васпитном процесу, сваком ученику понаособ треба прилагодити програмске захтеве и приступ настави и учењу. Све захтеве треба остваривати кроз мањи или већи број једноставнијих па сложенијих примера, у зависности од могућности ученика.

Техничку поставку треба развијати кроз техничке елементе лествица и акорада, етида, вежби. Рад на техници меха треба прилагодити одређеној артикулацији, стилу и комплетном музичком изражавању, адекватно узрасту ученика.

Кроз композиције старих мајстора ученика треба упознати са стилом и припремити за полифонију. Разни комади и цикличне форме су важни за развој музичког размишљања, фразирања и концентрације код ученика. Регистре треба правилно употребити у односу на музичке и техничке захтеве. Стално треба радити на квалитету тона, ритмичко-метричкој стабилности, меморији, динамици, агогици.

Ученицима треба помоћи у планирању вежбања уз развијање одговорног односа према начину рада и поштовању процедура у стицању техничких вештина. Учити их истрајности и упорностии развијати осетљивост и сензибилност у интерпретацији музичких дела.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ОРГУЉЕ – класични одсек**
Циљ	**Циљ** учења предмета Оргуље је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање вокалних способности, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике оргуља као дувачког инструмента са клавијатуром и начин добијања тона; – опише историјат инструмента; – правилно седи и користи извођачки апарат; – изводи основне артикулације; – познаје основне орнаменте и технику њиховог извођења; – изводи правилно техничке вежбе за примену прстореда и педалне апликатуре; – правилно изводи полифони текст применом транспарентности артикулације; – опише карактеристике музике различитих епоха; – самостално свира из нота кратке композиције соло; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике основних националних стилова и епоха. Карактеристике инструмента. Добијање тона. Поставка извођачког апарата. Вежбе за примену прстореда и апликатуре. Орнаментација – вежбе. Читање стилских црта и њихова организација. **ЛИТЕРАТУРА** **Школе за оргуље** Г. Л. Ченгемери, Ф. Ђермани, Ј. Хведчук, Х. Келер, Др Х. Риман – К. Армбруст, М. Дипре Ф. Ђермани: мануелне вежбе, легато, прсторед, клизање, двохвати легато, акорди легато, понављање тона, трајање и реверберација. Дипре: педалне вежбе, педална апликатура, почетне вежбе, артикулација кроз једну октаву. **Комади**: Г. Ф. Хендл – *Марш, Арија*; М. Хајдн, Ј. Хајдн, В. А. Моцарт – избор, Ч. Матен – 2. и 3. свеска; Ј. К. Кухарж –*Пасторала*; Ф. Лист – *Резигнација, Аве Марија, Агнус деи, Аве верум*; Ц. Франк – *Корал а-мол* (Ч. Мартен 1. свеска); Ж. Ален – *Висећи врт*; О. Месијан – *Вечне намере* (Божић). Друге композиције по избору професора.
– Минимум програма: десет педалних вежби, полифони облик, облик на бази варирања, дело старог мајстора, композиција савременог аутора		
Јавни наступи Обавезна 2 јавна наступа у току школске године		
Програм смотри: – три композиције различитог стила		

Кључни појмови садржаја: Педална техника, регистри, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон

Назив предмета	**ОРГУЉЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Оргуље је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање вокалних способности, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише карактеристике музике за оргуље различитих епоха; – опише својим речима карактеристике појединих регистара; – опише историјат инструмента и познаје основне типске регистрације; – користи доступне динамичке опсеге инструмента; – правилно седи и користи извођачки апарат; – изводи сложеније артикулације; – познаје орнаменте и технику њиховог извођења; – препознаје карактеристике нотног записа -користи уртекст; – изводи правилно техничке вежбе за прсторед и педалну апликатуру; – самостално свира из нота вишегласне композиције – учествује на јавним наступима у школи и ван ње.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике основних националних стилова и епоха. Динамичке карактеристике инструмента и типови регистрације. Добијање тона. Поставка извођачког апарата. Вежбе за примену прстореда и апликатуре. Вежбе за орнаментацију. Читање стилских црта и њихова организација. **ЛИТЕРАТУРА** **Италијанска музика**: Ђ. Фрескобалди – *Токате, Химне, Верси;* А. Габриели – *Токате*; Д. Циполи – *Пасторала, Арија, Верси;* Г. Б. Мартини – *Арија са варијацијама*; Б. Пасквини – *Токата;* Б. Марчело – *Ларго;* А. Вивалди – *Прелид, Адађо, Финале*.

		Енглеска музика: Ј. Кларк – *Два комада*; Ј. Стенли – *Труба;* Х. Пурсел – *Пасторала, Арија, Чакона;* А. Цимерман – *Шест версета*; А. Милер – *Постлудијум, Прелудијум и фуга*; Анонимус – *Илирско нарицање* **Немачка музика**: Г. Ф. Телеман – *Адаџо, Виваче, Чакона*; Ј. Пахелбел – *Збирка "Шест Аполонових жица*"; Д. Букстехуде – *Фуга Це-дур*; Г. Ф. Хендл – *Ариозо, Варијације, Сарабанда, Адаџо*; М. Хајдн – *Картки версети*; Л. ван Бетовен – *Фуга Де-дур*. Ј. С. Бах – *Коралне обраде и фугета* (мануално), *Мали прелудијуми и фуге*. **Комади**: Ф. Лист – *Мали комади;* Ц. Франк – *Лаки комади за оргуље или хармонијум*; Ј. Брамс – *Две коралне обраде* (мануално); Б. Бетинели – *Прелудијум*; Ч. Челси – *Корал*; А. де Бонис – *Интерлудиј*; Н. Витоне – *Свадбени мари*; С. Премрл – *Аспирација*; П. Озгијан – *Мала свита*; В. Миланковић – *Мотус.* Друге композиције по избору професора.
Минимум програма: десет педалних етида, полифони облици, облик на бази варирања коралне теме, дело старог мајстора, композиција аутора из периода ромнтизма, композиција савременог аутора		
Јавни наступи – обавезан један јавни наступ током школске године		
Испитни програм – три композиције различитог стила, укључујући педалну етиду и полифони облик		

Кључни појмови садржаја: педална техника, регистрација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **ОРГУЉЕ**

Циљ **Циљ** учења предмета Оргуље је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање вокалних способности, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише карактеристике музике за оргуље различитих епоха; – опише својим речима карактеристике појединих регистара; – опише историјат инструмента и познаје основне типске регистрације; – користи доступне динамичке опсеге инструмента; – правилно седи и користи извођачки апарат; – изводи сложеније артикулације; – познаје орнаменте и технику њиховог извођења – свира лествице у полиритмичким комбинацијама; – свира хармонско-мелодијске обрасце по слуху и импровизовањем на задату каденцу; – самостално свира из нота вишегласне композиције; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Динамичке карактеристике инструмента и типови регистрације. Поставка извођачког апарата. Вежбе за примену прстореда и апликатуре. Карактеристике националних стилова и епоха. Вежбе за орнаментацију. Импровизација. Вежбе за полиритмију. Читање стилских црта и њихова организација. **ЛИТЕРАТУРА** Јан Подбиелски: *Прелудијум* Јакуб Сова: Ј. Ј. Фукс: *Фуге* Кавацони, Андреа Габриели, Винћенцо Пелегрини и др. Италијански мајстори: Химне, Интонације, Токате, Канцоне: Самуел Шаит, Арнолт Шлик, Ј. Ј. Фробергер, Ј. Пакелбел и др. Коралне обраде, Варијације и Фуге: Јан Титуз, Пјер Атењан, Луј Купрен, Андре Резон, Пјер ди Маж и Магнификати, Свите, Мисе, Фуге, Дијалози итд. Ј. С. Бах: „*Мала оргуљска књига*", избор једноставних прелудијума и фуга (мануалитер), корали: четворогласни са педалом и коралне обраде – двогласне и вишегласне (мануалитер). *Мали комади, фугете, прелудијуми* Л. Моцарта, Ј. Н. Химела, А. Ф. Хеса, А. Ј. Рејха, коралне обраде Брамса, мали комади Ф. Листа, Т. Дибоа, Ц. Франк: *Дела за хармонијум или оргуље* Друге композиције по избору професора.
Минимум програма: три композиције италијанских, немачких и француских старих мајстора; пет најлакших корала из „Мале књиге" Ј. С. Баха; три прелудијума и фуге (мануалитер) старих мајстора; – пет краћих композиција аутора XIX и XX века.		
Јавни наступи Обавезна два јавна наступа током школске године		
Испитни програм: Две композиције старих мајстора; Две коралне обраде из „Мале књиге" Ј. С. Баха (једна хомофоно-полифона, а друга са кантус фирмусом); Прелудијум и фуга старих мајстора (може мануалитер); Композиција аутора XIX или XX века.		

Кључни појмови садржаја**:** педална техника, регистрација, слушање музике, свирање, музичка фраза, полиритмија, музички бонтон.

Назив предмета	**ОРГУЉЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Оргуље је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање вокалних способности, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– анализира карактеристике музике за оргуље различитих епоха; – примени карактеристике појединих регистара; – опише и примени основе регистрирања; – користи доступне динамичке опсеге инструмента; – правилно седи и користи извођачки апарат; – влада артикулацијом и осталим динамичким и агогичким могућностима; – познаје орнаменте и технику њиховог извођења; – свира композиције са полиритмичким комбинацијама; – свира хармонско-мелодијске обрасце по слуху и импровизовањем на задату тему; – изводи композиције сложеније хомофоне и полифоне фактуре, а „трио” са „кантус фирмусом”; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње, самостално и као члан ансамбла.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Динамичке карактеристике инструмента и типови регистрације. Добијање тона. Карактеристике националних стилова и епоха. Вежбе за орнаментацију. Импровизација. Вежбе за полиритмију. Читање стилских црта и њихова организација. Свирање иу ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА** Ј. К. Кухаж: *Пасторала, Прелудијум* Б. Пасквини, Д. Циполи, А. Вивалди, Ђамбатиста Мартини: Варијације, Токате, Канцоне, Пасторале Н. Ле Бег, Н. Де Гријњи, Жак Бојвин, Гилен: *Офертоpија, Мосе, Химне, Чаконе, Фуге, Дијалози, „Велике игре”, „Пуне игре”, Незардов речитатив, Тромпетин бас и дискант* итд. Ђереми Кларк, В. Бирд, Џон Бул, О. Гибсон, Џон Стенли, Х. Персел, Т. Талис: *Прелудијуми, Коралне обраде, Серенаде, Фанта- зије, Мисе, Магнификати, Маршеви и др* Ј. Ј. Фробергер, Ј. Пахелбел, Г. Бем, Ц. Г. Валтер, Г. Ф. Хендл, Г. Муфат, Ј. К. Керл и тд: *Прелудијуми и фуге, Чаконе, Свите, Токате, Фантазије, Коралне обраде, Партите* Ј. С. Бах: *Мали прелудијуми и фуге (е-мол, Еф-дур, Ге-дур*), Мала оргуљска књига, Коралне обраде (мануалитер) К. Б. Копжива, Ј. Зах, Ј. К. Ванхал. Ф. К. Брикси: *Прелудију-ми, Фуге, Пасторале итд.* Ј. Г. Албрехтсбергер, М. Хајдн, А. Ј. Рајх: *фугете, прелудију- ми и фуге, мали комади за оргуље* Х. Берлиоз, Т. Дибоа, А. Грдалж: *комади за оргуље, фуге, токате, офертоpиа* итд. М. Регер: *Коралне обраде ор. 135а* Х. Шредер: *Прелудијум, Трио-Андантино, Дијалог* М. Дипре: *Канцона ор. 62 бр. 2* Жан Лангле: *Прелудијум у старом стилу* Друге композиције по избору професора.
Обавезан минимум програма: – Келер – каденце у свим тоналитетима, – десет вежби импровизације; – три композиције старих мајстора италијанске, француске и немачке школе; – пет коралних обрада хомофоно-полифоне фактуре из „Мале књиге” Ј. С. Баха, три са имитацијом или сталним контра-пунктом, два са колорисаним кантус фирмусом – два мала прелудијума и фуге Ј. С. Баха; – две композиције варијационог облика - чакона, партита. три композиције аутора XIX, XX или XXI века.		
Јавни наступи Обавезна два јавна наступа током школске године		
Испитни програм Једна композиција старих мајстора варијационог облика; Два корала из „Мале књиге” Ј. С. Баха, различите фактуре; Један мали прелудијум и фуга Ј. С. Баха; Две композиције аутора XIX , XX или XXI века.		

Кључни појмови садржаја: педална техника, регистрација, динамички опсег, слушање музике, интерпретација, импровизација, полиритмија, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ОРГУЉЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Певањем се активира велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, као и емоционални развој.

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз певање..

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени **Музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно извођаштво. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

На сваком часу ученике треба упућивати на правилан став, правилно дисање и да правилно користе извођачки апарат.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава оргуља изводи се искључиво на оргуљама – електричним или цевним, са најмање две мануалне клавијатуре и педалом од 32 дирке.

Оргуље се разликују по времену изградње и стилској епохи у којој су настале (или којој су намењене, уколико је реч о електрич ном инструменту). Оргуље су део архитектонике простора у којем се налазе. Конструкција и механика одређују не само техничке, већвучне карактеристике инструмента што утиче на начин свирања и интрепретацију. Како није реално да ће се ученик током школовања срести са различитим инструментима, педагог је дужан да га са тим различитостима упозна и то прорадом одговарајуће литературе, причом, аудио или видео примерима и неговањем имагинације – ученик замишља реверберацију, предвиђа одјек, претпоставља акустичке замке тако што артикулише на различите начине и кроз својеврсну игру овладава инструментом и долази до решења.

Педагог мора имати бескрајно стрпљење у раду са ученицима на овом изузетно компликованом и захтевном инструменту, нарочито у дочаравању имагинарних ситуација, упоређивању са другим инстурментима или извођењима.

Телесне предиспозиције ученика никада не смеју да представљају препреку за свирање, педагог стрпљиво и упорно, избором одговарајуће литературе, мора да инсистира на превазилажењу евентуалних препрека у стварању жељеног звука.

Ученик се мора едуковати највише конкретним примером, што више свирањем, раздвајањем деоница у гласове и њиховим комбинацијама, играњем са регистрима и звучним комбинација ма, вежбањем на најтишем регистру због што бољег интонирања и усвајања музичког текста, али и вежбањем тути звука због осећања чудесне звучне моћи и њене контроле.

Не треба наметати готова решења, већ наставни процес пажљиво осмислити као истраживачки – развојни процес кроз који ће усавршава вање техника свирања и извођачких способности, однос према интер претативним могућностима инструмента и свест о структури дела код ученика створити осећање личног (извођачког) задовољства.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима соло певања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професораилиродитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

(флаута, обоа, кларинет, саксофон, фагот, хорна, труба, тромбон)

Назив предмета: **ФЛАУТА**

Циљ: **Циљ** учења предмета Флауте је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред: **Први**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике флауте и начин добијања тона; – дише уз подршку трбушних мишића, уз помоћ и контролу наставника; – контролише положај тела при свирању; – правилно поставља и држи инструмент; – производи самостално тон; – самостално поставља прсте леве и десне руке са ослањањем на усник, кажипрст леве и палац десне руке; – правилно изводи вежбе за тон уз помоћ наставника; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу; – покаже позитиван однос према заједничком свирању; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Упознавање са флаутом, њеним карактеристикама и начином одржавања. Основно нотно описмењавање – упознавање са нотним вредностима и паузама. Основе технике дисања: удисај и издисај уз подршку трбушних мишића (дијафрагме), без инструмента и са њим. Поставка усана (амбажура) на глави флауте. Емитовање (добијање) тона у првој октави (количина, брзина и правац ваздуха). Улога језика – атак. Правилно држање инструмента: – држање тела; – поставка леве руке – стабилан ослонац на кажипрст; – поставка десне руке – стабилан ослонац на палац и мали прст. Овладавање грифовима прве октаве. Основне артикулације: портато и легато. Музичка меморија – неговање и развијање. Издржавање тонова у оквиру савладаног тонског опсега. Камерно музицирање са наставником (дуо).

		Вежбе за развој покретљивоти прстију тј. технике. Увођење у начине самосталног рада код куће. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Упознавање са тоналитетима и њиховим трозвуцима у оквиру савладаног тонског опсега у целим нотама, половинама и лаганим четвртинама (Ге и Еф- дур) **ЛИТЕРАТУРА** **Школе и етиде за флауту** – М. Рикије: *Мени не мањка даха* – Т. Ваи: *Почетна књига за флауту* – Бантаи – Шипош: *АБЦ* – А. Кавчић Пуцихар: *Свирамо флауту* – М.Мојс: *Флаутиста почетник* – *1-3* – Љ. Димитријевић: *Школа за флауту за први разред* – избор – Тафанел – Гобер: *Комплетна метода за флауту* – избор и друга литература сличног садржаја и тежине **Композиције уз клавирску пратњу** Избор комада из збирке Хрестоматија 1: – Руска народна песма: *Топ-Топ*, Кабалевски: *Мала полка*, Руска народна песма: *Препелица*..) – Ј. Хајдн: *Ариета* – Х. Персл: *Ригодон* – Чешка народна песма: *Анушка* – Пуцихар: *Лунина песма* – Е. Босвел: *Мало магаре* – Л. В. Бетовен: *Шкотска игра* – А. Гедике: *Игра* и друге композиције сличног садржаја и тежине
Обавезни минимум програма: – вежбе, етиде и комади сличног садржаја и тежине, прилагођени узрасту почетника – избор неколико једноставних комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Програм смотре: 1. једна лествица напамет; 2. једна етида; 3. једна композиција по слободном избору		

Кључни појмови садржаја: тон, дисање, поставка инструмента, слушање музике, свирање, музички бонтон.

Назив предмета **ФЛАУТА**

Циљ: **Циљ** учења предмета Флауте је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.

Разред: **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике флауте и начин добијања тона; – дише уз подршку трбушних мишића, уз помоћ и контролу наставника; – правилно изводи вежбе за тон уз помоћ наставника; – производи самостално тон; – самостално поставља прсте леве и десне руке са ослањањем на усник, кажипрст леве и палац десне руке; – примењује основне елементе музичке писмености приликом свирања и читања нотног текста у виолинском кључу; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољава самопоуздање током јавног наступа; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу; – испољи позитиван однос према заједничком музицирању; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Правилно држање инструмента: – држање тела; – поставка леве руке – стабилан ослонац на кажипрст; – поставка десне руке – стабилан ослонац на палац и мали прст. Правилно дисање – контрола. Амбажура и њена контрола. Улога језика – атак. Овладавање грифовима прве и друге октаве. Основне артикулације: стакато и легато. Основни елементи музичке писмености. Основне ознаке темпа. Музичка меморија – неговање и развијање. Тонски опсег: d1 – d3. Издржавање тонова у оквиру савладаног тонског опсега. Технике вежбе за развој покретљивости прстију. Самостално вежбање – начини и процедуре. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске лествице до два предзнака, са тоничним квинтакордима, кроз две октаве. Лествице у оквиру савладаног тонског опсега.

		ЛИТЕРАТУРА **Школе и етиде за флауту** – М. Мојс: *Флаутиста почетник* – 3-7 вежбе – Љ. Димитријевић: *Школа за флауту* – избор – Тафанел – Гобер: *Комплетна метода за флауту* – избор – Г. Гариболди: *Етиде* – избор и друга литература сличног садржаја и тежине **Композиције уз клавирску пратњу** – Композиције из збирке *Хрестоматија 1*: – В. А. Моцарт: *Мајска песма*, *Песма пастира* – Н. Бакланова: *Хоровод* – Е.Перишон : *Рано јутро* – Хамилтон: *Песма дуги* – Ј. Брамс: *Успаванка* – К. В. Глук: *Плес духова* – В. А. Моцарт: *Арија Папагена* – Е. Кронке: *Моменто ђокозо* – Е. Храдецки: *Сунчани реге* – М. Кесик: *Пипова звона*
Обавезни минимум програма – вежбе, етиде и комади сличног садржаја и тежине, прилагођени узрасту почетника; избор неколико комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Програм смотре: 1. једна лествица напамет; 2. једна етида; 3. једна композиција по слободном избору		

Кључни појмови садржаја: тон, динамика, темпо,дисање, поставка инструмента, слушање музике, свирање, музички бонтон.

Назив предмета: **ФЛАУТА**

Циљ: **Циљ** учења предмета Флауте је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.

Разред: **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно дише уз подршку трбушних мишића (дијафрагма), уз мању помоћ наставника; – кратко опише технику дисања коју користи при свирању; – користи проширен тонски опсег инструмента; – контролише позицију тела приликом свирања; – изводи правилно вежбе за развој и обликовање тона, уз помоћ наставника; – самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу; – самостално вежба код куће – радо свира у камерном саставу. – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Континуирана контрола исправно постављеног дисања. Контрола амбажуре. Тонски опсег: це^{1}- ге^{3}. Грифови прве, друге и дела треће октаве. Атак : координација прста и језика. Основне динамичке разлике (f, p). Музичка фраза – елементи и обликовање. Свирање композиција различитих садржаја уз клавирску пратњу. Музичка меморија – неговање и развијање. Заједничко свирање (наставник–ученик; ученик– ученик). Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске лествице до три предзнака, са тоничним квинтакордима у обртајима. Лествице у оквиру савладаног тонског опсега. **ЛИТЕРАТУРА** **Школе и етиде за флауту** – М. Мојс: *Флаутиста почетник* – *7-10* – Љ. Димитријевић: *Школа за флауту* – избор – Тафанел – Гобер: *Комплетна метода за флауту* – избор – Г. Гариболди: *Етиде* – избор и друга литература сличног садржаја и тежине **Композиције уз клавирску пратњу** – Избор композиција из збирке *Хрестоматија 1* – В. Поп: *Срећни дом* – В. Поп: *Шумско цвеће* – Чичков: *Скерцо; Скерцино* – Госек: *Гавота* – Е. Храдецки: *Сунчани реге* – С. Џоплин: *Забављач* – Гедике: *Игра* – Р. Л. Каин: *Прелудијум и игра* – Г. Ф. Телеман: *Менует II из Свите у а – молу* – Ј. Л. Дусек: *Менует* – П. Николић: *Андантино* и други комади сличног садржаја и тежине.

Обавезни минимум програма – вежбе, етиде и комади сличног садржаја и тежине, прилагођени узрасту; избор неколико комада уз клавирску пратњу
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године
Испитни програм 1. једна дурска и једна молска лествица напамет са тоничним квинтакордима, у четвртинама и осминама; 2. две етиде различитог карактера; 3. једна композиција уз пратњу клавира по слободном избору

Кључни појмови садржаја: тон, динамика, темпо,дисање, поставка инструмента, слушање музике, свирање, музички бонтон.

Назив предмета: **ФЛАУТА**

Циљ: **Циљ** учења предмета Флауте је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.

Разред: **Четврти**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно поставља и држи инструмент; – контролише позицију тела приликом свирања; – правилно дише уз подршку трбушних мишића (дијафрагма), уз мању помоћ наставника; – изводи правилно вежбе за развој и обликовање тона, уз помоћ наставника; – користи проширен тонски опсег инструмента; – примењује различите артикулације и вибрато; – примењује основне ознаке за темпо и динамику; – учествује на јавним наступима; – самостално вежба код куће; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу; – испољи позитиван однос према уметничкој музици и заједничком музицирању; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Контрола амбажуре. Интонација, слушање и штимовање инструмента. Тонске вежбе. Поставка вибрата. Уједначеност квалитета тона у свим регистрима инструмента. Овладавање грифовима прве, друге и дела треће октаве. Динамичко нијансирање (f, mf, mp, p). Основни украси (трилер, предудар, пралтрилер, мордент). Музичка меморија – неговање и развијање. Заједничко свирање (наставник–ученик; ученик–ученик). Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до четири предзнака, са тоничним квинтакордима и обртајима, у оквиру савладаног тонског опсега у различитим артикулацијама, у осминама и лаганим шеснаестинама, напамет. Дупле терце и терце у покрету. Скале свирати развијено. **ЛИТЕРАТУРА** **Школе и етиде за флауту** – М. Мојс: *Флаутиста почетник* – од 10 и даље – М. Мојс: *24 мале етиде* – М. Мојс: *Тонске вежбе* – Љ. Димитријевић: *Школа за флауту* – избор – Тафанел – Гобер: *Комплетна метода за флауту* – избор – В. Поп: *30 лаких етида за флауту оп.320* – Г. Гариболди: *Мињон етиде оп.131* – избор и друга литература сличног садржаја и тежине **Композиције уз клавирску пратњу** – В. Поп: *Арабела* – Г. Тихомиров: *Мала корачница* – В. Поп: *Шпанска игра* – В. А. Моцарт: *Арија Тамина из* опере *Чаробна фрула* – М. П. Мусоргски: *Гопак* – Л. Вајнер: *Игра лисице* – Вебер: *Дудова колиба* – К. Дебиси: *Мали црнац* и други комади сличног садржаја и тежине.
Обавезни минимум програма: – техничке вежбе, етиде, комади сличног садржаја и тежине; – избор неколико комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Испитни програм: 1. једна дурска и једна молска лествица напамет са тоничним квинтакордима, у осминама и лаганим шеснаестинама 2. две етиде различитог карактера; 3. једна композиција уз пратњу клавира, напамет		

Кључни појмови садржаја: тон, вибрато, динамика, темпо, дисање, слушање музике, свирање, музички бонтон.

Назив предмета: **ФЛАУТА**

Циљ: **Циљ** учења предмета Флауте је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.

Разред: **Пети**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– користи проширен тонски опсег инструмента; – користи вибрато; – препозна и изводи хроматику; – користи дупли језик у свирању; – изводи правилно тонске вежбе за развој и обликовање тона, уз помоћ наставника; – примењује основне ознаке за темпо и динамику; – се самостално штимује уз контролу нставника; – учествује на јавним наступима; – испољи позитиван однос према уметничкој музици и заједничком музицирању; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Контрола амбажуре. Тонске вежбе М. Мојса. Ширење тонског опсега. Тонски опсег : це[1]- ха[3] Поставка дуплог језика. Артикулације:(стакато, портато, тенуто и легато). Разумевање нових агогичких ознака. Читање с листа. Динамичко нијансирање (ff, f, mf, mp, p, pp) Интонација, слушање и штимовање инструмента. Цикличне композиције. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске лествице до пет предзнака, са тоничним квинтакордима и обртајима, у различитим артикулацијама, у обиму две октаве, у осминама и лаганим шеснаестинама. Вежбе за развој покретљивоти прстију тј. технике **ЛИТЕРАТУРА** **Школе и етиде за флауту** – М.Мојс: *Тонске вежбе* – М.Мојс: *25 мелодијских етида* – Љ. Димитријевић: *Школа за флауту* – избор – Тафанел – Гобер: *Комплетна метода за флауту* – избор – Г. Гариболди: *20 малих етида,оп.132* и друга литература сличног садржаја и тежине **Композиције уз клавирску пратњу** – В. Поп: *Шпанска серенада* – В. Поп: *Песма без речи* – В. Поп: *Шведска идила* – М. Пот: *Сичилиана* – Р. Вебер: *Цигански каприччо* – П. Пруст*: Прелудијум и игра* – Е. Келер: *Пјероова игра* – Е. Келер: *Мазурка* – М. Јеличанин: *Ноктурно и Скерцо* и други комади сличног садржаја и тежине. **Сонате** – Г. Ф. Телеман: *Соната у Еф - дуру* – Р. Валентајн: *12 соната* – избор и друге сонате сличног садржаја и тежине.
Обавезни минимум програма – техничке вежбе, етиде, комади сличног садржаја и тежине; избор неколико комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Испитни програм: 1. једна дурска и једна молска лествица напамет са тоничним квинтакордима, у осминама и шеснаестинама; 2. две етиде различитог карактера; 3. једна композиција уз пратњу клавира, напамет		

Кључни појмови садржаја: тон, вибрато, дупли језик, интонација, динамика, темпо,дисање, циклични облици, слушање музике, свирање, музички бонтон.

Назив предмета: **ФЛАУТА**

Циљ: **Циљ** учења предмета Флауте је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред: **Шести**

Годишњи фонд часова **66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– користи цео тонски опсег инструмента; – изводи правилно тонске вежбе за развој и обликовање тона; – самостално се штимује уз контролу наставника; – користи дупли језик у свирању; – препознаје основне ознаке за темпо и динамику; – учествује на јавним наступима; – самостално вежба код куће;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Контрола амбажуре. Тонске вежбе. Ширење тонског опсега: Тонски опсег: це[1]- це[4] Уједначеност квалитета тона у свим регистрима. Усавршавање дуплог језика. Овладавање грифовима прве, друге и треће октаве.

– испољи позитиван однос према уметничкој музици и заједничком музицирању; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Атак (координација прста и језика). Артикулације:(стакато, портато, тенуто и легато). Динамичко нијансирање (ff, f, mf, mp, p, pp). Интонација, слушање и штимовање инструмента. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале (сви тоналитети) са тоничним квинтакордима и обртајима, доминантним и умањеним септакордима, у обртајима, у различитим артикулацијама, у обиму две октаве у шеснаестинама. **ЛИТЕРАТУРА** **Школе и етиде за флауту** – М. Мојс: *Тонске вежбе* – Љ. Димитријевић: *Школа за флауту* – избор – Г. Гариболди: *20 распеваних етида оп. 88* и друга литература сличног садржаја и тежине **Композиције уз клавирску пратњу** – В. Поп: *Руска циганска песма* – Берлиоз: *Арија и игра* – Ф. Госек: *Тамбурин* – Г. Форе: *Сицилијана* – Е. Келер: *Романса* – Е. Келер: *Шпански валцер* – Р. Хофман: *Скерцо* – Синисало: *Три минјатуре* – К. В. Глук: *Мелодија из опере „Орфеј и Еуридика*" и други комади сличног садржаја и тежине. **Сонате и свите** – Б. Марчело: *Соната Бе-дур* или *де-мол* – Г. Ф. Телеман: *Соната Еф-дур* – Г. Ф. Хендл: *Соната Еф-дур* или *ге-мол* – Ј. С. Бах: Избор ставова из *Свите бр. 2, у ха – молу* и друге копозиције сличног садржаја и тежине.
Обавезни минимум програма – техничке вежбе, етиде, комади сличног садржаја и тежине; избор неколико комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Испитни програм: 1. једна дурска и једна молска лествица напамет са тоничним квинтакордима, у осминама и шеснаестинама; 2. две етиде различитог карактера; 3. једна композиција уз пратњу клавира, напамет		

Кључни појмови садржаја: **т**он, вибрато, дупли језик, интонација, динамика, темпо, дисање, циклични облици, слушање музике, свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**ОБОА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Обоа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике обое и начин добијања тона; – опише својим речима правилно узимање даха и регулисање његове потрошње; – правилно држи амбажуру и објасни важност амбажуре и њену поставку; – правилно склапа и расклапа инструмент; – правилно стоји и држи инструмент; – самостално одржава – (чисти) инструмент и писак: – изводи стакато и легато; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском кључу; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике и делови инструмента. Правилно узимање даха и регулисање његове потрошње. Формирање правилне амбажуре. Добијање тона на писку. Склапање и расклапање инструмента. Правилно држање инструмента: став тела положај главе, руку и прстију. Одржавање инструмента. Тонске вежбе (издржани тонови у опсегу це1-ге2). Артикулација – стакато, легато. Елементи музичке писмености (целе ноте,половине и четвртине). **Скале и трозвуци** Дурске скале до једног предзнака у лаганим четвртинама. **ЛИТЕРАТУРА** – Пушечников – *Азбука за обоу* – Комади уз клавирску пратњу: – В.А – Моцарт – *Алегрето* – Ф. Шуберт – *Валцер* – Пушечников – Креин – *Мали валцер* и комади сличне тежине
Обавезни минимум програма Две лествице, 10 етида, један комад уз клавирску пратњу		

Јавни наступи Један обавезан наступ у току школске године
Програм смотри Једна лествица,једна етида,један комад уз клавирску пратњу

Кључни појмови садржаја: амбажура, дисање, тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **ОБОА**

Циљ **Циљ** учења предмета Обоа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно држи амбажуру – правилно узима дах – правилно држи инструмент – самостално изводи тонске и техничке вежбе – примени основне ознаке за темпо, динамику, понављање у свирању – правилно изводи ритмичке фигуре у задатом нотном тексту – правилно изводи стакато – самостално свира кратке композиције напамет,соло и уз пратњу клавира – комуницира са корепетитором кроз музику – учествује на јавним наступима у школи и ван ње – испољи самопоуздање у тику јавног наступа – поштује дооворена правила понашања при слушању и извођењу музике	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Јачање амбажуре у обиму од малог бе до а2. Правилно дисање. Стакато, легато. Пунктирани ритам,синкопа. Основне ознаке за темпо. Музичка фраза. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске скале до два предзнака, молске скале до једног предзнака са тоничним трозвуком, мало разлагање. **Етиде** Пушечников – *Азбука за обоу* или етиде сличне тежине **Комади** – Комади уз клавирску пратњу: – В. А. Моцарт – *Мајска песма,* – *Валцер* – Ј. Хајдн – *Менует* – П. И. Чајковски – *Стара француска песма* и други комади сличне тежине
Обавезни минимум програма Три дурске лествице и једна молска,10 етида,два комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи Два обавезна наступа у току сколске године		
Програм смотри Једна дурска и једна молска лествица, једна етида, комад уз клавирску пратњу напамет		

Кључни појмови садржаја: дисање, тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон

Назив предмета **ОБОА**

Циљ **Циљ** учења предмета Обоа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– самостално се штима према клавиру; – правилно узима дах; – правилно обликује тон у различитим динамичкум нијансама; – правилно изводи шеснаестине и триоле; – самостално свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Штимовање. Правилно узимање даха. Узимање даха дубоко, средње и кратко – примена. Тонски опсег од малог бе до це3. Тонске вежбе (издржани тонови). Обликовање тона у различитим динамичким нијансама. Триоле, шеснаестине. Украсни тонови – предудар, мордент. Музичка фраза. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске скале до три предзнака, молске скале до два предзнака са тоничним трозвуком, мало разлагање у осминама. **Етиде** Пушечников *II књига* или етиде сличне тежине **Комади** – Ж.Ф.Рамо–*Менует* – Фишер–*Менует и Ригодон* и други комади сличне тежине

Обавезни минимум програма Четири дурске и две молске лествице, 10 етида, два комада уз клавирску пратњу
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године
Програм смотри Једна дурска, једна молска лествица, једна етида, комад уз клавирску пратњу напамет

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **ОБОА**

Циљ **Циљ** учења предмета Обоа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Четврти**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно узима дах; – свира лествице у различитим артикулацијама. – свира лепим тоном у свим динамичким нијансама; – правилно изведе украсне тонове, предудар, мордент групето и трилер; – савлада са лакоћом нотни текст; – самостално се штима према клавиру; – свира композиције напамет,соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступ; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тонски опсег од малог бе до де3. Осминski тактови. Култура тона у свим динамичким нијансама – постављање и неговање. Усавршавање дисања. Украсни тонови – предудар, мордент, групето и трилер. Музичка фраза **Скале и трозвуци** Дурске скале до четири, молске до три предзнака са разложеним трозвуком у лаганим шеснаестинама, велико разлагање. Хроматска скала од малог бе до де3 у лаганим осминама. **Етиде** Пушечников *II књига* или етиде сличне тежине **Комади** – Комади уз клавирску пратњу – Корели–Барбироли *Концерт Еф-дур,* 3 и 4 став – Е.Григ – *Норвешки плес* Једноставачне композиције барокних композитора (Бах, Перголези) или комади сличне тежине.
Обавезни минимум програма Пет дурских и три молске лествице, 10 етида, два комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа		
Испитни програм (свира се напамет) Једна дурска, једна молска скала, две етиде различитог карактера, комад уз клавирску пратњу		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон

Назив предмета **ОБОА**

Циљ **Циљ** учења предмета Обоа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Пети**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изводи са лакоћом све тонове на инструменту; – свира лествице у различитим артикулацијама. – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – свира интонативно чисто; – са лакоћом чита нотни текст; – самостално се штима; – свира напамет композиције, соло и уз клавирску пратњу; – прати музичку фразу и њен ток; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тонски опсег од малог бе до ес 3. Интонација – вежбе. Рад на звучности инструмента. Синхронизовање прстију, усана и језика у свим регистрима и артикулацијама. Музичка фраза. Свирање дуа, триа. **Скале и трозвуци** Дурске скале до пет, молске до четири предзнака са разложеним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима, велико разлагање у шеснаестинама,терце у осминама. Хроматска скала у од малог бе до ес3 у лаганим шеснаестинама. **Етиде** Т. Ниман *II* или етиде сличне тежине

		Комади – Г.Ф.Хендл – *Арија и Рондо* Марпург – *Менует* – Перголези – *Сицилијана*
Обавезни минимум програма Шест дурских лествица и четири молске лествице, 10 етида, два комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа		
Испитни програм Једна дурска лествица, једна молска лествица, две етиде различитог карактера, композиција уз клавирску пратњу напамет		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **ОБОА**

Циљ **Циљ** учења предмета Обоа је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Шести**

Годишњи фонд часова **66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– самостално се штима и коригује интонацију; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – изводи вибрато; – прати ток музичке фразе; – свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на технику припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Рад на звучности инструмента. Вежбе за вибрато. Рад на постизању сигурне технике свирањем лествица, акорада и интервала. Усавршавање технике језика. Оспособљавање за самостално кориговање интонације. Развијање осећаја за веће музичке фразе. Тонски опсег од малог бе до е3. Свирање дуа, триа. **Скале и трозвуци** Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала од мало бе до е3 у шеснаестинама **Етиде** Х.Брод I или етиде сличне тежине **Комади** – Корели – Барбироли – *Концерт Еф-дур* V став – Г. Ф.Хендл – *Концерт ге-мол* I, II став, *Концерт Бе-дур* – Клерис – *Фантазија* Пјерне – *Комад* и друге композиције сличне тежине
Обавезни минимум програма – Осам дурских и шест молских лествица, – 10 етида, – два комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године		
Програм испита (свира се напамет) – једна дурска, једна молска лествица, – две етиде различитог карактера, – једна композиција уз клавирску пратњу		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **КЛАРИНЕТ**

Циљ **Циљ** учења предмета Кларинет је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Први**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике кларинета и начин добијања тона; – правилно стоји и држи кларинет; – држи правилно амбажуру и обе руке, правилно дише; – изражајно пева а потом самостално или уз пратњу наставника свира кратке и лаке песмице по слуху; – изводи правилно техничке вежбе за квалитет тона, стакато, интонацију и покретљивост уз помоћ наставника; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском кључу; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање..;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмента. Поставка правилног дисања и вежбе дисања. Начин добијања тона. Поставка леве и десне руке. Поставка амбажуре. **Техника десне руке:** – правилно постављање позиције прстију на рупама и клапнама; – правилно постављање палца за ослањање инструмента; – правилно позиционирање шаке.

– примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		**Техника леве руке:** – правилно постављање позиције прстију на рупама и клапнама; – правилно позиционирање шаке. Стакато технка: правилно ударање врхом језика у трску. Вежбе за развој моторике прстију леве руке. **Скале и трозвуци**: Це, Ге, Де, Бе и Еф-дур, а, е, де, ха и ге мол у две октаве. **ЛИТЕРАТУРА** – Бруно Брун: *Школа за кларинет број 1* – Радивој Лазић: *Учим кларинет број 1* и остала литература сличне тежине по избору наставника
Обавезни минимум програма – дурске и моске скале до једног предзнака – 20 етида – 2 комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
Програм смотри – Једна дурска, једна молска скала са тоничним трозвуком – 2 етиде – Један комад уз пратњу клавира (изводи се напамет)		

Кључни појмови садржаја: амбажура, тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **КЛАРИНЕТ**

Циљ **Циљ** учења предмета Кларинет је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно стоји и држи инструмент; – свира уједначено малу, прву и другу октаву; – свира технике легато и стакато; – примени основне елементе нотне писмености и теорије у свирању; – чита нотни текст у виолинском кључу; – чита динамичке и ознаке за темпо; – свира вежбе за побољшање технике тона и моторике прстију; – свира у опсегу од Е до це3; – свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тонске и техничке вежбе за унапређивање целокупног извођачког апарата (тон, амбажура, техника прстију и језика). Синхронизација језика и прстију. Рад на побољшању интерпретације. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Дурске и молске скале до три предзнака кроз две октаве – стакато и легато **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Бруно Брун: *Школа за кларинет број 1, 2* – Радивој Лазић: *Учим кларинет број 1, 2* и остала одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима. **Комади** Комади по избору наставника адекватне тежине
Обавезни минимум програма – дурске и молске скале до 3 предзнака са тоничним трозвуком кроз две октаве – 25 етида – 2 комада уз пратњу клавира		
Јавни наступи Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
Смотра на крају године (изводи се напамет) Једна дурска, једна молска скала са тоничним трозвуком 2 етиде Комад уз пратњу клавира		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **КЛАРИНЕТ**

Циљ **Циљ** учења предмета Кларинет је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – свира у распону од Е мало до е3; – свира различите типове артикулација; – исправи интонацију у току свирања уз помоћ наставника; – повеже стечено знање из основа муз.писмености са техничким процедурама на инструменту; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – препознаје агогику; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – примењује основне принципе правилног вежбања у самосталном раду.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Вежбе за побољшање моторичких способности и синхронизацију прстију и језика. Издржавање тонова. Контрола дисања, амбажуре. Развијање слуха за самостално штимовање. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Кроз две октаве : Це, Еф, Ге, Бе, Де, А и Ес-дур, а, е, де, ха, ге, це и фис-мол Кроз три октаве: е-мол Све скале свирати у стакато и легато артикулацији **ЛИТЕРАТУРА** – Бруно Брун : *Школа за кларинет број 1, 2, 3* – Радивој Лазић: *Учим кларинет број 1, 2, 3* и остала одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима Комади по избору наставника адекватне тежине.
Обавезни минимум програма – Дурске и молске скале кроз две и три октаве са тоничним трозвуком – 30 етида – Два комада уз пратњу клавира		
Јавни наступи Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
Испитни програм (изводи се напамет) – Једна дурска, једна молска скала са тоничним трозвуком – 2 етиде – Комад уз пратњу клавира		

Кључни појмови садржаја: **т**он, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **КЛАРИНЕТ**

Циљ **Циљ** учења предмета Кларинет је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **ЧЕТВРТИ**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – свира у опсегу од Е мало до еф3; – свира у комбинованим артикулацијама (стакато и легато); – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – следи правилну примену процедура које се примењују у стицању целокупне технике свирања; – комуницира са корепетитором кроз музику; – изражајно свира; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, и емоционални утицај; – самостално и свакодневно вежба поштујући процедуру; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Вежбе за побољшање моторичких способности и синхронизацију прстију и језика. Издржавање тонова. Изједначавање регистара кроз тонске вежбе. Стварање менталне и физичке кондиције Заједничко свирање (камерна, оркестар). Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Дурске и молске скале до четири предзнака. Скале кроз две октаве: це, ге, де, бе, а, ес, ас дур; а, де, ге, ха, це, фис, цис-мол.. Скале кроз три октаве: е, еф дур, е и еф-мол Све скале се свирају у стакато и легато артикулацији. Хроматска скала. **ЛИТЕРАТУРА** – Бруно Брун: *Школа за кларинет број 2, 3* – Радивој Лазић: *Учим кларинет број 3, 4* и остала одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима Комади по избору наставника адекватне тежине
Обавезни минимум програма – Дурске и молске скале до 4 предзнака – 35 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа у току године		

Испитни програм (изводи се напамет) – Једна дурска, једна молска скала са тоничним трозвуком – 2 етиде различитог карактера – Комад уз пратњу клавира

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**КЛАРИНЕТ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Кларинет је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**ПЕТИ**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – самостално коригује интонацију у току свирања; – истражује начине добијања што квалитетнијег и чистијег тона на кларинету; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Рад на добијању што квалитетнијег изговора код стакато технике. Вежбе за побољшање моторичких способности и синхронизацији прстију и језика. Тонске вежбе и рад на што квалитетнијој боји тона и интонацији у свим регистрима. Рад на микродинамици. Свирање соло и у ансамблу. **Скале и трозвуци**: Дурске и молске скале до пет предзнака са доминантним и умањеним септакордима Скале се свирају разложено и у разним комбинованим артикулацијама. Хроматска скала. **ЛИТЕРАТУРА** – Клозе: *Техничке вежбе* – Лефевр: *Техничке вежбе* и остала одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима Комади по избору наставника адекватне тежине
Обавезни минимум програма – Дурске и молске скале до пет предзнака са доминантним и умањеним септакордима, разложено – 35 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа у току године		
Испитни програм (изводи сенапамет) Једна дурска, једна молска скала са тоничним и доминантним трозвуком, разложено – 2 етиде различитог карактера – Комад уз пратњу клавира		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**КЛАРИНЕТ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Кларинет је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**ШЕСТИ**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од Е мало до Ге3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – инерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Рад на постизању флексибилности амбажуре у свим регистрима. Меморисање текста. Обликовање што квалитетнијег тона, интонација и стакато. Самостално штимовање инструмента. Постизање контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са доминантним и умањеним септакордима. Скале, трозвуке, умањене и доминантне септакорде свирати разложено и у комбинованим артикулацијама. Хроматска скала. **ЛИТЕРАТУРА** – Клозе: *Техничке вежбе* – Лефевр: *Техничке вежбе* и остала одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима Комади по избору наставника адекватне тежине.

Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 40 етида – 4 комада уз пратњу клавира
Јавни наступи Обавезна су 2 јавна наступа у току године
Испитни програм (изводи се напамет) – Једна дурска и једна молска скала са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 2 етиде различитог карактера – Комад уз прању клавира

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **САКСОФОН**

Циљ **Циљ** учења предмета Саксофон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Први**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике саксофона; – представи историјски развој инструмента и исприча неку занимљивост везану за инструмент; – правилно држи инструмент; – самостално намести трску на усник; – правилно држи амбажуру и објасни важност амбажуре и њену поставку; – опише својим речима вежбице дисања и шта се постиже сваком од тих вежбица; – правилно изводи косто доминално дисање и објасни шта је то; – изводи стакато и легато; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском кључу; – самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – објасни важност одржавања инструмента; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Историјат, карактеристике, делови и могућности саксофона. Вежбе дисања. Правилно намештање трске на усник. Поставка амбажуре. Свирање само на лули и уснику. Правилно држање саксофона и поставка прстију. Одржавање инстримента. Врсте артикулација (стакато и легато). Тонске вежбе (издржавање тонова). Елементи музичке писмености (целе ноте, половине, четвртине и осмине). Тонски опсег: Е 1 до А 3 (за напредне до Ц3). Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске лествице до једног предзнака са тоничним трозвуком (е,а,Ф,Г) **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Јан Бан Бекум (холандска школа): *Школа за почетнике* (прво издање) – Клод Делангл (француска школа): *Методе за почетнике са ЦД-ом* – Перени (мађарска школа): *АБЦ Саксофон*, прва свеска – Мишел Рикијер: *Мени не мањка даха* – Л. Петерсон: *Прва књига* **Комади из збирки** – Клод Делангл: Све композиције из књиге *Методе за почетнике* – Перени: Све композиције из горе наведене литературе Композиције или транскрипције за саксофон по избору наставника
Обавезни минимум програма Две лествице, 15 етида, две композиције по слободном избору		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
Програм смотри Једна композиција уз пратњу клавира напамет		

Кључни појмови садржаја: амбажура, дисање, тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **САКСОФОН**

Циљ **Циљ** учења предмета Саксофон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно узима дах; – правилно држи амбажуру; – правилно држи инструмент; – самостално изводи тонске и техничке вежбе; – примени основне ознаке за темпо, динамику, понављање...;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тонске вежбе. Стакато. Пунктирани ритам и синкопа. Динамика – пиано, форте. Основне ознаке за темпо.

– правилно изведе сваку ритмичку фигуру у задатом нотном тексту; – правилно изведе стакато; – самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		Опсег инструмента: горе до Д3, доле до Д1. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до два предзнака са тоничним трозвуком, разложеним тоничним трозвуком (мало разлагање), малим разлагањем. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Јан Ван Бекум (холандска школа): *Школа за почетнике* (прво издање) – Клод Делангл (француска школа): *Методе за саксофон број 1* – Иван Рот (немачка школа): *Свеска број 1* – Перени (мађарска школа): *Саксофон АБЦ*, 1. део – Л. Петерсон: *Прва књига* **Комади из збирки** – Клод Делангл: Све композиције из књиге *Методе за саксофон број 1* – Перењи: Све композиције из горе наведене књиге Комади тежине у складу са техничким могућностима ученика. Композиције или транскрипције по избору наставника
Обавезни минимум програма Две дурске и две молске лествице, 15 етида, две композиције по слободном избору		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
Програм смотри Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, једна етида		

Кључни појмови садржаја: дисање, тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**САКСОФОН**
Циљ	**Циљ** учења предмета Саксофон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно изводи шеснаестине – правилно изводи триоле – са лакоћом савлада (чита и свира) нотни текст – се штимује самостално према клавиру и другом инструменту – изводи динамику на једном тону – одреди тоналитет задате композиције – интонативно чисто изводи све тонове које је научио да свира на инструменту – самостално свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира – комуницира са корепетитором кроз музику – учествује на јавним наступима у школи и ван ње – испољи самопоуздање у току јавног наступа – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тонски опсег од Ц1 до Е3. Тонске вежбе (издржавање тонова, вежбе на једном тону). Увод у триолски фразирунг. Шеснаестина. Свирање дуета. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до три предзнака са тоничним трозвуком, малим разлагањем, терцама **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Руди Јетл: *техничке етиде* – Јан Ван Бекум (холандска школа): *Друга свеска вежба и етида* – Клод Делангл (француска школа): *Методе за саксофон број 2* – Иван Рот (немачка школа): *Свеска број 1* – Перени (мађарска школа): *Саксофон АБЦ* 2 део – Л. Петерсон: *Друга књига* **Комади из збирки** – Клод Делангл: Све композиције из књиге *Методе за саксофон* број 2 – Перењи: Све композиције из горе наведене књиге Комади тежине: у складу са техничким могућностима ученика. Композиције или транскрипције по избору наставника.
Обавезни минимум програма Тридурске и три молске лествице, 15 етида, три композиције по слободном избору		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
Програм испита Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **САКСОФОН**

Циљ **Циљ** учења предмета Саксофон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Четврти**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– изводи тонове трећег регистра са лакоћом; – свира скале у разним артикулацијама; – правилно изводи осминске тактове; – правилно изводи триоле; – чита са лакоћом нотни текст; – у свирању у ансамблу прати поред свог гласа и гласове других инструмената; – чита партитуру триа и квартета; – се самостално штимује на клавир и други инструмент; – одреди тоналитет задате композиције; – интонативно чисто изводи све тонове које је научио да свира на инструменту; – свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – изражајно свира на јавном наступу; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тонске вежбе (издржавање тонова, вежбе на једном тону). Свирање дуета, триа, квартета или у неком ансамблу. Осминski тактови. Опсег од Ц1 до Ф3. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до 4 предзнака са тоничним трозвуком, великим разлагањем, терцама, доминантни или код мола умањени септакорд. Хроматска скала кроз опсег скале коју ученик свира **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Рене Дикло: *35 техничких етида* – Перењи (мађарска школа): *Саксофон АБЦ* 2 део – Л. Петерсон: *Друга књига* – Г. Лакур *етиде* – Етиде по избору наставника **Комади** По избору наставника и у складу са техничким могућностима ученика
Обавезни минимум програма Четиридурске и четири молске лествице, 15 етида, три композиције по слободном избору		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
Програм испита Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде различитог карактера		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **САКСОФОН**

Циљ **Циљ** учења предмета Саксофон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Пети**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– изводи са лакоћом све тонове на инструменту; – правилно изводи све врсте тактова и све врсте ритмова, – одреди тоналитет задате композиције; – интонативно чисто изводи све тонове које је научио до сада да свира на инструменту; – изражајно свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тонске вежбе. Цео опсег инструмента (б – Фис3). Свирање дуета, триа, квартета или у неком ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до 5 предзнака са тоничним трозвуком, великим разлагањем, терцама, доминантни или код мола умањени септакорд, разложеним доминантним (умањеним) септакордом (мало разлагање) Хроматска скала кроз опсег скале коју ученик свира **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Х. Клозе: *техничке етиде* – прва књига – Рене Дикло: *35 техничких етида* – *Лакур етиде* Етиде по избору наставника **Комади** – По избору наставника и у складу са техничким могућностима ученика
Обавезни минимум програма Четиридурске и четири молске лествице, 15 етида, три композиције по слободном избору		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
Програм испита Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде различитог карактера		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**САКСОФОН**
Циљ	**Циљ** учења предмета Саксофон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– чита ноте а прима виста у брзом темпу; – иводи вибрато; – примени знање из теорије музике у композицијама које изводи; – самостално анализира дело које свира; – самостално постави динамику у задатим композицијама; – свира скале у разним артикулацијама; – контролише интонацију; – изражајно свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – свира у ансамблу; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање с листа. Тонске вежбе. Цео опсег инструмента (б – Фис3). Свирање дуета, триа, квартета или у неком ансамблу. Вибрато. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до 6 предзнака са тоничним трозвуком, великим разлагањем, терцама, доминантни или код мола умањени септакорд, разложеним доминантним (умањеним) септакордом (мало разлагање) Хроматска скала кроз опсег скале коју ученик свира **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Х. Клозе: *Техничке етиде* – Г. Лакур: *Етиде* – Етиде по избору наставника **Комади** По избору наставника и у складу са техничким могућностима ученика
Обавезни минимум програма Петдурских и пет молских лествица, 15 етида, три композиције по слободном избору		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
Програм испита Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде различитог карактера		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ФАГОТ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Фагот је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике фагота; – представи историјат инструмента и исприча неку занимљивост везану за инструмент; – правилно држи инструмент; – опише својим речима вежбице дисања и шта се постиже сваком од тих вежбица; – правилно изводи косто доминално дисање и објасни шта је то; – самостално намести писак на есо цев и склапа инструмент; – правилно држи амбажуру и објасни важност амбажуре и њену поставку; – објасни важност одржавања инструмента; – изводи стакато и легато; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у бас кључу; – самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Историјат, карактеристике, делови и могућности фагота. Вежбе дисања. Правилно склапање инструмента и стављање.писка на есо цев. Поставка амбажуре. Свирање само на писку и само на есо цеви. Правилно држање фагота, правилна поставка леве и десне саке и прстију. Одржавање инстримента. Врсте артикулација (стакато и легато). Тонске вежбе (издржавање тонова). Елементи музичке писмености (целе ноте, половине, четвртине и осмине). Тонски опсег: од Ге велико до це 1. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до једног предзнака са тоничним трозвуком (е, а, Ф, Г). **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Јулијус Вајсенборн, *Етиде за почетнике*, прва свеска – Кристин Волф Јенсен: *Music and the bassoon* – Збирка етида за почетнике различитих руских аутора Литература по избору наставника **Комади** – Мирко Исаески: *Млади фаготиста* Композиције или транскрипције за фагот по избору наставника
Обавезни минимум програма Две лествице, 15 етида, две композиције по слободном избору		

Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет
Програм смотри Једна композиција уз пратњу клавира напамет

Кључни појмови садржаја: амбажура, дисање, тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **ФАГОТ**

Циљ **Циљ** учења предмета Фагот је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно узима дах; – правилно држи амбажуру; – правилно држи инструмент; – правилно користи метроном у техничким и тонским вежбама; – самостално изводи тонске и техничке вежбе; – примени основне ознаке за темпо, динамику, понављање..; – правилно изводи сваку ритмичку фигуру у задатом нотном тексту; – правилно изводи стакато; – самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тонске вежбе. Стакато. Пунктирани ритам и синкопа. Динамика – пиано, форте. Основне ознаке за темпо. Опсег инструмента од г мало до це 1. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до два предзнака са тоничним трозвуком, разложеним тоничним трозвуком (мало разлагање), малим разлагањем. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Јулијус Бајсенборн: *Етиде за почетнике* прва и друга свеска – Кристин Волф Јенсен: *Music and the bassoon* – Етиде за почетнике разних руских аутора – Петар Ристић: *Дневне вежбе за фагот* – Петар Ристић: *Практикум за фагот* Литература по избору наставника **Комади** – Мирко Исаески: *Млади фаготиста* – Збирка дизнијевих дечијих песмица за фагот и клавир Композиције или транскрипције за фагот по избору наставника
Обавезни минимум програма Две дурске и две молске лествице, 15 етида, две композиције по слободном избору		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
Програм смотри Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, једна етида		

Кључни појмови садржаја: дисање, тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **ФАГОТ**

Циљ **Циљ** учења предмета Фагот је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно користи метроном кроз тонске и техничке вежбе, као и у самосталном вежбању; – правилно изводи шеснаестине и триоле; – савлада са лакоћом нотни текст; – се самостално штима на клавир и други инструмент; – изводи динамику на једном тону; – одреди тоналитет задате композиције; – интонативно чисто изводи све тонове које је научио да свира на инструменту; – самостално свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – комуницира са корепетитором кроз музику; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тонски опсег од Е мало до Е1. Тонске вежбе (издржавање тонова, вежбе на једном тону). Увод у триолски фразирунг. Ритмичке групе (шеснаестина). Свирање дуета **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до три предзнака са тоничним трозвуком, малим разлагањем, терцама. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Јулиус Вајсенборн: *Етиде за фагот* први и други део – Кристин Волф Јенсен: *Music and bassoon* – Оле Кристијан: *Дал, Дрилс* – Жорж Кључ: *Фаготске основ*

		Литература по избору наставника у складу са техничким могућностима ученика **Комади** – Мирко Исаески: *Млади фаготиста* Комади тежине: у складу са техничким могућностима ученика. Композиције или транскрипције по избору наставника.
Обавезни минимум програма Три дурске и три молске лествице, 15 етида, три композиције по слободном избору		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
Програм испита Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **ФАГОТ**

Циљ **Циљ** учења предмета Фагот је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Четврти**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– изводи тонове трећег регистра са лакоћом; – правилно изводи осминске тактове; – правилно користи и вежба уз метроном у тонским и техничким вежбама, као и у самосталном вежбању; – чита са лакоћом нотни текст; – одреди тоналитет задате композиције; – интонативно чисто изводи све тонове које је научио да свира на инструменту; – самостално свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – запажа музичке елементе и коментарише музику коју слуша на концертима и помоћу доступне ИТ технологије.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Опсег од Ц велико до Ф1. Тонске вежбе (издржавање тонова, вежбе на једном тону). Осминski тактови. Свирање у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до 4 предзнака са тоничним трозвуком, великим разлагањем, терцама, доминантни или код мола умањени септакорд. Хроматска скала кроз опсег скале коју ученик свира **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Јулијус Вајсенборн: *Етиде за фагот* први и други део – Петар Ристић: *Дневне вежбе за фагот*, *Практикум за фагот* – Оле Кристијан Дал: *Дрилс* – Жорж Кључ: *Фаготске основе* **Комади** – Мирко Исаески: *Млади фаготиста* По избору наставника и у складу са техничким могућностима ученика.
Обавезни минимум програма Четири дурске и четири молске лествице, 15 етида, три композиције по слободном избору		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
Програм испита Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде различитог карактера		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **ФАГОТ**

Циљ **Циљ** учења предмета Фагот је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Пети**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– изводи са лакоћом све тонове на инструменту; – правилно изводи све врсте ритмова и тактова; – чита краћи нотни текст с листа; – примени знања из нотне писмености на композиције које изводи; – контролише интонацију; – свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – свира на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – запажа музичке елементе и коментарише музику коју слуша на концертима и помоћу доступне ИТ технологије	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тонске вежбе. Опсег инструмента од Б контра до г1. Свирање у ансамблу. Читање с листа. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до 5 предзнака са тоничним трозвуком, великим разлагањем, терцама, доминантни или код мола умањени септакорд, разложеним доминантним (умањеним) септакордом (мало разлагање). Хроматска скала кроз опсег скале коју ученик свира.

		ЛИТЕРАТУРА **Етиде** Етиде по избору наставника – Јулијус Вајсенборн: *Етиде за фагот* први и други део – Петар Ристић: *Дневне вежбе за фагот*, *Практикум за фагот* – Оле Кристијан Дал: *Дрилс* – Жорж Кључ: *Фаготске основе* **Комади** – Мирко Исаески: *Млади фаготиста* По избору наставника и у складу са техничким могућностима ученика.
Обавезни минимум програма Четири дурске и четири молске лествице, 15 етида, три композиције по слободном избору		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
Програм испита Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде различитог карактера		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **Фагот**

Циљ **Циљ** учења предмета Фагот је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Шести**

Годишњи фонд часова **66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– изводи вибрато; – обликује тон у односу на техничке захтеве; – свира скале у разним артикулацијама; – примени знања из нотне писмености на композиције које изводи; – правилно изводи све врсте ритмова и тактова; – чита с листа краћи нотни текст; – интонативно чисто изводи све тонове које је научио да свира на инструменту; – изражајно свира композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – примени принцип узајамног слушања у ансамблу; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – запажа музичке елементе и коментарише музику коју слуша на концертима и помоћу доступне ИТ технологије.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тонске вежбе Опсег инструмента од б контра до а 1) Вибрато Свирање дуета, триа, квартета или у неком ансамблу Читање Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале до 6 предзнака са тоничним трозвуком, великим разлагањем, терцама, доминантни или код мола умањени септакорд, разложеним доминантним (умањеним) септакордом (мало разлагање). Хроматска скала кроз опсег скале коју ученик свира **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Јулијус Вајсенборн *Етиде за фагот* друга свеска – Петар Ристић *Дневне вежбе за фагот, Практикум за фагот* – Лудвиг Милде: *Студија у вези тоналитета, акорада и разлагања за фагот* – Оле Кристијан Дал: *Дрилс* – Жорж Кључ: *Фаготске основе* Етиде по избору наставника **Комади** По избору наставника и у складу са техничким могућностима ученика
Обавезни минимум програма Пет дурских и пет молских лествица, 15 етида, три композиције по слободном избору		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
Програм испита Једна композиција уз пратњу клавира напамет, једна дурска и једна молска лествица, две етиде различитог карактера		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА (ФЛАУТА, ОБОА, КЛАРИНЕТ, САКСОФОН, ФАГОТ)

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената).

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно

слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. **Исходи** представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника.

Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања.

У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави дувачких инструмената у првом циклусу посебну пажњу треба усмерити на обликовање тона, његову правилну поставку кроз упознавање са основама технике дисања и правилну импостацију усника, трске или писка (у зависности од инструмента). . Од самог почетка, у оквиру регистра који омогућава најлакшу емисију тона, потребно је применити све елементе који се односе на правилно узимање ваздуха и његово рационално коришћење кроз одговарајуће обликовање усана. Већ од првих корака изузетно је важно развијати љубав код ученика за заједничко музицирање.

У току другог циклуса треба обрадити све тоналитете, дурске и молске, са тоничним трозвуком. Посебну пажњу треба усмерити на свирање вежби у различитим артикулацијама. скале свирати напамет, увек у одређеном ритму од почетка до краја, у истом темпу, без убрзавања и успоравања.

У раду увек треба до краја инсистирати на потпуном овладавању сваког техничког и тонског захтева који је задат у нотном тексту. Код ученика,треба неговати уредност у вежбању, поштовање сваке ноте и ознаке у нотном тексту које се односе на темпо, динамичко и агогичко нијансирање. У оквиру свих елемената који чине наставни процес (тонске и техничке вежбе, лествице, етиде и комади за извођење уз пратњу клавира), неопходно је пажњу ученика усмеравати на интонацију и чисто свирање које може омогућити само правилна поставка инструмената и правилна примена технике дисања. Изузетно је важно радити на стицању искуства свирањем у камерним ансамблима или оркестру.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета **ТРУБА**

Циљ **Циљ** учења предмета Труба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Први**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– расклопи делове трубе и опише начин одржавања инструмента; – правилно држи инструмент у мирној, релаксираној и стабилној позицији; – примени правилну технику дисања; – контролише отвореност грла и дисајних путева; – правилно поставља амбажуру; – зуји на уснику без притиска; – изводи правилно тонске вежбе уз контролу интонације; – изражајно пева вежбе које изводи на инструменту; – примени основне елементе нотне писмености у свирању; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање..; – спроведе правила вежбања у самосталном раду; – свира кратке композиције напамет, соло или уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – покаже самопоуздање на наступима; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмента. Правилан став и држање. Техника дисања и отвореност дисајних путева. Амбажура (поставка усника). Зујање на уснику. Атак (ударац језиком). Издржавање основних аликвотних тонова на труби. Проширивање опсега тонова и тонске вежбе у распону до c^{2}. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Скале у једној октави са тоничним трозвуком у половинама према могућностима ученика **ЛИТЕРАТУРА** – Д. Марковић: *Почетна школа за трубу* – Први део – Др. Чарлс Колин: *Почетне студије за трубу* – Алојз Стрнад: *Метода за трубу* 1. део (избор вежби одговарајућег нивоа) – А. Митронов: *Школа за трубу* – Р. Гетчел: *Практичне студије 1.* Књига
Обавезни минимум програма – једнооктавна скала са тоничним трозвуком у половинама, у зависности од могућности ученика – 20 етида – 2 комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи – Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
Програм смотре – Једна скала са тоничним трозвуком – Две етиде – Један комад уз пратњу клавира, напамет		

Кључне речи: дисање, зујање, амбажура, атак, тон, музички бонтон

Назив предмета **ТРУБА**

Циљ **Циљ** учења предмета Труба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно држи инструмент у мирној релаксираној, стабилној позицији; – контролише дисање и развија технику зујања без притиска на усне; – изводи тонске везбе у проширеном регистру и контролише интонацију; – примењује легато свирање; – усклађује рад језика и прстију; – изражајно пева вежбе које изводи на инструменту; – користи основне појмове мелодике, ритма и динамике; – поштује правила вежбања у самосталном раду; – свира кратке композиције напамет, соло или уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – показује самопоуздање на јавним наступима; – изнесе мишљење о изведеном наступу или свирању; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Свирање без притиска, контрола дисања и амбажуре. Корелација рада прстију и језика. Рад на тонском квалитету. Легато свирање уз контролу интонације. Контрола атака на четвртинама. Проширивање опсега тонова од „мало х до $ц^{2}$". Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Ц-дур, Б-дур, Г-дур, Д-дур, са тоничним трозвуцима у половинама и четвртинама. **ЛИТЕРАТУРА** – Д. Марковић: *Школа за трубу* (до нивоа предвиђеног програмским захтевима) – Д. Марковић: *Збирка лаких композиција за трубу* – Д. Марковић: *78 композиција за трубу* – А. Стрнад: *Метода за трубу 1. део* – (избор вежби одговарајућег нивоа) – Ј. Усов: Хрестоматиа 1. Део – Ј. Поре: *Мини кончертино Но.5, Но.6* – Др. Чрлс Колин: *Мелодичне основе за трубу* Или нека друга одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима
Обавезни минимум програма – 2 дурске скале са тоничним трозвуцима – 25 етида – 3 комада уз клавирску пратњу		

Јавни наступи – Обавезна су 2 јавна наступа у току године
Програм смотре – Једна скала са трозвуком, напамет – Једна етида – Један комад уз клавирску пратњу, напамет

Кључне речи: амбажура, тон, интонација, артикулација, музичка фраза, музички бонтон

Назив предмета	**ТРУБА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Труба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– објасни историјски развој инструмента; – контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у проширеном регистру; – контролише моторику леве руке; – изводи различите начине артикулације; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на труби; – покаже самопоуздање и такмичарски дух; – поштује правила вежбања у самосталном раду; – комуницира са корепетитором кроз музику; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Развој инструмента кроз историју (основни подаци). Контрола амбажуре, дисања и развијање слуха за самостално штимање. Рад на тонским и техничким вежбама. Упознавање са осминама нота и пауза, као и пунктираним нотним вредностима кроз одговарајуће композиције и вежбе. Артикулација (утврђивање савладаних елемената легата и упознавање са осталим начинима артикулације). Проширивање опсега тонова у распону „мало фис до e^2". Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Седам дурских скала кроз једну октаву, различитих начина артикулације и брзине **ЛИТЕРАТУРА** – Д. Марковић: *Школа за трубу* Први део (до нивоа предвиђеног програмским захтевима) – Д. Марковић: *Збирка лаких композиција за трубу* – Д. Марковић: *78 композиција за трубу* – А. Стрнад: *Метода за трубу* 1. део (избор вежби одговарајућег нивоа) – Ј. Усов: *Хрестоматиа* 1. део Или нека друга одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима
Обавезни минимум програма – 3 дурске скале – 30 етида – 4 комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи – Обавезна су два јавна наступа у току школске године		
Програм смотре – Једна дурска скала са тоничним квинтакордом, напамет – Две етиде – један комад уз клавирску пратњу, напамет		

Кључне речи, амбажура, тон, моторика, штимање, интонација, артикулација, музички бонтон.

Назив предмета	**ТРУБА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Труба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у проширеном регистру; – самостално штима инструмент; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност и индивидуалност у интерпретацији; – свира у малим камерним саставима у школи и ван ње; – поштује правила вежбања у самосталном раду;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Амбажура, дисање и положај атака у проширеном регистру. Ширење опсега зујањем глисандом. Развијање слуха за самостално штимање. Обликовање тона и рад на интонацији. Техничке вежбе за контролу ваздуха, усана и језика. Контрола дисања и свирања у седећем ставу. Увод у камерно музицирање (свирање дуа). Развој елемената артикулације у проширеном регистру уз употребу слогова. Проширивање опсега тонова у распону „мало *фис - ф*^{2}" Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске скале закључно са шест предзнака кроз једну октаву, различитих начина артикулације и брзине

– искаже мишљење о свирању – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		**ЛИТЕРАТУРА** – Д. Марковић: *Школа за трубу* (до нивоа предвиђеног програмским захтевима) – Д. Марковић: *Збирка лаких композиција за трубу* – Д. Марковић: *78 композиција за трубу* – А. Стрнад: *Метода за трубу* 1. Део (избор вежби одговарајућег нивоа) – С. Херинг: *32 етиде* – Ј. Б. Арбан: *Метода* 1. део – Ј. Усов: *Хрестоматиа* 1. део – Ј. Поре: *Кончертино Но.3.* – Х. А. Вандеркук: *Трумпет старс, Но1. и Но2.* – А. Визути: *Метода за трубу*, књига 1. Или нека друга одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима
Обавезни минимум програма – 35 етида – 5 комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи – Обавезна су два јавна наступа у току године		
Програм испита – Једна дурска са тоничним квинтакордом, напамет – Две етиде различитог карактера – Један комад уз клавирску пратњу, напамет		

Кључне речи**:** амбажура, култура тона, интонација, артикулација, музилка фраза, камерно свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**ТРУБА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Труба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Пети**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у новом, проширеном регистру; – примењује технику брзог дисања; – самостално штима инструмент; – оплемени тон у новим регистрима и коригује интонацију; – истражује начине добијања чистог тона; – изведе предвиђене технике свирања на труби; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике; – свира у различитим камерним саставима примењујући принцип узајамног слушања; – испољи сопствене емоције кроз интерпретацију; – комуницира са корепетитором кроз музику; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике и изграђује сопствене естетске критеријуме.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Амбажура, дисање и положај атака у новом, проширеном регистру. Процес интелигентног загревања. Контрила тона у ¸ - ì и кориговање нтонације. Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контрола квалитета тона у стакатисиму и тешком стакату (тзв. *Staccato pesante* или „*barokni staccato"*). Штимање инструмента. Постизање физичке и менталне издржљивости. Техника брзог удисања. Обрада хроматских скала. Заједничко свирање у различитим камерним саставима (триа, квартети). Проширивање опсега тонова у распону „мало *фис* до g^2" **Скале и трозвуци** Дурске скале закључно са седам предзнака кроз једну октаву, Фис-дур, Гес-дур и Г-дур кроз 2 октаве и молске закључно са 3 предзнака, различитих начина артикулације и брзине **ЛИТЕРАТУРА** – Д. Марковић: *Школа за трубу* (до нивоа предвиђеног програмским захтевима) – Д. Марковић: *Збирка лаких композиција за трубу* – А. Стрнад: *Метода за трубу* 1. Део (избор вежби одговарајућег нивоа) – С. Херинг: *32 етиде* – Ј. Б. Арбан: *Метода 1*. део – Ј. Усов: *Хрестоматиа* 1. део – Ј. Поре: *Кончертино Но.1. Но.19* – Х. А. Вандеркук: *Трумпет старс, Но1. и Но2.* – А. Визути: *Метода за трубу*, књига 1. Или нека друга одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима
Обавезни минимум програма – Дурске скале и молске скале до 5 предзнака са трозвуцима – 35 етида – 6 комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи – Обавезна су два јавна наступа у току године		
Програм испита – Једна дурска и једна молска скала са тоничним квинтакордом и обртајима, напамет – Две етиде различитог карактера – Један комад уз клавирску пратњу, напамет		

Кључне речи: брзи удисај, интонација, технике свирања, креативност, инерпретација, камерно свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**ТРУБА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Труба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– примењује нон-прес у свирању и ширењу опсега; – контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у новом, проширеном регистру; – самостално и прецизно штима инструмент; – оплемени тон у новим регистрима и коригује интонацију; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – испољи сопствене емоције кроз интерпретацију; – свесно исправља постојеће грешке и истражује нове начине свирања; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике; – комуницира са корепетитором кроз свирање; – свира у различитим камерним саставима поштујући принцип узајамног слушања; – показује иницијативу у организацији проба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике и изграђује сопствене естетске критеријуме.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Проширивање опсега од „мало *фис* до *б*“. Амбажура, дисање и положај атака у проширеном регистру. Флексибилност амбажуре и обликовање тона у свим обрађеним регистрима. Обрада тонских и техничких вежби у свим тоналитетима. Развијање физичке и менталне издржљивости. Ширење свести о грешкама и начину исправљања. Рад на микродинамици. Свирање у различитим камерним саставима. Познавања музичке форме и интерпретације различитих стилова. Орнаменти. **Скале и трозвуци** Све дурске и молске скале кроз једну октаву, Фис-дур, фис-мол, Гес-дур, Г-дур, г-мол, Ас-дур, А-дур и а-мол кроз 2 октаве, са ритмичким варијацијама и различитих начина артикулације и брзине на скали. **ЛИТЕРАТУРА** – Д. Марковић: *Школа за трубу* (до нивоа предвиђеног програмским захтевима) – Д. Марковић: *Збирка лаких композиција за трубу* – А. Стрнад: *Метода за трубу* 1. Део (избор вежби одговарајућег нивоа) – (избор вежби одговарајућег нивоа) – С. Херинг: *32 етиде за трубу* – В. Вурм: *45 лаких етида* (избор етида одговарајућег нивоа) – С. Херинг: *32 етиде* – Ј. Б. Арбан: *Метода* 1. и 2. део – Ј. Усов: *Хрестоматиа* 1. део – Ј. Поре: *Кончертино Но.2. Но.4* – Х. А. Вандеркук: *Трумпет старс, Но1. и Но2.* – Г. Ф. Хендл: *Кончертино* – А. Корели: *Соната Ф - дур* – А. Визути: *Метода за трубу*, књига 1. – Божидар Трудић: *Рондино* – Петр Николић: *Кончертино* – С. Херинг: *Бах за две трубе* – В. Вурм: *Трумпет дуети* – Др.Чарлс Колин: *Комплетна модерна метода за трубу* (избор вежби одговарајућег нивоа) Или нека друга одговарајућа литература по избору наставника, предвиђена програмским захтевима
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале са трозвуцима – 35 етида – 6 комада уз клавирску пратњу		
Јавни наступи – Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
Програм испита – Једна дурска и једна молска скала са тоничним квинтакордом и обртајима, напамет – Две етиде различитог карактера – Две композиције са клавирском пратњом различитог карактера (једна напамет) – 1 комад уз клавирску пратњу, напамет		

Кључне речи:проширени регистри, технике свирања, микродинамика, музичка форма, итерпретација, креативност, камерно свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**ХОРНА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Хорна је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– расклопи делове хорне и опише начин одржавања инструмента; – правилно држи инструмент у мирној, релаксираној и стабилној позицији; – правилно дише и контролише отвореност грла и дисајних путева;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмента. Правилан став и држање. Техника дисања и отвореност дисајних путева. Амбажура (поставка усника). Зујање на уснику. Атак (ударац језиком).

– правилно поставља амбажуру; – зуји на уснику без притиска – изводи правилно тонске вежбе уз контролу интонације; – изражајно пева вежбе које изводи на инструменту; – примени основне елементе нотне писмености у свирању; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање..; – примени правила вежбања у самосталном раду; – свира кратке композиције напамет,соло или уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – показује самопоуздање на наступима; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Издржавање основних аликвотних тонова на хорни. Проширивање опсега тонова и тонске вежбе у распону г-Г1. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Г-дур са тоничним трозвуком у половинама. **ЛИТЕРАТУРА** – Драган Гиртл: *Школа за хорну* (први део) – Бери Таквел: *50 почетних вежби за хорну* – Палма Силађи – Миклош Кекењеши: *Школа за хорну* (избор етида и комада)
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА – Г дур са тоничним трозвуком – 20 етида – 2 комада уз клавирску пратњу		
ЈАВНИ НАСТУПИ Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
ПРОГРАМ СМОТРЕ – 1 скала са тоничним трозвуком, напамет – 1 етида – 1 комад уз пратњу клавира, напамет		

Кључне речи: дисање, зујање, амбажура, атак, тон, музички бонтон

Назив предмета	**ХОРНА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Хорна је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно држи инструмент у мирној релаксираној,стабилној позицији; – контролише дисање и развија технику зујања без притиска; – изводи тонске вежбе у проширеном регистру и контролише интонацију; – свира легато; – усклађује рад језика и прстију; – изражајно пева вежбе које изводи на инструменту; – користи основне појмове мелодике, ритма и динамике; – примењује правила вежбања у самосталном раду; – свира кратке композиције напамет, соло или уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – показује самопоуздање на јавним наступима; – искаже мишљење о сопственом и туђем свирању; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Свирање без притиска, контрола дисања и амбажуре. Корелација рада прстију и језика. Рад на тонском квалитету. Легато свирање уз контролу интонације. Упознавање са молским лествицама Контрола атака на четвртинама. Проширивање опсега тонова ф- Б1. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Г дур, Ф дур, Б дур, а мол са тоничним трозвуцима у половинама **ЛИТЕРАТУРА** – Драган Гиртл: *Школа за хорну* (први део) – Палма Силађи – Миклош Кекењеши: *Школа за хорну* – Бери Таквел: *50 почетних вежби за хорну* – Анонимус : *Мелодија* – П. Мај: *Минијатуре бр.1 и 2* – В. А. Моцарт: *Азбука*
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА – 2 дурске скале са тоничним трозвуцима – 25 етида – 3 комада уз клавирску пратњу		
ЈАВНИ НАСТУПИ Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
ПРОГРАМ СМОТРЕ – 1 скала са трозвуком, напамет – 1 етида – 1 комад уз клавирску пратњу, напамет		

Кључне речи: амбажура, тон, интонација, артикулација, музичка фраза, музички бонтон

Назив предмета	**ХОРНА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Хорна је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише историјски развој инструмента; – контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у проширеном регистру; – контролише моторику леве руке; – изводи различите начине артикулације; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на хорни; – покаже самопоуздање и такмичарски дух; – примењује правила вежбања у самосталном раду; – комуницира са корепетитором кроз музику; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Упознавање са историјским развојем инструмента. Контрола амбажуре, дисања и атака. Развијање слуха за самостално штимање. Наставак и проширивање рада на тонским и техничким вежбама. Упознавање са осминама нота и пауза, као и пунктираним нотним вредностима. Развијање моторике леве руке. Артикулација (утврђивање савладаних елемената легата и упознавање са осталим начинима артикулације). Проширивање опсега тонова у распону е - Д2. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Г дур, Ф дур, Д дур, Б дур, А дур, а мол и г мол са тоничним квинтакордом и обртајима у четвртинама **ЛИТЕРАТУРА** – Драган Гиртл: Школа за хорну (први део) – Палма Силађи – Миклош Кекењеши: *Школа за хорну* – Бери Таквел: *50 почетних вежби за хорну* – Марк – Антоан Робилард: *Прогресивне методе за хорну* – Ј. Б. Флис: *Успаванка* – В. А. Моцарт: *Валцер* – Л. ван Бетовен: *Екосеза* – П. И. Чајковски: *Стара француска песма* – Ј. Кригер: *Менует*
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА – 3 дурске и 1 молска скала са трозвуком – 30 етида – 4 комада уз клавирску пратњу		
ЈАВНИ НАСТУПИ Обавезна су два јавна наступа у току школске године		
ПРОГРАМ СМОТРЕ (изводи се напамет) – 1 дурска и једна молска скала са тоничним квинтакордом и обртајима, – 1 етида – 1 комад уз клавирску пратњу,		

Кључне речи: амбажура, тон, моторика , штимање, интонација, артикулација,музички бонтон.

Назив предмета	**ХОРНА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Хорна је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у проширеном регистру; – самостално штима инструмент; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела; – испољи креативност и индивидуалност; – свира у малим камерним саставима у школи и ван ње; – поштује правила вежбања у самосталном раду; – искаже критичко мишљење у улози слушаоца и ивођача; – комуницира са корепетитором кроз музику; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Амбажура, дисање и положај атака у проширеном регистру. Ширење опсега зујањем глисандом. Самостално штимање. Култура тона и рад на чистој интонацији. Техничке вежбе уз контролисање моторике леве руке. Контрола дисања и свирања у седећем ставу. Увођење у камерно музицирање (свирање дуа). Развој елемената артикулације у проширеном регистру уз употребу слогова. Проширивање опсега тонова у распону д- Е2. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске скале до 4 предзнака, молске скале до 2 предзнака са тоничним квинтакордом и обртајима у четвртинама. **ЛИТЕРАТУРА** – Франц Шолар: *Школа за хорну* – Марк-Антоан Робилард: *Прогресивне методе за хорну* – Драган Гиртл: *Школа за хорну* – (други део) – Палма Силађи – Миклош Кекењеши: *Школа за хорну* (први и други део)

		– Бери Таквел: *50 почетних вежби за хорну* – В. А. Моцарт: *Пастирска песма* – Н. Антал: *Самохвала* – А. Варламов: *Црвени сарафан* – Л. ван Бетовен: *Романса*
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА – Дурске скале до три предзнака,молске са једним предзнаком са трозвуцима – – 35 етида – – 5 комада уз клавирску пратњу		
ЈАВНИ НАСТУПИ Обавезна су два јавна наступа у току године		
ПРОГРАМ ИСПИТА – 1 дурска и 1 молска скала са тоничним квинтакордом и обртајима, напамет – 2 етиде – 1 комад уз клавирску пратњу, напамет		

Кључне речи**:** амбажура, култура тона, интонација, артикулација, музилка фраза, камерно свирање, музички бонтон.

Назив предмета **ХОРНА**

Циљ **Циљ** учења предмета Хорна је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред **Пети**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у новом, проширеном регистру; – примењује технику брзог дисања; – самостално и прецизно штима инструмент; – оплемени тон у новим регистрима и коригује интонацију; – изведе предвиђене технике свирања на хорни; – истражује начине добијања чистог тона; – примењује функцију десне руке у корпусу; – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту; – испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике; – свира у различитим камерним саставима примењујући принцип узајамног слушања; – испољи сопствене емоције кроз интерпретацију; – комуницира са корепетитором кроз музику; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике и изграђује сопствене естетске критеријуме.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Амбажура, дисање и положај атака у новом, проширеном регистру. Процес интелигентног загревања. Култура тона и кориговање интонације. Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Самостално штимање инструмента. Развијање моторике леве руке и функција десне руке у корпусу. Постизање физичке и менталне издржљивости. Техника брзог удисања. Обрада хроматских скала. Заједничко свирање у различитим камерним саставима. Проширивање опсега тонова у распону ц-Ф2. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске скале до пет предзнака, молске скале до четири предзнака, са тоничним квинтакордом и обртајима у брзим четвртинама **ЛИТЕРАТУРА** – Франц Шолар: *Школа за хорну* – Марк – Антоан Робилард: *Прогресивне методе за хорну* – Драган Гиртл: *Школа за хорну* – (други део) – А. Вивалди: *Ларго* – Г. Ф. Хендл: *Ариа* – М. Гавриловић: *Игра духова*
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА – Дурске скале до 5 предзнака, молске скале до 3 предзнака са трозвуцима – 35 етида – 6 комада уз клавирску пратњу		
ЈАВНИ НАСТУПИ Обавезна су два јавна наступа у току године		
ПРОГРАМ ИСПИТА – 1 дурска и 1 молска скала са тоничним квинтакордом и обртајима, напамет – 2 етиде различитог карактера – 1 комад уз клавирску пратњу, напамет		

Кључне речи: брзи удисај, интонација, технике свирања, креативност, инерпретација, камерно свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**ХОРНА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Хорна је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију у новом, проширеном регистру – самостално и прецизно штима инструмент – оплемени тон у новим регистрима и коригује интонацију – изводи технику пригушених тонова коришћењем десне шаке – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора – испољи сопствене емоције кроз интерпретацију – свесно исправља постојеће грешке и истражује нове начине свирања – испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике – комуницира са корепетитором кроз свирање – свира у различитим камерним саставима поштујући принцип узајамног слушања – показује иницијативу у организацији проба – критички коментарише своје и туђе извођење у смислу техничке припремљености и музичке изражајности – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Амбажура, дисање и положај атака у новом проширеном регистру. Флексибилност амбажуре и рад на култури тона у свим обрађеним регистрима. Техника пригушеног тона десне руке. Обрада тонских и техничких вежби у свим тоналитетима. Развијање физичке и менталне издржљивости. Грешке у свирању – разлози и начин исправљања. Рад на микродинамици. Свирање у различитим камерним саставима поштујући принцип слушања. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Рад на орнаментима. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Све дурске и молске скале са тоничним квинтакордом и обртајима у осминама. **ЛИТЕРАТУРА** – Георг Копраш: *60 етида за рог* – Лусијен Теве: *Изабране етиде* – Франц Шолар: *Школа за хорну* – Драган Гиртл: *Школа за хорну* – (други део) – Ј. Шкроуп: *Концерт у Б дуру*
ОБАВЕЗНИ МИНИМУМ ПРОГРАМА – Све дурске и молске скале са трозвуцима – 35 етида – 6 комада уз клавирску пратњу		
ЈАВНИ НАСТУПИ Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
ПРОГРАМ ИСПИТА (изводи се напамет) – 1 дурска и 1 молска скала са тоничним квинтакордом и обртајима, – етиде различитог карактера – 1 комад уз клавирску пратњу		

Кључне речи: проширени регистри, технике свирања, микродинамика, музичка форма, итерпретација, креативност, камерно свирање, музички бонтон.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО (ТРУБА И ХОРНА)

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената).

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Остваривање наставе и учења Хорне и Трубе (у првом циклусу), подразумева упознавање са деловима инструмента и његовим одржавањем, правилно држање тела и инструмента, импостацију дисања, зујање уснама и на уснику, као и репродуковање здравог и сонорног тона. Свакодневно извођење тонских вежби уз контролу амбажуре и интонације, као и учење основних елемената нотне писмености, обезбеђују напредак и постизање резултата.

Процес учења, базира се на избору најупечатљивијих музичких примера (за извођење или слушање музике) који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући емоцијални доживљај.

Композиције које се обрађују требало би да одговарају опажајним могућностима ученика. Задату композицију потребно је одсвирати ученику како би стекао утисак о њој као о целини. На овај начин, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а постиже се и боља комуникација између наставника и ученика. Овим добијамо већу естетску осетљивост, развијање музичког укуса и естетског процењивања.

У наставку реализације исхода (у другом циклусу), ученик наставља да се развија како у техничком тако и у музичком смислу. У том циљу, потребно је радити вежбе за проширење горњег и доњег регистра, као и вежбе за добијање различитих артикулација (легато, стакато, тенуто...). Када је питању ширење регистра, треба водити рачуна о правилно постављеној амбажури.

У завршним разредима, у појединим етидама и композицијама за хорну, јављају се делови који су нотирани у бас кључу. Наставник је у обавези да ученику објасни читање бас кључа на одговарајућем нотном материјалу.

Садржаји дају наставнику слободу да изабере оптимални програм у коме ће ученик моћи да одговори на све техничке захтеве, истовремено уживајући у свирању. Треба бити опрезан у избору тешких музичких дела којима ученици нису дорасли, јер се у том случају могу појавити проблеми (лоше дисање, спазам у врату и горњем делу грудног коша).

Будући да су ученици сада технички и музички на вишем нивоу, корисно је наставу ових инструмената обогатити камерном музиком где се ученици и наставници могу смењивати у свирању сола или пратње. Променом улога и свирањем у ансамблу, они се уче међусобној музичкој подршци која подразумева активно слушање, неговање заједничког тона и експресији.

Кроз свирање на јавним наступима у школи и ван ње, ученици се мотивишу да на што бољи начин представе своје инструменте као солистичке, изводећи литературу различитих епоха.

Важно је истаћи да је неодвојив део јавног наступа понашање како извођача, тако и публике. У том смислу, познавање правила музичког бонтона је неопходно.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ УЧЕНИКА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ТРОМБОН**
Циљ	**Циљ** учења предмета Тромбон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима боју тона инструмента; – правилно стоји и држи инструмент; – правилно дише; – зуји на уснама и уснику; – постави усник на усне; – изведе основне тонове у средњем регистру, у целим нотама и половинама; – изведе правилно техничке вежбе које укључују предувавање на једној позицији као и промену позиције;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Тромбон, његове карактеристике и делови. Добијање тона константним дувањем односно вибрирањем усница. Техника зујања на уснику. Дуги тонови у целим нотама (средњи регистар) на тромбону. **Скале и трозвуци**: Бе-дур у једној октави, у целим нотама и половинама. Це-дур у једној октави, у целим нотама и половинама.

– коригује интонацију уз помоћ наставника; – користи у свирању знање из солфеђа и чита нотни текст у бас кључу; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављања...		**ЛИТЕРАТУРА** – Јан Линдквист: *Тобе тромбон;* – Дубравко Марковић: *Мишу, мишићу*; – В. А. Моцарт: *Абецеда*; – Штајнер Ференц: *Позаунен А, Б, Ц.*
Обавезни минимум програма Техничке вежбе, етиде и комади сличног садржаја и тежине.		
Јавни наступи Обавезна два јавна наступа током школске године.		
Програм смотри Смотра на крају школске године не подлеже нумеричком оцењивању. 1. Једна лествица, напамет; 2. Једна етида (или композиција виртуозних извођачких захтева).		

Кључне речи: правилно дисање, зујање, тон, свирање.

Назив предмета **ТРОМБОН**

Циљ **Циљ** учења предмета Тромбон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно стоји и држи инструмент – исправно дише – правилно зуји на усницама и уснику у складу са могућностима – правилно држи цуг – користи позиције на тромбону – користи помоћне позиције у одређеном музичком садржају (одређени тоналитети) – примени легато свирање (како на позицији тако и у мењању позиција) – свира стакато и тенуто артикулације	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Контрола држања тела приликом свирања Контрола правилног удисања и издисања ваздуха. Зујање на усницама у оквиру квинте. Поставка леве руке на цугу. Свирање од прве до шесте позиције на тромбону. Предувавање тонова на позицији. Основни динамички појмови. **Скале и трозвуци** Еф-дур; де-мол; Бе-дур; ге-мол. **ЛИТЕРАТУРА** – Слокар: *Дневне вежбе*; – Слокар: *Школа за тенор тромбон*; – Сколар: *Скале у оквиру једне октаве.* – А. Бенчић: *Весели тромбон*; – Јан Линдквист: *Тобе тромбон* – прва свеска.
Обавезни минимум програма Техничке вежбе, етиде и комади сличног садржаја и тежине.		
Јавни наступи Обавезна два јавна наступа током школске године.		
Програм смотри Смотра на крају школске године не подлеже нумеричком оцењивању. 1. Једна лествица, напамет; 2. Једна етида (или композиција виртуозних извођачких тешкоћа); 3. Једна композиција по слободном избору, напамет.		

Кључне речи: тон, интонација, артикулација, трема.

Назив предмета **ТРОМБОН**

Циљ **Циљ** учења предмета Тромбон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе легато, стакато, тенуто на тромбону. – повеже стечено знање из основа музичке писмености са техничким процедурама на инструменту – прати координацију у блиским и даљим позицијама (прва – друга, прва – трећа) (прва четврта – прва пета) – исправи интонацију током свирања самостално, а посебно када свира уз пратњу клавира – комуницира са корепетитором кроз музику – критички вреднује свој јавни наступ – примени план вежбања у договору са наставником – користи метроном и штим машину – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Начин добијања основних техника свирања на тромбону: – положај језика у стакато и тенуто свирању; – вођење ваздушног стуба у легато свирању (на позицији „натур-легато” или са променом позиције). Ширење горњег и доњег регистра. Егзактно свирање стаката са променом позиција. Синхронизација ваздуха језика и руке. Кориговање интонације. Упознавање са принципом рада клавирских проба. **Скале и трозвуци** Скале до три предзнака у оквиру једне октаве са паралелним моловима.

		ЛИТЕРАТУРА – Слокар: *Школа за тенор тромбон*; – Арбан; *Дневне вежбе* – Шлосберг: *Дневне вежбе;* – Р. Милер: *Дневне вежбе – прва свеска;* – Џералд Борднер: *Етиде прва свеска*; – Јан Линквист: *Тобе трombонс*; – Јан Линквист: *Лаки комади из прве свеске.*
Обавезни минимум програма Техничке вежбе, етиде и комади сличног садржаја и тежине.		
Јавни наступи Обавезна два јавна наступа током школске године.		
Програм смотри – смотра на крају школске године не подлеже нумеричком оцењивању 1. Једна дурска и једна молска лествица са тоничним квинтакордима, у четвртинама и осминама, напамет; 2. Две етиде различитог карактера; 3. Једно дело уз пратњу клавира, напамет.		

Кључне речи: техника свирања, артикулација, регистар, интонација.

Назив предмета **ТРОМБОН**

Циљ **Циљ** учења предмета Тромбон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред **Четврти**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– активно учествује у коректури свог тона и извођењу одговарајуће технике свирања на инструменту – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања. – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела. – користи ИКТ технологију у стицању знања о композиторима. – комуницира са корепетитором кроз музику. – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира). – коригује интонацију у току свирања. – свира у камерном ансамблу – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције – критички вреднује своју и туђу изведбу композиције на јавним наступима – учествује на јавним наступима у школи и ван ње – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Овладавање лепим тоном у различитим регистрима. Основно динамичко нијансирање. Интонација. Артикулација. Техничко напредовања ученика. Свирање у ансамблу **Скале и трозвуци** Скале до четири предзнака у оквиру једне октаве са паралелним моловима. **ЛИТЕРАТУРА** – Слокар: *Школа за тенор тромбон*; – Арбан; *Дневне вежбе* – Шлосберг: *Дневне вежбе*; – Р. Милер: *Дневне вежбе* – друга свеска; – Џералд Борднер: *Етиде друга свеска*; – Јан Линквист: *Тобе трombонс* друга свеска; – Јан Линквист: *Комади* из друге свеске. – Б. Барток: *Вече на селу*; – Б. Шоколов: *Балада*.
Обавезни минимум програма Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.		
Јавни наступи Обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Једна дурска и једна молска лествица са тоничним трозвуцима у осминама и шеснаестинама, напамет; 2. Две етиде различитог карактера; 3. Једно дело уз пратњу клавира, напамет.		

Кључне речи: тон, интонација, артикулација, интерпретација.

Назив предмета **ТРОМБОН**

Циљ **Циљ** учења предмета Тромбон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Пети**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– прошири регистар – користи све артикулације у извођењу и фразирању – користи знања из области теорије музике и историје приликом интерпретације музичког дела. – користи глисандо свирање приликом стајања ваздушног стуба – комуницира са корепетитором кроз музику – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира) – искаже креативност у реализацији музичке фразе и естетике	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Квалитет тона и чиста интонација. Артикулацијама. Ширење регистра. Фразирању. Техника глисанда у превазилажењу стајања ваздушног стуба. Свирање у ансамблу и оркестру **Скале и трозвуци** Све дурске скале у половинама четвртинама и осминама према могућности ученика.

– интонативно коригује основне и помоћне позиције (Це 1 повишена трећа позиција, Еф 1 снижена прва, користи ноту ЕФ у шестој позицији у тоналитетима који то изискују) – свира у камерним ансамблима и у симфонијском оркестру стичући основна знања о раду са диригентом. – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај – Учествује на јавним наступима у школи и ван ње. – саветује своје млађе ученике из класе како би требало да се понашају као извођачи и слушаоци на концертима. – самостално вежба поштујући правила техничких процедура – контролише интонацију користећи штим машину и слух		**ЛИТЕРАТУРА** – Б. Слокар: *Дневне вежбе*; – Шлосберг: *Дневне вежбе*; – Р. Милер: *Школа за тенор тромбон друга свеска*; – В. Кризистек: *Етиде за тромбон* (избор); – Цералд Борднер: *Друга свеска етида;* – Р. Клерис: *Конкурсна тема*; – Р. Клерис: *Пријер*; – J. A. Хасе: *Два плеса.*
Обавезни минимум програма Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.		
Јавни наступи Обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Једна дурска и једна молска лествица са тоничним квинтакордима у осминама и лаганим шеснаестинама, напамет; 2. Две етиде различитог карактера; 3. Једно дело уз клавирску пратњу, напамет.		

Кључне речи: регистар, вежбање, фразирање, корепетитор.

Назив предмета	**ТРОМБОН**
Циљ	**Циљ** учења предмета Тромбон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– шири регистар у складу са правилно постављеном амбажуром – свира у тенор кључу – конторлише тон у форте и пијано динамници – решава проблем флексибилности предувавањима на позицији у спором и брзом темпу – контролише интонацију – примени одређана стилска правила која су везана за епоху дела које свира – комуницира са корепетитором – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира). – испољи самопоуздање у току јавног наступа – изражава став о изведеним композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај – покаже иницијативу у организацији заједничких проба – изведе лакша оркестарска сола – самостално вежба	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Ширење горњег и доњег регистра. Тенор и алт кључ кроз лаке вежбе Поређење дела насталих у различитим епохама. Естетика фразе и неговање лепог тона и у форте динамици. Свирање у ансамблу и свирање оркестарских деоница у складу са могућностима ученика. **Скале и трозвуци** Све дурске и молске лествице у осминама и шеснаестинама по могућности ученика. **ЛИТЕРАТУРА** – Б. Слокар: *Дневне вежбе*; – Шлосберг: *Дневне вежбе*; – Р. Милер: *Школа за тенор тромбон* друга свеска; – Копреш: *Свеска број један*; – В. Кризистек: *Етиде за тромбон* (избор); – Цералд Борднер: *Друга свеска етида;* – Г. Левин: *Песма*; – С. Гордон: *Ледени брег*.
Обавезни минимум програма Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.		
Јавни наступи Обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Једна дурска и једна молска лествица са тоничним квинтакордима, напамет; 2. Две етиде различитог карактера; 3. Једно дело за извођење уз пратњу клавира, напамет.		

Кључне речи: амбажура, кључеви, ансамбл, оркестарске деонице.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ТРОМБОН

I. УВОДНИ ДЕО

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Свирањем на инструменту активира се велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење и фине моторичке радње.

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени Музички садржаји остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно свирање.

Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Правилно држање тела и исправно држање инструмента подразумева да ученик правилно стоји и држи инструмент а да при томе не оптерећује само леву руку у којој му је сва тежина инструмента, јер су физијатри доказали да ученик у почетном узрасту свирања тромбона има исти осећај као кад одрасли човек у руци има терет од шест килограма. Када је у питању правилно дисање, потребно је да ученик дише узимајући ваздух налик зевању при чему не ствара грч у грудном кошу и не диже рамена.

Зујање на усницама и уснику као и репродуковање здравог и сонорног тона су претпоставке за успешно напредовање на инструменту и зато је потребно ученике у почетку (а и касније) у овом погледу стално контролисати и кориговати. Ученик треба да зуји на уснама у регистру који му се најпре „отвара" не стварајући грч у врату приликом зујања. Важно је примењивати вежбе за развијање контакта са усником, постављање средњег регистра као и полустепено мењање позиција на ниже у складу са дужином руке. Издржавање тонова у целим нотама је веома важно за уједначеност тона као и дневне вежбе са уснама и усником. У оквиру развијања технике добијања здравог и доброг тона потребно је изводити вежбе у различитој динамици: форте, пијано, крешендо, декрешендо. Тонску боју инструмента треба такође повезати са музичким садржајем. Примери тонских вежби могу се разрадити: извођењем ритма, извођењем у различитим артикулацијама (објаснити ђаку једноставним говорним ритмом како лакше да савлада циљ) и извођењем интервалских скокова (одсвирати ђаку одређени интервалски скок у вежби а онда му и дати познату асоцијацију са којом може да повеже тражени интервал).

Процес учења базира се на приступу и избору најупечатљивијих музичких примера (за извођење или слушање музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења, и креирају одговарајући емотивни доживљај.

Композиције које се обрађују у првом циклусу основног музичког школовања на часу тромбона треба да одговарају опажајним могућностима ученика. Задату композицију увек треба одсвирати ученику како би он стекао утисак о истој као о целини. Ученик ће на тај начин имати свест о лепом тону ка коме ће стремити као и о карактеру самог дела. На овај начин ученик се развија у смеру активног слушања музике, а такође се постиже и боља комуникација између наставника и ученика. Овим добијамо већу естетску осетљивост, развијање музичког укуса и развијање естеског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезивати и стављати у функцију разумевања и интерпретације музичког дела. У овом узрасту (први, други, трећи разред ОМШ) то су основе музичке теорије и солфеђо.

Кроз реализацију исхода у другом циклусу, ученик наставља да се развија како у техничком тако и у музичком смислу. У том циљу потребно је радити вежбе за проширење горњег и доњег регистра као и вежбе за добијање различитих артикулација: легато, стакато, тенуто... Када је у питању ширење регистра треба водити рачуна о правилно постављеној амбажури (правилна поставка усника, равна брада, правилно постављени углови усана). Углови усана не смеју да иду на доле, а не смеју ни да иду у „осмех". У решавању техничких проблема препоручљиво је користити пунктиране и обрнуто пуктиране ритмове.

У завршним разредима, у појединим етидама и композицијама јављају се делови који су нотирани у тенор или алт кључу. Наставник је у обавези да ђаку објасни читање тих кључева на одговарајућем нотном материјалу. Садржаји дају наставнику слободу да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да одговори на све техничке захтеве истовремено уживајући у свирању. Треба бити опрезан у избору тешких музичких дела којима ученици нису дорасли, јер се у том случају могу појавити проблеми као што су лоше дисање, спазам у врату и горњем делу грудног коша.

Будући да су ученици сада технички и музички на вишем нивоу, веома је користно наставу тромбона обогатити камерном музиком где се ученици могу смењивати у свирању сола или пратње. Променом улога и свирањем у ансамблу они се уче међусобној музичкој подршци која подразумева активно слушање, неговању заједничког тона и експресији. Препоручује се и заједничко музицирање наставника и ученика. Нпр. наставник одсвира тему неке етиде, а следећи поступак је да ученик свира тему а да га наставник прати за октаву ниже или више у односу на тему коју ученик свира. На тај начин ученик се опушта у заједничком свирању, а такође слуша и коригује интонацију. Веома је едукативно и ако постоје услови да наставник свира у симфонијском оркестру са учеником дајући му пример и савете како да боље прати и слуша диригента. На овај начин наставник припрема ученика за даље образовање и даје му велики спектар практичног и теоријског знања које ће му бити веома битно у даљем музичком образовању. Обрађујући лакша оркестарска сола ради стицања елементарног оркестарског искуства, наставник помаже ученицима јер је најчешће примарни позив музичког извођача тромбонисте рад у симфонијском оркестру.

Задатак ученика је да кроз свирање на јавним наступима у школи и ван ње покажу не само своје вештине и емоције, већ и да на што бољи начин представе тромбон као солистички инструмент кроз литературу различитих епоха.

Неговање и одржавање коштано-мишићног апарата је веома важно. У том смислу ученике треба саветовати да се после вежбања добро истегну. Пасиван положај руке који је последица дуготрајног држања тромбона може довести до болова и окоштавања због чега се препоручује рекреативно пливање.

Важно је истаћи да је неодвојив део партиципирања у музици понашање како извођача тако и публике. У том смислу познавање основних правила Музичког бонтона је обавезно. Одговарајуће облачење, такође се сматра делом музичког бонтона. Осим што одећа треба да омогући слободу покрета приликом свирања (не треба облачити уске мајице или хаљине јер десна рука треба да буде комотна и

растерећена), треба да буде примерена и прилици и месту на коме се концерт изводи. Свирање у неодговарајућој одећи (патике, тренерка...) представља непоштовање сцене и публике.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави инструмента у првом циклусу основног музичког школовања најбитније је развијање љубави према музици и инструменту кроз развијање музичких способности и вештина. Смер наставе је такав да увек креће од звука ка тумачењу. За почетак ученик мора да препозна шта је леп, ,'здрав'' и интонативно тачан тон како би га и сам пронашао и репродуковао у свом свирању.

Критеријум у оцењивању увек мора да буде пре свега уложени труд ученика и његово лично напредовање у складу са његовим психо-физичким, менталним и музичким способностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу која укључује како рад са професором тако и рад са корепетитором.

Код ученика увек потенцирати осећај сигурности и подршке. Рад ученика процењује се на смотрама на крају првог и другог разреда које не подлажу нумеричком оцењивању. Од трећег до шестог разреда на крају године ученик се оцењује на испиту.

УДАРАЉКЕ
(Добош, Тимпани, Ксилофон, Вибрафон, Маримба)

Назив предмета	**УДАРАЉКЕ (**Добош, Тимпани, Ксилофон, Вибрафон, Маримба**)**
Циљ	**Циљ** учења предмета *Удараљке* је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике добоша, тимпана и мелодијских удараљки и начина добијања тона; – правилно седи и стоји за инструментом, поставља руке у гард и држи палице не угрожавајући своје здравље, уз корекције наставника; – свира основне ритмичке вредности; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст; – самостално свира кратке етиде и комаде за добош, тимпане и ксилофон, соло или уз пратњу клавира; – планира своје вежбање уз помоћ наставника; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи медије који су на располагању у сврху свог музичког развоја (за слушање музике, гледање концерата итд.).	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмената. Начин добијања тона. Поставка тела и руку за добошем. Поставка тела и руку за тимпанима (два тимпана). Поставка тела и руку за мелодијским удараљкама. Основни распореди руку на тимпанима и мелодијским удараљкама. Опонашање ударца из зглоба са контролом путање палице (хидраулика). Једноструки ударац из зглоба са осврtом на положај руку и тела. Ритмичке вредности од целе ноте до осмина или триола. Музички бонтон. **ЛИТЕРАТУРА:** – П. и Ј. Шпрунк: *Етиде за добош* – Д. Агостини: *Ритмички солфеђо* 1 – Т. Егорова и В. Штеиман: *ритмичке вежбе за добош* – Д. Палиев: *Комади уз пратњу клавира* – В. Шинстајн и Ф. Хоуи: *Дуети за добош* – Н. Ј. Живковић: *Моја прва књига за ксилофон и маримбу* – К. Хатвеј и И. Врајт: Музика за мелодијске удараљке књига I – Е. Којне: *Етиде за тимпане* Избор из друге литературе који одговара захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма: петнаест етида и један комад уз пратњу клавира за добош, четири етиде или комада за тимпане, три етиде или комада за мелодијске удараљке		
Јавни наступи : два јавна наступа у току школске године		
Програм смотре на крају школске године: по једна етида или комад за сваки инструмент, једна од те три мора бити уз пратњу клавира Композиције за добош и тимпане се изводе из нота а за мелодијске удараљке напамет.		

Кључни појмови садржаја: тон, ритам, слушање музике, свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**УДАРАЉКЕ (**Добош, Тимпани, Ксилофон, Вибрафон, Маримба**)**
Циљ	**Циљ** учења предмета У*дараљке* је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и стоји за инструментом, поставља руке у гард и држи палице не угрожавајући своје здравље, уз корекције наставника; – свира основне ритмичке вредности; – примени основне елементе нотне писмености и основне ознаке за темпо, динамику и понављање; – самостално свира кратке етиде и комаде за добош, тимпане и ксилофон, соло или уз пратњу клавира; – планира своје вежбање самостално или уз помоћ наставника; – пише распоред руку за тимпане и мелодијске удараљке уз помоћ наставника;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Начин добијања тона. Поставка тела и руку на ударачким инструментима. Основни распореди руку на тимпанима и мелодијским удараљкама. Опонашање ударца из зглоба са контролом путање палице (хидраулика). Једноструки ударац из зглоба са осврtом на положај руку и тела. Упознавање са основним рудиментима који садрже обрађену тематику у зависности од способности ученика. Ритмичке вредности од целе ноте до шеснаестина. Одбитак палице. Музички бонтон

– поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи медије који су на располагању у сврху свог музичког развоја (за слушање музике, гледање концерата итд.).		**Скале :** Дурски и молски тоналитети, хроматска **ЛИТЕРАТУРА:** – П. и Ј. Шпрунк: *Етиде за добош* – Д. Агостини: *Ритмички солфеђо 1* – Т. Егорова и В. Штеиман: *ритмичке вежбе за добош* – Д. Палиев: *Комади уз пратњу клавира* – В. Шинстајн и Ф. Хоуи: *Дуети за добош* – Н. Ј. Живковић: *Моја прва књига за ксилофон и маримбу* – К. Хатвеј и И. Врајт: *Музика за мелодијске удараљке књига I* – Е. Којне: *Етиде за тимпане* Избор из друге литературе који одговара захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма: петнаест етида и један комад уз пратњу клавира за добош, шест етида или комада за тимпане, четири етиде или комада за мелодијске удараљке		
Јавни наступи : два јавна наступа у току школске године		
Испитни програм: по једна етида или комад за сваки инструмент, једна од те три мора бити уз пратњу клавира, једна скала. Композиције за добош и тимпане се изводе из нота а за мелодијске удараљке напамет.		

Кључни појмови садржаја: Тон, ритам, слушање музике, свирање, музички бонтон.

Назив предмета **УДАРАЉКЕ (**Добош, Тимпани, Ксилофон, Вибрафон, Маримба**)**

Циљ **Циљ** учења предмета *Удараљке* је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и стоји за инструментом, поставља руке у гард и држи палице не угрожавајући своје здравље, самостално или уз корекције наставника; – контролише квалитет тона; – свира сложеније ритмичке фигуре; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст; – свира у основним динамикама (пиано, форте) самостално или уз сугестије наставника; – самостално свира кратке етиде и комаде за добош, тимпане и ксилофон, соло или уз пратњу клавира; – планира своје вежбање самостално или уз помоћ наставника; – пише распоред руку за тимпане и мелодијске удараљке самостално или уз помоћ наставника; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи медије који су на располагању у сврху свог музичког развоја (за слушање музике, гледање концерата итд.).	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Поставка тела и руку на ударачким инструментима Квалитет тона у зависности од техничких захтева (мекано, грубо и сл.). Музичка меморија - неговање и развијање. Основни распореди руку на тимпанима и мелодијским удараљкама. Опонашање ударца из зглоба са контролом путање палице (хидраулика). Једноструки и двоструки ударац из зглоба са осврtом на положај руку и тела. Ритмичке вредности од целе ноте до шеснаестина. Упознавање са основним рудиментима који садрже обрађену тематику. Одбитак палице. Музички бонтон. **Скале :** Дурски и молски тоналитети, хроматска **ЛИТЕРАТУРА:** – П. и Ј. Шпрунк: *Етиде за добош* – Д. Агостини: *Ритмички солфеђо 1* – Т. Егорова и В. Штеиман: *ритмичке вежбе за добош* – Х. Кнауер: *Практична школа за добош* Д. Палиев: *Комади уз пратњу клавира* – В. Шинстајн и Ф. Хоуи: *Дуети за добош* – Н. Ј. Живковић: *Моја прва књига за ксилофон и маримбу* – К. Хатвеј и И. Врајт: *Музика за мелодијске удараљке књига I* – Х. Кнауер: *Етиде за тимпане* – Е. Којне: *Етиде за тимпане* – Д. Палиев: *Тимпани* Избор из друге литературе који одговара захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма: петнаест етида и један комад уз пратњу клавира за добош, шест етида или комада за тимпане, четири етиде или комада за мелодијске удараљке		
Јавни наступи : два јавна наступа у току школске године		
Испитни програм: по једна етида или комад за сваки инструмент, једна од те три мора бити уз пратњу клавира, једна скала. Композиције за добош и тимпане се изводе из нота а за мелодијске удараљке напамет.		

Кључни појмови садржаја: Тон, ритам, слушање музике, свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**УДАРАЉКЕ (**Добош, Тимпани, Ксилофон, Вибрафон, Маримба**)**
Циљ	**Циљ** учења предмета *Удараљке* је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и стоји за инструментом, поставља руке у гард и држи палице не угрожавајући своје здравље, самостално или уз корекције наставника; – контролише квалитет тона; – свира ритмичке фигуре; – изводи динамичко нијансирање; – свира етиде и комаде за добош, тимпане и ксилофон, соло или уз пратњу клавира; – примењује основе демфовања тимпана; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – пише распоред руку за тимпане и мелодијске удараљке; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи медије који су на располагању у сврху свог музичког развоја (за слушање музике, гледање концерата итд.).	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Поставка тела и руку за удараљкама. Једноструки и двоструки ударац уз коришћење одбитка са посебним осврtом на положај тела и руку. Основе демфовања тимпана. Квалитет тона. Динамичко нијансирање – мецофорте, фортисимо, крешендо, декрешендо. Ритмичке фигуре са секстолама и тридесетдвојкама. Уводне вежбе за: – извођење вирбла и његову примену; – извођење флема (једноаструки предударац) и његову примену. Упознавање са основним рудиментима који садрже обрађену тематику. Музички бонтон **Скале:** Дурске и молске скале. **ЛИТЕРАТУРА:** – П. и Ј. Шпрунк: *Етиде за добош* – Д. Агостини: *Ритмички солфеђо 1* – Т. Егорова и В. Штеиман: *ритмичке вежбе за добош* – Х. Кнауер: *Практична школа за добош* – Д. Палиев: *Комади уз пратњу клавира* – Н. Ј. Живковић: *Моја прва књига за ксилофон и маримбу* – К. Хатвеј и И. Врајт: *Музика за мелодијске удараљке књига II* – М. Голденберг: *Модерна школа за ксилофон* – Х. Кнауер: *Етиде за тимпане* – Е. Којне: *Етиде за тимпане* – Д. Палиев: *Тимпани* Избор из друге литературе који одговара захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма: петнаест етида и један комад уз пратњу клавира за добош, шест етида или комада за тимпане, четири етиде или комада за мелодијске удараљке		
Јавни наступи : два јавна наступа у току школске године		
Испитни програм: по једна етида или комад за сваки инструмент, један комад уз пратњу клавира за инструмент по избору, једна скала. Композиције за добош и тимпане се изводе из нота а за мелодијске удараљке напамет.		

Кључни појмови садржаја: Тон, ритам, слушање музике, свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**УДАРАЉКЕ (**Добош, Тимпани, Ксилофон, Вибрафон, Маримба**)**
Циљ	**Циљ** учења предмета *Удараљке* је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Пети**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и стоји за инструментом, поставља руке у гард и држи палице не угрожавајући своје здравље, самостално или уз корекције наставника; – контролише квалитет тона; – свира сложеније ритмичке фигуре које укључују претходно савладане нотне вредности и лигатуре; – изводи динамичко нијансирање; – свира кратке етиде и комаде за добош, тимпане и ксилофон, соло или уз пратњу клавира; – примењује демфовање тимпана; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – пише распоред руку за тимпане и мелодијске удараљке; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи медије који су на располагању у сврху свог музичког развоја (за слушање музике, гледање концерата итд.).	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Поставка тела и руку на ударачким инструментима Квалитет тона у зависности од техничких захтева. Демфовање тимпана. Техничке вежбе за: – акцентовање; – извођење вирбла и његову примену; – извођење флема (једноаструки предударац) и његову примену. Једноструки и двоструки ударац уз коришћење одбитка са посебним осврtом на положај тела и руку. Динамичко нијансирање – мецофорте, фортисимо, крешендо, декрешендо. Упознавање са основним рудиментима који садрже обрађену тематику. **Скале:** Дурски и молски тоналитети, трозвуци на тоници са обртајима. **ЛИТЕРАТУРА:** – П. и Ј. Шпрунк: *Етиде за добош* – Ч. Мемфис: *Савремени перкусиониста* – Д. Агостини: *Ритмички солфеђо* 1 – Т. Егорова и В. Штеиман: *ритмичке вежбе за добош* – Х. Кнауер: *Практична школа за добош*

		– Д. Палиев: *Комади уз пратњу клавира* – Н. Ј. Живковић: *Забаван ксилофон* – К. Хатвеј и И. Врајт: *Музика за мелодијске удараљке књига II* – М. Голденберг: *Модерна школа за ксилофон* – Х. Кнауер: *Етиде за тимпане* – Е. Којне: *Етиде за тимпане* – Д. Палиев: *Тимпани* Избор из друге литературе који одговара захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма: десет етида и један комад уз пратњу клавира за добош, шест етида или комада за тимпане, пет етида или комада за мелодијске удараљке.		
Јавни наступи : два јавна наступа у току школске године		
Испитни програм: по једна етида или комад за сваки инструмент, један комад уз пратњу клавира за инструмент по избору, једна скала. Композиције за добош и тимпане се изводе из нота а за мелодијске удараљке напамет.		

Кључни појмови садржаја: Тон, ритам, слушање музике, свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**УДАРАЉКЕ (**Добош, Тимпани, Ксилофон, Вибрафон, Маримба**)**
Циљ	**Циљ** учења предмета *Удараљке* је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и стоји за инструментом, поставља руке у гард и држи палице не угрожавајући своје здравље; – контролише квалитет тона; – изводи одређене ритмичке фигуре самостално или уз помоћ наставника; – примењује ознаке за динамичко нијансирање; – свира композиције у парном и непарном метру; – изводи акцентоване ноте; – свира етиде и комаде за добош, тимпане и ксилофон, соло или уз пратњу клавира; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – пише распоред руку за тимпане и мелодијске удараљке; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи медије који су на располагању у сврху свог музичког развоја (за слушање музике, гледање концерата итд.).	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Квалитет тона у зависности од техничких захтева. Једноструки и двоструки ударац уз коришћење одбитка са посебним осврtом на положај тела и руку. Уводне вежбе за извођење дрега (двоструки предударац) и његову примену. Ритмичке фигуре: триоле, квинтоле, септоле. Динамичко нијансирање – мецофорте, фортисимо, крешендо, декрешендо. Композиције у парном (четвртинском, осминском) и непарном метру. Техничке вежбе за: – акцентовање; – извођење вирбла и његову примену; – извођење флема (једноаструки предударац) и његову примену. Основни рудименти који садрже обрађену тематику. **Скале:** Дурски и молски тоналитети, трозвуци и четворозвуци на тоници са обртајима, хроматска скала. **ЛИТЕРАТУРА:** – П. и Ј. Шпрунк: *Етиде за добош* – Ч. Мемфис: *Савремени перкусиониста* – Д. Агостини: *Ритмички солфеђо* 1 – Т. Егорова и В. Штеиман: *ритмичке вежбе за добош* – Х. Кнауер: *Практична школа за добош* – Д. Палиев: *Комади уз пратњу клавира* – Н. Ј. Живковић: *Забаван ксилофон* – К. Хатвеј и И. Врајт: *Музика за мелодијске удараљке књига II* – М. Голденберг: *Модерна школа за ксилофон* – Х. Кнауер: *Етиде за тимпане* – Е. Којне: *Етиде за тимпане* – Д. Палиев: *Тимпани* Избор из друге литературе који одговара захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма: десет етида и један комад уз пратњу клавира за добош, шест етида или комада за тимпане, пет етида или комада за мелодијске удараљке.		
Јавни наступи : два јавна наступа у току школске године		
Испитни програм: по једна етида или комад за сваки инструмент, један комад уз пратњу клавира за инструмент по избору, једна скала. Композиције за добош и тимпане се изводе из нота а за мелодијске удараљке напамет.		

Кључни појмови садржаја: Тон, ритам, слушање музике, свирање, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА УДАРАЉКЕ (Добош, Тимпани, Ксилофон, Вибрафон, Маримба)

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената).

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм се базира на принципу постепеног упознавања са основним нотним вредностима и ритмичким фигурама, од једноставнијих ка сложенијим. Упоредо са тим, ради се на постепеном техничком напретку у зависности од способности ученика, са посебним освртом на тон инструмената. У току школовања потребно је обрадити све дурске и молске тоналитете и упутити ученике да на аналитички начин посматрају предзнаке у композицијама које се обрађују, као и ознаке за метар, темпо, динамику и артикулацију.

Ученике треба подстицати да развијају радне навике кроз заједничко а касније и самостално планирање вежбања. Како би време проведено у раду што боље искористили,

ученике треба упознавати са разним принципима вежбања. Треба развијати музичку интерпретацију кроз правилно тумачење нотног текста и охрабривање ученика да испоље своју музикалност.

Посебну пажњу треба обратити на здравље ученика кроз константан рад на правилном седењу и стајању за инструментом и поставци гарда. Програм омогућава примену литературе свих аутора који обрађују исту проблематику.

Испитни програм се може кориговати за ученике који су током године наступили на такмичењима, као солисти или чланови камерних ансамбала.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ТЕОРЕТСКИ ПРЕДМЕТИ
(Солфеђо, Теорија музике)

Назив предмета **СОЛФЕЂО (шестогодишње школовање)**

Циљ **ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.

Разред **Први**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– слуша дечије и народне песме и примере из литературе уз покрете; – изрази доживљај музике коју слуша цртањем; – препозна елементе музичке писмености кроз једноставне примере за слушање; – пева по слуху и солмизацијом песмице у C, G, F дуру; – звучно препозна карактер дура; – пева и препозна лествично и терцно кретање, скок у тонику, доминанту и вођицу и тонични трозвук у C, G, F-дуру; – чује и именује главне ступњеве; – пева по слуху и препозна мол; – опише својим речима доживљај музике различитог жанра и карактера; – пише и чита ноте солмизацијом и музичком абецедом у виолинском и бас кључу; – изводи и записује нотне вредности и одговарајуће паузе; – препозна и примени предзнаке: повисилицу и снизилицу у мелодијском примеру; – објасни својим речима појмове: такт, тактица, завршна тактица, предтакт и узмах; – објасни својим речима лествичне појмове; – примени музичке ознаке за понављање, динамику и темпо; – примени најчешће начине извођења у музичким примерима (повезано и кратко); – опажа и пева тонове и мотиве; – препозна и запише ритам у мелодијском примеру; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица; – смишља мелодију на текст бројалице или дечије песмице; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – препозна и изведе четвртинске тактове; – изведе бројалице, пева песме по слуху и песме различитих жанрова; – изводи ритам на различите начине; – одржи ритмички пулс; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу; – визуелно сагледава и изводи као целину: синкопу, пунктирану и обрнуто пунктирану ритмичку фигуру на два откуцаја; – изводи ритам уз покрет; – препознаје и изводи знаке за продужавање трајања тона; – чита ритам солмизацијом.	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање музике уз покрет. Слушање музике уз цртање. Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова.
	МЕЛОДИКА	Песмице и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за први разред кроз C, G, F дур (певање). Звучна слика дурског тонског рода. Именовање и интонирање лествичног и терцног кретања, скокова у: тонику, доминанту, вођицу и тонични трозвук. Функције главних ступњева. Песмице у молским тоналитетима (певање). Развој музикалности.
	МУЗИЧКА ПИСМЕНОСТ	Нотни систем: од велике октаве до треће октаве у зависности од врсте инструмента. Нотне вредности и одговарајуће паузе: цела, половина, половина с тачком, четвртина и осмина. Хроматски знаци: повисилице и снизилице. Појмови: такт, тактица, завршна тактица, предтакт, узмах. Именовање нота солмизацијом и музичком абецедом. Лествични појмови : лествица, тетрахорд, степен, полустепен, ступњеви. Музичке ознаке: понављање, prima i seconda volta, D.C.al fine, корона. Основне ознаке за динамику (forte, piano, mezzoforte, mezzopiano, crescendo i decrescendo). Основне ознаке за темпо (andante, moderato, allegro, vivo). Основне ознаке за артикулацију (legato, staccato).
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање и интонирање тонова и мотива у тоналитету. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Записивање ритмичке окоснице.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације у складу са пређеним градивом. Импровизација мелодије на текст бројалице или дечије песмице.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођача
	РИТАМ	Врсте такта: 2/4, 3/4, 4/4. Препознавање ритма у примерима. Начини извођења ритма (куцање или тактирање или мануелна техника). Четвртина као јединица бројања. Равномерно читање. Ритмичке фигуре: синкопа, пунктирана и обрнуто пунктирана на две јединице бројања. Покрет у функцији ритма. Знаци за продужавање трајања тона: тачка, лук, корона. Ритмичко читање.
Јавни наступи: Јавни час – извођење научених песмица које обухватају програм првог разреда		
Програм смотре: 1. Равномерно и ритмичко читање нота. 2. Мелодијски пример у пређеним тоналитетима уз анализу (садржаји I разреда).		

Кључни појмови садржаја: слушање , покрет, игра, импровизација, мелодија, ритам, музички бонтон

Назив предмета **СОЛФЕЂО**

Циљ **ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– слуша дечије и народне песме и примере из литературе уз покрете;	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.

– изрази доживљај музике коју слуша цртањем; – препозна елементе музичке писмености кроз једноставне примере за слушање; – звучно препозна карактер дура и мола; – слушно разликује и пева различите врсте мола – горњи тетрахорд молских тоналитета; – пева песмице по слуху и препозна лествично и терцно кретање, скок у тонику, доминанту и вођицу и тонични трозвук; – чује и именује главне ступњеве; – опише својим речима доживљај музике различитог жанра и карактера; – пише и чита ноте солмизацијом и музичком абецедом у виолинском и бас кључу; – изводи и записује нотне вредности и одговарајуће паузе; – препозна и примени предзнаке: повисилицу и снизилицу у мелодијском примеру; – објасни својим речима појмове: такт, тактица, завршна тактица, предтакт и узмах; – објасни својим речима лествичне појмове; – примени музичке ознаке за понављање, динамику и темпо; – примени најчешће начине извођења у музичким примерима (повезано и кратко); – опажа и пева тонове и мотиве; – препозна и запише ритам у мелодијском примеру; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица; – смишља мелодију на текст бројалице или дечије песмице; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – препозна и изведе четвртинске тактове; – изведе бројалице, пева песме по слуху и песме различитих жанрова; – изводи ритам на различите начине; – одржи ритмички пулс; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу; – визуелно сагледава и изводи као целину: синкопу, пунктирану и обрнуто пунктирану ритмичку фигуру на два откуцаја; – изводи ритам уз покрет; – препознаје и изводи знаке за продужавање трајања тона; – чита ритам солмизацијом.	МЕЛОДИКА	Тоналитети: C, G, F дур (утврђивање). Функционални односи у тоналитету. Песмице и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за други разред (a, d и e мол). Звучна слика молског тонског рода. Поставка штима Именовање и интонирање лествичног и терцног кретања, скок у тонику и доминанту и тонични трозвук у a, d и e молу. Природни, хармонски и мелодијски мол. Функције главних ступњева. Развој музикалности.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	Опажање и певање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање ритмичке окоснице. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат. Аутодиктат. Опажање и певање мале и велике терце и чисте квинте са тенденцијом везивања за тоналитет. Опажање и интонирање дурског, молског и хармонског тетрахорда. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада. Опажање метра.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације. Импровизација мелодије на текст бројалице или дечије песмице.
	РИТАМ	Врста такта: 2/4, 3/4, 4/4. Осмина као јединица бројања: 2/8, 3/8, 4/8. Звучна припрема основних ритмичких фигура у такту 6/8. Начини извођења ритма (уз куцање или тактирање или мануелном техником). Ритам у примерима од звука ка нотној слици. Покрет у функцији ритма. Равномерно читање: четвртина и осмина као јединица бројања. Четвороделна подела јединице бројања. Ритмичке фигуре: пунктирана и обрнуто пунктирана фигура на ритмичкој јединици – увод и припрема. Примена лукова, пауза, узмаха и предтакта. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Записивање и препознавање обрађених лествица и тетрахорада. Интервали до квинте (мала и велика секунда, мала и велика терца, чиста кварта и чиста квинта), дурски и молски квинтакорд на основним тоновима. Проширивање знања из музичке терминологије (лествица, ступањ, степен/полустепен, тетрахорд, главни ступњеви, вођица, тонични трозвук, интервали).
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођача.
Програм смотре: 1. Усмено опажање кратког мотива у тоналитету мелодијског примера 2. Мелодијски пример (a, d или e mol) уз анализу: лествица, тетрахорди, интервали, дурски и молски квинтакорд. 3. Ритмичко читање у бас кључу у оквиру пређеног градива		

Кључни појмови садржаја: слушање , покрет, игра, импровизација, мелодија, ритам, музички бонтон.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО (шестогодишње школовање)**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна елементе пређеног градива кроз једноставне примере за слушање; – слуша дечије и народне композиције, примере из литературе уз покрет; – изражава утиске о слушаном делу цртањем; – препозна разлике и пева мелодијске примере у дуру и молу; – пева и препозна однос тонике и доминанте, и скокове у све ступњеве; – пева по слуху и солмизацијом песмице и мелодијске примере; – пева штимове обрађених дурских и молских лествица; – звучно разликује дур и све врсте мола; – опише својим речима доживљај музике различитог жанра и карактера;	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.
	МЕЛОДИКА	Обнављање градива (из претходних разреда). Функционални односи у тоналитету. Песмице и мелодијски примери који одговарају инструменталној литератури за трећи разред (D dur, h-mol, B-dur и g-mol). Штимови. Једноставне песмице по слуху и мелодијски примери у дуру и истоименом молу и обрнуто (a mol-A dur, d mol-D dur). Горњи тетрахорди у све три врсте мола: природни, хармонски и мелодијски мол. Развој музикалности. Двогласно певање.

– пева двогласне примере и композиције са клавирском пратњом; – опажа и пева тонове и мотиве; – запише ритам у мелодијском примеру; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – запише мелодијске диктате; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд; – опажа и пева интервале до квинте; – пева доминантни септакорд у песмама и мелодијским примерима; – препозна врсту такта; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица; – смишља мелодију на текст бројалице или дечије песмице; – примени знања и вештине уз игру; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – поштује правила понашања на концерту; – препозна и изводи тактове са половином као јединицом бројања; – визуелно сагледава и изводи као целину основне фигуре, паузе и лукове у такту 6/8 уз певање одговарајућих песмица; – изводи ритам кроз покрет; – изведе ритам певајући песме по слуху и песме различитих жанрова; – равномерно чита ноте у – виолинском, бас кључу у једном и два линијска система; – изводи ритмичке фигуре четвороделне поделе јединице бројања; – препозна и изводи триолу; – чита ритам солмизацијом; – запише и препозна интервале до квинте; – запише и препозна дурски и молски квинтакорд на основним тоновима и квинтакорде на главним ступњевима у обрађеним тоналитетима; – објасни својим речима појмове: лествица, ступањ,степен/ полустепен, тетрахорд, главне ступњеве и вођицу, тонични трозвук, интервали.	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	Опажање и певање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање ритмичке окоснице. Записивање и интонитање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Опажање и певање: мале и велике секунде, мале и велике терце, чисте кварте и чисте квинте обрађених кроз песмице и примере из литературе. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада. Интонирање доминантног септакорда у обрађеним тоналитетима са разрешењем у тонику. Опажање метра .
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације. Импровизација мелодије на текст бројалице или дечије песмице. Музичко дидактичке игре.
	РИТАМ	Половина као јединице бројања: 2/2, 3/2, 4/2. Основне фигуре у такту 6/8 уз примену лукова и паузи. Начини извођења ритма (уз куцање или тактирање или мануелном техником). Ритам у примерима – од звука ка нотној слици. Покрет у функцији ритма. Равномерно читање уз повећање брзине читања и обележен темпо у зависности од инструмента. Четвороделне поделе јединице бројања: пунктирана и обрнуто пунктирана, синкопа на јединици бројања, паузе, лукови... Поставка триоле. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Интервали до квинте (мала и велика секунда, мала и велика терца, чиста кварта и чиста квинта) дурски и молски квинтакорд на основним тоновима. Квинтакорди на главним ступњевима у обрађеним тоналитетима. Утврђивање знања из музичке терминологије. Ознаке за темпо: Lento, Andante, Moderato, Allegro, Vivo.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођача.

Испитни програм:
ПИСМЕНИ ДЕО:
1. Мелодијски диктат у тоналитетима до два предзнака
УСМЕНИ ДЕО:
1. Мелодијски пример (тоналитети пређени у I, II и III разреду) уз анализу мелодијског примера: лествице, тетрахорди, имена и врста интервала до квинте, дурски и молски квинтакорд и лествични квинтакорди на главним ступњевима обрађених лествица.
2. Ритмичко читање: виолински/бас кључ (пређено градиво из I,II и III разреда).

Кључни појмови садржаја: слушање , покрет, игра, импровизација, мелодија, ритам, музички бонтон

Назив предмета **СОЛФЕЂО**

Циљ **ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.

Разред **Четврти**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– пева и препозна лествично кретање и скокове у све ступњеве – пева по слуху и солмизацијом песме различитих жанрова и мелодијске примере; – пева штимове обрађених дурских и молских лествица; – препозна и пева дурски и молски тонски род; – пева хроматске скретнице и пролазнице у мелодијским примерима; – пева изражајно мелодије различитих жанрова и карактера; – пева двогласне примере (у пару или групи) и композиције са клавирском пратњом; – опажа и пева тонове и мотиве; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – запише лакше мелодијске диктате; – запише ритам у мелодијском примеру – опажа и пева интервале до сексте; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд са обртајима; – опажа и пева доминантни септакорд; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица; – смишља мелодију на научену песму или мелодијски пример; – примени знања и вештине уз игру; – препозна елементе пређеног градива кроз једноставне примере за слушање; – препозна и изводи четвртинске, осминске и половинске тактове;	МЕЛОДИКА	Обнављање градива (из претходних разреда). Функционални односи у тоналитету. Песме и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за четврти разред (A- dur, fis mol, Es dur, c mol, E dur, cis mol). Штимови. Једноставне песме по слуху и мелодијски примери у дуру и истоименом молу и обрнуто – мутација . Хроматске скретнице и пролазнице у пређеним тоналитетима. Развој музикалности. Двогласно певање. Композиције са клавирском пратњом.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	Опажање и певање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање и интонирање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Записивање ритмичке окоснице Опажање и певање: мале и велике секунде, мале и велике терце, чисте кварте и чисте квинте и мале и велике сексте обрађених кроз песмице и примере из литературе. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада са обртајима. Опажање и интонирање доминантног септакорда.

– препозна и изводи синкопу на јединици бројања; – визуелно сагледава и изводи сложену поделу у такту 6/8; – изводи такт 9/8 и 12/8 – пева песме по слуху и песме различитих жанрова; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу у једном или два линијска система; – изводи ритмичке фигуре четвороделне поделе јединице бројања; – ритмички прочита триолу и четири шеснаестине; – чита ритам солмизацијом; – запише и препозна обрађене дурске и молске лествице и тетрахорде; – запише и препозна интервале до сексте; – запише и препозна квинтакорде на главним ступњевима у обрађеним тоналитетима; – запише и препозна доминантни септакорд; – објасни различите врсте темпа; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – поштује правила понашања на концерту.	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације. Импровизација мелодије научене песме или мелодијског примера. Музичко дидактичке игре.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.
	РИТАМ	Обрађене врсте такта. Синкопа на једници бројања. Сложена подела тродела у такту 6/8 без примене лукова и шеснаестинских пауза. Информативно упознавање врсте такта 9/8 и 12/8. Начини извођења ритма Ритам у примерима – од звука ка слици. Равномерно читање. Обрађене ритмичке фигуре четвороделне поделе јединице бројања и синкопа на јединици бројања, паузе, лукови... Триола у оквиру четвороделне поделе јединице бројања. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Лествице и тетрахорди. Интервали до сексте (чисти, велики и мали). Квинтакорди на главним ступњевима у обрађеним тоналитетима. Доминантни септакор. Ознаке за различите врсте темпа.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Пажљиво слушање и уважавање извођача. Присуство концерту.
Програм смотре: **Писмени део**: 1.Мелодијски диктат у тоналитетима до три предзнака. **Усмени део**: 1. Мелодијски пример (тоналитети пређени у III и IV разреду) уз анализу примера (садржаји IV разреда). 2. Ритмичко читање: бас кључ (пређено градиво из III и IV разреда).		

Кључни појмови садржаја: функције, синкопа на један, троделни ритам, развој музичке меморије, креативност, импровизација, љубитељи музике.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.
Разред	**Пети**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– пева мелодијске примере у дуру и молу; – пева и препозна лествично кретање и скокове у све ступњеве; – пева мелодијске примере солмизацијом као и примере из литературе различитих жанрова; – пева штимове обрађених дурских и молских тоналитета; – пева и препозна истоимене тоналитете у мелодијском примеру; – пева песме различитих жанрова са модулацијом у доминантни дурски тоналитет и паралелни мол; – пева хроматске скретнице и пролазнице у мелодијским примерима; – пева народне мелодије са текстом у тактовима 5/8 и 7/8; – пева изражајно мелодије различитог жанра и карактера; – примени ознаке за различите врсте темпа и карактера; – пева двогласне примере (у пару или групи), каноне и композиције са клавирском пратњом; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – запише мелодијске диктате; – запише ритам у мелодијском примеру; – опажа и пева интервале до октаве; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд са обртајима; – опажа и пева умањени и прекомерни квинтакорд са разрешењем и везивањем за тоналитет; – опажа и пева доминантни и умањени септакорд; – мења и допуњава мелодију и ритам научених примера; – смишља мелодију на научену песму или мелодијски пример; – користи самостално или уз помоћ одраслих доступне носиоце звука; – препозна елементе пређеног градива кроз примере за слушање; – својим речима изражава утиске о слушаном делу – изводи четвртинске, осминске и половинске тактове;	МЕЛОДИКА	Обнављање градива из претходних разреда. Функционални односи у тоналитету. Нови тоналитети: As dur, f mol, H dur, Des dur и b mol. Остали тоналитети са 5 и 6 предзнака – информативно. Штимови. Пева мелодије у истоименом дуру и молу. Звучна поставка модулације. првог квинтног сродства. Хроматске скретнице и пролазнице у пређеним тоналитетима. Мешовито сложени тактови 5/8 и 7/8. Развој музикалности. Ознаке за темпо и карактер: Lento, Andante, Moderato, Allegro, Vivo, Cantabile Двогласни примери и канони. Композиције са клавирском пратњом.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	Записивање појединачних тонова, група тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Записивање ритмичке окоснице. Опажање и инторнирање интервала до октаве. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада са обртајима. Опажање и инторнирање умањеног и прекомерног квинтакорда са разрешењем и везивањем за тоналитет. Опажање и интонирање доминантног и умањеног септакорда у тоналитету.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке, импровизације. Импровизација мелодије научених песама или мелодијских примера. Савремена технологија у фунцији наставе.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.

– препозна и изводи малу триолу; – визуелно сагледава и изводи сложену поделу у такту 6/8 уз примену лукова и пауза; – препозна и изводи ритмичку фигуру: сичилијану и тирану – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – пева народне мелодије у тактовима 5/8 и 7/8; – приказује ритам кроз покрет; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу у једном или два линијска система; – изводи ритмичке фигуре четвороделне поделе јединице бројања; – ритмички прочита триолу и четири шеснаестине; – препозна двоструко пунктирану и обрнуто пунктирану ритмичку фигуру на две јединице бројања; – чита ритам солмизацијом; – запише и препозна обрађене дурске и молске лествице и тетрахорде; – запише и препозна интервале до октаве; – запише и препозна дурски и молски квинтакорд са обртајима и умањени и прекомерни квинтакорд; – запише и препозна доминантни септакорд са обртајима; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга – другарице; – поштује правила понашања на концерту	РИТАМ	Обрађене врсте такта. Триола на половини јединице бројања. Сложена подела тродела у такту 6/8 уз примену лукова без шеснаестинских пауза. Пунктиране фигуре троделног ритма: сичилијана и тирана. Начини извођења ритма. Ритам кроз примере из литературе и песме различитих жанрова. Врсте такта: 5/8 и 7/8. Покрет у функцији ритма, тело као инструмент (body percusion). Равномерно читање нота. Четвороделна подела јединице бројања. Триола у оквиру четвороделне поделе јединице бројања. Двоструко пунктиране и обрнуто пунктиране ритмичке фигуре на две јединице бројања – информативно. Ритмичко читање ауторских примера и примера из литературе.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Лествице и тетрахороди. Интервали до октаве (мали, велики и чисти интервали). Дурски и молски квинтакорд са обртајима и умањени и прекомерни квинтакорд. Доминантни септакорд са обртајима.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Пажљиво слушање и уважавање извођача. Присуство концерту.
Програм смотре: **Писмени део:** 1.Мелодијски диктат у тоналитетима до четири предзнака. **Усмени део:** 1. Мелодијски пример (тоналитети прећени у IV и Vразреду) уз анализу (садржаји V разреда). 2. Ритмичко читање: бас кључ (прећено градиво из IV и V разреда).		

Кључни појмови садржаја: функционалност, интерпретација, хармонски слух, метар, ритам, меморија, креативност, импровизација, музички бонтон.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– пева мелодијске примере у дуру и молу; – пева и препозна лествично кретање и скокове у све ступњеве ; – пева штимове обрађених дурских и молских тоналитета; – препозна истоимене тоналитете у мелодијском примеру; – пева песме различитих жанрова и мелодијске примере са модулацијом; – пева хроматске скретнице и пролазнице у мелодијским примерима; – пева народне мелодије са текстом у тактовима 5/8 и 7/8; – пева српске песме и песме других националности; – пева изражајно мелодије различитих жанрова и карактера; – пева двогласне примере, каноне и композиције са клавирском пратњом; – запише ритам у мелодијском примеру; – запише мелодијске диктате; – пева научен мотив у другом тоналитету; – опажа и пева интервале до октаве; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд са обртајима; – опажа и пева умањени и прекомерни квинтакорд са разрешењем и везивањем за тоналитет; – опажа и пева доминантни септакорд са обртајима и умањени септакорд; – мења и допуњава мелодију и ритам научених примера; – смишља мелодију на научену песму или мелодијски пример; – користи самостално или уз помоћ одраслих доступне носиоце звука; – препозна елементе прећеног градива кроз примере за слушање музике; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна и изводи четвртинске, осминске и половинске тактове; – изводи и препозна прећене ритмичке фигуре троделног ритма; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – изводи примере из литературе као и песме различитих жанрова; – приказује ритам кроз покрет; – ритмички чита етиде инструменталног типа – градиво VI разреда;	МЕЛОДИКА	Обнављање градива из претходних разреда. Тоналитети са 7 предзнака – информативно (да осете боју тоналитета). Функционални односи у тоналитету. Штимови. Мутација. Модулација првог квинтног сродства. Хроматске скретнице и пролазнице у прећеним тоналитетима које воде ка разрешавајућем лествичном тону. Мешовито сложени тактови 5/8 и 7/8. Неговање музичке традиције. Развој музикалности. Двогласни примери, канони и композиције са клавирском пратњом.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	Записивање ритмичке окоснице. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Транспоновање мотива. Опажање и интонирање интервала до октаве (велики, мали и чисти, као и опажање прекомерне кварте и умањене квинте). Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада са обртајима. Опажање и интонирање умањеног и прекомерног квинтакорда са разрешењем и везивањем за тоналит. Опажање доминантног септакорда са обртајима и умањеног септакорда.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма. Савремена технологија у функцији наставе.
	РИТАМ	Обрађене врсте такта. Сложена подела тродела и прећене фигуре троделног ритма. Начини извођења ритма. Ритам кроз примере из литературе и песме различитих жанрова. Покрет у функцији ритма, тело као инструмент (body percusion). Ритмичко читање етида инструменталног типа – градиво VI разреда. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.

– чита ритам солмизацијом – разуме и објасни својим речима музичке појмове; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга – другарице; – поштује правила понашања на концерту.	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Пређено градиво из теорије музике.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Пажљиво слушање и уважавање извођача. Присуство концерту.
Испитни програм: **Писмени део:** 1. Мелодијски диктат у тоналитетима до четири предзнака. **Усмени део:** 1. Мелодијски пример - тоналитети до четири предзнака (са скретницама и пролазницама) 2. Ритмичко читање: бас кључ (пређено градиво).		

Кључни појмови садржаја: Функционалност, корелација, ритам, меморија, креативност, импровизација, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ СОЛФЕЂО (шестогодишње школовање)

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји солфеђа су усмерени ка стицању интонативних и ритмичких знања и вештина ученика са циљем да сагледава нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник солфеђа својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Рана музичка едукација стимулише напреднији рад можданих функција и унапређује когнитивне способности детета**.** Музика има задатак да подстиче и унапређује различите видове музичког развоја детета: опажајног, појмовног, психомоторног и вокалног.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. Позитиван ефекат музике: опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања, ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени, тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области – теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Солфеђо се састоји из неколико области – тема: слушање музике, мелодика, опажање - интонирање - диктати, музичко стваралаштво, ритам, теорија музике и музички бонтон.

Наведене области су међусобно повезане иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Такмичења нису циљ предмета солфеђо него развијање љубави према музици и освешћивање и примењивање стечених знања на настави инструмента.

Слушање музике

Активним слушањем музике ученици анализирају музику, опажају елементе и облике уметничког дела, разликују извођаче и извођачке саставе. Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну спознају.

Упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште.

Слушањем ученик препознаје музички облик – сличност и различитост делова у композицији.

Утемељен став о музици изграђује се подстицањем критичког мишљења, разговором и дискусијом. Такав приступ знатно утиче на емоционални, интелектуални и естетски развој ученика. Преношењем мисли, осећања и ставова обликују се креативне особине и музичке способности. Слушањем музике подстиче се развој музичког укуса и потребе за музиком. На тај начин негује се квалитетна музичка публика.

Мелодика

Мелодика је област којом се развија и унапређује способност вокалног и инструменталног репродуковања мелодијско-ритмичког садржаја на основу музичког слуха. Изражајно и разговетно певање води ка развоју музикалности и ширењу опсега гласа, као и раду на чистој интонацији кроз разне музичке моделе, вокализе, допуњалке, мелодијске примере. Певају се мелодијски мотиви, песме са текстом и примери из литературе, мелодије различитих жанрова, ауторске и народне композиције, као и композиције различитих националности.

Посебну пажњу потребно је обратити на развој музикалности изражајним извођењем примера поштујући ознаке за темпо и карактер, артикулацију, динамику, агогику и фразирање. Примери се обрађују по слуху, у почетним разредима, или из нотног текста, наравно, уз помоћ наставника, и певањем солмизационим слоговима уз ритмичку пулсацију.

Припрема тоналитета, у почетним разредима, изводи се учењем песама по слуху, прво са текстом, а потом солмизацијом, опажањем тонова, сличних кретању мелодије у песми, приказивањем и теоријским тумачењем музичких појмова.

Поставка подразумева обнављање научених песама, утврђивње лествице абецедним изговором, певање тоничног трозвука и каденце, препознавање мотива, певање инструктивних вежби и лакших примера из литературе и саваладавањем канона и двогласа.

Обнављање тоналитета одвија се у оквиру опажања тонова а касније интервала и акорада из каденци, певањем тежих примера из литературе и двогласних примера. Тада се утврђују тежи скокови. Лествице са много предзнака савладавају се певањем лествица и каденци и илуструју примерима из литературе, дакле, само информативно.

Активно музицирање је најбољи пут ка развоју музикалности и љубави према музици.

Опажање – интонирање – диктати

Опажање појединачних тонова основа је памћења звука сваког ступња у лествици, чиме се поставља функионалност ступњева. Потребно је почети са опажањем неколико тонова, најбоље три, тонови тоничног трозвука као најстабилнија функција, и то у једној до две октаве (мала и прва). Постепено се брзина свираних тонова повећава и шири обим, с тим да се идентификовани тонови певају солмизацијом када се изводе у гласовном регистру, а изговарају или записују када се примењује већи обим. Овоме треба додати препозавање интервала као два одвојено одсвирана тона као и препознавање два симултано одсвирана тона, која ученици прво препознају певањем, а потом утврђују који је интервал (у зависности од програма одређеног разреда).

Усмене диктате ученици изводе групно и појединачно. Певањем одслушаног мотива ученици развијају меморију, а она се даље усавршава техником рада на аутодиктату (записивање научене песме или певање мелодијског примера и његовог записивања, а потом брисања - прво делова, а затим и примера у целости).

Интонирање тонова, интервала и акорада треба што више везивати за тоналитет, односно лествицу која се тада обрађује у мелодици. Интонирање и опажање акорада, дакле, има за ослонац каденцу, као и однос трозвука на главним ступњевима.

Диктати као резултат постављених звучних представа су пожељни на сваком часу. Писмене диктате не могу да раде ученици који нису вежбали писање нота и преписивали вежбе из уџбеника и на тај начин савладали читко и брзо писање и правилну ортографију. Ритмички диктати и записивање појединачних тонских висина претходе свакој појави мелодијско-ритмичких диктата.

Музичко стваралаштво

У основи музичког стваралаштва лежи продуктивно музичко размишљање које се разликује од репродуктивног, наиме, оно не понавља готове узоре, већ слободним комбиновањем ствара нове и логично осмишљене музичке садржаје.

Музичким стваралаштвом, ученици се у настави могу бавити мењањем мелодијких примера као и познатих песама, преобликовањем мелодије варирањем, експресивним обликовањем (променом динамике, артикулације и темпа) или креирањем песама и бројалица на задати текст чиме стварају нове једноставне, јединствене креативне мелодије. Осим тога, ученици могу импровизовати и на различитим мелодијским инструментима или на удараљкама (Орфов инструментариј или ручно израђеним инструментима).

Активности музичког стваралаштва могу се спроводити индивидуално или групно. Музичким стваралаштвом се подстиче слобода изражавања и обликовања идеја и осећања, развија креативност и инвентивност како ученика тако и наставника.

Дидактичко-музичке игре

Музичке игре идеално су средство спонтаног усвајања знања и вештина.

Игра је детету најдража активност. Оно кроз њу осећа задовољство и стиче прва сазнања. У настави солфеђа користе се музичке игре, а оне доприносе свестраном развоју личности, развоју музичких, али и моторичких способности деце.

Развој савремених технологија

Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа и теорије музике. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица.

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

Ритам

Ритам је изражен у садржајима програма кроз постављање ритмичких фигура и метричких врста. Ове поставке, као и у мелодици, прати коришћење одговарајућих примера песама са текстом или из литературе. Наставник својим извођењем поставља звучне представе (фигуре, врсте), а ученици уче примере као ритмичке моделе и користе их као трансфер у даљим ритмичким искуствима.

Поставка се одвија на следећи начин: препознавањем мотива, извођењем кратких мелодијских мотива са новим градивом, мануелним извођењем ритма, правилним акцентовањем, испитивањем наученог градива, самосталним извођењем нових задатака са сличним садржајем, записивањем ритмичке окоснице и читањем примера из вокалне и инструменталне литературе. На такмичењима би требало обратити пажњу да примери буду на нивоу инструменталних композиција како ритмичко извиђење не би само себи постало циљ.

Опажање врста такта континуирано прати рад на ритму кроз слушање музике, музичку пратњу наставника, извођење и кроз покрет.

Пре рада на ритмичком читању, али и касније, користи се читање у једнаком трајању исписаних нота, са или без обележене метричке врсте.

Равномерним читањем ученици савладавају континуирано праћење нотног текста са обележеним темпом, а тиме и технику читања литературе коју свирају, односно певају (без враћања код учињене грешке!). Код постављања четвороделне поделе са паузама на јединици бројања и лукова треба почети од најједноставнијих фигура које садрже примери из инструменталне литературе.

Домаћи задаци треба да садрже: преписивање нота, вежбе из ортографије, утврђивање научених ритмичких етида, вежбе равномерног читања, утврђивање добро научених примера уз поставку мелодике и ритма (песме са текстом и примери из литературе), евентуално, утврђивање оних мелодијских вежби које су обрађене на часу.

Посебно је потребно истаћи важност савладавања ритма и ритмичких фигура кроз покрет. Ученик изражава свој доживљај музике и прати покретом песме и композиције: тапшањем, лупкањем, пуцкетањем прстима, корачањем,...те при том опажа и усваја елементе ритма.

Теорија музике

Теорија музике у контексту наставе солфеђа представља усвајање знања која омогућавају разумевање нотног текста. Познавање лествица, интервала и акорада као других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију музике осветили као саставни део музике, требало би је искључиво радити кроз озвучавање ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу.

Музичка писменост

Музичка писменост подразумева савладавање основних елемената и појмова у музици: нотног писма, кључева, нотних вредности, лествица, итд. Она се поставља на почетку као основа ради касније надоградње. Потребно је да ученик уме својим речима да објасни значење музичких појмова и дефиниција, тј. да учи с разумевањем.

Музички бонтон

Наставник је у обавези да васпитно делује на ученика упућујући га на правила понашања-музички бонтон, при слушању и извођењу музике. Потребно је да подстиче ученика да пажљиво слуша и коментарише извођење друга-другарице, као и музичког дела, али и да се адекватно понаша на концертима и јавним наступима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима солфеђа најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу, не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу музичких садржаја као и развоју креативности.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све могуће разлоге за потенционалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Резултати годишњих испита и смотри, учешће на јавним наступима употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ТЕОРИЈА МУЗИКЕ (шестогодишње школовање)**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Теорија музике је да ученици стичу знања која подразумевају музичко описмењавање и спознају елемената музике а све то ради ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– објасни музичке појмове и термине: тонски и нотни систем од велике до треће октаве, виолински и бас кључ, особине тона, метар и метричке ознаке, музичку фразу, агогику, артикулацију, динамику и темпа.Основни украси и фигуре (информативно); – запише и препозна лествице, лествичне интервале и квинтакорде, доминантни и умањени септакорд у тоналитету; – запише и препозна врсте интервала до октаве (по узору на лествичне); – запише и препозна дурски и молски квинтакорд са обртајима и умањени и прекомерни квинтакорд; – запише и препозна све врсте септакорада и мали дурски септакорд с обртајима; – правилно пише ноте, паузе и нотне вредности у различитим тактовима.	ПОЈМОВИ	Музички појмови и термини.
	ТОНАЛИТЕТИ	Теоријско обнављање свих дијатонских лествица, упоређивање истоимених и паралелних тоналитета, карактеристични лествични интервали, лествични интервали и квинтакорди, доминантни и умањени септакорд у тоналитету. Прости интервали.
	ИНТЕРВАЛИ	Трозвуци: обнављање консонантних квинтакорада и њихових обртаја и умањени и прекомерни квинтакорд.
	АКОРДИ	Четворозвуци: седам врста септакорада, мали дурски септакорд с обртајима.
	ОРТОГРАФИЈА	Правилно писање.
Испитни програм: ПИСМЕНИ ДЕО: Тест: музички појмови, тоналитети, интервали, акорди, ортографија.		

Кључни појмови садржаја: музички појмови, тоналитети, интервали, акорди, ортографија

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ ТЕОРИЈА МУЗИКЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји теорије музике су повезани са садржајима наставе солфеђа и усмерени су ка стицању музичких знања и вештина ученика са циљем да кроз теоретску анализу ученици сагледавају нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. С обзиром на дужину трајања часа (45 минута за групу) рад треба ефикасно организовати.

Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Теорија музике је посебан предмет у завршним разредима основног музичког образовања. Од првог до последњег разреда основног музичког образвовања теорија музике прати сваку поставку и обраду методске јединице, како у мелодици и ритму, тако и у опажању, интонирању и диктатима.

У почетним разредима тежиште рада је на описмењавању ученика у оквиру домаћих задатака у виду преписивања примера из уџбеника и именовања исписаних нота и нотних записа, где је заправо циљ у овладавању нотним писмом у виолинском и бас кључу и савладавању нотних трајања и пауза као и врсте такта. Ова елементарна врста музиче писмености ће сужити као основно средство за даљу надоградњу знања из теорије музике.

Основне појмове наставник објашњава примерено узрасту ученика. Потребно је да ученици не уче напамет музичке: појмове, елементе и дефиниције, него да умеју својим речима да их објасне, покажу или одсвирају на инструменту. Сви музички елементи који се посебно и постепено савладавају, међусобно су повезани и чине нераскидиву, свеобухватну целину музике.

Теорија музике која је у чврстој вези са наставом солфеђа представља усвајање знања која кроз анализу омогућавају тумачење и дубље разумевање нотног текста и музике. Познавање лествица, интервала и акорада као других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију музике освестили као **саставни део музике**, требало би је искључиво радити кроз **озвучавање** ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу. Такав приступ теорији музике доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.

Утврђивање и проверу знања из теорије музике треба спроводити усменим и писменим путем, на разнолик и интересантан начин кроз: квизове, укрштене речи, дидактичке игре, тестове...

Развој савремених технологија

Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа и теорије музике. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица.

Информационо-комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима теорије музике најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, да би функционални задаци имали приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу, не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и тумачењу музичких садржаја као и развоју креативности.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све могуће разлоге за евентуалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

1.2. ЧЕТВОРОГОДИШЊЕ МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ
(Контрабас, Туба, Соло певање, Упоредни клавир)

Назив предмета **КОНТРАБАС**

Циљ **Циљ** учења предмета Контрабас је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Први**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно држи инструмент и познаје његове делове; – правилно држи гудало и користи основне потезе; – изведе основне техничке вежбе за десну руку; – користи нотно писмо за читање музичког дела; – примени музичке ознаке у извођењу композиције; – изведе техничке и вежбе за интонацију; – изведе вежбе за леву руку кроз позиције (минимум прва позиција); – изведе дурске и молске лествице са трозвуцима кроз позиције (минимум прва позиција); – изведе лагане композиције различитог карактера соло и са корепетитором; – свира на интерним и јавним часовима; – испољи креативност у интерпретацији у складу са сопственим музичким, емоционалним и интелектуалним способностима; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмента. Начин добијања тона. Поставка и техника десне руке: – држање гудала и вежбе хоризонталних и вертикалних покрета (надлактице, подлактице, шаке, зглоба и прстију); – вођење гудала на празним жицама (са различитом расподелом, различитом брзином кретања и разноврстним штрихом); – ритмичке вежбе на празним жицама (гудалом и пицикато); – основни потези гудалом (деташе, портато, легато, стакато). Поставка и техника леве руке: – вежбе за промену позиције; – вежбе за корелацију и кординацију покрета леве и десне руке; – вежбе за интонацију у првој позицији. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** а-мол (природни); дурске: Еф; Бе; Ге; А; Е; Це - дур; Вежбе кроз позиције различитих ритмичких и техничких захтева за леву и десну руку. **ЛИТЕРАТУРА** Школе за контрабас по избору Л. Монтаг, М. Просеник,Ф. Симандл, Л. Штрајхер и друге Лаке композиције са клавиром (по избору) Техничке етиде одговарајуће тежине (Л. Раков, Ј. Кмент, А. Слама, И. Били, С. Ли и др.)
Обавезни минимум програма – четири лествице; – вежбе у I позицији; – две техничке етиде (по избору) – два комада са клавиром (по избору)		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Смотра 1. Једна лествица; 2. Једна етида 3. Један комад по избору са клавирском пратњом.		

Кључни појмови садржаја: тон, расподела гудала, ритам, позиција, интонација.

Назив предмета **КОНТРАБАС**

Циљ **Циљ** учења предмета Контрабас је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени основну технику свирања контрабаса кроз IV и V позицију; – изведе техничке и интонативне вежбе за леву руку кроз позиције; – изведе дурске и молске лествице са трозвуцима кроз позиције; – изведе композиције различитог карактера; – свира на интерним и јавним часовима; – испољи креативност у интерпретацији у складу са сопственим музичким, емоционалним и интелектуалним способностима; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Поставка леве руке и интонативне вежбе у четвртој позицији. Вежбе за промену позиције (све четири позиције). Мелодијске вежбе за увежбавање артикулације и динамике. Техничке вежбе кроз четири позиције, различитих ритмичких и техничких захтева за леву и десну руку. Вежбе у петој позицији. Вежбе са флажолетима и штимовање инструмента помоћу њих. Кратке етиде (са клавирском пратњом и без ње). Кратки комади и композиције са клавирском пратњом Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске лествице у једној октави кроз све четири позиције. Дурске и молске лествице у једној октави кроз пет позиција.

		Хроматске лествице кроз пет позиција. Трозвуци и четворозвуци кроз пет позиција. **ЛИТЕРАТУРА** Школе за контрабас по избору: Л. Монтаг, М. Просеник, Ф. Симандл, Л. Штрајхер и друге. Лаке композиције са клавиром (по избору). Техничке етиде одговарајуће тежине (по избору).
Обавезни минимум програма – четири лествице; – вежбе кроз IV позиције; – четири техничке етиде (по избору) – четири комада са клавиром (по избору)		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испит 1. Једна лествица са трозвуком (IV или V позиција); 2. Две етиде 3. Један комад по избору са клавирском пратњом.		

Кључни појмови садржаја: тон, позиција, интонација, ритмика, динамика

Назив предмета **КОНТРАБАС**

Циљ **Циљ** учења предмета Контрабас је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени основну технику свирања контрабаса кроз позиције закључно са VIII; – изведе техничке и интонативне – вежбе за леву руку кроз позиције; – користи вибрато; – изведе композиције различитог карактера; – учествује на интерним и јавним часовима; – испољи креативност у интерпретацији у складу са сопственим музичким, емоционалним и интелектуалним способностима; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Поставка леве руке и вежбе за интонацију кроз VI,VII и VIII позицију. Техничке вежбе за промену позиција. Вибрато. Мелодијске и ритмичке вежбе кроз позиције. Кратке етиде (са клавирском пратњом и без ње). Кратки комади и композиције са клавирском пратњом **Скале и трозвуци** Дурске и молске скале са трозвуцима кроз две октаве. Хроматске скале кроз две октаве. **ЛИТЕРАТУРА** – *Школе за контрабас* по избору: Л. Монтаг, М. Просеник, Ф.Симандл, Л.Штрајхер и друге – Ј. Новосел: *Етиде за контрабас* – Техничке етиде одговарајуће – тежине (по избору) – Лаке композиције са клавиром (по избору) – К. Трунпф: *Лаки комади за контрабас и клавир* – *Хрестоматија за контрабас* – I свеска (са клавирском пратњом) – Б. Лаловић: *Дванаест малих етида* (са клавирском пратњом)
Обавезни минимум програма – четири лествице; – вежбе кроз позиције до тона Е; – шест техничких етида (по избору) – четири комада са клавиром (по избору)		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испит 1. Једна лествица са трозвуком кроз две октаве (VII или VIII позиција); 2. Две етиде (једна са клавирском пратњом) 3. Један комад по избору са клавирском пратњом.		

Кључни појмови садржаја: тон, позиција, интонација, ритмика, динамика.

Назив предмета	**КОНТРАБАС**
Циљ	**Циљ** учења предмета Контрабас је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени основну технику свирања контрабаса до палчеве позиције; – изведе техничке и интонативне – вежбе за леву руку кроз позиције; – користи вибрато; – изведе орнаменте; – изведе лагане композиције различитог карактера; – учествује на интерним и јавним часовима; – испољи креативност у интерпретацији у складу са сопственим музичким, емоционалним и интелектуалним способностима. – самостално и свакодневно вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Поставка леве руке и вежбе кроз IX и X позицију. Техничке и интонативне вежбе за промену позиција. Вибрато. Орнаменти: предудар, мордент, групето, трилер. Мелодијске и ритмичке вежбе кроз позиције. Кратке етиде (са клавирском пратњом и без ње). Кратки комади и композиције са клавирском пратњом. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Дурске и молске лествице са трозвуцима кроз две октаве. Хроматске лествице кроз две октаве. **ЛИТЕРАТУРА** – *Школе за контрабас* по избору: Л. Монтаг, М. Просеник, Ф. Симандл, Л. Штрајхер и друге – Ј. Новосел: *Етиде за контрабас* – Техничке етиде одговарајуће – тежине (по избору) – Лаке композиције са клавиром (по избору) – К. Трунпф: *Лаки комади за контрабас и клавир* – *Хрестоматија за контрабас* – I свеска (са клавирском пратњом) – Б. Лаловић: *Дванаест малих етида* (са клавирском пратњом)
Обавезни минимум програма – четири лествице; – вежбе кроз позиције до тона Ф; – шест техничких етида (по избору) – четири комада са клавиром (по избору)		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испит 1. Једна лествица са трозвуком кроз две октаве. 2. Две етиде (једна са клавирском пратњом) 3. Један комад по избору са клавирском пратњом.		

Кључни појмови садржаја: тон, позиција, интонација, ритмика, динамика.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА КОНТРАБАС

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања.

У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара (аналитичким просвиравањем или, евентуално, припремањем за извођење на подијуму), преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о ученковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса наставе гудачких инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и контрапунктским појединостима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту). За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре.

Када је реч о десној руци контрабаса треба обратити пажњу да без обзира на стил држања гудала, природно функционисање прстију, зглоба и шаке морају бити у природној равнотежи. Код свих гудачких инструмената честа је појава тзв. слабих прстију, лабавих зглобова и слично. У тој ситуацији потребно је радити вежбе за јачање слабе мускулатуре руку.

Избор композиција које носе у себи одређене техничке и музичке захтеве је од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак. То је нарочито важно за ученике првог циклуса, који тек освајају простор инструмента, а звучна слика која им се допада буди потребу да изнова истражују, вежбају и кроз то и напредују у техничком и музичком смислу.

Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора имати и његову ширу слику (породица, школа, окружење, лични капацитети...) како би оптимално избалансирао одговарајући програм који ће ученика довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање.

Када су у питању такмичења, препоручује се велика умереност и опрез. Мудар наставник неће допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају.

Веома је важно да ученици што чешће јавно свирају како би се ослободили страха од наступа као и да стекну навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и извођењем истих (примереном старосном добу ученика), ученици стичу увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће им помоћи у даљем развоју и напредовању.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ТУБА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Туба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми /области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике тубе; – прикаже историјски развој тубе; – правилно седи и држи инструмент; – правилно дише у седећем ставу; – изводи стакато и легато; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у бас кључу; – самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – објасни важност одржавања инструмента; – поштује правола понашања приликом извођења и слушања музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике Тубе и њен историјски развој. Техничке могућности тубе. Вежбе дисања. Правилна поставка усника. Постизању и одржавању амбажуре. Зујање са и без усника. Правилно држање инструмента. Одржавање инструмента. Врсте артикулације (стакато и легато). Тонске вежбе (издржавање тонова). Елементи музичке писмености (целе, половине и четвртине).

		ЛИТЕРАТУРА – Дубравко Марковић: *Припремне вежбе за тубу* – Дубравко Марковић: *Почетне вежбе за тубу* (напомене: ако је ученик на Бе-туби стартовао од 4. Аликвотног тона (велико Бе) треба да стартује са почетним вежбама за Ес трубу, а ако је ученик на Це-туби стартовао од 4. Аликвотног тона (мало Ц) треба да стартује са почетним вежбама за Ф- тубу)
Обавезни минимум програма Две лествице, 15 етида, две композиције по слободном избору		
Јавни наступи Два обавезна јавна наступа у току године на којима се композиције не морају изводити напамет		
Програм смотри Смотра на крају школске године: две вежбе различитог карактера		

Кључни појмови садржаја: амбажура, дисање, тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата.

Припрема за час обухвата читав спектар активности – од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара (аналитичким просвиравањем или, евентуално, припремањем за извођење на подијуму), преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о ученичковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса наставе гудачких инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и контрапунктским појединостима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту). За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре.

Када је реч о десној руци контрабаса треба обратити пажњу да без обзира на стил држања гудала, природно функционисање прстију, зглоба и шаке морају бити у природној равнотежи. Код свих гудачких инструмената честа је појава тзв. слабих прстију, лабавих зглобова и слично. У тој ситуацији потребно је радити вежбе за јачање слабе мускулатуре руку.

Избор композиција које носе у себи одређене техничке и музичке захтеве је од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак. То је нарочито важно за ученике првог циклуса, који тек освајају простор инструмента, а звучна слика која им се допада буди потребу да изнова истражују, вежбају и кроз то и напредују у техничком и музичком смислу.

Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора имати и његову ширу слику (породица, школа, окружење, лични капацитети...) како би оптимално избалансирао одговарајући програм који ће ученика довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање.

Када су у питању такмичења, препоручује се велика умереност и опрез. Мудар наставник неће допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају.

Веома је важно да ученици што чешће јавно свирају како би се ослободили страха од наступа као и да стекну навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и извођењем истих (примереном старосном добу ученика), ученици стичу увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће им помоћи у даљем развоју и напредовању.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним

очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ТУБА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Туба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми /области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и држи инструмент; – правилно дише у седећем ставу; – изводи стакато, легато и маркато; – изводи вежбе до опсега 4. аликвотног тона; – одсвира опсег од једне октаве; – примени напредније елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у бас кључу; – самостално свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз заједничко интерпретирање дела; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – савесно и редовно одржава инструмент; – поштује правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Поступно и пажљиво ширење опсега без притискања усника на усне. Свирање у датом опсегу у различитим интервалима. Контрола тона у целим нотама, половинама и четвртинама. Техника контроле тона у декрешенду. Овладавање елементарним артикулацијама (тенуто, легато и маркато). Вежбе на аликвотним тоновима: Минимални опсег: до 4. аликвотног тона. Максимални опсег у зависности од тренутних могућности ученика да свира висину лако, квалитетно и без притиска на усне. Опсег у свирању из нота: ј МЕТРИКА: 4/4, 3/4 и 2/4. РИТАМ: целе ноте, половине, половине с тачком, четвртине и одговарајуће паузе. АРТИКУЛАЦИЈЕ: тенуто и легато. **Скале и трозвуци** Једна дурска скала са трозвуком, кроз једну октаву у целим нотама, половинама и четвртинама, са различитим комбинацијама легата на скали у четвртинама (скалу се може свирати и компензативно, нпр. Еф, Ге, А, Бе, Це, Бе, А, Ге, Еф, Е, Де, Це, Де, Е, Еф,... Еф, А, Це, А, Еф, Це, Еф) Три дурска тоналитета који најбоље одговарају опсегу. **ЛИТЕРАТУРА** – Дубравко Марковић: *Почетне вежбе за тубу* – Дубравко Марковић: *Основне вежбе у четвртинама* – Дубравко Марковић: *Тоналне студије* (студије одговарајућег нивоа) – Дубравко Марковић: *Школа за тубу* (до нивоа предвиђеног програмским захтевима) – Р. Кицер: *Школа за тубу* (избор вежби одговарајућег нивоа) или нека друга одговарајућа литература – Д. Марковић: *Лаке композиције за почетнике на туби* – В. А. Моцарт*: Азбука* – Непознати аутор (ХВИ век): *Песма* – Непознати аутор (ХВИ век): *Мелодија* и друге композиције на н ивоу градива по избору наставника и могућностима ученика.
Најмање две композиције у нивоу градива, по избору наставника.		
Јавни наступи обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Једна вежба, етида или песма из градива; 2. Једна композиција са клавирском пратњом, напамет.		

Кључни појмови садржаја: амбажура, дисање, тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ТУБА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Туба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– изводи задате композиције, етиде и техничке вежбе у метричким мерама 2/4, ¾ и 4/4; – изводи ритмичке обрасце кроз целе, половине, половине с тачком, четвртине, четвртине с тачком и осмине и одговарајуће паузе; – изводи дела, примењујући артикулације – тенуто, маркато, стакато и легато; – примењује све динамичке нијансе од пиана до форте, као и крешендо и декрешендо; – изводи терце и кварте у половинама (легато).	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Даља надградња основа и њихова примена у елементарној интерпретацији: Ширење опсега без притискања усника на усне. Проширење способности свирања интервала. Контрола тона до нивоа осмина. Контроле тона у разним динамикама од п до ф. Вештина контроле крешенда и декрешенда без нарушавања квалитета тона и интонације. Увод у рад на систематској студији легата. Стабилизација контроле елеменарних артикулација.

		Контрола квалитета тона у стакату. Вежбе на аликвотним тоновима: Минимални опсег, до 5. аликвотног тона. Максимални опсег у зависности од тренутних могућности ученика да свира висину лако, квалитетно и без притиска на усне. Опсег у свирању из нота: једна и по до две октаве. **Скале и трозвуци** Седам дурских скала кроз једну октаву у целим нотама, половинама, четвртинама и осминама, са ритмичким варијацијама и различитим артикулацијама н а скали у четвртинама. Дурски тоналитети до три или четири предзнака. **ЛИТЕРАТУРА** – Дубравко Марковић: *Основне вежбе у четвртинама* – Дубравко Марковић: *Основне вежбе у осминкама* – Дубравко Марковић: *Тоналне студије* (студије одговарајућег нивоа) – Дубравко Марковић: *Школа за тубу* (до нивоа предвиђеног програмским захтевима) – Алојз Стрнад: *Метода учења трубе* (избор вежби одговарајућег нивоа) – Р. Кицер: *Школа за тубу* (избор веж би одговарајућег нивоа) или нека друга одговарајућа литература Композиције са клавирском пратњом Најмање две композиције у нивоу градива, по избору наставника. – Ј. Хајдн: *Песмица* – Е. Шентирмаи: *Мађарска мелодија* – Т. Морли: *Гавота* – Г. Ф. Телеман: *Менует* и друге композиције на нивоу градива по избору наставника и могућностима ученика.
ЈАВНИ НАСТУПИ обавезна два јавна наступа током школске године.		
Испитни програм 1. Једна вежба, етида или песма из градива; 2. Једна композиција са клавирском пратњом, напамет.		

Кључни појмови садржаја: амбажура, дисање, тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ТУБА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Туба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– Изводи задате композиције, етиде и техничке вежбе у метричким мерама 2/4, ¾ и 4/4, 4/2, 3/2, 2/2, 4/4, 3/4, 2/4, 2/8, 3/8, 4/8, 6/8, 9/8, 12/8. – Као и ритмичке обрасце кроз целе, половине, половине с тачком, четвртине, четвртине с тачком и осмине, шеснестине и синкопе са одговарајућим паузама – Изводи дела, примењујући артикулације – тенуто, маркато, стакато, легато и портато – Примењује све динамичке нијансе од пианисима поссибиле до фортисимо поссибиле, као и крешендо и декрешендо – Изводи интервале до сексте у половинама и четвртинама (легато)	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Систематска надградња основа кроз њихову примену у технички сложенијим захтевима. Очување нон преса и ширењу опсега. Усавршавање свирања интервала. Контрола тона у шеснаестинкама. Постављање правилног атака за портато. Контрола квалитета тона у стакатисиму. Контрола тона од пп до фф. Систематска студија легато интервала до октаве. Вежбе на аликвотним тоновима. Минимални опсег до 6. аликвотног тона. Максимални опсег у зависности од тренутних могућности ученика да свира висину лако, квалитетно и без притиска на усне. Минимални опсег у свирању из нота: две октаве. **Скале и трозвуци** Дурске скале закључно са шест предзнака кроз једну октаву, у целим нотама, половинама, четвртинама, осминама и шеснаестинама, са ритмичким варијацијама и различитим артикулацијама на скали у четвртинама и са различитим артикулацијама на скали у осминама. Све дурске и молске скале **ЛИТЕРАТУРА** – Дубравко Марковић: *Тоналне студије* (избор студија одговарајућег нивоа) – Дубравко Марковић: *Основне вежбе у шеснаестинкам* а – Дубравко Марковић: *Школа за тубу* (до нивоа предвиђеног програмским захтевима)

		– Р. Кицер: *Школа за тубу* (избор вежби одговарајућег нивоа) или нека друга одговарајућа литература. Најмање две композиције у нивоу градива, по избору наставника. – Ј. С. Бах: *Менует* – Рајнхард: *Вртница* – Клифорд Барнс: *Млади уметник* – Клифорд Барнс: *Млади виртуоз* и друге композиције на нивоу градива по избору наставника и могућностима ученика.
ЈАВНИ НАСТУПИ – обавезна два јавна наступа током школске године.		
ИСПИТНИ ПРОГРАМ 1. Једна вежба, етида или песма из градива; 2. Једна композиција са клавирском пратњом, напамет.		

Кључни појмови садржаја: амбажура, дисање, тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ТУБА

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата.

III.ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави дувачких инструмената у првом циклусу посебну пажњу треба усмерити на обликовање тона, његову правилну поставку кроз упознавање са основама технике дисања и правилну импостацију усника, трске или писка (у зависности од инструмента). . Од самог почетка, у оквиру регистра који омогућава најлакшу емисију тона, потребно је применити све елементе који се односе на правилно узимање ваздуха и његово рационално коришћење кроз одговарајуће обликовање усана. Већ од првих корака изузетно је важно развијати љубав код ученика за заједничко музицирање.

У току другог циклуса треба обрадити све тоналитете, дурске и молске, са тоничним трозвуком. Посебну пажњу треба усмерити на свирање вежби у различитим артикулацијама. скале свирати напамет, увек у одређеном ритму од почетка до краја, у истом темпу, без убрзавања и успоравања.

У раду увек треба до краја инсистирати на потпуном овладавању сваког техничког и тонског захтева који је задат у нотном тексту. Код ученика,треба неговати уредност у вежбању, поштовање сваке ноте и ознаке у нотном тексту које се односе на темпо, динамичко и агогичко нијансирање. У оквиру свих елемената који чине наставни процес (тонске и техничке вежбе, лествице, етиде и комади за извођење уз пратњу клавира), неопходно је пажњу ученика усмеравати на интонацију и чисто свирање које може омогућити само правилна поставка инструмената и правилна примена технике дисања. Изузетно је важно радити на стицању искуства свирањем у камерним ансамблима или оркестру.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**СОЛО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Соло певање је да код ученика развије интересовање и љубав према соло певању и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање вокалних способности, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној тему/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише делове вокалног апарата; – правилно резонира; – правилно користи дијафрагму; – правилно држи тело; – разликује правилно од неправилног дисања; – самостално примењује вежбе дисања; – разликује правилно од неправилне емисије тона; – правилно интонира и јасно изговара слогове; – примењује промену вокала при певању лакших вокализа; – примењује основне елементе нотне писмености у певању, чита нотни текст; – лако пева кратке композиције напамет уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољава самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике вокалног апарата. Начин добијања тона. Правилно држање тела и став тела при певању Дисање и вежбе дисања. Емисија тона у односу на врсту техничке вежбе или композиције. Једноставне вежбе кроз легато, секунде, терце, кварте, квинте, узлазно и силазно, разложени квинтакорд. Уједначавање вокала. Слушање, интонација и дикција. Музички бонтон. **ЛИТЕРАТУРА** Техничке вежбе, вокализе: Ф. Абт, Н. Вакаи, Х. Пановка, Ђ. Конконе, Г. Зајдлер Р. Тирнанић: *Песме Италијанских композитора, избор* Лакше композиције италијанских композитора: Ђ.Каћини, А. Калдара, А. Скарлати, А. Фалкониери, Л. Манциа, „Мале песме великих мајстора" и друга дела по избору наставника које одговарају узрасту и техничким могућностима ученика
Обавезни минимум програма – четири вокализе – две песме старих мајстора – једна лакша песма		
Јавни наступи Обавезан један јавни наступ у току школске године		
Програм смотри На крају школске године смотра, једна вокализа (са текстом или без текста) и једна песма старог мајстора, програм се изводи напамет не мора се изводити на оригиналном језику).		

Кључни појмови садржаја: вокални апарат, дисање, тон, интонација, резонатор, дијафрагма, певање, вокали, слушање музике, музички бонтон

Назив предмета	**СОЛО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Соло певање је да код ученика развије интересовање и љубав према соло певању и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање вокалних способности, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно држи тело и на правилан начин примењује вежбе дисања; – опише положај гласница при певању и функцију дијафрагме, резонатора; – лако формира тон и контролише интонацију при певању; – јасно изговара слогове и тумачи текст композиције при певању; – примењује различита музичка изражајна средства у фразирању, у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – пева кратке композиције напамет уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе публици сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Став тела при певању и вежбе дисања. Карактеристике и одржавање вокалног апарата. Начин добијања тона. Емитовање тона у односу на врсту техничке вежбе или композиције. Техничке вежбе кроз легато. Уједначавање вокала. Слушање, интонација и дикција. Тумачење динамике и темпа. Припрема за јавни наступ. Музички бонтон. **ЛИТЕРАТУРА** Техничке вежбе, вокализе: Ф. Абт, Н. Вакаи, Х. Пановка, Ђ. Конконе, Г. Зајдлер, Л. Бордезе Лакше композиције Италијанских композитора по избору наставника Лакше песме класичара и романтичара „*Мале песме великих мајстора*" (В. А. Моцарт, Ф. Менделсон, Л.В. Бетовен, Р. Шуберт, Ф. Векерлен и други, по избору наставника, који одговара узрасту и техничким могућностима ученика.
Обавезни минимум програма – четиривокализе – четири песме старих мајстора – две лакше песме		
Јавни наступи – обавезан један јавни наступ током школске године		

Испитни програм Испитни програм: две вокализе (са текстом, без текста, различитог карактера) једна песма старог мајстора Испитни програм се изводи напамет (програм се не мора изводити на оригиналном језику)

Кључни појмови садржаја: дисање, тон, интонација, резонатор, дијафрагма, лако певање, вокали, слушање музике, музичка фраза, музички бонтон

Назив предмета	**СОЛО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Соло певање је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање вокалних способности, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени правилан певачки став и вежбе дисања; – контролише дужину даха при певању; – користи стечена знања из основа музичке писмености, лако чита с листа уз помоћ наставника; – примењује нове певачке технике; – правилно интонира и при певању користи функцију дијафрагме и резонатора – јасно изговара и тумачи текст у композицији; – користи различита музичка изражајна средства при фразирању у зависности од карактера музичког примера; – јасно тумачи динамику кроз певање; – самостално изводи кратке композиције напамет уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољава самопоуздање у току јавног наступа; – изрази мишљење о сопственом и туђем наступу; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике; – користи предности дигитализације за слушање и извођење музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Контрола правилног става при певању и дисања. Увод у предмет читања с листа, примена (prima vista). Развој певачке технике: portato, portamento, staccato, martelatto. Интонирање и емисија тона кроз техничке вежбе и композиције. Динамичко нијансирање: crescendo, decrescendo, diminuendo… Припрема за јавни наступ. Музички бонтон. **ЛИТЕРАТУРА** Техничке вежбе, вокализе: Ф.Абт, Н. Вакаи, Пановка, Конконе, Зајдлер Лакше композиције Италијанских композитора: Качини, Калдара, Скарлати, Фалконијери, Манца и друга дела по избору наставника Б. Цвејић: *Песме за младе певаче*, избор „*Мале композиције великих мајстора*“ избор лакших композиција Моцарт, Менделсон, Шуберт и други, В. Ђорђевић, П. Коњовић, И. Бајић, Д. Јенко, С. Христић, З. Јовановић, М. Пребанда, И. Зајц, Ј. Хатце А. Даргомижски, М. Глинкаи други, избор песама које одговарају узрасту и техничким могућностима ученика по избору наставника.
Обавезни минимум програма – четири вокализе – четири песме старих мајстора – једна песма класичара или романтичара – једна песма Српског или Словенског композитора		
Јавни наступи Обавезна два јавна наступа током школске године		
Испитни програм – једна вокализа – једна арија старог мајстора – једна песма по слободном избору (класичара, романтичара српског или словенског композитора) Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику		

Кључни појмови садржаја: дисање, тон, интонација, резонатор, дијафрагма, лако певање, вокали, слушање музике, музичка фраза, музички бонтон

Назив предмета	**СОЛО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Соло певање је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање вокалних способности, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално изводи вежбе дисања уз правилан став и држање; – лако формира тон и контролише интонацију при певању; – јасно изговара и тумачи текст композиције при певању; – примењује стилске разлике самостално у тумачењу композиције; – контролише мимику лица; – примењује принцип узајамног слушања у заједничком упевавању и певању; – самостално изводи, пева композиције напамет уз пратњу клавира; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољава самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Развој певачких вештина и осамостаљивање при вежбању. Тумачење стилских разлика у литератури. Текст – разумевање текста, тумачење музичким средствима и јасан и правилан изговор. Увод у камерну музику. Припрема за јавни наступ. Извођење композиција различитог карактера и сценски наступ. Музички бонтон **ЛИТЕРАТУРА** Техничке вежбе, вокализе: Ф. Абт, Н. Вакаи, Пановка, Конконе, Зајдлер Лакше композиције Италијанских композитора: Качини, Калдара, Скарлати, Фалконијери, Манца и друга дела по избору наставника

– користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		Б. Цвејић: *Песме за младе певаче*, избор „*Мале композиције великих мајстора*" избор лакших композиција Моцарт, Менделсон, Шуберт и други, В. Ђорђевић, П. Коњовић, И. Бајић, Д. Јенко, С. Христић, З. Јовановић, М. Пребанда, И. Зајц, Ј. Хатце А. Даргомижски, М. Глинкаи други, избор песама које одговарају узрасту и техничким могућностима ученика по избору наставника.
Обавезни минимум програма – шест вокализа – четири песме старих мајстора – две песме класичара и романтичара – две песме српских и словенских композитора		
Јавни наступи Обавезна два јавна наступа током школске године		
Испитни програм – две вокализе различитог карактера – једна арија старог мајстора – једна песма по слободном избору(класичара, романтичара српског или совенског композитора) Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику		

Кључни појмови садржаја: дисање, тон, интонација, резонатор, дијафрагма, лако певање, вокали, слушање музике, музичка фраза, музички бонтон

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА СОЛО ПЕВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Певањем се активира велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, као и емоционални развој.

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз певање.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Понуђени **Музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно извођаштво. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

На сваком часу ученике треба упућивати на правилан став, правилно дисање и да правилно користе извођачки апарат.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Током остваривања наставе и учења, наставник подстиче ученика пријатном радном атмосфером, уводећи га преко вежби дисања, лаганих техничких вежби, у умеће соло певања. Техничке вежбе су у почетном раду (нпр. секунде, терце, кварте, квинте, узлазно и силазно, разложени квинтакорд, навише и наниже), једноставне, при чему кроз рад педагог инсистира: на правилној импостацији, мекој али конкретној атаки на тон, чистој интонацији, правилној артикулацији вокала и консонаната, апоџатури, легату. Развојем гласовних способности ученика наставник кроз рад примењује нове певачке технике (portato, portamento, staccato, martelatto).

У раду са учеником, наставник треба да обрати шажњу на став тела као и мимику лица ученика, благи озарен израз. Кроз различиту музичку литературу, наставник упознаје ученика са епохама, стиловима извођаштва, карактеристикама истих, при чему ученик напредује у свом школовању.

Код ученика треба развијати љубав и вештине заједничког музицирања, узајамног слушања и певања у дуету чиме се развија потреба за међусобним слушањем и сарадњом у заједничкој интерпретацији музичког дела.

Веома је важно постицати ученике на слушање уметничке музике кроз видео примере, одласком на концерте, у позориште. Дискусијом о одслушаним или изведеним делима развијају се критички ставови о сопственим и другим извођењима што је веома важно за даље напредовање.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима соло певања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна делове клавира и разликује различите начине добијања тона на клавиру; – да се оријентише на клавијатури; – правилно седи за клавиром; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском и бас кључу; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање, артикулацију и опише их својим речима; – примени различита музичка изражајна средства у складу са карактером музичког дела; – самостално свира кратке композиције напамет; – самостално и уз помоћ наставника контролише квалитет звука.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Положај за клавиром и поставка руку и прстију. Вежбе за опуштање. Вежбе за правилно ритмизирање. Основне врсте удара: портато, легато, стакато. Динамичке ознаке: пиано, мецофорте, форте, крешендо и диминуендо. Ознаке за темпо: аданте, модерато, алегро и друге.. Појам лука. Појам фразе. Појам такта, двотакта, тротакта са одговарајућим нагласцима. Упознавање вредности ноте и паузе као и триоле, синкопе и пунктиране ноте. Увођење ученика у начине вежбања. Читање нота, знаци за октаве, знаци за интервале. Остали знаци на које се наилази у литератури предвиђеној програмом. Контрола тона. Музичка меморија. Самоконтрола звука и разумевање музичког облика. Полифонија – канон, имитација. **Скале и трозвици** Скале до четири повисилице и једне снизилице у размаку једне октаве, у четвртинама, у паралелном и супротном правцу од истог тона. Дурски трозвук разложено и истовремено – основни положај и два обртаја трогласно у четвртинама. **ЛИТЕРАТУРА** – Једна од почетних школа за клавир – Томсон, Јела Кршић, Николајев – Бајер: *Школа за клавир* – од вежбе 85 и даље – Диверноа: *Етиде оп. 76* – основне вежбе за клавир – Черни: *Оп. 599, Оп. 453* *оп. 139*, I свеска – Гњесина: *Клавирска абецеда*, избор – Лешхорн: *Мелодичне етиде оп. 192*, избор – М. Лили Петровић *Школица за клавир* Ниво А и Ниво Б Обраде и аранжмани познатих мелодија и друге композиције примерене узрасту и способностима ученика.
Обавезни минимум програма – лествице и трозвуци по програму – тридесет композиција – вежбе, етиде и разни комади.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Програм смотри 1. Једна лествица по избору; 2. Једна етида; 3. Две композиције различитог карактера.		

Кључни појмови садржаја: клавир, слушање, опажање, тон.

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита течно нотни текст у виолинском и бас кључу; – одсвира основне елементе музичке форме: мотив, реченица, облик песме, облик сонатине; – препозна и примени основне законе метрике, слаб и јак део такта; – користи педал у делима;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Технички и музички захтеви: Повезивање прсторедних група навише и наниже, развијање спретности прстију кроз активно осмишљавање, слушање и свирање техничких вежби, лествица и етида. Увођење у основне елементе форме – мотив, реченица, облик песме, сонатина.

– уочи у нотном тексту и примени у извођењу акценте; – чује и примени више динамичких нивоа пиајанисимо, мецопијано, фортисимо, мецофорте; – јасно дистанцира у свом извођењу мелодијску линију од пратње; – осмисли уз помоћ наставника и примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког дела; – самостално и/или по потреби уз помоћ наставника контролише квалитет звука; – повезује прсторедне групе подметањем и пребацивањем палца уз слушну контролу самостално и уз помоћ наставника; – развија спретност целокупног апарата уз помоћ наставника; – самостално, изражајно свира композиције напамет; – развија и испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Упознавање са законима метрике – разне врсте тактова, слаб и јак део такта, акценти. Динамичко нијансирање лествица – пиано, пианисимо и мецопиано. Диференцирање мелодије од пратње, рад на полифонији. Увођење у педализацију – вежбе. **Скале и трозвуци** Најмање 4 дурске и 2 молске скале у осминама у размаку две октаве, паралелно. Трозвуци, разложено и истовремено, у размаку две октаве – завршетак секстакордом. **ЛИТЕРАТУРА** – Јела Кршић: *Клавирска читанка за други разред* Ханон за почетнике – Дивернoа: *Оп. 176* – *Лемоан: Дечије* етиде оп. 37 – Гњесина: *Мале етиде*, I део – Беренс: *Оп. 70* – Черни: *Оп. 139, 24 етиде* – М. Живковић: *Међумурје мало, Текла вода Карашица* – Ј. С. Бах: *Мале композиције*, избор лакших – Хендл: *Избор композиција у редакцији* Јеле Кршић – Избор сонатина: Ванхал, Хаслингер, Плејел, Бетовен, Хор, Рајнеке, Кулау, Клементи. Сонатине домаћих аутора и других композитора одговарајуће тежине – Збирка „*Наши композитори за младе пијанисте*" – З. Христић: *Тачкице* – Р. Петровић: *Игра, Циркус за мичиће, Украјинска игра* – С. Хофман: *Две басне* – Б. Предић: *Прича моје лутке* – М. Тајчевић: *За мале* – В. Миланковић: *Дечје приче, 25 мијатура* за I и II разред – Избор лаких композиција (Просвета, Београд) – Шуман: *Оп. 68* – Гречанинов: Оп. 99 – Гедике: *Оп. 36* – Гурлит: *Оп. 82* – Раули: *Оп. 36 и 37* – Б. Барток: *За децу* – Клавирска музика за почетнике, Ми крокосмос I, избор – Мајкапар: *24 лаке композиције оп. 16* – Кабалевски: *Оп. 30* – Скот: *Кутија играчака* Друге композиције одговарајуће тежине.
Обавезни минимум програма – лествице и акорди по програму; – осам композиција по слободном избору од чега обавезно 3 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – једна цела сонатина и један до два става из различитих со натина или варијације.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Програм смотри 1. Једна лествица по слободном избору; 2. Једна етида; 3. Две композиције по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја: клавир, слушање, опажање, тон.

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено уз помоћ наставника; – јасно разликује и доследно изводи различите врсте удара; – транспонује хроматски лакше мотиве или реченице; – примени више динамичких нијанси у свирању; – негује културу тона; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – свира двохвате са јасним диференцирањем мелодијске линије; – свесно користи директан и синкопирани педал; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира краћи трилер; – свира једноставну пратњу на задату мелодију;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање с листа. Унапређивање основних врста удара – легато, стакато из подлактице, из прста, нон легато, портато, репетиција. Техничке вежбе са ритмичким варијантама. Анализа музичких облика уз тумачење значења и конструкције дела која се обрађују – сонатина, менует, гавота, марш ... Шире упознавање са елементима полифоније – држани тонови, свирање двохвата, истицање гласова, динамизирање деоница. Употреба истовременог и синкопираног педала. Упознавање са украсима и припремне вежбе: дуги и кратки предудар, пралтрилер и краћи трилер.

		Техничке вежбе, скале и трозвуци Вежбе за: правилно низање тонова, изједначавање удара, учвршћивање прстију, различиту артикулацију. Најмање 4 дурске скале (које нису рађене у II разреду) у распону две октаве у осминама паралелно и супротно, као и у распону три октаве у осминским триолама, паралелно. Најмање 2 молске скале у распону две октаве, паралелно. Хроматске скале у распону две октаве, паралелно. Трозвук четворогласно кроз две октаве разложено. Читање с листа лаганих вежби, одвојено и заједно. **ЛИТЕРАТУРА** – Јела Кршић: *Клавирска вежбанка* – Лемоан: *Дечје етиде оп. 37* – Черни: *Оп. 849,* избор – Бертини: *25 етида оп. 100*, избор – Диверноа *оп. 176* – Гедике: *Оп. 32 и 47*, број 5, 6 и 8 – Лак: *Оп. 172* Друге етиде одговарајуће тежине. – Ј. С. Бах: *Мале композиције* – Ј. С. Бах: *Мали прелудијуми* – Јела Кршић: *Клавирска вежбанка*, избор – Хендл: *Избор композиција*, у редакцији Јеле Кршић Друге композиције одговарајуће тежине. – Клементи, Дијабели, Кулау, Дусик, Хајдн (лакше) као и сонатине домаћих и других аутора одговарајуће тежине. – Гњесина: *Тема и шест малих варијација* – Кабалевски оп. 51: *Варијације Ефдур* – Сорокин: *Тема са варијацијама амол* – Кулау: *Варијације Гедур* – Кршић и Шишмановић: *Збирка Наши композитори за младе пијанисте* – Логар, Рајичић и Илић: *За мале клавириста* – Рајичић: *Дечја збирка, избор* – Тајчевић: *Дјеци* и I мала свита – Душан Радић: *Рондино* – Р. Мац: *Стара ура игра полку* – Чајковски: *Албум за младе, оп. 39*, избор – Шуман: *Албум за младе, оп. 68,* избор – Б. Барток: *Деци, Микрокосос II* – Гречанинов: *Дечја књига оп. 98* – О. Шин: *Од јутра до сумрака* – Шите: *Из веселог дечјег доба*, избор – Хајдн: *Мале игре*, избор – Моцарт: *14 дечјих композиција* – Скот: *Животиње*, избор – Сарауер: *Слике из дечјег доба* – Хачатуријан: *Андантино* – Лутославски: *12 малих комада* – Мајкапар оп. 33: *Минијатуре* – Вилалобос: *Изабрани лаки комади* – Јела Кршић: Клавирска вежбанка, избор – Раули: *19 малих комада*, избор – Поцоли: *Мали комади*
Обавезни минимум програма – лествице и акорди по програму; – 6 композиција по слободном избору од чега обавезно 3 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина или варијације и један став или два циклуса варијација;		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Испитни програм: 1. Једна лествица по слободном избору; 2. Једна етида; 3. Једна полифона композиција; 4. Један став сонатине; 5. Једна композиција по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја: клавир, слушање, опажање, тон.

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Решавање техничких и музичких проблема. Вежбе за: – јачање прстију (нарочито 4. и 5. прста); – подметање палца и брзо низање и промену прсторедних група; – повећање распона шаке. Припремне вежбе за веће интервале. Проширење динамичке лествице као рад на упознавању елемената правилне интерпретације. Примена педала. Анализа облика – дводелна песма, троделна песма, прелудијум ... Читање с листа лаких композиција. **Скале и трозвуци** Дурске скале кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном кретању. Молске скале кроз четири октаве у осминама, у паралелном кретању. Хроматске скале кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном кретању. Велико разлагање трозвука (арпеђо) у осминама, кроз две октаве. Доминантни и умањени септакорд (арпеђо) у осминама, кроз две октаве. **ЛИТЕРАТУРА** – Черни: *Оп. 849 избор етида* – Кршић и Ранковић: Збирка за савлађивање техничких про блема I и II свеска – Беренс: *Оп. 61*, избор – Лешхорн: *Оп. 381* избор Друге етиде одговарајуће тежине. – Ј. С. Бах: *Мали прелудијуми* – избор – Хендл: Избог композиција, у редакцији Јеле Кршић Друге композиције одговарајуће тежине. – Хајдн Сонатине (редакција Кршић и Шишма новић) Друге сонатине или сонате одговарајуће тежине. – С. Рајичић: *Мала свита* – Славенски: *Игре и песме са Балкана* I и II свеска, избор лакших – В. Мокрањац: *Мала свита* – Кршић и Шишмановић: Наши композитори за младе пијанисте Друга дела одговарајуће тежине. – Менделсон: *Песме без речи*, избор – Григ: *Лирски комади*, избор – Прокофјев: *Музика за децу* – Дебиси: *Мали црнац* – Дусик: *Матине* – Мартину: *Лутке*, избор лакших – Душкин: *Краљ вилењака*, *Вашар* – Чимароза: *Сонате*, избор – Кабалевски: *Оп. 27* – Лутославски: *Народне мелодије* – Б. Барток: *За децу,* Микрокосмос III и IV свеска – Пинтарић и Станковић: *Композиције за клавир*, избор Аранжмани и обраде разних познатих мелодија за клавир
Обавезни минимум програма – лествице и акорди по програму; – 6 композиција по слободном избору од чега обавезно 3 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина или варијације и један став или два циклуса варијација;– једна композиција домаћег аутора.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Испитни програм (на крају школске године): 1. Једна етида; 2. Једна полифона композиција; 3. Један став сонатине; 4. Једна композиција по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја: клавир, слушање, опажање, тон

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
УПОРЕДНИ КЛАВИР

I. УВОДНИ ДЕО

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Свирањем се активира велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, као и емоционални развој.

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз свирање.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени **Музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно извођаштво. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Ученике на сваком часу треба упућивати на правилно седење и економичност покрета која је основа превенције повреда мишићног ткива. Инсистирати на логичком мишљењу које ће помоћи да се сви сегменти личности ученика развијају у пуном капацитету. Подстицати ученике на самостално изражавање кроз музику са освешћеном употребом музичких средстава.

Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције за извођење које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, учениковим техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима.

Ученике треба стимулисати да читају нотни запис клавирске деонице коју изводе клавирски корепетитори како би се што боље упознали са садржајем клавирске пратње за главни предмет – соло певање. Веома је корисно ученике ставити у позицију корепетитора и при томе водити рачуна о да то буде по тежини пратња коју је реално испратити.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте ученикове талента, залагања и односа према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ТЕОРЕТСКИ ПРЕДМЕТИ
(солфеђо, теорија музике)

Назив предмета	**СОЛФЕЂО (четворогодишње школовање)**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна елементе музичке писмености кроз једноставне примере за слушање;	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.

– слуша дечије и народне композиције и примере из литературе уз покрет; – изражава утиске о слушаном делу цртањем; – препозна и чита ноте у виолинском и бас кључу; – изводи и записује: нотна трајања: целу, половину с тачком, половину, четвртину, осмину ноте; – препозна и употреби предзнаке: повисилицу, снизилицу и разрешилицу; – препозна и својим речима објасни појмове: такт, тактица, завршна тактица, предтакт и узмах; – употреби солмизацију и музичку абецеду; – опише својим речима шта је лествица, тетрахорд, ступњеви и главни ступњеви; – употреби знаке за понављање, prima i seconda volta, D.C.al fine, корона; – примени основне динамичке ознаке (јако, тихо, умерено јако, умерено тихо, поступно појачавање и стишавање); – примени основне ознаке за темпо: спор, умерен и брзи; – примени најчешће начине извођења музичког дела (повезано, кратко и издржано) и музичке целине; – пева по слуху и солмизацијом песмице и мелодијске примере; – звучно препозна дур и мол; – пева: лествично и терцно кретање, скок у тонику, доминанту, тоничну терцу и вођицу и тонични трозвук; – пева штимове обрађених дурских и молских лествица; – чује и препозна главне ступњеве; – пева изражајно мелодије различитог жанра и карактера; – опажа и пева тонове и мотиве; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – запише напамет научене песме; – запише мелодијске диктате по двотактима; – запише ритам у мелодијском примеру; – препозна врсту такта у певаним песмама са текстом; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица ; – смишља мелодију или ритам на текст бројалице или дечије песмице; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – препозна и изводи двочетвртински; трочетвртински и четворочетвртински такт; – препозна и изводи двоосминski, троосминski; – препозна и изводи такт шестосмина са основном поделом јединице; бројања и без лукова и паузи; – изводи бројалице; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – осећа ритмички пулс; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу; – изводи четвртине; осмине, лукове и одговарајуће паузе; – препозна и изводи као целину: синкопу, пунктирану и обрнуто пунктирану ритмичку фигуру на два откуцаја; – препозна и изводи основне фигуре; – приказује ритам кроз покрет; – изводи знакове за продужавање трајања; тона: тачка, лук, корона; – чита ритам солмизацијом;	МУЗИЧКА ПИСМЕНОСТ	Нотни систем: од велике октаве до треће октаве у зависности од врсте инструмента. Нотне вредности и одговарајуће паузе. Хроматски знаци: повисилице, снизилице и разрешилице. Појмови: такт, тактица, завршна тактица, предтакт, узмах. Именовање нота солмизацијом и музичком абецедом. Лествични појмови. Термини и појмови, без дефиниција, у оквиру садржаја програма. Основне ознаке за динамику (forte, piano, mezzoforte, mezzopiano; crescendo i decrescendo). Основне ознаке за темпо (lento, andante, moderato, allegro, vivo). Основне ознаке за артикулацију (legato, staccato, tenuto) и фразирање.
	МЕЛОДИКА	Песмице и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за први разред (C, F и G дур а, е, d мол). Звучна слика дурског и молског тонског рода. Функционални односи у тоналитету. Поставка штима. Функције главних ступњева. Именовање и интонирање лествичног и терцног кретања, скок у тонику и доминанту и тонични трозвук у обрађеним тоналитетима. - Природни, хармонски и мелодијски мол. Развој музикалности.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање и певање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Аутодиктат. Писмени мелодијски диктат. Записивање ритмичке окоснице. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада. Опажање и певање мале и велике терце и чисте квинте са тенденцијом везивања за тоналитет. Опажање и интонирање дурског, молског и хармонског тетрахорда. Опажање метра.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације.
	РИТАМ	Врсте такта: 2/4, 3/4, 4/4, 2/8, 3/8. Звучна припрема основних ритмичких фигура у такту 6/8. Начини извођења ритма. Ритам у примерима од звука ка слици. Покрет у функцији ритма. Равномерно читање: четвртина и осмина као јединица бројања у зависности од инструмента. Ритмичке фигуре: синмкопа, пунктирана и обрнуто пунктирана фигура на две јединице бројања. Примена лукова, пауза, узмаха и предтакта. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођача.
1. Равномерно и ритмичко читање нота. 2. Препознавање лествице и лествичних елемената у мелодијском примеру. 3. Мелодијски пример у пређеним тоналитетима.		

Кључни појмови садржаја: мелодија, ритам, покрет, импровизација, меморија, музички бонтон.

Назив предмета **СОЛФЕЂО**

Циљ **ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– слуша дечије и народне композиције и примере из литературе уз покрете;	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.

– изражава утиске о слушаном делу цртањем; – препозна елементе музичке писмености кроз примере за слушање; – пева и препозна скок у тонику, доминанту, субдоминанту и вођицу; – пева по слуху мелодијске примере солмизацијом и песмице у молу; – звучно препозна мол; – пева штимове обрађених дурских и молских лествица; – пева и препозна лествично и терцно кретање, тонични трозвук; – пева и препозна три врсте мола; – препозна и именује главне ступњеве; – изражајно пева мелодије различитог жанра и карактера; – опажа и пева тонове и мотиве; – запише ритам у мелодијском примеру; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – запише мелодијске диктате; – запише напамет научене песме; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд; – опажа и пева мале и велике терце и чисту квинту; – опажа и пева дурски, молски и хармонски тетрахорд; – препозна врсту такта у песмама са текстом и у примерима из литературе; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица; – смишља мелодију или ритам на текст бројалице или дечије песмице; – пажљиво слуша и коментарише извођење друга-другарице; – изводи основне фигуре такта 6/8 уз певање одговарајућих песмица; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – изводи бројалице; – приказује ритам кроз покрет и игру; – равномерно чита ноте у виолинском, бас кључу у једном и два линијска система; – визуелно сагледава и изводи као целину: основне фигуре; четвороделне поделе и пунктирану и обрнуто пунктирану фигуру на ритмичкој јединици; – препозна и чита лукове, паузе, узмах и предтакт; – чита ритам солмизацијом; – запише и препозна обрађене дурске и молске лествице и тетрахорде; – запише и препозна интервале до квинте као и дурски и молски квинтакорд на основним тоновима; – објасни својим речима појмове: лествица, ступањ,степен/полустепен, тетрахорд, главне ступњеве, вођицу, тонични трозвук, интервале.	МЕЛОДИКА	Утврђивање пређеног градива. Функционални односи у тоналитету. Песмице и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за други разред (D дур, h мол, Bдур, g мол, A дур, fis mol). Звучна слика молског тонског рода. Поставка штима. Именовање и интонирање лествичног и терцног кретања, скок у тонику и доминанту и тонични трозвук у пређеним тоналитетима. Природни, хармонски и мелодијски мол. Функције главних ступњева. Развој музикалности.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	Опажање и певање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање ритмичке окоснице. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат. Аутодиктат. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада. Опажање и певање мале и велике терце и чисте квинте са тенденцијом везивања за тоналитет. Опажање и интонирање дурског, молског и хармонског тетрахорда. Опажање метра.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације. Импровизација мелодије на текст бројалице или дечије песмице.
	РИТАМ	Обнављање пређених врста тактова и обрада такта: 4/8 и 2/2. Звучна припрема основних ритмичких фигура у такту 6/8 са луковима и паузама. Начини извођења ритма (уз куцање или тактирање или мануелном техником). Ритам у примерима од звука ка слици. Покрет у функцији ритма. Равномерно читање: четвртина и осмина као јединица бројања у зависности од инструмента. Четвороделна подела јединице бројања. Ритмичке фигуре: пунктирана и обрнуто пунктирана фигура на ритмичкој јединици. Примена лукова, пауза, узмаха и предтакта. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Записивање и препознавање обрађених лествица и тетрахорада. Интервали до квинте (мали, велики и чисти) и дурски и молски квинтакорд на основним тоновима. Проширивање знања из музичке терминологије (лествица, ступањ, степен/полустепен, тетрахорд, главне ступњеве, вођицу, тонични трозвук, интервали).
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођача.
Програм смотре: 1. Усмено опажање кратког мотива у тоналитету мелодијског примера. 2. Мелодијски пример (a, e или d mol) уз анализу: лествица, тетрахорди, интервали, дурски и молски квинтакорд. 3. Ритмичко читање у четвртинском такту у оквиру пређеног градива.		

Кључни појмови садржаја: Слушање, мелодија, ритам, покрет, игра, импровизација, музички бонтон.

Назив предмета **СОЛФЕЂО**

Циљ **ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– пева и препозна лествично кретање и скокове у све ступњеве; – пева по слуху и солмизацијом песме различитих жанрова као и примере из инструменталне литературе; – пева штимове обрађених дурских и молских лествица; – звучно препозна дурски и молски тонски род; – пева песме различитих жанрова са модулацијом у доминантни дурски тоналитет и паралелни мол; – пева хроматске скретнице и пролазнице у мелодијским примерима; – пева изражајно мелодије различитог жанра и карактера; – пева двогласне примере (у пару или групи) и композиције са клавирском пратњом;	МЕЛОДИКА	Обнавнављање градива (све области). Функционални односи у тоналитету. Песме и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за трећи разред (Es dur и c mol, E dur , cis mol As duru и f mol). Штимови. Једноставни примери по слуху и солмизацијом, као и мелодијски примери који садрже у себи мутацију. Звучна поставка модулације првог квинтног сродства. Хроматске скретнице и пролазнице у пређеним тоналитетима. Развој музикалности. Двогласни примери. Композиције са клавирском пратњом.

– опажа и пева и записује: тонове, групе тонова и мотиве; – запише мелодијске диктате; – запише ритам у мелодијском примеру; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд са обртајима; – опажа и пева доминантни септакорд; – опажа и пева интервале до октаве; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песама; – смишља мелодију или ритам на научену песму или мелодијски пример; – примени потребна знања и вештине уз игру; – препознаје елементе пређеног градива кроз примере за слушање; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – изводи сложену поделу у такту 6/8 уз примену лукова и пауза; – изводи ритмичке фигуре сичилијану и тирану; – изводи такт 9/8 и 12/8; – пева народне мелодије у тактовима 5/8 и 7/8; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – доживљава ритам кроз покрет; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу у једном или два линијска система; – ритмички прочита триолу у четвороделној подели јединице бројања; – чита ритам солмизацијом; – запише и препозна обрађене дурске и молске лествице и тетрахорде; – запише и препозна интервале до октаве; – запише и препозна квинтакорде са обртајима у обрађеним тоналитетима; – запише и препозна доминантни и умањени септакорд; – објасни ознаке за различите врсте темпа и карактера; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – поштује правила понашања на концерту.	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	Опажање и интонирање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Записивање ритмичке окоснице. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада са обртајима. Опажање и интонирање доминантног септакорда. Опажање и интонирање интервала до октаве обрађених кроз песме и примере из литературе.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.
	РИТАМ	Обрађене врсте такта. Сложена подела тродела у такту 6/8 уз примену лукова и осминских пауза. Пунктиране фигуре троделног ритма: сичилијана и тирана. Информативно упознавање врста такта 9/8 и 12/8. Мешовито сложени тактови: 5/8 и 7/8. Начини извођења ритма. Триола у оквиру четвороделне поделе јединице бројања. Ритам кроз песме различитих жанрова. Покрет у функцији ритма, тело као инструмент (body percusion,...). Равномерно читање уз повећање брзине читања и обележен темпо. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Лествице и тетрахорди. Интервали до октаве (чисти, велики и мали интервали). Дурски и молски квинтакорд са обртајима и прекомерни и умањени квинтакорд. Доминантни и умањени септакорда. Ознаке за темпо и карактер: Lento, Andante, Moderato, Allegro, Vivo.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Пажљиво слушање и уважавање извођача. Присуство концерту
Програм смотре: **Писмени део:** 1. Мелодијски диктат у тоналитетима до три предзнака. 2. Тест из теорије (лествице, предзнаци, тетрахорди, имена и врста интервала до октаве, дурски и молски квинтакорд са обртајима, доминантни и умањени септакорд). **Усмени део:** 1. Мелодијски пример. 2. Ритмичко читање: бас кључ (пређено садржаји из II и III разреда).		

Кључни појмови садржаја: функције, ритам, меморија, креативност, импровизација, музички бонтон.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**Циљ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– пева мелодијске примере солмизацијом као и примере из литературе; – пева и препозна лествично кретање и скокове у све ступњеве; – пева и опажа штимове обрађених дурских и молских лествица; – пева и препозна истоимене тоналитете у мелодијском примеру; – пева мелодијске примере различитих жанрова са модулацијом; – пева хроматске скретнице и пролазнице у мелодијским примерима; – пева народне песме са текстом у тактовима 5/8 и 7/8; – пева српске песме и песме других националности; – пева двогласне примере и каноне (у пари или групи) и композиције са клавирском пратњом; – запише ритам у мелодијском примеру; – пева научен мотив у другом тоналитету; – запише мелодијске диктате; – опажа и пева интервале до октаве; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд са обртајима; – опажа и пева умањени и прекомерни квинтакорд са разрешењем и везивањем за тоналитет; – препозна доминантни септакорд са обртајима и умањени септакорд; – мења и допуњава мелодију и ритам научених примера;	МЕЛОДИКА	Обнавнављање градива из свих области. Нови тоналитети: H dur, Des- dur и b-mol. Остали тоналитети са 5, 6 и 7 предзнака – информативно (да осете боју тоналитета). Функционални односи у тоналитету. Штимови. Мутација. Модулације првог квинтног сродства. Хроматске скретнице и пролазнице у пређеним тоналитетима. Мешовито сложени тактови: 5/8 и 7/8. Неговање музичке традиције. Развој музикалности. Двогласни примери, канони и композиције са клавирском пратњом.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	Записивање ритмичке окоснице. Транспоновање мотива. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Опажање и инторнирање интервала до октаве (велики, мали и чисти) и опажање прекомерне кварте и умањене квинте. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада са обртајима. Опажање и инторнирање умањеног и прекомерног квинтакорда са разрешењем и везивањем за тоналитет. Опажање доминантног септакорда са обртајима и умањеног септакорда.

– смишља мелодију или ритам на научену песму или мелодијски пример; – примени потребна знања и вештине уз игру; – препозна елементе пређеног градива кроз примере за слушање; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – доживљава ритам кроз покрет; – ритмички чита етиде инструменталног типа из градива IV разреда; – разуме и објасни музичке појмове; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – поштује правила понашања на концерту;	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова.
	РИТАМ	Обрађене врсте такта. Сложена подела и ритмичке фигуре троделног ритма. Начини извођења ритма. Ритам у примерима – од звука ка слици. Покрет у функцији ритма, тело као инструмент (body percusion). Ритмичко читање етида инструменталног типа из градива IV разреда уз примену оба кључа.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Пређено градиво из теорије музике.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Пажљиво слушање и уважавање извођача. Присуство концерту.
Испитни програм: **Писмени део:** 1. Мелодијски диктат у тоналитетима до четири предзнака. **Усмени део:** 1. Мелодијски пример – тоналитети до четири предзнака (са скретницама и пролазницама). 2. Ритмичко читање: бас кључ (пређени ритмички садржаји).		

Кључни појмови садржаја: функционалност, метар, ритам, меморија, креативност, импровизација, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ СОЛФЕЂО

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји солфеђа су усмерени ка стицању интонативних и ритмичких знања и вештина ученика са циљем да сагледава нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник солфеђа својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Рана музичка едукација стимулише напреднији рад можданих функција и унапређује когнитивне способности детета. Музика има задатак да подстиче и унапређује различите видове музичког развоја детета: опажајног, појмовног, психомоторног и вокалног.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. Позитиван ефекат музике: опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања, ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени, тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области – теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Солфеђо се састоји из неколико области – тема: слушање музике, мелодика, опажање – интонирање – диктати, музичко стваралаштво, ритам, теорија музике и музички бонтон.

Наведене области су међусобно повезане иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Такмичења нису циљ предмета солфеђо него развијање љубави према музици и освешћивање и примењивање стечених знања на настави инструмента.

Слушање музике

Активним слушањем музике ученици анализирају музику, опажају елементе и облике уметничког дела, разликују извођаче и извођачке саставе. Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну спознају.

Упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште.

Слушањем ученик препознаје музички облик – сличност и различитост делова у композицији.

Утемељен став о музици изграђује се подстицањем критичког мишљења, разговором и дискусијом. Такав приступ знатно утиче на емоционални, интелектуални и естетски развој ученика. Преношењем мисли, осећања и ставова обликују се креативне особине и музичке способности. Слушањем музике подстиче се развој музичког укуса и потребе за музиком. На тај начин негује се квалитетна музичка публика.

Мелодика

Мелодика је област којом се развија и унапређује способност вокалног и инструменталног репродуковања мелодијско-ритмичког садржаја на основу музичког слуха. Изражајно и разговетно певање води ка развоју музикалности и ширењу опсега гласа, као и раду на чистој интонацији кроз разне музичке моделе, вокализе, допуњалке, мелодијске примере. Певају се мелодијски мотиви, песме са текстом и примери из литературе, мелодије различитих жанрова, ауторске и народне композиције, као и композиције различитих националности.

Посебну пажњу потребно је обратити на развој музикалности изражајним извођењем примера поштујући ознаке за темпо и карактер, артикулацију, динамику, агогику и фразирање. Примери се обрађују по слуху, у почетним разредима, или из нотног текста, наравно, уз помоћ наставника, и певањем солмизационим слоговима уз ритмичку пулсацију.

Припрема тоналитета, у почетним разредима, изводи се учењем песама по слуху, прво са текстом, а потом солмизацијом, опажањем тонова, сличних кретању мелодије у песми, приказивањем и теоријским тумачењем музичких појмова.

Поставка подразумева обнављање научених песама, утврђивње лествице абецедним изговором, певање тоничног трозвука и каденце, препознавање мотива, певање инструктивних вежби и лакших примера из литературе и саваладавањем канона и двогласа. Обнављање тоналитета одвија се у оквиру опажања тонова а касније интервала и акорада из каденци, певањем тежих примера из литературе и двогласних примера. Тада се утврђују тежи скокови. Лествице са много предзнака савладавају се певањем лествица и каденци и илуструју примерима из литературе, дакле, само информативно.

Активно музицирање је најбољи пут ка развоју музикалности и љубави према музици.

Опажање – интонирање – диктати

Опажање појединачних тонова основа је памћења звука сваког ступња у лествици, чиме се поставља функионалност ступњева. Потребно је почети са опажањем неколико тонова, најбоље три, тонови тоничног трозвука као најстабилнија функција, и то у једној до две октаве (мала и прва). Постепено се брзина свираних тонова повећава и шири обим, с тим да се идентификовани тонови певају солмизацијом када се изводе у гласовном регистру, а изговарају или записују када се примењује већи обим. Овоме треба додати препозавање интервала као два одвојено одсвирана тона као и препознавање два симултано одсвирана тона, која ученици прво препознају певањем, а потом утврђују који је интервал (у зависности од програма одређеног разреда).

Усмене диктате ученици изводе групно и појединачно. Певањем одслушаног мотива ученици развијају меморију, а она се даље усавршава техником рада на аутодиктату (записивање научене песме или певање мелодијског примера и његовог записивања, а потом брисања – прво делова, а затим и примера у целости).

Интонирање тонова, интервала и акорада треба што више везивати за тоналитет, односно лествицу која се тада обрађује у мелодици. Интонирање и опажање акорада, дакле, има за ослонац каденцу, као и однос трозвука на главним ступњевима.

Диктати као резултат постављених звучних представа су пожељни на сваком часу. Писмене диктате не могу да раде ученици који нису вежбали писање нота и преписивали вежбе из уџбеника и на тај начин савладали читко и брзо писање и правилну ортографију. Ритмички диктати и записивање појединачних тонских висина претходе свакој појави мелодијско-ритмичких диктата.

Музичко стваралаштво

У основи музичког стваралаштва лежи продуктивно музичко размишљање које се разликује од репродуктивног, наиме, оно не понавља готове узоре, већ слободним комбиновањем ствара нове и логично осмишљене музичке садржаје.

Музичким стваралаштвом, ученици се у настави могу бавити мењањем мелодијких примера као и познатих песама, преобликовањем мелодије варирањем, експресивним обликовањем (променом динамике, артикулације и темпа) или креирањем песама и бројалица на задати текст чиме стварају нове једноставне, јединствене креативне мелодије. Осим тога, ученици могу импровизовати и на различитим мелодијским инструментима или на удараљкама (Орфов инструментариј или ручно израђеним инструментима). Активности музичког стваралаштва могу се спроводити индивидуално или групно. Музичким стваралаштвом се подстиче слобода изражавања и обликовања идеја и осећања, развија креативност и инвентивност како ученика тако и наставника.

Дидактичко-музичке игре

Музичке игре идеално су средство спонтаног усвајања знања и вештина.

Игра је детету најдража активност. Оно кроз њу осећа задовољство и стиче прва сазнања. У настави солфеђа користе се музичке игре, а оне доприносе свестраном развоју личности, развоју музичких, али и моторичких способности деце.

Развој савремених технологија

Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа и теорије музике. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица.

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

Ритам

Ритам је изражен у садржајима програма кроз постављање ритмичких фигура и метричких врста. Ове поставке, као и у мелодици, прати коришћење одговарајућих примера песама са текстом или из литературе. Наставник својим извођењем поставља звучне представе

(фигуре, врсте), а ученици уче примере као ритмичке моделе и користе их као трансфер у даљим ритмичким искуствима. Поставка се одвија на следећи начин: препознавањем мотива, извођењем кратких мелодијских мотива са новим градивом, мануелним извођењем ритма, правилним акцентовањем, испитивањем наученог градива, самосталним извођењем нових задатака са сличним садржајем, записивањем ритмичке окоснице и читањем примера из вокалне и инструменталне литературе. На такмичењима би требало обратити пажњу да примери буду на нивоу инструменталних композиција како ритмичко извијење не би само себи постало циљ.

Опажање врста такта континуирано прати рад на ритму кроз слушање музике, музичку пратњу наставника, извођење и кроз покрет.

Пре рада на ритмичком читању, али и касније, користи се читање у једнаком трајању исписаних нота, са или без обележене метричке врсте. Равномерним читањем ученици савладавају континуирано праћење нотног текста са обележеним темпом, а тиме и технику читања литературе коју свирају, односно певају (без враћања код учињене грешке!). Код постављања четвороделне поделе са паузама на јединици бројања и лукова треба почети од најједноставнијих фигура које садрже примери из инструменталне литературе.

Домаћи задаци треба да садрже: преписивање нота, вежбе из ортографије, утврђивање научених ритмичких етида, вежбе равномерног читања, утврђивање добро научених примера уз поставку мелодике и ритма (песме са текстом и примери из литературе), евентуално, утврђивање оних мелодијских вежби које су обрађене на часу.

Посебно је потребно истаћи важност савладавања ритма и ритмичких фигура кроз покрет. Ученик изражава свој доживљај музике и прати покретом песме и композиције: тапшањем, лупкањем, пуцкетањем прстима, корачањем,...те при том опажа и усваја елементе ритма.

Теорија музике

Теорија музике у контексту наставе солфеђа представља усвајање знања која омогућавају разумевање нотног текста. Познавање лествица, интервала и акорада као других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију музике осветили као саставни део музике, требало би је искључиво радити кроз озвучавање ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу.

Музичка писменост

Музичка писменост подразумева савладавање основних елемената и појмова у музици: нотног писма, кључева, нотних вредности, лествица, итд. Она се поставља на почетку као основа ради касније надоградње. Потребно је да ученик уме својим речима да објасни значење музичких појмова и дефиниција, тј. да учи с разумевањем.

Музички бонтон

Наставник је у обавези да васпитно делује на ученика упућујући га на правила понашања-музички бонтон, при слушању и извођењу музике. Потребно је да подстиче ученика да пажљиво слуша и коментарише извођење друга-другарице, као и музичког дела, али и да се адекватно понаша на концертима и јавним наступима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима солфеђа најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу, не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу музичких садржаја као и развоју креативности.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све могуће разлоге за потенционалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Резултати годишњих испита и смотри, учешће на јавним наступима употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ТЕОРИЈА МУЗИКЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Теорија музике је да ученици стичу знања која подразумевају музичко описмењавање и спознају елемената музике а све то ради ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– објасни музичке појмове и термине: тонски и нотни систем од велике до треће октаве, виолински и бас кључ, особине тона, метар и метричке ознаке, музичку фразу, агогику, артикулацију, динамику и темпа.Основни украси и фигуре (информативно); – запише и препозна лествице, лествичне интервале и квинтакорде, доминантни и умањени септакорд у тоналитету; – запише и препозна врсте интервала до октаве (по узору на лествичне); – запише и препозна дурски и молски квинтакорд са обртајима и умањени и прекомерни квинтакорд; – запише и препозна све врсте септакорада и мали дурски септакорд с обртајима; – правилно пише ноте, паузе и нотне вредности у различитим тактовима;	ПОЈМОВИ	Музички појмови и термини.
	ТОНАЛИТЕТИ	Теоријско обнављање свих дијатонских лествица, упоређивање истоимених и паралелних тоналитета, карактеристични лествични интервали, лествични квинтакорди, доминантни и умањени септакорд у тоналитету.
	ИНТЕРВАЛИ	Трозвуци: обнављање консонантних квинтакорада и њихових обртаја и умањени и прекомерни квинтакорд.
	АКОРДИ	Четворозвуци: седам врста септакорада, мали дурски септакорд с обртајима.
	ОРТОГРАФИЈА	Правилно писање.
Испитни програм: ПИСМЕНИ ДЕО: Тест: музички појмови, тоналитети, интервали, акорди, ортографија.		

Кључни појмови садржаја: музички појмови, тоналитети, интервали, акорди, ортографија.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ ТЕОРИЈА МУЗИКЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји теорије музике су повезани са садржајима наставе солфеђа и усмерени су ка стицању музичких знања и вештина ученика са циљем да кроз теоретску анализу ученици сагледавају нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. С обзиром на дужину трајања часа (45 минута за групу) рад треба ефикасно организовати.

Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области – теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Теорија музике је посебан предмет у завршним разредима основног музичког образовања. Од првог до последњег разреда основног музичког образвовања теорија музике прати сваку поставку и обраду методске јединице, како у мелодици и ритму, тако и у опажању, интонирању и диктатима.

У почетним разредима тежиште рада је на описмењавању ученика у оквиру домаћих задатака у виду преписивања примера из уџбеника и именовања исписаних нота и нотних записа, где је заправо циљ у овладавању нотним писмом у виолинском и бас кључу и савладавању нотних трајања и пауза као и врсте такта. Ова елементарна врста музичке писмености ће сужити као основно средство за даљу надоградњу знања из теорије музике.

Основне појмове наставник објашњава примерено узрасту ученика. Потребно је да ученици не уче напамет музичке: појмове, елементе и дефиниције, него да умеју својим речима да их објасне, покажу или одсвирају на инструменту. Сви музички елементи који се посебно и постепено савладавају, међусобно су повезани и чине нераскидиву, свеобухватну целину музике.

Теорија музике која је у чврстој вези са наставом солфеђа представља усвајање знања која кроз анализу омогућавају тумачење и дубље разумевање нотног текста и музике. Познавање лествица, интервала и акорада као других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију музике осветили као **саставни део музике**, требало би је искључиво радити кроз **озвучавање** ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу. Такав приступ теорији музике доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.

Утврђивање и проверу знања из теорије музике треба спроводити усменим и писменим путем, на разнолик и интересантан начин кроз: квизове, укрштене речи, дидактичке игре, тестове...

Развој савремених технологија

Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа и теорије музике. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица.

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима теорије музике најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, да би функционални задаци имали приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу, не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и тумачењу музичких садржаја као и развоју креативности.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све могуће разлоге за евентуалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ОРКЕСТАР/ХОР/КАМЕРНА МУЗИКА
(II ЦИКЛУС)

Назив предмета **ХОР**

Циљ **Циљ** учења предмета Хор је да код ученика развије интересовање и љубав према заједничком музицирању и музици кроз музичко искуство којим се подстиче развијање осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **II циклус**

Годишњи фонд часова **70/66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи знања из области теорије музике приликом читања и интерпретације музичког дела; – користи правилну и јасну дикцију и примењује правилан начин певања; – комуницира са члановима своје деонице и са осталим члановима ансамбла кроз музику; – прати диригента и пева усаглашено са осталим ученицима; – одговарајућим певањем покаже значај међусобног слушања у ансамблу; – интонира чисто у току извођења; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз заједничко певање; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу; – поштује договорена правила понашања у оквиру ансамбла.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Хор и карактеристике певања у хору. Правилан начин певања – држање тела и дисање. Дикција – значај правилне и јасне дикције, изговарање брзалица и бројалица. Хармонски слух – развој. Комуникација са диригентом. Интонација – значај чисте интонације и начини постизања. Композиције различитог карактера. Музички бонтон. Слушање дела помоћу доступних носиоца звука. Музички бонтон.
Обавезни минимум програма: једна народна песма, једна уметничка композиција, једна трогласна композиција		
Јавни наступи: јавни часови у школи, концерт поводом Дана школе, различита домаћа и међународна такмичења, сарадња са локалном заједницом		

Кључни појмови садржаја: тон, певање, слушање, интонација, музички бонтон

Назив предмета **ОРКЕСТАР**

Циљ **Циљ** учења предмета Оркестар је да код ученика развије интересовање и љубав према музици и заједничком свирању, кроз музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **II циклус**

Годишњи фонд часова **70/66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи знања из области теорије музике приликом читања и интерпретације музичког дела; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – прати диригента; – комуницира са члановима своје деонице и са осталим члановима оркестра кроз музику; – усагласи сопствено извођење са потребама групног; – свирањем покаже значај међусобног слушања у ансамблу; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз заједничко свирање; – коригује интонацију у току свирања; – самостално вежба поштујући процедуру; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања у оквиру оркестра; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу. –	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике свирања у оркестру. Оркестар – врсте, карактеристике и организација (гудачки, хармоникашки, тамбурашки…). Оркестарски звук - начин добијања. Развој хармонског слуха. Сарадња и комуникација на релацији диригент – вођа деонице – пар за пултом. Носиоци звука – начин и значај коришћења. Музички бонтон.
Минимум програма: 3 краћа дела или једно дело у више ставова, по избору диригента.		
Јавни наступи: на јавним часовима у школи, Републичко такмичење, наступи у оквиру локалне заједнице, концерт поводом Дана школе, различита такмичења.		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање, заједничко свирање, музички бонтон

Назив предмета **КАМЕРНА МУЗИКА**

Циљ **Циљ** учења предмета Камерне музике је да код ученика развије интересовање и љубав према камерном музицирању и музици кроз заједничко музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **II циклус**

Годишњи фонд часова **70/66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– усагласи индивидуално свирање са групним свирањем; – усагласи интонацију са осталим члановима камерног састава; – усагласи артикулацију са осталим члановима камерног састава; – усагласи динамичке ознаке са осталим члановима састава;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Камерна музика – развој и врсте ансамбла. Специфичности свирања у камерном саставу. Вежбе за интонацију и артикулацију. Припремање ученика за јавне наступе. Музички бонтон.

– дефинише своју улогу у камерном саставу и перципира улогу осталих чланова камерног састава; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – комуницира са осталим члановима камерног састава кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – покаже спремност за тимски рад; – користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука; – поштује договорена правила понашања у оквиру ансамбла.		ЛИТЕРАТУРА Избор композиције за различите камерне сасатаве писане у оригиналу за одређени састав или транскрипције дела из музичке литературе које одговарају техничким и музичким способностима свих чланова камерног састава.
Обавезни минимум програма: три комада из различитих стилских епоха или различитог карактера		
Јавни наступи: минимум један јавни наступ камерног ансамбла у току школске године		

Кључни појмови садржаја**:** тон, интонација, слушање музике, свирање, групно музицирање, музичка фраза, музички бонтон

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ОРКЕСТАР/ХОР/КАМЕРНА МУЗИКА

I. УВОДНИ ДЕО

Певање и свирање у оркестру, хору и камерном ансамблу је од непроцењиве важности јер развија не само музичке способности већ има функцију социјалне кохезије. Оно развија способност ученика да комуницирају са другима кроз међусобно слушање, извођење и стварање музике и да изражавају своје мисли и осећања кроз музику.

Образовни циљ ових предмета обухвата развијање музичког укуса, стваралачких способности, спонтаног изражавања, музичког слуха и ритма, развијање гласовних и инструменталних могућности и учвршћивање интонације, способност за фино нијансирање и изражајно извођење.

Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу – тимски рад, развијање толеранције, дисциплине, поштовања различитости и правила понашања, развијање одговорности, стицање самопоуздања, саваладавање треме и пружање помоћи у смислу вршњачког учења и сарадње.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, односно очекиване резултате у реализацији музичких садржаја. Упознавање разноврсних дела домаћих и страних аутора доприноси развоју опште културе, међусобном разумевању, уважавању и поштовању.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оркестар, хор и камерна музика обухвата ученике четвртог, петог и шестог разреда шестогодишње школе и трећег и четвртог разреда четворогодишње школе. Изузетно, овим саставима могуће је прикључити и ученике трећег разреда шестогодишње школе, уколико ученик жели и може да прати наставни план и програм ради стицања искуства у групном певању или свирању. Овом ученику учешће у групном музицирању представља слободну активност која као таква не подлеже оцењивању.

Школа може у односу на своје капацитете у погледу заступљености инструменталних група и у односу на ученичке капацитете да формира гудачки, дувачки оркестар, оркестар хармоника, гитара, флаута, тамбура и сл.

Сви ученици који нису обухваћени радом оркестра у обавези су да похађају наставу хора.

Настава камерне музике се планира и реализује у оквиру Школског програма рада. Камерни састав има најмање три члана.

Ученици који имају посебна интересовања, капацитет и жељу могу бити истовремено обухваћени и радом оркестра/хора као и учешћем у раду камерног ансамбла.

Процес учења базира се на избору композиција које ће одговарати техничким и музичким способностима свих ученика, чак и када нису истог разреда и узраста, а подстицајне су и прихватљиве, како би се код ученика развила позитивна мотивација за рад. Ради бољег и бржег савладавања програма пожељно је да наставници солфеђа на својим часовима прочитају деонице које се изводе на настави хора, а наставници инструмента, на часовима главног предмета прочитају деонице које се изводе на настави оркестра.

Рад са оркестром обухвата: усклађивање прстореда, штрихова, као и интонативно и ритмичко усклађивање, фразирање, динамичку обраду, уједначавање боје инструмената.

Рад са хором садржи: вежбе правилног седења, дисања, вокализе за уједначавање боје, увежбавање деоница, певање канона, певање једногласних, двогласних и трогласних композиција са пратњом и а капела. Такође, рад са хором обухвата интонативно и ритмичко усклађивање, фразирање и динамичку обраду. Важно је увек обратити пажњу на дикцију и разумевање садржаја.

Литературу за камерну музику чини избор композиција које су писане у оригиналу за одређени састав или транскрипције дела из музичке литературе које одговарају тахничким и музичким способностима свих чланова камерног састава, нарочито ако су чланови ансамбла различитог узраста и разреда. Програм треба да буде занимљив, прихватљив и пријемчив ученицима, како би се подржала и развила љубав према овој врсти музике. У оквиру камерне музике наставник је у обавези да спреми: две композиције из периода барока или једно дело из периода претклasicизма, класицизма, романтизма и савремене музике, или три комада из различитих стилских епоха

Као што музика утиче на здравље (психолошки, социолошки, емоционални аспект) тако и свирање у оркестру/хору/камерном саставу у великој мери доприноси смањењу стреса и агресивности. Ученици који учествују у раду оркестра/хора/камерне показују боље резултате у учењу и социјалним вештинама.

У процесу рада врло је корисно преслушавање снимака сопствених наступа као и слушање различитих извођења на доступним носиоцима звука. На тај начин потребно је иницирати разговор са ученицима подстичући их на активно слушање, анализу као и сопствено критичко мишљење.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима оркестра/хора/камерне музике најбитније је развијање музичких способности и жеље за успехом и радом у групном музицирању. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру ових активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности, подршке и задовољства заједничким успехом.

3. ОДСЕК ЗА СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

3.1. СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО ПЕВАЊЕ

(српско традиционално певање, групно певање, упоредни клавир)

Назив предмета	**СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Српског традиционално певање је да код ученика развије интересовање и љубав према певању и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање певачког апарата и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– својим речима опише значај традиционалног певања; – уз правилно држање тела исправно изводи техничке вежбе дисања; – правилно изводи вокалне вежбе за поставку гласа и вежбе за промену интонације и покретљивост гласа уз помоћ наставника; – самостално себи задаје интонацију за упевавање са или без клавира; – препозна структуру и смисао певаног текста и изражајно рецитује текст без певања; – примени основне елементе нотне писмености у певању; – изведе једногласне примере у целини; – отпева деоницу водеће и пратеће групе у антифоним примерима; – изведе примере антифоног типа у целини уз пратњу наставника; – комуницира са наставником кроз извођење антифоних примера; – уз помоћ наставника или самостално броји у циљу постизања метрички тачног и ритмичног певања; – интерпретира пример научен по слуху према теренском снимку; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње и поштује правила понашања при слушању и извођењу музике; – прати концерте традиционалне музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – разликује традиционално од стилизованог певања – активно слуша и спонтано решава спорне ситуације у току певања.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике традиционалног певања Техничке вежбе: – правилан став и држање тела при певању – вежбе за разгибавање виличних мишића који учествују у певању – вежбе дисања – различите вежбе за распевавање (вокализе) Обрада једногласних песама: (Сваки пример који се обрађује је аутентичан традиционални напев научен са теренских снимака) – обрада и тумачење текста – лоцира географско порекло на карти – стилске карактеристике певања у односу на географску област из које песма потиче – обрађивање засебно свих мелодијских елемената дате песме – усаглашавање свих мелопоетских особености песме кроз певање прве строфе, а затим и кроз читаву песму Обрада антифоних песама: (Сваки пример који се обрађује је аутентичан традиционални напев научен са теренских снимака или литературе) – обрада текста и тумачење текста – лоцира географско порекло на карти – стилске карактеристике певања у односу на географску област из које песма потиче – обрађивање засебно свих мелодијских елемената дате песме – усаглашавање свих мелопоетских особености песме кроз певање прве строфе, а затим и кроз читаву песму – спајање гласова у чему наставник и ученик мењају улоге – приликом самосталног рада, ученик спроводи вежбање по узору на вежбање на часу **ЛИТЕРАТУРА** – Ст. Ст. Мокрањац: *Српске народне песме и игре са мелодијама из Левча*, СКА, Београд, 1902. – Миодраг А. Васиљевић: *Југословенски музички фолклор* I (народне мелодије које се певају на Косову), Београд, 1950. – Миодраг А. Васиљевић: *Народне мелодије из Санџака*, САНУ, Београд, 1953. – Миодраг А.Васиљевић: *Народне мелод ије из лесковачког краја*, САНУ, Београд, 1960. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институс САНУ, Београд, 1980.

		– П. Вукосављевић, О. Васић и Ј. Бјеладиновић: *Народне мелодије, игре и ношње Пештерско-сјеничке висоравни*, Београд, Радио Београд, 1984, 6-189. – Димитрије О. Големовић: *Рефрен у народном певању-од обреда до забаве*, Реноме, Бијељина, Академија уметности, Бања Лука, 2000. – Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986. – Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Антологија српских и црногорских народних песама с мелодијама*, Београд, 2001. – Владимир Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1931. – Коста П. Манојловић: *Народне мелодије из источне Србије*, САНУ, Београд, 1965. – Радмила Петровић: *Српска народна музика* (песма као израз народног музичког мишљења), САНУ, Београд, 1989. – Радмила Петровић и Јелена Јовановић: *Ej, Рудниче, ти планино стара*, Традиционално певање и свирање групе Црнућанка, Музиколошки институт САНУ, Културни центар Горњи Милановац, Вукова задужбина Београд, Београд, 2003. – Живојин Станковић: *Народне песме у Крајини*, САНУ, Београд, 1951. – Аудио и видео теренски снимци (САНУ, ФМУ, РТС...)
Обавезни минимум програма: – осам једногласних примера из различитих крајева Србије са једноставнијим вокалним захтевима 4 једногласна антифона примера		
Јавни наступи: Обавезна су два јавна наступа у току школске године		
Смотра на крају школске године: – два примера солистичког певања различитог карактера – један антифони пример		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, техника дисања, текст, певање, слушање музике, музички бонтон.

Назив предмета	**СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Српско традиционално певање је да код ученика развије интересовање и љубав према певању и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање певачког апарата и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак школовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– својим речима опише значај традиционалног певања; – уз правилно држање тела исправно изводи техничке вежбе дисања; – правилно изводи вокалне вежбе за поставку гласа и вежбе за промену интонације и покретљивост гласа уз помоћ наставника; – самостално себи задаје интонацију за упевавање уз или без клавира; – препозна структуру и смисао певаног текста и изражајно рецитује текст без певања; – примени основне елементе нотне писмености у певању; – изведе једногласне примере у целини; – отпева деоницу водећег и пратећег гласа у примерима бордунског типа; – изведе примере бордунског типа у целини уз пратњу наставника; – комуницира са наставником кроз извођење двогласних примера; – уз помоћ наставника или самостално броји у циљу постизања метрички тачног и ритмичног певања; – интерпретира пример научен по слуху према теренском снимку или нотном запису; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње и поштује правила понашања при слушању и извођењу музике; – прати концерте традиционалне музике; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – разликује традиционално од стилизованог певања; – активно слуша и спонтано решава спорне ситуације у току певања;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике традиционалног певања. Техничке вежбе: – правилан став и држање тела при певању; – вежбе за разгибавање виличних мишића који учествују при певању; – вежбе дисања; – различите вежбе за распевавање (вокализе.) Обрада једногласних песама: (Сваки пример који се обрађује је аутентичан традиционални напев научен са теренских снимака или литературе) – обрада и тумачење текста; – лоцирање географског порекла на карти; – стилске карактеристике певања у односу на географску област из које песма потиче; – обрађивање засебно свих мелодијских елемената дате песме; – усаглашавање свих мелопоетских особености песме кроз певање прве строфе, а затим и кроз читаву песму; – атифони примери сложенијег типа. Обрада двогласних песама: (Сваки пример који се обрађује је аутентичан традиционални напев научен са теренских снимака или литературе) – обрада текста и тумачење текста; – лоцирање географског порекла на карти; – стилске карактеристике певања у односу на географску област из које песма потиче; – обрађивање засебно свих мелодијских елемената дате песме; – усаглашавање свих мелопоетских особености песме кроз певање прве строфе, а затим и кроз читаву песму; – обрада гласова одвојено; – спајање гласова у чему наставник и ученик мењају улоге (водећа и пратећа деоница); Самостално вежбање по узору на вежбање на часу.

		ЛИТЕРАТУРА – Ст. Ст. Мокрањац: *Српске народне песме и игре са мелодијама из Левча*, СКА, Београд, 1902. – Миодраг А. Васиљевић: *Југословенски музички фолклор* I (народне мелодије које се певају на Косову), Београд, 1950. – Миодраг А. Васиљевић: *Народне мелодије из Санџака*, САНУ, Београд, 1953. – Миодраг А. Васиљевић: *Народне мелод ије из лесковачког краја*, САНУ, Београд, 1960. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институс САНУ, Београд, 1980. – П. Вукосављевић, О. Васић и Ј. Бјеладиновић: *Народне мелодије, игре и ношње Пештерско-сјеничке висоравни*, Београд, Радио Београд, 1984, 6-189. – Димитрије О. Големовић: *Рефрен у народном певању-од обреда до забаве*, Реноме, Бијељина, Академија уметности, Бања Лука, 2000. – Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986. – Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Антологија српских и црногорских народних песама с мелодијама*, Београд, 2001. – Владимир Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1931. – Коста П. Манојловић: *Народне мелодије из источне Србије*, САНУ, Београд, 1965. – Радмила Петровић: *Српска народна музика* (песма као израз народног музичког мишљења), САНУ, Београд, 1989. – Радмила Петровић и Јелена Јовановић: *Ej, Рудниче, ти планино стара*, Традиционално певање и свирање групе Црнућанка, Музиколошки институт САНУ, Културни центар Горњи Милановац, Вукова задужбина Београд, Београд, 2003. – Живојин Станковић: *Народне песме у Крајини*, САНУ, Београд, 1951. Аудио и видео теренски снимци (САНУ, ФМУ, РТС...)
Обавезни минимум програма: – осам једногласних примера из различитих крајева Србије са једноставнијим вокалним захтевима два сложенија антифона примера (лазарице) – четири једноставна двогласна примера бордунског типа		
Јавни наступи: Обавезна су два јавна наступа у току школске године		
Испит на крају школске године – један једногласни пример – један двогласни бордунског типа		

Кључни појмови садржаја**:** Тон, интонација, техника дисања, текст, певање, слушање музике, музички бонтон.

Назив предмета	**СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Српско традиционално певање је да код ученика развије интересовање и љубав према певању и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање певачког апарата и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише значају и улогу традиционалног певања; – именује одређене типове певања и њихова карактеристике; – уз правилно држање тела исправно изводи вежбе дисања и вокалне технике за поставку гласа; – самостално себи задаје интонацију за упевавање са или без клавира; – изводи техничке вежбе за промену интонације и покретљивост гласа; – препозна структуру и смисао певаног текста и рецитује текст без певања; – уз помоћ наставника примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера и стила музичког примера; – изведе украсе различитог типа у односу на стил којем песма припада; – отпева деоницу водећег и пратећег гласа у песмама новијег двогласног стила – комуницира са наставником приликом извођења примера двогласног типа новијег стила у целини; – интерпретира пример научен по слуху према теренском снимку и научен самостално према нотном запису; – прати концерте и учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике традиционалног певања Техничке вежбе: – правилан став и држање тела при певању; – вежбе за разгибавање виличних мишића који учествују при певању; – вежбе дисања; – различите вежбе за распевавање (вокализе). Рад на певачкој техници кроз сложеније примере. Обрада једногласних песама: (Сваки пример који се обрађује је аутентичан традиционални напев научен са теренских снимака и литературе) – обрада и тумачење текста; – лоцирање на географској карти; – стилске карактеристике певања у односу на географску област из које песма потиче; – обрађивање засебно свих мелодијских елемената дате песме; – обрађивање сложенијих једногласних примера са већим бројем украса и већим мелодијским амбитусом; – усаглашавање свих мелопоетских особености песме кроз певање прве строфе, а затим и кроз читаву песму. Обрада двогласних песама „на бас”: (Сваки пример који се обрађује је аутентичан традиционални напев научен са теренских снимака и литературе) – обрада и тумачење текста;

– активно слуша и спонтано решава спорне ситуације у току певања; – разликује традиционално од стилизованог певања.		– лоцирање на географској карти; – стилске карактеристике певања у односу на географску област из које песма потиче; – обрађивање засебно свих мелодијских елемената дате песме; – усаглашавање свих мелопоетских особености песме кроз певање прве строфе, а затим и кроз читаву песму; – успостављање сазвука који су типичани за српско певање у двогласним примерима; – обрада гласова одвојено; – спајање гласова у чему наставник и ученик мењају улоге (водећа и пратећа деоница); – постизање стабилности и самосталности у пратећем гласу и сигурно вођење деонице првог гласа уз пратњу наставника. **ЛИТЕРАТУРА** – Ст. Ст. Мокрањац: *Српске народне песме и игре са мелодијама из Левча*, СКА, Београд, 1902. – Миодраг А. Васиљевић: *Југословенски музички фолклор* I (народне мелодије које се певају на Косову), Београд, 1950. – Миодраг А. Васиљевић: *Народне мелодије из Санџака*, САНУ, Београд, 1953. – Миодраг А.Васиљевић: *Народне мелод ије из лесковачког краја*, САНУ, Београд, 1960. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институс САНУ, Београд, 1980. – П. Вукосављевић, О. Васић и Ј. Бјеладиновић: *Народне мелодије, игре и ношње Пештерско-сјеничке висоравни*, Београд, Радио Београд, 1984, 6-189. – Димитрије О. Големовић: *Рефрен у народном певању-од обреда до забаве*, Реноме, Бијељина, Академија уметности, Бања Лука, 2000. – Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986. – Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Антологија српских и црногорских народних песама с мелодијама*, Београд, 2001. – Владимир Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1931. – Коста П. Манојловић: *Народне мелодије из источне Србије*, САНУ, Београд, 1965. – Радмила Петровић: *Српска народна музика* (песма као израз народног музичког мишљења), САНУ, Београд, 1989. – Радмила Петровић и Јелена Јовановић: *Ej, Рудниче, ти планино стара*, *Традиционално певање и свирање групе Црнућанка*, Музиколошки институт САНУ, Културни центар Горњи Милановац, Вукова задужбина Београд, Београд, 2003. – Живојин Станковић: *Народне песме у Крајини*, САНУ, Београд, 1951. Аудио и видео теренски снимци (САНУ, ФМУ, РТС...)
Обавезни минимум програма: – пет једногласних примера из различитих српских крајева – пет примера „на бас”		
Јавни наступи: Обавезна су два јавна наступа у току школске године		
Годишњи испит – два једногласна примера – два двогласна примера „на бас”		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, техника дисања, текст, певање, слушање музике, музички бонтон.

Назив предмета **СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО ПЕВАЊЕ**

Циљ **Циљ** учења предмета Српско традиционално певање је да код ученика развије интересовање и љубав према певању и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање певачког апарата и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак школовања.

Разред **Четврти разред**

Годишњи фонд часова **35 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– именује одређене типове певања и њихова карактеристике; – самостално себи задаје интонацију за упевавање са или без клавира; – изводи техничке вежбе за промену интонације и покретљивост гласа; – препозна структуру и смисао певаног текста и рецитује текст без певања; – уз помоћ наставника примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера и стила музичког примера; – изведе украсе различитог типа у односу на стил којем песма припада;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Рад на певачкој техници кроз сложеније једногласне и двогласне примере. Техничке вежбе (вокализе). Обрада сложенијих једногласних песама у дистрибутивном ритму). (Сваки пример који се обрађује је аутентичан традиционални напев научен са теренских снимака и литературе) Обрада сложенијих двогласних песама „на бас”. Обрада једноставнијих двогласних песама „на глас”. – обрада и тумачење текста; – лоцирање на географској карти;

– отпева деоницу водећег и пратећег гласа у песмама новијег и старијег двогласног стила; – комуницира са наставником приликом извођења примера двогласног типа новијег стила у целини; – интерпретира пример научен по слуху према теренском снимку и научен самостално према нотном запису; – прати концерте и учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука; – активно слуша и спонтано решава спорне ситуације у току певања; – разликује традиционално од стилизованог певања.		– стилске карактеристике певања у односу на географску област из које песма потиче; – обрађивање засебно свих мелодијских елемената дате песме; – усаглашавање свих мелопоетских особености песме кроз певање прве строфе, а затим и кроз читаву песму; – успостављање сазвука који су типичани за српско певање у двогласним примерима; – обрада гласова одвојено; – спајање гласова у чему наставник мењају улоге (водећа и пратећа деоница); – постизање стабилности и самосталности у пратећем гласу и сигурно вођење деонице првог гласа уз пратњу наставника. (Сваки пример који се обрађује је аутентичан традиционални напев научен са теренских снимака и литературе) **ЛИТЕРАТУРА** – Ст. Ст. Мокрањац: *Српске народне песме и игре са мелодијама из Левча*, СКА, Београд, 1902. – Миодраг А. Васиљевић: *Југословенски музички фолклор* I (народне мелодије које се певају на Косову), Београд, 1950. – Миодраг А. Васиљевић: *Народне мелодије из Санџака*, САНУ, Београд, 1953. – Миодраг А.Васиљевић: *Народне мелод ије из лесковачког краја*, САНУ, Београд, 1960. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институс САНУ, Београд, 1980. – П. Вукосављевић, О. Васић и Ј. Бјеладиновић: *Народне мелодије, игре и ношње Пештерско-сјеничке висоравни*, Београд, Радио Београд, 1984, 6-189. – Димитрије О. Големовић: *Рефрен у народном певању-од обреда до забаве*, Реноме, Бијељина, Академија уметности, Бања Лука, 2000. – Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986. – Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Антологија српских и црногорских народних песама с мелодијама*, Београд, 2001. – Владимир Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1931. – Коста П. Манојловић: *Народне мелодије из источне Србије*, САНУ, Београд, 1965. – Радмила Петровић: *Српска народна музика* (песма као израз народног музичког мишљења), САНУ, Београд, 1989. – Радмила Петровић и Јелена Јовановић: *Ej, Рудниче, ти планино стара*, *Традиционално певање и свирање групе Црнуђанка*, Музиколошки институт САНУ, Културни центар Горњи Милановац, Вукова задужбина Београд, Београд, 2003. – Живојин Станковић: *Народне песме у Крајини*, САНУ, Београд, 1951. Аудио и видео теренски снимци (САНУ, ФМУ, РТС...)
Обавезни минимум програма: – пет једногласних примера из различитих српских крајева – пет примера „на бас” – један пример „на глас”		
Јавни наступи: Обавезна су два јавна наступа у току школске године		
Годишњи испит – два једногласна примера – два двогласна примера „на бас” – један пример „на глас”		

Кључни појмови садржаја: Тон, интонација, техника дисања, текст, певање, слушање музике, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО ПЕВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште, а посебно певање, подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко певање или свирање, и комуникацијске вештине у

циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Задатак наставника је да у зависности од врсте специфичног става при певању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На самом почетку јако је битно поставити ученику основно теоријско знање о улози и значају традиционалног певања. Вештина извођења традиционалног певања не сме бити базирана на стилизацијама и обрадама, већ искључиво на репродукцији аутентичних традиционалних примера.

Приликом певања инсистира се на техници самог певања, затим на правилном распевавању и дисању, али и на разумевању функције/улоге песама (да ли су песме обредног типа, песме за плодност, забавне или шаљиве песме, лирске, љубавне, посленичке – песме за различите послове (жетелачке, копачке, рабацијске, итд.), печалбарске, да ли су песме уз игру, хајдучке, итд...).

У почетку се изводе примери једноставније мелодијско-ритмичке фактуре, са мало украсних тонова и уским амбитусом. Продубљивањем рада на самој певачкој техници, овладавају се сложенији примери и постепено се уводи двоглас – испрва преко антифоних примера, потом преко бордунских примера а на послетку примерима песама „на бас" и песама „на глас".

Ради успешнијег упознавања ученика са традиционалном музиком, пожељно би било вођење ученика на теренско истраживање и учење певања од самих казивача. Обрада примера традиционалног певања мора бити припремљена теоријском експликацијом која подразумева упознавање ученика са географским одликама области из које је песма која се обрађује; одликама музичког дијалекта дате области (боја гласа, начин певања и терминологија везана за начин певања, резонатори који су карактеристични за дати стил, итд...); контекстом и жанром у којем се песма изводи (уколико је контекстуално и жанровски условљена); обраду и тумачење поетског садржаја песме; мелодијским и метро-ритмичким карактеристрикама примера и др.

Пожељно је да се повремено ученици окупе у мање групе и заједнички певају, јер се на тај начин поштују традиционални модели извођења традиционалног певања, али и мотивација ученика на групни рад.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима српског традиционалног певања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ГРУПНО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Групно певање је да код ученика развије интересовање и љубав према певању и музици кроз групно музичко искуство којим се подстиче развијање певачког апарата и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак школовања.
Азред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– усагласи индивидуално певање са групним; – усагласи интонацију са осталим члановима групе; – усагласи артикулацију са осталим члановима групе; – дефинише своју улогу у групи и перципира улогу осталих чланова; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – комуницира са осталим члановима групе кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Групно певање. Техничке вежбе: – различите вежбе за распевавање (вокализе). Заједничко извођење једногласних примера. Заједничко извођење антифоних примера. Заједничко певање уз пратњу инструмената. Усаглашавање гласова. Тонско уједначавање гласова (интонација, метроритам, боја, дикција).

– испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу песама; – покаже спремност за тимски рад; – користе предности дигитализације у слушању и извођењу песама.		Припрема за сценски наступ: – израда традиционалне фризуре (плетеница, пунђа...); – сценско шминкање; – облачење народне ношње; – излазак на сцену (став, међусобно држање, наклон); – понашање на сцени (сценски покрет, фацијална експресија). **ЛИТЕРАТУРА** – Ст. Ст. Мокрањац: *Српске народне песме и игре са мелодијама из Левча*, СКА, Београд, 1902. – Миодраг А. Васиљевић: *Југословенски музички фолклор* I (народне мелодије које се певају на Косову), Београд, 1950. – Миодраг А. Васиљевић: *Народне мелодије из Санџака*, САНУ, Београд, 1953. – Миодраг А.Васиљевић: *Народне мелод ије из лесковачког краја*, САНУ, Београд, 1960. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институс САНУ, Београд, 1980. – П. Вукосављевић, О. Васић и Ј. Бјеладиновић: *Народне мелодије, игре и ношње Пештерско-сјеничке висоравни*, Београд, Радио Београд, 1984, 6-189. – Димитрије О. Големовић: *Рефрен у народном певању-од обреда до забаве*, Реноме, Бијељина, Академија уметности, Бања Лука, 2000. – Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986. – Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Антологија српских и црногорских народних песама с мелодијама*, Београд, 2001. – Владимир Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1931. – Коста П. Манојловић: *Народне мелодије из источне Србије*, САНУ, Београд, 1965. – Радмила Петровић: *Српска народна музика* (песма као израз народног музичког мишљења), САНУ, Београд, 1989. – Радмила Петровић и Јелена Јовановић: *Ej, Рудниче, ти планино стара*, Традиционално певање и свирање групе Црнућанка, Музиколошки институт САНУ, Културни центар Горњи Милановац, Вукова задужбина Београд, Београд, 2003. – Живојин Станковић: *Народне песме у Крајини*, САНУ, Београд, 1951. Аудио и видео теренски снимци (САНУ, ФМУ, РТС...)
Обавезни минимум програма: – осам једногласних примера из различитих крајева Србије са једноставнијим вокалним захтевима 4 једногласна антифона примера		
Минимум два јавна наступа.		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, боја, сценски наступ, дикција, мимика, певање, музички бонтон.

Назив предмета	**ГРУПНО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Групно певање је да код ученика развије интересовање и љубав према певању и музици кроз групно музичко искуство којим се подстиче развијање певачког апарата и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак школовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– усагласи индивидуално певање са групним; – усагласи интонацију са осталим члановима групе; – усагласи артикулацију са осталим члановима групе; – дефинише своју улогу у групи и перципира улогу осталих чланова; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – комуницира са осталим члановима групе кроз музику; – води песме бордунског типа; – прати песме бордунског типа; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу песама; – покаже спремност за тимски рад; – користе предности дигитализације у слушању и извођењу песама.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Групно певање Техничке вежбе: – различите вежбе за распевавање (вокализе). Заједничко извођење једногласних примера. Заједничко извођење антифоних примера. Заједничко извођење бордунских примера (подела на вођу и пратњу и промена улога) Заједничко певање уз пратњу инструмената. Усаглашавање гласова Тонско уједначавање гласова (интонација, метроритам, боја, дикција) Припрема за сценски наступ: – израда традиционалне фризуре (плетеница, пунђа...) – сценско шминкање; – облачење народне ношње; – излазак на сцену (став, међусобно држање, наклон); – понашање на сцени (сценски покрет, фацијална експресија). **ЛИТЕРАТУРА** – Ст. Ст. Мокрањац: *Српске народне песме и игре са мелодијама из Левча*, СКА, Београд, 1902.

		– Миодраг А. Васиљевић: *Југословенски музички фолклор* I (народне мелодије које се певају на Косову), Београд, 1950. – Миодраг А. Васиљевић: *Народне мелодије из Санџака*, САНУ, Београд, 1953. – Миодраг А.Васиљевић: *Народне мелод ије из лесковачког краја*, САНУ, Београд, 1960. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институт САНУ, Београд, 1980. – П. Вукосављевић, О. Васић и Ј. Бјеладиновић: *Народне мелодије, игре и ношње Пештерско-сјеничке висоравни*, Београд, Радио Београд, 1984, 6-189. – Димитрије О. Големовић: *Рефрен у народном певању – од обреда до забаве*, Реноме, Бијељина, Академија уметности, Бања Лука, 2000. – Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986. – Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Антологија српских и црногорских народних песама с мелодијама*, Београд, 2001. – Владимир Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1931. – Коста П. Манојловић: *Народне мелодије из источне Србије*, САНУ, Београд, 1965. – Радмила Петровић: *Српска народна музика* (песма као израз народног музичког мишљења), САНУ, Београд, 1989. – Радмила Петровић и Јелена Јовановић: *Ej, Рудниче, ти планино стара*, Традиционално певање и свирање групе Црнућанка, Музиколошки институт САНУ, Културни центар Горњи Милановац, Вукова задужбина Београд, Београд, 2003. – Живојин Станковић: *Народне песме у Крајини*, САНУ, Београд, 1951. Аудио и видео теренски снимци (САНУ, ФМУ, РТС...)
Обавезни минимум програма: – осам једногласних примера из различитих крајева Србије са једноставнијим вокалним захтевима два сложенија антифона примера (лазарице) – четири једноставна двогласна примера бордунског типа		
Минимум два јавна наступа.		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, боја, сценски наступ, дикција, мимика, певање, музички бонтон.

Назив предмета	**ГРУПНО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Групно певање је да код ученика развије интересовање и љубав према певању и музици кроз групно музичко искуство којим се подстиче развијање певачког апарата и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– усагласи индивидуално певање са групним; – усагласи интонацију са осталим члановима групе; – усагласи артикулацију са осталим члановима групе; – дефинише своју улогу у групи и перципира улогу осталих чланова; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – комуницира са осталим члановима групе кроз музику; – води песме „на бас"; – прати песме „на бас"; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу песама; – покаже спремност за тимски рад; – користе предности дигитализације у слушању и извођењу песама.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Групно певање Техничке вежбе: – различите вежбе за распевавање (вокализе). Заједничко извођење једногласних примера. Заједничко извођење бордунских примера (подела на вођу и пратњу и промена улога) Заједничко извођење песама „на бас". Заједничко певање уз пратњу инструмената. Усаглашавање гласова. Тонско уједначавање гласова (интонација, метроритам, боја, дикција) Припрема за сценски наступ – израда традиционалне фризуре (плетеница, пунђа...) – сценско шминкање; – облачење народне ношње; – излазак на сцену (став, међусобно држање, наклон); – понашање на сцени (сценски покрет, фацијална експресија). **ЛИТЕРАТУРА** – Ст. Ст. Мокрањац: *Српске народне песме и игре са мелодијама из Левча*, СКА, Београд, 1902. – Миодраг А. Васиљевић: *Југословенски музички фолклор* I (народне мелодије које се певају на Косову), Београд, 1950. – Миодраг А. Васиљевић: *Народне мелодије из Санџака*, САНУ, Београд, 1953. – Миодраг А.Васиљевић: *Народне мелод ије из лесковачког краја*, САНУ, Београд, 1960. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институт САНУ, Београд, 1980.

		– П. Вукосављевић, О. Васић и Ј. Бјеладиновић: *Народне мелодије, игре и ношње Пештерско-сјеничке висоравни*, Београд, Радио Београд, 1984, 6-189. – Димитрије О. Големовић: *Рефрен у народном певању – од обреда до забаве*, Реноме, Бијељина, Академија уметности, Бања Лука, 2000. – Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986. – Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Антологија српских и црногорских народних песама с мелодијама*, Београд, 2001. – Владимир Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1931. – Коста П. Манојловић: *Народне мелодије из источне Србије*, САНУ, Београд, 1965. – Радмила Петровић: *Српска народна музика* (песма као израз народног музичког мишљења), САНУ, Београд, 1989. – Радмила Петровић и Јелена Јовановић: *Ej, Рудниче, ти планино стара*, Традиционално певање и свирање групе Црнућанка, Музиколошки институт САНУ, Културни центар Горњи Милановац, Вукова задужбина Београд, Београд, 2003. – Живојин Станковић: *Народне песме у Крајини*, САНУ, Београд, 1951. Аудио и видео теренски снимци (САНУ, ФМУ, РТС...)
Обавезни минимум програма: – пет једногласних примера из различитих српских крајева – пет примера „на бас”		
Минимум два јавна наступа.		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, боја, сценски наступ, дикција, мимика, певање, музички бонтон.

Назив предмета	**ГРУПНО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Групно певање је да код ученика развије интересовање и љубав према певању и музици кроз групно музичко искуство којим се подстиче развијање певачког апарата и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– усагласи индивидуално певање са групним; – усагласи интонацију са осталим члановима групе; – усагласи артикулацију са осталим члановима групе; – дефинише своју улогу у групи и перципира улогу осталих чланова; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – комуницира са осталим члановима групе кроз музику; – води песме „на бас”; – прати песме „на бас”; – води песме „на глас”; – прати песме „на глас”; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу песама; – покаже спремност за тимски рад; – користе предности дигитализације у слушању и извођењу песама.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Групно певање Техничке вежбе: – различите вежбе за распевавање (вокализе). Заједничко извођење једногласних примера. Заједничко извођење бордунских примера (подела на вођу и пратњу и промена улога) Заједничко извођење песама „на бас”. Заједничко извођење песама „на глас”. Заједничко певање уз пратњу инструмената. Усаглашавање гласова. Тонско уједначавање гласова (интонација, метроритам, боја, дикција) Припрема за сценски наступ – израда традиционалне фризуре (плетеница, пунђа...); – сценско шминкање; – облачење народне ношње; – излазак на сцену (став, међусобно држање, наклон); – понашање на сцени (сценски покрет, фацијална експресија). **ЛИТЕРАТУРА** – Ст. Ст. Мокрањац: *Српске народне песме и игре са мелодијама из Левча*, СКА, Београд, 1902. – Миодраг А. Васиљевић: *Југословенски музички фолклор* I (народне мелодије које се певају на Косову), Београд, 1950. – Миодраг А. Васиљевић: *Народне мелодије из Санџака*, САНУ, Београд, 1953. – Миодраг А.Васиљевић: *Народне мелод ије из лесковачког краја*, САНУ, Београд, 1960. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институс САНУ, Београд, 1980. – П. Вукосављевић, О. Васић и Ј. Бјеладиновић: *Народне мелодије, игре и ношње Пештерско-сјеничке висоравни*, Београд, Радио Београд, 1984, 6-189. – Димитрије О. Големовић: *Рефрен у народном певању – од обреда до забаве*, Реноме, Бијељина, Академија уметности, Бања Лука, 2000. – Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986.

		– Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Антологија српских и црногорских народних песама с мелодијама*, Београд, 2001. – Владимир Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1931. – Коста П. Манојловић: *Народне мелодије из источне Србије*, САНУ, Београд, 1965. – Радмила Петровић: *Српска народна музика* (песма као израз народног музичког мишљења), САНУ, Београд, 1989. – Радмила Петровић и Јелена Јовановић: *Ej, Рудниче, ти планино стара*, Традиционално певање и свирање групе Црнућанка, Музиколошки институт САНУ, Културни центар Горњи Милановац, Вукова задужбина Београд, Београд, 2003. – Живојин Станковић: *Народне песме у Крајини*, САНУ, Београд, 1951. Аудио и видео теренски снимци (САНУ, ФМУ, РТС...)
Обавезни минимум програма: – пет једногласних примера из различитих српских крајева – пет примера „на бас” – један пример „на глас”		
Минимум два јавна наступа.		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, боја, сценски наступ, дикција, мимика, певање, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ГРУПНО ПЕВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената).

Бављење музиком уопште, а посебно певање, подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко певање или свирање, и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе или стоје и користе извођачки апарат што је важно за одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте специфичног става при певању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (30/45 минута) рад треба ефикасно организовати. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је разноврстан и маштовит час најбољи начин за постизање резултата.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ГРУПНОГ ПЕВАЊА

На самом почетку јако је битно поставити ученику основно теоријско знање о улози и значају групног певања, јер се на тај начин поштују традиционални модели извођења,које је у српској традиционалној пракси углавном групно-једногласно или двогласно. Вештина

извођења групног певања не сме бити базирана на стилизацијама и обрадама, већ искључиво на репродукцији аутентичних традиционалних примера.

Приликом групног певања инсистира се на техници самог певања, затим на правилном распевавању и дисању у групи, али и на тонском уједначавању гласова интонацији, метроритму, боји и дикцији. У почетку се изводе примери једноставније мелодијско-ритмичке фактуре, са мало украсних тонова и уским амбитусом.

Продубљивањем рада на самој певачкој техници, овладавају се сложенији примери и постепено се уводи двоглас – испрва преко антифоних примера, потом преко бордунских примера а на послетку примерима песама „на бас" и песама „на глас".

Поред рада на самом певању, неопходно је припремити ученике за сценски наступ, оспособити их за израду традиционалне фризуре (плетеница, пунђа...), сценско шминкање, облачење народне ношње, излазак на сцену, међусобно држање, наклон и понашање на сцени.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ УЧЕНИКА

На часовима српског традиционалног певања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна делове клавира и разликује различите начине добијања тона на клавиру; – да се оријентише на клавијатури; – правилно седи за клавиром; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском и бас кључу; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање, артикулацију и опише их својим речима; – примени различита музичка изражајна средства у складу са карактером музичког дела; – самостално свира кратке композиције напамет; – самостално и уз помоћ наставника контролише квалитет звука.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Положај за клавиром и поставка руку и прстију. Вежбе за опуштање. Вежбе за правилно ритмизирање. Основне врсте удара: портато, легато, стакато. Динамичке ознаке: пиано, мецофорте, форте, крешендо и диминуендо. Ознаке за темпо: аданте, модерато, алегро и друге.. Појам лука. Појам фразе. Појам такта, двотакта, тротакта са одговарајућим нагласцима. Упознавање вредности ноте и паузе као и триоле, синкопе и пунктиране ноте. Увођење ученика у начине вежбања. Читање нота, знаци за октаве, знаци за интервале. Остали знаци на које се наилази у литератури предвиђеној програмом. Контрола тона. Музичка меморија. Самоконтрола звука и разумевање музичког облика. Полифонија – канон, имитација. **Скале и трозвици** Скале до четири повисилице и једне снизилице у размаку једне октаве, у четвртинама, у паралелном и супротном правцу од истог тона. Дурски трозвук разложено и истовремено – основни положај и два обртаја трогласно у четвртинама. **ЛИТЕРАТУРА** – Једна од почетних школа за клавир – Томсон, Јела Кршић, Николајев – Бајер: *Школа за клавир* – од вежбе 85 и даље – Диверноа: *Етиде оп. 76* – основне вежбе за клавир – Черни: *Оп. 599, Оп. 453* *оп. 139*, I свеска – Гњесина: *Клавирска абецеда*, избор – Лешхорн: *Мелодичне етиде оп. 192*, избор – М. Лили Петровић *Школица за клавир* Ниво А и Ниво Б Обраде и аранжмани познатих мелодија и друге композиције примерене узрасту и способностима ученика.
Обавезни минимум програма – лествице и трозвуци по програму – тридесет композиција – вежбе, етиде и разни комади.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Програм смотри 1. Једна лествица по избору; 2. Једна етида; 3. Две композиције различитог карактера.		

Кључни појмови садржаја: клавир, слушање, опажање, тон

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита течно нотни текст у виолинском и бас кључу; – одсвира основне елементе музичке форме: мотив, реченица, облик песме, облик сонатине; – препозна и примени основне законе метрике, слаб и јак део такта; – користи педал у делима; – уочи у нотном тексту и примени у извођењу акценте; – чује и примени више динамичких нивоа пиајанисимо, мецопијано, фортисимо, мецофорте; – јасно дистанцира у свом извођењу мелодијску линију од пратње; – осмисли уз помоћ наставника и примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког дела; – самостално и/или по потреби уз помоћ наставника контролише квалитет звука; – повезује прсторедне групе подметањем и пребацивањем палца уз слушну контролу самостално и уз помоћ наставника; – развија спретност целокупног апарата уз помоћ наставника; – самостално, изражајно свира композиције напамет; – развија и испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Технички и музички захтеви: Повезивање прсторедних група навише и наниже, развијање спретности прстију кроз активно осмишљавање, слушање и свирање техничких вежби, лествица и етида. Увођење у основне елементе форме – мотив, реченица, облик песме, сонатина. Упознавање са законима метрике – разне врсте тактова, слаб и јак део такта, акценти. Динамичко нијансирање лествица – пиано, пианисимо и мецопиано. Диференцирање мелодије од пратње, рад на полифонији. Увођење у педализацију – вежбе. **Скале и трозвуци** Најмање 4 дурске и 2 молске скале у осминама у размаку две октаве, паралелно. Трозвуци, разложено и истовремено, у размаку две октаве – завршетак секстакордом. **ЛИТЕРАТУРА** – Јела Кршић: *Клавирска читанка за други разред* Ханон за почетнике – Диверноа: *Оп. 176* – *Лемоан: Дечије* етиде оп. 37 – Гњесина: *Мале етиде*, I део – Беренс: *Оп. 70* – Черни: *Оп. 139, 24 етиде* – М. Живковић: *Међумурје мало, Текла вода Карашица* – Ј. С. Бах: *Мале композиције*, избор лакших – Хендл: *Избор композиција у редакцији* Јеле Кршић – Избор сонатина: Ванхал, Хаслингер, Плејел, Бетовен, Хор, Рајнеке, Кулау, Клементи. Сонатине домаћих аутора и других композитора одговарајуће тежине – Збирка „*Наши композитори за младе пијанисте*” – З. Христић: *Тачкице* – Р. Петровић: *Игра, Циркус за мичиће, Украјинска игра* – С. Хофман: *Две басне* – Б. Предић: *Прича моје лутке* – М. Тајчевић: *За мале* – В. Миланковић: *Дечје приче, 25 мијатура* за I и II разред – Избор лаких композиција (Просвета, Београд) – Шуман: *Оп. 68* – Гречанинов: Оп. 99 – Гедике: *Оп. 36* – Гурлит: *Оп. 82* – Раули: *Оп. 36 и 37* – Б. Барток: *За децу* – Клавирска музика за почетнике, Ми крокосмос I, избор – Мајкапар: *24 лаке композиције оп. 16* – Кабалевски: *Оп. 30* – Скот: *Кутија играчака* Друге композиције одговарајуће тежине.
Обавезни минимум програма – лествице и акорди по програму; – осам композиција по слободном избору од чега обавезно 3 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – једна цела сонатина и један до два става из различитих со натина или варијације.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		
Програм смотри 1. Једна лествица по слободном избору; 2. Једна етида; 3. Две композиције по слободном избору.		

Кључни појмови садржаја: клавир, слушање, опажање, тон

Назив предмета **УПОРЕДНИ КЛАВИР**

Циљ Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено уз помоћ наставника; – јасно разликује и доследно изводи различите врсте удара; – транспонује хроматски лакше мотиве или реченице; – примени више динамичких нијанси у свирању; – негује културу тона; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – свира двохвате са јасним диференцирањем мелодијске линије; – свесно користи директан и синкопирани педал; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира краћи трилер; – свира једноставну пратњу на задату мелодију;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање с листа. Унапређивање основних врста удара – легато, стакато из подлактице, из прста, нон легато, портато, репетиција. Техничке вежбе са ритмичким варијантама. Анализа музичких облика уз тумачење значења и конструкције дела која се обрађују – сонатина, менует, гавота, марш ... Шире упознавање са елементима полифоније – држани тонови, свирање двохвата, истицање гласова, динамизирање деоница. Употреба истовременог и синкопираног педала. Упознавање са украсима и припремне вежбе: дуги и кратки предудар, пралтрилер и краћи трилер. **Техничке вежбе, скале и трозвуци** Вежбе за: правилно низање тонова, изједначавање удара, учвршћивање прстију, различиту артикулацију. Најмање 4 дурске скале (које нису рађене у II разреду) у распону две октаве у осминама паралелно и супротно, као и у распону три октаве у осминским триолама, паралелно. Најмање 2 молске скале у распону две октаве, паралелно. Хроматске скале у распону две октаве, паралелно. Трозвук четворогласно кроз две октаве разложено. Читање с листа лаганих вежби, одвојено и заједно. **ЛИТЕРАТУРА** – Јела Кршић: *Клавирска вежбанка* – Лемоан: *Дечје етиде оп. 37* – Черни: *Оп. 849,* избор – Бертини: *25 етида оп. 100*, избор – Диверноа *оп. 176* – Гедике: *Оп. 32 и 47*, број 5, 6 и 8 – Лак: *Оп. 172* Друге етиде одговарајуће тежине. – Ј. С. Бах: *Мале композиције* – Ј. С. Бах: *Мали прелудијуми* – Јела Кршић: *Клавирска вежбанка*, избор – Хендл: *Избор композиција*, у редакцији Јеле Кршић Друге композиције одговарајуће тежине. – Клементи, Дијабели, Кулау, Дусик, Хајдн (лакше) као и сонатине домаћих и других аутора одговарајуће тежине. – Гњесина: *Тема и шест малих варијација* – Кабалевски оп. 51: *Варијације Ефдур* – Сорокин: *Тема са варијацијама амол* – Кулау: *Варијације Гедур* – Кршић и Шишмановић: *Збирка Наши композитори за младе пијанисте* – Логар, Рајичић и Илић: *За мале клавириста* – Рајичић: *Дечја збирка, избор* – Тајчевић: *Дјеци* и I мала свита – Душан Радић: *Рондино* – Р. Мац: *Стара ура игра полку* – Чајковски: *Албум за младе, оп. 39*, избор – Шуман: *Албум за младе, оп. 68,* избор – Б. Барток: *Деци, Микрокосос II* – Гречанинов: *Дечја књига оп. 98* – О. Шин: *Од јутра до сумрака* – Шите: *Из веселог дечјег доба*, избор – Хајдн: *Мале игре*, избор – Моцарт: *14 дечјих композиција* – Скот: *Животиње*, избор – Сарауер: *Слике из дечјег доба* – Хачатуријан: *Андантино* – Лутославски: *12 малих комада* – Мајкапар оп. 33: *Минијатуре* – Вилалобос: *Изабрани лаки комади* – Јела Кршић: Клавирска вежбанка, избор – Раули: *19 малих комада*, избор – Поцоли: *Мали комади*
Обавезни минимум програма – лествице и акорди по програму; – 6 композиција по слободном избору од чега обавезно 3 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина или варијације и један став или два циклуса варијација;		

Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године
Испитни програм: 1. Једна лествица по слободном избору; 2. Једна етида; 3. Једна полифона композиција; 4. Један став сонатине; 5. Једна композиција по слободном избору.

Кључни појмови садржаја: клавир, слушање, опажање, тон

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике. –	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Решавање техничких и музичких проблема. Вежбе за: – јачање прстију (нарочито 4. и 5. прста); – подметање палца и брзо низање и промену прсторедних група; – повећање распона шаке. Припремне вежбе за веће интервале. Проширење динамичке лествице као рад на упознавању елемената правилне интерпретације. Примена педала. Анализа облика – дводелна песма, троделна песма, прелудијум ... Читање с листа лаких композиција. **Скале и трозвуци** Дурске скале кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном кретању. Молске скале кроз четири октаве у осминама, у паралелном кретању. Хроматске скале кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном кретању. Велико разлагање трозвука (арпеђо) у осминама, кроз две октаве. Доминантни и умањени септакорд (арпеђо) у осминама, кроз две октаве. **ЛИТЕРАТУРА** – Черни: *Оп. 849 избор етида* – Кршић и Ранковић: Збирка за савлађивање техничких про блема I и II свеска – Беренс: *Оп. 61*, избор – Лешхорн: *Оп. 38I* избор Друге етиде одговарајуће тежине. – Ј. С. Бах: *Мали прелудијуми* – избор – Хендл: Избог композиција, у редакцији Јеле Кршић Друге композиције одговарајуће тежине. – Хајдн Сонатине (редакција Кршић и Шишма новић) Друге сонатине или сонате одговарајуће тежине. – С. Рајичић: *Мала свита* – Славенски: *Игре и песме са Балкана* I и II свеска, избор лакших – В. Мокрањац: *Мала свита* – Кршић и Шишмановић: Наши композитори за младе пијанисте Друга дела одговарајуће тежине. – Менделсон: *Песме без речи*, избор – Григ: *Лирски комади*, избор – Прокофјев: *Музика за децу* – Дебиси: *Мали црнац* – Дусик: *Матине* – Мартину: *Лутке*, избор лакших – Душкин: *Краљ вилењака*, *Вашар* – Чимароза: *Сонате*, избор – Кабалевски: *Оп. 27* – Лутославски: *Народне мелодије* – Б. Барток: *За децу,* Микрокосмос III и IV свеска – Пинтарић и Станковић: *Композиције за клавир*, избор Аранжмани и обраде разних познатих мелодија за клавир

Обавезни минимум програма – лествице и акорди по програму; – 6 композиција по слободном избору од чега обавезно 3 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина или варијације и један став или два циклуса варијација; – једна композиција домаћег аутора.

Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године
Испитни програм (на крају школске године): 1. Једна етида; 2. Једна полифона композиција; 3. Један став сонатине; 4. Једна композиција по слободном избору.

Кључни појмови садржаја: клавир, слушање, опажање, тон

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА УПИРЕДНИ КЛАВИР

I. УВОДНИ ДЕО

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Свирањем се активира велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, као и емоционални развој.

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз свирање.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени **Музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно извођаштво. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Ученике на сваком часу треба упућивати на правилно седење и економичност покрета која је основа превенције повреда мишићног ткива. Инсистирати на логичком мишљењу које ће помоћи да се сви сегменти личности ученика развијају у пуном капацитету. Подстицати ученике на самостално изражавање кроз музику са освешћеном употребом музичких средстава.

Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције за извођење које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, ученичким техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима.

Ученике треба стимулисати да читају нотни запис клавирске деонице коју изводе клавирски корепетитори како би се што боље упознали са садржајем клавирске пратње за главни предмет – соло певање. Веома је корисно ученике ставити у позицију корепетитора и при томе водити рачуна о да то буде по тежини пратња коју је реално испратити.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте ученикове талента, залагања и односа према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

2.2. СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО СВИРАЊЕ

(жичани: гусле, различите врсте тамбура и дувачки инструменти: фрула, двојнице, окарина, шупељка, дудук, кавал, дипле, гајде)

Назив предмета	**СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО СВИРАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Српско традиционално свирање је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и традиционалној музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике традиционалних инструмената и начин добијања тона; – правилно седи и држи инструмент; – исправно добија тонове на сваком појединачном инструменту; – изводи основне дијатонске тонове; – самостално поставља прсте (и уста) на инструмент; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и ознаке за темпо, динамику, понављање. – чита нотни текст; – уз помоћ наставника примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера; – изведе кратке примере различитог карактера; – уз помоћ наставника или самостално направи план вежбања; – свира кратке нумере напамет, соло или уз пратњу наставника; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – прати концерте и учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – користи самостално или уз помоћ одраслих, предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – активно слуша и спонтано решава евентуалне проблеме у току свирања.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике традиционалног свирања, али и инструмента на којем се свирање изводи. Историјат инструмента, његова грађа, начин свирања, типови инструмената и њихово географско распростирање. Стилске карактеристике извођења. Техничке вежбе традиционалног свирања: – правилно седење при држању инструмента; – поставка прстију и уста на инструмент; – добијање тона; – техничке вежбе за контролу даха. Овладавање тоновима лествице. Свирање једноставнијих мелодија ужег амбитуса. Извођење једноставнијих украса. Свирање нумера по музичким фразама, а потом и у целини. Самостално вежбање ученика код куће, по узору вежбања на часу. Оспособљавање ученика за самостално извођење и јавни наступ. **ЛИТЕРАТУРА** – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институс САНУ, Београд, 1980 – Мирјана Вукичевић Закић: *Двојнице бордунског типа у музичкој пракси источне Србије*, Равитак, год. XXXII, бр. 3–4, Зајечар, 1992, 104–109. – Димитрије Големовић: *Инструментална традиција Влаха* (Прилог етномузиколошком проучавању подручја акумулације ХЕ Ђердап II), Развитак 4–5, Зајечар, јул–октобар, 1983, 87–93; – *Народни музичар Крстивоје Суботић*, Истраживања 1, Ваљевцска Колубара (етномузикологија и етнокореологија), Београд, 1984; – *Градитељ двојница Проко Пузовић,* Звук бр.1, Сарајево, 1984, 56–67; – *Народна музика Подрињa*, Сарајево, Другари, 1987; – *Музичка традиција Азбуковице*, СИЗ културе и физичке културе општине Љубовија, 1989; – *Народна музика ужичког краја*, Етнографски институт САНУ, Београд, 1990. – Љубинко Миљковић: *Музичка традиција Србије* III – Доња Јасеница, Центар за културу Доња Јасеница, Смедеревска Паланка, 1985. – Драгослав Девић: *Окарина* (село Доња Мутница – Србија), Рад VII конгреса СФЈ (Охрид 1960), Охрид, 1964, 204–215.; *Савремене тенденције развоја свирале у Србији* у процесу актуелизације, развитак бр. 4–5, Зајечар, 1978. 69–71; *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986; *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990; *Народна музика, Културна историја Сврљига* II, Народни универзитет – Сврљиг, Просвета – Ниш, 1992, 427-539. – Владимир Р. Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (јужна Србија), Скопље, 1928; – *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1937. – Љубица и Даница Јанковић: *Народне игре V*, Београд, 1949. – Исте, *Народне игре VI*, Београд, 1951. – Исте, *Народне игре VII*, Београд, 1952. – Исте, *Народне игре VIII*, Београд, 1964.
Обавезни минимум програма: Десет традиционалних мелодија		
Јавни наступи: Обавезна су два јавна наступа у току школске године		
Смотра: Две традиционалне мелодије различитог катактера.		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, музичка фраза, слушање музике, свирање, музички бонтон

Назив предмета **СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО СВИРАЊЕ**

Циљ **Циљ** учења предмета Српско традиционално свирање је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и традиционалној музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак школовања.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике традиционалних инструмената и начин добијања тона; – правилно седи и држи инструмент; – исправно добија тонове на сваком појединачном инструменту; – изводи основне дијатонске тонове; – самостално поставља прсте (и уста) на инструмент; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и ознаке за темпо, динамику, понављање; – чита нотни текст; – уз помоћ наставника примени различита музичка; – изражајна средства у зависности од карактера музичког примера; – изведе кратке примере различитог карактера; – уз помоћ наставника или самостално направи план вежбања; – самостално свира кратке нумере напамет, соло или уз пратњу наставника; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – прати концерте и учествује на јавним наступима у школи и ван ње – користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука; – активно слуша и спонтано решава евентуалне проблеме у току свирања.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике традиционалног свирања, али и инструмента на којем се свирање изводи. Историјат инструмента, његова грађа, начин свирања, типови инструмената и њихово географско распростирање. Стилске карактеристике извођења. Техничке вежбе традиционалног свирања: – правилно седење при држању инструмента; – поставка прстију и уста на инструмент; – добијање тона; – техничке вежбе за контролу даха. Проширење свирачког амбиутуса преко октаве. Увођење сложенијих украса и сложенијих ритмичких фигура, као и аксак ритмова. Свирање „на слух” по узору на теренски снимак. Оспособљавање ученика за свирање мелодија из нотног записа. Свирање једноструких и двостуких предудара пред веће нотне вредности. Свирање нумера по музичким фразама, а потом и у целини. Самостално вежбање ученика код куће, по узору вежбања на часу. Оспособљавање ученика за самостално извођење и јавни наступ. **ЛИТЕРАТУРА** – Александар Линин: *Народни музички инструменти,* Скопље, 1986. – Љиљана Пешић: *Народни музички инструменти на Косову и Метохији*, Рад XIV конгреса СУФЈ (Призрен 1967), Београд СУФЈ, 1974, 97–99. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институс САНУ, Београд, 1980 – Мирјана Вукичевић Закић: *Двојнице бордунског типа у музичкој пракси источне Србије*, Равитак, год. XXXII, бр. 3–4, Зајечар, 1992, 104–109. – Димитрије Големовић: *Инструментална традиција Влаха* (Прилог етномузиколошком проучавању подручја акумулације ХЕ Ђердап II), Развитак 4–5, Зајечар, јул–октобар, 1983, 87–93. – Димитрије О. Големовић: *Народни музичар Крстивоје Суботић*, Истраживања 1, Ваљевцска Колубара (етномузикологија и етнокореологија), Београд, 1984. – Димитрије О. Големовић: *Градитељ двојница Проко Пузовић*, Звук бр.1, Сарајево, 1984, 56–67. – Димитрије О. Големовић: *Народна музика Подрињa*, Сарајево, Другари, 1987. – Димитрије О. Големовић: *Музичка традиција Азбуковице*, СИЗ културе и физичке културе општине Љубовија, 1989. – Димитрије Големовић: *Народна музика ужичког* краја, Етнографски институт САНУ, Београд, 1990. – Љубинко Миљковић: *Музичка традиција Србије III- Доња Јасеница*, Центар за културу Доња Јасеница, Смедеревска Паланка, 1985. – Драгослав Девић: *Окарина* (село Доња Мутница-Србија), Рад VII конгреса СФЈ (Охрид 1960), Охрид, 1964, 204–215. – Драгослав Девић: *Савремене тенденције развоја свирале* у Србији у процесу актуелизације, развитак бр. 4–5, Зајечар, 1978. 69–71. – Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986. – Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Народна музика, Културна историја* Сврљига II, Народни универзитет – Сврљиг, Просвета – Ниш, 1992, 427–539. – Владимир Р. Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (јужна Србија), Скопље, 1928. – Владимир Р. Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1937. – Љубица и Даница Јанковић: Народне игре V, Београд, 1949. – Исте, Народне игре VI, Београд, 1951. – Исте, Народне игре VII, Београд, 1952. – Исте, Народне игре VIII, Београд, 1964.
Обавезни минимум програма: Десет традиционалних мелодија		

Јавни наступи: Обавезна су два јавна наступа у току школске године
Смотра: Три традиционалне мелодије различитог катактера.

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, музичка фраза, слушање музике, свирање, музички бонтон

Назив предмета	**СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО СВИРАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Српско традиционално свирање је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и традиционалној музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике традиционалних инструмената и начин добијања тона; – правилно седи и држи инструмент; – исправно добија тонове на сваком појединачном инструменту; – изводи основне дијатонске тонове; – самостално поставља прсте (и уста) на инструмент; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и ознаке за темпо, динамику, понављање; – чита нотни текст; – уз помоћ наставника примени различита музичка; – изражајна средства у зависности од карактера музичког примера; – изведе кратке примере различитог карактера; – уз помоћ наставника или самостално направи план вежбања; – самостално свира кратке нумере напамет, соло или уз пратњу наставника; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – прати концерте и учествује на јавним наступима у школи и ван ње – користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука; – активно слуша и спонтано решава евентуалне проблеме у току свирања.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике традиционалног свирања, али и инструмента на којем се свирање изводи. Историјат инструмента, његова грађа, начин свирања, типови инструмената и њихово географско распростирање. Стилске карактеристике извођења. Техничке вежбе традиционалног свирања: – правилно седење при држању инструмента; – поставка прстију и уста на инструмент; – добијање тона; – техничке вежбе за контролу даха. Рад на извођењу захтевнијих мелодија у погледу мелодијско-ритмичких и метричких проблема. Почетни рад на свирању импровизација, као и рабацијске и путничке свирке. Сложенији рад на техници свирања, као и развоју музикалности. Усавршавање украсних тонова, посебно једноструких и двоструких предудара и постудара на четвртини или осмини основне нотне вредности. Свирање нумера по већим музичким фразама, а потом и у целини. Самостално вежбање ученика код куће, по узору вежбања на часу Оспособљавање ученика за самостално извођење и јавни наступ **ЛИТЕРАТУРА** – Александар Линин: *Гајде на Балкану*, Скопље, 1969,305-315 – Александар Линин: *Народни музички инструменти*, Скопље, 1986. – Љиљана Пешић: *Народни музички инструменти на Косову и Метохији*, Рад XIV конгреса СУФЈ (Призрен 1967), Београд СУФЈ, 1974, 97–99. – Мирјана Вукичевић: *Дипле Старе Црне Горе,* Београд, Одељење за етнологију филозофског факутета у Београд, 1990. – Петар Д. Вукосављевић: *Ерске гајде*, Београд, Радио Београд и Народни универзитет у Сврљигу, 1981. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институс САНУ, Београд, 1980 – Мирјана Вукичевић Закић: *Двојнице бордунског типа* у музичкој пракси источне Србије, Равитак, год. XXXII, бр. 3–4, Зајечар, 1992, 104–109. – Димитрије Големовић: *Инструментална традиција Влаха* (Прилог етномузиколошком проучавању подручја акумулације ХЕ Ђердап II), Развитак 4–5, Зајечар, јул–октобар, 1983, 87–93. – Димитрије О. Големовић: *Гајдаш Димитрије Перић* (прилог проучавању музичке традиције североиточне Србије), Равитак, год XXV, бр.1, Зајечар, 1985, 83–90. – Димитрије О. Големовић: *Народни музичар Крстивоје Суботић*, Истраживања 1, Ваљевцска Колубара (етномузикологија и етнокореологија), Београд, 1984. – Димитрије О. Големовић: *Градитељ двојница Проко Пузовић*, Звук бр.1, Сарајево, 1984, 56–67. – Димитрије О. Големовић: *Народна музика Подрињa*, Сарајево, Другари, 1987. – Димитрије О. Големовић: *Музичка традиција Азбуковице*, СИЗ културе и физичке културе општине Љубовија, 1989. – Димитрије Големовић: *Народна музика ужичког краја,* Етнографски институт САНУ, Београд, 1990. – Љубинко Миљковић: *Музичка традиција Србије III – Доња Јасеница*, Центар за културу Доња Јасеница, Смедеревска Паланка, 1985. – Драгослав Девић: *Окарина* (село Доња Мутница – Србија), Рад VII конгреса СФЈ (Охрид 1960), Охрид, 1964, 204–215. – Драгослав Девић: Савремене тенденције развоја свирале у Србији у процесу актуелизације, развитак бр. 4–5, Зајечар, 1978. 69–71.

		– Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986. – Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Народна музика, Културна историја Сврљига* II, Народни универзитет – Сврљиг, Просвета – Ниш, 1992, 427–539. – Владимир Ђорђевић: *Скопске гајдаџије и њихови музички инструменти*, Гласник скопског научног друштва, књ.1, св. 2, Скопље, 1926. – Владимир Р. Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (јужна Србија), Скопље, 1928. – Владимир Р. Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1937. – Љубинко Миљковић: Бања (рукописни зборник – етномузиколошке одлике и записи архаичне и новије вокалне и инструменталне традиције сокобањског краја), Нота, Књажевац, 1978. – Љубица и Даница Јанковић: *Народне игре V*, Београд, 1949. – Исте, Народне игре VI, Београд, 1951. – Исте, *Народне игре VII*, Београд, 1952. – Исте, *Народне игре VIII*, Београд, 1964.
Обавезни минимум програма: Десет традиционалних мелодија		
Јавни наступи: Обавезна су два јавна наступа у току школске године		
Смотра: Три традиционалне мелодије различитог катактера.		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, музичка фраза, слушање музике, свирање, музички бонтон

Назив предмета	**СРПСКО ТРАДИЦИОНАЛНО СВИРАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Српско традиционално свирање је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и традиционалној музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике традиционалних инструмената и начин добијања тона; – правилно седи и држи инструмент; – исправно добија тонове на сваком појединачном инструменту; – изводи основне дијатонске тонове; – самостално поставља прсте (и уста) на инструмент; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и ознаке за темпо, динамику, понављање; – чита нотни текст; – уз помоћ наставника примени различита музичка; – изражајна средства у зависности од карактера музичког примера; – изведе кратке примере различитог карактера; – уз помоћ наставника или самостално направи план вежбања; – самостално свира кратке нумере напамет, соло или уз пратњу наставника; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – прати концерте и учествује на јавним наступима у школи и ван ње – користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука; – активно слуша и спонтано решава евентуалне проблеме у току свирања.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике традиционалног свирања, али и инструмента на којем се свирање изводи. Историјат инструмента, његова грађа, начин свирања, типови инструмената и њихово географско распростирање. Стилске карактеристике извођења. Техничке вежбе традиционалног свирања: – правилно седење при држању инструмента; – поставка прстију и уста на инструмент; – добијање тона; – техничке вежбе за контролу даха. Спретно извођење свих тонова који се могу добити на инструменту. Извођење украсних тонова попут мордента, пралтрилера, трилера... Извођење лествице кроз две октаве у различитим ритмичким комбинацијама, у зависности од техничких могућности инструмента. Рад на сложенијим народним parlando rubato колима, у погледу агогике и динамике. Свирање нумера по већим музичким фразама, а потом и у целости. Самостално вежбање ученика код куће, по узору вежбања на часу Оспособљавање ученика за самостално извођење и јавни наступ. Упознавање ученика и са другим сродним инструментима, као и другим начинима усавршавања техничких могућности. **ЛИТЕРАТУРА** – Александар Линин: *Гајде на Балкану*, Скопље, 1969,305-315 – Александар Линин: *Народни музички инструменти*, Скопље, 1986. – Љиљана Пешић: *Народни музички инструменти на Косову и Метохији*, Рад XIV конгреса СУФЈ (Призрен 1967), Београд СУФЈ, 1974, 97–99. – Мирјана Вукичевић: *Дипле Старе Црне Горе,* Београд, Одељење за етнологију филозофског факутета у Београд, 1990. – Петар Д. Вукосављевић: *Ерске гајде*, Београд, Радио Београд и Народни универзитет у Сврљигу, 1981. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институс САНУ, Београд, 1980

		– Мирјана Вукичевић-Закић: *Двојнице бордунског типа* у музичкој пракси источне Србије, Равитак, год. XXXII, бр. 3–4, Зајечар, 1992, 104-109. – Димитрије Големовић: *Инструментална традиција Влаха* (Прилог етномузиколошком проучавању подручја акумулације ХЕ Ђердап II), Развитак 4–5, Зајечар, јул–октобар, 1983, 87–93. – Димитрије О. Големовић: *Гајдаш Димитрије Перић* (прилог проучавању музичке традиције североисточне Србије), Равитак, год XXV, бр.1, Зајечар, 1985, 83–90. – Димитрије О. Големовић: *Народни музичар Крстивоје Суботић*, Истраживања 1, Ваљевцска Колубара (етномузикологија и етнокореологија), Београд, 1984. – Димитрије О. Големовић: *Градитељ двојница Проко Пузовић*, Звук бр.1, Сарајево, 1984, 56–67. – Димитрије О. Големовић: *Народна музика Подриња*, Сарајево, Другари, 1987. – Димитрије О. Големовић: *Музичка традиција Азбуковице*, СИЗ културе и физичке културе општине Љубовија, 1989. – Димитрије Големовић: *Народна музика ужичког краја,* Етнографски институт САНУ, Београд, 1990. – Љубинко Миљковић: *Музичка традиција Србије III – Доња Јасеница*, Центар за културу Доња Јасеница, Смедеревска Паланка, 1985. – Драгослав Девић: *Окарина* (село Доња Мутница – Србија), Рад VII конгреса СФЈ (Охрид 1960), Охрид, 1964, 204–215. – Драгослав Девић: Савремене тенденције развоја свирале у Србији у процесу актуелизације, развитак бр. 4–5, Зајечар, 1978. 69–71. – Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986. – Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Народна музика, Културна историја Сврљига* II, Народни универзитет – Сврљиг, Просвета–Ниш, 1992, 427-539. – Владимир Ђорђевић: *Скопске гајдације и њихови музички инструменти*, Гласник скопског научног друштва, књ.1, св. 2, Скопље, 1926. – Владимир Р. Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (јужна Србија), Скопље, 1928. – Владимир Р. Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1937.
		– Љубинко Миљковић: Бања (рукописни зборник – етномузиколошке одлике и записи архаичне и новије вокалне и инструменталне традиције сокобањског краја), Нота, Књажевац, 1978. – Љубица и Даница Јанковић: *Народне игре V*, Београд, 1949. – Исте, Народне игре VI, Београд, 1951. – Исте, *Народне игре VII*, Београд, 1952. – Исте, *Народне игре VIII*, Београд, 1964.
Обавезни минимум програма: Десет традиционалних мелодија		
Јавни наступи: Обавезна су два јавна наступа у току школске године		
Смотра: Три традиционалне мелодије различитог катактера.		

Кључни појмови садржаја: Тон, интонација, музичка фраза, слушање музике, свирање, музички бонтон

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

(фрула, окарина, двојнице, кавал, шупељка, дудук, гајде, дипле, гусле и тамбуре)

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање и садејство свих области и тематских јединица, које су предвиђене наставним програмом.

Предложени садржаји нису материја која се једном за свагда савладава и напушта већ представљају облик константног повратка на одређене кораке увежбавања чак и код професионалих музичара. Свирање је процес који захтева константно враћање на све кораке вежбања. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика, јер је музика једна од најапстрактнијих уметности.

Настава је усмерена на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције за извођење које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Неговањем традиционалог свирања светска културна баштина ће сачувати један важан и богат музички сегмент створен у прошлости и проистекао из основних стваралачких интенција колективног музицирања. Вештина извођења у оквиру традиционалне музике не сме бити заснована на обрадама и стилизацијама већ на репродукцији аутентичних традиционалних мелодија. Учење оригиналних мелодија доприноси упознавању кодираног музичког система традиционалног корпуса и могућност импровизације у оквирима дозвољених норми. Свирање на традиционалним инструментима подразумева упознавање са основним органолошким специфичностима инструмената и извођења инструменталних и вокално-инструменталних форми. Усвајање традиционалних принципа музицирања подразумева и музичку пратњу песмама, али искључиво онако како се то ради у традиционалној музици, односно без комбинација које нису биле део народне праксе.

Поред исправног седења и држање инструмента, треба спроводити вежбе за развијање осећаја додира прстију на рупицама за свирање односно на жицама, вежбе дисања и технике добијања тона на традиционалним дувачким инструментима, вежбе покрета гудала и трзања жица на жичаним инструментима. Веома је важно постепено ширење тонског низа према октави у циљу добијања дурске лествице као свирање нон-легато уз одвајање тонова језиком, односно свирање техником педалних тонова када су у питању гајде и дипле. Увођење кратких мотива у циљу савладавања и унапређивања технике свирања.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима свирања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	**ГРУПНО СВИРАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Групно свирање је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз колективно музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– примени основне елементе нотне писмености у свирању; – чита нотни текст с листа; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – прилагоди боју и динамику осталим извођачима; – активно прати агогичка нијансирања у ансамблу; – изведе примере различитог карактера научене по слуху према теренском снимку; – уз помоћ наставника примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера; – изведе кратке примере различитог карактера; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – користи самостално или уз помоћ одраслих, предности дигитализације; – направи план вежбања; – активно слуша и спонтано решава евентуалне проблем у току свирања.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање нотног текста с листа. Свирање једноставнијих мелодија ужег амбитуса. Извођење једноставнијих украса. Свирање нумера по музичким фразама, а потом и у целини. Самостално вежбање ученика код куће, по узору вежбања на часу. Усаглашавање инструмената. Свирање у ансамблу. Оспособљавање ученика за самостално извођење и јавни наступ. **ЛИТЕРАТУРА** – Александар Линин: *Гајде на Балкану,* Скопље, 1969,305-315 – Александар Линин: *Народни музички инструменти*, Скопље, 1986. – Љиљана Пешић: *Народни музички инструменти на Косову и Метохији*, Рад XIV конгреса СУФЈ (Призрен 1967), Београд СУФЈ, 1974, 9799. – Мирјана Вукичевић: *Дипле Старе Црне Горе*, Београд, Одељење за етнологију филозофског факутета у Београд, 1990. – Петар Д. Вукосављевић: *Ерске гајде,* Београд, Радио Београд и Народни универзитет у Сврљигу, 1981. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институс САНУ, Београд, 1980 – Мирјана Вукичевић Закић: *Двојнице бордунског типа у музичкој пракси источне Србије*, Равитак, год. XXXII, бр. 3–4, Зајечар, 1992, 104–109. – Димитрије Големовић: *Инструментална традиција Влаха* (Прилог етномузиколошком проучавању подручја акумулације ХЕ Ђердап II), Развитак 4–5, Зајечар, јул–октобар, 1983, 87–93.

		– Димитрије О. Големовић: *Гајдаш Димитрије Перић* (прилог проучавању музичке традиције североисточне Србије), Равитак, год XXV, бр. 1, Зајечар, 1985, 83–90. – Димитрије О. Големовић: *Народни музичар Крстивоје Суботић*, Истраживања 1, Ваљевцска Колубара (етномузикологија и етнокореологија), Београд, 1984. – Димитрије О. Големовић: *Градитељ двојница Проко Пузовић*, Звук бр.1, Сарајево, 1984, 56–67. – Димитрије О. Големовић: *Народна музика Подриња*, Сарајево, Другари, 1987. – Димитрије О. Големовић: *Музичка традиција Азбуковице*, СИЗ културе и физичке културе општине Љубовија, 1989. – Димитрије Големовић: *Народна музика ужичког краја*, Етнографски институт САНУ, Београд, 1990. – Љубинко Миљковић: *Музичка традиција Србије* III – Доња Јасеница, Центар за културу Доња Јасеница, Смедеревска Паланка, 1985. – Драгослав Девић: *Окарина* (село Доња Мутница – Србија), Рад VII конгреса СФЈ (Охрид 1960), Охрид, 1964, 204–215. – Драгослав Девић: *Савремене тенденције развоја свирале у Србији* у процесу актуелизације, развитак бр. 4–5, Зајечар, 1978. 69–71. – Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986. – Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Народна музика, Културна историја Сврљига* II, Народни универзитет – Сврљиг, Просвета – Ниш, 1992, 427–539. – Владимир Ђорђевић: *Скопске гајдације и њихови музички инструменти*, Гласник скопског научног друштва, књ.1, св. 2, Скопље, 1926. – Владимир Р. Ђорђевић: Српске народне мелодије (јужна Србија), Скопље, 1928. – Владимир Р. Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1937. – Љубинко Миљковић: Бања (рукописни зборник-етномузиколошке одлике и записи архаичне и новије вокалне и инструменталне традиције сокобањског краја), Нота, Књажевац, 1978. – Љубица и Даница Јанковић: *Народне игре* V, Београд, 1949. – Исте, Народне игре VI, Београд, 1951. – Исте, Народне игре VII, Београд, 1952. – Исте, Народне игре VIII, Београд, 1964.
Обавезни минимум програма: Десет традиционалних мелодија		
Јавни наступи: Обавезна су 2 наступа у току године		

Кључни појмови садржаја: узајамно слушање, усаглашавање, артикулација, боја, агогика.

Назив предмета	**ГРУПНО СВИРАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Групно свирање је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз колективно музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– примени основне елементе нотне писмености у свирању; – чита нотни текст с листа; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање, артикулацију и украсе; – исправно изведе различите типове украса; – препозна и примени различите типове артикулације; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – прилагоди боју и динамику осталим извођачима; – активно прати агогичка нијансирања у ансамблу; – изведе сложеније ритмичке фигуре (аксак ритам); – уз помоћ наставника примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера; – преузме иницијативу приликом давања знакова за почетак, крај, промену темпа; – изведе примере различитог карактера научене по слуху према теренском снимку; – изведе примере различитог карактера и стилског одређења; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање нотног текста с листа. Свирање једноставнијих мелодија ужег амбитуса. Извођење једноставнијих украса. Свирање нумера по музичким фразама, а потом и у целини. Свирање сложенијих ритмичких фигура (аксак ритам). Давања знакова за почетак, крај, промену темпа итд. Извођење примера различитог карактера и стилског одређења. Извођење примера различитог карактера научених по слуху према теренском снимку. Самостално вежбање ученика код куће, по узору вежбања на часу. Усаглашавање инструмената. Праћење и слушање осталих деоница у ансамблу. Оспособљавање ученика за самостално извођење и јавни наступ. **ЛИТЕРАТУРА** – Александар Линин: *Гајде на Балкану,* Скопље, 1969, 305–315 – Александар Линин: *Народни музички инструменти*, Скопље, 1986.

		– Љиљана Пешић: *Народни музички инструменти на Косову и Метохији*, Рад XIV конгреса СУФЈ (Призрен 1967), Београд СУФЈ, 1974, 97–99. – Мирјана Вукичевић: *Дипле Старе Црне Горе*, Београд, Одељење за етнологију филозофског факутета у Београд, 1990. – Петар Д. Вукосављевић: *Ерске гајде,* Београд, Радио Београд и Народни универзитет у Сврљигу, 1981. – Оливера Васић и Димитрије Големовић: *Народне песме у околини Бујановца*, Етнографски институс САНУ, Београд, 1980 – Мирјана Вукичевић-Закић: *Двојнице бордунског типа у музичкој пракси источне Србије*, Равитак, год. XXXII, бр. 3–4, Зајечар, 1992, 104–109. – Димитрије Големовић: *Инструментална традиција Влаха* (Прилог етномузиколошком проучавању подручја акумулације ХЕ Ђердап II), Развитак 4–5, Зајечар, јул–октобар, 1983, 87–93. – Димитрије О. Големовић: *Гајдаш Димитрије Перић* (прилог проучавању музичке традиције североисточне Србије), Равитак, год XXV, бр.1, Зајечар, 1985, 83–90. – Димитрије О. Големовић: *Народни музичар Крстивоје Суботић*, Истраживања 1, Ваљевцска Колубара (етномузикологија и етнокореологија), Београд, 1984. – Димитрије О. Големовић: *Градитељ двојница Проко Пузовић*, Звук бр.1, Сарајево, 1984, 56–67. – Димитрије О. Големовић: *Народна музика Подрињa*, Сарајево, Другари, 1987. – Димитрије О. Големовић: *Музичка традиција Азбуковице*, СИЗ културе и физичке културе општине Љубовија, 1989. – Димитрије Големовић: *Народна музика ужичког краја*, Етнографски институт САНУ, Београд, 1990. – Љубинко Миљковић: *Музичка традиција Србије* III – Доња Јасеница, Центар за културу Доња Јасеница, Смедеревска Паланка, 1985. – Драгослав Девић: *Окарина* (село Доња Мутница – Србија), Рад VII конгреса СФЈ (Охрид 1960), Охрид, 1964, 204–215. – Драгослав Девић: *Савремене тенденције развоја свирале у Србији* у процесу актуелизације, развитак бр. 4–5, Зајечар, 1978. 69–71. – Драгослав Девић: *Народна музика Драгачева* (облици и развој), ФМУ, Београд, 1986. – Драгослав Девић: *Народна музика Црноречја* (у светлости етногенетских процеса), ЈП ШРИФ Бор, Културно-образовни центар, Бољевац, ФМУ, Београд, 1990. – Драгослав Девић: *Народна музика, Културна историја Сврљига* II, Народни универзитет – Сврљиг, Просвета – Ниш, 1992, 427–539. – Владимир Ђорђевић: *Скопске гајдације и њихови музички инструменти*, Гласник скопског научног друштва, књ.1, св. 2, Скопље, 1926. – Владимир Р. Ђорђевић: Српске народне мелодије (јужна Србија), Скопље, 1928. – Владимир Р. Ђорђевић: *Српске народне мелодије* (предратна Србија), Београд, 1937.
		– Љубинко Миљковић: Бања (рукописни зборник-етномузиколошке одлике и записи архаичне и новије вокалне и инструменталне традиције сокобањског краја), Нота, Књажевац, 1978. – Љубица и Даница Јанковић: *Народне игре* V, Београд, 1949. – Исте, Народне игре VI, Београд, 1951. – Исте, Народне игре VII, Београд, 1952. – Исте, Народне игре VIII, Београд, 1964.
Обавезни минимум програма: Десет традиционалних мелодија		
Јавни наступи: Обавезна су два јавна наступа у току године		

Кључни појмови садржаја: узајамно слушање, усаглашавање, артикулација, боја, агогика, давање знака.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ГРУПНО СВИРАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање и садејство свих области и тематских јединица, које су предвиђене наставним програмом.

Предложени садржаји нису материја која се једном за свагда савладава и напушта већ представљају облик константног повратка на одређене кораке увежбавања чак и код професионалих музичара. Свирање је процес који захтева константно враћање на све кораке вежбања. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика, јер је музика једна од најапстрактнијих уметности.

Настава је усмерена на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције за извођење које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Неговањем традиционалог свирања светска културна баштина ће сачувати један важан и богат музички сегмент створен у прошлости и проистекао из основних стваралачких интенција колективног музицирања. Вештина извођења у оквиру традиционалне музике не сме бити заснована на обрадама и стилизацијама већ на репродукцији аутентичних традиционалних мелодија. Учење оригиналних мелодија доприноси упознавању кодираног музичког система традиционалног корпуса и могућност импровизације у оквирима дозвољених норми. Свирање на традиционалним инструментима подразумева упознавање са основним органолошким специфичностима инструмената и извођења инструменталних и вокално-инструменталних форми. Усвајање традиционалних принципа музицирања подразумева и музичку пратњу песмама, али искључиво онако како се то ради у традиционалној музици, односно без комбинација које нису биле део народне праксе.

Упознавање са основним принципима групног свирања представља основни задатак овог предмета. Поред исправног седења и држање инструмента, развијања осећаја за хармонске позиције у односу на друге деонице, аналитичког сагледавања целокупне партитуре са циљем усаглашавања деоница, динамичког нијансирања одређених делова композиције веома је важно узајамно слушање и праћење деоница са циљем усаглашавања темпа и метроритма. Заједништво подразумева и учење давања сигнала почетка у виду покрета главом у различитим музичко-просторним ситуацијама и обухвата све елементе сценског понашања.

Процес учења базира се на приступу и избору најупечатљивијих музичких примера (за извођење или слушање музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући емоционални доживљај.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима групног свирања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

ТЕОРЕТСКИ ПРЕДМЕТИ
(солфеђо, теорија музике)

Назив предмета	**СОЛФЕЂО** (четворогодишње школовање)
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна елементе музичке писмености кроз једноставне примере за слушање; – слуша дечије и народне композиције и примере из литературе уз покрет; – изражава утиске о слушаном делу цртањем; – препозна и чита ноте у виолинском и бас кључу; – изводи и записује: нотна трајања: целу, половину с тачком, половину, четвртину, осмину ноте; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу; – изводи четвртине; осмине, лукове и одговарајуће паузе; – препозна и изводи као целину: синкопу, пунктирану и обрнуто пунктирану ритмичку фигуру на два откуцаја; – препозна и изводи основне фигуре; – приказује ритам кроз покрет; – изводи знакове за продужавање трајања; тона: тачка, лук, корона;	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.
	МУЗИЧКА ПИСМЕНОСТ	Нотни систем: од велике октаве до треће октаве у зависности од врсте инструмента. Нотне вредности и одговарајуће паузе. Хроматски знаци: повисилице, снизилице и разрешилице. Појмови: такт, тактица, завршна тактица, предтакт, узмах. Именовање нота солмизацијом и музичком абецедом. Лествични појмови. Термини и појмови, без дефиниција, у оквиру садржаја програма. Основне ознаке за динамику (forte, piano, mezzoforte, mezzopiano; crescendo i decrescendo). Основне ознаке за темпо (lento, andante, moderato, allegro, vivo). Основне ознаке за артикулацију (legato, staccato, tenuto) и фразирање.

– чита ритам солмизацијом;препозна и употреби предзнаке: повисилицу, снизилицу и разрешилицу; – препозна и својим речима објасни појмове: такт, тактица, завршна тактица, предтакт и узмах; – употреби солмизацију и музичку абецеду; – опише својим речима шта је лествица, тетрахорд, ступњеви и главни ступњеви; – употреби знаке за понављање, prima i seconda volta, D.C.al fine, корона; – примени основне динамичке ознаке (јако, тихо, умерено јако, умерено тихо, поступно појачавање и стишавање); – примени основне ознаке за темпо: спор, умерен и брзи; – примени најчешће начине извођења музичког дела (повезано, кратко и издржано) и музичке целине; – пева по слуху и солмизацијом песмице и мелодијске примере; – звучно препозна дур и мол; – пева: лествично и терцно кретање, скок у тонику, доминанту, тоничну терцу и вођицу и тонични трозвук; – пева штимове обрађених дурских и молских лествица; – чује и препозна главне ступњеве; – пева изражајно мелодије различитог жанра и карактера; – опажа и пева тонове и мотиве; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – запише напамет научене песме; – запише мелодијске диктате по двотактима; – запише ритам у мелодијском примеру; – препозна врсту такта у певаним песмама са текстом; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица ; – смишља мелодију или ритам на текст бројалице или дечије песмице; – пажљиво слуша и коментарише извођење – музике друга-другарице; – препозна и изводи двочетвртински; трочетвртински и четворочетвртински такт; – препозна и изводи двоосминski, троосминski; – препозна и изводи такт шестосмина са основном поделом јединице; бројања и без лукова и паузи; – изводи бројалице; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – осећа ритмички пулс;	МЕЛОДИКА	Песмице и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за први разред (C, F и G дур a, e, d мол). Звучна слика дурског и молског тонског рода. Функционални односи у тоналитету. Поставка штима. Функције главних ступњева. Именовање и интонирање лествичног и терцног кретања, скок у тонику и доминанту и тонични трозвук у обрађеним тоналитетима. Природни, хармонски и мелодијски мол. Развој музикалности.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	Опажање и певање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Аутодиктат. Писмени мелодијски диктат. Записивање ритмичке окоснице. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада. Опажање и певање мале и велике терце и чисте квинте са тенденцијом везивања за тоналитет. Опажање и интонирање дурског, молског и хармонског тетрахорда. Опажање метра.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације.
	РИТАМ	Врсте такта: 2/4, 3/4, 4/4,2/8,3/8. Звучна припрема основних ритмичких фигура у такту 6/8. Начини извођења ритма. Ритам у примерима од звука ка слици. Покрет у функцији ритма. Равномерно читање: четвртина и осмина као јединица бројања у зависности од инструмента. Ритмичке фигуре: синмкопа, пунктирана и обрнуто пунктирана фигура на две јединице бројања. Примена лукова, пауза, узмаха и предтакта. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођача.
1. Равномерно и ритмичко читање нота. 2. Препознавање лествице и лествичних елемената у мелодијском примеру. 3. Мелодијски пример у пређеним тоналитетима.		

Кључни појмови садржаја: мелодија, ритам, покрет, импровизација, меморија, музички бонтон.

Назив предмета **СОЛФЕЂО**

Циљ **ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.

Разред **Други**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– слуша дечије и народне композиције и примере из литературе уз покрете; – изражава утиске о слушаном делу цртањем; – препозна елементе музичке писмености кроз примере за слушање; – пева и препозна скок у тонику, доминанту, субдоминанту и вођицу; – пева по слуху мелодијске примере солмизацијом и песмице у молу; – звучно препозна мол; – пева штимове обрађених дурских и молских лествица; – пева и препозна лествично и терцно кретање, тонични трозвук; – пева и препозна три врсте мола; – препозна и именује главне ступњеве;	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.
	МЕЛОДИКА	Утврђивање пређеног градива. Функционални односи у тоналитету. Песмице и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за други разред (D дур, h мол, B дур, g мол, A дур, fis mol). Звучна слика молског тонског рода. Поставка штима. Именовање и интонирање лествичног и терцног кретања, скок у тонику и доминанту и тонични трозвук у пређеним тоналитетима. Природни, хармонски и мелодијски мол. Функције главних ступњева. Развој музикалности.

– изражајно пева мелодије различитог жанра и карактера; – опажа и пева тонове и мотиве; – запише ритам у мелодијском примеру; – запише појединачне тонове, групе тонова и мотиве; – запише мелодијске диктате; – запише напамет научене песме; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд; – опажа и пева мале и велике терце и чисту квинту; – опажа и пева дурски, молски и хармонски тетрахорд; – препозна врсту такта у песмама са текстом и у примерима из литературе; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песмица; – смишља мелодију или ритам на текст бројалице или дечије песмице; – пажљиво слуша и коментарише извођење друга-другарице; – изводи основне фигуре такта 6/8 уз певање одговарајућих песмица; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – изводи бројалице; – приказује ритам кроз покрет и игру; – равномерно чита ноте у виолинском, бас кључу у једном и два линијска система; – визуелно сагледава и изводи као целину: основне фигуре; четвороделне поделе и пунктирану и обрнуто пунктирану фигуру на ритмичкој јединици; – препозна и чита лукове, паузе, узмах и предтакт; – чита ритам солмизацијом; – запише и препозна обрађене дурске и молске лествице и тетрахорде; – запише и препозна интервале до квинте као и дурски и молски квинтакорд на основним тоновима; – објасни својим речима појмове: лествица, ступањ,степен/полустепен, тетрахорд, главне ступњеве, вођицу, тонични трозвук, интервале.	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	Опажање и певање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање ритмичке окоснице. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат. Аутодиктат. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада. Опажање и певање мале и велике терце и чисте квинте са тенденцијом везивања за тоналитет. Опажање и интонирање дурског, молског и хармонског тетрахорда. Опажање метра.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације. Импровизација мелодије на текст бројалице или дечије песмице.
	РИТАМ	Обнављање пређених врста тактова и обрада такта: 4/8 и 2/2. Звучна припрема основних ритмичких фигура у такту 6/8 са луковима и паузама. Начини извођења ритма (уз куцање или тактирање или мануелном техником). Ритам у примерима од звука ка слици. Покрет у функцији ритма. Равномерно читање: четвртина и осмина као јединица бројања у зависности од инструмента. Четвороделна подела јединице бројања. Ритмичке фигуре: пунктирана и обрнуто пунктирана фигура на ритмичкој јединици. Примена лукова, пауза, узмаха и предтакта. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Записивање и препознавање обрађених лествица и тетрахорада. Интервали до квинте (мали, велики и чисти) и дурски и молски квинтакорд на основним тоновима. Проширивање знања из музичке терминологије (лествица, ступањ, степен/полустепен, тетрахорд, главне ступњеве, вођицу, тонични трозвук, интервали).
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Слушање и уважавање извођача.
Програм смотре: 1. Усмено опажање кратког мотива у тоналитету мелодијског примера. 2. Мелодијски пример (a, e или d mol) уз анализу: лествица, тетрахорди, интервали, дурски и молски квинтакорд. 3. Ритмичко читање у четвртинском такту у оквиру пређеног градива.		

Кључни појмови садржаја: Слушање, мелодија, ритам, покрет, игра, импровизација, музички бонтон.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– пева и препозна лествично кретање и скокове у све ступњеве; – пева по слуху и солмизацијом песме различитих жанрова као и примере из инструменталне литературе; – пева штимове обрађених дурских и молских лествица; – звучно препозна дурски и молски тонски род; – пева песме различитих жанрова са модулацијом у доминантни дурски тоналитет и паралелни мол; – пева хроматске скретнице и пролазнице у мелодијским примерима; – пева изражајно мелодије различитог жанра и карактера; – пева двогласне примере (у пару или групи) и композиције са клавирском пратњом; – опажа и пева и записује: тонове, групе тонова и мотиве; – запише мелодијске диктате; – запише ритам у мелодијском примеру; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд са обртајима; – опажа и пева доминантни септакорд; – опажа и пева интервале до октаве; – мења и допуњава мелодију и ритам научених песама; – смишља мелодију или ритам на научену песму или мелодијски пример; – примени потребна знања и вештине уз игру; – препознаје елементе пређеног градива кроз примере за слушање; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – изводи сложену поделу у такту 6/8 уз примену лукова и пауза;	МЕЛОДИКА	Обнавнављање градива (све области). Функционални односи у тоналитету. Песме и мелодијски примери примерени инструменталној литератури за трећи разред (Es dur и c mol, E dur , cis mol As duru и f mol). Штимови. Једноставни примери по слуху и солмизацијом, као и мелодијски примери који садрже у себи мутацију. Звучна поставка модулације првог квинтног сродства. Хроматске скретнице и пролазнице у пређеним тоналитетима. Развој музикалности. Двогласни примери. Композиције са клавирском пратњом.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	Опажање и интонирање тонова и мотива у обрађеним дурским и молским тоналитетима. Записивање појединачних тонова, групе тонова и мотива. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Записивање ритмичке окоснице. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада са обртајима. Опажање и интонирање доминантног септакорда. Опажање и интонирање интервала до октаве обрађених кроз песме и примере из литературе.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова у функцији усвојеног програма.

– изводи ритмичке фигуре сичилијану и тирану; – изводи такт 9/8 и 12/8; – пева народне мелодије у тактовима 5/8 и 7/8; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – доживљава ритам кроз покрет; – равномерно чита ноте у виолинском и бас кључу у једном или два линијска система; – ритмички прочита триолу у четвороделној подели јединице бројања; – чита ритам солмизацијом; – запише и препозна обрађене дурске и молске лествице и тетрахорде; – запише и препозна интервале до октаве; – запише и препозна квинтакорде са обртајима у обрађеним тоналитетима; – запише и препозна доминантни и умањени септакорд; – објасни ознаке за различите врсте темпа и карактера; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – поштује правила понашања на концерту.	РИТАМ	Обрађене врсте такта. Сложена подела тродела у такту 6/8 уз примену лукова и осминских пауза. Пунктиране фигуре троделног ритма: сичилијана и тирана. Информативно упознавање врста такта 9/8 и 12/8. Мешовито сложени тактови: 5/8 и 7/8. Начини извођења ритма. Триола у оквиру четвороделне поделе јединице бројања. Ритам кроз песме различитих жанрова. Покрет у функцији ритма, тело као инструмент (body percusion,...). Равномерно читање уз повећање брзине читања и обележен темпо. Ритмичко читање ауторских примера и примера из инструменталне литературе.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Лествице и тетрахорди. Интервали до октаве (чисти, велики и мали интервали). Дурски и молски квинтакорд са обртајима и прекомерни и умањени квинтакорд. Доминантни и умањени септакорда. Ознаке за темпо и карактер: Lento, Andante, Moderato, Allegro, Vivo.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Пажљиво слушање и уважавање извођача. Присуство концерту
Програм смотре: **Писмени део:** 1. Мелодијски диктат у тоналитетима до три предзнака. 2. Тест из теорије (лествице, предзнаци, тетрахорди, имена и врста интервала до октаве, дурски и молски квинтакорд са обртајима, доминантни и умањени септакорд). **Усмени део:** 1. Мелодијски пример. 2. Ритмичко читање: бас кључ (прећено садржаји из II и III разреда).		

Кључни појмови садржаја: функције, ритам, меморија, креативност, импровизација, музички бонтон.

Назив предмета **СОЛФЕЂО**

Циљ **ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије знања и вештине које подразумевају музичко описмењавање и развој музикалности, креативности, моторичке осетљивости и осећаја за лепо, у циљу ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.

Разред **Четврти**

Годишњи фонд часова **70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– пева мелодијске примере солмизацијом као и примере из литературе; – пева и препозна лествично кретање и скокове у све ступњеве; – пева и опажа штимове обрађених дурских и молских лествица; – пева и препозна истоимене тоналитете у мелодијском примеру; – пева мелодијске примере различитих жанрова са модулацијом; – пева хроматске скретнице и пролазнице у мелодијским примерима; – пева народне песме са текстом у тактовима 5/8 и 7/8; – пева српске песме и песме других националности; – пева двогласне примере и каноне (у пари или групи) и композиције са клавирском пратњом; – запише ритам у мелодијском примеру; – пева научен мотив у другом тоналитету; – запише мелодијске диктате; – опажа и пева интервале до октаве; – опажа и пева дурски и молски квинтакорд са обртајима; – опажа и пева умањени и прекомерни квинтакорд са разрешењем и везивањем за тоналитет; – препозна доминантни септакорд са обртајима и умањени септакорд; – мења и допуњава мелодију и ритам научених примера; – смишља мелодију или ритам на научену песму или мелодијски пример; – примени потребна знања и вештине уз игру; – препозна елементе прећеног градива кроз примере за слушање; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – изводи ритам уз куцање или тактирање или мануелном техником; – доживљава ритам кроз покрет; – ритмички чита етиде инструменталног типа из градива IV разреда; – разуме и објасни музичке појмове; – пажљиво слуша и коментарише извођење музике друга-другарице; – поштује правила понашања на концерту;	МЕЛОДИКА	Обнавнављање градива из свих области. Нови тоналитети: H-dur, Des-dur и b-mol. Остали тоналитети са 5, 6 и 7 предзнака – информативно (да осете боју тоналитета). Функционални односи у тоналитету. Штимови. Мутација. Модулације првог квинтног сродства. Хроматске скретнице и пролазнице у прећеним тоналитетима. Мешовито сложени тактови: 5/8 и 7/8. Неговање музичке традиције. Развој музикалности. Двогласни примери, канони и композиције са клавирском пратњом.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	Записивање ритмичке окоснице. Транспоновање мотива. Писмени мелодијски диктат – записивање по двотактима. Опажање и интонирање интервала до октаве (велики, мали и чисти) и опажање прекомерне кварте и умањене квинте. Опажање и интонирање дурских и молских квинтакорада са обртајима. Опажање и интонирање умањеног и прекомерног квинтакорда са разрешењем и везивањем за тоналитет. Опажање доминантног септакорда са обртајима и умањеног септакорда.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Мелодијске и ритмичке импровизације.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одабране музичке литературе различитих жанрова.
	РИТАМ	Обрађене врсте такта. Сложена подела и ритмичке фигуре троделног ритма. Начини извођења ритма. Ритам у примерима – од звука ка слици. Покрет у функцији ритма, тело као инструмент (body percusion). Ритмичко читање етида инструменталног типа из градива IV разреда уз примену оба кључа.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Прећено градиво из теорије музике.
	МУЗИЧКИ БОНТОН	Пажљиво слушање и уважавање извођача. Присуство концерту.

Испитни програм:
Писмени део:
1. Мелодијски диктат у тоналитетима до четири предзнака.
Усмени део:
1. Мелодијски пример – тоналитети до четири предзнака (са скретницама и пролазницама).
2. Ритмичко читање: бас кључ (прећени ритмички садржаји).

Кључни појмови садржаја: функционалност, метар, ритам, меморија, креативност, импровизација, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ СОЛФЕЂО

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји солфеђа су усмерени ка стицању интонативних и ритмичких знања и вештина ученика са циљем да сагледава нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник солфеђа својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Рана музичка едукација стимулише напредњи рад можданих функција и унапређује когнитивне способности детета. Музика има задатак да подстиче и унапређује различите видове музичког развоја детета: опажајног, појмовног, психомоторног и вокалног.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. Позитиван ефекат музике: опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања, ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени, тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области – теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Солфеђо се састоји из неколико области – тема: слушање музике, мелодика, опажање – интонирање – диктати, музичко стваралаштво, ритам, теорија музике и музички бонтон.

Наведене области су међусобно повезане иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Такмичења нису циљ предмета солфеђо него развијање љубави према музици и освешћивање и примењивање стечених знања на настави инструмента.

Слушање музике

Активним слушањем музике ученици анализирају музику, опажају елементе и облике уметничког дела, разликују извођаче и извођачке саставе. Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну спознају.

Упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште.

Слушањем ученик препознаје музички облик – сличност и различитост делова у композицији.

Утемељен став о музици изграђује се подстицањем критичког мишљења, разговором и дискусијом. Такав приступ знатно утиче на емоционални, интелектуални и естетски развој ученика. Преношењем мисли, осећања и ставова обликују се креативне особине и музичке способности. Слушањем музике подстиче се развој музичког укуса и потребе за музиком. На тај начин негује се квалитетна музичка публика.

Мелодика

Мелодика је област којом се развија и унапређује способност вокалног и инструменталног репродуковања мелодијско-ритмичког садржаја на основу музичког слуха. Изражајно и разговетно певање води ка развоју музикалности и ширењу опсега гласа, као и раду на

чистој интонацији кроз разне музичке моделе, вокализе, допуњалке, мелодијске примере. Певају се мелодијски мотиви, песме са текстом и примери из литературе, мелодије различитих жанрова, ауторске и народне композиције, као и композиције различитих националности.

Посебну пажњу потребно је обратити на развој музикалности изражајним извођењем примера поштујући ознаке за темпо и карактер, артикулацију, динамику, агогику и фразирање. Примери се обрађују по слуху, у почетним разредима, или из нотног текста, наравно, уз помоћ наставника, и певањем солмизационим слоговима уз ритмичку пулсацију.

Припрема тоналитета, у почетним разредима, изводи се учењем песама по слуху, прво са текстом, а потом солмизацијом, опажањем тонова, сличних кретању мелодије у песми, приказивањем и теоријским тумачењем музичких појмова.

Поставка подразумева обнављање научених песама, утврђивање лествице абецедним изговором, певање тоничног трозвука и каденце, препознавање мотива, певање инструктивних вежби и лакших примера из литературе и саваладавањем канона и двогласа. Обнављање тоналитета одвија се у оквиру опажања тонова а касније интервала и акорада из каденци, певањем тежих примера из литературе и двогласних примера. Тада се утврђују тежи скокови. Лествице са много предзнака савладавају се певањем лествица и каденци и илуструју примерима из литературе, дакле, само информативно.

Активно музицирање је најбољи пут ка развоју музикалности и љубави према музици.

Опажање – интонирање – диктати

Опажање појединачних тонова основа је памћења звука сваког ступња у лествици, чиме се поставља функионалност ступњева. Потребно је почети са опажањем неколико тонова, најбоље три, тонови тоничног трозвука као најстабилнија функција, и то у једној до две октаве (мала и прва). Постепено се брзина свираних тонова повећава и шири обим, с тим да се идентификовани тонови певају солмизацијом када се изводе у гласовном регистру, а изговарају или записују када се примењује већи обим. Овоме треба додати препозавање интервала као два одвојено одсвирана тона као и препознавање два симултано одсвирана тона, која ученици прво препознају певањем, а потом утврђују који је интервал (у зависности од програма одређеног разреда).

Усмене диктате ученици изводе групно и појединачно. Певањем одслушаног мотива ученици развијају меморију, а она се даље усавршава техником рада на аутодиктату (записивање научене песме или певање мелодијског примера и његовог записивања, а потом брисања – прво делова, а затим и примера у целости).

Интонирање тонова, интервала и акорада треба што више везивати за тоналитет, односно лествицу која се тада обрађује у мелодици. Интонирање и опажање акорада, дакле, има за ослонац каденцу, као и однос трозвука на главним ступњевима.

Диктати као резултат постављених звучних представа су пожељни на сваком часу. Писмене диктате не могу да раде ученици који нису вежбали писање нота и преписивали вежбе из уџбеника и на тај начин савладали читко и брзо писање и правилну ортографију. Ритмички диктати и записивање појединачних тонских висина претходе свакој појави мелодијско-ритмичких диктата.

Музичко стваралаштво

У основи музичког стваралаштва лежи продуктивно музичко размишљање које се разликује од репродуктивног, наиме, оно не понавља готове узоре, већ слободним комбиновањем ствара нове и логично осмишљене музичке садржаје.

Музичким стваралаштвом, ученици се у настави могу бавити мењањем мелодијких примера као и познатих песама, преобликовањем мелодије варирањем, експресивним обликовањем (променом динамике, артикулације и темпа) или креирањем песама и бројалица на задати текст чиме стварају нове једноставне, јединствене креативне мелодије. Осим тога, ученици могу импровизовати и на различитим мелодијским инструментима или на удараљкама (Орфов инструментариј или ручно израђеним инструментима). Активности музичког стваралаштва могу се спроводити индивидуално или групно. Музичким стваралаштвом се подстиче слобода изражавања и обликовања идеја и осећања, развија креативност и инвентивност како ученика тако и наставника.

Дидактичко-музичке игре

Музичке игре идеално су средство спонтаног усвајања знања и вештина. Игра је детету најдража активност. Оно кроз њу осећа задовољство и стиче прва сазнања. У настави солфеђа користе се музичке игре, а оне доприносе свестраном развоју личности, развоју музичких, али и моторичких способности деце.

Развој савремених технологија

Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа и теорије музике. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица.

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

Ритам

Ритам је изражен у садржајима програма кроз постављање ритмичких фигура и метричких врста. Ове поставке, као и у мелодици, прати коришћење одговарајућих примера песама са текстом или из литературе. Наставник својим извођењем поставља звучне представе (фигуре, врсте), а ученици уче примере као ритмичке моделе и користе их као трансфер у даљим ритмичким искуствима. Поставка се одвија на следећи начин: препознавањем мотива, извођењем кратких мелодијских мотива са новим градивом, мануелним извођењем ритма, правилним акцентовањем, испитивањем наученог градива, самосталним извођењем нових задатака са сличним садржајем, записивањем ритмичке окоснице и читањем примера из вокалне и инструменталне литературе. На такмичењима би требало обратити пажњу да примери буду на нивоу инструменталних композиција како ритмичко извијење не би само себи постало циљ.

Опажање врста такта континуирано прати рад на ритму кроз слушање музике, музичку пратњу наставника, извођење и кроз покрет.

Пре рада на ритмичком читању, али и касније, користи се читање у једнаком трајању исписаних нота, са или без обележене метричке врсте. Равномерним читањем ученици савладавају континуирано праћење нотног текста са обележеним темпом, а тиме и технику читања литературе коју свирају, односно певају (без враћања код учињене грешке!). Код постављања четвороделне поделе са паузама на јединици бројања и лукова треба почети од најједноставнијих фигура које садрже примери из инструменталне литературе.

Домаћи задаци треба да садрже: преписивање нота, вежбе из ортографије, утврђивање научених ритмичких етида, вежбе равномерног читања, утврђивање добро научених примера уз поставку мелодике и ритма (песме са текстом и примери из литературе), евентуално, утврђивање оних мелодијских вежби које су обрађене на часу.

Посебно је потребно истаћи важност савладавања ритма и ритмичких фигура кроз покрет. Ученик изражава свој доживљај музике и прати покретом песме и композиције: тапшањем, лупкањем, пуцкетањем прстима, корачањем,...те при том опажа и усваја елементе ритма.

Теорија музике

Теорија музике у контексту наставе солфеђа представља усвајање знања која омогућавају разумевање нотног текста. Познавање лествица, интервала и акорада као других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију музике осветили као саставни део музике, требало би је искључиво радити кроз озвучавање ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу.

Музичка писменост

Музичка писменост подразумева савладавање основних елемената и појмова у музици: нотног писма, кључева, нотних вредности, лествица, итд. Она се поставља на почетку као основа ради касније надоградње. Потребно је да ученик уме својим речима да објасни значење музичких појмова и дефиниција, тј. да учи с разумевањем.

Музички бонтон

Наставник је у обавези да васпитно делује на ученика упућујући га на правила понашања-музички бонтон, при слушању и извођењу музике. Потребно је да подстиче ученика да пажљиво слуша и коментарише извођење друга-другарице, као и музичког дела, али и да се адекватно понаша на концертима и јавним наступима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима солфеђа најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу, не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу музичких садржаја као и развоју креативности.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све могуће разлоге за потенционалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Резултати годишњих испита и смотри, учешће на јавним наступима употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ТЕОРИЈА МУЗИКЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Теорија музике је да ученици стичу знања која подразумевају музичко описмењавање и спознају елемената музике а све то ради ефикаснијег разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– објасни музичке појмове и термине: тонски и нотни систем од велике до треће октаве, виолински и бас кључ, особине тона, метар и метричке ознаке, музичку фразу, агогику, артикулацију, динамику и темпа.Основни украси и фигуре (информативно); – запише и препозна лествице, лествичне интервале и квинтакорде, доминантни и умањени септакорд у тоналитету; – запише и препозна врсте интервала до октаве (по узору на лествичне); – запише и препозна дурски и молски квинтакорд са обртајима и умањени и прекомерни квинтакорд; – запише и препозна све врсте септакорада и мали дурски септакорд с обртајима; – правилно пише ноте, паузе и нотне вредности у различитим тактовима;	ПОЈМОВИ	Музички појмови и термини.
	ТОНАЛИТЕТИ	Теоријско обнављање свих дијатонских лествица, упоређивање истоимених и паралелних тоналитета, карактеристични лествични интервали, лествични квинтакорди, доминантни и умањени септакорд у тоналитету.
	ИНТЕРВАЛИ	Трозвуци: обнављање консонантних квинтакорада и њихових обртаја и умањени и прекомерни квинтакорд.
	АКОРДИ	Четворозвуци: седам врста септакорада, мали дурски септакорд с обртајима.
	ОРТОГРАФИЈА	Правилно писање.
Испитни програм: Писмени део: Тест: музички појмови, тоналитети, интервали, акорди, ортографија.		

Кључни појмови садржаја: музички појмови, тоналитети, интервали, акорди, ортографија.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ ТЕОРИЈА МУЗИКЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји теорије музике су повезани са садржајима наставе солфеђа и усмерени су ка стицању музичких знања и вештина ученика са циљем да кроз теоретску анализу ученици сагледавају нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. С обзиром на дужину трајања часа (45 минута за групу) рад треба ефикасно организовати.

Код млађих ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области – теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Теорија музике је посебан предмет у завршним разредима основног музичког образовања. Од првог до последњег разреда основног музичког образвовања теорија музике прати сваку поставку и обраду методске јединице, како у мелодици и ритму, тако и у опажању, интонирању и диктатима.

У почетним разредима тежиште рада је на описмењавању ученика у оквиру домаћих задатака у виду преписивања примера из уџбеника и именовања исписаних нота и нотних записа, где је заправо циљ у овладавању нотним писмом у виолинском и бас кључу и савладавању нотних трајања и пауза као и врсте такта. Ова елементарна врста музичке писмености ће сужити као основно средство за даљу надоградњу знања из теорије музике.

Основне појмове наставник објашњава примерено узрасту ученика. Потребно је да ученици не уче напамет музичке: појмове, елементе и дефиниције, него да умеју својим речима да их објасне, покажу или одсвирају на инструменту. Сви музички елементи који се посебно и постепено савладавају, међусобно су повезани и чине нераскидиву, свеобухватну целину музике.

Теорија музике која је у чврстој вези са наставом солфеђа представља усвајање знања која кроз анализу омогућавају тумачење и дубље разумевање нотног текста и музике. Познавање лествица, интервала и акорада као других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију музике освестили као **саставни део музике**, требало би је искључиво радити кроз **озвучавање** ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу. Такав приступ теорији музике доприноси успешној корелацији са наставом инструмента.

Утврђивање и проверу знања из теорије музике треба спроводити усменим и писменим путем, на разнолик и интересантан начин кроз: квизове, укрштене речи, дидактичке игре, тестове ...

Развој савремених технологија

Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа и теорије музике. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица.

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима теорије музике најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, да би функционални задаци имали приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу, не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и тумачењу музичких садржаја као и развоју креативности.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све могуће разлоге за евентуалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Б. ИЗБОРНИ ОДСЕЦИ

1. ОДСЕК ЗА РАНУ МУЗИКУ

ГУДАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА РАНУ МУЗИКУ
(виела и ренесансна виолина, виола да гамба)

Назив предмета	**ВИЕЛА И РЕНЕСАНСНА ВИОЛИНА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Виела и ренесансна виолина је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**V разред класичног програма и I разред виеле и ренесансне виолине**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике виеле и ренесансне виолине; – правилно стоји (или седи) и држи инструмент; – правино артикулише тон; – изражајно пева, а потом самостално или уз пратњу наставника свира кратке и лаке песмице по слуху; – изводи правилно техничке вежбе за промену позиције, интонацију и покретљивост уз помоћ наставника; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском и бас кључу; – развије способност транспоновања; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање..; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу инструмента; – комуницира са другим свирачима са којима свира кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Делови и карактеристике инструмената и гудала. Кратак историјат инструмената. Начин добијања тона (PIZZ и QZCO). Поставка леве и десне руке. Основне артикулације: деташе, легато, стакато, спикато. Транспоновање лаких композиција. Техничке вежбе за развој моторике прстију (леве руке). Тонске вежбе за десну руку (начин добијања тона, промена брзине вођења гудала, место држања гудала, такозвано „скраћено" држање гудала, путања гудала...). **Скале и трозвуци** (све дурске и молске скале до два предзнака) кроз две октаве Скале и трозвуке вежбати и на старим штимовима инструмената... нпр. g, d^1, g^1, d^2; или a, d^1, a^1, d^2... Разлике у свирању украса кроз историјске епохе. Варијација (мелодијска и ритмичка) музичког текста као манир и начин интерпретације у поменутим епохама. Разлика у извођењу духовне и световне музике. Лева рука (сажимање и истезање пристију леве руке) такозвано свирање у „квинтном положају". Улога вибрата у раној музици. **ЛИТЕРАТУРА** – Све композиције из периода ренесансе... – Историјско дидактичка литература – Историјски примери, комади и циклична дела из периода ренесансе – Остала литература за коју наставник сматра да позитивно утиче на ученика у свеобухватном музичком смислу и помаже његовом личном развоју
Обавезни минимум програма Десет скала (пет дурских и пет молских) са трозвуцима и одговарајућим потезима, двадесет до тридесет композиција.		
Јавни наступи Обавезна два интерна часа, смотре, јавни часови, концерти		
Испитни програм Три композиције различитог карактера		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, стил, музичка фраза, музички бонтон, динамика, агогика, артикулација, прсторед

Назив предмета	**ВИЕЛА И РЕНЕСАНСНА ВИОЛИНА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Виела и ренесансна виолина је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**VI разред класичног програма и II разред Виеле и ренесансне виолине**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише карактеристике музике у средњем веку и ренесанси; – чита различите штимове; – прилагоди прсторед у односу на штим; – свира без вибрата; – држи гудало скраћено и свира на доњој половини; – изабере инструмент у односу на врсту композиције и прилику у којој се музика изводи; – разликује врсту и начин свирања украса; – импровизује на задати музички текст; – варира постојећи музички текст;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике и начин извођења музике на гудачким инструментима у средњем веку. Карактеристике и начин извођења музику музике на гудачким инструментима у ренесанси. Различити штимови у односу на врсту. Обликовање тона – артикулација, темпо, агогика. Украси, импровизација и варијација – врсте и начини. Композиције световног и духовног карактера. Свирање у ансамблу.

– изводи самостално или у ансамблу композиције из нота или напамет; – комуницира са осталим члановима ансамбла кроз музику;		**Скале и трозвуци** Ге, Де, Це, Еф и Бедур, ге, де, а, е и хамол са тоничним трозвуцима у шеснаестинама. **ЛИТЕРАТУРА** – К. Валтер: *Шпилманске игре*, II свеска, збирка (Универзал, 20013) – Х. Конор: *Игре Шекспировог доба*, збирка, од броја 1 до 8 (нордијска музичка кућа) – П. Атањан: *Игре Париза, I свеска*, збирка (Шот, 3758) – П. Жервез: *Игре XVI века*, збирка (Мек, 11) – М. Преториус: *Француске игре* из „Терпсихоре", I и II свеска, збирке (Мекс, 3607, 3608) – Т. Сузато: *Дансерај*, I и II свеска, збирке (Шот, 2435, 2436) Други комади и збирке сличног садржаја и тежине. У вишегласним композицијама свирати деонице које по свом опсегу одговарају тонском опсегу наведених инструмената.
Обавезни минимум програма – пет комада за соло извођење; – пет дела која су вишегласна и намењена групном музицирању.		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа током школске године.		
Програм смотри 1. Три композиције за соло извођење из епохе средњег века или ренесансе; 2. Три композиције у саставу трија или квартета чије поједине деонице по свом тонском опсегу одговарају једном од наведених инструмената. Могуће су различите комбинације инструмената периода ране музике.		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, стил, музичка фраза, музички бонтон, динамика, агогика, артикулација, прсторед.

Назив предмета	**ВИОЛА ДА ГАМБА (сопран, алт, тенор-бас)**
Циљ	**Циљ** учења предмета Виола да гамба је да код ученика развијеинтересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**V разред класичног програма и I разред Виола да гамбе**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише развој и карактеристике *виоле да гамба* у ренесанси; – чита различите штимове; – прилагоди прсторед у односу на штим; – држи гудало скраћено; – свира на доњој половини гудала; – изабере инструмент у односу на врсту композиције и прилику у којој се музика изводи; – разликује врсту и начин свирања украса; – импровизује на задати музички текст; – варира постојећи музички текст; – изводи самостално композиције из нота или напамет.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Настанак, развој и грађа*виоле да гамбе*у ренесанси. Штимови виоле да гамба (сопран, алт, тенор-бас). Поставка леве руке и вежбе за еластичност прстију и зглоба. Прсторед у основној позицији на свим жицама. Поставка десне руке и техника вођења гудала. Композиције из периода ренесансе – интерпретација. Украси, импровизација и варијација – врсте и начини. **Скале и трозвуци** Дедур и демол са тоничним трозвуцима кроз две октаве у лаганим четвртинама. **ЛИТЕРАТУРА** – Paolo Biordi&Vittorio Ghielmi: *Metodocompleto e progressivo per Viola da Gamba* *vol. I & vol. II* – Bishop Martha: *40 Melodic and Progressive Exercises for Viola da Gamba* – Х. Менкемејер: *Школа за тенор бас гамбу*, од 1. до 66. вежбе. – М. Мидлар: *Малиалбум*, I свеска, комадибр. 7, 8, 12. и 14. – Анонимус, XVII век: *„Гринсливс"* (Доблингер), избор варијација према могућностима ученика, соло деоницу свирати октаву ниже – Ф. д'Ана: *Фротоле, Страмботи и Сонети,* II књига (Рикорди – 1976), збирка – С. Роси: *Симфоније* и *Гаљарде*(Шот, 4096), збирка – П. Фалез: *Игре XVI века* (Мек, 3601), збирка – Ф. Бендузи: *ОпераваделБали* (Мек, 3602), збирка – П. Атањан: *II књигагитара XVI века* (Мек, 3603), збирка – П. Атањан: *IV и V књига игара XVI века* (Мек, 3604), збирка – Други комади и збирке сличног садржаја и тежине.
Обавезни минимум програма – Тридесе твежби из Школе за виола да гамбу; – десет комада за соло извођење или у групи.		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа током школске године.		
Програм испита 1. Три композиције које одговарају тонском опсегу једне од Виола да гамба, из епохе ренесансе за соло извођење или уз пратњу (лаута, чембало, историјска харфа); 2. Три трогласне или четворогласне композиције чије поједине деонице одговарају тонском опсегу једне од виола дагамба. Дела се могу изводити у различитим комбинацијама дувачких, гудачких и других инструмената периода ране музике.		

Кључни појмови садржаја: тон, штим, гудало, украси, импровизација, варијација

Назив предмета	**ВИОЛА ДА ГАМБА (сопран, алт, тенор-бас)**
Циљ	**Циљ**учења предмета Виола да гамба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**VI разред класичног програма и II разред Виола да гамбе**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише карактеристике музике у ренесанси и раном бароку; – чита различите штимове; – свира без вибрата; – држи гудало скраћено и свира на доњој половини; – изабере инструмент у односу на врсту композиције и прилику у којој се музика изводи; – разликује врсту и начин свирања украса; – импровизује на задати музички текст; – варира постојећи музички текст; – изводи самостално композиције из нота или напамет.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике и начин извођења музике на виола да гамби у ренесанси и раном бароку. Техника леве и десне руке. Различити штимови (сопран, алт, тенор-бас). Обликовање тона – артикулација, темпо, агогика. Украси, импровизација и варијација – врсте и начини. Композиције световног и духовног карактера. **Скале и трозвуци** – Еф, Ге, Цедур, е, ге, амолсатоничним трозвуцима у осми нама. – Скалесвирати у лаганим осминама у различитим потезима гудала, до седам нота на један потез. **ЛИТЕРАТУРА** – Х. Менкемејер: *Школа за тенор – басгамбу*, од 67. вежбедокраја, саизузетком 88. и 89. вежбе. – The Golden Viol – *Grace Feldman – method for the bass viola da gamba* – Х. Конор: *Игре Шекспировог доба*, одброја 1 до 8 (нордијска музичка кућа), збирка (водећу деоницу транспоновати октавуниже). – П. Атањан: *ИгреПариза* и свеска (Шот, 3758), збирка – П. Жервез: *Игре XVI века* (Мек, 11), збирка – М. Преториус: *Француске игре из „Терпсихоре*", I и II књига (Мек, 3607, 3608), збирке – Т. Сузато: *Дансерај* I и II свеска (Шот, 2435, 2436), збирка – Други комади и збирке сличног садржаја и тежине. – Norcombe Daniel: *Nine Divisions for bass viol* – Morley Thomas: *Nine Fantasias for two viols*
Обавезни минимум програма – десет вежби из Школе за виола да гамбу; – пет комада за соло извођење, уз пратњу лауте, чембала или ренесансне харфе; – пет комада за групно музицирање.		
Јавни наступи Обавезна су два јавна наступа током школске године.		
Програм испита 1. Три композиције из епохе ренесансе или раног барока, за соло извођење или уз пратњу, 2. Три композиције у саставу трија или квартета чије појединe деонице по свом тонском опсегу одговарају једној од виола да гамба. Могуће су најразличитије комбинације инструмената ренесансе и раног барока.		

Кључни појмови садржаја: тон, штим, гудало, украси, импровизација, варијација

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

(виела и ренесансна виолина, виола да гамба)

I. УВОДНИ ДЕО

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и личо музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени **музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика би требало развити дух заједништва кроз присуство на концертима и групно свирање. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимуласање комуникацијских вештина у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе (стоје) и правилно користе извођачки апарат. Неопходност неговања и одржавања коштано – мишићног и слушног апарата треба да буде стандард коме се тежи.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример, песму, дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и групна (ансамбли) и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа. У оквиру организације годишњих и месечних активности, неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученике треба упознати са историјом настанка гудачких инструмената, њиховим развојем у средњем веку и ренесанси, као и са њиховом улогом у развоју инструменталне и вокално-инструменталне музике. У оквиру историјског развоја треба представити грађу инструмената и гудала и различите начине усаглашавања жица и начин добијања специфичног тона. Веома је важно инсистирати на правилној поставци инструмента у односу на тело свирача, специфично држање гудала и основе интерпретације музике средњег века и ренесансе преко дела насталих у поменутим епохама.

Посебно треба обратити пажњу на правилан развој техничких елемената у свирању – технике леве и десне руке и њихову синхронизацију, свирање без вибрата у левој руци, начине украшавања, динамику, одговарајућу артикулацију, темпо и остале стилске карактеристике ране музике.

Код ученика је потребно развијати способност за импровизацију и карактеристично варирање мелодије. Треба тежити ка оригиналности код сваког ученика у извођењу средњовековних и ренесансних комада.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмената најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА РАНУ МУЗИКУ

(лаута**,** харфа)

Назив предмета	**ЛАУТА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Лаута или инструмената из породице лаута је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и раној музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**V разред класичног програма и I разред ЛАУТЕ**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– релаксирано држи инструмент и користи своје мануелне способности; – користи тонски колорит и динамички потенцијал инструмента уз помоћ наставника; – примењује историјску технику свирања; – тумачи и течно чита табулатуре; – комуницира са осталим члановима ансамбла кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње.	ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РАНЕ МУЗИКЕ	Историја, улога грађа, акустичка својства и изражајне могућности инструмента. Основне технике свирања инструмента. Читање табулатура. Самостално учење и вежбање. Свирање соло и у ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА** – Стефан Лундгрен: *Школа за ренесансну лауту* – Андреа Дамиани: *Метода за ренесансну лауту* – Тојохико Сато: *Школа за барокну лауту* Избор композиција може бити и из друге литературе која садржи композиције писане за инструменте из породице лаута.
Обавезни минимум програма Најмање осам композиција и два дуа.		
Јавни наступи Минимум два јавна наступа током школске године.		
Програм смотри 1. Једна композиција писана у табулатури; 2. Једна композиција писана у савременој нотацији; 3. Један дуо.		

Кључни појмови садржаја**:** тон, свирање, динамика, колорит, фразирање, слушање ране музике.

Назив предмета	**ЛАУТА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Лаута или инструмената из породице лаута је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**VI разред класичног програма и II разред ЛАУТЕ**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– приликом интерпретације примењује историјску технику; – тумачи и течно чита француску и италијанску табулатуру; – овладава естетиком тона и његовим колоритом; – усклади музичку дикцију са мотериком; – примењује изражајна средства у свирању; – самостално и јавно свира кратке композиције соло и у оквиру дуа; – комуницира са осталим члановима ансамбла кроз музику; – критички сагледа сопствено свирање у односу на техничку припремљеност и интерпретацију.	ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РАНЕ МУЗИКЕ	Француска и италијанска табулатура. Изражајна средства: динамика, агогика, артикулација, орнаментација. Естетика тона и колорит. Свирање у ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА** – Стефан Лундгрен: *Школа за ренесансну лауту* – Андреа Дамиани: *Метода за ренесансну лауту* – Тојохико Сато: *Школа* за барокну лауту Избор композиција може бити и из друге литературе која садржи композиције писане за инструменте из породице лаута.

Обавезни минимум програма Из наведене литературе треба проћи и обрадити што већи број композиција, од чега до нивоа јавног наступа урадити најмање десет композиција и три дуа.
Јавни наступи Минимум два јавна наступа током школске године.
Програм испита 1. Једна композиција писана у француској табулатури; 2. Једна композиција писана у италијанској табулатури; 3. Једна композиција писана у савременој нотацији; 4. Један дуо

Кључни појмови садржаја: естетика тона, динамика, агогика, артикулација, дикција, орнаментација, импровизација.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЛАУТА

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу које подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. Сам ток часа у оквиру индивидуалне наставе у многоме зависи од припремљености ученика у односу на претходни час. У току планирања неопходно је имати у виду и календар не само рада већ и јавних наступа, аудиција, концерата и такмичења.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Свирање на Лаути или инструментима из породице лаута (персијска, средњевековна, ренесансна и барокна лаута, теорба, вихуела, ренесансна и барокна гитара...) подразумева примену специфичне историјске технике која подразумева посебан и јединствен начин записивања музичких мисли који је коришћен у далекој прошлости. У односу на конституцију и величину лауте најважније је код ученика постићи да оптимално релаксирано држе инструмент, чиме ће неспутано моћи да користи своје мануелне способности. У наведеним школама области су систематизоване према техничким и музичким захтевима и прилагођене изучавању и савладавању редовним, континуираним радом уз стручну помоћ професора. Важно је следити поступност у увођењу слободе музичког израза индивидуалним осмишљавањем и коришћењем украса, стилске орнаментације и импровизације.

Треба имати у виду да је сврха ова два разреда да оспособи и припреми ученика за студиознији рад у средњој музичкој школи. У том смислу неопходно је да ученик научи да чита француску и италијанску табулатуру, као и савремено нотно писмо – због другачијег штима инструмената у односу на гитару – да би касније, усредњој музичкој школи, несметано могао да усваја нова и продубљује стара знања.

Што се саме технике свирања тиче, при поставци леве руке, у односу на гитару разлике су минималне, само су прсти благо повијенији напред ка доле, због дуплих жица на историјским инструментима. То није случај и са десном руком јер се њена поставка и начин свирања знатно разликују од савремене технике класичне гитаре. Мали прст је при свирању прислоњен на резонантну плочу због другачијег угла уласка у жицу и стабилности десне руке. Природна артикулација се добија тако што палац, уколико је то могуће, свира наглашене добе а кажипрст ненаглашене. У случају да палац користимо за извођење басове деонице, тада се наглашена доба свира средњим прстом. Када је потребно одсвирати више од три тона истовремено, користи се домали прст. Подразумева се свирање тирандо техником.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ИСТОРИЈСКИ ИНСТРУМЕНТИ из породице ХАРФА (дијатонска харфа; хроматска харфа са два реда жица: италијанска и шпанска варијанта; хроматска харфа са три реда жица, непедална харфа са прештимачима, педална харфа са једноструком акцијом)

Назив предмета **ИСТОРИЈСКИ ИНСТРУМЕНТИ из породице ХАРФА**

Циљ **Циљ** учења инструмената из породице Харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према историјским инструментима и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **V разред класичног програма и I разред историјске Харфе**

Годишњи фонд часова **35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима инструмент; – чита виолински и бас кључ; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање; – самостално свира кратке композиције напамет; – изводи кратке музичке фразе; – препозна музику трубадура и минестрела кроз слушање; – свира скале и акорде на одабраном инструменту; – наштимује харфу уз помоћ дигиталног тјунера; – прилагоди артикулацију инструменту у зависности од степена затегнутости жица; – свира са ансамблом; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Упознавање инструмената (у зависности од расположивости), поставка руке и тела за харфом. Нотно описмењавање и упознавање са основним ритмичким вредностима. Штимовање одабраног инструмента (у зависности од расположивости). Разлике у артикулацији на инструментима са мањом и већом затегнутошћу жица. Лествично и акордско кретање на различитим инструментима (у зависности од расположивости). Стилске карактеристике средњег века у делима за харфу. Музика трубадура и трувера у композицијама за харфу. Свирање у ансамблу. **Скале и трозвуци** Дурске скале до три предзнака кроз једну октаву Трозвук у основном положају и обртајима хармонски и разложено. **ЛИТЕРАТУРА:** – Гроси-Поцоли *техничке вежбе* – Скаила Канга – *Галерија минестрела: Игра краља Хенрија, Успаванка краљице Мери, Серенада* – Дебора Фрију: *Лаи* *DANCE AND INSTRUMENTAL DIFERENCIAS IN SPAIN DURING THE 17TH AND EARLY 18TH CENTURIES* *Esses, Maurice.*
Обавезни минимум програма – дурске лествице до три предзнака – кроз једну октаву са трозвуком; – три до четири комада.		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године.		
Програм испита 1.Две средњовековне композиције по избору		

Кључни појмови садржаја: музика,тон, интонација, свирање, слушање музике,ритам, музичка фраза, правила понашања

Назив предмета **ИСТОРИЈСКИ ИНСТРУМЕНТИ из породице ХАРФА**

Циљ **Циљ** учења инструмената из породице Харфа је да код ученика развије интересовање и љубав према историјским инструментима и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред: **VI разред класичног програма и II разред харфе**

Годишњи фонд часова: **33 часа**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира скале и акорде на одабраном инструменту; – течно свира трозвуке разложено, у исто време и арпеђа; – изводи флажолет и глисандо; – примени одговарајућу динамику; – помера три прештимача током свирања; – коментарише сопствено извођење; – препозна музику касне ренесансе кроз слушање и извођење; – поштује правила облачења и понашања на сцени као извођач или као слушалац; – поштује техничке процедуре приликом вежбања и свирања; – користи предности дигитализације у истраживању историјских инструмената, за слушање и извођење музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Техничке вежбе за прсте: клизање палца и четвртог прста. Флажолет, глисандо. Стилске карактеристике касне ренесансе и почетак барока у композицијама за харфу. Свирање у ансамблу. Штимовање одабраног инструмента (у зависности од расположивости). Лествично и акордско кретање на различитим инструментима (у зависности од расположивости). **Скале и трозвуци** Молске лествице (а, е, де, ге, це) – кроз две октаве у хармонском молу. Трозвук – разложено, секо и арпеђо, сложеније. **ЛИТЕРАТУРА** – М.Гроси-Е.Поцоли: *Техничке вежбе* – Дејвид Овенс: *Гринсливс,* – *Ирске песме, Шкотске песме* – Дебора Фриу: *Енглески естампи* – Д. Бишо: *Италијанска ренесанса* – Енглеска ренесанса: Вилиам Брд, (Шекспиров театар) – А. Мудара: *Фантазија у стилу Лудовика*

Обавезни минимум програма – све молске лествице кроз две октаве; – 4 до 5 комада
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године
Испитни програм 1. три комада по избору

Кључни појмови садржаја: музика,тон, интонација, свирање, слушање музике,ритам, музичка фраза, правила понашања

ИНСТРУМЕНТИ СА ДИРКАМА
(оргуље, чембало)

Назив предмета **ОРГУЉЕ**

Циљ **Циљ** учења предмета Оргуље је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици свих епоха кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **V разред класичног програма и I разред Оргуља**

Годишњи фонд часова **35 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике оргуља као дувачког инструмента са клавијатуром и начин добијања тона; – опише историјат инструмента; – опише карактеристике основних националних стилова и епоха ренесансе, раног, средњег и високог барока; – правилно седи и правилно постави руке и ноге; – изводи основне артикулације; – препозна основне орнаменте и опише технику њиховог извођења; – изводи правилно техничке вежбе за примену прстореда и педалне апликатуре; – правилно изводи полифони текст применом транспарентности артикулације; – свира кратке композиције из нота соло; – разуме акордску подлогу композиције, – користи неметрички нотни запис; – примењује елементарне принципе басо континуа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – сарађује са другим инструментима и вокалима; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – користи предности дигитализације.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике основних националних стилова и епоха ренесансе, раног, средњег и високог барока Карактеристике инструмента Добијање тона Поставка извођачког апарата Вежбе за историјске врсте артикулација и прстореде Вежбе за орнаментацију и за басо континуо Инегалитет и инфлескија Читање историјских врста нотације Свирање у ансамблу Музички бонтон **ЛИТЕРАТУРА** – Музика ренесансе и барока: М. А. Кавацони: ричеркари, мотети, канцони; – Т. Талис, В. Бирд, О. Гибонс; – Лакше сонате П. А. Сојера – Ђ. Фрескобалди, Ј. Ј. Фробергер, Д. Букстехуде избор комада; – Ј. С. Бах: варијациони и лакши полифони облици – Г. Ф. Хендл: Свите (избор). – Композиције друге половине XVIII века: Ј. Кристијан Бах, К. Ф. Е. Бах (избор); К. Дакен (избор) Друге композиције по избору професора
Обавезни минимум програма – три педалне етиде, – пет композиција различите фактуре, карактера и стила		
Јавни наступи: два		
Програм смотри (изводи се из нота) три композиције различитог стила		

Кључни појмови садржаја:педална техника, регистри, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **ОРГУЉЕ**

Циљ **Циљ** учења предмета Оргуље је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици свих епоха кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **VI разред класичног програма и II разред Оргуља**

Годишњи фонд часова **33 часа**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике појединих регистара; – опише историјат инструмента и познаје основне типске регистрације; – разуме и примени карактеристике основних националних стилова и епоха; – изводи сложеније артикулације; – препознаје орнаменте и технику њиховог извођења; – користи неметрички нотни запис; – препознаје карактеристике нотног записа -користи уртекст; – изводи правилно техничке вежбе за прсторед и педалну апликатуру; – правилно изводи полифони текст применом транспарентности артикулације; – познаје елементарне принципе басо континуа;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмента, начином добијања тона поставка тела, руку, прстију, ногу. Основн артикулација Основни орнаменти, вежбе за орнаментацију Основни стилови. Вежбе за басо континуо. **ЛИТЕРАТУРА** Музика ренесансе и барока: М. А. Кавацони: Ричеркари, мотети, канцони Т. Талис, В. Бирд, О. Гибонс Сонате П. А. Солера

– учествује на јавним наступима у школи и ван ње – у слушању и извођењу музике сарађује са другим инструментима и вокалима; – користи предности дигитализације.		Ђ. Фрескобалди, Ј. Ј. Фробергер, Д. Букстехуде, Ј.П.Свелинк, Ј. Пахелбел, Л. Н. Клерамбо, Ф. Купрен – избор комада Ј. С. Бах: варијациони и полифони облици Г. Ф. Хендл: Свите (избор). Композиције друге половине XVIII века: Ј. Кристијан Бах, К. Ф. Е. Бах (избор); К. Дакен (избор) Друге композиције по избору професора.
Обавезни минимум програма четири педалне етиде, седам композиција различите фактуре, карактера и стила		
Јавни наступи: два		
Испитни програм(изводи се из нота) педалну етиду и полифони облик		

Кључни појмови садржаја:педална техника, регистри, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета **ЧЕМБАЛО**

Циљ **Циљ** учења предмета Чембало је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и раној музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.

Разред **V разред класичног програма и I разред Чембала**

Годишњи фонд часова **35 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике чембала и начин добијања тона; – опише историјат инструмента; – правилно седи и правилно постави руке; – изводи основне артикулације; – препознаје основне ознаке за орнаментацију, аспирацију, суспензију; – изводи основне орнаменте; – користи уртекст, односно препознаје карактеристике нотног записа ренесансних и и барокних националних школа; – изводи правилно техничке вежбе за примену историјских прстореда и самостално их уноси у лакше композиције; – чита нотни текст "наслепо" без гледња у руке и без учења напамет; – правилно изводи полифони текст применом транспарентности артикулације; – свира соло кратке композиције из нотног текста; – разуме акордску подлогу композиције, неметрички нотни запис и врсте метричких форми (игре, полифоне форме); – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Историјски развој и карактеристике инструмента. Начин добијања тона. Поставка тела, руку и прстију. Основне артикулације: деташе, оверлегато, арпеђо. Основни орнаменти. Основни стилови. Техничке вежбе: – за историјске артикулације и прстореде; – за арпеђирање; – за орнаментацију; – за басо континуо. **ЛИТЕРАТУРА** **Музика ренесансе**: – Фицвиљем: *Збирка за вирџинал* – Ђ. Пики: *Нова табулатура игара* **Музика 17. века**: – Ђ. Фрескобалди: *Лакше игре и партите* – Ј. Ј. Фробергер: *Лакше игре* – Л. Купрен: *кратки неметрички прелудијуми, игре* **Француска школа:** – Ф.Купрен:*Уметност свирања на клавсену* – Ф. Купрен: *Прва књига комада за клавсен,* – Ж. Ф. Рамо: *Свитаемол* (избор) – Шамбоњер,Клерамбо,Маршан, Л Ру, Жакет дела Гер, Дјепар, *лакши комади* **Шпанска школа:** – *Лакше сонате* П. А. Солера, К. Де Сеишаса, С. Албера – Д. Скарлати: *Сонате* (редакцијаР. Киркпатрика) **Немачка школа**: – Фишер, Букстехуде, – Ј. С. Бах: *један став из Француске Свите, мали прелудијуми, арија варирана на италијански начин:* – Г. Ф. Хендл: *Свите IX–XVI* (избор). – Композиције друге половине XVIII века: Ј.Кристијан Бах, – К. Ф. Е. Бах (избор); – К. Балбастр, К. Дакен (избор); – Б. Де Небра, Х. Ферер (избор).
Обавезни минимум програма: – једна компзиција енглеских или италијанских вирџиналста;три комада француске школе; две композиције немачке школе; једна соната Скарлатија или његових савременика		
Јавни наступи: два		
Програм смотри: – три композиције различитог стила		

Кључни појмови садржаја: рана музика, историјска извођачка пракса, ренсансни и барокни стил и национални укуси.

Назив предмета	**ЧЕМБАЛО**
Циљ	**Циљ** учења предмета Чембало је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и раној музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**VI разред класичног програма Клавира и II разред Чембала**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и користи свирачки апарат; – изводи основне артикулације; – изводи основне орнаменте; – користи уртекст; – свира соло кратке композиције из нотног текста; – прати акордску подлогу композиције; – користи неметрички нотни запис; – примењује начин интерпретације метричких форми (игре, полифоне форме); – примењује принципе басо континуа; – разуме појмове инегалитета и инфлескије и њихову улогу у остварењу експресивности на нединамичком инструменту; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – сарађује са другим инструментима и вокалима.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Поставка тела, руку и прстију. Основне артикулације: деташе, оверлегато, арпеђо. Основни орнаменти. Основни стилови. Техничке вежбе: – за историјске артикулације и прстореде; – за арпеђирање; – за орнаментацију; – за басо континуо. **ЛИТЕРАТУРА** Композиције за чембало до XVII века: Фицвиљемова збирка за вирџинал (лакше фантазије Џона Була, Виљема Берда, Ј. П. Свелинка); Б. Пики: Игре – Композиције XVII века – Б. Фраскобалди: *Цветови музике* (токате) – Ј. Ј. Фробергер: *Токате* – Л. Купрен: Прелудијуми. – Француска школа клавсениста: – Ф. Купрен: *Уметност свирања на клавсену* (прелиди 5, 6, – 7. и 8) – Ф. Купрен: *Прва књига комада за клавсен*, I, II свита – (Алеманда, Куранта) – Ж. Ф. Рамо: *Свита емол* (избор) – Избор лакших комада: Шамбољера, Клерамбоа, Маршана, Л Руа, Жакет де ла Гер, Ђепара – Шпанска школа чембалиста: – Лакше сонате П. А. Солера, К. де Сеишаса, С. Албера – Д. Скарлати: Сонате преко К 90 (редакција Р. Киркпатрика) – Ј. С. Бах: *Француске Свите, Арија варирана на италијански начин:* – Г. Ф. Хендл: *Свите IX–XVI* (избор). – Композиције друге половине XVIII века: Ј. Кристијан Бах, К. Ф. Е. Бах (избор); – К. Балбастр, К. Дакен (избор); Б. де Небра, Х. Ферер (избор).
Обавезни минимум програма: – једна компзиција енглеских или италијанских вирџиналста; – три комада француске школе; – две композиције немачке школе; – једна соната Скарлатија или његових савременика		
Јавни наступи: два		
Испитни програм-три композиције различитог стила		

Кључни појмови садржаја: рана музика, историјска извођачка пракса, ренсансни и барокни стил и национални укуси.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
(оргуље, чембало)

I. УВОДНИ ДЕО

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени **музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика би требало развити дух заједништва кроз присуство на концертима и групно свирање. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимуласање комуникацијских вештина у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе (стоје) и правилно користе извођачки апарат. Неопходност неговања и одржавања коштано – мишићног и слушног апарата треба да буде стандард коме се тежи.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример, песму, дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и групна (ансамбли) и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа. У оквиру органи-

зације годишњих и месечних активности, неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава оргуља изводи се искључиво на оргуљама – електричним или цевним, са најмање две мануалне клавијатуре и педалом од 32 дирке. Оргуље се разликују по времену изградње и стилској епохи у којој су настале. Наставник мора имати стрпљење у раду са ученицима на овом изузетно компликованом и захтевном инструменту, нарочито у дочаравању имагинарних ситуација, упоређивању са другим инстурментима или извођењима. Ученик се учи кроз свирање, раздвајањем деоница у гласове и њиховим комбинацијама, играњем са регистрима и звучним комбинацијама, вежбањем на најтишем регистру због што бољег интонирања и усвајања музичког текста, али и вежбањем тути звука због осећања чудесне звучне моћи и њене контроле.

Чембало је нединамичан инструмент – јачином ударца не може се угицати на јачину тона па се изражајност на њему остварује градацијом артикулације од јасног деташеа преко легата до оверлегата. Добро познавање орнаментације својствене сваком композитору понаособ основа је добре и стилске интерпретације, па пре приступа композицији треба проучити табелу орнамената сваког композитора као и улогу мелодијску, хармонску или ритмичку сваког орнамента.

Посебну пажњу треба обратити на извођење акорада које је углавном арпеђирано.

За правилну стилску интерпретацију важан је правилан избор редакција и издања нота. За правилно извођење француске музике треба се упознати са појмом инегалитета, тако да осим рада на нотном тексту треба одвојити време за теоретски рад.

За интерпретацију дела Ј. С. Баха користити иокључиво „уртекст". У сваком тренутку рада са учеником треба неговати барокну естетику интерпретације – интровертну, деликатну, продуховљену, уздржано експресивну и муниционзну насупрот пијанистичкој романтичној и екстравертној интерпретацији.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмената најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА РАНУ МУЗИКУ

(блок флаута, траверзо флаута, шалмај, крумхорн, корнамуза, дулцијан, цинк, корнет, сегбат)

Назив предмета	**БЛОК ФЛАУТА***
Циљ	**Циљ** учења предмета Блок флаута је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**V разред класичног програма и I разред Блок флауте**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике Блок флауте; – правилно стоји и држи инструмент; – правилно артикулише тон; – изводи правилно техничке вежбе за промену позиције, интонацију и покретљивост уз помоћ наставника; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском кључу; – транспонује кратке композиције; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – свира кратке композиције напамет, соло и уз пратњу; – комуницира са другим свирачима са којима свира кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике инструмента Начин добијања тона Поставка леве и десне руке Основне артикулације: стакато и легато Транспоновање лаких етида и комада. **Скале и трозвуци** Це, Ге, Де, Еф, Бе-дур у једној октави и кроз две октаве са паралелним моловима са разлагњем. Техничке вежбе за развој моторике прстију. Тонске вежбе за издржавање тонова. **ЛИТЕРАТУРА** – Љ. Димитријевић: *Школа за блок флауту.* – Историјска дидактичка литература. – Историјски примери, комади и циклична дела из периода Средњег века, Ренесансе и Барока. Остала литература за коју предметни наставник сматра да позитивно утиче на ученика у свеобухватном музичком смислу и помаже његовом личном развоју.
Обавезни минимум програма: Десет скала (пет дурских и пет молских) са трозвуцима и разлагањем, четири комада, два циклична дела		
Јавни наступи: Обавезна су два наступа у току школске године		
Програм смотри: Две скале (дурска и молска), два комада различите епохе или стила.		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

***Програм наставе и учења за предмет Блок флаута се односи на „породицу" инструмената шалмај, крумхорн, корнамуза, дулцијан, цинк, корнет и сегбат**.

Назив предмета	**ТРАВЕРЗО ФЛАУТА** (барокна флаута)
Циљ	**Циљ** учења предмета Траверзо флаута је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**VI разред класичног програма и II разред Траверзо флауте**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике Траверзо флауте; – правилно стоји и држи инструмент; – правилно артикулише тон; – изводи правилно вежбе за промену позиције, интонацију и покретљивост уз помоћ наставника; – транспонује кратке композиције; – самостално свира кратке композиције напамет соло и у ансамблу; – комуницира са другим свирачима са којима свира кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Ренесансна и барокна траверзо флаута – карактеристике и начин добијања тона. Поставка леве и десне руке. Основне артикулације (стакато и легато). Транспоновање лаких етида и комада. Техничке вежбе за развијање моторике. Издржавање тонова у спором темпу и бољи фокус и усмерење ваздушног стуба са динамичким променама у оквиру Тонске вежбе. Свирање у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци** Це, Ге, Де и Еф-дур у једној октави и кроз две октаве и паралелне молске скале са траозвуцима. **ЛИТЕРАТУРА** – Љ. Димитријевић: *Школа за флауту.* – Историјска дидактичка литература. – Историјски примери (комади и циклична дела) из периода Барока, Класицизма и мањих стилских периода (касна Ренесанса, рани Барок, Рококо, Предкласицизам) Остала литература за коју предметни наставник сматра да позитивно утиче на ученика у свеобухватном музичком смислу и помаже његовом личном развоју.
Обавезни минимум програма: шест композиција из различитих епоха		
Јавни наступи: Обавезна су два наступа у току школске године		
Програм смотри: три композиције различитих стилова		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

(блок флаута, траверзо флаута, шалмај, крумхорн, корнамуза, дулцијан, цинк, корнет, сегбат)

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу које подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. Сам ток часа у оквиру индивидуалне наставе у многоме зависи од припремљености ученика у односу на претходни час. У току планирања неопходно је имати у виду и календар не само рада већ и јавних наступа, аудиција, концерата и такмичења.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученике треба пре свега упознати са историјатом раних инструмената, односно „породицама" инструмената, сличностима и разликама које постоје између њих, као и са њиховом улогом у развоју инструменталне и вокалноинструменталне музике.

У оквиру историјског развоја потребно је упознати ученике са грађом инструмената, а код инструмената са писковима (трском), упознати их са начином израде писка (трске).

Нарочиту пажњу треба обратити на овладавање техником дисања, контролу даха, на правилно држање инструмента, поставку усана, начин произвођења тона, као и на поставку прстију.

Код ученика је веома важно инсистирати на свакодневном вежбању скала, тонских и техничких вежби и на комадима за извођење. Пажњу треба усмеравати на чисто интонативно и техничко свирање које може да омогући само исправна поставка инструмената и правилна примена технике дисања.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**РАНО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Рано певање је да код ученика развије интересовање и љубав према певању и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**VI разред класичног програма и II разред раног певања**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише својим речима карактеристике гласа и начин добијања тона; – правилно држи тело и главу и стабилно стоји у правилном певачком ставу; – изводи правилно техничке вежбе дисања и упевавања; – успостави правилну покретљивост гласа уз помоћ наставника; – чита нотни текст у старим кључевима уз помоћ наставника: – истражује начине добијања чистог тона уз помоћ наставника или самостално; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког примера уз помоћ наставника; – пева кратке композиције напамет, соло и уз пратњу басо континуа; – комуницира са ансамблом кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Карактеристике вокалног апарта. Начин добијања тона. Поставка гласа. Овладавање основном техником ренесансног певања. Певање у ансамблу. Техника: – правилно држање тела – вежбе дисања – вежбе загревања гласа – упевавање – вежбе за украсе – прилагођавање класичне технике певања старој литератури – елементи стила: употреба вибрата, агогика, динамика, орнаментика и темпо – правилан изговор текста, нарочито песама трубадура и трувера **ЛИТЕРАТУРА** – Композиције за певање из периода средњег века, ренесансе и раног барока из збирки за соло певање. – Композиције средњег века – Краљ Ричард Лављег Срца, Краљ Алфонсо, Хел Сабио Мудри, Валтер фон дер Фогелвајде. – Композиције италијанске ренесансе: Б. Тромбончини, О. Веки, Андрија Мотовуњанин и др. – Композиције енглеске ренесансе и елизабетанске епохе – Краљ Хенри VIII, В. Бирд, Т. Морли, Т. Хјум, О. Гибонс и др. – Композиције француске ренесансе – Ж. Б. Безар, К. Сермизи, К. Ле Жен. – Композиције фламанских аутора – Гијом Дифај, Жоскен Де пре и др. – Композиције старих мајстора К. Монтеверди, Ђ. Качини, Ф. Дуранте, А. Страдела и др
Обавезни минимум програма: шест композиција из различитих епоха		
Јавни наступи: два у току године		
Програм смотри Две композиције различитих стилова		

Кључни појмови садржаја: тон, интонација, музичка фраза, слушање музике, ренесансно певање, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА РАНО ПЕВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Певањем се активира велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење и фине моторичке радње.

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици,а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени **Музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно свирање. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по ме-

сецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученике треба пре свега упознати са са историјским карактеристикама песама периода од средњег века до барока, развојем певања у том периоду и карактеристикама певања у различитим областима (Италија – Француска, кастратско и контратенорско певање и др.)

Код ученика треба инсистирати на прилагођавању класичне технике певања старој литератури али кроз интерпретацију на аутентичан начин и израз. Посебну пажњу треба посветити елементима стила као што су примерена употреба вибрата, агогика, динамика, орнаментика и темпо.

Веома је важно водити рачуна о правилном изговору текста, нарочито песама трубадура и трувера, на старом француском, енглеском и шпанском језику. Ученике свакако треба упознати са преводом текста што ће им омогућили одговарајућу интерпретацију.

Песме, односно композиције обавезно треба певати у оригиналу и користити издања која нису редигована (уртекст). Код вишегласних композиција потребно је користити старе инструменте.

Кроз класичну едукацију у ренесансном маниру потребно је обухватити све гласове, а нарочиту пажњу треба обратити на један од најкарактеристичнијих гласова за период ране музике, контратенор, односно на предиспозиције одређених ученика (мушкараца) и њихове склоности за бављење контратенорским, односно фалсетним певањем у школи.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

2. ОДСЕК ЗА ЏЕЗ МУЗИКУ

Назив предмета	**ЏЕЗ КОНТРАБАС, БАС ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез контрабас/Бас гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**III разред класичног програма контрабаса I разред** **Џез контрабас/Бас гитара**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и држи инструмент; – самостално користи појачало; – примењује основну технику свирања трзалицом; – прати каденце II-V-I у дуру и молу и дурски блуз у свинг ритму; – импровизује у оквиру блуз форме користећи блуз скалу; – примењује специфична стилска музичка изражајна средстава (артикулација и фразирање); – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – самостално свира једноставне композиције напамет.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Положај тела при свирању. Крактеристике контрабаса/бас гитаре уз употребу појачала. Техника леве и десне руке – свирање са једним и два прста. Свирање дурских скала применом различитих прстореда (7) (Це Еф, Бе, Ес, Ге, Де, А). Каденце II-V-I у дуру и молу. Свирање импровизоване пратње на блуз форму користећи бас линије. Артикулација и фразирање карактеристични за џез. **ЛИТЕРАТУРА** Реј Браун: *Бас Метода* Д. Буха: *557 џез стандарада*
Обавезни минимум програма: Три од 7 дурских лествица Две импровизације на блуз форму Две композиције уз пратњу једног инструмента без импровизације		
Јавни наступи: 2 у току школске године		
Програм смотре (на крају школске године): Једна од 7 дурских лествица Две композиције уз пратњу једног инструмента без импровизације. Програм се изводи напамет.		

Кључни појмови садржаја**:** Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ КОНТРАБАС/БАС ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез контрабас/Бас гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**IV разред класичног програма контрабаса II разред Џез контрабаса/Бас гитаре**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално чита са листа; – контролише квалитет тона и динамичке могућности инструмента; – самостално учи и вежба; – анализира кретање акордских тонова у дуру и молу у блуз форми; – правилно употребљава модусе; – импровизује користећи акордске тонове.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Вежбе за читање са листа. Техничке вежбе за брзину. Анализа кретања акордских тонова у везама II–V–I у дуру и молу и блуз форми Модуси – дорски, миксолидијски и дорски – правилна употреба. Импровизација од акордских тонова на II–V–I у дуру и молу и блуз форми. **ЛИТЕРАТУРА** Реј Браун: *Бас Метода* Д. Буха: *557 џез стандарада*
Обавезни минимум програма: Три модуса у једном тоналитету Везе II–V–I у 7 (седам) лествица дура и мола Две импровизације од акордских тонова II–V–I у дуру и молу и блуз форми Три композиције са импровизацијом уз пратњу једног инструмента		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм: Три модуса у једном тоналитету Три композиције са импровизацијом уз пратњу једног инструмента Програм се изводи напамет.		

Кључни појмови садржаја: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација, џез стандарди, блуз, модуси.

Назив предмета	**ЏЕЗ ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**V разред класичног програма гитаре и I разред Џез гитаре**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи и држи инструмент; – самостално користи појачало; – примењује основну технику свирања трзалицом; – прати каденце II-V-I у дуру и молу и дурски блуз у свинг ритму; – импровизује у оквиру блуз форме користећи блуз скалу; – примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – свира једноставне композиције напамет; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – користи предности дигитализације у слушању и анализирању џез музике и извођења;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Положај тела при свирању. Крактеристике електричне гитаре и појачала. Техника леве и десне руке – свирање трзалицом – наизмечно свирање трзалицом горе–доле, Свирање дурских скала применом различитих прстореда (7) у другој позицији (Це Еф, Бе, Ес, Ге, Де, А). Каденце II–V–I у дуру и молу. Свирање импровизованог сола на блуз форму користећи блуз скалу. Артикулација и фразирање карактеристични за џез. Свирање у ансамблу. ЛИТЕРАТУРА В. Левит: Малодија и ритам за гитару Д. Буха: 557 џез стандарада
Обавезни минимум програма: Три од 7 дурских лествица Две импровизације на блуз форму Две композиције уз пратњу једног инструмента без импровизације		
Јавни наступи: 2 у току школске године		
Програм смотре на крају школске године (изводи се напамет): Једна од 7 дурских лествица Две композиције уз пратњу једног инструмента без импровизације.		

Кључни појмови садржаја: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**VI разред класичног програма гитаре и II разред Џез гитаре**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално чита са листа; – контролише квалитет тона и динамичке могућности инструмента; – самостално вежба поштујући процедуру; – препознаје и прати кретање акордских тонова у дуру и молу у блуз форми; – правилно употребљава модусе; – импровизује користећи акордске тонове; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – користи предности дигитализације у слушању и анализирању џез музике и извођења; – учествује на концертима у школи и ван ње; – коментарише своје и туђе извођење музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Анализа кретања акордских тонова у везама II–V–I у дуру и молу и блуз форми. Модуси – дорски, миксолидијски и дорски – правилна употреба. Импровизација од акордских тонова на II–V–I у дуру и молу и блуз форми. Читање са листа – вежбе. Техничке вежбе за брзину. Свирање у ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА** В. Левит: *Мелодије и ритам за гитару* Д. Буха: *557 џез стандарада*
Обавезни минимум програма: Три модуса у једном тоналитету Везе II–V–I у 7 (седам) лествица дура и мола Две импровизације од акордских тонова II–V–I у дуру и молу и блуз форми Три композиције са импровизацијом уз пратњу једног инструмента		
Јавни наступи: два у току школске године		
Програм испита (изводи се напамет) Три модуса у једном тоналитету Три композиције са импровизацијом уз пратњу једног инструмента		

Кључни појмови садржаја: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација, џез стандарди, блуз, модуси.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење џез инструмената се остварује кроз упознавање ученика са основним елементима џез музике. Она обухвата форму блуза, артикулацију својствену инструменту и најчешће употребљиване акорде/скале. Ученик се са поменутим елементима упознаје на више начина: кроз активно слушање џез снимака, чиме се апсорбују одлике стила и специфична артикулација, кроз теоретско знање потребног музичког материјала за импровизацију и кроз извођење тема и импровизације у оквиру блуз форме, укључујући одлике стила и артикулацију својствену за инструмент који ученик свира.

У настави џез гитаре препоручује се слушање следећих аудио/видео примера:

– Каунт Бејзијев велики оркестар – избор;
– Дјук Елингтон – избор;
– Луис Армстронг – избор;
– Нет Кинг Кол – избор;
– Колман Хоукинс – избор;
– Лестер Јанг – избор;
– Чарли Кристијан – избор.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима џез певања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора. Учешће ученика на јавним наступима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ЏЕЗ КЛАВИР**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**V разред класичног програма клавира и I разред Џез клавира**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разликује стрејт (straight) и шафл (shuffle) начине свирања и неометано технички изводи исте у дурским скалама; – неометано изводи препоручене писане џез композиције Оскара Питерсона у свингу и стрејту; – разликује квалитете четворозвука и њихових обртаја; – разликује дурску и молску пентатонску као и блуз скалу; – импровизује на једном акорду користећи обе пентатонске као и блуз скалу уз пратњу другог клавира; – препозна блуз импровизацију користећи препоручене аудио примере.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Дурске и молске скале као техничке вежбе Свирање у ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА** Оскар Питерсон – *Етиде, комади, вежбе и менуети* Оскар Питерсон – *Џез етиде и комади 1* Оскар Питерсон – *Џез етиде и комади 2*
Обавезни минимум програма: Пет етида или комада Оскара Питерсона Пет вежби или менуета Оскара Питерсона Две импровизације на дванаест или шеснаест тактова, једна у дуру користећи дурску пентатонику и друга у молу користећи молску пентатонику и блуз скалу		
Јавни наступи: 2 у току школске године		
Програм испита на крају школске године (изводи се напамет): Две етиде или комада Оскара Питерсона Једна импровизација на дванаест или шеснаест тактова на једном акорду уз пратњу другог клавира		

Кључни појмови садржаја: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ КЛАВИР**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**VI разред класичног програма клавира и II разред Џез клавира**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разликује основне шифре акорада без ознака за алтерације; – са обе руке изведе хармонску везу 2-5-1 у првих пет тоналитета квартног круга користећи септакорде и њихове припадајуће обртаје; – неометано изводи препоручене писане џез композиције Оскара Питерсона у свингу и стрејту; – разликује једноставне џез форме попут 12-тактне блуз форме и 16-тактне AA или AA1 форме; – импровизује користећи блуз скалу на 12-тактну блуз форму са изворним акордским прогресијама пратећи себе левом руком у ”буги” стилском маниру; – импровизује у пентатонској скали на неограничен број тактова користећи један акорд са пратњом у левој руци септакордима и припадајућим обртајима.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Дурске и молске скале као техничке вежбе Свирање у ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА:** Оскар Питерсон – *Џез етиде и комади 3* Оскар Питерсон –*Збирка композиција за младог пијанисту* Драгиша Буха: *557 џез стандарада*
Обавезни минимум програма: Десет вежби или менуета Оскара Питерсона Пет композиција Оскара Питерсона Две једноставне блуз теме Два џез стандарда једноделне форме		
Јавни наступи: два у току школске године		
Програм испита (изводи се напамет) Три писане композиције Оскара Питерсона Једна једноставнија блуз тема са једним корусом импровизације Један џез стандард једноделне форме са импровизацијом		

Кључни појмови садржаја: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација, џез стандарди, блуз, модуси.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење џез клавира се остварује кроз упознавање ученика са основним елементима џез музике радом на извођењу написаних једноставних џез композиција, теорију и практичну примену исте а такође и кроз упознавање ученика са основним стратегијама вежбања. Последња етапа у ланцу стицања вештина у свирању клавира у џезу је и свирање у ансамблу.

У првој етапи се свирањем једноставних написаних џез композиција ученику ствара првобитан осећај извођења џез музике без неопходног познавања теорије. На овакав начин ученик се искуствено упознаје са основним елементима и одликама џез музике без оптерећења теоретске позадине џеза чиме се ствара неопходан ниво вештине и мотивисаности за увођење теорије и њене примене као неопходног начина у даљем учењу.

Теорија обухвата упознавање ученика са теоријом односа четворозвучних акорада и скала (хармонија и мелодија), артикулацијом, ритмом, метром и једноставном формом џез музике.

Стратегије вежбања претстављају начин, след радњи и инструкција састављен у сврху развијања вештине и осећаја владања извођачким алатима џез музике на клавиру.

Свирање у ансамблу је етапа где ученик примењује све претходно стечене вештине на инструменту на нивоу заједничког извођења где развија активно слушање и комуникацију са другим музичарима.

Остваривање наставе и учења се потпомаже активним слушањем џез музике различитих епоха чиме се препознавањем елемената развија слух, проверавају стечена знања а такође и развијају естетски критеријуми неопходни за мотивацију и даљи развој музичког бића.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима џез певања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора. Учешће ученика на јавним наступима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ЏЕЗ САКСОФОН**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез саксофона је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**V разред класичног програма Саксофона, Обое, Кларинета или Фагота и I разред Џез саксофона**
Годишњи фондчасова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној тему/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – користи свинг ритам у извођењу нотног текста; – импровизује у оквиру блуз форме користећи блуз скалу уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) траци; – свира једноставне композиције напамет; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – користи предности дигитализације у слушању и анализирању џез музике и извођења.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Вежбе фразирања кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Блуз скале: Це, Ге, Еф и А-дур. Одлике свинг ритма. Свирање импровизованог сола на форми блуза користећи блуз скалу. Свирање у ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА** Д. Буха: *557 џез стандарада* Џ. МекНил: *Уметност џез трубе* Џ. Кокер: *Џез шаблони*
Обавезни минимум програма: Две од четири блуз скале Једна импровизација на блуз форму Две композиције уз пратњу једног инструмента или плејалонг траке без импровизације		
Јавни наступи: два у току школске године		
Програм смотре (програм се изводи напамет) Две од четири блуз скале Две композиције уз пратњу једног инструмента или „плејалонга” (playalong) без импровизације		

Кључни појмови садржаја: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ САКСОФОН**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез саксофон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања.
Разред	**VI разред класичног програма Саксофона, Обое, Кларинета или Фагота и II разред Џез саксофона**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално чита са листа; – правилно употребљава модусе у импровизацији – импровизује користећи акордске тонове; – разлаже акорде каденцеII-V-I у дуру и молуи свира одговарајуће модусе преко сваког акорда из каденце; – правилно употребљава акордске тонове у дуру и молу у блуз форми; – самостално вежба поштујући техничке процедуре; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – користи предности дигитализације у слушању и анализирању џез музике и извођења.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање са листа. Модуси: јонски, дорски и миксолидијски – правилна употреба. Анализа каденце II-V-I у дуру и молу. Анализа кретања акордских тонова у везама II-V-I у дуру и молу и блуз форми. Импровизација од акордских тонова на II-V-I у дуру и молу и блуз форми. Свирање у ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА** – Д. Буха: *557 џез стандарада* – Џ. МекНил: *Уметност џез трубе* – Џ. Кокер: *Џез шаблони*
Обавезни минимум програма: Три модуса у једном тоналитету Три композиције са импровизацијом уз пратњу једног инструмента или плејалонг траке		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) Три модуса у једном тоналитету Три композиције са импровизацијом уз пратњу једног инструмента или плејалонг траке		

Кључни појмови садржаја: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација, џез стандарди, блуз, модуси, каденца II-V-I

Назив предмета	**ЏЕЗ ТРУБА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез труба је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**V разред класичног програма за Трубу и I разред Џез трубе**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – користи свинг ритам у извођењу нотног текста; – импровизује у оквиру блуз форме користећи блуз скалу уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) трака; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – свира једноставне композиције напамет; – користи предности дигитализације у слушању и анализирању џез музике и извођења.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Вежбе фразирања кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Блуз скале: Це, Ге, Еф и А- дур. Одлике свинг ритма. Свирање импровизованог сола на форми блуза користећи блуз скалу. Свирање у ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА** – Д. Буха: *557 џез стандарада* – Џ. МекНил: *Уметност џез трубе* – Џ. Кокер: *Џез шаблони*
Обавезни минимум програма: Две од четири блуз скале Једна импровизација на блуз форму Две композиције уз пратњу једног инструмента или плејалонг траке без импровизације		
Јавни наступи: два у току школске године		
Програм смотри (програм се изводи напамет) Две од четири блуз скале Две композиције уз пратњу једног инструмента или „плејалонга” (playalong) без импровизације		

Кључни појмови садржаја**:** тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЦЕЗ ТРУБА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Цез трубе је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**VI разред класичног програма за Трубу и II разред Цез трубе**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално чита са листа; – правилно употребљава модусе у импровизацији; – импровизује користећи акордске тонове; – разлаже акорде каденце II-V-I у дуру и молу и свира одговарајуће модусе преко сваког акорда из каденце; – правилно употребљава акордске тонове у дуру и молу у блуз форми; – самостално вежба поштујући техничке процедуре; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – користи предности дигитализације у слушању и анализирању џез музике и извођења.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање са листа. Модуси: јонски, дорски и миксолидијски – правилна употреба. Анализа каденце II-V-I у дуру и молу. Анализа кретања акордских тонова у везама II-V-I у дуру и молу и блуз форми. Импровизација од акордских тонова на II-V-I у дуру и молу и блуз форми. Свирање у ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА** – Д. Буха: *557 џез стандарада* – Ц. МекНил: *Уметност џез трубе* – Ц. Кокер: *Џез шаблони*
Обавезни минимум програма: Три модуса у једном тоналитету Три композиције са импровизацијом уз пратњу једног инструмента или плејалонг траке		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) Три модуса у једном тоналитету Три композиције са импровизацијом уз пратњу једног инструмента или плејалонг траке		

Кључни појмови садржаја**:** тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, стил, импровизација, џез стандарди, блуз, модуси, каденца II-V-I

Назив предмета	**ЦЕЗ ТРОМБОН**
Циљ	**Циљ** учења предмета Цез тромбона је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**V разред класичног програма за Тромбон и I разред Цез тромбона**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – користи свинг ритам у извођењу нотног текста; – импровизује у оквиру блуз форме користећи блуз скалу уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) трака; – свира једноставне композиције напамет; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – користи предности дигитализације у слушању и анализирању џез музике и извођења.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Фразирање кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Блуз скале: Це, Ге, Еф и А-дур. Одлике свинг ритма. Свирање импровизованог сола на форми блуза користећи блуз скалу. Свирање у ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА** – Д. Буха: *557 џез стандарада* – Ц. МекНил: *Уметност џез трубе* – Ц. Кокер: *Џез шаблони*
Обавезни минимум програма: Две од четири блуз скале Једна импровизација на блуз форму Две композиције уз пратњу једног инструмента или плејалонг траке без импровизације		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) Две од четири блуз скале Две композиције уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) без импровизације		

Кључни појмови садржаја: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ ТРОМБОН**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез тромбона је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**VI разред класичног програма за Тромбон и II разред Џез тромбона**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално чита са листа; – правилно употребљава модусе у импровизацији; – импровизује користећи акордске тонове; – разлаже акорде каденце II-V-I у дуру и молу и свира одговарајуће модусе преко сваког акорда из каденце; – правилно употребљава акордске тонове у дуру и молу у блуз форми; – самостално вежба поштујући техничке процедуре; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – користи предности дигитализације у слушању и анализирању џез музике и извођења.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Читање са листа. Модуси: јонски, дорски и миксолидијски – правилна употреба. Анализа каденце II-V-I у дуру и молу. Анализа кретања акордских тонова у везама II-V-I у дуру и молу и блуз форми. Импровизација од акордских тонова на II-V-I у дуру и молу и блуз форми. Свирање у ансамблу. **ЛИТЕРАТУРА** – Д. Буха: *557 џез стандарада* – Ц. МекНил: *Уметност џез трубе* – Ц. Кокер: *Џез шаблони*
Обавезни минимум програма: Три модуса у једном тоналитету Три композиције са импровизацијом уз пратњу једног инструмента или плејалонг траке		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) Три модуса у једном тоналитету Три композиције са импровизацијом уз пратњу једног инструмента или плејалонг траке		

Кључни појмови садржаја: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, стил, импровизација, џез стандарди, блуз, модуси, каденца II-V-I

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
(дувачки џез инструменти)

I. УВОДНИ ДЕО

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени **Музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно свирање. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и правилно користе извођачки апарат. Неопходност неговања и одржавања коштано-мишићног и слушног апарата треба да буде стандард.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Бављење џез музиком има за циљ да развије интересовање и љубав ученика према џез музици и подстакне их да наставе школовање у овом домену. Поред специфичних захтева у оквиру џеза, у раду са ученицима унапређују се већ стечена знања и интензивира развој њихових музичких способности – спољашњег и унутрашњег слуха, осећаја за ритам, музичку меморију и музичку фантазију.

Са учеником треба континуирано тежити ка развијању специфичне естетике стила и разумевања изражајних средстава у складу са техничким захтевима инструмента, а у циљу изражавања властитих музичких способности. Посебно је важно неговати осећај за звук, боју и динамику у оквиру могућности инструмента.

Ученике треба оспособити за самостално учење и вежбање а кроз честе јавне наступе, самостално и у ансамблу јачати њихове менталне капацитете, слободу у свирању и креативност. Поред упућивања ученика да присуствују концертима џез музике у циљу не само стицања навике слушања већ и подстицања аналитичког мишљања у односу на укупан доживљај, начин извођења и сл. У том смислу ученици треба да користе предности дигитализације и слушају чувене џез музичаре попут Каунт Бејзијевог великог оркестра, Луис Армстронга, Колман Хоукинса, Лестер Јанга, Џони Ходџиса, Рој Елдриџа, Џук Елингтоновог великог оркестра, Арт Блејкија и Џез Месинџерса, Чарли Паркера, Клифорд Брауна, Дизи Гилеспија, Мајлс Дејвиса Сони Стит, Декстер Гордон, Сони Ролинс и других.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Критеријум за оцењивање треба да буде ученików уложен рад, ангажовање и напредовање у складу са његовим личним и музичким способностима. Настава инструмента је индивидуална што оставља простора наставнику да се позабави свим аспектима ученикове музичке личности као и његовим музичким афинитетима а све у складу са предвиђеним наставним планом и програмом. У оквиру свих музичких активности треба неговати пријатну атмосферу а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	**ЦЕЗ БУБЊЕВИ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Цез бубњеви је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**V разред класичног програма удараљки и I разред Цез бубњева**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи за инструментом не угрожавајући своје здравље; – контролише квалитет тона; – свира сложеније ритмичке фигуре које укључују претходно савладане нотне вредности и лигатуре на добошу; – свира основне осминске и триолске ритмове на сету бубњева; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи медије који су на располагању у сврху свог музичког развоја (за слушање музике, гледање концерата итд.).	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Поставка тела и руку на сету бубњева, са посебним освртом на координацију горњих и доњих екстремитета. Квалитет тона свих основних елемената сета бубњева у зависности од техничких захтева. Техника ногу на сету бубњева. Техничке вежбе за: – Акцентовање осмина, триола и шеснаестина; – извођење вирбла и његову примену; – извођење флема и његову примену. Упознавање са основним рудиментима који садрже обрађену тематику. Осминski и триолски систем. **ЛИТЕРАТУРА** Т. Рид: *Синкопејшн* Г. Л. Стоун: *Стик-контрол* Ц. Рајли: *Арт оф бап драминг* П. и Ј. Шпрунк: *Етиде за добош* Мичел Петерс: *Интермедиејт снер драм стадис* Избор из друге литературе који одговара захтевима програма и могућностима ученика.
Обавезни минимум програма: два стилски различита ритма		
Јавни наступи: два јавна наступа у току школске године		
Програм смотре на крају школске године: једна песма у осминском и једна у триолском ритму. Програм се изводи напамет, на један од три начина, у зависности од услова: уз мали ансамбл, уз клавирску пратњу или уз плеј-алонг матрицу.		

Кључни појмови садржаја**:** тон, ритам, слушање музике, свирање, музички бонтон.

Назив предмета	**ЦЕЗ БУБЊЕВИ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Цез бубњеви је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**VI разред класичног програма удараљки и II разред Цез бубњева**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– да правилно користи технике десне и леве ноге на сету бубњева; – свира сложеније ритмичке фигуре које укључују претходно савладане нотне вредности и лигатуре на сету бубњева; – свира стилски различите осминске ритмове (рок,боса нова,...) и прелазе (филове) на сету бубњева; – свира основни свинг ритам и компинг на сету бубњева – свира основни шеснаестински ритам на сету бубњева; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи медије који су на располагању у сврху свог музичког развоја (за слушање музике, гледање концерата итд.).	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Поставка тела и руку на сету бубњева, са посебним освртом на координацију горњих и доњих екстремитета. Квалитет тона свих основних елемената сета бубњева у зависности од техничких захтева. Техника ногу на сету бубњева. Техничке вежбе за: – Акцентовање осмина, – триола и шеснаестина; – извођење вирбла и његову примену; – извођење дрега (двоструки предударац) и његову примену на сету бубњева. Осминski, триолски и шеснаестински систем. Упознавање са основним рудиментима који садрже обрађену тематику. **ЛИТЕРАТУРА** Т. Рид: *Синкопејшн* Г. Л. Стоун Стик: *Контрол* Ц. Рајли: *Арт оф бап драминг* П. и Ј. Шпрунк: *Етиде за добош* Мичел Петерс: *Интермедиејт снер драм стадис* Избор из друге литературе који одговара захтевима програма и могућностима ученика.

Обавезни минимум програма: три стилски различита ритма са основним прелазима (филовима)
Јавни наступи: два јавна наступа у току школске године
Испитни програм: једна песма у триолском и једна у шеснаестинском или осминском ритму. Програм се изводи напамет, на један од три начина, у зависности од услова: уз мали ансамбл, уз клавирску пратњу или уз плеј-алонг матрицу.

Кључни појмови садржаја: тон, ритам, слушање музике, свирање, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. УВОДНИ ДЕО

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЏЕЗ БУБЊЕВА

Програм се бави упознавањем ученика са инструментом и припремом за средњу музичку школу (џез одсек). Обрађују се основни ритмови различитих стилова кроз историју џеза као и самог инструмента, са посебним осврtом на правилну поставку тела, технику и квалитет тона. Ученика треба подстицати на развијање радних навика кроз заједничко, а касније и кроз самостално планирање вежбања. Како би време проведено у раду што боље искористио, ученика треба упутити на разне принципе вежбања. Важно је развијати музичку интерпретацију кроз правилно тумачење нотног текста и охрабривање ученика на испољавање музикалности путем импровизације. Програм омогућава примену литературе свих аутора који обрађују исту тематику.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ЏЕЗ ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез певања је да код ученика развије интересовање и љубав према музици и извођењу музике кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности, осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Завршни разред класичног програма и I разред Џез певања**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе техничке вежбе које оснажују ученикове инструмент; – користи свинг ритам у извођењу нотног текста; – самостално изведе мелодију напамет и научене композиције у пратњи корепетитора у форми и стилу баладе, свинга и блуза; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – користи предности дигитализације у реализацији музичких садржаја; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Развој музичких способности – спољашњег (контролног) и унутрашњег (менталног) слуха, осећаја за ритам, музичку меморију. Историја џеза. Основна техника џез певања. Карактеристике певања у стилу и форми баладе, свинга и блуза. Јавни наступ, певање у ансамблу. Развијање естетских музичких критеријума (слушање и извођење џез музике). Музички бонтон. **ЛИТЕРАТУРА** Angelo music: *443 џез стандарада* Сет Ригс: *Speech level singing* Колијер: *Историја џеза*

Обавезни минимум програма: Задате вокализе; Две композиције уз пратњу једног инструмента или плејалонг траке без импровизације: Балада и свинг.
Јавни наступи: два у току школске године
Испитни програм (програм се изводи напамет) Задате вокализе Две композиције уз пратњу једног инструмента или „плејалонга” (playalong) без импровизације.

Кључни појмови садржаја: тон, слушање музике, певање, музичка форма, фраза, стил, музички бонтон, композиција

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. УВОДНИ ДЕО

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комплексност и свеобухватност процеса наставе џез певања обухвата с почетка технику певања, постуру, правилно постављање и пројекцију тона (и вежбање истог). Ученик би требао/ла да разуме процесе који помажу све ове аспекте говорног/певачког апарата. Разумевање музичких композиција (облик, форма, страни језик, контекст лирике) је саставни део процеса као и правилно нотирање, транспозиција и писање партитура предложеног музичког штива.

Ученик се упућује на што већи број кратких композиција класичног џеза и бродвејских мелодија и на учење правилне интерпретације мелодије које треба да научи напамет. Тиме се развија музичка меморија којом се пласира репертоарски жељена платформа на којој ученик развија музички бонтон, разумевање овог стила и његову естетику. Инсистирање на развијању ритмике и ритмичности, варирања исте, перципирању исте на другој и четвртој доби у 4/4 такту свакако помаже да ученик боље разуме основни појам који се везује за џез идиом – свинг.

На крају периода, а о усвојеној материји, професор може да упути ученика у лагано варирање мелодије и посебно ритмике, парафразирање и евентуално импровизацију на примерима лакших облика као што је блуз.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима џез певања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

6

На основу члана 92. став 2. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон и 10/19),

Министар просвете, науке и технолошког развоја доноси

П Р А В И Л Н И К

о ближим условима за оснивање, почетак рада и обављање делатности основне школе

Члан 1.

Овим правилником уређују се ближи услови у погледу школског простора, опреме и наставних средстава (у даљем тексту: нормативи школског простора, опреме и наставних средстава) које треба да испуњава основна школа за почетак рада и обављање делатности.

Нормативи школског простора, опреме и наставних средстава одштампани су уз овај правилник и чине његов саставни део.

Члан 2.

Даном ступања на снагу овог правилника престаје да важи Правилник о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу („Службени гласник СРС – Просветни гласник”, број 4/90) и Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање изборних програма образовно-васпитног рада у основним школама („Службени гласник СРС – Просветни гласник”, број 27/87).

Члан 3.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику”.

Број 110-00-95/2019-07
У Београду, 25. априла 2019. године

Министар,
Младен Шарчевић, с.р.

НОРМАТИВИ ШКОЛСКОГ ПРОСТОРА, ОПРЕМЕ И НАСТАВНИХ СРЕДСТАВА У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

Уводне напомене

Прописани нормативи садрже минимум захтева које оснивач основне школе мора да обезбеди.

Простор основне школе чини објекат или објекти, односно грађевинске и функционалне целине и слободне површине ван објекта на припадајућем земљишту са двориштем, вежбалиштем и осталим пратећим садржајима наведеним у нормативу.

Опрему школе чине одговарајући намештај и други елементи неопходни за образовно-васпитну делатност школе.

Наставна средства чине основна дидактичка средства за реализацију образовно-васпитног рада.

Простор и опрема треба да буду функционални, рационални и економични и да доприносе подстицајној атмосфери процеса учења. Простор, опрема и наставна средства основне школе треба да буду у служби образовно-васпитне делатности, безбедни и да задовољавају здравствене и санитарно-хигијенске захтеве у складу са важећом законском регулативом која се односи на ову област.

Дефиниција типова основних школа

Ради дефинисања минималних неопходних просторних услова, извршена је следећа класификација установа, односно издвојених одељења основних школа, на основу планираног капацитета:

– основна школа као посебна установа, оптималног капацитета од 720 до 960 ученика (24–32 одељења), изузетно до 1.200 ученика (40 одељења), а најмање 480 ученика (16 одељења) – **ТИП А**;

– основна школа као посебна установа, капацитета од 100 до 480 ученика, која се оснива у случају када на удаљености до 2 km не постоји друга основна школа (осим у јединицама локалне самоуправе које имају статус града) – **ТИП Б**; или издвојено одељење основне школе истог капацитета **– ТИП В**;

– издвојено одељење основне школе, капацитета до 100 ученика, или изузетно основна школа као посебна установа, капацитета до 100 ученика, (која се оснива у случају када на удаљености до 2 km не постоји друга основна школа, осим у јединицама локалне самоуправе које имају статус града) – **ТИП Г**.

Планирање мреже основних школа у урбанистичком планирању

У урбанистичком планирању насеља, просторном и регионалном планирању се примењују следећи параметри за одређивање планиране мреже установа:

– број деце узраста од 6,5 до 15 година у односу на укупни планирани број становника треба обрачунавати са 10%, а у подручјима у којима демографски показатељ одступа више од ±1% од ове вредности, укупна популација основношколског узраста се обрачунава према локалном демографском показатељу;

– оптимални капацитет основне школе у урбанистичком планирању и архитектонском пројектовању износи од 720 до 960 ученика (24–32 одељења) за рад у једној смени, а изузетно до 1.200 ученика (40 одељења).

Услови који утичу на лоцирање, величину објекта основне школе и локације одређују се урбанистичким планом места.

I. ШКОЛСКИ ПРОСТОР

Школски простор чине: локација за изградњу, реконструкцију или доградњу објекта, објекат школе (зграда) са припадајућим просторијама и садржаји на припадајућем земљишту.

ЛОКАЦИЈА

Локација одређује подручје, у коме се планира изградња, реконструкција и доградња објекта основне школе, према планираној мрежи и у складу са урбанистичким и просторним планирањем. Потребна величина локације за основну школу одређује се у зависности од планираног капацитета школе. У урбанистичком планирању броја и величина локација и архитектонском пројектовању објекта рачуна се са једносменским режимом рада у складу са Стратегијом развоја образовања.

Избор и величина локација

При одређивању положаја – локације за формирање комплекса основне школе морају бити испуњени одређени услови:

– довољна **величина локације** како би се на њој изградио одговарајући објекат и пратећи садржаји у слободном простору: **25 m**^{2} по ученику, а у централним градским зонама и изграђеним подручјима у градским насељима већих густина минимално **18 m**^{2} по ученику (за насеље, део насеља, просторну целину или зону са прописаним индексом изграђености ≥ 2,5 или густином насељености већом од 900 становника по km^2), ако се у непосредној близини школе налазе зелене, као и друге спортске и рекреативне површине које користе ученици;

– изузетак од претходне норме могу бити искључиво објекти задужбина или објекти који су категорисани као споменици културе или који се налазе у просторним културно-историјским целинама у складу са законом, наслеђеним структурама и централним градским зонама;

– за издвојена одељења основне школе и основне школе мањег капацитета (ТИП Г) локација не може бити мања од 0,3 ha;

– безбедан пут ученику на релацији место становања – школа; дужина пута до школе не треба да буде дужа од 2 km; препоручена пешачка дистанца за ученике млађих разреда износи до 600 m;

– да је приближно равно или благо нагнуто у правцу повољније оријентације – на југ или исток;

– да је погодног облика (по могућству четвороугаоног облика);

– да је добре носивости, порозно, оцедно, без влажности и подземних вода, као и да је заштићено од јаких и хладних ветрова;

– по могућству у мирном пределу где је свеж ваздух без прашине, магле и дима, гасова или другог штетног зрачења, у близини паркова и зеленила, а даље од фабрика, прометних саобраћајница, тржница, односно даље од буке и штетних материја;

– довољну удаљеност од најближих објеката који их могу осенчити (за најмање двоструку висину вишег објекта);

– комуналну и инфраструктурну опремљеност (прилазни пут за пешачки и колски саобраћај, снабдевање здравом и питком водом, одвођење отпадних вода и прикључке јаке и слабе струје) у складу са постојећим прописима.

Изузетак од ове норме могу бити основне школе које су смештене у централним градским зонама, у објектима задужбина или објектима који су категорисани као споменици културе или који се налазе у просторним културно-историјским целинама (у складу са Законом).

Величина локације за основну школу у односу на укупни број становника у просторном планирању

Број становника	Број деце узраста 6,5–15 година	Број основних школа у планираној мрежи установа	Укупни капацитет (рачунајући са 30 деце у разреду) – остварени обухват	Минимална величина локације/локација 18 m^2 по ученику	Величина локације/ локација – за матичне школе 25 m^2 по ученику
мање од 1.000	до 100	1 издвојено одељење или основна школа	до 100	-	мин. 0,3 ha
1.000–4.800	100–480	1 издвојено одељење или основна школа	100–480 (до 16 одељења)	0,3–0,86 ha	1,20 ha
4.800–7.200	480–720	1 школа	480–720 (16–24 одељења)	0,86–1,3 ha	1,20–1,8 ha
7.200–9.600	**720–960**	**1 школа**	**720–960 (24–32 одељења)**	**1,3–1,73 ha**	**1,8–2,4 ha**
14.400–19.200	1.440–1.920	2 школе	1.440–1.920 (48–64 одељења)	2,59–2,88 ha	3,6–4,8 ha
21.600–28.800	2.160–2.880	3 школе	2.160–2.880 (72–96 одељења)	3,89–5,18 ha	5,4–7,2 ha
28.800–38.400	2.880–3.840	4 школе	2.880–3.840 (96–128 одељења)	5,18–6,9 ha	7,2–9,6 ha
38.400–50.000	3.840–5.000	5 школа	3.840–4.800 (128–160 одељења)	6,9–8,6 ha	9,6–12 ha

Структура локације

Локација за основну школу обухвата:
– земљиште испод објекта;
– школско двориште са прилазним и зеленим површинама;
– вежбалиште;
– доставне површине;
– паркиралиште (у складу са условима органа локалне самоуправе);
– школски врт (опционо).

Површину **земљишта испод објекта** одређује бруто грађевинска површина приземља школе.

Школско двориште је намењено за одмор и рекреацију ученика, као и за наставу и ваннаставне активности. Величина дворишта са вежбалиштем и приступним стазама износи најмање 5 m² по једном ученику за објекте основне школе и издвојена одељења основне школе. За издвојена одељења основних школа и основне школе мањег капацитета (ТИП Г) површина дворишта заједно са вежбалиштем износи најмање 1.700 m². Двориште је лоцирано уз објекат школе и непосредно повезано са улазом у школу, али по могућству постављено тако да не ремети извођење осталих наставних активности. Двориште мора бити зими изложено сунцу, а лети да има хладовине што се постиже засађивањем листопадног дрвећа, које лети има бујну крошњу, а зими не заклања сунце. Већи део дворишта треба бетонирати или поплочати или застрти другим погодним застором, а мањи део озеленети као парк са бетонираним стазама и клупама. Треба да буде подељено на више мањих платоа с обзиром на различите узрасте ученика (и евентуално извођење припремног предшколског програма у простору школе), при чему подела простора може бити изведена уз помоћ вртно-архитектонских елемената (ниских зидића за седење, клупа, степеница, трибина, итд.). У одређеним деловима школског дворишта треба оставити простор без застора, за садњу високог листопадног дрвећа шире крошње у циљу засене од сунца и заштите од ветра. Површина дворишта школе која у непосредној близини има спортске терене или јавне зелене површине које школа може да користи (градски парк, шума), може бити умањено за 20% (најмање 4 m² по ученику).

Зелене парковне површине уз школу чине око 25–30% укупне површине школског комплекса и изводе се на незастртој подлози. Зелене парковне површине треба да су довољно удаљене од просторија за учење, због могућег осенчења. Поред бетонираног дела школског дворишта, зелене површине треба уредити као парк. У оквиру зелених површина предвидети садњу дрвенастих стабала тако да се обезбеди засена минимално 50% укупне површине отвореног простора (ортогоналном пројекцијом крошњи дрвећа). Приликом избора биљака водити рачуна о алергеним врстама.

Прилазне површине у саставу школског дворишта, чине све пешачке стазе, платои и пратеће површине за приступ школи и садржајима у школском дворишту, као и површине за комуникацију. Сви прилази морају бити лако савладиви, приступачни и диференцирани по намени, и израђени у складу са важећим стандардом приступачности.

Вежбалиште за извођење наставе Физичког и здравственог васпитања може имати следеће величине у зависности од развијености и организације школе:

А) Вежбалиште минималне укупне површине 4.480 m² у основним школама капацитета од 720 до 960 (ТИП А) или више ученика треба да су опремљени одвојеним асфалтираним обележеним теренима за одбојку, кошарку и рукомет, следећих димензија:

– терен за одбојку има димензије: 18 m x 9 m, са слободном зоном минималне ширине 3 m уз сваку ивицу терена – укупно најмање 24 m x 15 m;

– терен за кошарку има димензије: 28 m x 15 m, са слободном зоном минималне ширине 3 m уз сваку ивицу терена – укупно најмање 34 m x 21 m;

– терен за рукомет има димензије: 40 m x 20 m, са слободном зоном минималне ширине 3 m уз сваку ивицу терена – укупно најмање 46 m x 26 m.

За терене је на одговарајућим местима обавезно предвидети темеље и анкере за конструкције голова и кошева и стубова за одбојкашку мрежу.

Осим терена вежбалиште основне школе капацитета 720 до 960 ученика има:

– најмање 4 атлетске стазе ширине по 1,25 m, минималне дужине 80 m са слободном зоном минималне ширине 3 m око стаза, пожељно је да стаза буде покривена тартаном, односно другом одговарајућом подлогом;

– јаму са песком за доскок на крају стазе ширине 2,75 m и минималне дужине 7 m са слободном зоном минималне ширине 3 m;

– кружни простор (бетониран) за бацање кугле или вортекса (пречника 2,14 m) и травнатим тереном величине 30 m x 15 m.

Уз ово вежбалиште развијеније матичне основне школе имају посебан травнати терен за игру најмлађих ученика 30 m x 15 m.

Б) Вежбалиште укупне површине 3.640 m² у издвојеним одељењима основних школа и основним школама капацитета мањег од 720 ученика (ТИП Б и ТИП В), треба да је опремљено мултифункционалним асфалтираним тереном за одбојку, кошарку и рукомет, укупних димензија 60 m x 30 m (1.800 m²) са слободном зоном ширине 3 m (укупно око 2.400 m²).

За мултифункционални терен је на одговарајућим местима обавезно предвидети темеље и анкере за конструкције голова и кошева и стубова за одбојкашку мрежу.

Осим мултифункционалног терена, вежбалиште у издвојеним одељењима основних школа и основним школама капацитета мањег од 720 ученика има:

– 2 атлетске стазе ширине по 1,25 m, минималне дужине 80 m са слободном зоном минималне ширине 3 m око стаза, пожељно је да стаза буде покривена тартаном, односно другом одговарајућом подлогом.

– јаму са песком за доскок на крају стазе ширине 2,75 m и минималне дужине 7 m са слободном зоном минималне ширине 3 m;

– кружни простор (бетониран) за бацање кугле или вортекса (пречника 2,14 m) и травнатим тереном величине 30 m x 15 m.

Уз ово вежбалиште развијенија издвојена одељења основне школе имају посебан травнати терен за игру најмлађих ученика димензија 30 m x 15 m.

Уколико у непосредној близини школе постоје изграђени спортски центри који школа може користити у оквиру редовне наставе, основне школе и издвојена одељења које су смештене у централним градским зонама, у објектима задужбина или објектима који су категорисани као споменици културе или који се налазе у просторним културно-историјским целинама (у складу са Законом) могу имати само вежбалиште величине 60 x 30 m уз додатне слободне зоне ширине 3 m, у склопу школског дворишта.

В) Вежбалиште укупне површине 1.200 m² у издвојеним одељењима основних школа и основним школама мањег капацитета (ТИП Г) у склопу школског дворишта треба да је димензија 40 m x 20 m са слободном зоном минималне ширине 3 m.

Оријентација вежбалишта је север–југ по дужој страни. Вежбалиште треба ситуирати на супротној страни од наставних просторија да бучност спортских игара не омета остали наставни рад у школској згради. На вежбалишту треба обележити игралиште за рукомет, кошарку и одбојку линијама ширине 5 cm видљивом бојом (белом или жутом).

Вежбалиште основне школе капацитета преко 720 ученика (преко 24 одељења) – преглед површина				
Терен (врста спорта)	Димензије (m)	Површина (m^2)	Димензије са слоб. зоне ширине 3 m (m)	Укупна површ. са слоб. зоне ширине 3 m (m^2)*
Одбојка	18 x 9	162	24 x 15	360
Кошарка	28 x 15	420	34 x 21	714
Рукомет	40 x 20	800	46 x 26	1196

Атлетске стазе (4 ком.)	5 x 80	400	11 x 92	1012
Јама са песком за доскок на крају атлетске стазе	2,75 x 7	19,25	6,75 x 10	67,5
Бетонирана површина кружног облика за бацање кугле	p = 2,14	14,40	8,14	208
Травнати терен	30 x 15	450	-	450
Травнати терен за најмлађе ученике/припремни предшколски програм	30 x 15	450		450
УКУПНО	**2.715,65**		**4.457,5**	

*Напомена: изузетно, због боље искоришћености простора, слободна зона између два суседна терена може имати укупно 3 m, ако се притом не угрожава функционалност вежбалишта и безбедност ученика

Вежбалиште издвојеног одељења основне школе и основне школе капацитета мањег од 720 ученика (24 одељења) – преглед површина				
Терен (врста спорта)	Димензије (m)	Површина (m^2)	Димензије са слоб. зоне ширине 3 m (m)	Укупна површ. са слоб. зоне ширине 3 m (m^2)*
Мултифункционални	60 x 30	1.800	66 x 36	2.376
Атлетске стазе (2 ком.)	2,5 x 60	150	8,5 x 63	535,5
Јама са песком за доскок на крају атлетске стазе	2,75 x 7	19,25	6,75 x 10	67,5
Бетонирана површина кружног облика за бацање кугле	p = 2,14	14,40	8,14	208
Травнати терен	30 x 15	450	-	450
УКУПНО	**2433,65**		**3.637**	

* Напомена: изузетно, због боље искоришћености простора, слободна зона између два суседна терена може имати укупно 3 m, ако се притом не угрожава функционалност вежбалишта и безбедност ученика

Доставне површине чине: доставни прилаз за доставна возила (економски улаз), простор за сакупљање и одвожење смећа, котларницу (на чврсто и течно гориво, гас и сл.) и простор за складиштење енергената (цистерне, оставе и сл.). Доставне површине морају бити одвојене од дела дворишта који користе ученици и морају бити уређене и опремљене у складу са важећом законском регулативом. Димензије доставних површина пројектују се у складу са организацијом установе, исхране, начином загревања и другим техничким условима специфичним за појединачни објекат. Доставне површине, као и економско двориште и улаз потребно је изоловати, нпр. густим засадом зеленог заштитног појаса, декоративним зеленим зидовима, итд.

Паркиралиште чине површине за паркирање аутомобила и одлагање бицикала и пројектују се у складу са условима надлежног органа локалне самоуправе задуженог за послове саобраћаја, ван дела дворишта са вежбалиштем и травнатим површинама које користе ученици.

Школски врт је опционалан садржај простора на локацији и предвиђен је за осмишљавање учионице на отвореном. Намењен је настави, али и ваннаставним активностима. Величина врта зависи од организације и величине школе, а препорука је да његова површина заузима 10 m² по учионици.

Остали услови везани за локацију

При формирању нових комплекса основних школа треба тежити приближно квадратном или правоугаоном облику локације, приближног односа страна 1:2. Локација мора имати директан приступ са јавне површине, али по могућству да приступ не буде из правца оптерећених саобраћајница.

Комплекс основне школе се ограђује транспарентном оградом са капијом (контролисаног улаза и излаза) зиданог парапета максимално до висине 80 cm. Дозвољено је ограђивање спортских терена транспарентном заштитном мрежом максималне висине до 300 cm. У градовима минимална висина ограде износи 150 cm, препоручује се висина од 180 cm. Дозвољено је постављање живе ограде у комбинацији са жичаном оградом према истим условима. Пешачке и колске капије су у складу са општим изгледом ограде и отварају се ка унутрашњости комплекса.

ШКОЛСКА ЗГРАДА – ОБЈЕКАТ

Основни материјални услов за рад основне школе јесте објекат школе (зграда).

Објекат (зграда) може бити наменски грађен или адаптиран за делатност основне школе.

БРГП (бруто развијена грађевинска површина) објекта се обрачунава са: за основне школе (ТИП А, ТИП Б, ТИП Г као посебна установа) **7,8 m^2–8,6 m^2 по ученику**, за издвојена одељења (ТИП В и ТИП Г као издвојено одељење) **7,6–8,2 m^2 по ученику**.

Објекат школе има одговарајуће просторије према развијености и капацитету школе и изграђене пратеће елементе на слободном простору уз школски објекат.

Просторије школе, а нарочито наставне просторије, треба да су пуне природне светлости и свежег ваздуха.

Посебну пажњу треба обратити на положај и спратност школске зграде, правилну оријентацију, неопходан број и величину школских просторија:

– положај објекта школе треба да омогући изградњу обавезних пратећих објеката на слободном простору уз школу и евентуално етапну доградњу;

– објекат треба да је удаљен од саобраћајница и извора буке 50 m, а у случајевима веома живих саобраћајница и већих извора буке ово растојање треба да буде и веће (изузетак су густо изграђена градска језгра и наслеђене структуре);

– оријентација наставних просторија, у нашем географском појасу, по правилу је југоисток јер се овом оријентацијом обезбеђује правилна инсолација и стварају повољни услови за образовно-васпитни рад; уколико су локални климатски услови специфични, могућа је и другачија оријентација;

– зграда за основну школу треба да има највише приземље и два спрата (П+2); у централним градским зонама и изграђеним подручјима у градским насељима већих густина, у оквирима наслеђених структура изузетно је могућа спратност: приземље и три спрата (П+3), поштујући притом све прописе из области безбедности;

– препоручује се изградња јединственог објекта школе, јер други начин грађења (павиљонски и слични) захтевају више земљишта и поскупљују изградњу;

– школске просторије у којима бораве ученици не могу се налазити испод нивоа земљишта, односно у сутерену школске зграде; могуће је коришћење сутерена и подрума за помоћне и техничке просторије.

За реализацију образовно-васпитног рада са ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом потребно је уклањање или ублажавање архитектонских препрека како би се овим ученицима омогућио лакши приступ школском објекту, учионици, санитарном чвору и кретање ходницима у складу са законском регулативом која регулише ову област.

У основним школама учионице ученика од I до IV разреда, треба функционално и просторно оделити од учионица ученика од V до VIII разреда. У спратним зградама учионице одељења од I до IV разреда су, по правилу, у приземљу, односно у посебном блоку зграде, са посебним улазом и приступом школској згради.

Функционална целина за реализацију припремног предшколског програма у делу објекта школе

Просторије за извођење припремног предшколског програма треба да су у приземљу, односно у посебном делу или блоку зграде, са посебним улазом и приступом школској згради. Могуће је и коришћење заједничког улаза са ученицима нижих разреда (I до IV), одвојеног од улаза ученика виших разреда (V до VIII).

Простор за припремни предшколски програм који се изводи у делу објекта школе мора бити функционално одвојен од учионица које користе ученици основне школе, а унутар објекта школе лоциран тако да се путеви ученика и деце која похађају припремни предшколски програм по могућству не укрштају.

Део школског дворишта који користи предшколска установа је издвојена функционална целина која служи за игру и учење деце. Развијенија издвојена одељења и основне школе капацитета преко 720 ученика треба да имају посебан травнати терен у оквиру школског вежбалишта за игру предшколске деце.

Вишенаменски простор, трпезарија и друге заједничке просторије могу се користити од стране предшколске установе која припремни предшколски програм изводи у делу објекта школе, али не у време коришћења од стране ученика школе. Изузетак су заједничке активности које школа организује у сарадњи са предшколском установом.

Ближи услови у погледу простора, који важе за реализацију припремног предшколског програма у адаптираном простору у делу објекта школе морају бити у складу са важећим Правилником о ближим условима за оснивање, почетак рада и обављање делатности предшколске установе („Службени гласник РС – Просветни гласник”, број 1/19).

Школске просторије

Структуру школских просторија, према намени и функцији, сачињавају следеће групе просторија:

– група наставних просторија: учионице опште намене, специјализоване учионице са припремним просторијама, специјализована учионица са радионицом за Технику и технологију, специјализована учионица за Информатику и рачунарство, блок просторија за Физичко и здравствено васпитање;

– група заједничких просторија: вишенаменска просторија – сала, трпезарија, просторије за продужени и целодневни боравак ученика, библиотека са читаоницом;

– група просторија за запослене: просторија за наставно особље (зборница), просторија за стручне службе, просторије за управу, просторија за администрацију, школска кухиња, просторија за помоћно особље, портирница, просторија за домара, чајна кухиња за запослене;

– група помоћних просторија: комуникације, гардероба, санитарије, спремишта и магацини и просторија за загревање и просторија за сервер.

Преглед просторија и њихових површина које се нормирају у складу са типом објекта основне школе, у односу на његов капацитет и организацију, дате су у табели „Пројектни задатак” на крају одељка о школским просторијама.

Група наставних просторија

Наставне просторије чине основни школски простор, с обзиром на њихову општеобразовну функцију која се највећим делом остварује наставним активностима. Значај и улога наставних просторија у основној школи налаже да се њиховој функционалности, приступачности, потребном броју и хигијенско-техничким захтевима посвети посебна пажња.

Капацитет, односно број одељења у школи и фонд часова усвојен у Правилнику о плану наставе учења за први и за други циклус основног образовања указују на потребан број наставних просторија, а број ученика условљава величину појединих наставних просторија.

Објективни критеријуми наведени у уводним напоменама, педагошке и хигијенско-техничке норме одређују величину и димензије наставних просторија:

– просечне норме површине наставног простора по ученику у школи, с обзиром на педагошке и хигијенско-техничке захтеве, јесу: за учионицу опште намене 1,80–2,10 m² по ученику, за специјализовану учионицу 2,00–2,40 m² по ученику, за специјализовану учионицу са радионицом за Технику и технологију 2,70–5,20 m² по ученику, а за салу за Физичко и здравствено васпитање површине се дефинишу у даљем тексту у складу са капацитетом објекта;

– кубатура наставних просторија за нормалну аерацију ваздуха износи најмање 5 m³ по ученику;

– хигијенска граница размера наставних просторија је: за дужину визуелна 8 m, аудитивна 10 m, а за ширину – инсолациона и визуелна при једностраном осветљењу највише 7 m;

– висина свих наставних просторија за нормалну кубатуру ваздуха износи минимално 3 m; од наведене минималне висине одступа се само при изградњи сале за Физичко и здравствено васпитање (7 m);

– приликом постављања школске табле и друге опреме, као и приликом димензионисања наставних просторија, треба имати у виду да угао посматрања крајњих тачака школске табле може износити највише 65°;

– приликом планирања и изградње простора посебну пажњу треба обратити на специфичне захтеве појединих група наставних предмета;

– према развијености (основне школе, издвојена одељења) основна школа има групе наставних и других просторија наведених у наредном тексту.

Површине просторија у склопу овог Правилника су нормиране за максималан број ученика у одељењу (30).

А) Учионице опште намене

Учионице опште намене служе за извођење разредне наставе од I до IV разреда и предметне наставе од V до VIII разреда и обавезне су за све основне школе. Објекат школе има одговарајући број учионица према броју одељења у школи. Величина учионице је 54–60 m² уз поштовање претходно наведених размера учионице.

Између сваке две учионице налази се припремна просторија величине 18 m² и служи за смештај наставних средстава и припрему наставника. Повезана је вратима са учионицама и ходником школе.

Учионице опште намене користиће се и за реализацију предметне наставе по потреби, а припремне просторије за одлагање опреме и наставних средстава.

Б) Специјализоване учионице (кабинети – лабораторије)

Величина специјализованих учионица (кабинета – лабораторија) за предметну наставу је 54–80 m², уз поштовање претходно наведених размера учионице. Свака специјализована учионица има припремну просторију од најмање 18 m², која је са њом повезана вратима. Припремна просторија лоцирана је на крајој страни учионице у непосредној близини улаза у учионицу. Повезана је вратима са учионицама и ходником школе.

Број специјализованих учионица и њихова намена зависе од развијености и капацитета школе и планирају се у односу на прописани фонд часова одређеног предмета у складу са Правилницима о плану наставе и учења основног образовања и васпитања (за први и други циклус). За постепено стварање услова за једносменски рад школе, капацитета 480 и више ученика, неопходно је обезбедити по две специјализоване учионице или више њих за извођење наставе Српског језика и књижевности и Математике или одређени број додатних учионица опште намене, које се могу користити за предметну наставу у другом циклусу. Између сваке две учионице истог предмета налази се заједничка припремна просторија која је повезана вратима са учионицама и ходником школе.

Основне школе у којима су створени потребни услови постепено ће повећавати број предметних специјализованих учионица,

елиминисаће комбиноване специјализоване учионице за групу сродних предмета, односно заједничке за више разреда у разредној настави.

В) Специјализована учионица за Информатику и рачунарство

Настава Информатике и рачунарства изводи се са групом од 15 до 20 ученика. Све основне школе имају обавезно најмање једну специјализовану учионицу за Информатику и рачунарство, а величина учионице је 36–40 m². Уз сваку учионицу је припремна просторија од 18 m². За постепено стварање услова за једносменски рад школе, капацитета 960 и више ученика, неопходно је обезбедити две специјализоване учионице за извођење наставе Информатике и рачунарства у складу са усвојеним фондом часова. Ако су две учионице намењено настави Информатике и рачунарства, припремна просторија се налази између специјализованих учионица. У издвојеним одељењима основне школе мањег капацитета (ТИП Г) настава ће се изводити у прилагођеним учионицама опште намене.

Г) Специјализована учионица са радионицом за Технику и технологију

Настава Технике и технологије изводи се са групом од 15 до 20 ученика. Све основне школе имају обавезно специјализовану учионицу са радионицом и припремну просторију. Величина специјализоване учионице износи најмање 54 m². Величина радионице износи најмање 30 m². Уз сваку специјализовану учионицу са радионицом је припремна просторија од најмање 18 m². За постепено стварање услова за једносменски рад школе, капацитета 480 и више ученика, неопходно је обезбедити по две специјализоване учионице за извођење наставе Технике и технологије у складу са усвојеним фондом часова или одређени број додатних учионица опште намене, које се могу користити и за предметну наставу у другом циклусу. Ако постоје две специјализоване учионице или више специјализованих учионица, радионица се налази између њих и заједничка је за обе учионице. Специјализоване учионице са радионицом за Технику и технологију треба тако лоцирати у школској згради да не омета осталу наставу у школи. У издвојеним одељењима основне школе мањег капацитета (ТИП Г) настава ће се изводити у прилагођеним учионицама опште намене.

Д) Блок просторија за Физичко и здравствено васпитање

Блок просторија за Физичко и здравствено васпитање са пратећим просторијама имају све основне школе у складу са развијености, капацитетом и фондом часова Физичког и здравственог васпитања и то по следећем моделу:

– издвојено одељење основне школе или основна школа мањег капацитета до 100 ученика (ТИП Г) има кабинет за кондицију и корективно вежбање површине најмање 54–60 m², висине најмање 3 m или прилагођену учионицу опште намене;

– издвојено одељење основне школе или основна школа до 16 одељења (ТИП Б и ТИП В) има једну мању салу за Физичко и здравствено васпитање, димензија 24 m x 15 m x 7 m;

– основна школа капацитета од 16 до 24 одељења (ТИП А) има једну већу салу за Физичко и здравствено васпитање, димензија 28 m x 16 m x 7 m и кабинет за кондицију и корективно вежбање површине мин. 54 m², висине мин. 3 m;

– основна школа капацитета од 24 до 32 одељења (ТИП А) има једну већу салу за Физичко и здравствено васпитање, димензија 28 m x 16 m x 7 m и 2 кабинета за кондицију и корективно вежбање површине мин. по 54 m², висине најмање 3 m;

– основна школа са преко 32 одељења има спортску халу димензија 45 m x 23 m x 8,5 m (дељиву параваном), или две сале за Физичко и здравствено васпитање са пратећим просторијама (мања величине 24 m x 15 m x 6 m и већа 28 m x 16 m x 7 m) и један кабинет за кондицију и корективно вежбање или једну салу за Физичко и здравствено васпитање и три кабинета за кондицију и корективно вежбање најмање по 54 m².

У плафону и зидовима сале обавезно предвидети конструктивне елементе за причвршћивање конструкције за конопце, конструкције за шипке и конструкције за кругове (најмање по 2 комада). У поду, зиду или плафону предвидети конструктивне елементе за причвршћивање стубова (конструкције) за одбојкашку мрежу, конструкцију за кошарку и рукомет, као и конструкције за рипстол и гимнастичке справе.

Уз салу постоје следеће пратеће просторије:

– просторија за справе величине 30 m² за мању салу, 50 m² за већу салу;

– просторија за наставника са посебним простором за гардеробу, тушем и WC-ом, уз просторију за наставника, укупне површине 18 m²;

– за малу салу: две свлачионице које су директно повезане са салом или преко „чистог ходника", површине по 16–18 m² и два купатила (тушеви, корито, WC), одвојена за ученике, односно ученице, величине по 16–18 m² која су повезана са свлачионицом;

– за велику салу/спортску халу: две свлачионице које су директно повезане са салом или преко „чистог ходника", површине по 32–36 m² и два купатила (тушеви, корито, WC) повезана са свлачионицом површине по 32–36 m² или четири свлачионице површине по 16–18 m² и четири купатила (тушеви, корито, WC) повезана са свлачионицом површине по 16–18 m², одвојена за ученике, односно ученице.

Салу за Физичко и здравствено васпитање са пратећим просторијама најбоље је градити као анекс школске зграде, с тим да има приступ из комуникација школе и приступ преко посебног улаза са припадајућим комуникацијама. Уколико се гради као засебан објекат прилаз у салу из школе треба обезбедити у виду пропусника.

Група заједничких просторија

А) Вишенаменски простор – сала

Сам назив вишенаменски простор упућује на његово комплексно пројектовање како би могао послужити за више намена: за одмор ученика, за одржавање већих састанака (заједнички родитељски састанци и сл.), предавања, семинара, школских изложби, приредби и других јавних манифестација школе. Вишенаменски простор треба тако пројектовати да буде функционално везан за комуникације, трпезарију и друге заједничке просторије. Преградним просторним параванима треба омогућити да вишенаменски простор може једноставно и брзо да мења своју функцију, односно да се прилагођава разноврсним потребама школе. Вишенаменски простор се може пројектовати и као проширени хол школе.

Величина вишенаменског простора зависи од развијености школе. Површина износи у просеку 0,3 m² по ученику.

Б) Просторије за продужени – целодневни боравак ученика у школи

Просторије за продужени и целодневни боравак ученика у школи служе за самосталан и групни рад ученика, израду школских задатака, слободно време, одмор и рекреацију.

Уколико се организује продужени и целодневни боравак, за сваку групу ученика, поред учионице опште намене, потребна је и просторија за продужени боравак у складу са организацијом школе. Величина ових просторија је 0,3 m² по ученику, али не мање од 54 m². Број просторија зависи од броја планираних група продуженог, односно целодневног боравка. По могућности ове просторије треба обезбедити у посебном крилу зграде, одвојено од простора за наставу.

Приликом пројектовања школске зграде у условима организације продуженог и целодневног боравка ученика у школи (посебно у условима целодневне школе) треба имати у виду и интензивније коришћење другог школског простора: вишенаменских просторија, сале за Физичко и здравствено васпитање, школског дворишта.

Просторије за продужени и целодневни боравак треба што рационалније организовати у склопу укупног школског простора.

В) Библиотека

Простор библиотеке треба планирати у средишњем делу школске зграде на приступачном месту, заштићеном од буке.

Функционална организација библиотеке треба да омогући флексибилност простора и опреме, чиме би се створили услови за различите активности, као и могућност прилагођавања.

Библиотечки простор по могућству треба планирати тако да сви делови буду међусобно повезани.

Простор библиотеке мора такође бити прилагођен за коришћење особама са сметњама у развоју и инвалидитетом, што подразумева испуњеност свих прописаних услова, који су дефинисани важећом законском регулативом.

Приликом пројектовања, за обрачун неопходне површине школске библиотеке, у складу са капацитетом школе, обрачунава се најмање 0,15 m^2 по ученику.

У оквиру библиотеке планиране су следеће просторне целине:

– просторија или просторна целина за стручни рад библиотекара (са простором за изнајмљивање) површине 12–18 m^2;

– просторија или просторна целина за смештај библиотечке грађе (књиге, часописи, аудио-визуелна и електронска грађа) површине 5,5 m^2 за 1.000 књига, рачунајући 10 књига по ученику и 40 књига по наставнику;

– читаоница (за индивидуално и групно учење и истраживање) планира се у складу са капацитетом школе, али не за мање од 30 ученика (1 одељење), површине најмање 2 m^2 по ученику. Најбоље је планирати је уз простор за смештај библиотечке грађе или у посебном простору. Уз простор читаонице предвиђа се просторна целина за приступ онлајн информацијама за 3–6 места, односно 3 m^2 по кориснику (најмање 9 m^2).

У издвојеним одељењима основне школе (ТИП В) библиотека ће имати површину мин. 54 m^2 у прилагођеним учионицама.

За издвојена одељења основне школе и основне школе мањег капацитета (ТИП Г) треба у склопу објекта обезбедити простор за смештај и коришћење библиотечког фонда у наставним просторијама или у посебном простору уколико школа њим располаже у складу са просторним могућностима појединачног објекта.

Обавезно омогућити слободан приступ библиотечком фонду и остале услове у складу са Правилником о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности.

Г) Трпезарија

У склопу архитектонског решења уз кухињу предвиђа се трпезарија која се користи за обедовање и обавезно је имају школе капацитета преко 480 ученика, али и школе или издвојена одељења мањег капацитета у складу са организацијом исхране. Величина трпезарије износи у просеку 0,3 m^2 по ученику. Приликом пројектовања неопходно је обратити пажњу на апсорпцију буке и остале хигијенско-техничке норме које регулишу ову област.

Група просторија за запослене

Према развијености и организацији школа има одређени број просторија за управу, наставно, стручно, административно и друго особље и кухињу.

А) Просторија за наставно особље (зборница)

Величину зборнице условљава број одељења у школи, односно број наставног особља. У основним школама, према плану наставе и учења, просечно на једно одељење долази 1,3 наставника, а за сваког наставника у зборници треба планирати 2,5 m^2 површине. Површина просторије креће се од 18 до 80 m^2.

Б) Просторије за стручне службе

Простор за рад стручне службе (педагог, психолог, дефектолог или социјални радник) може да се организује тако да у једној просторији раде по 2 стручњака (у различито време) уз услов да намештај, односно опрема, задовољава потребе рада оба стручњака.

Радна просторија за педагога

Просторија за педагога служи за индивидуално испитивање, за индивидуално саветовање, индивидуални рад са родитељима, консултације са наставницима, као и за групни рад са ученицима, родитељима, а по потреби и са наставницима:

– 1 просторија величине најмање 14 m^2.

За остале облике свога рада педагог може користити заједничке просторије у школи.

Радна просторија за психолога

Просторија за психолога служи за унапређивање и заштиту психичког здравља деце, индивидуално испитивање, за индивидуално саветовање, индивидуални рад са родитељима, консултације са наставницима, као и за групни рад са ученицима, родитељима, а по потреби и са наставницима:

– 1 просторија величине најмање 14 m^2.

За остале облике свога рада психолог може користити заједничке просторије у школи.

Радна просторија за дефектолога или социјалног радника (опционо)

Просторија за дефектолога служи за извођење посебног дела специјалног корективног образовно-васпитног рада са ученицима који имају мање сметње у физичком и психичком развоју, а који се не може изводити заједно са осталим ученицима:

– једна просторија величине најмање 14 m^2.

В) Просторије за управу школе

Површина просторија за директора, односно помоћника директора школе креће се од 14 до 36 m^2, у зависности од развијености школе.

Г) Просторије за администрацију школе

Просторија за административно особље (секретар, рачуновођа) има површину од најмање 14 m^2. Број просторија се нормира у складу са бројем административног особља.

Д) Просторија за здравствену заштиту (опционо)

Овај простор може се предвидети за основне школе капацитета 720 и више ученика. Површина, као и структура просторија зависи од развијености школе, оријентационо износи од 18 m^2 са чекаоницом од 6 m^2. Просторија може бити у функцији стоматолошке ординације или лекарске ординације (педијатра). У случају да постоје, ове просторије може користити и предшколска установа која обавља делатност у простору основне школе у складу са важећим Правилником о ближим условима за оснивање, почетак рада и обављање делатности предшколске установе („Службени гласник – Просветни гласник”, број 1/19).

Ђ) Кухиња

Исхрана деце у основној школи врши се у складу са Правилником о ближим условима за организовање, остваривање и праћење исхране ученика у основној школи.

Сопствена школска кухиња служи за припремање и хладних и топлих оброка.

Кухиња може да буде производна или дистрибутивна и треба да испуњава прописане стандарде исхране (HACCP стандард), хигијенско-техничке услове за производњу хране и прихватање произведене хране. Распоред просторија у кухињском блоку мора бити функционалан, по технолошком реду процеса производње, прихватања произведене хране и сервирања хране. Веза између кухиње и простора за исхрану ученика, односно трпезарије мора бити што краћа и без препрека за превоз хране. Ако између кухиње и простора за исхрану ученика постоји спратна разлика, потребно је да се обезбеди лифт за превоз хране. Капацитет и опремљеност кухиње зависи од њене организације и броја оброка који справља. Кухиња има посебан економски улаз.

У склопу кухињског блока превиђају се: гардероба за запослене (са посебним орманима за цивилну гардеробу и униформу), санитарије и просторија за одмор запослених, просторија са тро-

кадером, просторија за смеће, просторије за прање посуђа и термоса, магацин за храну и просторија за припрему хране која је повезана са простором за издавање хране.

У свим кухињама подови су прекривени керамичким неклизајућим плочицама или другим неклизајућим материјалом који не пропушта воду. У висини од најмање 60 cm од радне површине зид је обложен керамичким плочицама. Све радне површине и пултови су равни, глатки, лаки за одржавање, водоотпорни, од нерђајућег материјала. Најпогоднији материјал за радне површине је нерђајући челик (инокс) или мермер. Зидови су обложени керамичким плочицама или другим материјалом који не пропушта воду у висини од 1,60 m. Кухиња мора испуњавати против-пожарне и санитарно-хигијенско прописе у складу са законском регулативом која регулише ову област.

Производна кухиња има просторије за пријем, складиштење, припрему и обраду намирница (поврћа, воћа, меса, рибе и друго), за финалну обраду хране повезану са делом за сервирање хране, као и перионицу белог посуђа (за сервирање) и црног посуђа (за термичку обраду).

Величина школске кухиње зависи од броја ученика у школи и од броја дневних оброка. У просеку неопходно је предвидети 0,3 m^2 по произведеном оброку.

Приликом пројектовања, површина кухиње се обрачунава на следећи начин:

– за 100–300 оброка површина износи 90 m^2;
– за 300–500 оброка површина износи 160 m^2;
– за 500–1.000 оброка површина износи 240 m^2;
– преко 1.000 оброка површина износи 320 m^2.

Дистрибутивна кухиња расподељује у објекту донету храну из производне кухиње која је ван објекта. Дистрибутивна кухиња треба да обезбеди прихватање оброка, припрему – дораду оброка и хомогенизацију појединих јела. Дистрибутивна кухиња има обезбеђен пулт – радну површину за пријем оброка и расхладне уређаје у складу са технолошким процесом пријема, обраде и сервирања хране. Величина дистрибутивне кухиње, по правилу, износи 0,15 m^2 по оброку, али не мање од 50 m^2.

Е) Просторија за помоћно особље

Просторија за помоћно особље је површине најмање 12 m^2 и служи искључиво помоћном особљу. Број и величина просторија се нормира у складу са бројем помоћног особља.

Ж) Портирница

Површина портирнице је 4 m^2, а нормира се само за основне школе капацитета 480 и више ученика. Овај простор је могуће организовати и у оквиру школског хола.

З) Просторија за домара

Површина просторије за домара износи најмање 20 m^2, а нормира се за основне школе капацитета 480 и више ученика.

И) Чајна кухиња за запослене

Служи за припрему топлих и хладних напитака и користе је искључиво запослени у школи. Површина чајне кухиње износи најмање 6 m^2.

Помоћне просторије

У свакој основној школи уз просторије за рад потребне су и помоћне просторије: комуникације, гардеробе, санитарије, спремишта, просторија за загревање и друге помоћне просторије.

А) Комуникације

Комуникације чине: улази, холови, ходници, степеништа, ветробран и надстрешнице.

Улаз са надстрешницом има свака школа и то главни улаз (или улазе) са приступом са саобраћајнице и споредни улаз (или улазе) из дворишта. Хол са ветробраном има свака школа. То је проширени улаз који служи и као вишенаменски простор за школске приредбе, изложбе ученичких радова и других јавних манифестација школе. На сваком улазу у школу постоји ветробран.

Свака зграда школе са спратовима има најмање два степеништа: главно и споредно. Објекти са два спрата или више спратова, дужине веће од 35 m, морају имати најмање два степеништа међусобно удаљена најмање 25 m и тако изведена да се спречи истовремено запречавање. Коначни број излаза мора бити у складу са капацитетом школе, спратношћу и прописаним временом евакуације, а све у складу са важећом законском регулативом из ове области.

За просторије у којима бораве више од 50 ученика (свечана сала, велика сала за Физичко и здравствено васпитање, спортска хала) треба да постоје најмање два алтернативна излаза.

Приликом пројектовања обратити пажњу да се врата наспрамних учионица не постављају у истој оси, да не дође до запречења пута за евакуацију. Гардероба, ормарићи и друга опрема и инсталације у ходнику не смеју бити постављене тако да умањују ширину пута предвиђеног за евакуацију. Коридори за евакуацију треба да су прегледни, без сувишних скретања, без препрека (виших прагова, висећих и конзолно окачених предмета). Светле ширине ходника, као и укупна ширина свих степеништа предвиђених за евакуацију су дате у табели у зависности од спратности објекта и броја особа које се евакуишу.

Минималне чисте грађевинске мере комуникација за задату спратност и капацитет школе				
Број особа за евакуацију (спратност објекта)	960 (П+2)	720 (П+2)	480 (П+1)	100 (П)
Ширина ходника на спрату (m)	3,00	3,00	3,00	-
Укупна ширина степеништа која су предвиђена за евакуацију (m) – дељиво на више степеништа у складу са архитектонским решењем	7,50 (нпр. 3 степеништа ширине степенишног крака од 2,50)	5,00 (нпр. 2 степеништа ширине степенишног крака од 2,50)	3,00 (нпр. 2 степеништа ширине степенишног крака од 1,50)	-
Минимална светла ширина ходника/хола који води ка излазу (m) – дељиво на више излаза у складу са архитектонским решењем	30,00	12,00	6,00	1,20
Укупна ширина излазних врата (m) – дељиво на више врата у складу са архитектонским решењем	5,50	4,00	3,00	1,50

Најмања пропусна ширина степенишног крака износи 120 cm за 100 ученика који се тим степеништем служе. Свако повећање броја ученика, који се служе степеништем, преко 100 захтева проширење степенишног крака за најмање 0,5 cm за сваког ученика који се тим степеништем служи.

Одстојање од излаза из крајњих просторија до степеништа, односно спољњег излаза не може бити веће од 30 m. Изузетно, код врло прегледних и слободних комуникација, ова дужина може износити највише 35 m.

За сваки објекат мора бити израђен план евакуације у складу са важећим безбедносним прописима. Објекти се пројектују у складу са Законом о заштити од пожара и другом важећом законском регулативом из ове области.

Комуникације морају бити у складу са важећим „Правилником о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама”.

Б) Гардероба

Гардероба може бити заједничка за више одељења или посебна за свако одељење и укупног је капацитета који одговара броју ученика:

– заједничка гардероба може бити предвиђена у склопу проширења комуникација и састоји се од гардеробних ормарића за одећу и обућу који се закључавају тако да одложене ствари буду безбедне;

– посебна гардероба може бити у склопу учионице (у овом случају учионица се пројектује најмање површине 60 m^2): као гардеробни ормарићи у којима се ствари могу безбедно одлагати или као зидни чивилуци у нишама са полицама за одлагање обуће;

– посебна гардероба може бити испред учионице у склопу комуникација (у овом случају ширина комуникација се увећава за 1,20 m због безбедности приликом евакуације) и састоји се од гардеробних ормарића за одећу и обућу који се закључавају тако да одложене ствари буду безбедне.

В) Санитарије

Санитарије у школи изграђују се према броју ученика. Распоред санитарија у згради зависи од броја корисника (ученика и запослених) по спратовима. Санитарије су повезане са главним комуникацијама – ходницима школе и пожељно је да су распоређене према северу. Одвојене су за ученике и запослене. Претпростор и простор са ве-це шољом треба да је непосредно осветљен и проветрен. Сваки ве-це има претпростор у којем је по један лавабо на сваке две ве-це шоље. Уз санитарије налази се и посебна просторија за одржавање чистоће са трокадером.

У школској згради и дворишту школе треба да постоје чесме са водом за пиће. Чесме са водом за пиће треба предвидети по спратовима и у дворишту школе. Из хигијенских разлога вода из умиваоника у претпросторијама ве-це-а није за пиће.

Сви умиваоници и тушеви морају да буду опремљени инсталацијом за топлу и хладну воду. Сви умиваоници треба да имају аутоматске батерије са ограниченим истицањем воде а писоари аутоматске испираче. За потребе умиваоника предвидети термостатске мешаче са регулацијом температуре, односно припрему топле воде на 37–42 степена. Опрема и галантерија санитарних просторија мора бити усклађена са захтевима за јавне објекте.

Неопходно је предвидети санитарије за особе са инвалидитетом у планирању нових објеката, приликом изградње и доградње нових објеката. За реконструкцију и адаптацију постојећих објеката предвидети санитарије за особе са инвалидитетом када је то могуће у техничком смислу, а све у складу са Правилником о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама.

Санитарије за ученике

Санитарије су одвојене: посебно за ученике, а посебно за ученице.

Број санитарија по хигијенској норми је следећи:

– једна В ве-це шоља и два писоара на 40 ученика;

– једна ве-це шоља на 20 ученица;

– у непосредној близини просторија за продужени и целодневни боравак планирају се и посебне санитарије.

Избору санитарија треба посветити посебну пажњу и прилагодити их узрасту ученика.

Санитарије за запослене

Санитарије су одвојене: посебно за наставнике, а посебно за наставнице.

Број санитарија по хигијенској норми је следећи:

– једна ве-це шоља и један писоар на 20 наставника;

– једна ве-це шоља на 10 наставница.

Г) Спремишта

Смештај инвентара и материјала захтева посебан простор у школама.

За ову сврху потребне су следеће просторије:

– спремиште за прибор за одржавање чистоће, величине 2 m^2, на сваком спрату по једно;

– магацин за смештај инвентара и другог материјала школе величине 12–60 m^2, према капацитету школе.

Д) Просторија за загревање школе

Загревање школе врши се, по могућству, централним грејањем. Број и величина просторија за загревање зависи од величине школе и система загревања и утврђује се према стандардима за поједине врсте загревања.

Ђ) Просторија за сервер

Потребно је превидети посебну просторију за чување сервера, минималне површине 2 m^2, која се климатизује у складу са потребама опреме. У случају ограничених просторних могућности, могуће је организовати чување сервера у склопу припремне просторије уз специјализовану учионицу за Информатику и рачунарство.

Типови објеката

У складу са наведеним критеријумима дефинисани су типови (примери) објеката, са табеларно приказаним условима. Просторије су нормиране према максималном броју ученика у одељењу у складу са законом.

Пројектни задаци за најчешће типове објеката – примери објеката са минималним просторним условима

Пројектни задатак – ТИП А Основна школа капацитета 720–960 ученика (24–32 одељења), објекат спратности П+2			
ЛОКАЦИЈА			
		Површина (m^2)	Површина укупно (m^2)
Земљиште испод објекта			1.793–2.506
Школско двориште		5 m^2 по ученику	3.600–4.800
Прилазне и зелене површине			3.200–3.900
Вежбалиште са полигоном за безбедност у саобраћају		4.480 (вежб.) + 680 (полигон)	5.160
Доставне површине			400–600
Паркинг и површина за одлагање бицикала			300
		укупно	14.453-17.266
		УКУПНО ПО УЧЕНИКУ (m^2)	**18,0–20,1**
ОБЈЕКАТ			
Група наставних просторија			
Име просторије	Број просторија	Површина (m^2)	Површина укупно (m^2)
Учионице опште намене (са припремном просторијом заједничком за две учионице)	16–26	60 (учионица) + 18/2 (припр. прост.)	1.104–1794

Специјализоване учионице (са припремном просторијом за сваку учионицу)	10	54 (учионица) + 18 (припр. прост.)	720
Спец. учионица + радионица за ТиТ (радионица и припремна просторија заједничке за две учионице)	2–3	54 (учионица) + 30 (радионица) +18 (припр. прост.)	156–258
Спец. учионица за Информатику и рачунарство (припремна просторија заједничка за две учионице)	1–2	36 (учионица за 15 ученика) + 18 (припр. прост.)	54–90
Сала за физичко и здравствено васпитање			
Сала (већа)	1	448	448
Кабинет за кондицију и кор. веж.	2	54	108
Свлачионице	2	32	64
Санитарије	2	32	64
Просторија за наставника са гардеробом, тушем и ВЦ-ом	2	18	36
Справарница	1	50	50
Група заједничких просторија			
Вишенаменски простор – сала	1		216–288
Библиотека са читаоницом	1		108–144
Трпезарија	1		216–288
Просторије за продужени боравак	2–3	54	108–162
Група просторија за запослене			
Зборница (наставничка канцеларија)	1–2		60–80
Директор	1	32	32
Помоћник директора	1	14	14
Администрација (секретар, рачуноводство)	2	14	28
Стручна служба (педагог, психолог)	2	14	28
Кухиња са пратећим просторијама (дистрибутивна)	1	100	100
Просторија за помоћно особље	1	12	12
Портирница	1	4	4
Домар	1	20	20
Чајна кухиња за запослене	1	6	6
Група помоћних просторија			
Име просторије	Број просторија	Површина (m^2)	Површина укупно (m^2)
Санитарије			
ученици	6 санитарних блокова	36	216
запослени	2 санитарна блока	9	18
Гардероба	1–3		30–40
Спремишта и магацини	1–2		60
Просторије за загревање	1	30-50	30–50
			4.110–5.222
Комуникације 20%			822–1.044
		Укупно нето	4.932–6.266
		Укупно бруто	5.918–7.519
		НЕТО УКУПНО ПО УЧЕНИКУ	6,5–6,8
		БРГП ПО УЧЕНИКУ (m^2)	**7,8–8,2**

Пројектни задатак – ТИП Б / ТИП В[*)] Основна школа или издвојено одељење основне школе капацитета од 100 до 480 ученика (до 16 одељења), објекат спратности П+1			
ЛОКАЦИЈА			
		Површина (m^2)	Површина укупно (m^2)
Земљиште испод објекта			1.951–2.078
Школско двориште		5 m^2 по ученику	2.400
Прилазне и зелене површине			2.000–2.200
Вежбалиште		3.640	3.640
Доставне површине			200
Паркинг и површина за одлагање бицикала			200
		укупно	10.591–10.718
		УКУПНО ПО УЧЕНИКУ (m^2)	**21,6–22,3**
ОБЈЕКАТ			
Група наставних просторија			
Име просторије	Број просторија	Површина (m^2)	Површина укупно (m^2)
Учионице опште намене (са припремном просторијом заједничком за две учионице)	12–14	60 (учионица) + 18/2 (припр. прост.)	828–966
Специјализоване учионице (са припремном просторијом за сваку учионицу)	4	54 (учионица) + 18 (припр. прост.)	288
Спец. учионица + радионица за ТиТ (радионица и припремна просторија заједничке за две учионице)	1	54 (учионица) + 30 (радионица) +18 (припр. прост.)	102

Спец. учионица за Информатику и рачунарство (припремна просторија заједничка за две учионице)	1	36 (учионица за 15 ученика) + 18 (припр. прост.)	54
Сала за физичко и здравствено васпитање			
Сала (мања)	1	360	360
Кабинет за кондицију и кор. веж.	1	54	54
Свлачионице	2	16	32
Санитарије	2	16	32
Просторија за наставника са гардеробом, тушем и ве-це-ом	1	18	18
Справарница	1	30	30
Група заједничких просторија			
Вишенаменски простор – сала	1		144
Библиотека са читаоницом	1		54–72
Трпезарија	1		144
Просторије за продужени боравак	1	54	54
Група просторија за запослене			
Зборница	1	52	52
Стручне службе*)	2	14	28
Управа*)	1	20	20
Администрација*)	1	18	18
Кухиња са пратећим просторијама (дистрибутивна)	1	100	100
Просторија за помоћно особље	1	12	12
Портирница	1	4	4
Домар	1	20	20
Чајна кухиња за запослене	1	6	6
Група помоћних просторија			
Име просторије	Број просторија	Површина (m^2)	Површина укупно (m^2)
Санитарије			
ученици	4 санитарна блока	36	144
запослени	1 санитарни блок	12	12
Гардероба	1–2		20–30
Спремишта и магацини	1		60
Просторије за загревање	1		20–30
			2.710–2.886
Комуникације 20%			542–577
		Укупно нето	3.252–3.463
		Укупно бруто	3.902–4.156
		НЕТО УКУПНО ПО УЧЕНИКУ	6,8–7,2
		БРГП ПО УЧЕНИКУ (m^2)	**8,2–8,6**

*) Напомена: у случају да је објекат планиран као ТИП В (издвојено одељење основне школе), означене просторије нису обавезне. Нето површина објекта износи у том случају око 6,6–7,0 m^2 по ученику, а БРГП око 7,9–8,4 m^2 по ученику.

Пројектни задатак – ТИП Г Издвојено одељење основне школе или основна школа капацитета до 100 ученика, објекат спратности П			
ЛОКАЦИЈА			
		Површина (m^2)	Површина укупно (m^2)
Земљиште испод објекта			800
Школско двориште		5 m^2 по ученику	500
Прилазне и зелене површине			500
Вежбалиште (40 x 20 m) са слободном зоном ширине 3 m			1.196
		укупно	**2.996**
ОБЈЕКАТ			
Група наставних просторија			
Име просторије	Број просторија	Површина (m^2)	Површина укупно (m^2)
Учионице опште намене (са припремном просторијом заједничком за две учионице)	4	60 (учионица) + 18/2 (припр. прост.)	276
Кабинет за физичко и здравствено васпитање			
Кабинет за кондицију и кор. веж.	1	60	60
Свлачионице	2	16	32
Санитарије (користе се санитарије за ученике)	-	-	-
Справарница (користи се спремиште/магацин)	-	-	-
Група заједничких просторија			
Библиотека са читаоницом/просторија за продужени боравак	1		54
Група просторија за запослене			
Зборница	1	16	16
Стручне службе*)	1	14	14
Управа*)	1	14	14

Администрација*)	1	14	14
Просторија за помоћно особље	1	10	10
Чајна кухиња за запослене	1	6	6
Група помоћних просторија			
Име просторије	Број просторија	Површина (m^2)	Површина укупно (m^2)
Санитарије			
ученици	1 санитарни блок	21	21
запослени	1 санитарни блока	9	9
Спремишта и магацини	1		30
Просторије за загревање	1	15	15
			571
Комуникације 20%			114
		Укупно нето (m^2)	685
		Укупно бруто (m^2)	822
		НЕТО УКУПНО ПО УЧЕНИКУ (m^2)	6,85
		БРГП ПО УЧЕНИКУ (m^2)	**8,2**

*) Напомена: у случају да је објекат ТИП Г планиран као издвојено одељење основне школе, означене просторије нису обавезне. Нето површина објекта износи у том случају око 6,35 m^2 по ученику, а БРГП око 7,6 m^2 по ученику

Остали хигијенско-технички услови

Осветљење

Основни хигијенски услов за рад у школама, а нарочито у наставним просторијама за продужени или целодневни боравак јесте да су довољно и равномерно осветљене како би се у њима могло нормално радити.

Осветљење је двојако: природно и вештачко.

Природно осветљење је дневна сунчева светлост. Све просторије у школи обавезно морају имати довољно дневне светлости.

Лети се мора обезбедити максималан упад дифузног и минималан упад директног сунчевог зрачења употребом сенила и застора.

Системи заштите од сунчаног зрачења морају да омогуће довољну количину светлости у просторијама без коришћења вештачког осветљења.

Потребна дневна светлост у наставним просторијама обезбеђује се на следећи начин:

– упадни угао дневне светлости на најудаљенијем месту од прозора у наставној просторији износи најмање 23°;

– површине свих прозора у наставној просторији износе најмање 1/5 површине пода наставне просторије;

– наставне просторије окренуте су, по правилу, према дневној сунчевој путањи (југоисток) како би се расута сунчева светлост налазила у видном пољу сваког радног места, односно да би се „крајичак неба" обавезно видео са сваког радног места.

Вештачко осветљење које се уграђује у објекте основних школа треба да испуњава захтеве утврђене стандардом SRPS EN 15193 – „Енергетске перформансе зграда – Енергетски захтеви за осветљење".

На столовима или у висини 1,00 m изнад пода прописује се осветљај:

– у учионицама и другим наставним просторијама, као и у библиотеци и читаоници износи најмање 300 лукса;

– у лабораторијама и радионицама где се прецизно ради 500 лукса;

– у сали за Физичко и здравствено васпитање 300 лукса;

– у санитарним просторијама, комуникацијама најмање 120 лукса;

– у просторијама за запослене 300 лукса;

– у спремиштима и другим помоћним просторијама 60 лукса;

– у случају осветљења ЛЕД сијалицама боја вештачког осветљења мора бити топло бела (3.000 K) или природно бела (4.000 K);

– најподесније вештачко осветљење је полуиндиректно електрично осветљење;

– у свим просторијама треба обезбедити довољан број светиљки и равномерно осветљење за свако радно место;

– за школске табле износи 350 лукса.

Загревање и хлађење

Нормалан рад школа у зимским и хладним данима, захтева одржавање потребне температуре нарочито у наставним просторијама и просторијама за продужени или целодневни боравак.

Хигијенска норма температуре у школским просторијама за правилну физиолошку функцију организма и рад износи за зимски период:

– у наставним просторијама, изузев сале за Физичко и здравствено васпитање, најмање 22° C;

– у свим просторијама за запослене најмање 22° C;

– у сали за Физичко и здравствено васпитање, кабинету за кондиционо и корективно вежбање 18° C;

– у свим ходницима најмање 20° C ;

– у свлачионицама и санитаријама сале за Физичко и здравствено васпитање најмање 22° C.

Наведене норме температуре одржавају се током целог радног времена школе. Најцелисходнији начин загревања школе и сталног одржавања потребне температуре јесте централно грејање, односно етажно грејање у мањим приземним школским зградама.

Загревање наставних просторија металним пећима није дозвољено.

У летњем периоду високих спољних температура (преко 32° C) потребно је у свим радним, наставним и заједничким просторијама обезбедити температуру 5° C нижу од спољашње, али не мање од 26° C. У складу са архитектонским решењем објекта и пројектом грејања, вентилације и климатизације објеката, као и другим техничким условима као најсврсисходнији начин за обезбеђење адекватних климатских услова препоручује се уградња мулти сплит јединица.

За специјализовану учионицу за Информатику и рачунарство и просторију за сервер неопходно је температуру регулисати тако да буде за 7–10° C нижа од спољашње због загревања и хлађења рачунарске опреме, али не мање од 26° C у складу са Правилником о енергетској ефикасности зграда („Службени гласник РС", број 61/11).

Уградња инсталација за грејање и хлађење врши се у складу са свим техничким прописима и у складу са свим важећим прописима који регулишу ову област.

У погледу енергетске ефикасности и термичких перформанси објеката примењује се Правилник о енергетској ефикасности зграда („Службени гласник РС", број 61/11).

Проветравање

Да би се чувало здравље ученика и стварали нормални хигијенски услови за рад потребно је обезбедити довољно чистог ваздуха и одржавати нормалну микроклиму.

– Аерација ваздуха је по једном ученику износи 20 m^3 у току једног школског часа. За стално одржавање чистог ваздуха при ку-

батури од најмање 5,4–6,0 m³ по ученику у учионици, потребно је у току једног часа најмање три до четири пута изменити ваздух (5,4–6,0 m³ x 3–4 пута = 20 m³), при чему брзина кретања ваздуха не би требало да пређе 0,2 m/s.

– Релативна влажност ваздуха треба да износи 40−60% и регулише се редовним проветравањем.

– Ваздух се измењује путем вентилације просторија. Вентилација се обавља природним путем или уређајима за принудну (механичку) вентилацију.

– Природна вентилација је повремено проветравање просторија. Обавља се обично повременим отварањем прозора, а обезбеђује се најчешће уградњом механизма за отварање горњих делова прозора косо унутра (вентус или друго), изградњом зидних вентилационих уређаја, или на други начин. При природној вентилацији треба водити рачуна да ученици не буду изложени ударима хладног ваздуха. Природна вентилација се обезбеђује у свим просторијама основних школа. Потребно је редовно проветравати наставне просторије природним путем. Препоручује се краткотрајно проветравање (5–10 минута), отварањем велике површине прозора (нпр. за време одмора) у односу на дуготрајно проветравање (киповани прозори током целог часа), јер је на тај начин утрошак енергије мањи.

– Принудна вентилација је допуна природне вентилације. Обавезна је у лабораторијама и радионицама, сали за Физичко и здравствено васпитање, вишенаменском простору, кухињи и трпезарији. Обезбеђује се изградњом зидних вентилатора на спољним зидовима или на други начин. У специјализованој учионици за хемију предвидети инсталацију за дигестор.

Акустичност просторија

С обзиром на образовно-васпитну улогу школе, неопходно је посветити посебну пажњу акустичности школских просторија. Бројним студијама је доказано да лоша акустичност просторија, као и продужено време реверберације знатно утичу на разумљивост садржаја и самим тим на успешност процеса учења. Неразумевање садржаја наставе, као и угроженост комуникације између наставника и ученика доводи до опадања концентрације и пажње у току школског часа, прекида тока мисли, смањења моћи памћења ученика, те до стварања додатне буке, која онемогућава процес наставе. Да би се постигла добра акустичност потребно је минимизирање позадинског звука ниских фреквенција, осигурање јасноће говора, спречавање нагомилавања одјека.

При изградњи нових објеката, потребно је да се примене наведене вредности акустичне изолационе моћи.

При санацији, реконструкцији или адаптацији постојећих објеката, потребно је да се објекти постепено прилагоде захтевима у погледу акустике у складу са овим Правилником.

У односу на намену просторије и захтеве звучне изолације и акустике, просторије у школи могу се поделити у следеће категорије:

– просторије са повишеним захтевима звучне изолације и акустике (учионице опште намене, све специјализоване учионице, библиотека) – I категорија,

– просторије са средњим захтевима звучне изолације и акустике (зборница, група просторија за запослене, свечана сала / вишенаменски простор, просторије за продужени боравак) – II категорија,

– просторије са мањим захтевима звучне изолације и акустике (трпезарија, сала за Физичко и здравствено васпитање, кабинет за кондиционо и корективно вежбање, комуникације са холом, радионица) – III категорија.

У односу на потенцијалну емисију буке која се предвиђа у одређеним просторијама, просторије школе можемо поделити на:

– просторије са ниским потенцијалом емисије буке – група А (учионице опште намене, специјализоване учионице, лабораторије, библиотека, зборница, група просторија за запослене),

– просторије са средњим потенцијалом емисије буке – група Б (свечана сала/вишенаменски простор, комуникације осим хола),

– просторије са високим потенцијалом емисије буке – група В (спец. учионица за Музичку културу, трпезарија, хол, сала за Физичко и здравствено васпитање, кабинет за кондиционо и корективно вежбање, радионица).

Акустична изолациона моћ зидова и таваница у просторијама школе по категоријама приказана је у табели:

	Категорија просторија у зависности од захтева за звучном изолацијом и акустиком								
	I категорија			II категорија			III категорија		
	зид	таваница		зид	Таваница		зид	таваница	
Потенцијал стварања буке	средња изолациона моћ ваздушног звука (dB)	средња изолациона моћ ваздушног звука (dB)	средња изолациона моћ звука удара (dB)	средња изолациона моћ ваздушног звука (dB)	средња изолациона моћ ваздушног звука (dB)	средња изолациона моћ звука удара (dB)	средња изолациона моћ ваздушног звука (dB)	средња изолациона моћ ваздушног звука (dB)	средња изолациона моћ звука удара (dB)
Група А	47	55	53	47	55	53	--	--	--
Група Б	--	--	--	47	55	53	47	55	53
Група В	58	58	46	--	--	--	47	55	53

Унутрашња врата треба да имају акустичну изолациону моћ од 32 dB.

Спољни зидови треба да имају акустично изолациону моћ од 50 dB. С обзиром на велики удео прозора у спољним зидовима учионица, прозори који се уграђују у наставне просторије треба да имају звучну изолациону моћ од најмање 30 dB.

Време реверберације зависи од запремине просторије, од фреквенције звука, од броја особа у просторији, од апсорпционе моћи површина у просторији, као и од намене просторије. За број ученика у складу са овим правилником и за фреквенције опсега 100–5.000 Hz просечне вредности времена реверберације треба да износе:

– време реверберације за учионице запремине до 200 m³ треба да износи до 0,5 s,

– време реверберације за учионице запремине преко 200 m³ треба да износи до 0,6 s,

– време реверберације за просторије за запослене и библиотеку треба да износи до 0,6 s,

– време реверберације за сале и трпезарије запремине до 500 m³ треба да износи до 0,8 s, запремине 500–2.000 m³ треба да износи до 1,0 s и запремине преко 2.000 m³ треба да износи до 1,2 s,

– време реверберације у салама за Физичко и здравствено васпитање запремине 1.000–2.000 m³ треба да износи до 1,3 s, запремине 2.000–5.000 m³ треба да износи до 1,6 s и запремине преко 5.000 m³ треба да износи до 1,8 s,

– време реверберације ходнике и холове износи до 1,0 s.

Вредности које одступају до 20% од задатих сматраће се прихватљивим.

Побољшање акустичности и смањење времена реверберације постиже се уградњом грађевинских материјала који апсорбују звук (уградњом акустичних плафона, перфорираних плоча, итд.). Као допуна за постизање акустичног комфора у просторијама са захтевима за говорну комуникацију – поред времена реверберације потребно је мерити и додатне параметре за јасноћу и разумљивост говора у складу са SRPS EN ISO 3382-3. При томе је јасноћа говора C50, изражена у dB, боља што је виша вредност C50. Разумљивост говора се мери у складу са SRPS EN 60268-16 уз помоћ индекса STI (Speech Transmission Index). У учионици просечних димензија, STI не би требало да прелази вредност 0,75 од максималних 1,00.

Избор материјала у свим просторијама школе предвиђеним за боравак ученика мора бити такав да не појачава одјек буке и не ствара ехо-ефекте, стога се 10% апсорпције (од укупне површине пода) поставља на зидове (уградњом акустичних зидних апсорбера) да би се побољшала разумљивост говора, смањила реверберација и смањила бочна рефлексија звука. Могуће побољшање постиже се коришћењем спуштених плафона који апсорбују звук посебно за ниске фреквенције, као и додавање зидних апсорбера на задњем зиду за традиционалну наставу или на два суседна зида за групну наставу уз евентуално додавање говорне рефлектујуће зоне изнад наставника за традиционалну наставу. Акустични и други спуштени плафони који се уграђују у школске објекте подлежу стандарду SRPS EN 13964.

Уређаји и инсталације

Извођење васпитно образовно-васпитног рада у основним школама зависи од обезбеђења хигијенско-грађевинских услова као што су: нормално осветљење, потребно загревање, уредна вентилација, доводи воде и струје, озвучење и други уређаји и инсталације.

А) Електрична инсталација

У основној школи се уграђују инсталације за коришћење електричне енергије, како за осветљење, тако и за потребе наставе.

Електричне инсталације морају бити заштићене, осигуране и изведене по важећим прописима.

За потребе наставе у наставним просторијама, просторијама за продужени или целодневни боравак и рад у школи обезбеђују се затворене утикачке кутије, и то:

– у свим учионицама и сали за Физичко и здравствено васпитање, као и у кабинету за кондицију и корективно вежбање најмање по четири утикачке кутије, од којих три на зиду поред стола наставника, а једна на зиду иза ученика ради коришћења аудиовизуелних техничких средстава и ради одржавања учионице;

– у свим лабораторијама најмање по шест утикачких кутија у зиду, од којих по три на крађем зиду иза ученика и три на зиду школске табле поред стола наставника, ради коришћења електричне струје при експерименталном раду, као и разводна табла (шалт-табла);

– у специјализованој учионици за информатику и рачунарство број утикачких кутија треба да одговара броју рачунарских јединица (15–20);

– у свим специјализованим учионицама за Технику и технологију најмање по четири утикачке кутије, од којих три на зиду поред стола наставника, а једна на зиду иза ученика, у радионици најмање пет утикачких кутија, које служе за прикључке машина и разводна (шалт) табла;

– у припремним и другим просторијама уз учионице, лабораторије и радионице, просторијама уз салу за Физичко и здравствено васпитање по две утикачке кутије;

– у наставничкој зборници, вишенаменској просторији (сали), библиотеци и читаоници по шест утикачких кутија;

– у кухињи се електричне инсталације са утикачким кутијама изводе у складу са технолошким пројектом;

– у осталим просторијама: трпезарији, просторијама за целодневни боравак и у просторијама за помоћно особље по две утикачке кутије.

Светиљке морају бити заклоњене, како не би биле директно у видном пољу ученика. Доња ивица плафонских светиљки треба да буде најмање 2,50 m од пода.

У санитаријама и комуникацијама треба предвидети сензоре за укључивање и искључивање светла.

Б) Водоводне и канализационе инсталације

У местима где постоје водоводни и канализациони објекти обезбеђују се одговарајући прикључци у школи. У објекту је потребно обезбедити довољне количине воде у складу са капацитетом, за санитарну и противпожарну заштиту у складу са важећим стандардима и Правилником о противпожарној заштити. Противпожарна мрежа је одвојена од мреже питке воде. Уколико расположиви притисак у спољној мрежи не обезбеђује минимални притисак на највишем тачећем месту и најудаљнијем хидранту, потребно је предвидети уређај за повишење притиска за санитарну и противпожарну воду.

У местима где не постоји водоводна мрежа, довод здраве воде за пиће мора се обезбедити у школи на најбољи хигијенски начин (хидрофором или слично).

Канализационе инсталације обезбеђују се у свакој школи за све санитарије и прикључке на канализациону мрежу. У местима где нема канализационе мреже уз школу треба обезбедити септичку јаму.

Водоводне инсталације у школи обавезне су:

– у свим учионицама за ученике првог циклуса, као и у сваком главном ходнику школе по једно тачеће место;

– испред трпезарије по једно тачеће место на сваких 20 ученика који користе трпезарију;

– у радионици два тачећа места;

– у кухињи у складу са технолошким пројектом;

– у припремним просторијама уз лабораторије по једно тачеће место;

– у специјализованој учионици (лабораторији) за Хемију по пет тачећих места, од којих четири на зиду до ходника и једно на столу наставника; у специјализованим учионицама (лабораторијама) за Физику и Биологију по три тачећа места, од којих два на зиду до ходника и једно на столу наставника; у специјализованој учионици за Ликовно по два тачећа места;

– у санитарним просторијама.

У школама у којима постоје просторне и техничке могућности водоводне инсталације треба предвидети и у учионицама за ученике другог циклуса, као и у другим специјализованим учионицама. У школском дворишту је потребно предвидети водоводне инсталације за баштенски хидрант за заливање зелених површина.

В) Остали уређаји и инсталације

Замрачивање је потребно обезбедити у свим наставним просторијама и вишенаменском простору (сали) ради коришћења аудио-визуелних средстава (паметна табла и слично) чија је употреба у настави све већа. Замрачивање је потребно обезбедити и у библиотеци ради физичко-техничке заштите библиотечке грађе и опреме.

Инсталација озвучења (систем разгласа) се обезбеђује у свим наставним и заједничким просторијама, а нарочито у вишенаменском простору (сали), ходницима и трпезарији.

Инсталације кабловске телевизије и интернета се обезбеђују у свим наставним просторијама, вишенаменској просторији (сали), библиотеци, зборници школе и просторији за продужени боравак ученика.

Инсталације телефона са најмање једним прикључком се обезбеђује у просторијама за управу и администрацију, зборници и просторијама за стручне службе.

Инсталација рачунарске мреже се обезбеђује у свим наставним просторијама, вишенаменској просторији (сали), библиотеци, просторијама управе и администрације школе и просторијама за стручне службе. У специјализованој учионици за информатику и рачунарство је потребно обезбедити рутер према броју рачунарских јединица.

Објекат школе треба да има заштиту од провала путем система видео-надзора и аларма.

Објекат школе има инсталацију школског звона.

Објекат школе има сатни систем у ходницима, зборници, заједничким просторијама.

Објекат школе има стабилни систем за дојаву пожара са алармирањем путем сирена у случају избијања пожара. Заштита од пожара се постиже применом одговарајућих грађевинских материјала, противпожарне инсталације, опреме, сигнализације и дефинисањем евакуационих путева и излаза − у складу са важећим прописима и стандардима.

Инсталација громобрана предвиђа се у складу са важећим прописима и стандардима.

У сали за Физичко и здравствено васпитање и спортској хали прозори треба да обезбеђују довољну природну осветљеност сале и да се отварају помоћу уграђених уређаја (вентус или слично) ради природне вентилације. Сви прозори, уколико су од ломљивог стакла, заштићени су одговарајућом мрежом удаљеном од стакла 10 cm. Светлосна тела и радијатори треба да буду заштићени. Такође треба урадити две дуже конзоле са ужлебљењем на две чеоне греде плафона са конструкцијом за покретне конопце и мотке за пењање, кругове, морнарске лествe и слично: две мање и у поду затворене куке за вратило на оба дужа зида; двовисински разбој; две куке наспрамно на оба дужа зида за причвршћење мреже за одбојку; уређаје за причвршћење табли са кошевима за кошарку на наспрамним крацим зидовима и уређаје за рипстолове.

У кабинету за кондиционо и корективно вежбање прозоре је неопходно заштити одговарајућом мрежом. Светлосна тела и радијатори треба да буду заштићени.

Конструкције и детаљи

При изградњи школских зграда посебну пажњу треба обратити на то да буду испуњене обавезе у погледу конструкционих прописа као и неких детаља.

– Конструкциони захтеви остварују се при пројектовању и изградњи школа обавезним придржавањем прописаних стандарда који прописују конструкциону и статичко-сеизмичку безбедност, топлотну и акустичну изолацију, заштиту од влаге, буке и слично.

– Конструктивни склоп треба да омогући лаку и једноставну функционалну реорганизацију према потребама рада школе.

– Избором материјала треба обезбедити што већу економичност у одржавању зграде.

– Зидови по површини треба да буду отпорни према оштећењу, а подножје заштићено ниском соклом. Зидове у наставним просторијама у висини 1,20 m до пода по могућству треба заштити од оштећења погодним материјалом. Површине зидова санитарних чворова треба да омогућују максимално одржавање чистоће (треба их обложити плочицама или слично).

– Подови у свим радним просторијама школе, а нарочито у наставним просторијама су топли или полутопли, трајни, равни и глатки, али не клизави, добре хемијске отпорности, с могућношћу лаког одржавања и чишћења, са акустичном изолацијом у складу са овим Правилником и довољно економични. Материјал који се уграђује мора имати извештај о испитивању и стручно мишљење у погледу здравствене исправности од стране акредитоване домаће лабораторије, према Закону о здравственој исправности предмета опште употребе („Службени гласник РС”, број 92/11);

– Под у сали за Физичко и здравствено васпитање обавезно је постављен на еластичној подлози и усклађен је са стандардом SRPS EN 14904 „Површине за спортске терене – Површине за различите спортове у сали”. Под у школској библиотеци и специјализованој учионици за Информатику и рачунарство треба да буде анти-статичан. Под испред дигестора треба да буде од незапаљивог материјала, неклизав – од гуме или другог материјала који испуњава стандарде за лабораторијске подове.

– Врата треба да су тако конструисана да се њима може лако руковати. Врата могу бити пуна и застакљена. Минималне ширине врата су:

– за просторије намењене настави 0,90 m и пуна;

– за санитарије улазна 0,90 m, а на нужнику 0,60 m и пуна, осим за санитарије предвиђене за особе са инвалидитетом;

– за салу за Физичко и здравствено васпитање двокрилна, ширине 1,80 m;

– за комуникације и улазе, минималне ширине 0,90 m за ТИП Г, а за ТИП А, ТИП Б и ТИП В, минималне ширине 1,80 m, доња трећина пуна, а остале две трећине застакљене и добро заштићене у делу руковања.

– Врата у свим наставним и заједничким просторијама, као и улазна врата, отварају се према комуникацији, при чему што мање сметају кретању кроз комуникације и при отварању остављају слободан простор, нарочито према главном степеништу, односно излазу из зграде.

– Врата у санитарним просторијама, изузев улазних, издигнута су за 10 cm од пода, или обложена материјалом који је постојан.

– Врата у свим наставним просторијама (укључујући специјализоване учионице и припремне просторије) се закључавају.

– Прозори у погледу конструкције израде и уграђивања морају да омогуће равномерно пропуштање светлости, несметан видик, ефикасно уклапање у систем вентилације, лако руковање и одржавање. Када су у отвореном положају, прозори не смеју ометати кретање и рад у просторији. Акустична изолација фасадне столарије која се уграђује испуњава услове у складу са овим Правилником. Термичке карактеристике столарије морају бити у складу са Правилником о енергетској ефикасности зграда („Службени гласник РС”, број 61 од 19. августа 2011.).

– Боје зидова школских просторија су мат, светле и мирне. У комуникацијама могу бити јачи тонови. Боје које се користе у ентеријеру морају поседовати одговарајући сертификат да су нетоксичне и безбедне за употребу.

– Грађевински материјали који се користе морају поседовати одговарајући сертификат да су нетоксични и безбедни за употребу, без лако испарљивих органских компоненти (VOC) и да поседују се сертификат или одговарајући сертификат у складу са Законом о грађевинским производима („Службени гласник РС”, број 83/18).

– Унутрашња обрада и боје наставних просторија треба да обезбеде минималне проценте рефлексије: плафон 80%, зидови 50%, подови 30%, табла 10% и намештај 30%.

– На поду сале за Физичко и здравствено васпитање треба обележити игралиште за рукомет, кошарку и одбојку линијама ширине 5 cm различитим бојама.

– У школском дворишту у којем постоје просторне могућности потребно је обележити полигон за безбедност деце у саобраћају према прописима ФИА (Светска федерација аутомобилиста) и АМСС (Ауто-мото савез Србије) димензија 18 x 38 m.

– Наставне и заједничке просторије треба да буду обележене таблицама са називима просторија.

– На вежбалишту треба обележити игралиште за рукомет, кошарку и одбојку линијама ширине 5 cm видљивом бојом (белом или жутом).

– Објекат школе мора имати таблу са називом на видљивом месту поред главног улаза у школу.

II. ОПРЕМА ПРОСТОРИЈА И ДВОРИШТА

Опрему школе чине одговарајући намештај и други елементи неопходни за образовно- васпитну делатност школе.

Опрема треба да испуњава хигијенске, педагошке, техничке и естетске захтеве, и да конструкцијом, обрадом и материјалом обезбеђује сигурност ученика и спречава од повреда. Намештај треба да буде функционалан и удобан, лак за одржавање и чишћење течним средствима за дезинфекцију, лако покретљив и компатибилан са другом опремом.

Сву опрему треба димензионисати према узрасту ученика, односно према ергономским захтевима.

Пожељно је да су ивице и углови намештаја глатки, без оштрих ивица и да при покретању намештај не ствара буку и не оштећује под. Тешки ормани и високи намештај морају да буду причвршћени за зид.

Опрема се сматра одговарајућом ако је стављена у промет и поседује сертификат о испуњењу прописаног стандарда. У погледу димензија, безбедности, стабилности, трајности и других карактеристика намештаја за ученике важе стандарди SRPS EN1729 „Намештај – столице и столови за образовне институције”.

При утврђивању потребне опреме за основну школу води се рачуна о намени просторија и броју корисника по просторијама, а за наставне просторије и о специфичним потребама појединих наставних предмета. У складу са бројем уписаних ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом потребно је обезбедити посебну опрему.

Постепено треба уводити беле табле у све наставне просторије у складу са овим Правилником. У свим просторијама школе треба поставити корпе за отпатке.

Намештај за специјализовану учионицу за Информатику и рачунарство треба обезбедити према захтевима за инсталацију рачунара и клима уређаја.

Посебна опрема за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом предвиђа се у складу са бројем ученика са сметњама у развоју и потребама за реализацију образовно-васпитног рада.

ОПРЕМА ШКОЛСКОГ ДВОРИШТА И ВЕЖБАЛИШТА

Ред. бр.	Врста опреме	Јединица мере	Количина
1.	Конструкција за одбојку (у складу са SRPS EN 1271)	комплет	1–2 за школу
2.	Конструкција за кошарку (у складу са SRPS EN 1270)	комплет	1–2 за школу
3.	Голови за рукомет (у складу са SRPS EN 749)	пар	1 за школу
4.	Корпе за отпатке	комад	у складу са капацитетом школе
5.	Контејнери за рециклажу	комплет	1 за школу
6.	Клупе	комад	у складу са капацитетом школе
7.	Чесма	комад	1–2 за школу
8.	Баштенски хидрант за заливање зелених површина	комад	1 за школу

ГРУПА НАСТАВНИХ ПРОСТОРИЈА

Опрема на нивоу школе која се користи по потреби у свим наставним просторијама

Ред. бр.	Врста опреме	Јед. мере	Количина
1.	Мултифункцијски уређај (штампач, копир апарат и скенер)	комад	1 за 6 одељења
2.	Дигитални фотоапарат/камера	комад	1 за школу
3.	Апарат за фотокопирање	комад	1 за школу
4.	Преносиви рачунар	комад	1 за сваку учионицу која нема рачунар
5.	Звучници	комплет	1 за сваки преносиви рачунар
6.	Платно за пројектор (преносиво)	комад	1 за 6 одељења
7.	Пројектор	комад	1 за 6 одељења
8.	Паметна / интерактивна табла	комад	1–2 за школу

Учионица опште намене

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Школска клупа (за једног ученика) у складу са SRPS EN 1729-1 и SRPS EN 1729-2 димензија 0,60 m x 0,50 m, висине усклађене са узрастом у складу са SRPS EN 1729-1*	комад	30
2.	Столица за ученика, у складу са SRPS EN 1729-1 и SRPS EN 1729-2, висине усклађене са узрастом у складу са SRPS EN 1729-1*	комад	30
3.	Сто за наставника	комад	1
4.	Столица за наставника	комад	1
5.	Школска табла димензија 2,5 m x 1,2 m (бела)	комад	1
6.	Зидни пано	комад	2
7.	Лавабо са батеријом и повезан са инсталацијама**	комада	1
8.	Бојлер**	комада	1
9.	Држач за убрус**	комада	1
10.	Дозатор за течни сапун**	комада	1
11.	Слике и постери у складу са Програмом наставе и учења (према табели наставних средстава за сваки предмет)	комада	3–4
12.	Застори, тракасте завесе или венецијанери	комада	1 за сваки прозор
13.	Зидни чивилук или ормарићи за одлагање одеће у случају да је гардероба предвиђена у склопу учионице (најмање 30 места)	комада	1
Припремна просторија (заједничка за две учионице опште намене)			
1.	Плакар за стручну литературу и наставна средства	комад	2
2.	Сто за наставника	комад	1
3.	Столица за наставника	комад	1
4.	Столице за ученике	комад	4
5.	Радни сто за ученике (већи)	комад	1
6.	Приручна апотека	комад	1
7.	Мањи чивилук за одлагање гардеробе за наставника	комад	1

*Напомена: висине су наведене у стандарду под ознаком 2 и 3 за први и други разред, под ознаком 3 и 4 за трећи и четврти разред, под ознаком 4, 5 и 6 за пети и шести разред и под ознаком 5 и 6 за седми и осми разред

**Напомена: Обавезно у учионицама првог циклуса, опционо у свим учионицама опште намене у школама у којима постоје просторне и техничке могућности

Специјализована учионица

Основна опрема специјализоване учионице и припремне просторије за све предмете

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Школска клупа у складу са SRPS EN 1729-1 и SRPS EN 1729-2 (за два ученика, димензија 1,3 m x 0,5 m или за једног ученика димензија 0,65 m x 0,5 m), висине усклађене са узрастом у складу са SRPS EN 1729-1*	комад	15/30
2.	Столица за ученика у складу са SRPS EN 1729-1 и SRPS EN 1729-2, висине усклађене са узрастом у складу са SRPS EN 1729-1*	комад	30
3.	Сто за наставника	комад	1
4.	Столица за наставника	комад	1
5.	Школска табла димензија 2,5 m x 1,2 m**	комад	1–2
6.	Зидни пано	комад	2
7.	Ормар или плакар	комад	2
8.	Видео пројектор са платном и сталком или ЛСД/ЛЕД ТВ (минималне дијагонале 124 cm, 178 степени угла гледања, освежавање 100 Hz, PC улаз, HDMI улаз, уграђен аналогни/дигитални пријемник, смарт функција пожељна) са зидним носачем и кабловима за повезивање са рачунаром	комад	1
9.	Рачунар одговарајуће конфигурације за репродукцију образовних мултимедијалних садржаја са сталном интернет везом и звучницима	комад	1
10.	Слике и постери у складу са Програмом наставе и учења (према табели наставних средстава за сваки предмет)	комад	3–5
11.	Зидни чивилук или ормарићи за одлагање одеће у случају да је гардероба предвиђена у склопу учионице (најмање 30 места)	комад	1
12.	Застори, тракасте завесе или венецијанери	комад	1 за сваки прозор
13.	Лавабо са батеријом и повезан са инсталацијама***	комад	1
14.	Бојлер са изведеним инсталацијама за више точ. места или за свако точ. место***	комад	у складу са бројем точ. места
15.	Сталак за убрусе***	комад	1
16.	Дозатор за течни сапун***	комад	1
Припремна просторија			
1.	Плакар за стручну литературу и друга наставна средства	комад	1–3
2.	Сто за наставника	комад	1

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме	Јединица мере	Количина по нормативу
3.	Столица за наставника	комад	1
4.	Столице за ученике*	комад	4
5.	Радни сто за ученике (већи)*	комад	1
6.	Приручна апотека	комад	1
7.	Мањи чивилук за одлагање гардеробе за наставника	комад	1

*Напомена: димензије и техничке карактеристике столица и клупа за ученике у специјализованим учионицама за физику, хемију и биологију су ближе описане у табелама додатне опреме по предметима, висине су наведене у стандарду под ознаком 2 и 3 за први и други разред, под ознаком 3 и 4 за трећи и четврти разред, под ознаком 4, 5 и 6 за пети и шести разред и под ознаком 5 и 6 за седми и осми разред

** Напомена: за специјализовану учионицу за Математику обавезне су две табле

*** Напомена: обавезно у специјализованим учионицама за Хемију, Физику, Биологију, Ликовну културу, опционо у свим специјализованим учионицама у школама у којима постоје просторне и техничке могућности

Додатна/посебна опрема за обједињену специјализовану учионицу – лабораторију за Хемију, Физику и Биологију

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Школски лабораторијски сто за три ученика, димензија 1,8 m x 0,6 m x 0,75 m или лабораторијски сто за два ученика димензија 1,3 m x 0,6 m x 0,75 m (уместо школских клупа)	комад	10/15
2.	Школске лабораторијске столице за ученике на вијак (уместо стандардних школских столица)	комад	30
3.	Енергетски блок (са лавабоом и прикључцима за струју, воду и плин)	комад	6
4.	Демонстрациони сто са енергетским блоком (комплет) за наставника (уместо стандардног стола)	комад	1
5.	Лабораторијска столица за наставника са наслоном и подесивом висином (уместо стандардне столице)	комад	1
6.	Дигестор	комад	1
7.	Мобилни сто за припрему	комад	1
8.	Разводна табла (шалт-табла) или кутија	комад	1
9.	Зидне слике истакнутих хемичара, физичара и биолога	комад	2–4
10.	Вентилациони систем	систем	1
11.	Апарат за гашење пожара	комад	1
12.	Конзола или сто за вагу	комад	1
Опрема припремне просторије			
1.	Енергетски блок	комад	1
2.	Конзола или сто за вагу	комад	1
3.	Вентилатор	комад	1
4.	Сандук с песком или противпожарно ћебе	комад	1

Додатна/посебна опрема специјализоване учионице која је засебна за сваки предмет

Додатна/посебна опрема специјализоване учионице за Хемију

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Лабораторијска клупа за 3 ученика, величине 1,8 m x 0,6 m x 0,75 m (уместо школских клупа)	комад	10
2.	Школске лабораторијске столице за ученике на вијак (уместо стандардних школских столица)	комад	30
3.	Демонстрациони сто за наставника са енергетским блоком (уместо стандардног стола)	комад	1
4.	Лабораторијска столица за наставника са наслоном и подесивом висином (уместо стандардне столице)	комад	1
5.	Енергетски блок (гас, вода, струја) за по 6 ученика	комад	5
6.	Мобилни сто за припрему	комад	1
7.	Дигестор	комад	1
8.	Вентилациони систем	комад	1
9.	Апарат за гашење пожара	комад	1
Назив намештаја и опреме припремне просторије			
1.	Енергетски блок	комад	1
2.	Ормар за хемикалије са бравом	комад	1
3.	Конзола или сто за вагу	комад	1
4.	Мањи зидни чивилук	комад	1
5.	Вентилатор	комад	1
6.	Сандук с песком или противпожарно ћебе	комад	1

Додатна/посебна опрема специјализоване учионице за Физику

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Лабораторијска клупа за 3 ученика, величине 1,8 m x 0,6 m x 0,75 m (уместо школских клупа)	комад	10
2.	Школске лабораторијске столице за ученике на вијак (уместо стандардних школских столица)	комад	30
3.	Демонстрациони сто за наставника са енергетским блоком (уместо стандардног стола)	комад	1
4.	Лабораторијска столица за наставника са наслоном и подесива средства (уместо стандардне столице)	комад	1
5.	Мобилни сто за припрему	комад	1
6.	Енергетски блок са безбедоносним прикључком за сваки радни сто (лабораторија и припремна просторија)	комад	10
7.	Зидне слике истакнутих физичара	комад	2
8.	Застори, тракасте завесе или венецијанери за замрачивање (црне боје)	комад	према броју прозора
9.	Апарат за гашење пожара	комад	1
Назив намештаја и опреме припремне просторије			
1.	Енергетски блок	комад	1
2.	Конзола или сто за вагу	комад	1
3.	Вентилатор	комад	1
4.	Сандук с песком или противпожарно ћебе	комад	1

Додатна/посебна опрема специјализоване учионице за Биологију

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Школски лабораторијски сто за два ученика димензија 1,3 m x 0,6 m x 0,75 m (уместо школских клупа)	комад	15
2.	Школске лабораторијске столице за ученике на вијак (уместо стандардних школских столица)	комад	30
3.	Енергетски блок (са лавабоом и прикључцима за струју, воду и плин)	комад	7–8
4.	Демонстрациони сто са енергетским блоком (комплет) за наставника (уместо стандардног стола)	комад	1
5.	Лабораторијска столица за наставника са наслоном и подесивом висином (уместо стандардне столице)	комад	1
6.	Мобилни сто за припрему	комад	1
7.	Разводна табла (шалт-табла) или кутија	комад	1

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
Назив намештаја и опреме припремне просторије			
1.	Енергетски блок	комад	1
2.	Конзола или сто за вагу	комад	1
3.	Вентилатор	комад	1
4.	Сандук с песком или противпожарно ћебе	комад	1
5.	Термостат за гајење микроорганизама на хранљивим подлогама (опционо)	комад	1
6.	Мали фрижидер за чување препарата и сл. (опционо)	комад	1

Додатна/посебна опрема специјализоване учионице за Географију

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Ормар за смештај географских карата	комад	1
2.	Сталак за географске карте	комад	1–2

Додатна/посебна опрема специјализоване учионице за Историју

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Ормар за смештај историјских карата	комад	1
2.	Сталак за историјске карте	комад	1–2

Додатна/посебна опрема специјализоване учионице за страни језик са опремом фонолабораторије

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Централни уређај језичке лабораторије (капацитета 30 ученика + наставник) са два екстерна мрежна адаптера и кориснички упутством	комад	1
2.	Комплет од 4 СТП печ кабла (од 7 m)	комад	1
3.	Активни аудио-бокс за једног ученика	комад	30
4.	Слушалице са микрофоном (за 30 ученика и наставника)	комад	31
5.	Мобилни кабинет за смештај опреме димензија 110 cm x 55 cm x 97 cm	комад	1
6.	Лака монтажна преграда 45 cm x 40 cm*	комад	1
7.	DVD читач (у склопу рачунара)	комад	1
8.	Софтверски пакет за управљање централном јединицом са серијским каблом за повезивање повезивање са рачунаром	комад	1
9.	Инсталациони комплет за израду фиксне инсталације за максимално 30 ученика, пројектован и израђен по захтеву корисника на основу усвојеног распореда клупа (метални пластифицирани стубићи за развођење инсталације, металне пластифициране каналице за полагање каблова и ПНК канали за полагање каблова за везу између ученичких места)*)	комад	1

* Напомена: опционо, није неопходно у случају да је фонолабораторија мобилна

Додатна/посебна опрема специјализоване учионице за Музичку културу

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Ормар за музичке инструменте	комад	2
2.	Уређаји за приказ мултимедијалних садржаја са појачалом од 200 V и пар звучника или музички стуб	комад	1
3.	Покретни практикабли за хор (дрвени или алуминијумски, монтажни)	комад	1
4.	Школска табла димензија 2,5 m x 1,2 m, 3/4 табле са линијским системом	комад	1
5.	Клавир, пијанино или електрични динамички пијанино*	комад	1
6.	Столица на вијак уз пианино, клавир или електрични клавир	комад	1
Назив намештаја и опреме припремне просторије			
1.	Плакар за смештај инструмената за оркестар и разредно свирање	комад	4
2.	Сталак или пулт за ноте	комад	10

* Напомена: Уколико школа располаже клавиром или пијанином потребно је обезбедити периодично штимовање (једанпут у полугодишту).

Додатна/посебна опрема специјализоване учионице за Ликовну културу (атеље)

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Ормар за ђачки прибор и радове: доњи део ормана са пуним крилима, полице са могућношћу подешавања	комад	2–3
2.	Постоље за сталак за моделе	комад	2–3
3.	Штафелај сликарски	комад	у складу са потребама
4.	Штафелај вајарски	комад	у складу са потребама

Додатна/посебна опрема специјализоване учионице и радионице за Технику и технологију

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Сто радни, универзални, за два ученика, размера према норми узраста, конструкција од метала и табла од дрвета, димензија 1,5 m x 0,5 x 0,75 m, дебљине 5 cm, са јачим носачима, тежи и стабилнији (уместо школских клупа)	комад	10
2.	Столица на вијак за ученике (уместо обичних)	комад	20
3.	Сто радни, за наставника са јачим носачима, тежи и стабилнији (уместо обичног)	комад	1
4.	Столица радна, за наставника са наслоном и висинским подешавањем (уместо стандардне столице)		
5.	Енергетски блок са безбедносним прикључком за сваки радни сто	комад	10
6.	Рачунар одговарајуће конфигурације за ученике*	комад	10
7.	Ласерски штампач	комад	1
8.	Витрина за експонате	комад	2
9.	Ормарић за алат	комад	4
10.	Разводна табла за енергетски блок	комад	2
11.	Апарат за гашење пожара	комад	1
Назив намештаја и опреме припремне просторије			
1.	Сто (већи) за рад групе ученика, у свакој припремној просторији, изузев просторије уз радионицу	комад	1
2.	Столица за ученике, као у учионици, за сваки сто у свакој припремној просторији, изузев просторије уз радионицу	комад	8
3.	Сто, димензија 1,2 m x 0,6 m x 0,75 m, у делу за материјал	комад	1
4.	Столица	комад	1
5.	Ормар за материјал	комад	2
6.	Мобилни сто на точковима за пренос наставних средстава	комад	1–2
7.	Заштитне наочаре	комад	1
8.	Заштитна маска	комад	1

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
9.	Заштитне рукавице	комад	1
10.	Метла	комад	1
11.	Лопатица	комад	1
Назив намештаја и опреме радионице			
1.	Ормар за безбедно складиштење машина	комад	2
2.	Радни сто – конструкција од метала и табла од дрвета, димензија 1,5 m x 0,5 x 0,75 m, дебљине 5 cm, са јачим носачима, тежи и стабилнији	комад	2

* Напомена: Перформансе конфигурација рачунарских јединица усклађују се према Програму наставе и учења за предмет Техника и технологија или према препоруци датој у Анексу 28 норматива

Додатна/посебна опрема специјализоване учионице за Информатику и рачунарство

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме специјализоване учионице	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Сто радни, универзални, за једног или два ученика или школске клупе за једног или два ученика у складу са бројем ученика (15–20 ученика), висине 0,71–0,76 m	комада	20/10
2.	Столица за ученике (стандардна) у складу са бројем ученика (15–20 ученика)	комада	20
3.	Централни рачунар за наставника*)	комада	1
4.	Рачунар за ученика*)	комада	20
5.	Мрежна опрема за повезивање рачунара и прикључење на интернет		у складу са бројем рачунарских јединица
6.	Скенер	комад	1
7.	Пројекционо платно	комад	1
8.	Штампач ласерски	комад	1
9.	Слушалице са микрофоном	комад	1
10.	Звучници	комад	1
11.	Видео пројектор	комад	1
12.	Дигитални фотоапарат	комад	1
13.	DVD резач	комад	1

* Напомена: Перформансе конфигурација рачунарских јединица усклађују се према Програму наставе и учења за предмет Информатика и рачунарство или према препоруци датој у Анексу 1 норматива

Опрема блока просторија за Физичко и здравствено васпитање

Ред. бр.	Опрема и намештај свлачионице	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Зидни чивилуци са 20 вешаоника у свакој свлачионици	комад	2–3
2.	Дрвена клупа дужине 2 m у свакој свлачионици	комад	2–4
3.	Дрвена патосница дужине 2 m у свакој свлачионици	комад	2–4
Опрема и намештај купатила			
1.	Патоснице за свако купатило	комад	1
2.	Патоснице за туш кабине, за сваку кабину	комад	1
Опрема и намештај кабинет за кондицију и справарница			
1.	Метални – жичани орман или плакар за реквизите, димензија 2 m x 0,8 m x 0,42 m	комад	2
2.	Орман или плакар за спортску опрему	комад	1
Припремна просторија			
1.	Радни сто за наставника	комад	1
2.	Столица за наставника	комад	1
3.	Витрина или плакар	комад	1
4.	Лежај за прву помоћ	комад	1
5.	Огледало, величине 1,2 m x 0,4 m	комад	1

Ред. бр.	Опрема и намештај свлачионице	Јединица мере	Количина по нормативу
Сала за вежбање – опрема			
1.	Конструкција са конопцима за пењање	компл.	1 за салу
2.	Конструкција са шипком за пењање	компл.	1 за салу
3.	Конструкција са круговима	компл.	1–2 за салу
4.	Конструкција за одбојку у сали (у складу са SRPS EN 1271)	компл.	1–2 за салу
5.	Конструкција за кошарку[1] (у складу са SRPS EN 1270)	комад	4–8 за салу
6.	Конструкција и голови за рукомет са мрежом (у складу са SRPS EN 749)	пар	1 за салу
7.	Школска табла (бела) – 1,20 m x 1,20 m	комад	1 за салу

1 Комплет са таблама и обручевима.

ГРУПА ЗАЈЕДНИЧКИХ ПРОСТОРИЈА

Вишенаменски простор – сала

Ред. бр.	Опрема вишенаменског простора – сале	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Столице, лакше и лако сложиве у свакој школи према развијености и могућностима (одлагање у спремишту)	комад	30–300
2.	Подијум за бину, монтажни, лакши и лако сложив, само у школама у којима бина није другачије решена	комад	1
3.	Репродукције уметничких слика или најбољи радови ученика	комад	4–5
4.	Панои, изложбени, према развијености школе	комад	1–3
5.	Постоља за вајарска дела	комад	1
6.	Зидни кварцни часовник	комад	1
7.	Мала клуб-гарнитура са по три полуфотеље	комад	1–2

Библиотека

Опрему библиотеке чине одговарајући намештај и други елементи неопходни за обављање библиотечко-информационе делатности.

Опрема се сматра одговарајућом ако испуњава стандарде у складу са Правилником о националном стандарду за обављање библиотечко-информационе делатности и другом важећом законском регулативом, као и прописе из области противпожарне безбедности. Посебна опрема за децу са сметњама у развоју предвиђа се у складу са бројем ученика са сметњама у развоју и у сарадњи са школама за децу са посебним потребама.

Ред. бр.	Опрема и намештај библиотеке	Јединица мере	Количина по нормативу
Просторија или просторна целина за стручни рад библиотекара			
1.	Сто за библиотекара	комад	1
2.	Сто или пулт за изнајмљивање библиотечке грађе	комад	1
3.	Столица за библиотекара	комад	1
4.	Телефон	комад	1
5.	Рачунар за библиотекара са интернет везом и DVD читачем и резачем	комад	1
6.	Одговарајући софтвер за библиотечко пословање	комад	1
7.	Штампач са скенером (повезан и са рачунарима у простору за коришћење савремених медија)	комад	1
8.	Екстерна меморија за похрањивање програмских база и пренос података	комад	1
9.	Библиотечка колица (за пренос библиотичке грађе и као помоћна површина за одлагање грађе)	комад	1
10.	Орман за смештај документације	комад	1
11.	Ормарић за смештај залиха потрошног материјала	комад	1

Ред. бр.	Опрема и намештај библиотеке	Јединица мере	Количина по нормативу
12.	Стона лампа	комад	1
13.	Апарат за гашење пожара	комад	1
Простор или просторна целина за смештај књижне грађе			
1.	Полице за књиге		број полица према броју књига
2.	Застакљена полица за референсну збирку	комад	1
3.	Полица за часописе са хоризонталним плочама благо нагнутим према читаоцима – опционо	комад	2
Опрема и намештај читаонице			
1.	Столови за групни и индивидуални рад ученика у складу са SRPS EN 1729-1 и SRPS EN 1729-2, висине усклађене са узрастом у складу са SRPS EN 1729-1*	комад	30
2.	Столица за ученика у складу са SRPS EN 1729-1 и SRPS EN 1729-2, висине усклађене са узрастом у складу са SRPS EN 1729-1*	комад	30
3.	Покретни сталак за пројекционе апарате – опционо	комад	1
4.	Пројектор са платном или LCD / LED TV (минималне дијагонале 124 cm, 178 степени угла гледања, освежавање 100 Hz, PC улаз, HDMI улаз, уграђен аналогни/дигитални пријемник, смарт функција пожељна) са зидним носачем и кабловима за повезивање са рачунаром	комад	1
5.	Лаптоп или рачунар одговарајуће конфигурације за коришћење образовног софтвера, репродукцију звука и филма	комад	1
6.	Преносива бела табла	комад	1
7.	Пано за изложбе		према могућностима*
8.	Застори за замрачивање (венецијанери, ролетне, тракасте завесе и сл.)		према броју прозора
Опрема и намештај просторне целине за приступ онлајн информацијама			
1.	Радна површина / сто за ученика	комад	3–6
2.	Столица за ученика	комад	6
3.	Рачунар одговарајуће конфигурације са интернет везом	комад	3–6
4.	Слушалице за индивидуалну употребу	комад	3–6
5.	Орман за чување електронских носилаца информација (чија је унутрашњост прилагођена за њихов смештај, висине 150–180 цм)		број зависи од обима грађе
6.	Мултифункцијски уређај (штампач, копир апарат и скенер)	комад	1

* Напомена: висине су наведене у стандарду под ознаком 2 и 3 за први и други разред, под ознаком 3 и 4 за трећи и четврти разред, под ознаком 4, 5 и 6 за пети и шести разред и под ознаком 5 и 6 за седми и осми разред

Библиотечки фонд школске библиотеке	
I. Књижна грађа	
Величина библиотичког фонда одређује се према броју ученика, наставника и стручних сарадника: најмање 10–12 библиотечких јединица по ученику и најмање 40 јединица по наставнику и стручном сараднику. У библиотеци 50% укупног библиотечког фонда чини литература потребна у настави српског језика / српског језика и књижевности (односно матерњег језика / матерњег језика и књижевности), а 50% стручна литература из свих предмета који се уче у школи, као и из других области знања.	
Лектира за наставу матерњег језика	на 5 ученика једног разреда по 1 примерак
Класична дела књижевности	1–2 примерка по наслову
Савремена белетристика доказане књижевне вредности	1 примерак по наслову
Белетристика за омладину која одговара по својој литерарној и педагошкој вредности интересовањима ученика	1–2 примерка по наслову
Уџбеници и уџбенички комплети за све наставне предмете и све разреде (према избору стручног већа) *	1 за сваког наставника и додатних 3–5 комада
Сликовнице (забавне и едукативне)	према броју ученика узраста до 4. разреда
Стручна и научна литература из свих области	у складу са очекивањима да 50% фонда чини стручна литература попуњавати све UDK бројеве
Референсна збирка: – енциклопедија општа – стручне енциклопедије за сваки предмет – лексикони – речници српског/матерњег језика – правопис српског/матерњег језика – речници страних језика – речник књижевних термина – атласи – библиографије	минимум по 1 примерак
Психолошко-педагошка литература	минимум 10 наслова
Методичко-дидактичка литература за све предмете који се уче у школи	минимум по 1 за сваки наставни предмет
Научно-популарна литература из свих научних области примерена младима	минимум 25 наслова
Литература на страним језицима (стручна литература из разних научних области; белетристика са вокабуларом на различитим нивоима знања језика)	10 наслова по једном језику
Периодика: – стручни и методички часописи за сваку област/предмет – педагошко-психолошка периодика – часописи за децу и омладину	минимум по 1 примерак
Закони и подзаконска акта из области образовања, васпитања и библиотекарства (библиотека се може определити и да их има у електронском облику)	минимум по 1 примерак

*) Напомена: уџбеници и наставна средства не треба да буду део фонда библиотеке и да носе инвентарни број

II. Некњижна грађа (електронски документи)	
Звучна читанка за српски (матерњи) језик	по 1 за сваки разред
Аудитивни материјали из области фонетика са фонологијом, акцентологије, дијалектологије.	по 1 за сваки разред
Музика различитих доба и жанрова	400–500 композиција
Наставни филмови	за сваки наставни предмет минимум 5–10
Уметнички филмови (екранизације књижевних дела и антологијски филмови)	30–50 комада
Базе података образовног садржаја доступних на интернету	према потребама образовно-васпитног рада
Образовни аудио и видео материјали за различите области	према потребама образовно-васпитног рада
Електронске књиге	према могућностима
Електронски уџбеници	према потребама образовно-васпитног рада
Електронски часописи	према могућностима*
Референсна збирка у електронском облику	1 комад
Библиографске базе података	према потребама образовно-васпитног рада

Просторије за продужени и целодневни боравак

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Столови за ученике (за рад и игру), лако покретљиви, размере према узрасту ученика (уместо школских клупа)	комад	25–30
2.	Столице за ученике	комад	25–30
3.	Плакар за 20-30 ученика	комад	
4.	Ормари или плакари затворени са горњим застакљеним делом и доњим затвореним дрвеним вратима (за одлагање помоћне литературе и педагошке документације, материјала, алата и AV наставно-техничких средстава).	комад	1–2
5.	Сто за наставнике	комад	1
6.	Столица за наставника	комад	1

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
7.	Репродукције уметничких слика или најбољи радови ученика	комад	1–3
8.	Панои за дечје радове (апликатори)	комад	2–4
9.	Луткарска сцена	комад	2–4
10.	Кутак за ликовне активности	комад	2–4
11.	Шах столови, клупски столови и столови „једноседи" са покретним столицама	комад	2

Трпезарија

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме трпезарије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Стандардни трпезаријски сто у складу са узрастом за 4 особе	комад	у складу са капацитетом трпезарије
2.	Стандардне трпезаријске столице	комад	у складу са капацитетом трпезарије по 4 за сваки сто
3.	Прибор за топли оброк (тањири, чиније, кашике, виљушке ножеви од инокса)	комплет	у складу са капацитетом
4.	Репродукције и најбољи радови ученика	комад	3–5
5.	Сервирна колица	комад	у складу са капацитетом трпезарије

ГРУПА ПРОСТОРИЈА ЗА ЗАПОСЛЕНЕ

Школска кухиња

За производне и дистрибутивне кухиње основне школе прави се посебан технолошки пројекат опремања у складу са HACCP стандардом.

Зборница

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Конференцијски сто, са по 6 фиока (по 3 са обе стране), за 6 наставника	комад	у складу са бројем одељења
2.	Столица са тапацираним седиштем	комад	6–36
3.	Сточић за телефон	комад	1
4.	Телефон	комад	1
5.	Ормар са преградама за архивирање и одлагање документације	комад	у складу са бројем одељења
6.	Табла за распоред часова	комад	1
7.	Табла за обавештење	комад	1
8.	Часовник (зидни)	комад	1
9.	Огледало, 0,9 m x 0,9 m	комад	1
10.	Слике, уметничке репродукције	комад	1–3
11.	Чивилук зидни	комад	у складу са бројем одељења
12.	Застори, тракасте завесе или венецијанери	комад	за сваки прозор
13.	Ормарић за прву помоћ – приручна апотека	комад	1

Просторије за стручну службу

Соба за педагога

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Радни сто за педагога	комад	1
2.	Столица за педагога	комад	1
3.	Већи сто за групни рад	комад	1
4.	Столица	комад	2–4
5.	Ормари са делом који се закључава за радна средства, библиотеку и документацију	комад	2–4
6.	Чивилук, стојећи	комад	1

Соба за психолога

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Радни сто за психолога	комад	1
2.	Столица за психолога	комад	1
3.	Већи сто за групни рад	комад	1
4.	Столица	комад	2–4
5.	Ормари са делом који се закључава за радна средства, библиотеку и документацију	комад	2–4
6.	Чивилук, стојећи	комад	1

Соба за дефектолога (опционо)

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Радни сто за дефектолога	комад	1
2.	Столица за дефектолога	комад	1
3.	Ђачке клупе – једноседне	комад	2–4
4.	Столица за ученике	комад	2–4
5.	Ормар за учила и техничку опрему	комад	1–2
6.	Школска табла (мања)	комад	1
7.	Фланелограф	комад	1
8.	Струњача	комад	1
9.	Огледало зидно величине 90 cm x 40 cm	комад	1
10.	Чивилук, стојећи	комад	1

Просторије за управу

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Писаћи сто са фиокама са обе стране стола и празним међупростором, у свакој просторији за управу школе	комад	1
2.	Столица са тапацираним седиштем	комад	1
3.	Телефон	комад	1
4.	Конференцијски сто, димензија 1,2 m x 0,8 m x 0,75 m у просторији директора	комад	1
5.	Столице тапациране, према развијености школе	комад	4–10
6.	Витрина за приручни материјал	комад	1
7.	Чивилук, стојећи	комад	1
8.	Слика истакнуте личности чије име носи школа	комад	1
9.	Репродукције уметничких слика или најбољи радови ученика	комад	1
10.	Застори, тракасте завесе или венецијанери	комад	за сваки прозор
11.	Клуб-гарнитура	комад	1

Просторије за администрацију

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Писаћи сто са фиокама са обе стране стола и празним међупростором, у свакој просторији за администрацију	комад	2
2.	Столица са тапацираним седиштем	комад	2
3.	Сточић са две полуфотеље за странке	комад	1
4.	Ормар, метални са трезором	комад	1
5.	Витрина за приручни материјал	комад	1
6.	Чивилук, стојећи	комад	1
7.	Застори, тракасте завесе или венецијанери	комад	за сваки прозор

Просторије за здравствену заштиту (опционо)

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Лежај за лекарски преглед	комад	1
2.	Зубарска столица са уређајима (комплет)	комад	1

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
3.	Сто (писаћи), стандардни	комад	1
4.	Столица од којих једна са тапацираним седиштем и две на вијак	комад	3
5.	Вага са висиномером	комад	1
6.	Витрина за инструменте и лекове	комад	1
7.	Чивилук, стојећи	комад	1
Назив намештаја и опреме чекаонице			
Ред. бр.	Назив намештаја и опреме	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Клуб сто (мањи правоугаони)	комад	1–2
2.	Столице обичне	комад	10

Просторија за помоћно особље

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Сто	комад	1–2
2.	Столице	комад	1–6
3.	Ормар за гардеробу (одвојени делови за цивилну гардеробу и радну униформу)	комад	у складу са бројем запослених

Портирница (опционо)

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Сто	комад	1
2.	Столица обична	комад	1
3.	Табла за кључеве	комад	1

Просторија за домара

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Радни сто	комад	1
2.	Столица обична	комад	1
3.	Орман за алат	комад	1
4.	Машине за оправке и одржавање објекта и дворишта	комад	у складу са могућностима

Чајна кухиња за запослене

Ред. бр.	Назив намештаја	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Шпорет или уградна плоча	комад	1
2.	Фрижидер	комад	1
3.	Бојлер, експресни или проточни	комад	1
4.	Радна плоча са уградним елементима (судопера са батеријом)	комад	1
5.	Висећи елементи	комад	1–2
6.	Полица за сушење посуђа, односно према могућностима машина за прање посуђа	комад	1
7.	Хигијенска канта за отпатке на ножно отварање	комад	1

ПОМОЋНЕ ПРОСТОРИЈЕ

Комуникације (ходници и холови)

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Слике зидне: уметничке (репродукције), истакнутих научника и књижевника, природних лепота наше земље, ћачки радови	комад	5–20
2.	Пано за излагање и информације	комад	1–3
3.	Постоље или држач за цвеће, у сваком ходнику	комад	2–3
4.	Сточић са две полуфотеље за странке, у ходнику испред просторије за управу	гарнитура	1
5.	Отирач, већи	комад	1 на сваком улазу
6.	Противпожарни апарат	комад	1 на сваких 50 m^2
7.	Сто за дежурног ученика	комад	1
8.	Столице за дежурног ученика	комад	2
9.	Ормар за изгубљене ствари	комад	1
10.	Гардероба (у складу са архитектонским решењем)	комплета	у складу са бројем одељења

Просторија за сервер (опционо)

Ред. бр.	Назив намештаја и опреме просторије	Јединица мере	Количина по нормативу
1.	Опрема за преднапонску заштиту и резервно напајање струје / UPS уређаји	комад	1
2.	Рек са мрежним инсталацијама	комад	1

III. НАСТАВНА СРЕДСТВА

Табеле наставних средстава су дате по предметима за први и други циклус основног образовања и васпитања. Наставна средства се чувају у припремним просторијама, зидним слике и илустрацијама се опрема учионица.

ПРВИ ЦИКЛУС ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

СРПСКИ ЈЕЗИК

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
1.	Слике (фотографије, уметничке репродукције) писаца из програма	збирка	1	обавезно	
2.	Тематске илустрације за усмено и писано изражавање	збирка	1	обавезно	
3.	Приче у сликама	збирка	1	препоручено	
4.	Постер ћириличког писма (писаних и штампаних слова)	комад	2 по одељењу за 1. разред	обавезно	
5.	Постер латиничког писма (писаних и штампаних слова)	комад	2 по одељењу за 2. разред	обавезно	
6.	Плакат словарица	комад	1	обавезно	
7.	Разредна словарица	комад	5	обавезно	
8.	Озвучени буквар	комад	1	обавезно	
9.	CD буквар	комад	1	обавезно	
10.	Мултимедијални образовни програми – електронски образовни софтвер (Вежбам ћирилицу, Вежбам латиницу...)	комад	1	препоручено	
11.	Наставни листови (од 1. до 4. раз.)	комад	у складу са бројем ученика	препоручено	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
12.	Звучне читанке (од 1. до 4. раз.)	комад	1 за сваки разред	обавезно	
13.	Српски акценат (CD)	комплет	1	препоручено	
14.	Мали акценатски речник српског језика (CD)	комад	1	препоручено	
16.	Антологија епске поезије (CD)	комад	1	препоручено	
17.	Антологија лирске поезије (CD)	комад	1	препоручено	
18.	Антологија народне прозе (CD)	комад	1	препоручено	
19.	Анимиране сликовнице			препоручено	
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
1.	Слике (фотографије, уметничке репродукције) писаца из програма	збирка	1	обавезно	
2.	Тематске илустрације за усмено и писано изражавање	збирка	1	обавезно	
3.	Приче у сликама	збирка	1	обавезно	
4.	Постер ћириличког писма	комад	1 по одељењу	обавезно	
5.	Постер латиничког писма	комад	1 по одељењу	обавезно	
6.	Мултимедијални образовни програми – електронски образовни софтвер	комад	1	обавезно	
7.	Звучне читанке (од 1. до 4. раз.)	комад	1 за сваки разред	обавезно	
8.	Српски акценат (CD)	комплет	1	препоручено	
9.	Мали акценатски речник српског језика (CD)	комад	1	препоручено	
11.	Антологија епске поезије (CD)	комад	1	препоручено	
12.	Антологија лирске поезије (CD)	комад	1	препоручено	
13.	Антологија народне прозе (CD)	комад	1	препоручено	
14.	Анимиране сликовнице			препоручено	
15.	Наставни листићи			обавезно	израђују наставници
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

СТРАНИ ЈЕЗИК

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
Зидне слике, графикони и карте (факултативно)					
1.	Зидне слике или фотографије према програмским садржајима о земљи или земљама чији се језик учи	комад	1	обавезно	могу да израђују наставници у сарадњи са ученицима
2.	Зидне слике значајних страних културних и научних стваралаца, као и историјских личности	комад	1	обавезно	
3.	Географска карта земље или земаља чији се језик учи	комад	1	обавезно	
4.	Графичко приказивање језичких законитости	комад	1	обавезно	могу да израђују наставници у сарадњи са ученицима
Мултимедијални образовни материјали					
1.	CD или DVD медијуми који чине саставни део уџбеничког комплета по коме се ради	комплет	1	обавезно	
2.	CD или DVD медијуми са додатним језичким материјалом по избору (језичке вежбе, разноврсни текстови, песме, филмови са лингвопрагматским садржајима, итд.)	збирка	1	обавезно	
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

МАТЕМАТИКА

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
1.	Прибор за цртање: лењир, шестар који одговара врсти табле, једнакокраки правоугли троугаони лењир, правоугли троугаони лењир са углом од 60^0	комплет	1	обавезно	по учионици
2.	Модели мера за дужину (метар дрвени који се расклапа на дециметре, метар од платна, метар зидарски)	комплет	1	обавезно	за 4 одељења
3.	Модели мера за површину и запремину (квадратни метар издељен на квадратне дециметре, кубни дециметар, шупља коцка запремине $1dm^3$ за демонстрирање одговарајуће запремине течности, кубни метар од жице)	комплет	1	обавезно	за 4 одељења

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
4.	Модели мера за течност	комплет	1	обавезно	за 4 одељења
5.	Модел мере за време (демонстрациони бројчани часовник)	комад	1	обавезно	за 4 одељења
6.	Вага са теговима	комад	1	обавезно	за 4 одељења
7.	Руска рачуналька	комад	1	препоручено	за 1 одељење
8.	Позициона рачуналька	комад	1	препоручено	за 1 одељење
9.	Зидне слике, постери и графички прикази	комад	4	обавезно	за 1 одељење
10.	Модели геометријских тела (од жице и дрвета)	комплет	1	обавезно	за 4 одељења
11.	Модел разломљене целине	комад	1	препоручено	за 1 одељење
12.	Модели мреже геометријских тела	комплет	1	препоручено	за 4 одељења
13.	Жетони и штапићи за рачунање	комплет	4	обавезно	за 1 одељење
Мултимедијални образовни материјали					
Софтвер за наставу математике (према програму наставе и учења)				обавезно	по избору стручног већа
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

СВЕТ ОКО НАС/ПРИРОДА И ДРУШТВО

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
Зидне слике					
1.	Шта чини природу (жива и нежива природа)	комад	1	обавезно	
2.	Годишња доба	збирка[2]	1	обавезно	
3.	Кружење воде у природи	комад	1	обавезно	
4.	Текуће воде	комад	1	обавезно	
5.	Стајаће воде	комад	1	обавезно	
6.	Облици рељефа	комад	1	обавезно	
7.	Делови тела биљке	комад	1	обавезно	
8.	Делови тела животиња (на примерима сисара, птица, риба, инсеката)	комад	1	обавезно	
9.	Делови тела човека и чула	комад	1	обавезно	
10.	Редовна и разноврсна исхрана (пет оброка, различите групе намирница)	комад	1	препоручено	
11.	Животне заједнице (природне и културисане)	комад	1	препоручено	
12.	Животне заједница (појединачне слике: шуме, ливада, бара...)	збирка[3]	1	обавезно	
13.	Ланац исхране	комад	1	препоручено	
14.	Врсте саобраћаја и саобраћајна средства	комад	1	обавезно	
15.	Стране света, видик, стојиште, видикова линија	комад	1	обавезно	
16.	Производне и непроизводне делатности	комад	1	обавезно	
17.	Делови дана	комад	1	обавезно	
18.	Временске одреднице (седмица, месец, година, деценија, век)	комад	1	обавезно	
19.	Обновљиви и необновљиви извори енергије	комад	1	препоручено	
20.	Пирамида исхране	комад	1	обавезно	
Зидне карте и лента времена					
1.	Завичајна карта	комад	1	препоручено	
2.	Географска карта Републике Србије	комад	1	обавезно	
3.	Географска карта Европе[4]	комад	1	обавезно	
4.	Географска карта света[5]	комад	1	препоручено	
5.	Магнетна лента времена са одговарајућим апликацијама	комад	1	препоручено	
Збирке					
1.	Различите врсте тканине	збирка	1	обавезно	
2.	Различите врсте пластике (провидна, делимично провидна, непровидна, савитљива, несавитљива)	збирка	1	обавезно	
3.	Различите врсте метала	збирка	1	обавезно	
4.	Различите врсте еластичних (гума, тканина) и пластичних (глина, пластелин) материјала	збирка	1	обавезно	
Модели					
1.	Струјно коло са три резервне батерије и три резервне сијалице	комад	3	обавезно	
2.	Демонстрациони часовник	комад	1	обавезно	
3.	Макета раскрснице (са возилима, саобраћајним знацима, семафорима и пешацима)	комад	1	препоручено	
Филмови					
4.	Филмови, ТВ емисије, снимци	комад	према потребама	обавезно	према избору наставника
Остала средства					
1.	Термометар (собни)	комад	1	обавезно	
2.	Термометар (спољни)	комад	1	обавезно	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
3.	Термометар за мерење температуре течности	комад	1	обавезно	
4.	Магнети (два шипкаста и два потковичаста), гвоздени опиљци	збирка	2	обавезно	
5.	Компас	комад	6	обавезно	
6.	Лупа	комад	6	обавезно	
7.	Метар	комад	6	обавезно	
8.	Кугла са прстеном	комад	1	препоручено	
9.	Цедиљке (сита) различите густине (10 ком.) и филтер папир (10 ком.)	комад	10	препоручено	
10.	Провидне пластичне кадице	комад	6	обавезно	
Мултимедијални образовни материјали					
Софтвер за наставу природе и друштва (према програму наставе и учења)				обавезно	по избору стручног већа
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

2 Збирку чини једна зидна слика на којој су приказана сва годишња доба и по једна зидна слика за свако годишње доба.
3 Збирку чини по једна зидна слика за сваку животну заједницу.
4 Не набавља се уколико има услова да се позајми из кабинета за географију.
5 Не набавља се уколико има услова да се позајми из кабинета за географију.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
1.	Репродукције највећих мајстора у историји уметности и најизразитијих представника значајних епоха и стилских покрета уметности			обавезно	према потреби
2.	Уникатни пример успелих решења појединих грана и дисциплина ликовних и примењених уметности: плакат, опрема, књиге, амбалажа, дезен, текстил, тапете, таписерија, нацрт за витраж, мозаик, народне рукотворине и предмета свакодневне употребе, примери из наставе успелих решења: плакат, опрема књиге, амбалажа, дезени, текстил, тапета, таписерија, нацрт за витраж и мозаик			препоручено	према потреби
3.	Земљане и керамичке посуде		3	препоручено	
4.	Драперије разних боја	комад	6	препоручено	
5.	Сандук за глину	комад	1	препоручено	
6.	Вајарска глина	килограм	100	препоручено	
7.	Посуде за воду и мешање боја	комад	30	обавезно	
8.	Палете и четке за акварел и темперу разних величина	комад	30	обавезно	
9.	Моделирке за вајање глином	комад	15	препоручено	
10.	Панои за изложбе	комад	5–10	обавезно	
11.	За цртање: меке оловке са ознаком Бе (B), пастели, туш, бајц, пак папир, акварел-папир, хамер-папир, картон...			обавезно	према потреби
12.	За сликање: пастел фиксир, гваш, темпера, акварел боје			обавезно	према потреби
13.	За примењену уметност: пластелин, стиропор, натрон-папир, валовити папир за решење амбијента и разних материјала за кудраж			обавезно	
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

МУЗИЧКА КУЛТУРА

Ред. Бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
1.	Клавир или пијанино или динамички пијанино или хармоника са 80 басова, или синтисајзер или клавијатуре са најмање три октаве	комад	1	обавезно	за наставника
2.	Орфов инструментариј	комплет	10	обавезно	за школу
3.	Звучна виљушка	комад	1	обавезно	за наставника
4.	Метроном	комад	1	обавезно	за наставника
5.	Софтвер који се може користити у настави музичке културе	према наставном програму		обавезно	за кабинет
6.	Аудио и аудио-визуелни записи музичких дела, опера и балета домаћих и страних композитора различитих стилских епоха	комад	20–30	обавезно	за наставника
7.	Мултимедијални наставни садржаји о животу и делу домаћих и страних композитора и извођача из различитих стилских епоха	комад	15	обавезно	за наставника
8.	Слике музичких инструмената и оркестара	комад	5–10	обавезно	за школу
9.	Фотографије домаћих и страних врхунских композитора и музичких уметника	комад	10–15	обавезно	за школу
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ/ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене.
Сала за вежбање – справе[6]					
1.	Козлић (у складу са SRPS EN 12196)	комад	1–2	обавезно	за школу
2.	Козлић – јуниор (у складу са SRPS EN 12196)	комад	1	обавезно	за школу
3.	Коњ са хватаљкама	комад	1	обавезно	за школу
4.	Шведски сандук (у складу са SRPS EN 916)	комад	1–3	обавезно	за школу
5.	Одскочна даска „Ројтер” (у складу са SRPS EN 913)	комад	2–4	обавезно	за школу
6.	Струњаче 200 cm x 100 cm x 6 cm (у складу са SRPS EN 12503)	комад	10–18	обавезно	за школу
7.	Вратило	компл.	1–2	обавезно	за школу
8.	Рипстол фиксни (у складу са SRPS EN 12346)	комад	10–20	обавезно	за школу
9.	Конопци за пењање са конструкцијом (у складу са SRPS EN 12346)	комад	4	обавезно	за школу
10.	Шипка за пењање са конструкцијом (у складу са SRPS EN 12346)	комад	4	обавезно	за школу
11.	Морнарске лествe (у складу са SRPS EN 12346)	комад	1–2	обавезно	за школу
12.	Кругови са конструкцијом (у складу са SRPS EN 12346)	компл.	1–2	обавезно	за школу
13.	Греда ниска (у складу са SRPS EN 12432)	комад	2–4	обавезно	за школу
14.	Греда висока (у складу са SRPS EN 12432)	комад	1	обавезно	за школу
15.	Клупа шведска (у складу са SRPS EN 12432)	комад	4	обавезно	за школу
16.	Разбој – универзални (у складу са SRPS EN 914)	комад	1	обавезно	за школу
17.	Разбој – мали	комад	1	обавезно	за школу
18.	Сунђерасто доскочиште – 2 m x 2 m x 0,5 m (у складу са SRPS EN 12503)	комад	1–2	обавезно	за школу
19.	Сталци за скок увис	пар	1–2	обавезно	за школу
20.	Сто за стони тенис	комад	2–4	обавезно	за школу
21.	Конопац за надвлачење (дуж. 10 m)	комад	2	обавезно	за школу
Реквизити[7]					
1.	Препоне ниске PVC (сет чине препоне висине 30, 40, 50, 60 cm)	сет	2–4	обавезно	за школу
2.	Летвице за скок увис	комад	2–4	обавезно	за школу
3.	Кугле (гумене или PVC) тежине 3, 4, 5 kg (по 3 за сваку тежину)	комад	9	обавезно	за школу
4.	Кугле (гумене) тежине 6 kg	комад	2–4	обавезно	за школу
5.	Штафетне палице	комад	4–8	обавезно	за школу
6.	Медицинке гумене 2, 3, 4, 5 kg од 5–10	комад	15–30	обавезно	за школу
7.	Медицинке гумене 6 kg	комад	4–8	обавезно	за школу
8.	Обручи	комад	15–30	обавезно	за школу
9.	Чуњеви гимнастички	комад	15–30	обавезно	за школу
10.	Палица гимн. 100 cm x 2,5 cm	комад	15–30	обавезно	за школу
11.	Палица гимн. 250 cm x 4 cm	комад	4–8	обавезно	за школу
12.	Вијаче	комад	15–30	обавезно	за школу
13.	Лопте за рукомет (стандардне, од полууретана или коже....)	комад	10–20	обавезно	за школу
14.	Лопте за кошарку (стандардне, од пенасте гуме, композита или коже)	комад	10–20	обавезно	за школу
15.	Лопте за одбојку (стандардне, од пенастог полууретана или коже)	комад	15–30	обавезно	за школу
16.	Лопте за фудбал (од полууретана, коже)	комад	10–15	обавезно	за школу
17.	Лопте од меке гуме	комад	10–20	обавезно	за школу
18.	Пумпа за лопте	комад	2	обавезно	за школу
19.	Чуњеви PVC купасти или маркер капице	комад	10–20	обавезно	за школу
20.	Рекети за стони тенис	пар	8–16	обавезно	за школу
21.	Мрежа за стони тенис компл.	комад	2–4	обавезно	за школу
22.	Рекети за бадминтон са лоптицама	пар	15	обавезно	за школу
23.	Сталци за обележавање терена	комад	8	обавезно	за школу
24.	Трим лествица – трнажне мердевине	комад	1–2	обавезно	за школу
25.	Маркери за обележавање играча у две боје по 15 ком.	комплет	2	обавезно	за школу
26.	Мрежа за одбојку	комад	2	обавезно	за школу
27.	Мрежа за голове рукометна	комад	2	обавезно	за школу
28.	Стартни блок	комад	3–4	обавезно	за школу
29.	Кутија за магнезијум	пар	1–2	обавезно	за школу
Кабинет за кондицију и корективно вежбање[8]					
1.	Тегови – плоче од 2 kg и 5 kg (по 6 комада за сваку тежину)	комад	12	обавезно	за школу
2.	Тег „звоно” 2, 3, 4, 5 и 6 kg (по два ком за сваку тежину)	комад	10	обавезно	за школу
3.	Трим лествица	комад	2	обавезно	за школу
4.	Еластична гумена црева или траке (различитих отпора и еластичности – минимум 3 различита отпора, за сваки отпор 5–10 ком. од 3 m)	комад	15–30	обавезно	за школу
5.	Рукохвати за гумене траке и црева	пар	5	обавезно	за школу
6.	Ремен за екстремитете за гумена црева и траке	комад	5	обавезно	за школу
7.	Балансне плоче или полулопте	комад	3–5	обавезно	за школу
8.	Гумене (пилатес) лопте – средње	комад	5–10	обавезно	за школу

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене.
9.	Бицикл ергометар или степер	комад	1–2	обавезно	за школу
10.	Струњаче (100 cm x 50 cm x 3 cm)	комад	6–12	обавезно	за школу
11.	Медицинке са рукохватима 4, 6, 8 kg (2 комада за сваку тежину)	комад	6	обавезно	за школу
12.	Рипстол	комад	2–6	обавезно	за школу
13.	Мостинца мала и велика по 1	комад	2	обавезно	за школу
14.	„Слекери”	пар	4–8	обавезно	за школу
15.	„Ролер” (точак за јачање трбушног зида)	комад	2–4	обавезно	за школу
16.	Гумене полулопте или јежеви	комад	10	обавезно	за школу
17.	Гуме за јачање шаке	комад	5	обавезно	за школу
18.	Сталак за бучице	комад	1	обавезно	за школу
19.	Палица 100 cm x 2,5 cm	комад	10	обавезно	за школу
Кабинет за наставника					
1.	Вага медицинска	комад	1	обавезно	за кабинет
2.	Стартни пиштољ	комад	1	обавезно	за кабинет
3.	Висинометар	комад	1	обавезно	за кабинет
4.	Штоперица	комад	3–5	обавезно	за кабинет
5.	Метална метарска пантљика 15 m	комад	1	обавезно	за кабинет
6.	Метарска пантљика 2 m	комад	1	обавезно	за кабинет
7.	Калипер	комад	1	обавезно	за кабинет
8.	Ормарић прве помоћи	комад	1	обавезно	за кабинет
9.	Амбулантни лежај	комад	1	обавезно	за кабинет
Мултимедијални образовни материјал					
1.	Комплет музичких и видео CD-DVD дискова за активности на часу (плес, аеробно вежбање, спортске игре, гимнастика, атлетика…..)	комад	1–2	обавезно	за кабинет
2.	Софтвер за праћење моторичких способности ученика са приказом тестова.	комплет	1	обавезно	за кабинет
3.	Кинограми садржаја програма	комплет	1	обавезно	за кабинет
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

6 Стандарди:
Све справе које се користе у Физичком и здравственом васпитању, ради безбедности деце у процесу вежбања, неопходно је да поседују минимум EN стандард.

7 Реквизити од гуме или PVC-а по својим карактеристикама не смеју негативно да утичу на здравље ученика (треба да поседују одговарајући сертификат да су безбедни за употребу).

8 Све реквизити од гуме или PVC-а морају имати сертификат да су безбедни за употребу. Справе у кабинету, ради безбедности деце у процесу вежбања, неопходно је да поседују минимум EN стандард.

ДРУГИ ЦИКЛУС ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ/СРПСКИ ЈЕЗИК

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/ препоручено	Посебне напомене
1.	Слике (фотографије, уметничке репродукције) писаца из програма	збирка	1	обавезно	
2.	Карта распоређености језика света	комад	1	препоручено	
3.	Мапа стабла индоевропских језика	комад	1	препоручено	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
4.	Дијалекатска карта српског језика	комад	1	препоручено	
5.	Постер ћириличког писма	комад	2	обавезно	
6.	Постер латиничког писма	комад	1	обавезно	
7.	Постер најстаријих писама словенске писмености	комад	1	препоручено	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
8.	Постер развоја српског језика	комад	1	препоручено	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
9.	Постер најстаријих штампаних књига и часописа у Србији	комад	1	препоручено	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
10.	Постер врста уметности	комад	1	препоручено	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
11.	Постер књижевних родова и врста	комад	1	препоручено	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
12.	Постери, схеме, графикони и други графички прикази; примери систематизације наставних садржаја према темама и јединицама из језика (граматике) у складу са наставним програмом	по комад	1	обавезно	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима

13.	Постери, схеме, графикони и други графички прикази; примери систематизације наставних садржаја према темама и јединицама из књижевности (стилске фигуре, версификација, облици казивања)	по комад	1	обавезно	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
14.	Наставни листови	комплети од 5. до 8. раз.	4	обавезно	или по 1 комад од акредитованог издавача
15.	Звучне читанке	збирка од 5. до 8. разреда	1	обавезно	
16.	Српски акценат (CD)	комплет	1	препоручено	
17.	Мали акценатски речник српског језика (CD)	комад	1	препоручено	
18.	Мапе путовања знаменитих писаца	збирка	1	препоручено	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
19.	Игре у настави (асоцијације, драматизације...)	комад	2	препоручено	примери игара описани у одговарајућим приручницима
20.	Антологија епске поезије (CD)	комад	1	препоручено	
21.	Антологија лирске поезије (CD)	комад	1	препоручено	
22.	Антологија народне прозе (CD)	комад	1	препоручено	
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

Напомена: Избор наставних средстава за опремање специјализоване учионице/кабинета школа врши у складу са програмом наставе и учења.

СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
1.	Слике (фотографије, уметничке репродукције) писаца из програма	збирка	1	обавезно	
2.	Карта распоређености језика света	комад	1	обавезно	
3.	Мапа стабла индоевропских језика	комад	1	обавезно	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
4.	Постер ћириличког писма	комад	2	обавезно	
5.	Постер латиничког писма	комад	1	обавезно	
6.	Постер врста уметности	комад	1	препоручено	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
7.	Постер књижевних родова и врста	комад	1	препоручено	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
8.	Постери, схеме, графикони и други графички прикази; примери систематизације наставних садржаја према темама и јединицама из језика (граматике) у складу са наставним програмом	по комад	1	обавезно	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
9.	Постери, схеме, графикони и други графички прикази; примери систематизације наставних садржаја према темама и јединицама из књижевности	по комад	1	обавезно	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
10.	Звучне читанке	збирка од 5. до 8. разреда	1	обавезно	по потреби
11.	Српски акценат (CD)	комплет	1	препоручено	
12.	Мали акценатски речник српског језика (CD)	комад	1	препоручено	
13.	Мапе путовања знаменитих писаца	збирка	1	препоручено	могу израђивати и наставници у сарадњи са ученицима
14.	Игре у настави (асоцијације, драматизације...)	комад	2	обавезно	примери игара описани у одговарајућим приручницима
15.	Антологија епске поезије (CD)	комад	1	препоручено	
16.	Антологија лирске поезије (CD)	комад	1	препоручено	
17.	Антологија народне прозе (CD)	комад	1	препоручено	
18.	Наставни листићи			обавезно	израђују наставници
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

Напомена: Избор наставних средстава за опремање специјализоване учионице/кабинета школа врши у складу са програмом наставе и учења.

СТРАНИ ЈЕЗИК И ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
Зидне слике, графикони и карте (факултативно)					
1.	Зидне слике или фотографије према програмским садржајима о земљи или земљама чији се језик учи	комад	1	обавезно	
2.	Зидне слике значајних страних културних и научних стваралаца, као и историјских личности	комад	1	обавезно	
3.	Географска карта земље или земаља чији се језик учи	комад	1	обавезно	
4.	Графичко приказивање језичких законитости	комад	1	обавезно	могу да израђују наставници у сарадњи са ученицима
Мултимедијални образовни материјали					
1.	CD или DVD медијуми који чине саставни део уџбеничког комплета по коме се ради	комплет	1	обавезно	
2.	CD или DVD медијуми са додатним језичким материјалом по избору (језичке вежбе, разноврсни текстови, песме, филмови са лингвопрагматским садржајима, итд.)	збирка	1	обавезно	
3.	Софтвер за наставу страног језика (према програму наставе и учења)			препоручено	
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

МУЗИЧКА КУЛТУРА

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
1.	Хармоника са 80 басова, или синтисајзер или клавијатуре са најмање три октаве (клавир, пијанино, динамички пијанино у склопу опреме кабинета)	комад	1	обавезно	за наставника
2.	Орфов инструментариј	комплет	10	обавезно	за школу
3.	Музички инструменти за оркестар хармоника, тамбура, мешовити или неки други оркестар	комад	10	обавезно	за школу
4.	Звучна виљушка	комад	1	обавезно	за наставника
5.	Метроном	комад	1	обавезно	за наставника
6.	Софтвер који се може користити у настави музичке културе	према програму наставе и учења		обавезно	за кабинет
7.	Фасцикле за ноте	комад	100	обавезно	за хор и оркестар
8.	Аудио и аудио-визуелни записи музичких дела, опера и балета домаћих и страних композитора различитих стилских епоха	комад	20–30	обавезно	за наставника
9.	Мултимедијални наставни садржаји о животу и делу домаћих и страних композитора и извођача из различитих стилских епоха	комад	15	обавезно	за наставника
10.	Слике музичких инструмената и оркестара	комад	5–10	обавезно	за школу
11.	Фотографије домаћих и страних врхунских композитора и музичких уметника	комад	10–15	обавезно	за школу
12.	Избор хорских и оркестарских композиција-партитуре и деонице	комада	50–80	обавезно	за школу
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

Напомена:**Уколико школа располаже клавиром или пијанином потребно је обезбедити периодично штимовање (једанпут у полугодишту)

ЛИКОВНА КУЛТУРА

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
1.	Репродукције највећих мајстора у историји уметности и најизразитијих представника значајних епоха и стилских покрета уметности			обавезно	према потреби
2.	Уникатни пример успелих решења појединих грана и дисциплина ликовних и примењених уметности: плакат, опрема, књиге, амбалажа, дезен, текстил, тапете, таписерија, нацрт за витраж, мозаик, народне рукотворине и предмета свакодневне употребе, примери из наставе успелих решења: плакат, опрема књиге, амбалажа, дезени, текстил, тапета, таписерија, нацрт за витраж и мозаик			препоручено	према потреби
3.	Земљане и керамичке посуде	комад	3	препоручено	
4.	Гипсани модели	комад	2	препоручено	
5.	Драперије разних боја	комад	6	препоручено	
6.	Сандук за глину	комад	1	препоручено	
7.	Вајарска глина	килограм	100	препоручено	
8.	Керамичка глина	килограм	100	препоручено	
9.	Посуде за воду и мешање боја	комад	30	обавезно	
10.	Палете и четке за акварел и темперу разних величина	комад	30	обавезно	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
11.	Ножеви и тиф-пера за графику	комад	30	препоручено	
12.	Моделирке за вајање глином	комад	15	препоручено	
13.	Алат за припремне радове (чекић, маказе и др.)	комад	1	препоручено	
14.	Панои за изложбе	комад	5–10	обавезно	
15.	За цртање: меке оловке са ознаком Бе (B), пастели, угаљ, туш, бајц, пак папир, акварел-папир, хамер-папир, картон...	комад	30	обавезно	према потреби
16.	За графику: гипсане плоче, линолеум, хартија за графику...	комад	30	препоручено	према потреби
17.	За сликање: гваш, темпера, акварел боје	комад	30	обавезно	према потреби
18.	За примењену уметност: гипс, пластелин, стиропор, натрон-папир, валовити папир за решење амбијента и разних материјала за кудраж			препоручено	према потреби
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

ИСТОРИЈА

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
ВИЗУЕЛНА СРЕДСТВА					
а) Историјске зидне карте					
1.	Праисторијска налазишта у Европи	комад	1	препоручено	
2.	Праисторијска налазишта у Србији	комад	1	препоручено	
3.	Државе Старог истока	комад	1	обавезно	
4.	Хеленски свет у V веку пре Христа	комад	1	обавезно	
5.	Освајања Александра Великог	комад	1	обавезно	
6.	Римска држава у доба Републике	комад	1	препоручено	
7.	Римско царство у доба цара Трајана	комад	1	обавезно	
8.	Римско царство у IV веку	комад	1	препоручено	
9.	Велика сеоба народа	комад	1	обавезно	
10.	Европа и Средоземље у раном средњем веку	комад	1	препоручено	
11.	Српске земље од IX до XII века	комад	1	обавезно	
12.	Европа у XIII и XIV веку	комад	1	препоручено	
13.	Српске земље у другој половини XII и првој половини XIII века	комад	1	обавезно	
14.	Српске земље 1282–1321.	комад	1	обавезно	
15.	Српске земље половином XIV века	комад	1	обавезно	
16.	Српске земље 1356–1371.	комад	1	обавезно	
17.	Српске земље 1373–1395.	комад	1	обавезно	
18.	Српска деспотовина и Краљевина Босна у првој четвртини XV века	комад	1	обавезно	
19.	Српска деспотовина и Краљевина Босна половином XV века	комад	1	обавезно	
20.	Европа у другој половини XV века	комад	1	препоручено	
21.	Велика географска открића	комад	1	обавезно	
22.	Европа од XVI до XVIII века	комад	1	препоручено	
23.	Венеција од XV до XVIII века	комад	1	препоручено	
24.	Османско царство од XVI до XVIII века	комад	1	обавезно	
25.	Војна крајина крајем XVIII века	комад	1	обавезно	
26.	Хабзбуршка монархија од XVI до XVIII века	комад	1	обавезно	
27.	Европа у XIX веку	комад	1	обавезно	
28.	Хабзбуршка монархија у XIX веку	комад	1	препоручено	
29.	Османско царство у XIX веку	комад	1	препоручено	
30.	Америка крајем XVIII и почетком XIX века	комад	1	препоручено	
31.	Америка крајем XIX века	комад	1	препоручено	
32.	Србија 1804–1833.	комад	1	обавезно	
33.	Србија 1878–1913.	комад	1	обавезно	
34.	Привреда Србије 1904–1914.	комад	1	препоручено	
35.	Црна Гора у XVIII и XIX веку	комад	1	обавезно	
36.	Црна Гора 1913.	комад	1	обавезно	
37.	I светски рат	комад	1	обавезно	
38.	Србија и Црна Гора у I светском рату	комад	1	обавезно	
39.	Свет између I и II светског рата	комад	1	обавезно	
40.	Југославија од 1918. до 1941.	комад	1	обавезно	
41.	II светски рат	комад	1	обавезно	
42.	Југославија у II светском рату	комад	1	обавезно	
43.	Свет после II светског рата	комад	1	обавезно	
44.	Југославија после II светског рата	комад	1	обавезно	
45.	Распад југословенске државе	комад	1	обавезно	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
Родослови					
1.	Немањићи	комад	1	препоручено	
2.	Лазаревићи	комад	1	препоручено	
3.	Бранковићи	комад	1	препоручено	
4.	Котроманићи	комад	1	препоручено	
5.	Карађорђевићи	комад	1	препоручено	
6.	Обреновићи	комад	1	препоручено	
7.	Петровићи	комад	1	препоручено	
Мултимедијални образовни материјали					
Софтвер за наставу историје (према програму наставе и учења)			препоручено		по избору стручног већа
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

ГЕОГРАФИЈА

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
Зидне географске карте атласи и глобуси					
1.	Србија – пластифицирана нема карта 1:300.000	комад	1	обавезно	
2.	Европа – пластифицирана нема карта 1:300.000	комад	1	обавезно	
3.	Свет – пластифицирана нема карта 1:300.000	комад	1	обавезно	
4.	Србија – опште-географска карта 1:300.000	комад	1	обавезно	
5.	Карта становништва Србије 1:300.000	комад	1	препоручено	
6.	Привредна карта Србије 1:300.000	комад	1	препоручено	
7.	Саобраћајна карта Србије 1:300.000	комад	1	обавезно	
8.	Београд (Београдска Посавина, Колубара, Београдско Подунавље)	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
9.	Централна Србија (Шумадија)	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
10.	Западна Србија (Долине Лима, Дрине, Ђетиње, Стари Влах, Рашка, Тамнава, Подгорина)	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
11.	Источна Србија (Ђердап, Кључ, Неготинска крајина, долина Тимока, долина Велике Мораве, Стиг и Браничево)	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
12.	Западно Поморавље и Копаонички крај	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
13.	Косово и Метохија – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
14.	Југоисточна Србија (долина Јужне Мораве и Моравице, долина Нишаве, долина Власине, долина Пчиње, долина Јерме и Божичке реке)	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
15.	Војводина – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
16.	Топографска карта краја у коме је школа	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
17.	Србија – рељефна карта 1:300.000	комад	1	обавезно	
18.	Европа – географска карта 1:4.000.000	комад	1	обавезно	
19.	Привредна карта Европе 1:4.000.000	комад	1	обавезно	
20.	Европа – политичка карта 1:4.000.000	комад	1	обавезно	
21.	Европа – биогеографска карта 1:4.000.000	комад	1	препоручено	
22.	Европа – климатска карта 1:4.000.000	комад	1	препоручено	
23.	Јужна Европа 1: 500.000	комад	1	обавезно	
24.	Балканско полуострво 1:1.500.000	комад	1	обавезно	
25.	Медитеран – туристичка карта 1:1.200.000	комад	1	обавезно	
26.	Западна Европа – географска карта 1:500.000	комад	1	препоручено	
27.	Средња Европа – географска карта 1:500.000	комад	1	препоручено	
28.	Северна Европа – географска карта 1:500.000	комад	1	препоручено	
29.	Источна Европа – географска карта 1:500.000	комад	1	препоручено	
30.	Европа – рељефна карта 1:4.000.000	комад	1	препоручено	
31.	Руска Федерација – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
32.	Азија – географска карта 1:7.000.000	комад	1	обавезно	
33.	Привредна карта Азије 1:7.000.000	комад	1	обавезно	
34.	Азија – становништво 1:7.000.000	комад	1	препоручено	
35.	Југозападна Азија – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
36.	Средња Азија – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
37.	Јужна Азија – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
38.	Југоисточна Азија – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
39.	Источна Азија – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
40.	Азија – рељефна карта 1:7.000.000	комад	1	препоручено	
41.	Африка – географска карта 1:7.000.000	комад	1	обавезно	
42.	Северна и Западна Африка – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
43.	Централна, Источна и Јужна Африка – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
44.	Африка – рељефна карта 1:7.000.000	комад	1	препоручено	
45.	Привредна карта Африке 1:7.000.000	комад	1	препоручено	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
46.	Северна Америка – географска карта 1:8.500.000	комад	1	обавезно	
47.	САД – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
48.	Канада – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
49.	Северна Америка – рељефна карта 1:8.500.000	комад	1	препоручено	
50.	Средња Америка – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
51.	Средња Америка – политичка карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
52.	Јужна Америка – географска карта 1:7.000.000	комад	1	обавезно	
53.	Јужна Америка – политичка карта 1:7.000.000	комад	1	обавезно	
54.	Јужна Америка – рељефна карта 1:7.000.000	комад	1	препоручено	
55.	Аустралија и Океанија – опште 1:7.000.000	комад	1	обавезно	
56.	Аустралија – рељефна карта 1:7.000.000	комад	1	препоручено	
57.	Антарктик – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
58.	Арктик – географска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
59.	Источна полулопта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
60.	Западна полулопта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
61.	Свет – географска карта 1:20.000.000	комад	1	обавезно	
62.	Свет – становништво 1:20.000.000 (према последњем попису)	комад	1	препоручено	
63.	Свет – политичко-географска карта 1:20.000.000	комад	1	обавезно	
64.	Свет – привреда 1: 20.000.000	комад	1	препоручено	
65.	Свет – биогеографска карта	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
66.	Свет – клима и морске струје	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
67.	Свет – саобраћај (карта саобраћајних коридора)	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
68.	Свет – рударство	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
69.	Свет – геотектонска карта (тектонске плоче, вулканске и трусне области)	комад	1	препоручено	размер одређује издавач
70.	Атласи за основну школу	комад	5	обавезно	
71.	Глобус – географски	комад	1	обавезно	
72.	Глобус – рељефни	комад	1	обавезно	
73.	Глобус – индукциони (табуларни)	комад	1	обавезно	
74.	Глобус – историјско-географски	комад	1	обавезно	
75.	Глобус – пројекциони (координатни)	комад	1	обавезно	
76.	Глобус – астрономски (глобус неба)	комад	1	обавезно	
77.	Географија – CD збирка емисија (National Geographic)	комад	1	препоручено	
78.	Збирка најважнијих минерала и руда	комад	1	обавезно	
79.	Фосили – типични представници	комад	1	препоручено	
Зидне слике и скице					
1.	Млечни пут	комад	1	препоручено	
2.	Соларни систем	комад	1	препоручено	
3.	Поларна светлост	комад	1	препоручено	
4.	Архипелаг	комад	1	препоручено	
5.	Лагуна	комад	1	препоручено	
6.	Канал	комад	1	препоручено	
7.	Мореуз	комад	1	препоручено	
8.	Земљоуз	комад	1	препоручено	
9.	Фјорд	комад	1	препоручено	
10.	Фјелд	комад	1	препоручено	
11.	Залив	комад	1	препоручено	
12.	Клифовита обала	комад	1	препоручено	
13.	Томболо	комад	1	препоручено	
14.	Плажа	комад	1	препоручено	
15.	Топли фронт	комад	1	препоручено	
16.	Хладни фронт	комад	1	препоручено	
17.	Оклузија	комад	1	препоручено	
18.	Ураган	комад	1	препоручено	
19.	Календар природе	комад	1	препоручено	
20.	Схема морских струја	комад	1	препоручено	
21.	Пустиња	комад	1	препоручено	
22.	Савана	комад	1	препоручено	
23.	Степа	комад	1	препоручено	
24.	Прашума	комад	1	препоручено	
25.	Шума мангрова	комад	1	препоручено	
26.	Бореална четинарска шума (тајга)	комад	1	препоручено	
27.	Тундра	комад	1	препоручено	
28.	Поларна пустиња	комад	1	препоручено	
29.	Педолошки профил	комад	1	препоручено	
30.	Рудник	комад	1	препоручено	
Модели и макете					
1.	Модел Сунца (пресек)	комад	1	препоручено	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
2.	Модел Земље са пресеком	комад	1	препоручено	
3.	Рељеф – модел дела Земљине површине	комад	1	препоручено	
4.	Основни облици рељефа	комад	1	обавезно	
5.	Вулкан – пресек	комад	1	препоручено	
6.	Основни типови земљишта – модели	комад	по 1	препоручено	
7.	Брежуљак са изохипсама	комад	1	обавезно	
8.	Језеро са изобарама	комад	1	препоручено	
9.	Модел планинског глечера (попречни пресек)	комад	1	препоручено	
10.	Модел планинског глечера (уздужни пресек)	комад	1	препоручено	
11.	Модел речног корита (попречни пресек)	комад	1	обавезно	
12.	Макета сеоског насеља разбијеног типа	комад	1	обавезно	
13.	Макета сеоског насеља збијеног типа	комад	1	обавезно	
14.	Макета сеоског насеља у низу	комад	1	обавезно	
15.	Макета града	комад	1	обавезно	
Апарати и инструменти					
1.	Термометар – обични	комад	1	препоручено	
2.	Барометар (дигитални)	комад	1	препоручено	
3.	Барометар анероид	комад	1	препоручено	
4.	Компас	комад	5	обавезно	
5.	Компас бусола	комад	1	препоручено	
6.	Телуријум	комад	1	препоручено	
7.	Курвиметар (дигитални)	комад	20	препоручено	
8.	Планиметар (дигитални)	комад	1	препоручено	
9.	Планетаријум – кабинетски	комад	1	препоручено	
10.	Уређај за одређивање географских координата (GPS)	комад	5	обавезно	
11.	Телескоп – главно огледало R15 cm	комад	1	препоручено	
12.	Двоглед	комад	5	препоручено	
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

ФИЗИКА

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
Зидне слике					
1.	Међународни систем мера и мерних јединица	комад	2	обавезно	за кабинет и припремну просторију
2.	Слике познатих физичара	комад	5–10	обавезно	за кабинет
3.	Периодни систем елемената	комад	1	обавезно	
Апарати, инструменти, прибор и модели					
Механика					
1.	Модел метра	комад	1	обавезно	за кабинет
2.	Челична метарска трака	комад	10	обавезно	
3.	Помично мерило са нонијусом (тачности 0,02 mm и 0,05 mm)	комад	4	обавезно	
4.	Микрометарски завртањ	комад	4	обавезно	
5.	Хронометар – механички	комад	5	обавезно	
6.	Дигитални хронометар са кабловима са фотосензорима	комплет	2	обавезно	
7.	Каблови са фотосензорима за дигитални хронометар	комад	4	обавезно	
8.	Теразије са комплетом тегова	комад	2	обавезно	
9.	Дигитална вага до 0,5 kg	комад	2	препоручено	
10.	Динамометри (цевни)	комплет	1	обавезно	
11.	Динамометри за магнетну таблу	комплет	1	обавезно	
12.	Челичне опруге различитих димензија и константи	комплет	1	обавезно	
13.	Куглице, различитог пречника и врсте материјала	комплет	1	обавезно	
14.	Галилејев жлеб (дводелна стрма раван)	комад	1	обавезно	
15.	Стаклена цев са ваздушним мехуром или стакленом куглицом	комад	2	препоручено	
16.	Колица на шинама (пар колица са опругом и одговарајућим прибором за проверу закона акције и реакције)	комплет	1	обавезно	
17.	Уређај са колицима за проверу закона одржања енергије	комплет	2	обавезно	
18.	Атвудова машина	комплет	3	обавезно	
19.	Њутнова цев	комад	1	обавезно	
20.	Максвелов точак	комад	1	обавезно	
21.	Полуга са теговима за качење	комплет	1	обавезно	
22.	Стрма раван	комад	1	обавезно	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
	Механика флуида				
1.	Паскалова лопта	комад	1	препоручено	за кабинет
2.	Стаклена цев са мембраном	комад	1	обавезно	
3.	Картезијански гњурац	комад	1	обавезно	
4.	Херонова боца са пумпом	комад	1	обавезно	
5.	Модел спојених судова	комад	1	обавезно	
6.	Стаклена цев са покретним дном на концу за демонстрацију хидростатичког притиска	комад	2	обавезно	
7.	Апарат за демонстрацију хидростатичког притиска (промене хидростатичког притиска са дубином)	комад	1	обавезно	
8.	Модел хидрауличне пресе	комплет	1	обавезно	
9.	Архимедова вага	комад	1	обавезно	
10.	Барометри	комад	2	обавезно	
11.	U манометар са водом	комад	2	обавезно	
12.	Собни термометар	комад	2	обавезно	
13.	Ареометар	комад	1	обавезно	
	Осцилације и таласи				
1.	Математичко клатно	комад	3	обавезно	за кабинет
2.	Клатно на еластичној опрузи са комплетом тегова	комад	3	препоручено	
3.	Таласна машина	комад	1	обавезно	
4.	Таласна када или WSP апарат	комплет	1	препоручено	
5.	Звучне виљушке са и без резонаторске кутије	комплет	1	обавезно	
6.	Стаклено звоно са вакуум пумпом	комад	1	обавезно	
7.	Уређај за одређивање брзине звука у ваздуху – за додатни рад	комплет	1	препоручено	
8.	Data – loger са комплетом сензора за механику	комад	1	обавезно	
	Топлотна физика				
1.	Модел Брауновог кретања	комад	1	обавезно	за кабинет
2.	Демонстрациони термометар	комад	1	обавезно	
3.	Лабораторијски термометри (алкохолни до 100°C)	комад	5	обавезно	
4.	Дигитални термометар	комад	5	обавезно	
5.	Прибор за демонстрацију ширења чврстих тела (Гравесандов прстен)	комад	1	обавезно	
6.	Прибор за демонстрацију ширења чврстих тела при загревању металне жице	комад	1	обавезно	
7.	Прибор за демонстрацију ширења течности	комад	1	препоручено	
8.	Прибор за демонстрацију ширења гасова	комад	1	препоручено	
9.	Калориметар	комад	2	обавезно	
	Електромагнетизам				
1.	Стаклене шипке	комад	3	обавезно	за кабинет
2.	Пластичне шипке	комад	5	обавезно	
3.	Металне шипке са изолаторском дршком	комад	2	обавезно	
4.	Тканина за наелектрисавање тела (вуна, крзно, свила…)	комад	4	обавезно	
5.	Инфлуентна машина или Ван де Графов генератор	комад	2	обавезно	
6.	Електрофор	комад	2	обавезно	
7.	Електрично клатно	комад	2	обавезно	
8.	Електроскоп	комад	2	обавезно	
9.	Електрометар са комплетом делова	комплет	2	обавезно	
10.	Перјанице за демонстрацију линија сила електричног поља	комад	4	обавезно	
11.	Фарадејев кавез	комад	1	обавезно	
12.	Модел генератора једносмерне струје	комад	1	обавезно	
13.	Модел генератора наизменичне струје	комад	1	препоручено	
14.	Стабилисани исправљач са континуираном променама напона до 24V/1A	комад	2	обавезно	
15.	Модел трансформатора	комад	1	препоручено	
16.	Теслин трансформатор	комад	1	препоручено	
17.	Демонстрациони амперметар	комад	1	обавезно	
18.	Демонстрациони волтметар	комад	1	обавезно	
19.	Амперметар за једносмерну струју са више опсега	комад	2	обавезно	
20.	Ватметар	комад	1	обавезно	
21.	Милиамперметар или галванометар са нулом на средини скале	комад	2	обавезно	
22.	Волтметар за једносмерну струју са више опсега	комад	2	обавезно	
23.	Универзални мерни инструмент за једносмерну и наизменичну струју – за додатни рад	комад	2	обавезно	
24.	Прекидачи (обични и тастер)	комад	5	обавезно	
25.	Омметар	комад	1	обавезно	
26.	Отпорници са клизачем (реостати) различитих опсега	комад	5	обавезно	
27.	Лабораторијски потенциометар	комад	2	обавезно	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
28.	Макете са отпорницима за остваривање редне и паралелне везе (елементи кола за једносмерну струју)	комад	5	обавезно	
29.	Комплет магнета (шипкастих и потковичастих)	комплет	1	обавезно	
30.	Магнетне игле	комад	3	обавезно	
31.	Школски компас	комад	2	обавезно	
32.	Уређај за демонстрацију Ерстедовог огледа	комад	1	обавезно	
33.	Уређај за демонстрацију узајамног деловања два паралелна проводника кроз које протиче струја	комад	1	обавезно	
34.	Уређај за демонстрацију линија магнетног поља	комад	1	обавезно	
35.	Уређај за демонстрацију Амперове силе	комад	1	препоручено	
36.	Демонстрациони електромагнет	комад	1	обавезно	
37.	Завојнице различитог индуктивитета	комад	3	обавезно	
38.	Гајслерове цеви	комплет	1	препоручено	
39.	Data – loger са комплетом сензора за електромагнетизам	комад	1	обавезно	
Оптика					
1.	Комплет огледала, сочива и призми	комплет	1	обавезно	за кабинет
2.	Геометријска оптика на магнетној табли	комплет	1	обавезно	
3.	Оптичка клупа са прибором	комплет	1	обавезно	
4.	Хартлијева плоча	комплет	1	препоручено	
5.	Дидактички ласер	комад	1	обавезно	
6.	Лупе различитих оптичких моћи	комад	10	обавезно	
7.	Микроскоп – школски (један са прикључком за РС)	комад	2	препоручено	
8.	Телескоп – школски за додатну наставу	комад	1	препоручено	
9.	Модел ока	комад	1	обавезно	
Елементи атомске и нуклеарне физике					
1.	Школски Гајгер-Милеров бројач	Комад	1	обавезно	за кабинет
Материјали и хемикалије					
1.	Алкохол, етил	литар	2	обавезно	за кабинет
2.	Натријум-хлорид	килограм	0,5	обавезно	
3.	Калијум-перманганат	килограм	0,5	обавезно	
4.	Опиљци гвожђа	килограм	0,5	обавезно	
5.	Калијум-хидроксид или натријум-хидроксид	килограм	0,5	обавезно	
6.	Прах од плуте или сл.	килограм	0,2	обавезно	
7.	Глицерин	литар	2	обавезно	
8.	Стаклене куглице	килограм	0,2	обавезно	
9.	Челичне куглице	килограм	0,5	обавезно	
10.	Шпиритус	литар	1	обавезно	
11.	Етар	литар	1	обавезно	
12.	Жица (лицнаста са ПВЦ изолацијом)	метар	20	обавезно	
13.	Комплет каблова са банана утичницима различитих дужина (30 cm, 50 cm, 100 cm, 200 cm –)	комад	10	обавезно	
14.	„Папучице”, „крокодили”	комад	по 10	обавезно	
15.	Банана утикачи 4 mm (различитих боја)	комад	30	обавезно	
16.	Буксне, стандардне 4 mm	комад	30	обавезно	
17.	Алуминијумска фолија, паковање 10 m	комад	2	обавезно	
18.	Фломастери (разни)	комплет	2	обавезно	
19.	Пуњачи за фломастере	комплет	2	обавезно	
20.	Гумена и пластична црева различитог пречника и дужине, запушачи	-	по потреби	обавезно	
21.	Тинол жица за лемљење	килограм	0,2	обавезно	
Помоћна средства					
1.	Статив, универзални са комплетом делова (муфови, клеме, прстенови)	комад	20	обавезно	за кабинет
2.	Разводне кутије (продужни гајтани са три до 5 извода)	комад	по 5	обавезно	
3.	Тегови за међусобно повезивање и вешање 2 x 50 g, 100 g, 200 g, 1.000 g	комплет	10	обавезно	
4.	Тела правилног и неправилног облика (коцка, квадар, лопта, ваљак и др.) од различитих материјала (дрво, пластика, метал) и са могућношћу вешања	комплет	2	обавезно	
5.	Лабораторијско стакло: – чаше 100–200 ml – балони – тиквице 500 ml – мензуре 10, 20, 200, 2.000 ml – преливна посуда 400 ml – епрувете – бирете – пипете – капаљке – шприц боца, пластична	 комад комад комплет комад комад комад комад комад	 10 3 2 2 20 2 5 2	 обавезно	
6.	Фен	комад	1	обавезно	
7.	Електрични решо	комад	1	обавезно	
8.	Шпиритусне лампе	комад	5	обавезно	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
Алати					
1.	Стега машинска, средња	комад	1	обавезно	за кабинет
2.	Лемилица за фино и грубље лемљење (50–150 W)	комад	2	обавезно	
3.	Глимерица	комад	2	обавезно	
4.	Комбинована клешта са изолованим дршкама	комад	2	обавезно	
5.	Комплет бургија за дрво	комплет	1	обавезно	
6.	Комплет бургија за метал	комплет	1	обавезно	
7.	Електрична бушилица	комад	1	обавезно	
8.	Маказе за папир	комад	2	обавезно	
9.	Одвртке (обичне и звездасте)	комплет	2	обавезно	
10.	Чекић	комад	2	обавезно	
11.	Тестера за дрво, ручна, мала	комад	1	обавезно	
12.	Бонсек (тестера за метал)	комад	1	обавезно	
13.	Пинцета метална	комад	5	обавезно	
14.	Комплет турпија за метал, мање	комплет	1	обавезно	
15.	Четке за прање лабораторијских судова	комад	2	обавезно	
16.	Скалпел	комад	2	обавезно	
Мултимедијални образовни материјали					
1.	Софтвер за наставу физике и астрономије (према програму наставе и учења)	према избору стручног већа физике		обавезно	за кабинет
2.	Одобрени уџбеници и збирке задатака из физике и астрономије	комплет	1	обавезно	за наставника
3.			5	обавезно	за библиотеку
4.	Одабрана стручно-методичка, научно популарна и друга литература	према могућностима и потребама			за кабинет
5.	Стручно-методички уџбеници о наставним средствима из физике и астрономије	комплет	1	обавезно	за кабинет
6.	Штампани дидактички материјали	према могућностима и потребама			
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

МАТЕМАТИКА

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/ препоручено	Посебне напомене
1.	Прибор за цртање: лењир, шестар који одговара врсти табле, једнакокраки правоугли троугаони лењир, правоугли троугаони лењир са углом од 60^0, угломер	комплет	1	обавезно	за сваког наставника
2.	Зидне слике, постери и графички прикази	комад	4	обавезно	за 1 одељење
3.	Модел збира углова троугла	комад	1	препоручено	за 6 одељења
4.	Модел обима и површине круга	комад	1	препоручено	за 6 одељења
5.	Модел централног и периферијског угла	комад	1	препоручено	за 6 одељења
6.	Модел углова са паралелним и нормалним крацима	комплет	1	препоручено	за 6 одељења
7.	Модел Питагорине теореме	комад	1	препоручено	за 4 одељења
8.	Модели равних геометријских фигура за демонстрирање разложиве и допунске једнакости	комплет	1	препоручено	за 6 одељења
9.	Модели омотача геометријских тела	комплет	1	препоручено	за 4 одељења
10.	Модели геометријских тела (од жице и дрвета)	комплет	1	препоручено	за 4 одељења
11.	Модел координантног система у равни	комад	1	препоручено	за 6 одељења
12.	Модел квадрирања бинома	комад	1	препоручено	за 6 одељења
13.	Модел разлике квадрата	комад	1	препоручено	за 6 одељења
Мултимедијални образовни материјали					
Софтвер за наставу математике (према програму наставе и учења)				обавезно	по избору стручног већа
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

БИОЛОГИЈА

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
Зидне слике					
1.	Ћелија прокариота (бактерија) – грађа	комад	1	обавезно	за кабинет
2.	Ћелија еукариота (биљна ћелија) – грађа	комад	1	обавезно	
3.	Ћелија еукариота (животињска ћелија) – грађа	комад	1	обавезно	
4.	Спољашња грађа листа Типови листова (представници/биљне врсте)	комад	1	препоручено	
5.	Метаморфозе листова (са примерима)	комад	1	препоручено	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
6.	Типови подземног стабла, Метаморфозе стабла	комад	1	препоручено	
7.	Спољашња грађа корена Типови корена (са примерима врста)	комад	1	препоручено	
8.	Цвет – спољашња грађа, опрашивање	комад	1	обавезно	
9.	Типови цвасти (са примерима врста)	комад	1	препоручено	
10.	Типови плодова (са примерима врста)	комад	1	препоручено	
11.	Митоза	комад	1	обавезно	
12.	Мејоза, кариотип, кариограм	комад	1	обавезно	
13.	Менделова правила наслеђивања, монохибридно наслеђивање	комад	1	обавезно	
14.	Дрво живота	комад	1	обавезно	
15.	Протозоа (амебе, бичари, трепљари, спорозое), паразитске протозое и њихови животни циклуси (вектори: маларични комарац, мува це-це)	комад	1	обавезно	
16.	Бескичмењаци (основни филуми и класе) – грађа представника сваког филума (сунђер, хидра, дечја глиста, метиљ, кишна глиста, речни рак, паук, пчела, метаморфоза инсеката, пуж, шкољка, морска звезда, јеж)	комад	9	обавезно	
17.	Бескичмењаци (основни филуми) – разноврсност (слике представника по филумима)	комад	9	обавезно	
18.	Метиљи, животни циклус	комад	1	препоручено	
19.	Пантљичаре, животни циклус	комад	1	препоручено	
20.	Ваљкасти црви, животни циклус	комад	1	препоручено	
21.	Амфиоксус – грађа	комад	1	препоручено	
22.	Кичмењаци (класе) – грађа представника по класама (шаран, жаба, гуштер, голуб, тигар/куниh...)	комад	6	обавезно	
23.	Кичмењаци (класе) – разноврсност (слике различитих врста из класа кичмењака)	комад	6	обавезно	
24.	Слике домаћих животиња	комад	1	препоручено	
25.	Слике кућних љубимаца	комад	1	препоручено	
26.	Слике угрожених и заштићених животињских врста	комад	1	обавезно	
27.	Алге – разноврсност	комад	1	обавезно	
28.	Раставићи, маховине, папрати	комад	1	обавезно	
29.	Голосеменице – разноврсност	комад	1	препоручено	
30.	Скривеносеменице (монокотиле) – разноврсност	комад	1	препоручено	
31.	Скривеносеменице (диокотиле) – разноврсност	комад	1	препоручено	
32.	Лековите биљке у непосредном окружењу – разноврсност	комад	1	препоручено	
33.	Јестиве биљке у непосредном окружењу – разноврсност	комад	1	препоручено	
34.	Гљиве (јестиве) – разноврсност	комад	1	обавезно	
35.	Гљиве (отровне) – разноврсност	комад	1	обавезно	
36.	Лишајеви – разноврсност	комад	1	препоручено	
37.	Слике угрожених и заштићених биљних врста	комад	1	обавезно	
38.	Вируси – грађа и разноврсност	комад	1	обавезно	
39.	Анатомија човека – органи и органски системи	комад	11	обавезно	
40.	Здрава исхрана (пирамида здраве исхране)	комад	1	препоручено	
41.	Филогенетско стабло	комад	1	обавезно	
42.	Организациони нивои (јединка, екосистем)	комад	1	препоручено	
43.	Геолошка доба	комад	1	препоручено	
44.	Изумрли гмизавци (диносауруси, ихтиосауруси, птеросауруси...)	комад	1	препоручено	
45.	Поређење Ламаркове и Дарвинове теорије (зидна слика на којој су жирафе)	комад	1	препоручено	
46.	Рефлексни лук	комад	1	обавезно	
47.	Трофичка пирамида, ланци исхране	комад	1	обавезно	
48.	Полне болести	комад	1	обавезно	
49.	Промотивни плакати: Сида, Наркоманија, Алкохолизам, Пушење	комад	4	препоручено	
50.	Промотивни плакати: Национални паркови Србије	комад	5	препоручено	
51.	Ефекат стаклене баште	комад	1	препоручено	
Зидне карте					
1.	Физичко географска карта света	комад	1	препоручено	за кабинет
2.	Рељефна географска карта Србије	комад	1	препоручено	
Микроскопски препарати					
1.	Ботанички препарати	комплет	3	обавезно	за кабинет
2.	Зоолошки препарати	комплет	3	обавезно	
3.	Цитолошки и хистолошки препарати	комплет	3	обавезно	
Модели					
1.	ДНК	комад	1	препоручено	за кабинет
2.	Ћелија еукариота (биљна ћелија)	комад	1	препоручено	
3.	Грађа цвета (прашници, тучак...)	комад	1	препоручено	
4.	Ћелија еукариота (животињска ћелија)	комад	1	препоручено	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
5.	Расклапајући модел људског мозга	комад	1	обавезно	
6.	Расклапајући модел срца	комад	1	обавезно	
7.	Бубрег	комад	1	обавезно	
8.	Унутрашња грађа човека (модел трупа са унутрашњим органима)	комад	1	обавезно	
9.	Модел људског уха и ока	комад	1	обавезно	
10.	Митоза	комплет	1	препоручено	
11.	Мејоза	комплет	1	препоручено	
Скелети и дермопластични препарати					
1.	Рибе	комад	1	обавезно	
2.	Жабе	комад	1	обавезно	
3.	Змије	комад	1	обавезно	за кабинет
4.	Птице	комад	1	обавезно	
5.	Сисари, човек	комад	1	обавезно	
Суви препарати/збирке					
1.	Ботаничке збирке (хербари, збирке листова, плодова, семена...) или зоолошке збирке (ентомолошке збирке, збирке љуштура пужева и шкољки...) или палеонтолошке збирке (окамењени остаци биљака и животиња)	комплет	1–4	обавезно	за кабинет
Мултимедијални образовни материјали					
Софтвер за наставу биологије (према програму наставе и учења)				обавезно	по избору стручног већа
Апарати, инструменти и прибор					
1.	Дигитални фотоапарат	комад	1	препоручено	
2.	Бинокуларни микроскоп (увећање 3.000 пута)	комад	1	препоручено	
3.	Микроскоп (увећања 1.000 пута)	комад	1	препоручено	
4.	Школски микроскоп (увећања 500 пута)	комад	15	обавезно	
5.	Ручна лупа	комад	15	обавезно	
6.	Стона лампа за микроскоп	комад	15	обавезно	
7.	Прибор за вежбе (кадице, маказе, пинцете, скалпел, игле за причвршћивање	комплет	4	препоручено	
8.	Прибор за теренски рад: компас, двоглед, хербарске корице, хербарска преса, лопатица, нож за ископавање биљака, планктонска мрежа, мрежа за хватање инсеката, морилка, кантица за хватање животиња	комплет	4	препоручено	за кабинет
9.	Прибор за рад у огледно-демонстрационом школском врту: ашов, грабуље, мотика, лопатице, колица, канте за заливање, тестера, воћарске маказе, леђна прскалица	комплет	4	препоручено	
10.	Прибор за физиологију човека: апарат за мерење крвног притиска	комплет	4	обавезно	
11.	Прибор за микроскопију: ручни микротом, нож за сечење, сахатно стакло, петри шоља, микроскопске плочице, покровне љуспе	комплет	4	обавезно	
12.	Прибор за живи кутак (виваријум): акваријум, инсектаријум, тераријум, кавези и волијере за птице и сисаре, хранилице	комплет	4	препоручено	
13.	Прибор за загревање (троножац, азбестна мрежа, гасна грејалица, решо)	комплет	4	обавезно	
14.	Термометри (од -10 до 100°C)	комад	4	обавезно	
Лабораторијско стакло и прибор					
1.	Статив за епрувете	комад	4	обавезно	
2.	Статив за сушење лабораторијског посуђа	комад	2	обавезно	
3.	Штипаљка дрвена за епрувете	комад	15	обавезно	
4.	Четкица за епрувете	комад	4	обавезно	
5.	Кашике разних величина (пластичне)	комад	10	обавезно	
6.	Гумени запушачи разних величина	комад	10	обавезно	
7.	Стезалице по Хофману	комад	4	обавезно	
8.	Боца за дестиловану воду, 1.000 ml	комад	4	обавезно	
9.	Шприц-боце, 250 ml (пластичне)	комад	4	обавезно	
10.	Боца за прашкове (бела) са брушеним запушачем, 100 g	комад	15	обавезно	
11.	Реагенс боца, 100 ml	комад	4	обавезно	
12.	Реагенс боца, 250 ml	комад	4	препоручено	
13.	Реагенс боца (тамна), 100 ml	комад	4	обавезно	за кабинет
14.	Порцеланска шоља	комад	4	обавезно	
15.	Аван (тарионик) порцелански са тучком	комад	4	обавезно	
16.	Бирета 25 ml	комад	4	обавезно	
17.	Пипете разних величина	комад	15	обавезно	
18.	Мензуре разних величина	комад	8	обавезно	
19.	Левак стаклени разних величина	комад	10	обавезно	
20.	Сахатно стакло	комад	15	обавезно	
21.	Стаклене цеви (3 mm, 5 mm и 7 mm)	килограм	1	препоручено	
22.	Стаклене шипке	килограм	1	препоручено	
23.	Лабораторијске чаше, 100 ml	комад	15	обавезно	
24.	Лабораторијске чаше, 250 ml	комад	10	обавезно	
25.	Епрувете са рубом	комад	100	препоручено	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
26.	Стаклено звоно са тубусом	комад	1	обавезно	
27.	Стаклено звоно без тубуса	комад	1	обавезно	
28.	Петри шоље	комад	15	обавезно	
29.	Ерленмајер боце, 100 ml	комад	10	обавезно	
30.	Предметна стакла	комплет	5	обавезно	
31.	Покровне љуспе	комплет	5	обавезно	
32.	Гумено црево	метар	4	препоручено	
Хемикалије					
За наставу биологије				према избору стручног већа	
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

ХЕМИЈА

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/ препоручено	Посебне напомене
Зидне слике					
1.	Периодни систем елемената	комад	1	обавезно	
2.	Међународни систем мера и мерних јединица	комад	1	обавезно	
Апарати и уређаји					
1.	Техничка вага	комад	1	обавезно	
2.	Лабораторијски решо	комад	5	обавезно	једна или више плоча
3.	Приручни pH-метар	комад	2	препоручено	
4.	Унимер	комад	1	препоручено	
5.	Електроде	комплет	1	препоручено	
6.	Исправљач наизменичне струје	комад	1	препоручено	на 9–12 V
7.	Штоперица	комад	2	препоручено	
Лабораторијски прибор и посуђе					
1.	Бушач чепова	сет	1	обавезно	
2.	Сталак за епрувете	комад	16	обавезно	са већим бројем отвора
3.	Табла за сушење лаб. посуђа	комад	1	обавезно	
4.	Штипаљке дрвене за епрувете	комад	16	обавезно	
5.	Статив	комад	8	обавезно	метални
6.	Хватаљке са муфом за хладњак	комад	2	обавезно	
7.	Прстен за левак	комад	16	обавезно	Ø 50 mm
8.	Металне машице	комад	1	обавезно	
9.	Троножац	комад	8	обавезно	
10.	Троугао за жарење	комад	8	обавезно	
11.	Мрежице за жарење 16 cm x 16 cm	комад	8	обавезно	
12.	Четкице за прање	комад	8	обавезно	епрувета, балона, чаша
13.	Лабораторијска пинцета	комад	2	обавезно	
14.	Метална кашика за спаљивање	комад	1	обавезно	
15.	Кашичице и шпатуле	комад	10	обавезно	разних величина
16.	Посуда за одлагање кашичица и шпатула	комад	1	обавезно	
17.	Црева	килограм	1	обавезно	гумена, силиконска, ПВЦ
18.	Запушачи	килограм	1	обавезно	гумени, и плутани, разних величина
19.	Шпиритусна лампа	комад	10	обавезно	
20.	Нож	комад	2	обавезно	метални и за сечење стакла
21.	Клешта	комад	1	обавезно	
22.	Турпија	комад	1	обавезно	
23.	Чекић	комад	1	обавезно	
24.	Маказе	комад	1	обавезно	
25.	Сталак за пипете	комад	1	обавезно	
26.	Пропипете	комад	2	обавезно	
27.	Боца за дестиловану воду од 10 l	комад	1	обавезно	са славином
28.	Шприц боца од 250 ml	комад	8	обавезно	пластичне
29.	Боца за прашкове од 50 g	комад	10	обавезно	стаклене
30.	Боца за прашкове од 100 g	комад	10	обавезно	стаклене
31.	Боца за прашкове од 250 g	комад	10	обавезно	стаклене
32.	Реагенс боца од 100 ml	комад	5	обавезно	стаклене
33.	Реагенс боца од 250 ml	комад	5	обавезно	стаклене

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/ препоручено	Посебне напомене
34.	Реагенс боца од 100 ml	комад	5	обавезно	тамне, стаклене
35.	Порцуланска шоља 80 mm	комад	8	обавезно	
36.	Аван са тучком /тарионик/	комад	2	обавезно	порцуланski, глазиран
37.	Реагенс плочице са удубљењима	комад	2	обавезно	црне
38.	Реагенс плочице са удубљењима	комад	2	обавезно	беле
39.	Балон за дестилацију од 500 ml	комад	2	обавезно	шлифован
40.	Хладњак по Либигу дужине 50 cm	комад	1	обавезно	шлифован
41.	Пнеуматска када 200 mm x 120 mm x 90 mm	комад	1	обавезно	стаклена
42.	Пипета од 10 ml	комад	2	обавезно	градуисана,
43.	Мензура од 10 ml	комад	2	обавезно	
44.	Мензура од 50 ml	комад	2	обавезно	
45.	Мензура од 100 ml	комад	2	обавезно	
46.	Мензура од 250 ml	комад	2	обавезно	
47.	Левак од 70 mm	комад	8	обавезно	стаклени, обичан
48.	Боце капалице	комад	2	обавезно	
49.	Сахатно стакло	комад	8	обавезно	разних димензија
50.	Стаклене цеви 7 mm	комад	kg	обавезно	Ø 5
51.	Стаклени штапићи	комад	20	обавезно	
52.	Лабораторијске чаше од 100 ml	комад	10	обавезно	
53.	Лабораторијске чаше од 250 ml	комад	10	обавезно	
54.	Лабораторијске чаше од 400 ml	комад	2	обавезно	
55.	Лабораторијске чаше од 1.000 ml	комад	1	обавезно	
56.	Ерленмајеров суд од 250 ml	комад	2	обавезно	са широким грлом
57.	Ерленмајеров суд од 100 ml	комад	2	обавезно	са широким грлом
58.	Ерленмајеров суд од 100 ml	комад	2	обавезно	са широким, шлифованим грлом
59.	Епрувета 16 mm x 160 mm	комад	100	обавезно	ватросталне
60.	Левак за одвајање	комад	1	обавезно	дугуљаст
61.	Капалица	паковање	1	обавезно	
62.	Лула за дестилацију	комад	2	обавезно	шлифована
63.	Петријеве шоље	комад	5	обавезно	
64.	Када за хроматографију	комад	1	препоручено	мала, призматичног облика
65.	Колона за хроматографију 250 mm x 80 mm	комад	1	препоручено	
66.	Стаклене куглице	грами	500	обавезно	за дестилацију
67.	Ексикатор	комад	1	обавезно	
68.	Ваздушни кондензатор	комад	1	обавезно	шлифован
69.	Хроматографске плочице	кутија	1	препоручено	
70.	Прскалица за изазивање хроматограма	комад	1	препоручено	
71.	Балон од 50 ml	комад	2	обавезно	са округлим дном
72.	U цев	комад	2	обавезно	
73.	Термометар од 0–50 ºC	комад	1	обавезно	подеоци 0,10 °C
74.	Термометар од -10 ℃ до 250℃	комад	1	обавезно	
75.	Хемикалије (потрошни материјал)			обавезно	по програмским захтевима
Модели					
1.	Наставнички сет модела за неорганску хемију	комад	1	препоручено	
2.	Наставнички сет модела за органску хемију	комад	1	препоручено	
3.	Ученички сет модела за неорганску хемију	комад	8	препоручено	
4.	Ученички сет модела за органску хемију	комад	8	препоручено	
5.	Технолошке збирке	комплет	5	препоручено	
Лична заштитна средства					
1.	Заштитне наочари	комад	10	обавезно	
2.	Заштитне рукавице	кутија	3	обавезно	за једнократну употребу
Мултимедијални образовни материјали					
Софтвер за наставу хемије (према програму наставе и учења)				обавезно	по избору стручног већа
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
Зидне слике					
1.	Технолошки процеси: – прерада дрвета – производња папира – производња пластике – прерада влакана – производња цемента – производња креча – производња метала	комад	по један примерак	препоручено	
2.	Електране	комад	1	препоручено	
3.	Саобраћајни знаци	комад	1	препоручено	
Тродимензионални модели					
1.	Преносни механизми	комад	1	препоручено	
2.	Водна турбина	комад	1	препоручено	
3.	Парна машина	комад	1	препоручено	
4.	Парна турбина	комад	1	препоручено	
5.	Мотори сус (двотактни, четворотактни)	комад	1	препоручено	
6.	Систем управљања возилом	комад	1	препоручено	
7.	Кочиони систем	комад	1	препоручено	
8.	Генератор једносмерне струје	комад	1	препоручено	
9.	Електромотор	комад	1	препоручено	
Збирке материјала – узорци					
1.	Дрво	комад	1	обавезно	
2.	Папир	комад	1	обавезно	
3.	Кожа	комад	1	обавезно	
4.	Пластика	комад	1	обавезно	
5.	Текстил	комад	1	обавезно	
6.	Метал	комад	1	обавезно	
Комплет прибора за обраду неметала (хартија, дрво, пластика, текстил)					
1.	Прибор за мерење и обележавање (челични лењир са милиметарском поделом, челична пантљика 2 m, дрвени угаоник)	комад	10	обавезно	
2.	Алат за резање (резбарски лук, лисната тестера)	комад	10	обавезно	
3.	Алат за сечење (маказе, скалпел)	комад	10	обавезно	
4.	Алат за површинску обраду (турпија за дрво: груба, фина, пљосната, округла, троугласта)	комад	10	обавезно	
5.	Прибор за стезање (ручне стеге, резбарска дашчица са стегом)	комад	10	обавезно	
6.	Алат и прибор за бушење (шило, гарнитура пробојаца, гарнитура бургија, ручна свредла од 3 до 6 mm)	комад	2	обавезно	
7.	Прибор и алат за састављање (чекић са металним батом 150 gr, чекић са пластичним или дрвеним батом, мања столарска клешта, четкице за лепљење)	комад	10	обавезно	
8.	Прибор за заштиту материјала (четкице за бојење и лакирање)	комад	10	обавезно	
Комплет прибора и алата за обраду метала					
9.	Прибор за мерење и обележавање (лењир, челична пантљика 2 m, игла за обележавање, тачкасти обележивач-тачкаш, метални угаоник са или без наслона, помично кључасто мерило, шестар са шиљцима)	комад	10	обавезно	
10.	Алат за сечење (маказе за лим)	комад	10	обавезно	
11.	Алат за резање (лисната тестера за метал)	комад	2	обавезно	
12.	Алат за површинску обраду (турпија за метал: груба, фина, пљосната, округла, троугласта)	комад	10	обавезно	
13.	Алат и прибор за бушење (пробојац, гарнитура бургија, ручна свредла од 3 mm до 6 mm)	комад	10	обавезно	
14.	Алати за састављање (чекић са металним батом од 150 gr, чекић са пластичним или дрвеним батом, комбинована клешта, округла клешта, пљосната клешта и клешта сечице)	комад	10	обавезно	
15.	Прибор за заштиту материјала (четкице за бојење и лакирање)	комад	10	обавезно	
Комплет прибора и алата за електротехнику					
1.	Клешта комбинована изолована	комад	10	обавезно	
2.	Клешта за скидање изолације	комад	10	обавезно	
3.	Лемилица од 18 до 30 W	комад	2	обавезно	
4.	Испитивач фазе	комад	10	обавезно	
5.	Пинцета	комад	10	обавезно	
Заједнички прибор и алат					
1.	Стона стега монтажна демонтажна 80–100 mm	комад	10	обавезно	
2.	Микрометарски завртањ	комад	3	обавезно	
3.	Пробојац за лим	комад	2	обавезно	

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
4.	Комплет алата за закивање	комад	2	обавезно	
5.	Кључеви виљушкасто-окасти (гарнитура)	комад	1	обавезно	
6.	Ручна стега за метал	комад	1	обавезно	
7.	Лемилица 100–150 W	комад	3	обавезно	
8.	Гарнитура нарезница и урезница	комад	1	обавезно	
9.	Комплет троуглова, лењира, шестар	комад	3	обавезно	
10.	Конструкторски комплети за: – електротехнику – електронику – роботику – машинство – грађевинарство Динамички модели	комад	по један примерак	препоручено	
11.	Челични лењир	комад	2	обавезно	
12.	Пар троугаоника	комад	5	обавезно	
13.	Угломер	комад	2	обавезно	
14.	Метарска трака	комад	2	обавезно	
15.	Универзално помично мерило	комад	2	обавезно	
16.	Микрометар	комад	2	обавезно	
17.	Унимер (A, V, Ω-метар)	комад	3	обавезно	
18.	Челична игла	комад	5	обавезно	
19.	Шестар са челичном иглом	комад	2	обавезно	
20.	Тачкаш (обележивач)	комад	5	обавезно	
21.	Стега	комад	10	обавезно	
22.	Длето	комад	2	обавезно	
23.	Скалпел	комад	10	обавезно	
24.	Маказе за папир	комад	10	обавезно	
25.	Маказе за лим	комад	10	обавезно	
26.	Сечице	комад	6	обавезно	
27.	Чекић (метални)	комад	6	обавезно	
28.	Клешта (округла)	комад	6	обавезно	
29.	Клешта (полуокругла)	комад	6	обавезно	
30.	Клешта (комбинована)	комад	6	обавезно	
31.	Одвртач 3–8 mm	комад	6	обавезно	
32.	Хефталица	комад	6	обавезно	
33.	Лопатица	комад	2	обавезно	
34.	Четка	комад	6	обавезно	
35.	Тестера за метал	комад	3	обавезно	
36.	Бургије комплет ø3 – ø10 mm	комад	3	обавезно	
37.	Шило	комад	2	обавезно	
38.	Пробојац	комад	3	обавезно	
39.	Нарезница (гарнитура M3–M10)	комад	3	обавезно	
40.	Урезница (гарнитура M3–M10)	комад	2	обавезно	
41.	Турпија – груба	комад	2	обавезно	
42.	Турпија – полуфина (правоугаона) 250 mm	комад	6	обавезно	
43.	Турпија – полуфина (квадратна) 250 mm	комад	6	обавезно	
44.	Турпија – полуфина (округла)	комад	6	обавезно	
45.	Турпија мала 140 mm	комад	6	обавезно	
46.	Брусни папир	комад	6	обавезно	
Машине					
1.	Стубна бушилица 350 W	комад	1	препоручено	
2.	Брусилица 600 W	комад	1	препоручено	
3.	Универзални мини струг 450 W	комад	1	препоручено	
4.	Ручна бушилица 450 W	комад	4	обавезно	
5.	Вибрациона тестера	комад	1	препоручено	
6.	Убодна тестера 1.000 W	комад	1	препоручено	
7.	Решо 1.000 W	комад	1	препоручено	
8.	Пирограф са пирометром	комад	1	препоручено	
9.	Исправљач од 24 V и 5 A	комад	1	обавезно	
Мултимедијални образовни материјали					
1.	Филмови, софтвер, итд. према програму наставе и учења			обавезно	по избору стручног већа
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО

	СОФТВЕР
1.	Програми који прате програм наставе и учења
Литература	
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке	

ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене.
Сала за вежбање – справе[9]					
1.	Козлић (у складу са SRPS EN 12196)	комад	1–2	обавезно	за школу
2.	Козлић – јуниор (у складу са SRPS EN 12196)	комад	1	обавезно	за школу
3.	Коњ са хватаљкама	комад	1	обавезно	за школу
4.	Шведски андук (у складу са SRPS EN 916)	комад	1–3	обавезно	за школу
5.	Одскочна даска „Ројтер” (у складу са SRPS EN 913)	комад	2–4	обавезно	за школу
6.	Струњаче 200 x 100 x 6 cm (у складу са SRPS EN 12503)	комад	10–18	обавезно	за школу
7.	Вратило	комплет	1–2	обавезно	за школу
8.	Рипстол фиксни (у складу са SRPS EN 12346)	комад	10–20	обавезно	за школу
9.	Конопци за пењање са конструкцијом (у складу са SRPS EN 12346)	комад	4	обавезно	за школу
10.	Шипка за пењање са конструкцијом (у складу са SRPS EN 12346)	комад	4	обавезно	за школу
11.	Морнарске лествe (у складу са SRPS EN 12346)	комад	1–2	обавезно	за школу
12.	Кругови са конструкцијом (у складу са SRPS EN 12655)	компл.	1–2	обавезно	за школу
13.	Греда ниска (у складу са SRPS EN 12432)	комад	2–4	обавезно	за школу
14.	Греда висока (у складу са SRPS EN 12432)	комад	1	обавезно	за школу
15.	Клупа шведска (у складу са SRPS EN 12432)	комад	4	обавезно	за школу
16.	Разбој – универзални (у складу са SRPS EN 914)	комад	1	обавезно	за школу
17.	Разбој – мали	комад	1	обавезно	за школу
18.	Сунђерасто доскочиште, димензија 200 cm x 200 cm x 50 cm (у складу са SRPS EN 12503)	комад	1–2	обавезно	за школу
19.	Сталци за скок увис	пар	1–2	обавезно	за школу
20.	Сто за стони тенис	комад	2–4	обавезно	за школу
21.	Конопац за надвлачење (дуж. 10 m)	комад	2	обавезно	за школу
Реквизити[10]					
1.	Препоне ниске PWC (сет чине препоне висине 30, 40, 50, 60 cm)	сет	2–4	обавезно	за школу
2.	Летвице за скок увис	комад	2–4	обавезно	за школу
3.	Кугле (гумене или PWC) тежине 3, 4, 5 kg (по 3 за сваку тежину)	комад	9	обавезно	за школу
4.	Кугле (гумене) тежине 6 kg	комад	2–4	обавезно	за школу
5.	Штафетне палице	комад	4–8	обавезно	за школу
6.	Медицинке гумене 3, 4, 5 kg од 5–10	комад	15–30	обавезно	за школу
7.	Медицинке гумене 6 kg	комад	4–8	обавезно	за школу
8.	Обручи	комад	15–30	обавезно	за школу
9.	Чуњеви гимнастички	комад	15–30	обавезно	за школу
10.	Палица гимн. 100 x 2,5 cm	комад	15–30	обавезно	за школу
11.	Палица гимн. 250 x 4 cm	комад	4–8	обавезно	за школу
12.	Вијаче	комад	15–30	обавезно	за школу
13.	Лопте за рукомет (стандардне, од полуретана или коже....)	комад	10–20	обавезно	за школу
14.	Лопте за кошарку (стандрадне, од пенасте гуме, композита или коже)	комад	10–20	обавезно	за школу
15.	Лопте за одбојку (стандардне, од пенастог полууретана или коже)	комад	15–30	обавезно	за школу
16.	Лопте за фудбал (од полууретана, коже)	комад	10–15	обавезно	за школу
17.	Лопте од меке гуме	комад	10–20	обавезно	за школу
18.	Пумпа за лопте	комад	2	обавезно	за школу
19.	Чуњеви PVC купасти или маркер капице	комад	10–20	обавезно	за школу
20.	Рекети за стони тенис	пар	8–16	обавезно	за школу
21.	Мрежа за стони тенис компл.	комад	2–4	обавезно	за школу
22.	Рекети за бадминтон са лоптицама	пар	15	обавезно	за школу
23.	Сталци за обележавање терена	комад	8	обавезно	за школу
24.	Трим лествица – трнажне мердевине	комад	1–2	обавезно	за школу
25.	Маркери за обележавање играча у две боје по 15 ком.	комплет	2	обавезно	за школу
26.	Мрежа за одбојку	комад	2	обавезно	за школу
27.	Мрежа за голове рукометна	комад	2	обавезно	за школу
28.	Стартни блок	комад	3–4	обавезно	за школу
29.	Кутија за магнезијум	пар	1–2	обавезно	за школу

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене.
Кабинет за кондицију и корективно вежбање[11]					
1.	Тегови – плоче од 2 и 5 kg (по 6 комада за сваку тежину)	комад	12	обавезно	за школу
2.	Тег „звоно” 2, 3, 4, 5 и 6 kg (по два ком за сваку тежину)	комад	10	обавезно	за школу
3.	Трим лествица	комад	2	обавезно	за школу
4.	Еластична гумена црева или траке (различитих отпора и еластичности – минимум 3 различита отпора, за сваки отпор 5–10 ком. од 3 m)	комад	15–30	обавезно	за школу
5.	Рукохвати за гумене траке и црева	пар	5	обавезно	за школу
6.	Ремен за екстремитете за гумена црева и траке	комад	5	обавезно	за школу
7.	Балансне плоче или полулопте	комад	3–5	обавезно	за школу
8.	Гумене (пилатес) лопте – средње	комад	5–10	обавезно	за школу
9.	Бицикл ергометар или степер	комад	1–2	обавезно	за школу
10.	Струњаче (100 x 50 x 3 cm)	комад	6–12	обавезно	за школу
11.	Медицинке са рукохватима 4,6,8 kg (2 комада за сваку тежину)	комад	6	обавезно	за школу
12.	Рипстол	комад	2–6	обавезно	за школу
13.	Мостинца мала и велика по 1	комад	2	обавезно	за школу
14.	„Слекери”	пар	4–8	обавезно	за школу
15.	„Ролер” (точак за јачање трбушног зида)	комад	2–4	обавезно	за школу
16.	Гумене полулопте или јежеви	комад	10	обавезно	за школу
17.	Гуме за јачање шаке	комад	5	обавезно	за школу
18.	Сталак за бучице	комад	1	обавезно	за школу
19.	Палица 100 x 2,5 cm	комад	10	обавезно	за школу
Кабинет за наставника					
1.	Вага медицинска	комад	1	обавезно	за кабинет
2.	Стартни пиштољ	комад	1	обавезно	за кабинет
3.	Висинометар	комад	1	обавезно	за кабинет
4.	Штоперица	комад	3–5	обавезно	за кабинет
5.	Метална метарска пантљика 15 m	комад	1	обавезно	за кабинет
6.	Метарска пантљика 2 m	комад	1	обавезно	за кабинет
7.	Калипер	комад	1	обавезно	за кабинет
8.	Ормарић прве помоћи	комад	1	обавезно	за кабинет
9.	Амбулантни лежај	комад	1	обавезно	за кабинет
10.	Рачунар одговарајуће конфигурације за репродукцију образовних мултимедијалних садржаја са сталном интернет везом	комад	1	обавезно	за кабинет
11.	Штампач	комад	1	обавезно	за кабинет
Мултимедијални образовни материјал					
1.	Уређај за репродукцију мултимедијалних садржаја са појачалом и два звучника (200 W)	комад	1	обавезно	за кабинет
2.	Комплет музичких и видео CD-DVD дискова за активности на часу (плес, аеробно вежбање, спортске игре, гимнастика, атлетика…..)	комад	1–2	обавезно	за кабинет
3.	Софтвер за праћење моторичких способности ученика са приказом тестова.	комплет	1	обавезно	за кабинет
4.	Кинограми садржаја програма	комплет	1	обавезно	за кабинет
Литература					
Уџбеници и уџбенички комплети, стручна и научна литература, методичко-дидактичка литература, периодика (часописи) и остала литература која се користи у настави наведена је у склопу школске библиотеке					

9 Стандарди:
Све справе које се користе у Физичком и здравственом васпитању/ Физичком васпитању, ради безбедности деце у процесу вежбања, неопходно је да поседују минимум EN стандард.

10 Реквизити од гуме или PVC-а по својим карактеристикама не смеју негативно да утичу на здравље ученика (треба да поседују сертификат одговарајуће лабораторије).

11 Све реквизити од гуме или PVC-а по својим карактеристикама не смеју негативно да утичу на здравље ученика (треба да поседују сертификат одговарајуће лабораторије).
Справе у кабинету, ради безбедности деце у процесу вежбања, неопходно је да поседују минимум EN стандард.

НАСТАВНА СРЕДСТВА ЗА ИЗБОРНЕ ПРОГРАМЕ

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

Ред. бр.	Врста и назив наставног средства	Јед. мере	Количина	Обавезно/препоручено	Посебне напомене
Визуелна средства					
1.	Филмови, снимци, ТВ емисије, слике и др.	комад	према потреби	препоручено	према избору наставника

ВЕРСКА НАСТАВА

За реализацију садржаја изборног програма Верска настава користе се наставна средства у складу са наставним програмом Верске наставе и у складу са мишљењем Комисије за верску наставу у школи коју образује Влада Републике Србије.

НАСТАВНА И ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА ЗА СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

За реализацију садржаја слободних активности користе се наставна и друга дидактичка средства које дефинише школа у складу са Годишњим програмом рада школе.

АНЕКС 1

Препорука за конфигурацију рачунарских јединица за предмет Информатика и рачунарство

Препорука за конфигурацију рачунарских јединица за предмет Информатика и рачунарство Минимална конфигурација централног рачунара (усклађује се са тех. развојем)
– процесор архитектуре x64 (64-бит) радног такта 2 GHz – меморија капацитета 4 GB генерације DDR3 – матична плоча са неопходним слотовима за проширење и интерфејсима за повезивање са периферним уређајима – видео адаптер GDDR са 512 MB – мрежни адаптер PCI или интегрисан, брзине 100 Mb/s – звучни адаптер PCI или интегрисан – хард диск уређај капацитета 500 GB – оптички уређај DVD-RW – кућиште ATX стандарда са напајањем снаге 500W – монитор TFT LED дијагонале 17 – тастатура и миш
Минимална конфигурација ученичког рачунара (усклађује се са тех. развојем)
– процесор архитектуре x64 (64-бит) радног такта 2 GHz – меморија капацитета 2 GB генерације DDR3 – матична плоча са неопходним слотовима за проширење и интерфејсима за повезивање са периферним уређајима – видео адаптер GDDR са 512 MB – мрежни адаптер PCI или интегрисан, брзине 100 Mb/s – звучни адаптер PCI или интегрисан – хард диск уређај капацитета 500 GB – оптички уређај DVD-RW – кућиште ATX стандарда са напајањем снаге 500W – монитор TFT LED дијагонале 17 – тастатура и миш – слушалице са микрофоном

АНЕКС 2

Препорука за конфигурацију рачунарских јединица за предмет Техника и технологија

Централни рачунар (сервер) за наставника Минимална конфигурација централног рачунара (усклађује се са тех. развојем):
– процесор архитектуре x 64 (64-бит) радног такта 3 GHz – меморија капацитета 2 GB генерације DDR2 – матична плоча са неопходним слотовима за проширење и интерфејсима за повезивање са периферним уређајима – видео адаптер PCI-E са 512 MB – мрежни адаптер PCI или интегрисан, брзине 100 Mb/s – звучни адаптер PCI или интегрисан – хард диск уређај капацитета 500 GB – оптички уређај DVD-RW – кућиште ATX стандарда са напајањем снаге 400 W – монитор TFT дијагонале 19” – тастатура и миш – скенер
Рачунар за ученика Минимална конфигурација ученичког рачунара (усклађује се са тех. развојем):
– процесор архитектуре x 86 (32-бит) радног такта 3 GHz – меморија капацитета 2 GB генерације DDR2 – матична плоча са неопходним слотовима за проширење и интерфејсима за повезивање са периферним уређајима – видео адаптер PCI-E или интегрисан – мрежни адаптер PCI или интегрисан, брзине 100 Mb/s – звучни адаптер PCI или интегрисан – хард диск уређај капацитета 500 GB – кућиште ATX стандарда са напајањем снаге 400 W – монитор TFT дијагонале 17” – тастатура и миш

7

На основу члана 141. став 9. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон и 10/19),

Министар просвете, науке и технолошког развоја доноси

П Р А В И Л Н И К

о изменама и допунама Правилника о степену и врсти образовања наставника, стручних сарадника и помоћних наставника у стручним школама у подручју рада Здравство и социјална заштита

Члан 1.

У Правилнику о степену и врсти образовања наставника, стручних сарадника и помоћних наставника у стручним школама у подручју рада Здравство и социјална заштита („Службени гласник РС – Просветни гласник”, бр. 21/15, 11/16 и 13/18) у члану 4. тачка 5) подтачка (1) после алинеје треће тачка се замењује тачком и запетом и додаје се алинеја четврта која гласи:

„– магистар фармације – медицински биохемичар.”.

У подтачки (2) после алинеје четврте тачка се замењује тачком и запетом и додаје алинеја пета која гласи:

„– магистар фармације – медицински биохемичар.”.

У тачки 75. подтачка (1) алинеја трећа брише се, а ал. четврта и пета постају ал. трећа и четврта.

У подтачки (2) алинеја трећа брише се, а ал. четврта и пета постају ал. трећа и четврта.

Члан 2.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику”.

Број 110-00-116/2019-04
У Београду, 15. маја 2019. године

Министар,
Младен Шарчевић, с.р.

П Р А В Н А Б И Б Л И О Т Е К А

СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК

ПРОСВЕТНИ ЗАКОНИ

Ова збирка прописа садржи законе о основама система образовања и васпитања, предшколском васпитању и образовању, основном образовању и васпитању, средњем образовању и васпитању и дуалном образовању. Закон о с основама система образовања и васпитања ступио је на снагу 7. октобра, а остали прописи 18. новембра 2017. године.

ЦЕНА:
500,00
РСД

ЕДИЦИЈА
ЗАКОНИ И ПРОПИСИ

Посетите *Гласникове* малопродајне објекте широм Србије, наручите у Служби продаје на тел.: 011 30 60 578, 30 60 589; prodaja@slglasnik.com или on-line: **www.slglasnik.com** и **www.klubglasnik.net**